ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1
VENDREDI
1er OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
Directrice: Arpik Missakian
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (սովորական առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ -- ԹԻՒ 18.162 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18..162

Ա՜Խ ԱՅԴ ՂԱՐԱԲԱՂԸ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ԱՐԿԱԴԻ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութիւնը երկու տարեկան է արդէն. այս իրականութեան խանդավառութիւնն ու պատերազմական ներկայի մը անոր ժխտականները անհամար արձագանգներ կը գտնեն ամէն օր հայորդիներու սըրտին ու մտքին մէջ: Անոնց մեծ մասը տեսած չէ Ղարաբաղի ոչ կապոյտ-կանաչ դըրախտը, ոչ ալ համատարած քանդումը: Լսած ալ չէ ղարաբաղցի ղեկավարներու խօսքը: Ղարաբաղի հետ Սփիւռքի հաղորդակցութիւնը կ՚ըլլայ մեծ մասով Հայաստանի միջոցով: Մինչեւ այսօր հազուադէպ պարագաներ միայն ակօսեցին այս կացութիւնը. սակայն վերջին եղաւ Մինսկի խումբին Փարիզի ժողովը (Սեպ. 22-28) որուն մասնակցեցաւ Լեռնային Ղարաբաղի պատուիրակութիւնը, ղեկավարութեամբ Արտաքին Նախարար Արկադի Ղուկասեանի: Առիթը առիթ տըւաւ ԼՂՀ-եան ղեկավարի մը հետ ուղղակի զրոյց ունենալու «Յառաջ»ի խմբագրատան մէջ իսկ եւ առանց լրատուներու միջնորդութեան հաղորդելու անոր խօսքը մեր ընթերցողներուն:

Ա. Ղուկասեան երիտասարդ ղեկավար մըն է որ քաղաքական մարդ եկած է գրական ու մամուլի ոլորտէն, ինչպէս Հայաստանի ու Ղարաբաղի ներկայի շատ մը քաղաքական դէմքերը: Ծնած է 1957-ին Ստեփանակերտ: Տեղւոյն ռուսական վարժարանէն ետք Երեւանի համալսարանի բանասիրական բաժինը աւարտած է 1979-ին ու նոյն թուականէն սկսած աշխատիլ «Խորհ. Ղարաբաղ»ի ռուսական տարբերակի խմբագրութեան մէջ. 1982-էն նըշանակուած է գլխաւոր խմբագրի տեղակալ: 1992 Սեպտեմբերին քաղաքական առաջին պաշտօնը կ՚ըլլայ Պաշտպանութեան պետական Կոմիտէի նախագահի արտաքին քաղաքական հարցերու խորհրդականի դիրքը, իսկ անցեալ Յուլիս 23-ին կը նշանակուի ԼՂՀեան Արտաքին Նախարար:

*

Հ.- Ի՞նչպէս կ՚արժեւորէք Փարիզի այս վերջին ժողովը, Ղարաբաղի հարցին լուծումի գործընթացին մէջ:

Պ.- Մեր գաղափարով Մինսկի հոլովոյթը կը տապալուի եթէ Իննեակը չարունակի ստիպել Լեռնային Ղարաբաղին դըռնալ միակողմանի զիջումների: Մոսկուայում Իննեակի առաջ դրեցինք երեք հիմնական հարց.

ա. Լեռնային Ղարաբաղը պիտի ճանաչուի որպէս կոնֆլիկտի կողմ,

բ - Չպիտի լինեն միակողմանի զիջումներ,

գ - Մինսկի ժողովը պիտի արագացնի հաշտութեան գործընթացը:

Երեք կէտերն էլ ընդունուեցին Մոսկուայում, Սեպ. 12-14-ի հանդիպումին, ուր առաջարկուեց մի նոր ծրագիր որի մէջ արդէն նշուած էր որ Լեռնային Ղարաբաղը կոնֆլիկտի կողմ է: Մինչդեռ, մինչեւ հիմա փորձում էին հաւասարակշռութիւն ստեղծել Ղարաբաղի հայկական եւ ադրբեջանական համայնքների միջեւ, իբրեւ չահագրգռուած կողմ: Փարիզում առաջարկուած ծրագրի մէջ որպէս կոնֆլիկտի կողմ նշուել էին, Լեռնային Ղարաբաղի ղեկավարութիւնը, Հայաստանի եւ Ադրբեջանի կառավարութիւնները: Այդ նպատակին մենք հասանք, քանի որ միշտ ասում էինք որ եթէ Ղարաբաղը չի ճանաչւում իբր կողմ, հնարաւորութիւն չի ստանում պաշտպանելու իր դիրքը: Իննեակի ներկայացրած ծրագրում ըսուած էր որ պիտի լինեն փոխ զիջումի քայլեր. ասենք, չի կարելի զօրքի շրջաններից դուրս բերումը անջատել ապաշրջափակումից. ուրեմն, եթէ մի քայլ մենք ենք անում, մի քայլ էլ պիտի անեն Ադրբեջանցիները: Չնայած որ այդ ծրագրում կան ահագին անընդունելի կէտեր Լեռնային Ղարաբաղի համար, բայց մենք համաձայնութիւն տուեցինք քննարկել ծրագիրը: Ադրբեջանը մերժեց. ասեց որ ինք պատրաստ չէ քննարկել այն եւ առաջարկեց մի նոր ծրագիր որտեղ արդէն նշուած էին ե՛ւ Լաչինը, ե՛ւ Շուշին:

Հ.- Քննարկութեան դրուեցա՞ւ այդ մէկը:

Պ.- Ոչ. ոչ մէկը չքննարկեց այդ ծրագիրը. իսկ նախագահը Մարիօ Սիգա խնդրեց որ կողմերը հաստատեն իրենց լիազօրութիւնները: Լեռնային Ղարաբաղ եւ Հայաստան ներկայացրին, Ադրբեջանը չներկայացրեց: Ուրեմն, կարելի է ասել որ Ադրբեջանը մասնակցում էր այս բանակցութիւններին առանց որեւէ լիազօրութեան: Ու այդ մասին ասուեց որ Ադրբեջանի պատուիրակութիւնը լիազօրութիւն չունի եւ շինիչ չէ ընթացքը:

Հ.- Ադրբեջանական պատուիրակութիւնը ո՞րոնցմէ բաղկացած էր:

Պ.- Պետական խորհրդական Վաֆա Ղուլիզադէից եւ Արտաքին գործերի նախարարութիւնից մէկ ներկայացուցչից:

Հ.- Ի՞նչեր եղան հանդիպումի գլխաւոր կէտերը:

Պ.- Ադրբեջանը գտնում էր որ մինչեւ Մինսկի ժողովը բոլոր շրջաններից ղարաբաղցիները դուրս պիտի գան: Մեր կարծիքը նա էր որ եթէ ուզում ենք շինիչ աշխատանք տանել, բոլոր հարցերը պիտի քննարկուեն մի կոնտեքստում: Այդ ընդունուեց ու մինչեւ Մինսկի ժողովը նախատեսւում է որ նոր ծրագրով Ղուբաթլիից, Աղդամից, Ֆիզուլիից դուրս բերուի զօրքը, իսկ Ջեբրայիլից եւ Քելբաջարից դուրս բերումը նախատեսւում է Մինսկի գործընթացի հետ: Ասոնց զուգահեռ նախատեսւում է նաեւ Հայաստանի ապաշրջափակումը մինչեւ Մինսկի ժողով եւ այդ ժողովի գործընթացում Ղարաբաղի ապաշրջափակումը:

Հ.- Փարիզի ժողովին մասին տրուած լուրերու մէջ յիշուեցաւ նաեւ Մարտակերտէն զօրքին ետ քաշուիլը, ինչ որ տարօրինակ թուեցաւ...:

Պ.- Մարտակերտից Ադրբեջանցիները պէտք է ետ քաշուեն. Մարտակերտի այն շրջաններից ուր տակաւին ադրբեջանական զօրք է մնում:

Հ.- Ղարաբաղի ներկայ կացութեան մէջ ի՞նչ արժէք կ՚ունենայ հրադադար մը:

Պ.- Լեռնային Ղարաբաղը համաձայն չի ժամանակաւոր զինադադարի. մենք ուզում ենք խաղաղութիւն: Ժամանակաւոր զինադադարը Ադրբեջանը կարող է օգտագործի զօրքը ամրացնելու եւ նորից սկսելու պատերազմը, աւելի յարմար դիրքերում:

Հ.- Ի՞նչ նկատում ունիք ուղղակի հանդիպումներու մասին:

Պ.- Շատ կարեւոր են, քանի որ մեծ անվստահութիւն կայ Ղարաբաղի եւ Ադրբեջանի միջեւ եւ այդ հանդիպումները կը ծառայեն շօշափելու փոխադարձ զիջումների գնալու տրամադրութիւնները:

Հ.- Ի՞նչպէս կը բացատրէք վերջին շըրջանի այն երեւոյթը որ Ադրբեջան յօժարեցաւ որպէս կողմ ընդունիլ Ղարաբաղը որով նաեւ իրականացան ուղղակի հանդիպումները:

Պ.- Ադրբեջանը միշտ փորձում էր համոզել աշխարհին որ ինքը պատերազմի մէջ է Հայաստանի հետ, որպէսզի հնարաւորութիւն ունենար յարձակողական կեցուածքով մեղադրել Հայաստանին: Եթէ բոլորի համար պարզ լինի որ Ադրբեջանը կռւում է Ղարաբաղի դէմ, երեւի մարդ չի լինի որ մտածի թէ 150 հազարանոց Ղարաբաղը եօթը միլիոնանոց Ադրբեջանի դէմ կարող է յարձակող լինել...: Ու այն պնդումը թէ Հայաստանն է կռւում Ադրբեջանի դէմ, բերեց նրան որ Ադրբեջանը սկսեց կորցնել տարածքներ, քանի որ Ղարաբաղը չէր մասնակցում այդ բանակցութիւններին: Եւ Ադրբեջանը հասկացաւ որ եթէ այսպէս շարունակի, հնարաւոր է որ կորցնի մի քանի նոր շրջաններ եւ քանի որ իր բանակը լրիւ քայքայուած է, չի կարող ռազմական գործողութիւններ անել, ստիպուած սկսեց բանակցութիւններ վարել Լեռնային Ղարաբաղի հետ: Հիմա մենք գտնում ենք որ եթէ հնարաւոր լինի Հայաստանը հանել այդ խաղից, մնան կոնֆլիկտի երկու կողմ՝ Ադրբեջան ու Ղարաբաղ, մենք աւելի ազդեցիկ կերպով կը գործենք այս գործընթացում:

Հ.- Ադրբեջանի քաղաքական վերջին փոփոխութիւնները --Ալիեւի վերադարձ, ՀԱՊ-ի անդամակցութիւն եւլն.-- կրնա՞ն կարեւոր ազդեցութիւն ունենալ այդ գործընթացին վրայ:

Պ.- Դա երեւի կը բարդացնի մեր գործերը, որովհետեւ մենք չենք իմանում Ռուսաստանը ի՛նչ դիրք կը բռնի:

Հ.- Մեզ զարմացուց այն տարակարծութիւնը զոր գրեթէ միշտ ունեցաք Հայաստանի հետ միջազգային հանդիպումներու որպէս կողմ մասնակցիլ - չմասնակցելու մասին:

Պ.- Հիմա Ղարաբաղում բոլորը հասկացան որ անպայման պէտք է մասնակցել. մենք պիտի օգտագործենք բոլոր ամպիոնները որտեղ հնարաւորութիւն ունենք մեր կարծիքը արտայայտել: Հնարաւորութիւնները կորցնել չի կարելի: Փաստօրէն վերջին երկու հանդիպումները ցոյց տուեցին որ սկսել են լսել Ղարաբաղի կարծիքը ու մեր գաղափարները օգտագործել մշակուած ծրագրերում:

Հ.- Ղարաբաղի ղեկավարութիւնը արդէն վերաշինութեան, տնտեսական զարգացման ծրագիր կը պատրաստէ: Ի՞նչ աղբիւրներով պիտի ըլլան այդ բոլորը: Հանրապետութիւնը պիտի կարենա՞յ ինքնաբաւ որոշ վիճակ ունենալ արդեօք:

Պ.- Խաղաղութեան պայմաններում կ՚ունենայ այդ հնարաւորութիւնը: Հիմա դժուար է. բանակ ենք պահում ինչ որ մեծ ծախսերի հետ է կապուած: Բայց խաղաղութեան պայմաններում Ղարաբաղը ինքնաբաւ կարող է լինել: Օրինակ, մի ամսից Սարսանգի ջրամբարից կը լուծուի հոսանքի հարցը: Հացը ունենք: Մարտունիի, Մարտակերտի վերջերս ազատագրուած հողերը կը մշակուեն. ունենք խաղող, կոնեակ, գինի, քար: Մեր բոլոր ձեռնարկութիւններ աշխատում են. փորձում ենք զարգացնել գիւղատնտեսութիւնը:

Հ.- Գաղթականներու ծաւալուն հարց ունիք: Ի՞նչպէս կը ծրագրէք լուծել բընակարանի, աշխատանքի խնդիրները:

Պ.- Ինձ թւում է այդ հարցերում մեծ օգնութիւն պիտի լինի Սփիւռքի կողմից: Հիմա էլ այդ օգնութիւնը կայ, բայց պէտք է աւելի մեծ լինի: Արդէն կարելի է ասել որ վերականգնուել է Ստեփանակերտը: Գիւղերում, Վաղուհաս, Հաթերք, Դրմբոն, սկսուել է նոյն աշխատանքը: Պարզ է որ մի անգամից մենք չենք կարող լուծել բոլոր հարցերը, բայց յոյսով ենք որ ժամանակի ընթացքում կը հասնենք:

Հ.- Ի՞նչպէս կը մտածէք ունենալ ըՍփիւռքի օգնութիւնը. Հայաստանի՞ ճամբով պիտի ըլլայ միշտ, թէ ուղղակի կապերու հաստատումի մասին եւս կը մտածէք:

Պ.- Երկուսն էլ պիտի լինեն. Հայաստանի միջոցով արդէն այդ օգնութիւնը ստանում ենք, բայց դա չի նշանակում որ Ղարաբաղը չպիտի ունենայ Սփիւռքի հետ անմիջական յարաբերութիւններ: Մենք մտածում ենք այդ ուղղութեամբ:

Հ.- Վերջին հարցում մը. Խորհ. Միութեան քայքայման հոլովոյթին մէջ, մեզի համար ամէնէն կարեւոր հանգրուաններէն է Ղարաբաղի հարցը: Այսօր, հինգ տարուան փորձառութեամբ, ի՞նչ նկատում ունիք այդ մասին:

Պ.- Ուզում եմ պատասխանել մի անեկդոտով, որը տարածուած է Ղարաբաղում: Զաուշէսքուի վերջին խօսքերն էին. «Ա՜խ, այդ Ղարաբաղը...»:

Տեսակցեց՝
ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ ԹԻՖԼԻՍ

ԸՍՏ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՄԻՀՐԱՆԵԱՆԻ ԵԼՑԻՆ ՊԻՏԻ ՅԱՂԹԷ

Սեպտեմբեր 29-ին, Մոսկուայի Խորհրդարանի շէնքին շուրջ հրասայլեր ալ տեղ գրաւած էին եւ Ելցին նոր վերջնագիր մը տուած էր երեսփոխաններուն մինչեւ Երկուշաբթի (Հոկ. 4): Ճակատումը կը շարունակուի, Ելցին կը սպառնայ, բայց կը վարանի ուժի դիմելու, արդէն բախումներ կը պատահին: Ամէն պարագայի մէջ, ելք մը պէտք է գտնուի եւ նոյնիսկ Ելցինի յաղթանակի պարագային, կը թուի որ ժողովրդավարութիւնն է որ պարտուած պիտի ըլլայ: Այս առընչութեամբ արդէն, իրատես մօտեցում մը ունի Ելցինի խորհրդականը՝ Անդրանիկ Միհրանեան (հարցազրոյցը լոյս տեսած է «Նուվէլ Օպսերվաթէօր»ի վերջին -Սեպ. 30 / Հոկ. 6- թիւին մէջ), որ կ՚ըսէ թէ առնուազն տասը տարի պէտք է որպէսզի ժողովրդավարութիւնը հաստատուի: Ըստ իրեն Ելցին պիտի յաղթէ, նաեւ երեսփոխանական ընտրութիւններուն եւ կու տայ երեք պատճառներ. Նախ ոչ ոք երկընտրանքի ծրագիր մը ունի որ հաւատք ներշնչէ, ապա՝ դեռ խոր ցնցում չպատահեցաւ, գործազըրկութիւնը դեռ զանգուածային չէ, հուսկ բնակչութիւնը իսկապէս չտառապեցաւ տնտեսական դրութեան կործանումէն:

(Շար.ը Դ. էջ)

ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՄԸ Կ'ԵՐԹԱՅ, ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՄԸ ԿԸ ՄՆԱՅ

Նոյն էջին վրայ զետեղուած երկու հակադիր պատկերով Սեպտեմբերի «Գործ» (թիւ 10) շաբաթաթերթը ուրուանկար մը կը գծէ գործի ասպարէզ կոչուած հայաստանեան առհասարակ ամօթալի հատուածէն ու հոն գործող տիպարներէն: Այս տիպարներուն հայաստանեան նորօրեայ բառամթերքը կու տայ «գործարար» անունը, սանկ ճարպիկ, փութկոտ մարդու գաղափարը թելադրելով անուղղակի կերպով: Ու անոնք որոնք անձնական փորձառութեամբ կամ լսելի գաղափար մը կազմելու առիթ ունեցած են այդ շերտին մասին, շատ լաւ գիտեն թէ ինչի՛ մէջ կը կայանայ ընդհանրապէս ճարպիկութիւնը կամ փութկոտութիւնը:

Կան, անշուշտ, նաեւ գործի մարդիկ որոնք դուրս կը մնան այս մարդուն առընչուած վարկաբեկիչ յատկանիշներէն. ընտրած են գործունէութեան, դրամ շահելու այս ձեւը, պարզապէս իրենց ներքին մղումին անսալով ու այդ մէկը յարմարագոյնը նկատելով իրենց պայմաններուն: «Գործ»ի ներկայացուցած երկու տիպարները որոնցմէ առաջինը մեկնողն է, երկրորդը մնացողը, երկուքն ալ չեն պատկանիր ճարպիկութիւնը մինչեւ իր ծայրագոյն սահմանները մղող դասակարգին: Թէեւ երկուքը կը գտնուին ամբողջովին հակադիր կէտերու վրայ:

Շաբաթաթերթին աշխատակիցը որուն անունը չկայ յիշեալ էջին վրայ, անոնցմէ առաջինին հանդիպած է Երեւանի օդակայանը, ուղղակի դիպուածով, այն պահուն երբ ան «շատ գործարար մի մարդ», բան ու գործ, տունուտեղ ձգած կը մեկնէր Սարատով: Անոր հետ ոտքի վրայ ունեցած զրոյցը առաջին խօսքերէն կը ներկայացնէ գործի մարդ ըլլալուն հայաստանեան առաջին պայմանը. «գործս առաջ տանելու համար կաշառք եմ տալիս աջ ու ձախ: Զտայի՝ գործարար աշխարհում չէի լինի»:

Թէ ինչի՞ համար կաշառք կը տրուէր. «Ամէն ինչի: Ձեռնարկութիւնդ ուզում ես գրանցուի, պիտի տաս, մի թղթի վրայ մի կնիք ու սրբագրութիւն դնելու համար պիտի տաս: Տեղ յատկացնելու համար պիտի տաս, հրշէջին ու առողջապահութեան կայանին պիտի տաս...»: Այսքանը ըսելէ ետք, առաջին գործի մարդը կու տայ յաւելեալ մանրամասնութիւն. «օրինակ, գնում ես շրջգործկոմ, ճարտարապետի մօտ, կրպակի համար տեղ յատկացնելու խնդրանք - դիմումով: Այստեղ քեզ չեն մերժի, ոչ ալ հարցը կը լուծեն այնքան ժամանակ, մինչեւ ինքդ կը յոգնես եւ ուզածները կը շըպըրտես»: Մեթոտը չի՞ յիշեցներ «փափախ»ով յատկանշուած երէկը, երբ անձնական փորձառութեան սա փոքրիկ փակագիծն ալ կու գայ զօրավիգ կանգնիլ ըսուածին. «Ուզում էի շուկայում կրպակ դնել: Շրջգործկոմի նախագահի տեղակալը դիմումս մակագրեց շուկայի տնօրինութեանը՝ "հարցը լուծել": Տնօրէնն էլ մերժեց, համապատասխան տեղ չլինելու պատճառով: Երբ կաշառքը մէջ ընկաւ, շատ յարմար, շատ արագ համապատասխան տեղը ճարուեց»:

Կաշառքին ո՞րն է աւելի անտանելին. պետակա՞նը, թէ մասնաւորը, սովորականը, կը մտածէ մարդ այս կարգի դըրւագի մը տեղեկանալէ ետք: Սարատով մեկնող գործի մարդը իր պատասխանով աւելորդ կը դարձնէ զանազանութիւնը. «մասնաւորն էլ է սերտաճած պետական կառոյցներին: Մի առիթով ես վըրդովմունքս կիսեցի շրջանի ներքին գործոց բաժանմունքում ղեկավար պաշտօնեայ ընկերոջս հետ: Նա անկեղծօրէն խորհուրդ տուեց. աւելի լաւ է իրենց վըրայ յոյս չդնել, տեղում լեզու գտնել»:

Կացութեան այսքան մօտէն ծանօթ, տեղական պայմաններուն մէջ գործելու վարժուած մէկը, ինչո՞ւ կը մեկնի, գերոյէն սկսելու համար օտար երկրի մը մէկ անկիւնը: Բաւական անսպասելի է պատասխանը. «Ես գնում, հեռանում եմ, որպէսզի հացուջրից կտրեմ, սպանեմ մի հայ տզրուկի, ձրիակերի...»: Պատասխան որ անձնական լուծումի իր հանգամանքով երկու եզրակացութեան կը հասցնէ. եթէ կաշառակեր տզրուկները չէզոքացնելու համար գտնուած ճարն է մեկնումը, փախուստը, լա՛ւ որ անանուն այս առաջին հերոսը մեծամասնութիւն մը չի ներկայացներ. հակառակ պարագային դիւրին պիտի չըլլար միայն կաշառակերներով վխտացող շուկայ մը երեւակայել...: Երկրորդ եզրակացութիւնը աւելի լուրջ մօտեցումով մը տեղւոյն վրայ մնացողներուն մեղքնալու զգացում մը կ'արթնցնէ. Թէեւ ներկայի Հայաստանին մէջ մեղքնալիներու ամէնէն վերջին դիրքը պիտի գրաւէին գործի ասպարէզին պատկանողները, եթէ գուլթի անյատակ հանք մը գտնուէր երկրագունտին մէկ անկիւնը: Այսուհանդերձ, գութի նըմանող զգացում մը կը ծնի տեղւոյն վըրայ մնացողներուն հանդէպ, քանի որ այդքան դիւրին յուսահատելու նպատակ չունին տզրուկները ու մեկնողին բաժինն ալ շատ լաւ գիտեն բարդել մնացողներուն վրայ:

Այս վերջիններէն է էջին երկրորդ տիպարը որուն անունը կը տրուի հոն. ան կը կոչուի Աշոտ Բաբայեան. «Սիս-89» կօշիկի արտադրական կոոպերատիւին նախագահն է: Հարցումը անոր կ'ուղղուի հակադրուած ձեւով. «ինչո՞ւ չէք մեկնիր» կ'ըսէ թերթին աշխատակիցը: Պատասխանին առաջին մասը տարբեր մեկնաբանութիւն մը կու տայ մեկնումներուն. տարբեր, անով որ չի խօսիր տզրուկներուն եւ ձրիակերներուն մասին. «գործարարները գնում են, իրենց հետ տանելով աշխատատեղերը՝ հացուջրից կտրելով, սովի մատնելով հազարաւոր ընտանիքների» կ'ըսէ Ա. Բաբայեան: Յետոյ կը խօսի իր մնալուն մասին. «Բայց ի՞նչ խղճով գնամ, ո՞ւմ ապաւինութեանը թողնեմ յիսուն աշխատողներիս, ովքեր իրենց համեստ վաստակով յիսուն ընտանիք են կերակրում, գոնէ ցամաք հացով: Գնամ, այդ ցամաք հացից էլ կը կտրեմ յիսուն ընտանիքի»:

Իր արտայայտութեան մէջ զարմանալի է լայնախոհութեան աստիճանը. ան որ Հայաստանի ղեկավարութեան իր ժողովուրդէն պահանջած «ըմբռնում»ին լաւագոյն տարբերակը ըլլալ կը թուի: Ա. Բաբայեան կ'ըսէ. «եթէ այսպէս շարունակուի որ իւրաքանչիւրս Գերագոյն խորհրդից մինչեւ հարկային տեսուչը իր սեփական թերացումները արդարացնի շրջափակումով, պատերազմով եւ այլ ամենափրկիչ պատճառաբանութիւններով, ապա ըմբռնումն էլ չի փրկի դրութիւնը, մարդիկ ստիպուած կը գնան, չգնալու հնար չեն ունենայ»:

Եւ վերջապէս, անոր լայնախոհութիւնը անրաղձալի այս կացութեան կեդրոնը կը զետեղէ իշխանութիւնը. «Ի՞նչ անեն. եթէ Պետութիւնը ի վիճակի չէ հաց ու ճըրագ երաշխաւորել իր քաղաքացիներին, ապա վերջիններս ստիպուած են իրենք իրենց գլխին ճար անել»: Այսինքն, տըզրուկ ըլլալ կամ կերակրող գործարար. ինչ որ կը նշանակէ նոյն բանը, թէ Պետութեան անկարողութիւնը պէտք է հատուցանէ ժողովուրդ կոչուած մեծ անանունը, ըմբռնումով կամ առանց ըմբռնումի:

Այս վերջին պարագան ոչ ոքի համար յատուկ մտահոգութեան կամ հետաքրքրութեան նիւթ է արդէն...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԴԻՄԱՆԿԱՐՆԵՐ

«ՀԱՊԱ ԴՈՒՆ Ի՞ՆՉՊԷՍ ԵՍ»

Հակառակութիւններու եւ անսպասելի ձախորդութիւններու օր մըն էր:

Ամէն ինչ առաւօտ կանուխ սկսաւ երթեւեկի մեր ճամբուն վրայ պատահած անախորժ դէպքով մը: Բարեբախտաբար շուտով մեր օձիքը ազատեցինք ու խմբագրատուն հասանք բաւական յապաղումով: Հոն շատ աւելի անախորժ անակընկալ մը կը սպասէր մեզի: Ելեկտրական հոսանքը խզուած էր եւ ոչ ոք գիտէր թէ որքան պիտի տեւէր խզումը: Ելեկտրական վարչութեան երկու պատասխանատու պաշտօնեաներէն մէկը մեր հեռաձայնին պատասխանելով ըսաւ որ լուրջ խանգարում պատահած էր եւ նորոգութիւնը մինչեւ իրիկուն կրնար տեւել: Երկրորդ պաշտօնեան ալ ընդհակառակն, պատասխանեց որ ամէն վայրկեան կըրնային դարձեալ հոսանք տալ, քանի որ պաշտօնեաները լրացնելու վրայ էին նորոգութիւնը: Այս հակասական պատասխաններէն վերջ յուսահատօրէն սպասեցինք որ հրաշք մը պատահի եւ ելեկտրական հոսանքը վերադառնայ: Կէս ժամ վերջ արդարեւ հոսանքը եկաւ ցնծութեան մթնոլորտ մը ստեղծելով ամբողջ խմբագրատան մէջ: Կ'արժէր տեսնել այդ տեսարանը: Կարծես թէ անսովոր շնորհի մը արժանացած, անսովոր պարգեւ մը ստացած էինք: Անմիջապէս գործի լծուեցանք վերաշահելու համար մեր կորսնցուցած ժամանակը: Բայց շուտով անդրադարձանք որ մեր գործիքներէն մէկ երկուքը չէին աշխատեր: Ի՞նչ պատահած էր: Պատահածն այն էր որ ելեկտրական հոսանքի երեք փազերէն մէկը տակաւին չէր եկած եւ այդ պայմաններուն մէջ այդ գործիքները չէին կրնար աշխատիլ: Դարձեալ վերցուցինք հեռաձայնի ընկալուչները եւ պաշտօնեաներէն ստացանք նոյն հակասական ու անորոշ պատասխանները: Կէս ժամ վերջ սպասուած երրորդ փազն ալ եկաւ վերջապէս ու մենք շարունակեցինք մեր բազմաչարչար աշխատանքը, թերթը ժամանակին հասցնելու համար:

Գլուխս կը ճաթէր, երբ գործս վերջացուցի ու շունչ մը առի: Հազիւ թէ սուրճ մը պիտի կրնայի ըմպել տենդագին նոր աշխատանքի մը սկսելէ առաջ: Այդ միջոցին ընկերները հաղորդեցին թէ բարեկամ մը կ'ուզէր տեսնել զիս: Նախ փորձեցի պատասխանել թէ չեմ կրնար ընդունիլ, որովհետեւ չափազանց զբաղած էի: Բայց չկրցայ, որովհետեւ երէց ու յարգելի անձնաւորութիւն մըն էր այցելուն:

Այցելու բարեկամս եկաւ ու դիմացս նստաւ առանց գրեթէ որպիսութիւնս հարցնելու:

- Խնդիր մը ունիմ եւ կ'ուզեմ որ դուն լսես այդ մասին, ըսաւ:

- Ի՞նչ է, խեր ըլլայ, հարցուցի:

Սկսաւ պատմել յետին մանրամասնութեամբ: Մեր թաղային խորհուրդներէն մէկուն հետ հարց մը ունեցած էր իր զաւկին մօտալուտ ամուսնութեան առընչութեամբ: Թաղային խորհուրդը դժուարութիւններ կը ստեղծէր եկեղեցիէն ներս կատարելի որոշ կարգադրութիւններու շուրջ: Իսկ ինք կ'ընդվզէր, որովհետեւ տարիներ ամբողջ կարեւոր նիւթական ու բարոյական աջակցութիւններ ցուցաբերած էր այդ թաղային խորհուրդին: Հիմա վայե՞լ էր որ իրեն ցոյց տրուէր այդպիսի անտարբերութիւն ու անարգանք: Կ'ուզէր որ յօդուածով մը ձաղկէի թաղային խորհուրդի այդ ապերախտ վերաբերումը:

Զինքը հանդարտեցուցի, ըսելով որ այդպիսի դէպքեր կը պատահին, բայց ապա կը սրբագրուին, թէ պէտք է աւելի համբերատար ըլլալ եւ հասկացողութիւն ցոյց տալ թաղային խորհուրդի մը սկզբունքներուն նկատմամբ, եւայլն:

- Արդէն հազարումէկ նեղութիւններ ունիմ, պատասխանեց բարկաճայթ տրամադրութիւնով: Տղուս հետ չեմ կրնար համաձայնիլ: Դուն օտար չես, քեզի կըրնամ պատմել: Այսօրուան տղաքը ապերախտ են, ծնողքները յարգել չեն գիտեր: Կինս ալ տղուս կողմը կը բռնէ:

Սկսաւ պատմել ընտանեկան հարցեր, որոնք ցաւալի էին, բայց որոնց ճշգրտութեան մասին չէի կրնար վստահ ըլլալ, քանի որ դիմացինս կը խօսէր ջղայնութեամբ ու թերեւս ալ չափազանցութիւններով: Ժամացոյցիս նայեցայ եւ անդրադարձայ որ կ'ուշանայի, քիչ վերջ դրաշարները ձեռագիր պիտի ուզէին, էջադրող պաշտօնեան ալ էջադրութեան պատրաստութիւն պիտի տեսնէր: Ուզեցի բաներ մը ըսել վերջ տալու համար այս անհաճոյ խօսակցութեան, բայց յարգելի հիւրս արդէն անցած էր ուրիշ նիւթի մը: Այս անգամ կը գանգատէր իր առողջութենէն: Երկար ատենէ ի վեր գլխացաւեր ունէր, արեան ճնշումը բարձրացած էր, բայց այդ բոլորը այնքան կարեւոր չէին որքան ցաւ մը զոր կը զգար ստամոքսին մէջ: Բժիշկները չէին հասկցած այդ ցաւին պատճառը: Տասը բժիշկի գացած էր, տասն ալ տարբեր բաներ ըսած էին: Յուսահատած էր, եթէ շիտակը կ'ուզես, կեանքէն ալ ձանձրացած էր եւ եթէ ձեռքէն գար, ամէն ինչ պիտի թողուր ու պիտի երթար ուրիշ տեղ մը:

Երբ կարճատեւ լռութիւն մը տիրեց, ժամացոյցիս նայեցայ: Չհասկցաւ: Կը մտածէր: Թերեւս կը փնտռէր խօսակցութեան նոր նիւթ մը: Դեռ ո՛վ գիտէ ինչեր ունէր պատմելիք: Բայց այս անգամ ես իրմէ աւելի արագ շարժեցայ:

- Գիտե՞ս, ըսի, միայն դուն չես: Եթէ գիտնաս թէ ես ալ առաւօտեան կանուխ ժամերէն ի վեր ի՛նչերով տառապեցայ: Նախ...

Յանկարծ տեղէն ցատքեց: Լսա՞ծ էր զիս, չէ՞ր լսած: Չեմ գիտեր: Բնաւ պահանջքը չզգաց լսելու թէ ինչերով տառապած էի առաւօտեան կանուխ ժամերէն ի վեր: Աճապարանքով եկաւ, ձեռքս սեղմեց:

- Ես երթամ, ես երթամ, ըսաւ: Շատ գործ ունիմ ու արդէն բաւական ժամանակ կորսնցուցի: Շնորհակալ եմ, որ զիս մտիկ ըրիր:

Ելաւ ու գնաց:

Որքան ալ ուրախանայի որ այս անժամանակ այցելութիւնը վերջացած էր, սրտիս մէջ ցաւ մը զգացի: Հարց տուի ես ինծի: Մարդիկ ինչո՞ւ այսքան եսակեդրոն են արդեօք, ինչո՞ւ կը կարծեն թէ միայն իրե՛նք են որ կը տառապին եւ միայն իրե՛նք են որ ժամավաճառ կ'ըլլան դիմացինին հետ խօսելով:

Ռ. Հ.

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՄԵՏԱԼԻՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿՈՂՄԸ

Իսրայէլ-պաղեստինեան համաձայնութիւնը քաղաքականէն զատ ունի իր տնտեսական կողմն ալ որ նուազ կարեւոր չէ: Իսրայէլացի եւ պաղեստինցի բանակցողները անհամբեր կը սպասեն այդ մարզէն ներս առնուելիք քայլերու: Պաղեստինեան նախատեսուած ինքնավարութիւնը պէտք է յաջողութիւն արձանագրէ նաեւ տնտեսական շրջանակին մէջ: Ատիկա կը նշանակէ արաբական ծաւալուն շուկայի մը բացումը իսրայէլեան տնտեսութեան արտադրութեան առջեւ, ինչ որ փակ էր մինչեւ այսօր Իսրայէլի: Թէ Հրեաները, թէ Պաղեստինցիները գիտակից են որ իրական խաղաղութիւն մը կախում կ'ունենայ դրամագլուխներու անյապաղ Գազա եւ Երիքով փոխանցումով, որպէսզի առիթ տայ տնտեսական կապեր ստեղծելու Իսրայէլի, Պաղեստինի եւ արաբական երկիրներու միջեւ:

Հարցը դիւրին կարգադրելի չէ: Երկկողմանի բազմաթիւ բանակցութիւններու ընթացքին այս առումով մեծ բան եղած չէ տակաւին: Պաղեստինցիները օրինակ, անհամբեր են Գազայի եւ Երիքովի մէջ իրենց դրամատուները ստեղծելու: Մինչ դրացի Յորդանանը կը վախնայ որ իր դը-

բամատուները կրնան սկզբ եղածին չափ չօգտուիլ հաշտութեան համաձայնութեան պայմաններէն: Գլխիթը արդէն հիմնադրամ առաջարկած է, օգնելու համար Պաղեստինցիներու նոր կազմուելիք իշխանութեան որ կարենայ տնտեսութիւնը կեանքի մղել, առաջին երկու տարիներուն: Գլխաւոր նպատակը պիտի ըլլայ ենթակառոյցներու հիմնումը եւ դրամատնային դրութեան մը հիմնադրութիւնը. ինչ որ մեծամեծ գումարներու չի կարօտիր: Միւս կողմէ, հետաքրքիր նայուածքներէ հեռու, իսրայէլացի եւ պաղեստինցի գործի մարդիկ եւրոպական կամ ամերիկեան քաղաքներու մէջ հանդիպումներ կ'ունենան. իսրայէլեան մեծագոյն ընկերութիւն մը կը պատրաստուի 60 միլիոն տոլարի ներդրում ընելու Այսըր-յորդանանի մէջ, որպէս գործընկերը պաղեստինեան ընկերութեան մը:

Պաղեստինեան շրջանները ուր գործազրկութիւնը 50% համեմատութիւն ունի, մարդիկ առանց յուսահատելու կը սպասեն արտաքին ներդրումներու: Քառորդ դարու զինուորական գրաւումէն ետք, բնակարանները, կոյուղիները, ելեկտրական ցանցը եւ ճամբաները ողորմելի վիճակի մէջ են: Քարերու հինգ տարուան պատերազմը եւ գործադուլները քայքայած են պաղեստինեան տեղական տնտեսութիւնը: Այսրյորդանանի գըրաւեալ մեծագոյն պաղեստինեան քաղաքին տարեկան միջին եկամուտը շուրջ տասը հազար Ֆր. է, ինչ որ իսրայէլեան միջինին հազիւ մէկ տասներորդը կը կազմէ: Իսկ Գազայի մէջ ուր 560 հազար Պաղեստինցիներ դիզուած են նեղ ու ցամաք երիզի մը վրայ, այդ գումարը տարեկան միայն հինգ հազար Ֆր. է:

Տնտեսութեան զարգացումը մեծ մասով կախում ունի Միջին Արեւելքի, Եւրոպայի, Հարաւային եւ Հիւսիսային Ամերիկաներու մէջ հաստատուած հարուստ Պաղեստինցիներու ներդրումները հոն ուղղելու կարողութենէն: Այդ սփիւռքէն որոշ խմբակներ արդէն սկսած են ուսումնասիրել հացահատիկի մթերանոցներ եւ ծովու ջուրը ըմպելի ջուրի վերածելիք գործատուն մը կառուցանելու ծրագիրներ: Ասկէ զատ անոնք յաջողած են 100 միլիոն տոլար հաւաքել այսրյորդանանեան առաջին կրպակի գործատունը հաստատելու համար:

Բազմաթիւ Պաղեստինցիներ զգուշութեամբ կը շարժին ու կը նախընտրեն իսրայէլեան ընկերութիւններու հետ անմիջապէս չձեռնարկել միացեալ գործերու: Արաբական աշխարհին մէկ մասն ալ մտահոգ է որ ինքնավար պաղեստինեան ներկայութիւն մը որպէս գործիչ ծառայէ իսրայէլեան արտադրութիւններու 220 միլիոննոց արաբ սպառողներուն հասցընելու համար: Ինքնավարութեան բոլոր առաւելութիւններն ու ժխտականները համադրելով, անհրաժեշտ է որ պաղեստինցի ժողովուրդը քաղաքական գրաւին հետ յաջողի տնտեսականին ալ, որպէսզի կարենայ հաստատ քայլեր առնել դէպի ապահով ապագայ մը:

ՔԱՂՀԱՆ

ԽԱՉՔԱՐ-ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄ ԳԼԱՄԱՌԻ ՄԷՋ

Սեպ. 25, Շաբաթ կէսօրին շուրջ 400 հոգինոց բազմութիւն մը հաւաքուած էր Գլամառի Հ. Պարբիւս պողոտային եւ Ռասըլ Պաթճիի փողոցին անկիւնը ուր բացումը կը կատարուէր 1915-ի յուշակոթող-խաչքարին: Ներկայ էին Գիտ Արք., Միւռոն Վրդ., Պատ. Ռ. Լեւոնեան, ինչպէս նաեւ հայկական միութիւններու ներկայացուցիչներ, սկաուտներ, հայ նախկին ռազմիկներ, եւլն.: Գլամառի եւ Իսիի երեսփոխան քաղաքապետներ Ժ. Փ. Ֆուշէի եւ Ա. Սանթինիի ժամանումով բազմութիւնը բոլորեց խաչքարը որուն քօղը վար առին երկու կրօնաւորներն ու երկու քաղաքապետերը. ապա խօսք առաւ Գլամառի փոխ-քաղաքապետ Յակոբ Արթինեան նախ ֆրանսերէն, յետոյ հայերէն, մաղթելով որ երկու քաղաքապետերուն օրինակով շարունակուի Ֆրանսայի կառավարութեան օգնութիւնն ալ Հայաստանի: Անոր յաջորդեց կարճ ուղերձով մը փոխ-քաղաքապետ Պ. Տանիէլ Լիոն մաղթելով որ խաչքարը խորհրդանշէ Գլամառի Հայերուն համերաշխութիւնը:

Իսիի քաղաքապետը իր գոհունակութիւնը յայտնելով ձեռնարկին առթիւ, ըսաւ թէ խաչքարը ամէն անցորդի պիտի յուշէ պատահածը: Իրմէ ետք փակման խօսքը արտասանեց Գլամառի քաղաքապետը ոգեկոչելով 1915-ի 1,5 միլիոն զոհերը ու նաեւ Հայութեան վերջին շրջանի տառապանքը —երկրաշարժ, պատերազմ, շրջափակում—: Կազմակերպիչ մարմնին ծաղկեպսակի զետեղումէն ետք Ժ. Փ. Ֆուշէ արձանագործ Ռուբէն Եսայեանը ներկայացուց հանրութեան, շնորհակալութիւն յայտնելով անոր:

Հանդիսութիւնը աւարտեցաւ մէկ վայրկեանի յարգանքի լռութեամբ:

Յուշարձան խաչքարին վրայ կայ հետեւեալ արձանագրութիւնը.—

« A la mémoire des 1.500.00 Arméniens victimes du génocide perpétré en 1915 par le gouvernement turc ».

24 Avril 1915

Իսկ երկու կողմերուն վրայ նշուած է թէ ան հայ համայնքին նուէրն է Գլամառի եւ թէ բացումը կատարուած է Ժ. Փ. Ֆուշէի կողմէ Սեպ. 25, 1993-ին:

Այս արարողութեան յաջորդեց ընդունելութիւն մը Գլամառի քաղաքապետարանը:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

PUBLICATIONS REÇUES

POESIE DES REGIONS D'EUROPE
ARMENIE

Poèmes choisis, traduits et présentés par VAHE GODEL

Sources: Revue de la Poésie, Namur, 1993.

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՍԱՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Աշխարհի զանազան ափերուն վրայ գըտնուող Մխիթարեան վարժարաններ յաճախած սաները համախմբուեցան Սեպ. 18-ին, Մխիթարեան սաներու կազմակերպած պարահանդէս հանդիպումին:

Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութիւնը ժամանակի ընթացքին բացած է զանազան վարժարաններ՝ Վենետիկի (Մուրատ Ռափայէլեան), Փարիզի (Սամուէլ Մուրատեան), Հալէպի եւ Պուէնոս-Այրէսի մէջ: Ձեռնարկին ներկայ էին շուրջ 200 սաներ տարբեր վարժարաններէն: Սաներու կողքին, կային նաեւ բարեկամներ, որոնք գիտակցելով Մխիթարեան Միաբանութեան դարաւոր գործունէութեան, քաջալերեցին սաներու այս եզակի ձեռնարկը:

Մխիթարեան սաներու կազմակերպած այս պարահանդէսին, որպէս հիւր ներկայ կը գտնուէր նաեւ Վենետիկի Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանի տնօրէն՝ Հայր Վահան Ճանեան:

Ձեռնարկին բացումը կատարեց Փարիզի Սամուէլ Մուրատեան վարժարանի նախկին ուսանող՝ Վռամ Ծերունեան: Ան շեշտեց հանդիպումին կարեւորութիւնը ըսելով թէ ուրախալի է որ Մխիթարեան սաները հաւաքուած են իրարու քով եւ կը բաժնեն անցեալի իրենց յիշատակները՝ որ կազմեր էին Մխիթարեան մեծ ընտանիքի յարկին ներքեւ: Ան գնահատեց նաեւ Վենետիկի Մխիթարեան վարժարաններու ստեղծած իւրայատուկ մթնոլորտը ուսանողութեան համար:

Բոլորս յիշեցինք մեր Մխիթարեան դերը եւ «Հայկեան պատգամախօսները», որոնց յորդորներով ամբողջ սերունդ մը դարբնեցաւ հայրենաշունչ եւ հայ ցեղի արմատէն ժայթքող ցոլարձակումներով:

Երիտասարդութիւնը պարեց «Սեւան» նուագախումբի ոգեւորիչ եղանակներու ընկերակցութեամբ, մինչեւ առաւօտեան ժամը 3, ընկերական բացառիկ մթնոլորտի մը մէջ: Պարահանդէսը փակուեցաւ Մխիթարեան քայլերգով:

Մխիթարեան սաներու յանձնախումբը կ'ուզէ իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնել բոլոր ներկաներուն, որոնք քաջալերելով եւ ներկայ գտնուելով այս ձեռնարկին՝ վերակենդանացուցին Մխիթարեան շունչն ու ոգին:

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՍԱՆԵՐՈՒ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Լոս-Անճըլըս

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Հ.Մ.Ը.Մ.— Կամք մարզասրահին մէջ, Սեպ. 18-ին, տեղի ունեցած է «Հայաստանի Հանրապետութեան» օրուան տօնակատարութիւնը կազմակերպութեամբ Հ.Յ.Դ. - Լավալի Սարգիս Զէյթլեան եւ Հ.Յ.Դ. Միհրան Փափազեան կոմիտէներու: Հանդիսութիւնը վարած է Րաֆֆի Տօնապետեան: Գլխաւոր բանախօսն էր Հայաստանի երեսփոխան, Հ.Յ.Դ. Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէի ներկայացուցիչ՝ Ռուբէն Յակոբեան: Պաշտօնական բաժնին յաջորդած է խնջոյք մը:

**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ Հ.Յ.Դ. Սողոմոն Թեհլիրեան կոմիտէի, Սեպ. 19-ին տեղի ունեցած է Հայաստանի Հանրապետութեան անկախութեան հռչակման Բ. տարեդարձը: Հանդիսավարած է Մաթէոս Տէրտէրեան, որ խօսքը փոխանցած է Հայաստանի երեսփոխան եւ Հ.Յ.Դ. Կեդր. Կոմիտէի ներկայացուցիչ Ռուբէն Յակոբեանի: Յաջորդած է գեղարուեստական բաժին մը:

**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնին մէջ, Սեպտեմբեր 19-ին, տեղի ունեցած է դիտաժողով մը նախաձեռնութեամբ Համազգայինի տեղւոյն մասնաճիւղին, որուն մասնակցած են 50 հոգի: Լեւոն Հասըրճեան խօսած է Համազգայինի առաքելութեան եւ դերին մասին, իսկ Մարգար Շարապխանեանի նիւթը եղած է «Համազգայինի ծրագիրն ու կանոնագիրը»: Բանախօսութիւններէն ետք, մտքերու փոխանակութիւն տեղի ունեցած է Համազգայինի կանոնագրութեան փոփոխութեան շուրջ:

**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Օնթարիօ Սայընս Սանթըրի սրահին մէջ, Սեպ. 19-ին կազմակերպութեամբ Դարուհի Յակոբեան եւ Յովակիմեան-Մանուկեան Սանուց Միութեան եւ հովանաւորութեամբ Հ.Բ.Ը. Միութեան երգահանդէս մը տեղի ունեցած է: Անի Իմաստուրեան, Սարգիս Գունտաքճեան, Ցամիկ Գասպեան ներկայացուցած են եւրոպական դասական եւ հայկական դասական եւ ժողովրդական երգեր:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

— ՀԱՏՈՒԱԾ —

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

12.

ԲԱՌԱՐԱՆՆԵՐԸ

«Նուպարեան նկատելով որ շինուած բառերէն ոմանք «խժալուր եւ երկայն» են, եւ «մեր գեղեցիկ լեզուին կոկութիւնն ու քաղցրութիւնը կը վտանգեն, դիմած է երկրորդ միջոցի մը» - կ'ըսէ Հ. Թուխիկեան, «այն է բառերուն ինչ ինչ վանկերն իբրեւ աւելորդ ի բաց յապաւելով, ինչպէս՝

abaque հաշուետախտ,
cousine մօքրորդեայ, հօքրորդեայ,
surmouler վերկաղպրել — եւայլն:

Հ. Թուխիկեան կը մատնանշէ յետոյ խառնածին բառերու խումբ մը. այսինքն՝ բառեր ուր հեղինակը «ուզած է գաղղիերէնի բառական կազմութիւն տալ նաեւ հայերէնին, ինչպէս՝

pouliner քուռակել,
faonner եղնորդել,
chevroter ամիկել,
rossignoler սոխակել

«(Պէտք է հասկնալ որ առաջին երեքը կը նշանակեն ձագ բերել, իսկ վերջինը՝ երգել սոխակի նման):

«Կայ նաեւ խառնածին բառերու ուրիշ խումբ մը որոնց կէսն հայ կէսն օտար է. ինչպէս՝

onocrotal իշաքրօդալ,
obusier օպիւզաստան,
leurrer լէօռավարժել — եւայլն:

Նուպարեանի բառարանին մէջ մատնանշուած մէկ այլ նորութիւնն էր ի տառով իգական կազմել: Եւ վերջապէս, Հ. Թուխիկեան դիտել կու տայ, որ Մեսրոպ Նուպարեան ֆրանսերէն զանազան բառերու դիմաց գրած է հայերէն ասացուածքներ, որոնք «դէթ մեզի անծանօթ են», ինչպէս՝

s'accointer ընտանութիւն բռնել
se fourvoyer թանձրապէս սխալիլ
pédantiser ամէնուն վարժապետ կտրիլ — եւայլն:

Ուրիշ ֆրանսերէն բառերու դիմաց գետեղելէ յետոյ հայացուած բառ մը՝ զանոնք որդեգրած է պարզ տառադարձութեամբ.-

chronicité (յամընթացութիւն) քրոնիկութիւն
frangipane (հոտանոյշ) ֆրանժիբանիկ
symphoniste (համերգագիր) սինֆօնագիր — եւայլն:

Ինչ ինչ ֆրանսերէն բառերու դիմաց՝ դնելէ յետոյ արդէն իսկ նուիրագործուած հայերէն բառը, Նուպարեան զետեղած է նաեւ իր կողմէ հնարածը.

désenivrement (զինեսթափութիւն) տարարփոյթք
horticulteur (բուսադարման) պարտիզարդ
hospitalité (հիւրընկալութիւն) հիւրոյթք
allumette (լուցափայտ) ծծմբառ, վառիկ, լուցան (բառ՝ որ ներկայիս հայացուած է լուցկի ձեւով)» (1):

Եղիա Տէմիրճիպաշեան՝ Նուպարեանի ուղղուած նամակի մը մէջ կը գրէր սակայն.

«Յաճախ կը բանամ ձեր բառարանն յորում այնքան պիտոյագիտակ կուռ կարգաւորութեամբ զմիմեանց զան զհետ նոր մեր լեզուին արդէն հին բառերն ու նորագիւտ ա՜յնքան բառեր ալ՝ զորս քաղած ի լոյս բերած էք արդի հայ գրականութեան ծոցէն, կամ յօրինած էք դուք իսկ՝ է զի մուրճի հաստոյտ հարուածովք եւ է զի նուրբ ու նուրբ գործեօքն արուեստագիտաց, նախանձախնդիր յաւէտ անխառն պահելու ոգին մեր տոհմային լեզուին: Բառեր ունիք, բառեր հարո՛ւստ ի թիւ որոնք աչաց պատրանք կ'ընծայեն, որոնք իրերն իրենց թանձրութեամբ թուղթին վրայ կը տարածեն, —ա՛յնքան իրենց ընդհանուր յօրինուածոյն մէջ կը ներկայեն մարդկազմական ներդաշնակութիւն, եւ իրենց արտաքին կերպարանին վրայ ձեւահոյլ արձանագործական: Եւ զձեզ կը ծափողջունեմ իբրեւ ճշմարիտ եղբայրակից մ'ի գեղեցիկ դպրութիւնս»

Բառարան յօրինող հայ հեղինակներուն մէջ փոքր պիտի չըլլար նաեւ դերը իրեն՝ Եղիա Տէմիրճիպաշեանին: Ծաւալով աւելի համեստ քան Նորայրինը եւ Նուպարինը՝ Տէմիրճիպաշեանի բառարանը նոր բառերու ստուար թիւ մը հրամցուց սակայն հայ ժողովուրդին:

«Ջանացինք որ ուսանողը կամ թարգմանողն ամէն ֆրանսերէն բառի դէմ հայերէն բառ մը գտնէ, փոխանակ գտնելու բացատրութիւն կամ տունկ ինչ եւայլն: Ուստի, հինգ հարիւրէ աւելի նոր բառեր շինեցինք: Անոնք, ոյք ի մասնաւորի կամ ի հրապարակի շնորհաւորած են զիս բառաշինական յարմարութեանս համար, անշուշտ ուրախակից չը պիտ՝ ըլլան ինծ այդ 500 բառին բոլորին համար ալ: Կը խոստովանիմ որ՝ լաւ բառեր յօրինելու ընտրելագոյն ժամանակը չէ բառագրոց յօրինման ժամանակն: Ես ինծ ուխտակցած եմ գրեթէ բոլոր այն բառերուն համար, զորս ստեղծած եմ գրութեան մը ժամանակ: Ներողամտութեան տեղ, լուրջ քննադատութիւն կը պահանջեմ աշխատութեանս այս մասին - նորաստեղծ բառերու մասին» (2):

(Շար. 37)

(1) Հ. Յ. Թուխիկեան, *Հանդէս Ամսօրեայ*, Յունիս 1832:

(2) Եղիա Տէմիրճիպաշեան, *Գրպանի Բառարան Գաղղիերէնէ ի Հայերէն*, Կ. Պոլիս, 1891, էջ Դ:

(Շար. Ա. էջէն)

Ցետոյ, ընտրութիւններ շահելու համար դրամ եւ մեդիա պէտք է եւ Ելցինի բարեփոխման կողմնակիցները աւելի գործունեայ են, հարուստ եւ մետախներուն կը հակակշռեն: Բայց եւ այնպէս, Ելցինի անմիջական յաղթանակն ալ (թէեւ կ'ուշանայ) պիւռոսեան յաղթանակ մը պիտի ըլլայ ի վերջոյ, որովհետեւ որքան օրերը կ'անցնին այնքան խախուտ կը դառնայ իր դիրքը եւ կրնայ ստիպուիլ ծանր միջոցներու դիմել, ինչ որ երկսայրի սուր է: Առանց ջուրի, առանց լոյսի դեռ մօտ 200 երեսփոխան կը դիմանան: Նովոսիբիրսկի մէջ ալ, պահպանողական երեսփոխանները անջատման բապառնալիք մը ըրին, Սիբիրի մէջ Հանրապետութեան ստեղծումով: Բայց, ինչպէ՞ս Ելցին պիտի կարենայ պարպել տալ «Սպիտակ տունը» (Խորհրդարանին շէնքը), այդ է բուն հարցը եւ ոչ ոք պատասխան կը գտնէ: Միւս կողմէ, սկսած է ձիւնել Մոսկուայի վրայ եւ բնակիչներն ալ պրպտած են ձմրան պաշարներ ամբարելով: Վախ կայ որ մազութ չըլլայ: Արդէն խանութներուն մէջ աղ չէ մնացած, առաջին դնումներն են աղը եւ լուցկին: Գիները, հոս ալ, արագօրէն կը բարձրանան: Մէ Տոնալտ լեցուն է սակայն, հակառակ անոր որ մէկ համպուրկըրը, գետնախնձորով եւ fofա-fոլայով 2500 ռուբլի կ'արժէ (միջին աշխատավարձքը 60 հազար է, ամիսը):

❦

Շեւարնաձէ միշտ իր դառնութիւնը կը յայտնէ եւ կը դատապարտէ Արեւմուտքի «կրաւորականութիւնը» (բաւական զարմանալի է այս միամիտ մօտեցումը մէկուն համար որ Խորհ. Միութեան Արտաքին նախարարը եղած է...:.) Կրնայ մըխիթարուիլ սակայն, Միթերան հեռագիր մը քաշած է ուր «իր յուզումը կ'արտայայտէ եւ ապահովութիւնը կու տայ ֆրանսացի ժողովուրդին զօրակցութեան վրաստանի ապրած տառապանքին ի տես»...: Կասկած չկայ որ ինչ որ պատահեցաւ Սուխումի դիպուածի արդիւնք չէր: Իզվեստիայի մէջ ալ Նիկիտենկի կը հաստատէ որ «բեմադիր» մը կար եւ այդ մէկը պէտք է փնտռուի ռուս բանակի պահպանողական եւ ազգայնական բաժնին մէջ եւ մեղսակցութիւններ Մոսկուա: Եւ ինչպէս շատ կը կրկնուի այս միջոցին, Ռուսերը Գամսախուրդիան պիտի օգտագործեն Շեւարնաձէն նետելու համար, ապա երրորդ մը բերեն Գամսախուրդիան հեռացնելու համար: Շատ դէշ օրեր կ'ապրի Վրաստան:

Արեւմտեան դիտանդէտի մը համաձայն թէեւ, Ռուսերը շատ վտանգաւոր խաղ մը խաղացին, որովհետեւ կրնայ պատճառ ըլլալ այլ «պայթում»ներու՝ Օսէթիա, Ինգուշիա, Չէչէնիա, Կաբարդինօ-Բալկարիա եւ դեռ ամէն կողմ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺՈՐԺ ՄԱՌՇԷ յայտարարեց թէ կը քաշուի Համայնավար կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարի պաշտօնէն զոր կը վարէր 1972-էն ի վեր: Նամակով մըն է ուղղուած Կեդր. Կոմիտէին որ Մաշռէ կը տեղեկացնէ թէ չի փափաքիր, 28-րդ համագումարէն ետք (Յունուարին) կուսակցութեան առաջին ղեկավարը մնալ: Այս որոշումը որ հետեւանք է նաեւ իր առողջական վիճակին (73 տարեկան է և դեռ վերջերս ենթարկուեցաւ կոնքի գործողութեան մը աքթ-բոզի պատճառաւ) բաւական պիտի փոխէ Ֆրանսայի քաղաքական դիմագիծը: Եթէ նոյնիսկ կուսակցութեան ծոցը, Մառշէի հաջուեկշիռը կարելի չէ դրական նկատել, քանի որ տարիներու երկայնքին Համայնավար կուսակցութիւնը պզալի նահանջ արձանագրեց, Մառշէ համակրելի անձ մըն էր որու բացակայութիւնը պիտի զրկէ լրագրողները «համով» խօսակիցէ մը եւ երգիծաբաններն ալ կարեւոր նիւթէ մը: Մառշէ կը մնայ պարզ շարքային, ի յառաջագունէ կը մերժէ պատուոյ պաշտօն մը կամ պատասխանատուութիւն մը այդ առթիւ ստեղծուած: Խոռնուածքի տէր եւ իրատես՝ «գիտէր որ զարգացում չունի, շատ սահմանափակումներ ունի, գիտակից է եւ այդ պայծառատեսութիւնն է իր կարողութիւններուն մասին որ թոյլ տուաւ իրեն տոկալ» կը նշէ Կեդր. Կոմիտէի նախկին անդամ մը՝ Ֆելիքս Տամէթ:

ՊԱԼԱՏԻՒՐԻ կառավարութիւնը վերջնական որոշում չտուաւ, բայց «սկզբունքի նախընտրութիւն» մը արտայայտեց Սէն - Տընիի հանդէպ մարզարանին կառուցման համար: Երկու շարթուան ընթացքին, տեղական իշխանութիւնները պէտք է պարզեն իրենց կարծիքը, կարելիութիւնները, մասնակցութեան բաժինը եւլն.: Այս մարզարանը պիտի ընդունի 1998-ի ֆութպոլի համաշխարհային մրցումները, 80 հազար հոգիի տեղ պիտի ունենայ: 1991-էն ի վեր է որ ընտրութիւնը կը ճգճգուէր Մըլէօն-Սէնար ալ թեկնածու ըլլալով: Նախընտրութեան պատճառներէն են մերձաւորութիւնը Փարիզի հետ, երթեւեկի դիւրութիւնը:

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ արեւմուտքը զօրաւոր երկրաշարժ մը տեղի ունեցած է Սեպ. 29-ին: Առաջին տեղեկութիւններու համաձայն աւելի քան 4000 մեռեալ կայ եւ հակայ վնասներ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 3-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի

ԲԻՒԶԱՆԴ ԱՐԱՊԵԱՆ-ի

մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ 91-ՐԴ ԵՒ ՕԾՄԱՆ 89-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 3, Փարիզի Առաջնորդանիստ Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ հիմնարկութեան 91-րդ եւ օծման 89-րդ տարեդարձն է:

Այս առթիւ ժամը 10.30-ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ եւ մատաղ կ'օրհնուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

կաթողիկոսական Պատուիրակ Եւրոպայի Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Ի ժամու պատարագի՝ գոհաբանական մաղթանք կը կատարուի Մայր Եկեղեցւոյ ի կեանս եղող բոլոր բարերարներուն եւ անոնց ընտանիքներուն արեւշատութեան համար:

Պատարագի վերջաւորութեան մասնաւոր հոգեհանգիստ կը կատարուի եկեղեցաշէն բարերար Աղեքսանդր Մանթաշեանի, Մանթաշեան ընտանիքի եւ Մայր Եկեղեցւոյ հանգուցեալ բոլոր բարերարներուն հոգիներուն համար:

Եկեղեցական արարողութիւններու աւարտին, ուխտի այս օրուան առթիւ, ժամը 13-ին, Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան եւ Տիկնանց Յանձնախումբին կազմակերպութեամբ, Առաջնորդարանի «Նուբարեան Ֆրէնկեան» սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ընդունելութիւն մը:

Կը հրաւիրուին բոլոր հայրենակիցները յիշատակի եւ յարգանքի այս արտայայտութիւններու պատարագին, հոգեհանգիստին եւ ընդունելութեան՝ բարերարներու օրինակով հոգածու դառնալու մեր Եկեղեցւոյ բարգաւաճման:

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU

— SALLE GARANCE —

9 Juin — 18 Octobre

DIMANCHE 3 OCTOBRE

14 h 30 : *La furie de l'or noir* (R. Mamoulian),

17 h 30 : *Pour l'honneur* (A. Haï-Artian),

20 h 30 : *La Leçon* (R. Sahakiantz), *Les Diplomates mexicains* (A. Martirossian - L. Kalantar).

LUNDI 4 OCTOBRE

14 h 30 : *Fading, Stiletto* (M. Arslanian),

17 h 30 : *Notre siècle* (A. Pelechian), *La Maison sur le volcan* (A. Bek-Nazarov),

20 h 30 : *La Prime* (S. Mikaelian).

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն-Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցին ստացած է վերգին Փիլիկեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան առթիւ.— Տէր եւ Տիկին Հրայր Փիլիկեան եւ զաւակները 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Ելքովանեան, Տէր եւ Տիկին Վրէժ Ելքովանեան 300-ական Ֆր., Թապիպեան ընտանիք 200 Ֆր., Մարի Պէրպէրեան, Յովաէփեան ընտանիք, Շալճեան ընտանիք 100-ական Ֆր.:

Samedi 9 Octobre à partir de 20 heures

DINER - DANSANT

animé par *ANDO* et son orchestre *Erevan*

au CAPPA CLUB

Quai Blanqui, Alfortville)

organisé par la Croix Bleue

Section «Helen Puzant»

d'Alfortville

Réservations : 43. 76. 55. 89

43. 76. 35. 68.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris

Commission Paritaire : No 55935

SIRET : 51027317 A R.C. Paris

— LYON — VILLEURBANNE —

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

— M. C. A. V. —

présente

un spectacle unique et exceptionnel

DANSES ET MUSIQUE D'ARMENIE

L'ENSEMBLE AKHTAMAR

Dimanche 10 Octobre à 15h précises au Centre Culturel de Villeurbanne (Cours Emile Zola)

Présentation de costumes avec la participation de 33 "haï arenouches" de Marseille vêtues des costumes de différentes provinces d'Arménie.

Exposition de livres et de tableaux

Entrée: 80 F. — Moins de 15 ans: 50 F.

Pour tous renseignements téléphoner à la M.C.A.V. : 78 - 93 - 57 - 43.

le drame des enfants d'Arménie

TEMOIGNAGES, INFORMATIONS, APPEL

Soirée organisée par le

Forum des Associations Arméniennes de France, et placée sous la présidence de

Zabel CHEGHIKIAN et du Pasteur Samuel SAHAGIAN

TABLE RONDE

animée par NOEL COPIN

avec

Bernard KOUCHNER, Ancien Ministre

Albert KIRAKOSSIAN, Vice-Ministre de l'Education Nationale d'Arménie

Gorichkhan KARAPETIAN, Premier Maire-Adjoint de Gumri

Vahan TER-GHEVONDIAN, Chargé d'Affaires d'Arménie en France

Didier SICARD, Professeur à l'Hôpital Cochin

Laurence MONROE (Journal «Panorama»).

MARDI 5 OCTOBRE A 20 HEURES 30

Eglise Réformée de Paris-Luxembourg

58, rue Madame — Paris VIe (Tél. : 45 48 13 50).

— Entrée libre —

COLLECTE AU PROFIT DU PROJET «CHAUFFAGE ECOLES D'ARMENIE»

(chèques à S.P.F.A. - Chauffage Ecoles d'Arménie» — CCP 13.116.76 R Paris)

Arménie

Départ chaque Jeudi

PARIS-EREVAN-PARIS

(VOL HEBDOMADAIRE DIRECT)

Franchise de bagage autorisé : 2 valises par personne

Renseignement et inscriptions :

SABERATOURS - SEVAN VOYAGES

31, rue d'Argenteuil	37, rue Hanrabedoutian	48, cours de la Liberté
75001 PARIS	EREVAN 10	69003 LYON
Tél. : 42 61 51 13	Tél. : 52 85 48	Tél. : 78 60 13 66
Fax : 42 61 94 53	Fax : 52 54 48	Fax : 78 60 92 26

ՇԱԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2
SAMEDI
2 OCTOBRE
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.163
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.163

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

«ՓՐԿԵԱ ՏԷՐ ԵՒ ՈՂՈՐՄԵԱ»
ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԿԸ ՄԻՋԱՄՏԷ

ԱՐՑԱԽ

ՀՐԱԴԱԴԱՐԸ Կ'ԵՐԿԱՐԱՁԳՈՒԻ ՄԻՆՉԵՒ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 5

ՎՐԱՍՏԱՆ

ՇԵՒԱՐՆԱԾԷԻ ՎԱԽԵՐԸ

Վերջին տարիներուն, անկասկած, Լենին բազմաթիւ առիթներ պէտք է ունեցած ըլլայ դառնալու համար իր դագաղին մէջ, բայց, այս անգամ, հաւանաբար ընդմիշտ կորսնցնէ իր հանգիստը եւ մշտնջենական գալարումի մէջ ըլլայ: Ի՞նչ կը պատահի երկրին մէջ անոր՝ որ հռչակած էր թէ կրօնքը ափիոնն է ժողովուրդին: Պարզապէս, փրկութիւնը կ'ակնկալուի եկեղեցիէն եւ Ալեքսիս Բ. Պատրիարքն է որ իր միջամտութեամբ պիտի լուծէ քաղաքական անելը՝ այն երկրին ուր եօթը տասնամեակներէ ի վեր անաստուածութիւն կը դասաւանդուէր: Պատմութեան ի՜նչ հեգնանք:

Սեպտեմբեր 30-ին, ուրեմն, «բոլոր Ռուսաստաններու պատրիարքը» մղուած այն մտահոգութեամբ որ արիւն պիտի հոսի, կը միջամտէ որպէսզի կողմերը բանակցին իր հովանաւորութեան ներքեւ: Հանդիպման վայրն ալ որոշած է Դանիլով վանքը, Մոսկուայի մօտ: Որոշուած էր որ խօսակցութիւնները սկսէին Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 1-ին:

Մինչ այդ ճակատումը նոյնքան սաստիկ էր, եթէ նոյնիսկ Ռուցկոյ տրամադրութիւն կը յայտնէր որոշ փոխ զիջումներով, կացութիւնը թեթեւցնելու: Իբրեւ թէ շրջափակումը հանդրուան առ հանդրուան պիտի վերնայ, բայց, Հոկտեմբեր 1-ին, կ'ըսուէր թէ երեսփոխաններուն մէկ մասը մերժած էր առաջարկը: Երեսփոխաններու կեանքը, սակայն, անտանելի դարձած է: Գլխաւորաբար առողջապահական գետնի վրայ (ջուր չկայ) եւ սնունդն ալ սկսած է պակսիլ: Այսուհանդերձ շատեր ծիծաղելի կը գտնեն Եկեղեցւոյ միջամտութիւնը: Երիտասարդ մը կ'ըսէ. – «Ճի՛շդ մեր քաղաքագէտներուն վայել գործ է: Կը պոռան, մահուան սպառնալիք կ'ընեն, յետոյ կը հաւաքուին Ալեքսիս Պատրիարքի սպիտակ մօրուքին շուրջ, վերահաստատելով քաղաքական հարցերու մէջ Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ միջամտութեան վաղեմի աւանդութիւնները» («Լիպերասիոն», Հոկ. 1):

Ամէն պարագայի մէջ, շփոթ կացութիւն մը կը տիրէր Մոսկուա: Մնաց որ գաւառն ալ ձայն կը բարձրացնէ: Շրջանային իշխանութիւնները կը պահանջեն որ շրջափակումը վերնայ: «Դաշնակցութեան հպատակները» կը ներկայացնեն 88 հանրապետութիւն, մարզ, շրջան եւայլն:

**

Ըստ երեւոյթին գաղտնապահութիւնը երկար չտեւեց, քանի որ Սեպտեմբեր 30-ին, ԱՖՓ-ն կը հաղորդէր՝ «գաղտնի տեսակցութիւն մը տեղի ունեցած է, Մոսկուա, Ալիեւի եւ Ռ. Քոչարեանի միջեւ եւ այս խօսակցութիւնները գաղտնի պահուած են այն պատճառով որ ձախողութիւն մը արձանագրուած է վերջնական համաձայնութեան շուրջ»: (Այս գաղտնի բնոյթին պատճառաւ է նաեւ որ «Յառաջ», ցարդ, լուրը չէր հաղորդած, ինչպէս խնդրուած էր մեզմէ):

Ուրեմն, Շաբաթ օր, Սեպտեմբեր 25-ին, հովանաւորութեամբ ռուս Արտաքին նախարարութեան, Ալիեւ կը տեսնուէր Ռոբերտ Քոչարեանի հետ, բայց, տեսակցութիւնը չէր յանգեր համաձայնութեան մը «երկարատեւ հրադադարի մը եւ խաղաղ կարգադրութեան սկզբնաւորութեան շուրջ» պատրաստուած ռուս դիւանագէտին կողմէ: Ալիեւ չէ ընդունած կարգ մը «բանաձեւումներ»: Հայկական աղբիւրներու համաձայն, Ազրպէյճանի դիրքը կը բացատրուի անով որ ամերիկեան պատուիրակութիւնը որ վերջերս քննական շրջապտոյտ մը կը կատարէր Ղարաբաղ ալ, ըսեր է Ազերիներուն՝ «կողմերը պէտք չէ շատ կարեւորութիւն տան ռուսական միջամտութեան, քանի որ կարգադրութեան իրաւարարը ՍԷ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ն է»:

Հաւանաբար, աւելի լաւ է չխորհրդածել, աւելորդ արտայայտութիւններ չունենալու համար ամերիկեան «միջամտութիւններու» մասին:

**

Աբխազները Աբխազիան ամբողջովին ձեռք անցուցած են: Շեւարնածէ կը փախնայ քաղաքացիական պատերազմէ մը: Հարցազրոյցի մը մէջ, զոր տուած է «Ֆիկառօ»ի կրկին թոյն կը թափէ Ռուսաստանի գլխուն: Կը խոստովանի որ Սոխումիէն հեռաձայնած է Ելցինի եւ այս վերջինը չէ իսկ պատասխանած: Պարզ է որ մարդու մը համար որ Գորբաչովի կողքին «թաղեց» խորհրդային վարչակարգը եւ «ազատագրեց» արեւելեան Եւրոպան, բաւական լեղի համ մը ունի այս ամբողջը: Հարցազրոյցի վերջաւորութեան սա հարցումին. – «Մինչեւ վերջը ուզեցի՞ք մնալ Սոխումի: Մինչեւ վերջը պիտի մնա՞ք Վրաստան», կը պատասխանէ. – «Երբ ընդունեցայ վերադառնալ երկիրս, քիչ մը կը նշանակէր դէպի անձնասպանութիւն երթալ: Բայց եւ այնպէս եկայ, այլեւս երբեք չհեռանալու համար այս հողէն»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱԿ-ի ամպիոնէն խօսած իր ճառով Ռուսաստանի Արտաքին նախարարը յայտարարած է թէ այլ երկիրներու ուժեր

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԱՂԸ

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (186) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

Երկրայնութիւն — Մ. ՆՇԱՆԵԱՆ
Օշական թատերագիր (Հայ կեանքի պատկերացում) — Գր. ՊԸԼՏԵԱՆ
Պարիսպը եւ գիրքերը — Խ. Լ. ՊՈՐԽԷՍ

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԴԺՈՒԱՐԻՆ ՕՐԵՐԸ

Սոխումիի անկումը, հակառակ միջազգային հանրային կարծիքը գրաւող աւելի ծանրակշիռ պարագաներու գոյութեան, ուշադրութիւնները կեդրոնացուցած է Վրաստանի վրայ. այն փոքր հանրապետութեան, որ խորհրդային երկրին տուած է Ստալինի եւ Բերիայի նման մռայլ դէմքեր:

Վրաստան տեղ գրաւած է Սեւ ծովուն, Կասպից Ծովուն եւ Ուրալեան լեռնաշղթային միջեւ տարածուած այն շրջանին մէջ որ Կովկաս կը կոչուի: Շրջան որ պատմութեան կանուխ ժամանակներէն թատերաբեմ հանդիսացած է հազար պատերազմի որոնք իրենց յաղթանակներով եւ պարտութիւններով դրեթէ տեւական փոթորկումի մէջ պահած են անոր բազմացեղ բնակչութիւնը:

Վրացիներու ծագումը կ'երկարի պատմութեան անյիշատակ դարերը: Կոլխիդներու հնագարեայ թագաւորութենէն մինչեւ խորհրդայնացում, անոնք ենթարկուած են թրքական կամ բիւզանդական տիրապետութեան. քրիստոնէութիւն ընդունած, յետոյ իսլամացած եւ կրկին քրիստոնէութեան դարձած վրացի ժողովուրդը մէկ թագաւորութենէն միւսին անցնելով հասած է ԺԸ. դարուն կիսուն երբ ռուս ցարերու հետաքրքրութեան առարկայ սկսած է դառնալ: Հետաքրքրութիւն որ շօշափելի իրականութեան վերածուած է 1801-ին երկրին Ռուսաստանի կցումով:

Ատով սկսած է ռուսականացումի հոլովոյթ մը. Մոսկուա կը պարտադրէ իր լեզուն, այբուբենը, զօրքերն ու քաղաքականութիւնը: Վրաստան կ'ըմբոստանայ, կը մաքառի, ի զուր: Ռուսաստան իր որսը փախցնելու նպատակ չունի: Այս կացութիւնը կը տեւէ մինչեւ խորհրդայնացումի օրերը երբ ամէն բան կարգի կը մտնէ, երկաթեայ կարգապահութեամբ մը: 1918 – 20-ի անկախութեան փակագիծէն ետք առաջին պատրուակը լաւագոյն առիթ մը կ'ըլլայ Խորհրդային Միութեան ձեռք ձգելու այն ինչ որ իր կարծիքով իրեն կը պատկանի. այդ պատրուակը Աբխազներու եւ Աճարներու յեղափոխութիւն մըն է ու Կարմիր բանակը կը մտնէ Վրաստան: Եօթը տասնամեակի պարտադիր միութենէն ետք երբ արբանեակ երկիրներուն առիթ կը ներկայանայ վերադառնելու իրենց ազատութիւնը, Վրաստան ներկայ է պատմութեան ժամադրութեան. 1991 Ապրիլ 9-ին անկախութիւն կը հռչակէ: Այդ թուականը կ'ոգեկոչէ 1989 Ապրիլ 9-ի օրը երբ Թիֆլիսի մէջ խորհրդային նոր Սահմանադրութեան ծրագիրը բողոքողներու ցոյցը Կարմիր բանակի արիւնալի հակադարձութեան բախած է:

Անկախ Վրաստանը ազատ ընտրութիւններով կ'ունենայ առաջին նախագահը: Գամսախուրդիա նախկին այլախոհ մըն է, ազգայնամոլ մը եւ մեծամիտ մը որ կարճատեւ իր իշխանութեան ընթացքին (1991 Մայիս 26 – 1992 Յունուար 6) իրական բռնակալութեամբ կը վարէ երկիրը: Իշխանութեան առաջին օրէն իր դէմ կը ցցուի փոքրամասնութիւններու հարցը. նախ գործ կ'ունենայ Հարաւային Օսէթիոյ հետ, յետոյ Աճարներուն եւ վերջապէս Աբխազիոյ:

Ասոնցմէ առաջինը 3900 քառ. քիլոմեթրոց շրջան մըն է 100 հազար բնակիչներով, որոնց 67%-ը Օսէթ են, 30%-ը Վրացի: Հարաւային Օսէթիան կը փափաքի միանալ Հիւսիսայինին որ մաս կը կազմէ Ռուսաստանի Դաշնակցութեան: Օսէթներու պահանջքին Գամսախուրդիա ուժի դիրքերէ կը պատասխանէ: Հարցը կը շարունակէ հարց մնալ անոր յաջորդին՝ Շեւարնածէի օրով եւս: Ան ոչինչ կը փոխէ Գամսախուրդիայի ռազմավարութենէն, մինչ պատերազմին կը մասնակցին Չէրքէզները, Չէչէնները, Ինգուշները, Հիւսիսային Օսէթիոյ բնակիչներն ալ: 1992 Յունիսին հրադադար մը կը ստորագրուի Թիֆլիսի եւ օսէթական մայրաքաղաք՝ Ցխինվալիի միջեւ:

Օսէթներուն կը յաջորդեն Աբխազները. անկախութիւն պահանջելով հանդերձ, չեն ծածկեր Ռուսաստանի միանալու իրենց փափաքը, որպէս մասնակից՝ Հիւսիսային կովկասեան ժողովուրդներու համադաշնակցութեան ուր խմբուած պիտի ըլլան Կովկասի ազգ. փոքրամասնութիւնները. անոնց մէկ մասը զանգուածաբար Միջին Ասիա եւ Սիպերիա աքսորուած է Ստալինի կողմէ:

Աբխազները 525 հազար հոգինոց ժողովուրդ մըն են 8600 քառ. քիլոմեթր տարածքի վրայ. փոքրամասնութիւն են նոյնիսկ իրենց երկրին մէջ. ունին միայն 17.8%-ի համեմատութիւն մը, իսկ մնացեալը Վրացի (45.7%) են, ռուս եւ հայ (15%):

Աբխազիա նախ յունական գաղթավայր եղած է, յետոյ հռոմէական, բիւզանդական. քրիստոնէութիւնը ընդունած է Զ. դարուն: Ը. դարուն աբխազ թագաւոր Լեւոն Բ. միացուցած է Արեւմտեան Վրաստանը, հիմը դնելով ներկայի Վրաստանին:

Աբխազները բրեժնեւեան շրջանին (1978) կը պահանջեն Ռուսաստանի կցուիլ: 1989-ին Գորբաչովի օրով կը կրկնեն նոյն պահանջքը: 1990-ին երբ Վրաստան անկախութեան հանրաքուէ կը կատարէ, Աբխազիա չի մասնակցիր: Վերջապէս, 1992 Յուլիսին աբխազ Խորհրդարանը գերիշխանութիւն կը հռչակէ: Շեւարնածէի համար բաժակը յորդեցնող կաթիլն է այս մէկը ու Օգոստոս 18-ին վրացական զօրքը կը գրաւէ աբխազ մայրաքաղաքը՝ Սոխումին: Այս քայլը շարժման կը մղէ Հիւսիսային կովկասեան ժողովուրդներու համադաշնակցութիւնը ու Վրաստան իր դէմը կը գտնէ կոզակ, չէրքէզ, չէչէն, ինգուշ, օսէթ մարտիկներ: Շեւարնածէ կը բախէ բոլոր դռները. ՕԹԱՆ, ՄԱԿ, Մոսկուա, ի զուր: Հակառակ ՄԱԿ-ի 50 դէտերու եւ ռուսական ուժերու ներկայութեան որոնք պէտք է յարգել տային հրադադարը, Աբխազները լուրջ յարձակումի կ'անցնին Սեպտեմբերին ու կը յաղթեն: Շեւարնածէ կը ստիպուի խոյս տալ, կրակին տակ: Ան ռուսական զինեալ նեցուկին կը վերագրէ իր թշնամիներուն յաջողութիւնը. հաւանաբար բոլորովին անիրաւ չէ:

Մոսկուա միշտ կրկնած է թէ չէզոք կեցուածք ունի հարցին մէջ. սակայն իր ճամբով հասած է Աբխազներու զինամթերքը, ինչպէս օգնութեան փութացող կամաւորները: Իսկ Կրեմլին երբեք բոլորովին ծածկած չէ թէ մարտավարական շահագրգռութիւն ունի Աբխազիոյ հանդէպ: Այս վերջին կէտը կը բացատրուի Սեւ ծովու նաւահանգիստներու խնդրով. Ղրիմի Ուկրանիոյ պատկանելէն ի վեր, Ռուսաստանի ձեռքը սեւծովեան ոչ մէկ կարեւոր նաւահանգիստ մնացած է. մինչդեռ Աբխազիա 200 քիլոմեթր ծովափ ունի Սեւ ծովու վրայ:

Միջազգային դիւանագիտութեան մասնագէտներ վախ կը յայտնեն Ռուսաստանի բռնած դիրքին հանդէպ: Անոր ընթացքը կրնայ քաջալերել այլ փոքրամասնութիւններ եւս ու մշտական բախումներու դաշտի մը վերածել Կովկասը որ ազատութեան առաջին շունչով իսկ բռնկած հրդեհներու գետին է արդէն:

ՔԱՂՀԱՆ

Ի՞ՆՉՈՎ ԿԸ ՓՐԿՈՒԻ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆԸ

Այս էջին մէջ լոյս տեսաւ (Սեպ. 29) «Ասպարէզ» օրաթերթին մէջ տպուած գրութիւն մը որուն խորագիրն էր «Արեւմտահայերէնին ապագան» եւ ստորագրուած էր Արմէն Տոնոյեանի կողմէ: Այս անունը մամուլի աշխարհին մէջ տեղ ունի «Նաւասարդ» ամսաթերթին որպէս խմբագիր. ասկէ զատ, դատելով ամերիկահայ թերթերու թղթակցութիւններէն, ծանօթ է նաեւ գրական հաւաքոյթներու իր մասնակցութեամբ. այս մարդերուն քով ու անոնցմէ աւելի լեզուական մտահոգութիւն արտայայտող քայլ մըն էր իր ներկայութիւնը բառակերտումի աշխատանքին լծուած խմբակի մը մէջ, որուն առաջին մատուցումը («Ուղեցոյց Ա.», տե՛ս. «Յառաջ» Յունիս 11-12 եւ Սեպ. 14) հոգ չէ թէ յայտնուած մտահոգութեան գրեթէ խոտոր համեմատական եղաւ:

Վերադառնալով յիշեալ գրութեան, անոր մեկնակէտին ու եզրայանգումին բոլորովին տարբեր ոլորտներու պատկանելու պարագան այն տպաւորութիւնը կը ձգէ թէ հեղինակը չէ ուզած բացակայ մնալ արեւմտահայերէնի մասին հրապարակաւ կարծիք ու մանաւանդ մտահոգութիւն յայտնելու վերջին նորաձեւութենէն: Այլապէս, գոնէ հարցին խորութիւը ըմբռնած մէկու մը մօտեցումը պիտի նշմարուէր հոն: Մինչ, յօդուածագիրը առաջին տողերէն անընդունելի շփոթի մը պաստառին վրայ կը զետեղէ հարցը: Այսպէս, արեւմտահայերէնը որ Սփիւռքի՝ այսինքն Հայաստանի սահմաններէն դուրս մնացած, անհող հայութեան լեզուն է, վտանգուած կը նկատուի որովհետեւ պահպանութիւնը չի վայելեր անկախացած Հայաստանին. եթէ լուրջ մօտեցումով մը կարելի ըլլար գիտական չափանիշներու վրայ հիմնուած վտանգի մը գոյութիւնը մատնանշել արեւմտահայերէնի ապագային համար, ատոր ինչպէս պատճառներուն, նոյնպէս դարմանի տուեալներուն պրպտումի վայրը միայն Սփիւռքը պիտի ըլլար: Ասիկա, անշուշտ, եթէ ուժը գտած ըլլայինք պարզայականը, զգացականը վանած ըլլալու այնքան կենսական ոլորտէ մը. չէ՞ որ լեզուի մը կեանքը միմայն պայմանաւորուած է զայն խօսող, գրող հաւաքականութեան եւ հետեւաբար անոր բաղկացուցիչ անհատներու կեանքով: Այլ խօսքով՝ արեւմտահայերէնին սպառնացող վտանգ մը կարելի չէ որ շրջանցէ արեւմտահայութիւնը ու արեւմտահայը: Ու այս ամրագոտ շղթային մէջ ճակատագրական դեր մը չի կրնար խաղալ Հայաստանը անկախ կամ ոչ, քանի որ ներկայի սահմաններով արեւելահայերէնին հայրենիքն է ան, որքան ալ ցուցնող ըլլայ այս մերկ իրականութիւնը, լոզունգներու ոսկեփոշիին թաթխուած երջանկութիւններու համար: Մնաց որ, անտեսելով ապրուած փորձառութեան, անկարելի է հարց չտալ թէ ի՞նչ է ակնկալուածը որ «հայրենիքի պահպանութեան նախանձախնդրութիւն» կը կոչուի. չէ՞ որ նոյն հայրենիքը իր հարազատ լեզուին 70-ամեայ ամօթը մաքրելու նախանձախնդրութիւնն իսկ ցոյց չէ տուած, անկախութեան օրով ալ շարունակելով որպէս ուղղագրութիւն պարտադրուած խեղագրութիւնը գործածել եւ թէ աւելի՛ մեծ փառքով:

Յօդուածագիրը ապա գրեթէ կարօտով կամ նախանձով կը յիշէ լեզուն ապրեցնելու միտող երէկուան ջանքերը եւ անոնց հեղինակները որոնք առաւելապէս մամուլի աշխարհին կը պատկանէին: Այդ նշումը տեղին է նաեւ այն տեսանկէտով որ կը մատնանշէ լեզուի մը կեանքին բուն երաշխաւոր՝ դպրոցին անշրջանցելի դերը: Անոր երէկուան անտեսումը չէ՞ որ այնքան սուղ կը վճարէ այսօր Ֆրանսայի հայ գաղութը:

Այս պարագան առաջադրանքներու գըլխաւոր դիրքին վրայ կը զետեղէ հայկական դպրոցը նաեւ Ա. Տոնոյեանի համար որ տեղին զանազանութիւն մը կ'ընէ Միջին Արեւելքի ու անկէ դուրս գտնըւող շրջաններու միջեւ: Իսկ ատկէ ետք գրութեան թելը կրկին կը պտըտկի անիրապաշտ ոլորտներու մէջ: Կ'առաջարկուի դպրոցներու համար ճարել «համալսարանական պատրաստութեամբ ու հայերէն դասաւանդող» ուսուցիչներ, առանց նկատի առնելու նման մօտեցումի մը անհրաժեշտ արհեստավարժական մօտեցումը, որ այնքան հազուադէպ երեւոյթ է մեր իրականութեան մէջ. հիմնական այս կէտին քով մանրամասնութիւն կը մնայ նըման տարբեր —եթէ կան— նիւթականով ու այլ միջոցներով հմայելու գործը եւ այլն: Աւելի օդային կը մնայ յաջորդ կէտը որով կ'առաջարկուի ի հարկին ուսուցիչներ ուղարկել Հայաստան, մասնագիտանալու: Եթէ «մասնագիտացում» ըսուածով պէտք է հասկնալ հայերէն սորվելու կամ կատարելագործելու արարքը, արդէն հակասական է որպէս մտահոգութիւն ներկայացուածին գոյութեան: Իսկ եթէ արհեստավարժ պատրաստութեան մասին է խօսքը, ի՞նչպէս կարելի է մտածել նման բան, այսօր երբ ամբողջ Սփիւռքը ինք կարելին կ'ընէ Հայաստանէն Արեւմուտք բերելու մարդիկ որակաւորումի, մասնագիտանալու համար:

Եթէ այդ ուղղութիւններով նախաձեռնողներ գտնուին, տեղին է խմբագիրներու հաւաքի մը առաջարկը. միայն ատոր նախապայմանը պէտք է ըլլայ յայտնուած միասնականութեան փափաքը բաժնելու տրամադրութիւնը եւ լայնախոհութիւնը՝ ընդունելու թէ ուրիշ մը կրնայ մեզմէ աւելի յարգելի հեղինակութիւն ըլլալ հայերէնի մարզին մէջ:

Այս առաջարկներէն ետք, կրկին հարց կու տայ Ա. Տոնոյեան թէ մեզի համար ինչ կրնայ ընել Հայաստան երբ ունի հազար ու մէկ հարցեր ու ցաւեր: Պատասխանին համար երկար ատեն աջին-ձախին նայելու պէտք չկայ. դժուար է գրական ակնկալութիւն ունենալ, երբ հարցը կը վերաբերի արեւմտահայերէնին եւ երբ կը բաւէ անդրադառնալ այն երեւոյթին որ հայաստանեան մամուլին տրուած արեւմըտահայ մտաւորականներու հարցազրոյցներն ու արտայայտութիւններն իսկ որոնք ձայնագրուած են եւլն., ընդհանրապէս չեն կրնար անխախտ արտագրուիլ ու լոյս տեսնել հայաստանեան թերթի մը մէջ. որպէս նորագոյն փաստ, կը բաւէ յիշել Վահէ Օշականի պարագան որ «Գրական թերթ»ին (Սեպ. 17) առաջին էջին վրայէն կ'ըսէ. «ամէն պարագայում... օդակայանում» եւլն.:

Ա. Տոնոյեան կը սպասէ որ հայրենի մամուլը, հրատարակիչները աւելի լայն տեղ տան արեւմտահայերէնին, արեւմըտահայ գրողներու: Բայց աւելի ճիշդ չէ՞ր ըլլար որ աւելի առաջ արեւմտահայ մամուլը ի՛նք աւելի լայն տեղ տար արեւմտահայերէնին, արեւմտահայ գրողներու, փոխանակ էջեր լեցնելու օրինակ Լոս-Անճըլըս կատարուած հանդէսի մը արեւելահայերէն թղթակցութիւններով, Հայաստանէն ամէնէն անինքնատիպ, տափակ ոտանաւորներով...:

Այսպէս, նաեւ ամէնէն ցաւալին կամ սպառնականը արեւմտահայերէնի ապագային համար Վ. Համազասպեաններու թշնամական կեցուածքին կրկնութիւնը չէ այսօրուան իշխանութեան կողմէ, այլ անտեսումին ամէնէն փառաւորը:

Խնդրոյ առարկայ յօդուածը առաջ կը քշէ նաեւ ապագայ միացեալ հայերէնի մը վարկածը որ ցնորք մը միայն կրնայ ըլլալ. հայերէնը էսփերանթոյի տարբերակ մը չէ ի վերջոյ եւ լեզու մը կը խմորուի զայն գրողներու, խօսողներու կողմէ. այնպէս որ միացեալ հայերէնի մը նախապայմանը միացեալ հայութիւն մը կ'ըլլայ միայն, ինչ որ ցնորքէն ալ աւելին է նկատի առած մեր ներկան, Լոս-Անճըլըսէն Շուշի:

Վերջին խնդրանք մը անոնց, որոնք պիտի փորձեն արեւմտահայերէնի ներկային կամ ապագային մասին մտահոգութիւն, կարծիք եւլն. յայտնել, առաջարկներ ներկայացնել. չմոռնալ որ խօսքը լեզուի նման գիտական —ոչ զգացական— նիւթի մը մասին է ու արժանի նուազագոյն յարգանքին. այսինքն՝

— ամբողջ լեզուէն առաջ մտահոգութիւնը ունենալ գրութեան մէջ գործածուած արեւմտահայերէնին առնուազն «ճիշդ»ութեան մասին,

— «հայեցիութիւն սնուցանել», «լեզուամտածողութեան ներդաշնակութիւն» և այլնի նման եզրերու տեղին տեսնել արդիական արտայայտութիւններէ աւելին, յարգելով անոնց պարփակած իմաստը,

— «արեւմտահայերէնի ապագայ»ի պիտակէն մեկնելով չհասնիլ «երկու հատուածները մօտեցնել»ու, կամ «մէկ՝ կամ իրարու մօտիկ, իրարմէ հասկնալի լեզուով գրելու եւ խօսելու» այլեւս ոչ իսկ սըրտաշարժ կոչերու:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՊՈԼԻՍ 1958 – 1960

ԱՐՏԱՍԱՆՈՂԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

ԺԴ.

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Անխտիր բոլոր Պոլսահայերուն անխառն հոգածութեան ենթակայ եկեղեցիներէն, վարժարաններէն, գերեզմաննոցներէն աւելի, չես գիտեր ի՛նչպիսի աներեւոյթ պատճառներով Եէտի Գուլէի Ազգային Հիւանդանոցը դարձած է անոնց առաւելագոյն գուրգուրանքին եւ հոգածութեան առարկան, հարիւր վաթսուն տարի առաջ Յարութիւն Ամիրա Պէզճեանի ինքնաբուխ բարերարութեան այս հըրաշակերտը:

Օսմանեան կայսրութեան բարգաւաճ տարիներուն, հայ ամիրաներուն ազգանուէր ջանքերուն շնորհիւ գնուած են տափաստաններ եւ անոնց վրայ կառուցանուած են այլեւս համայնական հարստութիւններու վերածուած եկեղեցիներ, վարժարաններ, գերեզմաննոցներ, մանաւանդ ներկայիս միջազգային ռազմագիտական արժէք առնող Երուսաղէմի սուրբ վայրերուն մէկ երրորդը՝ պետականութենէ զուրկ հայ ժողովուրդին սեփականութիւնը, աշխարհահռչակ մեծ ազգերուն նախանձը գրգռելու աստիճան: Միայն հազուադէպ այս եղելութեան համար հայ ազգը երախտապարտ գտնուելու է Ակնայ հողէն սերած նշանաւոր ամիրաներուն:

Եւ 1833-ին, Գազազ Արթին գերզգայուն ամիրան, խորապէս մտահոգ իր պանդուխտ, անպաշտպան ազգայիններուն առողջական վիճակով՝ յղացաւ վսեմ գաղափարն՝ հիմնելու Ս. Փրկիչ գթութեան յարկը, եւ այդ օրուընէ ի վեր, բոլոր Պոլսահայերն ալ, ընդառաջելով անոր մարդասիրական վերաբերումին, անվերապահ գուրգուրանքով մը կը փայփայեն զայն:

Պոլիս ոտք դնող ամէն Հայու սրտաբուխ ցանկութեան համաձայն, իմ ալ Ազգ. Հիւանդանոց այցելութեան օրս անոր աղա-պապա բժշկապետ ատափազարցի Հայրօ Հայրապետեանի հաւանութեամբ՝ որոշուեցաւ 1958, Ապրիլ 26-ին: Իսկապէս երջանիկ օր մը, քանի որ ան կը զուգադիպէր պատմական դահլիճին մէջ բոլոր բժիշկներուն տրուելիք տարեկան աւանդական ճաշին:

Նոյն առաւօտուն, Սիրքէճիէն շոգեկառք կը նստիմ եւ քառորդ ժամ ետք Եէտի Գուլէի կայարանի աստիճաններէն վար կ'իջնեմ եւ քանի մը հարիւր մեթր անդին, գլխաւոր փողոցին աջ կողմը կանգնած Ազգային Հիւանդանոցի բարձրակամար դաւիթէն մուտք կը գործեմ: Անհամբեր եմ տեսնելու հարազատ աչքերով պատանեկութեան օրերուս անյագաբար թղթատած Ազգ. Հիւանդանոցի համբաւաւոր տարեցոյցներուն պատկերները, զանազան յարկաբաժիններ՝ Կիւլպէնկեան, Յակոբեան, դեղատուն, փայտանոց, լուացարան, խոհանոց, ծերանոց, յիմարանոց: Իսկ երեւակայութիւնս ալ սնած էր անոնց պատմական, գրական, գեղարուեստական բաժիններով, մանաւանդ Թորոս Ազատեանի խմբագրած վերջին տարիներու թիւերը:

Հիւանդանոցին հսկայական դռնէն անցնելէ ետք, մուտք գործեցի հիմնարկութեան տնօրէն Ս. Կուրտիկեանի գրասենեակը, ուրկէ առաջնորդուեցայ բժշկապետ Հայրօ Հայրապետեանին մօտ, եօթանասունամեայ բայց առոյգ շարժումներով անձ մը: Գուրգուրոտ հօր մը մեկնած թեւերով ան զիս ընդունեցաւ եւ հալ - խաթըր հարցնելէ ետք, աջ ու ձախ կարգադրութիւններ ըրաւ որպէսզի կարենար անձնապէս զիս պտըտցնել հիւանդանոցին զանազան բաժինները: Անցանք պարտէզէն. ան արագ քայլերով կ'ընթանար, ես ալ կը փորձէի անոր հետեւիլ: Տանտիրոջ մը հպարտանքով՝ ան իր հանդիպած սրահներուն դռները կը բանար ու կը գոցէր, երկու կողմերը պառկած հիւանդներուն վրէն արձակուած ժպիտ մը նետելով: Կը փորձէր բացատրութիւններ ալ տալ ինծի, բայց իմ ուշադրութիւնը կեդրոնացած էր այդ հայ հիւանդներու արտայայտութիւններուն վըրայ: Անոնց ի՞նչ էր պէտք հայրենակիցի մը այցելութիւնը, երբ ան չէր բերեր իրեն հետ անոնց տարտերուն դարմանը: Պահ մը մտածեցի բաւ համարել այս տողանցքը մահճակալներու վրայ երկարած հիւանդներուն առջեւ, տողանցք մը նուաստացուցիչ եւ անօգուտ անոնց համար: Բայց ստիպուած էի հետեւիլ բըժշկապետի արագ քայլերուն եւ յարգել անոր ցանկութիւնը:

Յաջորդական սրահի մը մէջ, մասնաւորաբար իմ առաջնորդը կեցուց զիս մահճակալի մը առջեւ, ուր նստած էր մեղմ ու նուրբ դէմքով վաթսունամեայ կին մը, որ ձեռքերը ծալած կարծես մէկու մը կը սպասէր: Անունն էր Արուսեակ Մինասեան, Պետրոս Դուրեանի Ազգրիպաս եղբօր աղջիկը: Ի՞նչպէս կրնայի յուզումս զսպել: Իսկ երբ հասանք դէպի հարաւ ուղղուած թոքախտաւորներու արեւաշող սրահը, թոքերու մասնագէտ Հայրապետեանը շրթները մօտեցնելով ականջիս, փսփսաց որ այս սրահին մէջ, ժամանակին դարմանուած էր Միսաք Մեծարենցը: Հայ բանաստեղծութեան ո՞ր երկրպագուն է որ անտարբեր պիտի մնար նման խոստովանանք մը լսելէ ետք:

Վիրաբուժական սրահը հազիւ հասած, բժշկապետը կանչուեցաւ եւ վիրաբոյժ տոքթ. Զարֆճի անհուն գոհունակութեամբ ու տեսակ մը հպարտութեամբ սկսաւ բացատրութիւններ տալ Եւրոպայէն ստացած գործողութեան նոր սարքաւորումին մասին, ինծի՝ բժշկութեան անգէտիս: Ու երբ ծերանոցի բաժինին մէջ, զարմանքով նշմարեցի ծանր քայլերով յառաջացող կին մը վիզոն վերարկու մը կոնակին, փոքրիկ ճեղք մը կուշտին, ուզեցի գիտնալ անոր ո՛վ ըլլալը: Պատասխանեցին որ հիւանդանոցի բարերարներէն էր, կարծեմ Խաւեան գերդաստանէն, եւ ան սրահներուն մէջ ման կու գայ իր տան պէս, ազատ համարձակ, տընօրէնութեան որոշումին համաձայն:

Զիս ամէնէն աւելի հետաքրքրող բաժինը խելագարներու սրահն էր, որովհետեւ Պոլսեցիները Ս. Փրկիչ ըսելով ինքնաբերաբար խենթերու ապաստանարանը աչքի առաջ ունէին եւ անոնց հետ շփում ունենալ՝ պիտի նշանակէր մոռնալ այս աշխարհը և բոլորովին ուրիշ ծիծղուն աշ-

խարհի մը մէջ ճեմել: Իսկապէս ալ, երբ ջիղերու երկու մասնագէտներ՝ տոքթ. Կարապետ Վառվառի եւ Վահրամ Գունտաքճըի ընկերակցութեամբ անոնց սրահը մտանք, աղմկայոյզ եւ ուրախ մթնոլորտի մը մէջ գտայի ինքզինքս:

Մէկը գետինը նստած, թիթեղի տուփեր իրարու վրայ շարելով զբաղած էր, ուրիշ մը անվերջ մազերը կը սանտրէր, քանի մը զոյգեր իրարու հետ կը զրուցէին բարձրաձայն: Երկու բժիշկներն ալ ամէն մէկուն անունները կու տային եւ լայնօրէն կը ժպտէին անոնց: Ես ալ սկսայ փորձել ամէն մէկուն հետ կարճ խօսակցութիւն մը ունենալ. մանաւանդ լսել անոնց ոչ այնքան խենթ ու խելառ խօսքերը: Կարճահասակ, ճեփ-ճերմակ մազերը անկուած կին մը, մաքուր ֆրանսերէնով մը — արդեօք իմացա՞ծ էր որ Ֆրանսայէն կու գամ — կոճղած ձեռքերը ինծի երկարելով, չէշտակի կ'ըսէր. — «Ici, ce n'est pas ma place, Monsieur, ce n'est pas ma place!»: Երկու բժիշկներն ալ կողքիս կեցած, լռելեայն կը ժպտէին: Ես ալ աւելի բան չէի կրնար ընել: Անոնք ո՛վ գիտէ քանի՛ քանի՛ անգամներ լսած էին այդ խօսքը:

Առասպել դարձած իրականութիւններ. ժամանակին Թագաւորներ եւ սուլթաններ կ'երթային խենթերու մօտ, խելացի խօսքեր լսելու համար, նախքան որոշումներ առնելը: Նշանաւոր եղած է Ս. Փրկիչի մէկ խենթը անցեալ դարուն, Յակոբ անունով, նախկին սափրիչ մը, որ անմահացած էր իր «սապոնլարըմ, սապոնլարըմ...» պատմուածքով: Ժողովրդական առածն ալ կ'ըսէ. «Ճիշդ խօսքը իմացիր երախային եւ խենթին բերնէն»:

Հիւանդանոցի բոլոր սրահներէն միայն մտային խանգարումներով տառապողներուն քովէն կարելի է հեռանալ ժամանակաւոր ժպիտով մը: Ուզեցի նաեւ տեսնել մռայլ պատկերներէն մէկը այս բաժանմունքին: Եւ տոքթ. Վառվառ զիս տարաւ փայտէ ձողերով վանդակապատ խուց մը, ուր ցածլիկ սետիրի մը վրայ սեւազգեստ կնոջ ուրուական մը երկարած էր երեսին վրայ, գլուխը կուրծքին մէջ խրած. անձնափակումի դառն օրինակ մը: Առանց հիւանդին անունը յայտնելու, բժիշկը ըսաւ որ ան մեծահարուստ ընտանիքի մը աղջիկն էր որ կը մերժէր ամէն շփում իր շրջապատին հետ:

Եւ որպէսզի կատարեալ ըլլար մեր այցելութիւնը, ծերանոցի պատասխանատուներէն ետք, տոքթ. Վահրամ Գունտաքճը զիս տարաւ տեսնելու Ս. Փրկիչ մատուռն ալ որուն դռնապան էր կարգուած դիւահարներուն խումբէն «բուժուած» յիսունոց անժպիտ մարդ մը որ ամբողջ հոգիով պահապան էր դարձած տաճարի խոշոր բանալիին:

Արդէն հասած էր ժամը կէսօրուան ճաշին եւ Հայրօ Հայրապետեանի թեւը մտած առաջնորդուեցայ առաջին յարկը գտնուող մեծ դահլիճը: Ներկայ էին հոգաբարձութեան եւ Տիկնանց Յանձնախումբի անդամները եւ բազմաթիւ բժիշկներ որոնց ցանկը ինծի տրուեցաւ: Բժշկապետ, Հայրօ Հայրապետեան. ներքին, Կարպիս Մալեան, Արա Գասպարեան, Փիլիպպոս Աղչասու, Հրանդ Խոէրեան, Արթին Գարաման. կուրծքի, Գառօ Գույումճեան. արտաքին, Պերճ Շահէն, Արսէն Զարֆճեան, Եդուարդ Քիպար. մանկանց, Խաչիկ Գըլըճեան, Անդրանիկ Մելիքեան. կնոջական, Սարգիս Ճարըլեան. լաբորաթուար, Լեւոն Մերկերեան, Գէորգ Գէորգեան. ատամնաբոյժ, Սիլվա Սիրունեան, Ֆըչըճեան, Հայկազն Եղիկեան. ջիղերու, Կարապետ Վառվառ, Վահրամ Գունտաքճը. Հիւրաբար ներկայ՝ Յակոբ Գէորգեան եւ «Սուրբ Փրկիչ» ամսաթերթի վարիչ-խմբագիր՝ Տիկին Հերմինէ Սինանեան: Բնականաբար անպակաս էր լուսանկարիչ Բարունակը որ պատօրէն աշխատցուց իր մեքենան ներսի եւ դուրսի շրջագայութեան պահերուն:

Ճաշէն ետք, բժիշկներ, հիւանդապահուհիներ եւ ոտքի վրայ եղող հիւանդներ ներկայ եղան Սերվեան սրահին մէջ մէկ ժամ տեւող ռեսիթալի մը, որուն ընթացքին փորձեցի տրամադրութիւն բարձրացնող կտորներ հրամցնել ունկնդիրներուն: Առիթէն օգտուելով, Պոլսեցիներու յիշողութեան մէջ արմատացած ժողովրդական «Կարդէ՛ զիս»ի վերջաւորութեան երբ աւելցուցի.

Հայրօ Հայրապետեան մի՛ տար զիս
Սուրբ Փրկիչ երթայ, մոռնայ զիս...

Առաջին կարգին վրայ իր նազելի կնոջը քով նստող բժշկապետ Հայրապետեանը տեղէն ցատքելով բացագանչեց. «Ծօ՛ պայ, կնոջս բերնէն խօսեցար. ամէն օր գլուխս կը տանի որ այլեւս գործէն քաշուիմ եւ քիչ մըն ալ իրմով զբաղիմ»:

Մթնոլորտէն խրախուսուած՝ տոքթ. Վառվառ ոտքի ելաւ ու տեղեկութիւններ տուաւ իր «հիւանդ»ներուն կողմէ խմբագրուած թերթի մասին, «Մեր խելքը» վերնագրով, ուր կը տպագրուին անոնց խելքին փշրանքները, եւ այդ թերթին մէջ գրողներէն մէկն ալ, Նորայր անունով, բեմ բարձրացուց որ արտասանէ: Եւ Նորայրն ալ, քառասունոց մէկը, ազատ ու երջանիկ բեմին աստիճաններուն քով կեցած սկսաւ սահուն կերպով իր գոյը արտասանել: Եթէ հարցնէք թէ Նորայրին արտասանածը ի՞նչ էր, այդ մասին չեմ կրնար բան մը ըսել, բայց ան երջանիկ էր նման պատուական ունկնդիրներու առջեւ իր հունարը ցուցադրելով: Սակայն, «սապոնլարըմ, սապոնլարըմ» պատմութեան հետեւողութեամբ, բանին վերջը չէր գար: Այս անգամ, իր «վարպետը», տոքթ. Վառվառ «հերի՛ք է Նորայր, վա՛ր եկուր» ըսելուն պէս, իսկոյն Նորայր հեզօրէն սանդուխներէն վար իջաւ: Ես գոնէ, շատ ափսոսացի, կ'ուզէի վերջը տեսնել եթէ վերջ մը կար...:

Հաւաքոյթի աւարտին, դարձեալ ծաղկեփունջ. այս անգամ ալ հիւանդապահուհիներու Մայր Սուլթանը բեմ ելաւ, զայն ինծի յանձնելու եւ ես ալ իմ կարգին՝ երկարեցի Տիկին Հայրապետեանին: Երբ սրահէն դուրս գալով պարտէզի ծաղկեալ ածուներու երկայնքին կը յառաջանայի, բաց գոյն քոսթիւմ, փողկապ, ղամփուր ու ճերմակ մազերուն վրայ լայն պէրէով մէկը կ'ուղղուէր դէպի ինծի: Կանգ առի. սովորական պատսպարեալի մը կերպարանք չունէր ան: Խնդրեցի իմանալ անոր անունը. Սեդրակ Բաբլեան: Անոր հերարձակ պէթհովէնեան գլուխը 1900-ի պոլսահայ տարեցոյցներուն մէջ տեսած էի: Դաշնակի վարպետը եւ հմայիչը վաղեմի սերունդին, որուն տուած դասերը մէկ հնչուն ոսկի կ'արժէին... Ողջագուրուեցանք եւ նկարուեցանք: Հին հայկական Պոլիսէն փառք մը ապաստան գտած էր Գազազ Արթին Ամիրայի հրաշակերտին մէջ: Քաղաքական թող չհամարուի երբ սրտագին գոչեմ. փառքդ կատար անմահ ամիրա:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՈՂՈՍԵԱՆ

Փարիզ, Սեպտեմբեր 27

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿԱՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԱԶԸ ԼՔՈՒԱԾ ՉԷ

«Նիւ - Մաթէն» օրաթերթը (Սեպ. 21) կը տեղեկացնէ թէ Թուրքիոյ Հաղորդակցութեան նախարարութիւնը երկու արբանեակ ապսպրած է Ֆրանսայի: Անոնք պիտի գործածուին թրքական հեռատեսիլի հաղորդումները հասցնելու Միջին Ասիոյ թրքախօս Հանրապետութիւններուն: Ապսպրանքին փոխարժէքը 315 միլիոն տոլար է. արբանեակներուն առաջինը իր ծիրին վրայ զետեղուելով պիտի յանձնուի 1994 Յունուարին:

Այս արբանեակները պիտի ծառայեն Թուրքիայէն արձակուած հաղորդումի ալիքները ցոլացնելու թէ՛ Եւրոպայի վրայ, եւ թէ Միջին Ասիա: Թուրքիոյ այս նախաձեռնութիւնը 300 միլիոննոց թրքախօս զանգուածի մը վրայ իր ազդեցութիւնը տարածելու միջոց կը նկատուի: Կ'ըսուի նաեւ թէ եթէ ան հետամուտ է վերակազմելու Օսմանեան կայսրութիւնը, ճիշդ քայլ մը կ'առնէ սկսելով մշակութային ու տնտեսական համարկումէն այն բնակչութիւններուն որոնք իր Սփիւռքը կրնան նկատուիլ: Շատ լաւ հաշուուած է մանաւանդ նախաձեռնութեան ժամանակը. Կեդրոնական Եւրոպայի նոր անկախացած բոլոր Հանրապետութիւնները հետաքրքիր յաճախորդներ են հեռատեսիլի հաղորդումներու համար: Թուրքիա կ'ունենայ նաեւ այն առաւելութիւնը որ հաղորդակցութեան այս արբանեակներով կրնայ իր յայտագիրները անարգել հասցնել երկրին արեւելեան շրջաններուն, այսինքն՝ քրտական գօտին որ լեռնային ըլլալով հերձեան ալիքները դժուար կը հասնին:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ Բ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Սեպտեմբեր 20-ին, Մարսէյլի մէջ, նախաձեռնութեամբ հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու Շրջանային Խորհուրդին, Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մշակութային կեդրոնի Ա. Զրդաշեան սրահին մէջ, նշուեցաւ Հայաստանի Հանրապետութեան անկախութեան Բ. տարեդարձը:

Առաւօտեան ժամը 11-ին, Եկեղեցւոյ մէջ, կատարուեցաւ գոհաբանական աղօթք Տարօն Եպիսկ. Ճերէճեանի նախագահութեամբ:

Երեկոյեան ժամը 18.30-ին, տեղի ունեցաւ հանդիսութիւնը որուն յատկապէս հրաւիրուած էր մասնակցելու եւ իր ներկայութեամբ պաշտօնական հանգամանք տալու ձեռնարկին, Հայաստանի Հանրապետութեան Ֆրանսայի գործավարը՝ Վահան Տէր-Ղեւոնդեան:

Վահան Տէր-Ղեւոնդեան եւ Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու Շրջ. Խորհուրդի նախագահը՝ Ալեքսան Պապայեան ընդունեցան ներկաները եւ յատկապէս տեղական իշխանութիւններու ներկայացուցիչներն ու կարգ մը երկիրներու՝ Դանիոյ, Զուիցերիոյ, Իսրայէլի, Պոլիվիոյ, Յունաստանի, Ինտոնեզիոյ, Կեդր. Ափրիկէի հիւպատոսները, որոնք իրենց ներկայութեամբ ուզեցին յայտնել իրենց համակրութիւնը եւ արտայայտել իրենց հետաքրքրութիւնը հանդէպ հայկական նորաստեղծ Պետութեան:

Հայաստանի Հանրապետութեան Ֆրանսայի գործավարը՝ Վ. Տէր-Ղեւոնդեան իր ճառը սկսաւ հետեւեալ խօսքերով՝ «Մեր ժողովրդի պատմութեան վերջին 600 տարիներու ընթացքին ճակատագիրը մեզի երկրորդ անգամ հնարաւորութիւն տուաւ կերտելու, ինքնիշխան, ազատ ու անկախ Պետութիւն մը: 1918 Մայիս 28-ին հիմնուեցաւ անկախ Հանրապետութիւն որ ծնունդ առաւ Սարդարապատի պատմական յաղթանակէն: Թէեւ երկուուկէս տարուան պատմութիւն ունեցաւ եւ ողբերգական պայմաններու մէջ խորտակուեցաւ բոլշեւիկներու եւ քեմալական Թուրքիոյ կողմէ, սակայն փաստօրէն նոյն Սարդարապատն ու Մայիս 28-ն էին որ ծնունդ տուին հայկական երկրորդ եւ երրորդ Հանրապետութիւններուն»: Յետոյ, տուաւ Սեպտեմբեր 21-ի յատկանշական գիծերը եւ մանաւորապէս ծանրացաւ ժողովուրդի ազատ կամքի արտայայտութեան վրայ: 1988 Փետրուարը, ըսաւ, 70 տարիներու կուտակուած եւ իր արտայայտութիւնը չգտած քաղաքականութեան մը ու ազգային գիտակցութեան մը պոռթկումը եղաւ: Ժողովուրդ մը որ տոկաց ստալինեան բռնակալութեան, կրեց պատերազմի ծանր բեռը, տուաւ զոհեր եւ հասաւ 20-րդ դարու վերջաւորութեան մինչեւ իր հոգիին մէջ պահելով Հայու հպարտութեամբ ու արժանապատուութեամբ ապրելու կամքը, անկախութեան երազը, այսօր արդար է որ ան այլ ժողովուրդներու շարքին ունենայ հաւասար իրաւունք: Վահան Տէր-Ղեւոնդեան չէշտեց թէ ժողովուրդի ընդվզումը չվերածուեցաւ ամբոխավարութեան, այլ աստիճանաբար առաւ կազմակերպական բնոյթ, անցաւ հանդրուաններէ եւ ժողովրդավար սկզբունքներու վրայ երկիրը կազմակերպուեցաւ ու ազատ քուէարկութիւններով ունեցաւ իր պետական մարմինները, կառոյցն ու իշխանութիւնները: Անդրադառնալով Ղարաբաղի եւ Ղարաբաղցիներու պայքարին, ըսաւ թէ, ազատութեան համար սկսուած շարժումը պէտք է հասնի իր արդար լուծումին, եւ պատմութիւնն ու ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը պէտք է յաղթանակեն: Յետոյ, Հայաստանի գործավարը գծեց պատկերը երկու տարիներու ընթացքին կատարուած աշխատանքներուն, իրագործումներուն եւ գտաւ թէ հակառակ շրջափակումին ու պատերազմին, հակառակ ահռելի տնտեսական դժուարութիւններուն որոնց դէմ յանդիման կանգնած է այսօր երկիրը, հսկայական փոփոխութիւններ եղած են որոնց արդիւնքները առաւել շօշափելի պիտի ըլլան երբ կեանքի պայմանները դառնան բնականոն: Վահան Տէր-Ղեւոնդեան իր խօսքը աւարտեց իր վստահութիւնը յայտնելով ապագայի նկատմամբ: Համոզուած եմ, ըսաւ, թէ մեր ժողովուրդի մղած այսօրուան իսկական պատերազմը, ոչ միայն ռազմական դաշտին վրայ, այլեւ ամէնօրեայ կեանքին մէջ պիտի վերջանայ պատուով եւ դժուար օրերէն յետոյ պիտի գան բարօր օրերը:

Հայրապետական պատուիրակի փոխանորդը Տարօն Եպիսկ. Ճերէճեան շնորհակալութեան խօսքերով, ջերմ մաղթանքներով խաղաղութեան եւ բարգաւաճման, փակեց կարճ բայց հանդիսաւոր եւ տպաւորիչ տօնակատարութիւնը:

Սահակ Մեսրոպ երգչախումբը բերաւ իր մասնակցութիւնը, մեկնաբանելով Խաչիկ Երլմազեանի ղեկավարութեան ներքեւ, ֆրանսական եւ հայկական փառերգները: Մենակատար Անդրանիկ Մինասեան երգեց «Յուշարձաններ»ը եւ Եւա Արթինեան «Լեռներ Հայրենի»ն:

Տօնախմբութիւնը վերջ գտաւ քոքթէյլով մը՝ պատրաստուած Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբին կողմէ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԳԱԹԱԼԱՆԵՐԷՆ

Շատեր պատմական դէպք կը նկատեն վերջերս Փէրփինեանի մէջ տեղի ունեցածը: Քաղաքապետարանի ամուսնութեան սրահին մէջ զոյգ մը ամուսնացած է գաթալաներէն լեզուով: Ասիկա Ֆրանսայի մէջ արձանագրուած առաջին պարագան էր: Այնքան մեծ կարեւորութիւն տրուած էր այս նախընթացին որ մարդ այն տպաւորութիւնը կ'ունենար թէ գաթալաներէնով կատարուած ամուսնութիւն մը աւելի ամուր հիմեր կ'ունենար: Հետաքրքիրներ կ'առաջարկեն քանի մը տարուան վիճակագրութիւն կատարել, տեսնելու համար թէ գաթալաներէնով կատարուած ամուսնութիւնները ամբողջ կեանք մը պիտի տեւե՞ն, թէ միայն քանի մը տարի: Իսկ ամուսնալուծումնե՞րը. անոնք ալ գաթալաներէնո՞վ պիտի յայտարարուին: Այդպէս պէտք է ըլլար բնական կարգով, եթէ լեզուն ամբողջովին բնականոնացման ենթարկուած ըլլար: Սակայն, քանի որ Ռուսիյոնի մէջ լեզուաբանական այդ երեւոյթը շատ յամրաքայլ է, կ'առաջարկուի առ այժմ հարսանիքներու, մկրտութիւններու եւ այլ տօնակատարութիւններու վերապահել գաթալաներէնը եւ ամուսնալուծումներու, դատական գործերու, յուղարկաւորութիւններու համար գործածել ֆրանսերէնը որ լայնօրէն կը բաւարարէ բոլոր այս պահանջքները:

Գաթալան լրագրող մը արձագանգելով այս կարծիքներուն, հարց կու տայ թէ ինչո՞ւ ֆիլմերու մէջ բարիներն ու չարերը նոյն լեզուն կը գործածեն: Անոր կարծիքով, գաթալաներէնի ընտրովի գործածութիւն մը մեծապէս պիտի օգնէ այդ ժողովուրդին ազգային ինքնութեան:

ՔԱՂՀԱՆ

Հայաստանեան ԺՊԻՏ

- Տիկին, երբ դուք ժպտում էք, իմ մէջ ցանկութիւն է առաջանում հրաւիրել ձեզ իմ աշխատասենեակ:
- Մի՞թէ դուք այդքան կնամոլ էք:
- Ո՛չ, ես ատամնաբոյժ եմ:

*

Սուսլովն ընկնում է յորդացած գետը եւ նրան խեղդուելուց փրկում է կենտկոմի անդամութեան թեկնածուներից մէկը: Մահից փրկուած Սուսլովը հարցնում է թեկնածուին, թէ ինչո՞վ շնորհակալ լինի:

- Ճիշդն այն է, - երկար մտածելուց յետոյ ասում է թեկնածուն, - որ այդ մասին Կենտրոնական Կոմիտէում չիմանան: Եթէ լսեն, որ ես ձեզ խեղդուելուց փրկել եմ, ինձ կը խեղդեն...:

Պ. Հայկ Նափուճեան,
Տէր եւ Տիկին Փիէր Տէզորմեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ժան-Փիէր Նափուճեան եւ զաւակները,
Տիկին Միւզանն Վարդանեան եւ զաւակները,
Նաեւ Ֆրէնկիւլեան ընտանիքը, Գարապօղոսեան ընտանիքը եւ զաւակները, Պօղոսեան ընտանիք եւ զաւակները, Գրիգոր Նափուճեան եւ զաւակները, Ջեփիթճեան եւ Ժամկոցոֆ ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, մեծ-մօր, տալոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՆՆԻԿ ՆԱՓՈՒՃԵԱՆ-ի
(Ծնեալ՝ Վարդանեան)

մահը, որ պատահեցաւ Սեպ. 29-ին, 78 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 4, ժամը 10.45-ին Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցին՝

6, avenue Bourgain

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Իսիի գերեզմանատունը։

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Քէօլէեանէ 500 Ֆր. միօրեայ դպրոցին համար, Վազգէն Փաշապէզեանի եւ Րաֆֆի Փաշապէզեանի յիշատակին։

(Շար. Ա. էջէն)

չեն կրնար փոխարինել իրենց խաղաղարար ջանքերը նախկին Խորհ. Միութեան սահմանային Հանրապետութիւններուն մէջ։ Կողիբեւ անհիմն նկատած է Արեւմուտքի երկիրներու այն վախերը թէ Ռուսաստան կը ջանայ իր տիրապետութեան ենթարկել այդ Հանրապետութիւնները որոնք գրեթէ բոլորն ալ ազգայնական բախումներու դաշտ են։

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ Խորհրդարանը վաւերացուցած է երկրին ՀԱՊ-ի անդամակցութեան Սեպ. 24-ին ստորագրուած համաձայնագիրը։ Վաւերացումը կը ներառէ նաեւ Տնտեսական Միութեան պայմանագիրը։

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ երկրաշարժը շատ աւելի ծանր եղած է քան ինչ որ կը կարծուէր սկիզբը։ Ամէնէն վնասուած շրջանը կը գտնուի Պոմպէյէն 500 քմ. դէպի արեւելք։ Քիլարիի եւ Օմարկայի նման փոքր քաղաքներ եւ տասնեակներով գիւղեր քարուքանդ եղած են։ Մեռեալներու թիւը 20 հազար կը նկատուի եւ կան հազարաւոր վիրաւորներ, բայց նաեւ անհետացածներ։ Շարժը որ 6,4 աստիճան էր Ռիխթէրի վրայ, պատահած է Չորեքշաբթիէն Հինգշաբթի լուսնալիք գիշերը եւ բնակիչները ցնցած է իրենց քունին մէջ։ Ինչպէս միշտ նման պարագաներու, աշխարհի ամէն կողմէն օգնութեան կը փութան։

«ՌՈՒՌԼ ՍԹՐԻԹ ՃԸՐՆԸԼ»ի Թղթակցուհին, որ Վրաստան էր լրագրական իր պարտականութիւնը կատարելու համար, մեռաւ «պատնէշի վրայ» այն օդանաւին մէջ ուր կը գտնուէր եւ որ վար առնըւեցաւ Սուխումիի վրայ, Աբխազներու մէկ հրթիռով։ Ալեքսանտրա Թըթլը 34 տարեկան էր։

ՊԱՏՐԱՍՏ ՀԱԳՈՒՍՏԻ Փարիզի Թանա հաստատութեան 30 բանուորներ գրաւած են իրենց աշխատանոցը եւ արգելք կը հանդիսանան ապսպրանքներու յանձնումին, որպէսզի կարենան ստանալ իրենց աշխատավարձքը։ Երեք ամիս է սանթիմ չեն ստացած։ Մեծ մասամբ Թուրք, «սեւ» կ'աշխատին։ Մէկը կը յայտարարէ որ 1985-էն ի վեր կ'աշխատի եւ երբեք աշխատավարձքի վճարումի թուղթ չէ ստացած, ուրիշներ անդրադարձած են որ ընկերային տուրքերու իրենցմէ գանձուած սակարժանը երբեք չէ վճարուած Սընտուկներուն։ Օրը 11-12 ժամ աշխատելով, 250-էն 300 բաճկոն կ'արտադրեն։

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Տօն ազգային եւ եկեղեցական ի յիշատակ գիւտի նշանագրացն Հայոց եւ թարգմանութեան Սուրբ Գրոց։

Ըստ ընկալեալ աւանդութեան, այս տարի եւս պատշաճ հանդիսութիւններով կը նշուի Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան 62-րդ տարեդարձը։

Այս ուրախ առիթով քաղաքս կը ժամանէ եւ կրօնական թէ աշխարհիկ հանդիսութիւնները կը հովանաւորէ՝

ՎԱՋԷ ԱՐՔ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ
Առաջնորդ Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւմտեան Թեմին

Տարօն Եպիսկ. Ճէրէճեան եւ Շրջանային Խորհուրդը Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց, եւ Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Վարչական Խորհուրդը ի գիտութիւն կը ծանուցանեն ընդհանուր յայտագիրը եւ ջերմապէս կը հրաւիրեն մերազն ժողովուրդը խուռներամ բազմութեամբ մասնակցելու եւ հաղորդուելու մեծ տօնին խորհուրդով ու պատգամով։

ՅԱՅՏԱԳԻՐ

ՈՒՐԲԱԹ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 8, ժամը 20-ին Գիտաժողով, Ա. Զրբաշեան սրահը. «Գիրերու գիւտը եւ Թարգմանչաց շարժումը»

ՇԱԲԱԹ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 9, ժամը 17-ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ էքիւմէնիք աղօթք մասնակցութեամբ՝ քոյր Եկեղեցիներու ներկայացուցիչներու եւ կարդինալ ՔԱՖՖԻ-ի,

Սոյն արարողութիւնը կը վարէ՝
ՏՈՔԹ. ԿԱՐԱՊԵՏ ԽԱՉԻՆԷՃԵԱՆ
Փակման խօսքը կ'արտասանէ՝
ՎԱՋԷ ԱՐՔ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Այս արարողութիւնը կը սփռուի ուղղակի Ռատիօ Տիալոկէն։

Հանդիսութեան աւարտին ներկաները կը հիւրասիրուին Թէյասեղանի շուրջ, Ա. Զրբաշեան սրահը։

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 10, Պատարագ և Մատաղօրհնութիւն։
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎԱՋԷ ԱՐՔ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Ս. Սեղանին կը սպասարկեն Մակար Քհնյ. Նաճարեանեւ Վարդավառ Քհնյ. Գասպարեան։

Երգեցողութիւնները կը կատարէ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Եըլմազեանի, Կոմիտասեան եղանակով։

Պատարագի ընթացքին արեւշատութեան մաղթանք կ'ըլլայ Մայր Եկեղեցւոյ ի կենաց եղող հետեւեալ բարերարներուն համար..

Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան, Վարուժան Պօզաճեանի, Սարգիս Պետոյեանի, Մատլէն Ճէլալեանի, Գէորգ Պագըրճեանի, Փիէր Ղազարեանի, Դաւիթ Պանտիկեանի, Ռոժէ Զրբաշեանի, Ս. և Գ. Գործունեանի, Զորիկեան եղբարց, Կարապիս Ճնկըտըրեանի, Էտի Սարգսեանի, Աթոյեան եղբարց եւ քոյրերու, Սուրէն Ֆէսճեանի, Ս. Ա. Բարութեանի, Շարլ Կուտիկեանի, Ժագ Սամուէլեանի, Մկրտիչեան եղբարց, Աղաւնի Ասլանեանի, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Խազինէճեանի, Գուրգէն Ստեփանեանի, Յակոբ եւ Սոնա Պաժանի, Էտմոն եւ Մարկրիթ Ղազէրեանի։

Պատարագի վերջաւորութեան մատաղօրհնութիւն կը կատարուի եւ ապա հոգեհանգստեան պաշտօն՝ Մայր Եկեղեցւոյ հետեւեալ ծառայողներու եւ բարերարներու հոգւոց ի հանգիստ։

Երջանկայիշատակ Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեան, Բարերար Վահան Խորասանճեան, Հոգելոյս Մեսրոպ Քահանայ Աւետեան, Գիւտ Քհնյ. Միքայէլեան, Գալուստ Քհնյ. Տէր-Մովսէսեան, Շահէ Քհնյ. Արքեան, Շաւարշ Քհնյ. Թերզեան, Խորէն Քհնյ. Ասատուրեան, Եղիշէ Քհնյ. Մխիթարեան, Բաբգէն Քհնյ. Ասլանեան, Ներսէս Քհնյ. Կատարինեան, Հայկազուն Քհնյ. Պանտիկեան, Յակոբ Քհնյ. Մխսեան, Սահակ Քհնյ. Շամլեան, Պսակ Քհնյ. Հայրապետեան, Կարապետ Քհնյ. Երեւանեան, Հմայեակ Քհնյ. Համբարձումեան։

Սարկաւագներ եւ ծառայողներ՝ Վարդան Սարգսեան, Յակոբ Մալաքեան, Գաբրիէլ Լուսարարեան, Ժիրայր Գասպարեան, Շահնուր Ճէյհան, Բարսեղ Մաշոյեան։

Բարերարներ՝
Արծրունի Զրբաշեան, Օննիկ Հայկազեան, Արշամ Պապայեան, Զարմայր Ալեքսանեան, Լոռան եւ Մատլէն Խօֆսիւզեան, Յարութիւն Քէչեան, Առաքել Առաքելեան, Գէորգ Բալամուտեան, Հայկանոյշ Տէր-Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Միսաք Աբրիկեան, Սիրանոյշ Էլմասեան, Ժիրայր Մ. Ն. Հացագործեան, Գ. Սիրանոյշ Ահարոնեան, Ասատուր և Օլկա Մեսնեան, Մկրտիչ Աթոյեան, Մուշեղ Յակոբեան, Յակոբ Փափազեան, Միքայէլ Նավէր, Ասատուր Հոլորիկեան, Վարդանոյշ Թադէոսեան, Եղիշէ Փափազեան, Մարտիրոս Մինասեան, Վարդանոյշ Թուղլանեան, Ռուբէն Տէր-Խաչատուրեան, Սահակ-Վարսէն Մանուկեան, Նուարդ Հացագործեան, Յուսիկ Գարակէօզեան եւ զաւակունք, Գէորգ Գալյնեան, Միհրան Հացագործեան, Յովհաննէս եւ Նուարդ Վարժապետեան, Ստեփան Ժ. Զ. Վարդերեսեան, Ծիպրայիլ եւ Ազատուհի Պահատուրեան, Արմենուհի Ալթունեան, Տրդատ եւ Մարի Տէր-Պօղոսեան, Պօղոս Տօնիկեան, Վարդան եւ Լուսնթագ Պանտիկեան, Գեղամ Սայապալեան, Ս. Ս. Դանիէլեան, Մուշեղ Ճիէրճեան, Նուրհան Ֆրէնկեան։

Յաւարտ պատարագի ճաշ մը կը սարքուի Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Մարմնի կողմէ, ի պատիւ Վաչէ Արք. Յովսէփեանի եւ հիւրերուն, Ա. Զըրբաշեան սրահը։

[illegible]

Jeudi 7 Octobre à 20 heures 30

CONCERT

PIANO — VIOLONCELLE

Violoncelle : H. AUDINAT
Piano : B.P. TERLECKI - OUZOUNIAN
Beethoven — Schuman — Prokofiev — Khatchatrian

LA SIRENE : 20, rue Dareau, Paris 14e
M° St Jacques, Denfert-Rochereau

Samedi 9 Octobre à partir de 20 heures

DINER-DANSANT

animé par *ANDO* et son orchestre *Erevan*
au CAPPA CLUB
Quai Blanqui, Alfortville)

organisé par la Croix Bleue
Section «Helen Puzant»
d'Alfortville

Réservations : 43. 76. 55. 89
43. 76. 35. 68.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՎԱԼԱՆՍ. Առ ի գնահատութիւն «Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսնող այժմէական նիւթերուն (Քաղհան) Ա. Քէշիշեան 100 Ֆր.։

ՓԱՐԻԶ. - Գէորգ Ղազարեան 100 Ֆր.։

ԼԵՅՐԱՔ.- Պ. Մաղաքեան 500 Ֆր.։

ՓԱՐԻԶ.- Գր. Գալայճեան 300 Ֆր.։

ՔԱՇԱՆ.- Տիկին Քարաօղլանեան 100 Ֆր.։

Lyon

COMMUNIQUE

Le Conseil d'Administration de l'Eglise Apostolique Arménienne de Lyon tient à informer la Communauté que l'Ecole quotidienne *Markarian-Papazian*, fondée en 1988, a continué sa progression en ouvrant cette année une classe de CM1 et accueille 106 élèves.

Afin de pallier à l'insuffisance des locaux, le Conseil d'Administration s'est trouvé dans l'obligation de se porter acquéreur d'unterrain de 580 m², jouxtant l'établissement, pour y construire une extension.

Le Conseil d'Administration informe les membres de la Communauté qu'une souscription est ouverte dans ce but, et rappelle qu'avant même son ouverture le montant des dons reçus de la part de 40 donateurs s'élève à 676 500 F.

Nous sommes conscients de l'effort supplémentaire que nous vous demandons alors que l'Arménie a tant besoin de notre aide. Mais la survie de la Diaspora, et donc son efficacité, font de la transmission de la culture à nos enfants une priorité fondamentale.

Vous pouvez adresser vos dons pour la participation au projet d'extension de l'Ecole *Markarian-Papazian*, à l'UNEALE: 40, rue d'Arménie, 69003 Lyon
et en libellant votre chèque à l'ordre de «l'UNEALE: Construction-Terrain-école».

LE CONSEIL D'ADMINISTRATION

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

«LES LUSIGNANS ET L'OUTRE-MER»

POITIERS — LUSIGNAN
20 - 24 OCTOBRE

Lieu : *Auditorium du Musée Sainte Croix — POITIERS*

PROGRAMME :

MERCREDI 20 OCTOBRE :
14h - 17h : Lusignan et l'outre-mer.

JEUDI 21 OCTOBRE
9h - 12h : Chypre — Histoire
14h - 17h : Chypre et Gênes / Chype et Civilisation.

VENDREDI 22 OCTOBRE
9h - 12 : Arménie : Histoire
14h - 17h : Arménie : Eglise / Arménie : Littérature.

SAMEDI 23 OCTOBRE
9h - 12h : Arménie : Arts
Après-midi : Clôture à Lusignan.
18h30 : Synthèse du Colloque — (Espace 5 de Lusignan).

—— ENTREE LIBRE ——

le VENDREDI 22 OCTOBRE à 21h *Concert* avec *Araxe Mansourian* (entrée 60 F.)

DIMANCHE 24 OCTOBRE, à 10h *Messe* selon le rite arménien, Eglise Notre-Dame et Saint Junien à Lusignan.

Pour se rendre à Poitiers : *TGV* (*une heure et demie*).
Pour tous renseignements, réservations hôtel ou logement téléphoner : Bureau de Tourisme à Poitiers : (16) 49. 41. 21. 24.

ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 3
DIMANCHE
3 OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 186

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.164 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.164

ԵՐԿՐԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

ԱԲՐԱՀԱՄ ԱԼԻՔԵԱՆԻ «ԾՂՐԻԹ»ԻՆ ԱՌԹԻՒ

Գրեց՝ ՄԱՐԿ. ՆՇԱՆԵԱՆ

Աբրահամ Ալիքեան. – «Ծղրիթը», Պէյրութ, 1993, 80 էջ, Մատենաշար «Մաշտոց», Համազգայինի Վահէ Սեթեան տպարան, Գէորգ Գոյումճեանի խմբագրութեամբ:

1

1991-ին «Յառաջ» Մատենաշարէն լոյս տեսած «Թուղթ Ջափաբերական»ը (1), ուղղուած Վահէ Օշականին, իսկական յայտնութիւն մը եղաւ: Սփիւռքի (եւ թերեւս Հայաստանի, եթէ կային հոն ականջք լսողաց) հանրութեան առջեւ երեւան կ'ելլէր յանկարծ աքանչելի գրող մը, կարծես ուրիշ մոլորակէ մը եկած, այնքան անսպասելի ու փայլատակող, գրեթէ յանթահարելի բան մը ունէր այդ յայտնութիւնը: Երեւան կ'ելլէր շքեղ բանաստեղծ մը, մարդ մը, ամբողջ կեանքի մը փորձառութեամբ առլցուն, նզովքը բերնին, անդունդի մը կրակներէն դուրս ցցած, լեզուի ապշեցուցիչ ճոխութեամբ յագեցած տողեր հրամցնելով, ու ասոնց մէջ՝ շնչահեղձ դարձնելու աստիճան գեղեցիկ, ահեղ, դառնադառն պոռթկում մը, դառնութեան խորերէն զմայլանքի ծայրագոյն կարողութիւն մը արտայայտող: Գրող մը, մարդ մը, արեւմտահայերէնի ամբողջ աւանդը ամբարած ու զայն լծած իր խօսքը, իր ողբը, իր նզովքը եւ իր «գոհանամք»ը ընդլայնելու, յստակելու ճիգին: Հանդիպումէ մը կը ծնէր քերթուածը: Հանդիպում՝ Վահէ Օշական անձին ու բանաստեղծին հետ, ու աւելի ճիշդ՝ հանդիպում երկու աքսորներու, «ինչպէս աշխարհի ծայրին... / Եղջիւր եղջիւրի հիւսած սրսփուն զոյգ մը եղջերու»ներու:

1993-ին՝ ահաւասիկ նոր հատոր մը Ա. Ալիքեանի հեղինակութեամբ, վերնագրուած «Ծղրիթը»: Հրատարակուած է Պէյրութ (2), ուր բանաստեղծը կայք հաստատեց 1992-ին, վերադառնալով ուրեմն այն քաղաքը, զոր ձգած էր 45 տարի առաջ, «ներգաղթել»ու համար Հայաստան, ...մանալով «ամբողջ իր հայրենախօսով / Թէ հայրենիք չեն տանիր, այլ կ'երթան / Եւ կ'երթան ոչ թէ իբրեւ ներգաղթող, Այլ իբրեւ յաղթո՛ղ» (էջ 66): Ալիքեան կը պատմէ, թէ հոն՝ Պէյրութի մէջ է որ պատանեկութեան, 1942-էն 1947, իր դասընկերակիցներուն, Ճեմարանի «ռուսահայ է(ր) ուսուցչաց» (էջ 30), «եւ անոնց ոգիով սպառաշէն հոյլ մը նուիրեալներու հովանիին տակ, բառիս ճշմարտագոյն իմաստով՝ յայտնագործեց (...) Հայաստանը» (3):

Այս նոր հատորը կը պարունակէ 1991-ի «Թուղթ Ջափաբերական»ը, թեթեւ ընդլայնումներով (կարճ հատուածներ ա[...]նք, որոնք յապաւուած էին, կ'ըսէ հեղինակը իր վերջաբանին մէջ, առաջին հրատարակութենէն, «Թերթային տարբերակ»ի պահանջներով): Բայց կը հրամցնէ մանաւանդ շատ կարեւոր քերթուած մը, գրքին հետ՝ նոյնանուն, որ կը կրէ 1964 թուականը: Այդ թուականէն ի վեր անտիպ ու անյայտ մնացած էր ուրեմն այս քերթուածը: Հատորին մէջ կան նաեւ «Անառակ Որդին» բանաստեղծութիւնը, դրուած հոս իբրեւ նախամուտ (այս մէկը լոյս տեսած էր 1983-ի «Արեւմաղ» հատորին մէջ (4), եւ վերջաւորութեան դրուած՝ «Պէյրութ» » վերնագրով էջեր, որոնք կը պատմեն վերադարձի փորձառութիւն մը, կարճ տակաւին, իբրեւ առաջին հակազդեցութիւն, բանաստեղծական մաղէն անցած: Հատորին երկու կարեւոր քերթուածներուն՝ «Թուղթ Ջափաբերական»ին եւ «Ծղրիթը»ին մէկ շապիկի տակ մտնելը կը մատնէ հեղինակի իսկ աչքին՝ անոնց ներշնչման հարեւանութիւնը, նո՛յն ակէն բխիլը, հակառակ անոր որ երեսուն տարիով անջրպետուած են իրարմէ:

2

Վերը գործածած «յայտնութիւն» բառս չափազանցուած չէ: Ուշացած յայտնութիւն թերեւս, քանի որ Աբրահամ Ալիքեան, 1949-էն ի վեր Մոսկուա հաստատուած, հոն արեւմտահայերէն լեզուի եւ գրականութեան դասատու դարձած, ունէր պատկառելի վաստակ մը իբրեւ թարգմանիչ (13 հատոր թարգմանութիւն կը թուէ, ոմանք՝ տարիներու տքնանքի արդիւնք) (5), բայց մանաւանդ իբրեւ բանաստեղծ: «Թուղթ Ջափաբերական»էն եւ «Ծղրիթը»էն առաջ՝ Ալիքեանի ստորագրութեամբ լոյս տեսած են եօթը (վերատպումները հաշուելով՝ ինը) հատորներ, որոնք ունեցած են զանազան ու երբեմն՝ զարմանազան ճակատագիրներ: Առաջինը «Հորիզոն» քերթողագիրքն է, Պէյրութ հրատարակուած 1947-ին, քաղաքը ձգելէն ճիշդ առաջ: Անկէ ետքը եկած են «Նախերգանք» (1951՝ արեւմտահայերէնով, 1952՝ արեւելահայերէնով), «Կանաչ սօսափ» (1959), «Բարեյուսոյ հրուանդան» (1965, վերատպուած 1968-ին, Պէյրութի մէջ), «Աչքեր» (1968), «Նըժար» (1974), ու վերջապէս 1983-ին՝ «Արեւմաղ»ը: «Հորիզոն»էն ետք, բոլոր հատորները Երեւան տպուած են, եթէ բացառենք «Բարեյուսոյ հրուանդան»ի վերատպումը Պէյրութի մէջ, որ եղած է Մանուէլ Քէօսէեանի նախաձեռնութեամբ: Հանգամանալից ուսումնասիրութիւն մը (6) պէտք է գրաղէր Ա. Ալիքեանի բանաստեղծական գործին «ընկալման» պատմութեամբ, որ պիտի ըլլար նաեւ Խորհ. Հայաստանի կէս դարու սարսափներուն (բայց նաեւ՝ ճղճիմ հաշիւներուն) դրուագումը: Ընթերցողը լսած կ'ըլլայ Ալիքեանի հայաստանեան առաջին հատորին՝ «Նախերգանք»ի հրկիզուելու պարագան: Գրքին մեղքը արեւմտահայերէն ըլլալն է: «Բարեյուսոյ հրուանդան»ի մասին, Ալիքեան կ'ըսէ, թէ «ի հարկէ պիտի ընդդիմանային. գիրքս գրուեցաւ, վերջացաւ 60 թուականին, ես յանձնեցի այն ատեն, հինգ տարի ձգձգուեցաւ: Պահած եմ առաջին էջը, ուր 51 ստորագրութիւն կայ. 51 փշալարերէ անցած է...» (7):

Ալիքեանի գործին յայտնագործութիւնը բրի ուշ թէեւ, բայց այն շրջանին, երբ աշխարհի երեսին կը լուծէին սահմաններու ճաթռտումներ, վերիվայրումներու սոյլ ու սայրեր: Արտօնուա՞ծ է խոստովանիլը որ ուշադրութիւն չէի դարձուցած ատկէ առաջ այդ գործին կարեւորութեան: Չէի հասկցած զայն, պարզ ու մեկին: Գործի մը հետ հանդիպումներն ալ կ'ըլլան այդպէս, պայմաններու բերումով, յանկարծակի, լրիւ անսպասելի անշուշտ, մշուշէն դուրս ցայտք մը, յարմար պահուն, երկուստեք: Ա. Ալիքեան ծանօթ էր ինծի իր 1965-ի հատորով, իր Մեծարենցեան քերթուածներով, Ֆրանսական բանաստեղծութենէն իր թարգմանութիւններով, բայց հաւանութիւն մը պէտք էր, կ'ենթադրեմ, զոր հաւանաբար չունէի, անոնց մէջ ու անոնց ետին տեսնելու համար քառասուն տարի իր ճակատագրին հետ պայքարած բանաստեղծի մը լման տարողութիւնը: Շատ կ'անձնականացնեմ թերեւս յայտնութեան մէջ այս «հանդիպման» եզրը: Բայց «Թուղթ Ջափաբերական»ով կարծէք առաջին անգամ ըլլալով կը կարդայի, կը լսէի, հայերէն լեզուով այդքա՛ն վաւերական խօսք մը, որ կը պատմէր մե՛ր տրամը, մե՛ր պատմութիւնը, անձնական գոյութեան մը բովէն անցած, անոր մէջէն մատուցուած: Ինծի համար, լոկ իմ հաշւոյս, վերջին քսան կամ երեսուն տարիներու մեծագոյն յայտնութիւնն է Աբրահամ Ալիքեան:

3

Տարաժամ ու ապաժամ յայտնութիւն, որ բանաստեղծի անձնակա՛ն տրամին հետ սերտօրէն առընչուած է, համոզուած եմ ատոր: Խօսքը կու տամ նորէն իրեն. «Իմ ալ... ամենաբանաստեղծական տարիները արգոսեան անխինջ աչքերու տակ կա՛մ անբնականոն երկնեցին ու չծնան, կա՛մ ալ, յօժարելով կեսարեան հերձումներուն, աշխարհ բերին մեծաւ մասամբ խեղուած ու կեղուած պտուղներ...» (8): Խեղուած պտո՞ւղ պէտք է համարել Ալիքեանի քերթուածները, խորհրդային շրջանի, Մոսկուայի առանձնախուցէն արձակուած ողբերն ու «գոհութիւն»ները, ուղղուած առաւօտեան լոյսին, բնութեան ամենաչնչին երեւոյթին, լեզուի բառերուն, երբ ինք, իր մեծութեան գիտակից, կը համարձակէր ըսել՝ «Ինձ տըրուած է բանի տեսլահարումն առժամ... / Ես իմ ծնունդն եմ ձեզ բերում այնքան տարբեր: / Ա՛հ, մի՛ թողնէք, որ զուր ժամավաճառ լինեմ» (9): Գիտակցութիւնը տարբերութեան զգացումին մէջ է հոս. բանաստեղծութիւնը ծնո՛ւնդը միայն կըրնայ ըսել: Ուրիշ որեւէ բանի անկարող է ու հետեւաբար՝ ուրիշ բան պէտք չէ պահանջել անկէ: Խեղուած պտուղնե՞ր կու տար բառերուն հետ այդ անդադրում ճգնումը, որ կ'ըսէր ինքն իր մասին՝ «Մեղայ...եթէ...Չեմ պեղել նախնեաց կայծերն անթեղած / Զմայլումներիս անթրոց-ակիշով» (10): Խեղուած պտուղ դարձեալ՝ Մեծարենցեան խորագոյն թեմաներուն պեղումը, դարուն մէկ ծայրէն միւսը գրեթէ աներեւակայելի կամրջումով մը, «Ըլլայի՛»ներուն, «անանձնականին»ի իղձին, «հսկում»ի խորհրդաւոր իրողութեան գրառումը, ու տեւաբար՝ բանաստեղծութեան էութեան շուրջ անդադարձը, այս բոլորը՝ ամբողջովին անձնական կրկնութեամբ ու որոնումով, Մեծարենցէն այդքան տարբեր պայմաններու մէջ, երբ սերունդներ ամբողջ, հոս կամ հոն՝ կը կապկէին Մեծարենցը, կ'որդեգրէին անոր ներշնչումին արտաքին հանդերձանքը միայն: Բանաստեղծական փորձառութեան մը խորունկ կրկնութիւնը կայ այսպէս Ալիքեանի մօտ, ո՛չ թէ արեւմտահայ աւանդութեան մատեաններուն մէջ թաղուած, այլ՝ մօտիկ, այնքա՛ն մօտիկ, որ չէինք կրցած տեսնել զայն:

Ինչո՞ւ խեղուած պտուղներ ուրեմն: Երբ բանաստեղծութեան մէջ էութիւնը կը խօսի, հեղինակին գրեթէ անմարդկային կրաւորութենէն ցայտելով ու հնչելով, հոն կը խօսի նաեւ բանաստեղծին «ժամանակ»ը, այսինքն՝ այն ինչ որ «պատմութիւն» պիտի կոչենք վաղը: Ալիքեանի բանաստեղծական ամբողջ արտադրութիւնը ու զայն «խեղուած պտուղներ» համարող այս մէկ խօսքը խորքին մէջ՝ համահնչիւն են, նոյն բանը կ'ըսեն: Այն ինչ որ կ'ըսեն ե՛ւ մէկը, ե՛ւ միւսը կը վերաբերի ժամանակին ու պատմութեան, ու կը վերաբերի միեւնոյն ատեն, դժուար ընմբռնելի զուգադիպութեամբ մը, բանաստեղծական պեղումին մէջ ի յայտ եկող էութեան: Կարճ բանաձեւումով մը՝ երկուքն ալ կը խօսին «արգիլուած Երկրի» մը մասին: Ալիքեանի գործը ի հարկէ, մինչեւ «Թուղթ Ջափաբերական»ը, ունի իբրեւ նիւթ, իբրեւ կորիզ, իբրեւ հորիզոն, իբրեւ ցանկութիւն, «Երկիր»ը, գլխագիր: Ի՞նչ է, ո՞ւր է Երկիրը: Հոս ալ ստիպողաբար կըրճատ ու արագ ըսուած՝ Երկիրը այն այլութիւնն է, ուր պտուղները կ'ըլլան լման եւ ո՛չ թէ խեղուած ու կեղուած, ուր հասկերը կ'ըլլան ատոք ինչպէս մանկութեան հանդերուն մէջ, ուր ամէն ճիչ «ծննդեան ճիչ» է, ուր կրնամ ըլլալ «արմատիս վկան» (11): Երկիրը՝ արգոսեան անխինջ աչքերուն երազն է, այրող երազ, բայց իրական: Ո՛չ մէկ առընչութիւն ցնորքի մը հետ. «Իրական» Երկիր, միայն թէ արգիլուած: Բանաստեղծութիւնը կա՛յ որովհետեւ Երկիրը արգիլուած է: Կը ծնի արգիլումէն, ըսելու, յիշեցնելու համար զայն՝ Երկիրը, արգիլումը: Այդ պատճառով իսկ՝ «հսկում»ի ինքնակոչումով կը ներկայանայ ան («Իմ հսկումը տրոփուն, ինչպէս անփեղկ մի հիղակ» (12)), Մեծարենցէն (նոյնիսկ՝ Նարեկացիէն) մինչեւ Ալիքեան, զարմանահրաշ հետեւողութեամբ մը հայ քերթողութեան մէջ: Ո՞վ պիտի գիտնար որ աքսորուած ենք Երկրէն, եթէ բանաստեղծութիւնը չհսկէր Երկրին վրայ, իր ճիչով, իր ծննդեամբ, իր հայրենախօսով, որպէսզի ըլլա՛յ ան, ու որպէսզի յիշենք Երկիրը բացակայ:

Կ'ընդունիմ, թեմաներու այս բարդ ագուցումը կը կարօտի ընդլայնումի, բացատրութեան, փաստերու, աւելի լայն մէջբերումներու: Հոս կու տամ միայն ուրուագիծը: Բայց հասկնալի է, կը յուսամ, թէ ինչո՛ւ համար Ալիքեանին գործը հրաշքի նման բան մը կը թուի ըլլալ, սեւակեան պոռոտ բառերու մեր կիսադարուն:

4

1991-ին՝ առ երեւոյթ շրջում մը տեղի կ'ունենայ Ալիքեանի բանաստեղծութեան մէջ: Մինչեւ այդտեղ՝ արգիլուած Երկրին մասին կը խօսէր ան, անտեսանելի կերպով: Ատկէ անդին՝ կը խօսի յանկարծ Երկրի արգիլումին մասին, քառասնամեայ տառապանքի պատճառ: Իր ամենագեղեցիկ քերթուածներէն մէկուն մէջ, լոյս տեսած նախ 1974-ին՝ «Նժա-

●►

●►

ըը» հատորին մէջ, որ կը սկսի զուտ մեծարենցեան թուացող հնչումով («Տէ՛ր իմ, տո՛ւր ինձ խոտի խոնարհ ճշմարտութեամբ թրթռալ / Դաշտերի մէջ, պատերի տակ եւ կամ սեմին մի դրան»). Ալիքեան կը գրէ՝ «Ահասարսիկ տարիների ծուռ ու ցրտին նրբանցքով / Քառասնամեակն է քառարշաւ գահավիժում» (13), ու կը շարէ այդ տառապանքին եղանակները՝ ըղձումներու եղինջները, վախի կպչուն տալարկները, ձանձրախտը, ճաքած հաւատքը, անյուսութեան անձրեւները, Երկրի ու տան յիշատակին ի խնդիր անվերջ փեղկերու դէմ յամեցումները: Խօսքը, ինչպէս միշտ այդ շրջանին, արգիլուած Երկրի մասին է, եւ ո՛չ թէ ուղղակի՝ արգիլումին մասին, թէեւ այս քերթուածին մէջ գրեթէ կատարուած է մէկէն միւսը շրջումը, կենսագրական չատ աղօտ ակնարկութիւններով: Բայց արգիլումը ի զօրու էր տակաւին, ու կ'արգիլէր ի միջի այլոց՝ որ երեւան գայ արգիլուած Երկրի արգասեան փնտռտուքը, խութերու եւ հալածանքներու թուումով:

1991-ին ուրեմն, արտաքին նայուածքին այնպէս կը թուի որ առաջին անգամ ըլլալով՝ «ժամանակ»ը եւ «պատմութիւն»ը կը խուժեն Ալիքեանի բանաստեղծութենէն ներս: Արգիլումը կը դառնայ թեմա, իր ամենաբիրտ տուեալներով, մահուան մըղձաւանջով, Կուլակի յետադարձ սարսափով ու այդ մասին խօսելու վարանումով («Բայց ինչո՞ւ հիմա արձակել կրկին յիշողութեան սեւ սթարով սեւ ձին / Երբ կ'ըսեն... թէ լման, լմա՛ն ժողվեցին / Ոսկորներն ամէն», էջ 53-54), սպաննուած չըլլալու, լման մնացած ըլլալու զարմանքով, կայսրութեան մը «օրհասական հըռընդիւններ»ով, Զեկայի ներկայացուցիչներով, «Խեղճ գրաքննիչ, անշուշտ հայազգի եւ կուսակցական» (էջ 57), վիժած ներդաշթի յուշերով, «... Նաւ Նըրտան մարդիկ, զոր ներիներու դիմակով նեներ / Առաջնորդեցին Ցիշատակներու Երկիրը դէպի, / Կէս ճամբուն վրայ քառահերձելով մոդ ու մարգարէ / Քերթող ու դպիր» (էջ 59), վիժումին հետեւանքներով («Մինչեւ որ նորեկ մարդերն այդ... / Լերան Նայելով՝ Ցիշատակներու այդ անյուշ Երկրէն նորէն նաւ Նըրտան / Որ ձուկերու պէս դարձան անծընընդավայր...», էջ 60): Առանց մոռնալու նզովքներու տեղանքը, թափուած «այս Հայաստանի՛ն» գլխուն, կամ յիշատակումը՝ տականք տէրերուն եւ Ռուսաց Հայութեան: Ասոնք իրենց հում, անվիճելի, բիրտ իրականութիւնը պարտադրեցին բանաստեղծին Հայութեան, ստիպեցին ի միջի այլոց չարեաց՝ որ փոխէ իր հայերէնը, եթէ կ'ուզէր վերապրիլ, եթէ կ'ուզէր ինքն ալ կուլ չերթալ սպանդին, ինքն ալ ուրիշներու պէս, նոյնիսկ ամենամօտիկներուն նման, զոհը չերթալ ճզմող «գելոց»ին: Պատճառեցին խորականութեան «աճեղ կոտտանք»ը, եւ խոր, անվերադարձ պժգանքը այն «մեծ ու բանուկ ճանապարհներու գողեր»ուն հանդէպ, որոնք «զուտ պարգեւական» հռչակեցին «ողջ երկիր մը բնիկ» (էջ 63): Ասոնց հասցէին է որ Ալիքեան կը գրէ հետեւեալ տողերը («Ցառաջ»ի տարբերակին մէջ յապաւուած). «Ձեզ, որ բովանդակ երկրի մը սողուն սարսափէն գինով / Գիտե՛մ, ցաւեցաք, խոր աստղելով, / Որ դուք աւելի մեծ ու սառնային / Կղզիներ չունիք քան թէ Սոլովքին» (էջ 64):

Հիմա որ աշխարհի հովերը դարձան, ամէն ընթերցող համոզուած է Ալիքեանի գրածներու ճշգրտութեան ու ճշմարտութեան, թէեւ գտնուեցան մեր աչքին առջեւ մարդիկ, որոնք տակաւին մեղմել կը փորձէին յանցանքը (ի՞նչ պէտք կայ, չէ՞, հին պատմութիւնները վերարծարծելու), չեղել կը փորձէին նզովքին ու ողբին հասցէատէրերը, մարդիկ որոնց համար հաւանաբար փայլուն վաղորդայններու հաշւոյն, վերակերտուող հայրենիքներու սիրոյն, յօշոտումը ընդունելի չարիք (կամ նոյնիսկ՝ բարիք) մըն էր: Մեծադոյն դառնութեամբ կը յիշէ այսպէս Ալիքեան, իր «ինքնակենսագրական հպանցումներ» տիտղոսուած գրութեան մէջ, «Թուղթ առ Երեւան»»ի հեղինակը, որ «շուրջ քառորդ դար առաջ, Կարմիր հրապարակին վրայ.. թերեւս բուսրադոյն կղմինարէ աշտարակներուն ստուտակ աստղերէն ներշնչուած» ըսեր է իրեն, աչքերուն մէջ նայելով, «Դուք սերունդ մըն էիք, որ պէտք է փճանայիք յանուն նոր սերունդներու գալստեան»:

Այո՛, «Հոգիի պատմութիւն է որ պէտք է ա՛լ մեզի» (էջ 61), եւ այդ է որ կուտայ առաջին անգամ ըլլալով՝ Ալիքեան: Անհրաժեշտ պատմութիւն, որուն մէջ դէձութիւններուն ո՛չ մէկը պիտի մոռցուի, ճզմուած բոլոր կեանքերուն հաշիւը պիտի պահանջուի, նզովքներու տարափը պիտի չչեղուի ու չմեղմուի, որովհետեւ այդտեղ է միայն՝ նզովքին ու ցասումին մէջ է միայն մեր հոգիին պատմութիւնը: Հոգիի պատմութիւնը որ պիտի ըլլայ դժբախտաբար՝ «ինքնայօշոտումին եւ ուրացումներուն» պատմութիւնը նաեւ:

Երկար ատեն մեր զարմանքը արտայայտեցինք, յետոյ՝ դադրեցանք արտայայտելէ. ինչպէ՞ս կ'ըլլար որ ամբողջ Հայաստանի մէջ մէկ հատիկ գրական սամիզդաթ չէր գտնուած: Ինչպէս կ'ըլլար որ վարչակարգի փոփոխութեամբ, խըղճմըտանքներուն վրայ դրուած կապանքներու եւ կողպէքներու թուլացումով, մէկ հատիկ գրական գործ մէջտեղ չելաւ, դրուած սարսափի տարիներուն, մնացած գզրոցներուն մէջ, ցասումի եւ ազատատենչութեան պոռչտուք, այն գործերէն որոնք կը փրկեն ժողովուրդի մը պատիւը իրեն իր աչքին, կը փաստեն որ ազգովին չէ նահանջած, չէ համակերպած ան: Լոյս տեսաւ, ճիշդ է, Զարենցի անտիպներու հրաշալի հատորը, տարիներ տեւած տքնանքի արդիւնք: Բայց ատկէ անդին՝ ո՞վ, գրականութեան մարդէն ներս՝ ո՞վ: Ո՞վ իր ձայնը հնչեցուցած էր հալածանքի խորքէն, թաքնաթաքոյց, իր հոգիին մինչեւ վերջին բջիջը՝ ազատ, ո՞վ եղած էր իր ժամանակին մեծ վկան: Ահաւոր էր ըսելը, բայց այդպիսի մէկը չէինք տեսներ գրողներուն մէջ, եթէ բացառենք Գուրգէն Մահարին: Այդպէս կը թուէր մեզի: Ու այդ հաշիւով՝ հոգիին պատմութիւնը անկարելի էր: Ո՞ր հոգիին ո՞ր պատմութիւնը պիտի գրուէր: Ազատութիւն եւ ազատատենչութիւն քաղաքական վիճակ չեն, ոգի՛ են:

Եւ հիմա՝ «Ծղրիթը»: Գրուած, ինչպէս ըսի, 1964-ին: Գրքի վերջաւորութեան դրուած «Ծանօթութեան» մէջ, Ալիքեան կը բացատրէ անոր յօրինման պայմանները, երբ խրուշչովեան ձիւնհալին «հագիւ պտղած ջուրերը... օր աւուր ահագնացող սառնամանիքներու չունչին տակ անգամ մը եւս ճռճռան եղուրջ կորելու նշաններ ցոյց կու տային», երբ աստղանուորդ Թերեշքովան անջրպետը կը պտըտէր, յանուն համայնավարութեան եւ սովետական կնոջ (14): Մնացեալ կ'արժէ մէջբերել լման.

Այսպիսի պոռոտ մթնոլորտին մէջ, անախորժութիւններու առաջքն առնելու համար եւ քիչ մըն ալ «բանաստեղծական ինքնազոհութեան համար», որոշուեցաւ որ քերթուածը կարդան քանի մը մտերիմ բարեկամներ, ընդ որս եւ Գուրգէն Մահարին, եւ որ վերջին ընթերցողը «յաւարտ ընթերցանութեան» տեղւոյն վրայ փճացնէ զայն: Սակայն շատ ուշ յայտնի դարձաւ, որ «վերջին կարդացողը», «մեղք» համարելով փճացնել «մեր այդ տարիներու հասարակաց, բայց ցիրուցան ապրումները սքանչելիօրէն հունաւորած քերթուածը», դրժած է իր երդումը եւ բերած հասցուցած է զայն մինչեւ «խաղաղ նաւահանգիստ»: /Քերթուածի արեւելահայերէնով յօրինուելուն բուն պատճառը աւելորդ խայծ մը չտալն էր ներքին ապահովութեան գործակալներուն ձեռքը/: Ուրեմն՝ սոյն քերթուածը ամէն բանէ առաջ, այսպէս կոչուած «Սիպերիա հոտող» վաւերաթուղթ մըն է եւ իբրեւ այդպիսին ալ հրապարակ կ'ելլէ իր ծննդեան թուականէն շուրջ երեսնամեակ մը յետոյ:

«Ծղրիթը» պարտաւադիր չէ սակայն, քաղաքական ուղերձ չէ՛, քերթուած մըն է: Հոն կան Ալիքեանի սովորական թեմաները՝ տան կարօտը, բնութեան չնչին երեւոյթներուն հանդէպ պարզ յափըշտակութիւնը, ծղրիթի մը կռկռան երգով մէկ անգամէն տեսլահարութեամբ յայտնուող ամբողջ «մանկական» աշխարհի մը գրառումը, աւետեաց Երկրի մոլախեան հետապնդումը: (Մոլէխի պատկերը կը մակադրուի այսպէս արդոնաւորդներու պատկերին վրայ աւելի ուշ, «Թուղթ Զափարերական»ին մէջ, ուր կ'ըսուի՝ «Զէի գիտեր, թէ օրս կը բացուի աւազի վրայ Ելքից գրքին պէս. / Եղիր առաջնորդ, օ՜ կրկներեւոյթ, ուրուային Մոլէ՛ս» (15): Բայց անյագ կարօտով ցանկացուած Երկրի սեմը չանցնելու, հոն կեցած՝ մահուան սպասելու խեցեվճիռը եթէ արձակուած է քինախնդիր Աստծոյ մը կողմէ անյայտ յանցանքի մը իբրեւ հակադարձութիւն, վճիռը գործադրողները այդ Աստծոյ չատ իրական պաշտօնեաներն էին,

անոնք՝ որոնք ո՛ղջ երկիր մը կը սեփականացնէին. «Ես հիւանդ եմ եղել միայն / Ի՛մ հողերի առհաւութեամբ, / Մինչդեռ, իրօք, ի՛նչ մոլորանք ներքին ուժի, / Ուզզել եմ իմ առագաստի ցուպն ու կայմ/ Դէպ ա՛յս մարդկանց ծննդավայրը սեփական / Որ ինձ բուժի» (էջ 28): Իր դէմ ցոյց տրուած խտրականութեան՝ Ալիքեան կը պատասխանէ ուրեմն հոս ուրիչ խըտրականութեամբ մը, բաւական բիրտ, ուղղուած այս «ինքնակոչ Հայաստանին», ուր «ռամկածին մարդիկ՝ իրենց հայրենի տան/Դիրքով միայն բախտաւորուած, / Ազնուազարմ իրենց (կը) զգան, երբ պանդուխտ է իրենց մէջ բուն ազատանին» (անդ): Անշուշտ «ռամիկ»ի ու «ազատանի»ի այս հակադրութիւնը պէտք չէ հասկնալ քաղաքական ու սոցիալական դիտանկիւնէ նայելով: Բայց մէյ մը որ կը յայտնուի, այս թեման կը փոխէ նաեւ աւետեաց Երկրին հանգամանքը: Աւետեաց Երկիրը կը դառնայ այն մէկը որ «Արեւելքից՝ աւեր դէմքի պէս Սփինքսի / Արարատի կատարը» ունի իբրեւ սահման (էջ 27), այսինքն՝ «արեւմտեան կողմն աշխարհի հայաստանեայց»: Ասոր կը կապուի ալիքեանական խորագոյն թեման՝ հակումը, գոյութեան տարրագոյն ձեւերուն նոյնանալու իղձը, անանձնականութիւնը, խոտի պարզութեան ու կրաւորականութեան հասնելու «ըլլայի՛»ն, որ կը գրուի հոս ալ սապէս՝ «Խոտերի մէջ՝ փրփուր ու բաշ, / Տեղ չփոխել սովորէի ծեր բուէճից / Քարին բուսնել՝ մոդէսնեբից անցելապաշտ» (էջ 26): Այս ձեւով է որ էութիւնը ըստ քերթողութիւնը՝ էութեան առասպելական երկիրը կը տեղաւորէ այծամարդերէ այցելուած Տաւրոսներուն մէջ, Սասնայ գլխին, Վանայ Ծովու քացերուն, Բիւրականներու բարձանց:

Խտրութեան դէմ խտրութի՞ւն: «Ծղրիթը» գրքին սկիզբը դրուած է 1966-ին գրուած «Անառակ Որդին» խորագրուած բանաստեղծութիւնը, որ կը պատմէ հօրենական տուն վերադարձող տղու մը պատմութիւնը, որ «ծառայեց քսան տարի որպէս հօտաղ, / Բայց իր հանդէպ լոկ եղբայրն իր մնաց օտար»: Խտրութեան թեման է արդէն իսկ, եւ պատահական չէ հետեւաբար որ այս տողերը դրուած ըլլան հատորի ճակատին, իբրեւ մուտք: Զարմանալին այն է, որ գրաքննիչներէն խուսափած է այս «անառակ որդին» իր պարունակած վառօդային թեմայով: Ուրկէ՞ կու գար նայուածքի այս խիթութիւնը: Ո՞վ էին այս մարդիկ, որոնք Սիբիր ղրկեցին ներգաղթողներու ողջ կարաւաններ, ո՞վ էին անոնք, որոնք հակակշռի տակ առին ամբողջ ընկերութիւն մը, ազատութեան հետքն ու յիշատակն իսկ ջնջեցին երկրէն ներս, ու յաւակնութիւնն ունէին նաեւ երկրէն դուրս ալ տիրելու, ցրուած ու մոլորած Հայութեան գլխուն: Ո՞վ էին անոնք, բանաստեղծին ռուսահայ պաշտելի ուսուցիչներուն «զարմանալի զարմն անճանաչ», որոնք անընակելի դարձուցին քաղաք ու աւան, որոնք արեւմտահայութեան լեզուն անդոյ (կամ անցեալ) համարեցան եւ անոր գործածութիւնը՝ արգիլուած հռչակեցին, որոնք գրքի հրկիզումներ սարքեցին, լեզուն արգիլելէ անդին՝ հոգին ալ սպառսպուռ ջնջելու հաստատ միտումով: Ինչպէ՞ս բացատրել նուաստացումները, հալածանքը, սպանութիւնները, եթէ ոչ հոգին ալ ճզմելու մտադրութեամբ: Բայց հոգի՛ մը կը յամենար ուրեմն այդ զանդըւածներուն մէջ, զգալի, անընդունելի: Ներգաղթող Հայութեան մէջ մոդ ու մարգարէ չկար անշուշտ, բայց կային դըպիրներն ու քերթողները, որոնք իրենց հետ կը փոխադրէին հաւանաբար ազատութեան վտանգը, ու հոն՝ բառին տարրական իմաստով՝ ազատութիւնը արտօնուած ապրանք չէր:

Խտրութիւնը իբրեւ խորագոյն խաբան: Ալիքեան կը գրէ՝ «Թէ ռուսահայ եղբարց մերոց / Խտրելուս դէմ մէկը սրի ճանկ ու ժանիք, / Ահա՛ նրան տասներօթ տարին իմ արտաքոյ» (էջ 29), այսինքն՝ 1947-էն մինչեւ 1964, այն բոլոր տարիները, անցած խտրութեան թաթին տակ: Ու խտրութիւնը երէկ չսկսաւ, կար ի սկզբանէ: Լեզուի կամ բարբառի տարբերութիւնը չէ միայն, մշակութային ոլորտի խրամատը չէ միայն որ բաժնած է մեզ: Այս ժողովուրդին երկու հատուածները ի սկզբանէ տարբեր ճակատագիրներու տէր եղած են, ծննդեան տարբեր պայմաններու արդիւնք, «...Եւ իր լուրթ կարկաչով / "Հայկազեան"ն իմ չէր դուլալի ոչի՛նչ մեր մէջ... Ի սկզբանէ այլ հերուից ենք լսել նրան / Ու ա՛յլ ափից. ա՛յլ ծառի տակ / Հակուել վրան» (էջ 29): Այո՛, բայց

բանաստեղծի՛ն հասած վերաբերմունքը միայն կրնար ցոյց տալ այդ տարբերութեան ամբողջ նշանակութիւնը, Երկրի արգիլումին երեւոյթը: Ոմանք որոճացին «օրն ի բուն... արհաւիրքներու բանդին ու ափարփին», ուրիշներ հեռացան ու մընացին անծննդավայր, բայց առանց տադնապի, նոյնիսկ «առաջին անգամ գոհ ու խանդավառ» (էջ 60), քանի որ իրենց խորագոյն մտահոգութիւնը չէր ծնունդ ու երկիր: Բանաստեղծը միայն ստիպուած էր հարց տալու, թէ ե՞րբ պիտի կարենայ սրբագրել այդ խարանը, ե՛րբ պիտի կարենայ սրբել «զօշ, կծապարու բառ ու խօսքերու ժօռատ դունչերէն / Շողիքն որբութեան եւ նզովքներու փրփուրը...» (էջ 61): Ինչո՞ւ ինքը: Որովհետեւ ինքն էր անշուշտ խորագոյն ընդդիմադիրը: Դարձեալ՝ ինչո՞ւ ինքը: Որովհետեւ Երկրի արգիլումին չատ իրական պաշտօնեաները չէին կրնար գոհանալ մարմիններն ու հոգիները սպաննելով: Պէտք է ջնջէին նաեւ ու մանաւանդ՝ իրենց աւարքներուն հետքերը, աւլէին ոսկորները («վէգ ու ողնայար, ծղի ու ոլոք, անրակ ու կառափ... / Կ'աւլէին հիմա» էջ 54): Երբ բոլոր հետքերը աւլուած են, հաշիւները՝ մաքուր, ո՞վ պիտի յիշեցնէ աւելը եւ աւերը: Անշուշտ՝ բանաստեղծը: Հասկնալի՞ է, թէ ինչո՛ւ հոգիի պատմութիւն պէտք է ա՛լ մեզի:

Ծղրիթը, բանաստեղծին մօտ այցելութեան եկած, առասպելական Երկրին, «անյիշաչար ծննդավայրին» ներկայացուցիչն էր ուրեմն: Զայն պահելով իբրեւ կողմնացոյց, Ալիքեան կը քննադատէ, աւելի ճիշդ բառով՝ կը ծաղրէ ամբողջատիրական՝ տոտալիտար վարչաձեւի ո՛ղջ «արլասերում»ը, խորհրդանշուած իր աչքին տիեզերանաւորդներու պանծացումով ու անջրպետի նուաճումի գաղափարախօսութեամբ, որ «բանտիս կողպէքն է ջրդեղում»» ամբողջ տիեզերքը խոստանալով, «Երբ խլել է ինձնից ի սպառ / Ծննդավայր դիւղիս թեղուտ / Գետեզերքն իսկ...» (էջ 34): Պաշտամունք մը կայ հոս ամէն ինչի հանդէպ, որ երկրային է, ու պըժգանք մը բոլոր ցնորքներէն, որոնք մահաբեր են: Քերթուածը կ'ըսէ «մեծ զըրկանք»ը երկրայինէն ու այդ զրկանքը չատ մօտիկը կը դնէ ոչնչապաշտ արգիլումին, որմէ այդքան տարի տառապած է բանաստեղծը: Երկրէս զրկեցին զիս, կ'ըսէ, «Երկիր» բառին տալով հոս այլեւս բոլոր կարելի իմաստները: Զրկանքով ու զրկումով մը, որոնք հաւասար էին ազատութեան բռնաբարումին: «Ինչ պատահեց, դէպքերի դաւն այս ո՞վ խոկաց, / Որ իմ երազը բանտախոյս դարձաւ յանկարծ / Իմ շղթայի երկարութեան հաւասար...» (էջ 16):

6

Ուրեմն կը կրկնեմ հարցումս. մէկը համարձակա՞ծ էր հոն երբեւիցէ՝ բանտախուցի մէջ ապրելու իր զգացումը գրել, մէկը յաջողա՞ծ էր գրական հունի մէջ մտցնել իր ցասումը, իր պժգանքը, ազատութեան իր տենչը, բռնակալներուն եւ անոնց փոքրոգի պաշտօնեաներուն դէմ իր ամբողջ ոխը: Սիբիր հոտող այս քերթուածը միա՛կն է, այսքան տասնամեակէ ի վեր, իսկապէս միակը, եւ իբրեւ այդ՝ դէպք մը, ցնցիչ, այլուրային, հպարտացնող նաեւ: Մէկը գլուխ ցցած է, մնացած է ողջ ու արթուն: Զեն կրցած գինքը ճզմել, ահաբեկել, լռութեան մատնել: Մթադին ուժերը չեն տարած ամբողջական յաղթանակ: Այսքան տարի լոյսը մնացած է վառ, մարդ մը՝ արթուն, գիշեր ու ցերեկ, եւ այսօր թերեւս այդ Արթուններու ձեռնափերուն մէջ պիտի գտան ջամբուելու «նոր վարդումներու ճարտուկ ու չառատ ձիեր ցեղական»: Եթէ երբեք նոր սերունդներ պիտի գան, պիտի չըլլան անոնք ամէն պարագայի գիջումներու եւ համակերպութիւններու զաւակները, պիտի չըլլան ահաբեկումին ու ներքին արգիլումներուն արդիւնքները: Պիտի քալեն ազատ՝ Արթուններու հին արահետէն:

Ի՞նչպէս պէտք է կարդալ «Ծղրիթը», եւ ի՞նչպէս պիտի կարդան զայն ձեռք առնողները, դրառումէն այսքան տարիներ ետք: Իբրեւ տղմոտ բռնատիրութեան տարիներէն մնացած վաւերաթո՞ւղթ մը, չահագրգռական իբրեւ այդ, ինչ պատմական արժէք ներկայացնող: Ինչո՞ւ չէ: Բայց ինչո՞ւ չէ նաեւ ու մանաւանդ՝ իբրեւ արթնութեան վկայութիւն մը, եւ այն ատեն՝ ամբողջովին ներկայ, մեր այսօրը յուզող, միջոց մը հանդիպելու անձնաւորութեան մը հետ, որ այդ

շրջանի եւ այդ տարիներու միակ ազատ անձնաւորութիւնը եղած է գրեթէ, միակը որ եղած է ամբողջովին ազատ, իշխանութեան ու գիտութեան խաղերէն կատարելապէս ձերբազատ, Յիշատակներու արգիլեալ Երկրին միայն յառած իր հայեացքը: Կարդա՛լ զայն նաեւ իբրեւ լաւագոյն մուտքը էութեան լեզուին մէջ, ներքին շրջում մը պատմող իբրեւ համարձակ ոստում, եւ լաւագոյն ձեւը հետեւաբար՝ հասկնալու որ էութեան լեզուն կրնայ խօսիլ նաեւ «ժամանակ»ին ու «պատմութեան» մասին, որ մեծարենցեան բանաստեղծը բառերու, բնութեան եւ երեւակայական պահերու որսորդը չէ՛:

Արգիլուած Երկրէն դէպի Երկրի արգիլում անցքը անհրաժեշտ էր սակայն, որպէսզի հասկնանք, թէ ի՛նչ կը կատարուէր շրջումէն «առաջ»: Այս առանցքին շուրջ կը դառնայ Ալիքեանի ամբողջ գործը: 1964-ի քերթուածը ցոյց կու տայ, որ շրջումը մէկէն դէպի միւսը նոր երեւոյթ չէ՛ր, երբ անոր խակ յայտնագործութիւնը կ'ընէինք 1991-ին: Շատոնց կատարուած էր այդ թուականին, ու մեր աչքերը միայն չէին տեսած զայն: Բայց տեսած էին հաւանաբար երկրայնութիւնը, խորագոյն յատկանիշը այս բանաստեղծին:

Մ. Ն.

(1) «Թուղթ Զափաքերականն»ը լոյս տեսաւ նախ «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ»ի էջերէն, Յունիս 1991-ին: Գրքոյկով տպագրուած նոյն օրերուն, Գր. Պըլտեանի յառաջաբանով («Կենդանագիր Ա. Ալիքեանի»):

(2) Ի չգոյէ յաւելեալ յիշատակութեան՝ տրուած էջադրական նշումները պիտի յղուին «Ծղրիթը» հատորին:

(3) Մէջբերումը՝ Մոնրէալ լոյս տեսնող «Հորիզոն» թերթի 1990, Յունիս 18-ի համարէն, ուր արտատպուած են Ա. Ալիքեանի «Ինքնակենսագրական հպանցումներ» գրութենէն հատուածներ (այս գրութիւնը լոյս տեսած էր «Ասպարէզ»ի մէջ, 1990, Ապրիլ 5-ին):

(4) «Արեւմազ»ը, տպուած Երեւան 1983-ին, կը պարունակէ մասամբ ուրիշ հատորներու մէջ արդէն իսկ լոյս տեսած քերթուածներ, եւ ունի ուրեմն հաւաքածոյի հանգամանք: «Անառակ որդին» կը գտնուի հոն՝ էջ 37-38:

(5) Առանց կարգին՝ երկու հատորով Շահնուրի ֆրանսերէն «Երկեր»ը 1983 – 1985, մէկ հատոր՝ «Ֆրանսական Պոէզիա» 1984, եւ ատկէ առաջ՝ «Ծաղկաքաղ ֆրանսական դասական գրականութեան», 1976 («15 տարուան աշխատանք է» կ'ըսէ Ալիքեան այս գրքին մասին), մէկ հատոր՝ Ֆլոպէրի «Զգացական դաստիարակութիւն»ը (L'éducation sentimentale), երեք նորավէպերու հետ, 1983, երկու հատոր՝ Ռոժէ Մարթէն տիւ Կարի «Թիպոները» (Les Thibault), 1987-1988:

(6) Որուն մէկ ուրուագիծը միայն պիտի տամ հոս, կեդրոնանալով նոր ելած «Ծղրիթը»ին վրայ:

(7) Տե՛ս. *Հորիզոն* թերթին մէջ լոյս տեսած 1990-ի հարցազրոյցը:

(8) Անդ:

(9) «Արեւմազ», էջ 122:

(10) «Արեւմազ», էջ 100:

(11) «Արեւմազ», էջ 84:

(12) «Արեւմազ», էջ 54:

74:

(13) «Արեւմազ», էջ 106: «Նժարը», էջ

(14) Պէտք է թերեւս յիշեցնել որ Փելեշեանի «Մեր դարը» ֆիլմը կը բեմադրէ ու կը մէջբերէ, ի միջի այլոց՝ Վալենտինա Թերեշքովային անջրպետային ճախրանքը ու վայելած փառքը, Ալիքեանի գործին շատ մօտիկ ոգիով մը, շարժարուեստի հռետորական եւ հակա-հռետորական միջոցները գործածելով, որոնք բնականաբար՝ էապէս կը տարբերին գրականութեան միջոցներէն:

(15) «Ծղրիթը», էջ 63, յապաւուած տողեր «Յառաջ»ի տարբերակին մէջ:

■

ՕՏԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐ

2.- "ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԻ ՊԱՏԿԵՐԱՑՈՒՄ"

Գրեց՝

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

Նոր խաղը

Արդ՝ հայ թատրոն մը գոյութիւն չունի 1920-ին, ըստ Զարեանի եւ Օշականի: Երկուքն ալ կը հերքեն արեւմտահայ ինչպէս արեւելահայ ճիգը, ե՛ւ Շանթի, ե՛ւ Շիրվանզադէի երկերը. տրուած փաստարկները լուսաբանիչ են, հիմնաւոր չեն, ի վերջոյ: Այդ հերքումը նոյնքան խաղացանկի մը բացակայութեան կը վերաբերի որքան թատրոնի ամբողջական եզրին: Օշական կը գրէր, որ «թատերական գրականութիւն մը կը պակսէր մեզի: Բայց ունէինք թատրոնի հիմնականը, հասարակութիւնը, դերասանները»:

Հասարակութիւն յղացքը ընդլայնուած չէ Օշականի գրութիւններուն մէջ, սակայն պարզ է որ նկատի չունի սոսկապէս մարդերու թիւ մը, ամբոխը: Այս ուղղութեամբ չափազանց կարեւոր են Թլկատինցիի թատրոնին մասին Օշականի ըրած դիտողութիւնները: Հաստատելէ ետք որ Թլկատինցիին թատրոնը «վրիպած թատրոն» է, Օշական կը ծանրանայ այն ազդակներուն վրայ որոնք կը կազմեն թատրոնի մը պայմանները: Կը յիշատակէ «հանրային լաւ կազմակերպուած, բազմախուռն գործունէութեամբ տոգորուած կեանք մըն է. ըսել կ'ուզեմ՝ ընկերային այնպիսի վիճակ մը, ուր առաջաւոր անհատը (հիներու ընտրեալ դասակարգը) տէր ըլլայ համեմատական ազատութեան մը, դատելու որոշ ուժի, իր շրջապատը կշռելու անկախութեան մը ... Ազատ անհատներէ կազմուած ընկերութիւն մը, ազատ հանրային կեանք մը, քննադատութենէ չխորշող իմացական ներողամտութիւն, հաւաքական նպատակներու շուրջ խանդավառ համասրտութիւն, ազգային փառքին, փառասիրութեան պատգամները, մեծ անհատներ – քանի մը դրական տարրե՛ր, որպէսզի ներուին մեզի ներկայացումներ: Մեր ժողովուրդը իր պատմութեան ո՛չ մէկ շրջանին այս մասնակի հանգամանքները միացուցած է իրարու: Պոլսոյ մէջ իսկ ատոնք չեղան տրամադրելի...» (Հէ. 134 – 135): Օշական կ'աւելցնէ տակաւին «բեմական թեքնիք»ը, «բեմական աւանդութեան մը կազմումը», եւայլն: Ինչպէս կը նշմարուի, հասարակութեան մը գոյութիւնը ինքնին բաւարար ազդակ մը չէ: Պայման են նաեւ անհատն ու անոր ազատութիւնը: Ըստ Օշականի եթէ հնդկական, չինական, պարսկական գրականութիւնները թատրոն չեն ունեցած, ատոր պատճառը այն է որ «անհատը հոն զուրկ է անկախութենէ» (նոյն): Ամբողջ հարցը կը վերաբերի մարդու յայտնութեան իբրեւ անկախ, ազատ միաւոր, որ հասարակութեան մէջ կը բանայ խօսքի շրջագայութեան միջոց: Բռնութիւնը, խօսքի փականքը, գրաքննութիւնը կը նշեն անհատին ենթարկումը սա կամ նա շահի, սա կամ նա դասակարգի կամ բռնապետի կամ պետութեան: Մտային գերութիւնը, հոգեկան ստրկութիւնը, հպատակներուն մէջ ստեղծած իրենց ըլծորդ ստրկամտութեամբ ու յօժարութեամբ, ներկայացումը կը դարձնեն անկարելի: Եթէ Հելլէնները ստեղծած են առաջին թատրոնը, կ'ըսէ Օշական, ատիկա անոր համար է որ այդ «ժողովուրդը բռնապետներ չհանդուրժեց եւ անհատին բերանը սանձ դնելու տեղ, պատեհութիւն տուաւ զայն կրցածին չափ լայն բանալու...» (նոյն): Օրինակը շահեկան է անով որ յունական թատրոնը, գոնէ ողբերգութիւնը, ընկերութեան անմիջական ո՛չ քննադատութիւնն է ո՛չ փառաբանանքը: Այսինքն՝ քաղաքական չէ, բառիս գռեհիկ իմաստով, այլ է ոստանային. ողբերգութիւնը հելլէններու առասպելաբանութեան ընդմէջէն խնդրոյ առարկայ կը դարձնէ ոստանին հիմերը, Եսքիլէսի «Օրեստիա»էն մինչեւ Եւրիպիտէսի «Բագոսուհիները»: Օշականի նկատի ունեցած անհատի ազատութիւնը կը հիմնէ թատրոնը այն չափով որ խօսքին մէջ ու բեմին վրայ հասարակաց գետինն է խնդրոյ առարկայ: Գիտենք որ բռնապետութիւնները, Օսմանեանն ու արեւելեանները մասնաւորաբար, հասարակաց այդ գետինն է որ կ'արգիլեն բեմի պատկերացման: Զարմանալի է անշուշտ Օշականի կատարած առընչումը ներկայացման եւ անհատի անկախութեան: Հասարակական երեւոյթ՝ ներկայացումը կը թուի նշանը անհատին, կարծէք անհատին անկախութիւնը ըլլար այն պզտիկ, չնչին բայց էական ճեղքը որով հասարակական միջոցը ներքին խաղի մը (թատերախաղը նկատի չունիմ), կերպի մը, պատկերացման մը հեռաւորումով կը հարստանայ: Այդ ներքին խաղն է որ Օշականի վերոյիշեալ հատուածին մէջ կը կարդացուի ընդմէջ քննադատութիւն յղացքին եւ «հաւաքական նպատակներու շուրջ խանդավառ համասրտութեան» (24):

Զարեանի եւ մասնաւորապէս Օշականի համար թատրոնը գրակա՛ն հարց մը չէ, թէեւ կայ «թատերական գրականութիւն» յղացքը: Թատրոնի համադրական կառուցուածքը կ'ենթադրէ երեք բաղադրիչ տարրեր. հասարակութիւն, դերասաններ, թատերախաղ կամ թատերական գրականութիւն: Արդ՝ առանց մէկուն կամ միւսին, հանդիսատեսին, խաղացողին ու գրողին, թատրոնը պակասաւոր կը դառնայ: Երեքին համագոյ ներկայութենէն կը բխի թատերական միջոցը: Որպէսզի ոչ մէկ երկդիմութիւն մնայ Օշական կ'աւելցնէ, ուրիշ տեղ. «Հասարակ տեղիք է խօսիլ թատերական գրականութեան մը աննահանջ պայմանէն, որ միջամտութիւնն է հասարակութեան: Խաղ մը հասարակութեամբ միայն կ'ապրի» (Հժ. 263), ինչ որ բացայայտ կը դարձնէ խաղին ո՛չ թէ պայմանական այլ «էական» կապը հասարակութեան հետ: Այսինքն՝ խաղի մը թատերականութիւնը անոր հասարակացին վրայ բացուելով է որ կը սահմանուի. ուրկէ կը հետեւի, որ նոյնիսկ կարդացուելու համար գրուած թատերախաղերը, Օշականի «Խորհուրդները» օրինակ, կրնան բեմադրուիլ, որովհետեւ խաղը իբրեւ այդ հասարակական է, ո՛չ անհատական կամ անձնական:

Ուրիշ տեղ, նորէն կը գրէ. «Այսօր՝ մեր տարտղնումը, զանգուածէ աղքատացումը եւ ընթացիկ կարգ մը ճնշումներ (գլխաւորաբար սինեման) գրեթէ անկարելի կը դարձնեն մեր ազգային թատերական դիմագիծի մը գոյութիւնը: Թատրոն մը կը սնանի զանգուածով ու անո՛ր է որ կ'ուղղուի: Պատերազմէն ետք, Պոլսոյ մէջ փաղանցուկ գործունէութիւն մը անկարող եղաւ թատերական գրականութիւն մը ստեղծելու» (25): Օշականի տողերուն հետեւողը կ'անդրադառնայ անմիջապէս որ թատերական գրականութեան տեւող բացակայութիւնը կապուած է թատրոնի միւս բաղադրիչին՝ զանգուածին: Գոնէ Սփիւռքի մէջ: Ասիկա այսպէս է անշուշտ, որովհետեւ թատրոնի ամբողջական եզրն է որ միշտ ու յարատեւօրէն կը մնայ աննուաճ: Իսկ ինչ որ կ'արգիլէ նուաճումը, ինչ որ կ'արգիլէ որ թատրոնի բոլոր բաղադրիչները միանան նոյն գետնին վրայ, ի՞նչպէս կոչել, եթէ ոչ միաւորելի ուժերը խորտակող «աղէտ»:

Անշուշտ 1921-ին ո՛չ այդ տարտղնումը, ոչ այդ սփռումը կը յայտնուին իրենց տրամական բրտութեամբ եւ «աղէտը» կը թուի կարծէք ոչ այնքան աղիտալի: Թատրոնի տագնապը կամ պակասը բառնալի կ'երեւի: Ատոր համար է որ թատրոնը կը մտածուի միշտ իբրեւ ստեղծելի կարելիութիւն մը, նպաստ է նաեւ հաւանաբար համեմատական ազատ մթնոլորտը: «Այդ թուականին Պոլիսը կը ստեղծէր իր թատրոնը», ինչ որ այդ ստեղծումին անհատական, ենթակայական երեսը բացայայտօրէն կը ջնջէ: Օշական «յանձնառու» կ'ըլլայ «Նոր խաղը բերել այդ խումբին» կամ «ընդառաջում» մը կը նկատէ զայն «կարեւոր պէտքի մը»: Այդ պէտքը հիմա գիտենք ամբողջացման պէտքն է. թատերախաղը իբրեւ խաղ մը կարելի դարձնող գրութիւն, պակասողն է որ կը տանի իր աւարտուն լիացման: Այդ պէտքը «ազգային» պէտք մըն է, ասկէ անոր կարեւորութիւնն ու մեծութիւնը ի հարկէ եւ «Մեհեան»ի Քիւֆէճեանին բառով նման գործի մը ձեռնարկող արուեստագէտներ «մեծ գործաւորներ, ցեղ շինողներ, ազգ ստեղծողներ» կրնան նկատուիլ(26):

Հայ կեանքի պատկերացում

Շատ որոշ եւ շատ գիտակից կերպով է որ Օշականի թատերական արտադրութիւնը, ինք կ'ըսէ ճիգը, կը մտնէ հայ ինքնատիպ թատրոնի մը ստեղծումի ծրագրին մէջ: Նման «գիտութիւն» միշտ ալ զարմանալի եզակիութիւն մը կը մատնէ եւ փաստն է արտակարգ մտքի: Ի՞նչն է սակայն որ թատրոնը կը դարձնէ ինքնատիպ՝ հայ: Հարցումին պատասխանին սովոր ենք շատոնց, մանաւանդ չմտածուած ու ծամուած գաղափարներ դրուագելով հայկական ինքնութեան մը շուրջ:

Նախ՝ պատերազմէն վերջ, կը գրէ Օշական, թատրոն յաճախող հասարակութիւնը դադրած է ախորժելէ մելոտրամներէն եւ նախընտրութիւն մը ցոյց կու տայ դէպի հոգեբանական տագնապը (Հժ 260): Նոյն ատեն եւրոպական նոր խաղերու թարգմանութիւններ ճաշակի փոփոխութիւն մը կը ստեղծեն, մինչ կը փոխուի խաղարկութիւնը (նոյն 261): Կայ վերջին կէտը, որ ըստ իս կը կազմէ ինքնատիպութիւնը սահմանող եզրը. «Հայ կեանքին պատկերացումը, բայց գործադրուած նոր այս թեքնիքով» (նոյն): «Կեանքը» Օշականի մօտ այնքան ընդհանուր, բազմամակարդակ եւ նոյն ատեն կրկնուող ըմբռնում մըն է, որ յաւակնութիւն է փորձել զայն բռնել ու սեղմել քանի մը բառով: Կարդացած էջերուս մէջ, իր խօսքը մասնաւորելով ներկայացուած առաջին ու միակ թատերախաղին, «Նոր Պսակը»ին, Օշական կը գրէ. «Իր առաջին խաղը... կը վստահի դարձեալ իր աստղին... Այդ աստղը կեանքն էր: Ըլլալ կեանքին մէջ, կեանքին հետ: Ըսի՞ թէ խաղը կու գայ այդ կեանքէն... խաղը, ուր մեր թատրոնին ախորժած ճարտարանքներուն, հռետորական թիրատներուն, աղմկայոյզ ելոյթներուն փոխարէն կը տիրէր կեանքին կերպարանքը, գրեթէ առանց իրադարձութիւններու... Մարդեր հոն կը խօսէին, ինչպէս խօսէին պիտի իրենց խանութներուն, տուներուն մէջ, պարզ, բնական: Օշականին միջամտութի՞ւնը: Ուրիշ բան չէր, եթէ ոչ խնամքով ընտրութիւնը այդ խօսքերուն, որպէսզի առօրեային տափակութիւնը խնայուէր բեմին...» (Հժ 263-264): Շրջարկէն մեկնելով կարելի է մտածել որ կեանք կոչուածը ո՛չ այնքան սովորական առօրեան է, որքան մարդոց կողմէ ապրուածը: Երբ Օշական կը թելադրէ թէ «խաղը կու գայ այդ կեանքէն» անշուշտ ակնարկութիւն մը կ'ընէ թատերախաղերուն յարաբերութեան իր իսկ կողմէ տեսնուած մարդոց, լսուած դէպքերու եւ իրողութիւններու: Այսպէս է որ «Նոր Պսակը»ին եւ «Կնքահայրը»ին մեկնակէտերը կը յիշատակէ, պատմելով իրական դէպքերը (Հժ 54-55) եւ վերարտադրելով նոյնիսկ առաջին խաղին ներկայ եղած անոր իբրեւ բնատիպ ծառայած մարդուն հակազդեցութիւնը. «1922-ին անոր ներկայացումին եկեր էր ոճրագործը ու դուրս ելեր, առարկելով, թէ քանի մը ճշդումներ անհրաժեշտ էին, որպէսզի խաղը ճշմարտութիւն դառնա՛ր: Կը զգա՞ք այս արագ ու կարկտան պատմումին ընդմէջէն մարդոց ողբերգութիւնը: Արուեստին դերը՝ դատական ատեանի մը քար-

●►

●► թուղթարութեան կը վերածուի երբեմն: Օշականի գործերը կու գան առօրեայ, վաւերական կեանքէ: Ըսի անգամ մը, թէ անոր հէքեաթը, վէպը, տրաման բոլորն ալ ապրած մարդերէ կ'առնեն իրենց ամէն ինչը...» (Նոյն): Եւ Օշական կը շարունակէ թուել թատերախաղերն ու անոնց տուն տուող դէպքերը: Ո՛չ միայն հոս, այլ գրեթէ իր բոլոր պատմուածքներուն թէ վէպերուն մէջ գրողը միշտ կը ներկայանայ վաւերագրողի կամ վկայի դերին մէջ ուրկէ՝ արուեստին բաղդատումը «դատական ատեանի քարտուղարութեան»: Թատերախաղին այս անմիջական յարաբերութիւնը իրական, վաւերական ապրուածին հետ կը ձգտի դեղչելու յօրինուածին, չինուածին, նոյնիսկ գրուածին ու կառուցուածին բաժինը, թէ՛ խաղին, թէ ալ ընդհանրապէս արուեստի երկին մէջ: Անշուշտ, գրողը գիտէ որ կեանքի անհուն տեւողութեան, շարունակականութեան մէջ մարդոց արարքները, դէպքերը, ապրումները իրենք իրենց մէջ թատերական երկ մը չեն կազմեր առանց արուեստի մկրատին ու կոկումի աշխատանքին: Չեմ դանդաղիր Օշականի «կեանքը նոյնիսկ մեռելներու աշխարհին մէջ» հալածելու այս երազին, պատրանքին թէ առասպելին վրայ: «Կեանքի իր պաշտամունքը» (Հժ 277), «կացութեան իրաւութեան» մտահոգութիւնը ընդհանուր սկզբունք մըն է, որ ինքնին ինքնատպութիւն մը չի մատներ, քանի որ քիչեր պիտի համարձակէին ուրիշ բան նուաճել: Այդ սկզբունքին գործադրումը աւելի շահեկանութիւն ունի, թատերախաղի իսկ թէքնիքին վրայ:

Օշականի ընդլայնումները թատերգութեան ամբողջ ըմբռնում մը կը պարզեն, որուն քանի մը եզրերու թուումով կը բաւարարուիմ. Նախ՝ գործողութիւնը կը փոխադրուի անձերուն ներսը, «մինչեւ խորքերը անտեսանելի անդունդներուն, որոնք կը կազմեն մեր ամէն մէկուն հոգին» (Հժ 266): Ուրեմն՝ հոգեբանական թատրոն:

Ապա՝ մասնաւոր խնամք մը տեսիլներուն, որոնց ամէն մէկը առանձին միաւոր մը կը կազմէ: Այդ տեսիլները կրնանք նմանցնել Օշականի վէպերու «պահերուն» կամ վայրկեաններուն: Կը գրէ. «Տեսարան մը ինքնիր մէջ պահ մըն է, ինչպէս արցունք մը պահ մը մեր կեանքէն: Չէ՞ կարելի այդ պահը սպառել ի խորութեան, ինչպէս կ'ըսեն, ու ստեղծել թատերական յուզումը, որ այդ արուեստին ամենէն նուիրական նպատակը կը մնայ: ... Բեմը ապրում մըն է, որոշ պատրաստութեամբ մեզի մատուցուած: Օշականի թատրոնը կը հետապնդէ այս տեսիլ մը շրջանակին մէջ պարփակելի ապրումներուն արտահանումը» (Հժ 267): Ամէն մէկ տեսիլ ուրեմն ինքնաբաւ է, բայց ոչ ինքնագլուխ. «Ամէն տեսիլ ինքնիր մէջ, ամէնէն առաջ եւ ոչ թէ մեզի ծանօթ օրէնսդրութեան պահանջածին նման, նաեւ՝ յաջորդին համար... Տեսիլը առանձին իր կեանքովը չի բաժնուիր ամբողջէն, արարէն» (Հժ 273): Այս տողերուն տակ, շատ խուլ կերպով պայքարը կայ, տեւական մղումը ընդդէմ յարդարանքին, կառուցումին որ երբեմն կը նոյնանայ թատերական ficelleներուն: Ասիկա նոյն ատեն դիմադրութիւն մըն է գրականին, գեղեցիկ խօսքերուն ու «թատերական»ին, որմէ Օշական կը փորձէ խուսափիլ (27): Եթէ թատերական գործողութեան նպատակը յուզումն է, երկով սեւեռուած պահերը պարտին ըլլալ գրուածէն դուրս. «Ըսել այնպէս մը, որ այդ պահերը կարելի չափով պարզ միջոցներով իրենց զիրենք ըլլան, կեանքին շատ հարազատ մնալու գերագոյն պարտքով մը պարտաւոր: Ըսել այնպէս մը, որ այդ յուզումները բխին ո՛չ թէ անակնկալէն, չինծուէն, չուանէն, այլ՝ պահերը իրարու կապող անողոք ճակատագրին իսկ մատուներէն, ու մեզի բերեն ո՛չ միայն բեմին վրայ պարզուածը, այլեւ զմեզ, այսինքն՝ ստեղծեն անհրաժեշտ պատրանքը կեանքն իսկ ապրելու, մեր հաշւոյն ուրիշները մոռցած ու մեզմով միայն մտահոգ» (Հժ 290): Թատերգութեան գրուելէն մինչեւ անոր փոխանցումը հանդիսատեսին, այդ երկար ճամբուն վրայ, տիրողը ապրումն է: Ինչ որ կը գրուի, ինչ որ կը յարդարուի, ինչ որ կը չինուի, Օշականի համար կը կրէ իր մէջ դեղծումի մանրէն: Արուեստագէտին ամբողջ ճիգը պէտք է կայանայ սակական կեանքէն արուեստը զատող փոխադրութիւնը պահել «մաքուր». հոն է իրաւութիւնը եւ իրաւութեան սահմանը: Եւ որովհետեւ թատրոնին ինքնութիւնը, խակութիւնը կը կայանայ գրականութիւնը չէզոքացնելուն մէջ (Հժ 257), կրնանք հետեւցնել որ թատրոնը արուեստներուն ամէնէն «անարուեստը» ըլլալու հնարաւորութիւնը ունի. այս իմաստով ամէնէն «օշականեանն» է: Սակայն, երբ նկատի առնենք թատրոնի մը ամբողջ սարուածքը, անոր հաստատութենական հանգամանքը փակագծելով անգամ, կը նշմարենք որ թատրոնը արուեստներուն ամէնէն արուեստակեալն է նոյն ատեն: Ցարակարծի՞ք, հակասութի՞ւն: Աւելի ճիշդ՝ Օշականի տեւական երկդիմութիւնը՝ արուեստին հանդէպ:

Հայկական թատրոն մը պատկերացնելու է հայ կեանքը եւ Օշական կը հաւատայ որ իր երկերը (կը թուէ «Ստեփաննոս Սիւնեցի»ն, «Սասունցի Դաւիթ»ը եւ ուրիշներ) կու տան այդ պատկերացումը՝ կերպարանումը: Այս կէտին պիտի վերադառնամ առանձին, երեք թատերակներուն առթիւ, բայց գիտնալու է որ այդ պատկերացումը գլխաւորաբար բարքերու պատկերացումն է: Վերջապէս կայ այդ խաղերուն բեմադրութիւնն ու խաղարկութիւնը. տեսակ մը քնարական զեղումի մը մէջ կը գրէ. «Պաշտպանեցէք զանոնք իրաւ խաղարկութեամբ, այսինքն՝ տուէք այդ խաղերուն ներկայացումը իրաւ արուեստագէտներու, գործածեցէք այդ աշխարհին բեմադրումը այդ խաղերէն իւրաքանչիւրին ներսը զգալի հայաշխարհի մը տարրերով, այսինքն՝ ստեղծեցէք մեր երկրին ամէնէն հիմնական գիծերովը եւ ամէնէն հարազատ գոյներովը գոյաւոր տեսարանը, տուէք այդ խաղերը կերպարանող բառերուն իրենց խորունկ կեանքը, արիւնը, կրակը, որպէսզի տող մը, խօսք մը, զեղում մը ըլլան հոգիի իրաւ կտորներ, դուք պիտի ունենայիք ձեր թատրոնը» (Հժ 283): Վերլուծումը գինաթափ ընող այս տողերուն մէջ Օշական կը փորձէ տարազել բեմադրութիւն-խաղարկութեան ալ «հայեցի հարազատութիւնը» ինչպէս կ'ընէ ուրիշ տեղ, այսինքն ամէն անգամ որ սովորապէս «բովանդակութենէն» անդին երթալ կը ձգտի, որոշադրելու համար խաղին ոճը: «Հայ խորքին՝ հայ ոճը» Օշականի սերունդը, մեհենականները կը կոչեն «ցեղայինը», որ ցեղապաշտ որեւէ հանգամանք չունի, այլ ազգ մը մասնաւորող գիծերու ամբողջութիւն մըն է: Ահա ինչ գրուած է Թումանեանի հէքեաթներուն վերլուծման մէջ. «Ու անպասելի յաջողութեամբ մը այդ պատմութիւններուն ընթացքին, գրեթէ առանց ճիգի, կը ծագի, ճիշդ, յատկանշական գիծը, ցեղի մը հոգիին փայլը, որ հէքեաթին կը բերէ ցեղական նկարագիր, կը մասնաւորէ պատմութիւնը ու հասարակաց բառերուն մէջէն կը հասնի մեր, հայկական արուեստի մը ուրուանկարին» (28): Իսկ երբ Օշական «մեր» կ'ըսէ, նոյն էջին մէջ նկատի ունի «ինքնատիպ արուեստը»: Ազգային ինքնատիպ թատրոն մը պայմանաւոր չէ միայն թատերգութեան ընծայած «հայ կեանքի պատկերացումով» այլեւ անոր բեմադրութիւն - խաղարկութեամբ, այսինքն՝ ներկայացմամբ: Թատրոնը մեր ինքնութեան պատկերը, այս է գուցէ Օշականի սեւեռածը:

Գ. Պ.

(Շար. 2)

(24) – Այս հազուադէպ բառը կ'ենթադրեմ որ Օշականի գրչին տակ համարժէքն ըլլալու է «solidarité»ին:

(25) – Մայրիներու շուքին տակ, Պէյրութ, 1983, էջ 26:

(26) – «Մեհեան», էջ 40:

(27) Իր կիրարկումին մէջ սակայն, Օշական բոլորովին չի յաջողիր ձերբազատիլ այդ «թատերականութենէն». օրինակ «Նոր Պսակը»ին աւարտը կամ Անահիտի անձնասպանութիւնը «Աէլդամարտ»ի առաջին տարբերակին մէջ:

(28) «Հայրենիք», Ա. տարի, թիւ 10, էջ 54:

■

ՊԱՐԻՍՊԸ ԵՒ ԳԻՐՔԵՐԸ

He, whose long wall the wand'ring tartar bounds...
Dunciad, II, 76.

Գրեց՝ ԽՈՐԽԷ ԼՈՒԻՍ ՊՈՐԽԷՍ

Օրեր առաջ կարդացի, որ գրեթէ անվերջ չինական պարիսպի կառուցումը հրամայող մարդը եղած է այդ առաջին Կայսրը՝ Շիհ Հուանկ Թին, որ նոյնպէս հրահանգած է զինքը կանխող բոլոր գիրքերուն հրկիզումը: Որ երկու ծաւալուն գործողութիւնները —բարբարոսները դէմ դնող հինգ-վեց հարիւր քարէ մղոնները, դաժան արգիլումը պատմութեան, որ է՝ անցեալի— մէկ անձէ յառաջ գային եւ ձեւով մը անոր յատկանիշները ըլլային՝ զիս անբացատրելիօրէն բաւարարեց եւ, միաժամանակ, անհանգստացուց: Այդ յուզումի պատճառներու քննութեան նուիրուած է այս նշմարը:

Պատմականօրէն, երկու միջոցառումները բնաւ առեղծուածային չեն: Չինաստանի թագաւոր Շիհ Հուանկ Թի՝ ժամանակակից Աննիբալի պատերազմներուն, իր տիրապետութեան ենթարկեց Վեց Թագաւորութիւնները եւ ջնջեց աւատական դրութիւնը: Պարիսպը կանգնեցուց, որովհետեւ պարիսպները պաշտպանութիւն մըն էին. գիրքերը հրկիզեց, որովհետեւ ընդդիմադրութիւնը զանոնք կ'ոգեկոչէր հին կայսրերը փառաբանելու համար: Գիրքեր այրել եւ ամրութիւններ կերտել իշխանաւորներու հասարակ գործն է. Շիհ Հուանկ Թիի եզականը իր գործին տարողութիւնն է: Որոշ չինագէտներ նոյնը կը թելադրեն, բայց ես կը զգամ որ իմ պատմած դէպքերը աւելին են քան աննշան հրամաններու չափազանցութիւն մը: Սովորական բան է արտ կամ պարտէզ ցանկապատել. կայսրութեան մը ցանկապատումը՝ ոչ: Ոչ ալ չնչին բան է յաւակնիլ որ ցեղերուն ամէնէն աւանդապահը հրաժարի իր անցեալի —առասպելական կամ իրական— յիշողութենէն: Չինացիները երեք հազար տարուան ժամանակագրութիւն ունէին (եւ այդ տարիներու շարքին՝ Դեղին Կայսրը եւ Զանկ Ցու եւ Կոմփիւկիոս եւ Լաօ-Ցու), երբ Շիհ Հուանկ Թի հրամայեց որ պատմութիւնը իրմով սկսէր:

Շիհ Հուանկ Թի աքսորած էր իր մայրը ցոփութեան պատճառով. անոր դաժան դատաստանին մէջ, ուղղափառները ուրիշ բան չտեսան քան անդթութիւն: Գուցէ Շիհ Հուանկ Թի ուզեց ջնջել կանոնական գիրքերը որովհետեւ զինքը կը մեղադրէին: Գուցէ Շիհ Հուանկ Թի ուզեց արգիլել ողջ անցեալը սոսկական յուշ մը արգիլելու համար. իր մօրը խայտառակութիւնը: (Ոչ այլ նկատառումով թագաւոր մը սպաննել տուաւ բոլոր մանուկները, Հրէաստանի մէջ, միայն մէկը սպաննելու համար): Այս ենթադրութիւնը նկատողութեան արժանի է, բայց ոչինչ կ'ըսէ մեզի պարիսպին՝ դիցաւէպի երկրորդ երեսակի մասին: Շիհ Հուանկ Թի, պատմիչներուն համաձայն, մահուան յիշատակումը արգիլեց, անմահութեան նեկտարը փնտռեց եւ խորհրդանշական պալատի մը մէջ փակուեցաւ, որ այնքան սենեակներ ունէր որքան օրեր կան տարուան մէջ. այս տուեալները մտածել կու տան, որ պարիսպը միջոցին մէջ եւ հրդեհը ժամանակին մէջ մոգական ուղեփակոցներ էին՝ մահը կասեցնելու նպատակով: Բոլոր իրերը կ'ուզեն պահել իրենց էութիւնը, կ'ըսէ Պարուխ Սպինոզա. գուցէ Կայսրը եւ իր կախարդները կարծեցին, որ անմահութիւնը ներյայտ է եւ որ փտախտը չի կրնար մտնել փակ աշխարհէ մը ներս: Գուցէ Կայսրը ժամանակի սկիզբը ուզեց վերստեղծել եւ Առաջին կոչուեցաւ, իսկապէս առաջին ըլլալու համար, եւ Հուանկ Թի կոչուեցաւ, ձեւով մը ըլլալու համար Հուանկ Թին՝ գրութիւնը եւ կողմնացոյցը հնարող կայսրը: Այս վերջինը, ըստ Ծէսերու Մատեանին, իրենց իսկական անունը տուաւ իրերուն. զուգահեռաբար, մեզի հասած արձանագրութիւններուն մէջ Շիհ Հուանկ Թի պարծենայ, թէ իր տիրակալութեան ժամանակ բոլոր իրերը իրենց յարմար անունը ունէին: Երազեց անմահ հարստութեան մը հիմնադրութիւնը. հրամայեց, որ իր ժառանգները կոչուէին Երկրորդ Կայսր, Երրորդ Կայսր, Չորրորդ Կայսր, եւ այսպէս յաւիտեանս... խօսած եմ կախարդական նպատակի մը մասին. ենթադրելի է նաեւ, որ պարիսպի կանգնումը եւ գիրքերու հրկիզումը համաժամանակեայ արարքներ եղած չըլլան: Ասիկա (ըստ մեր ընտրելի կարգին) մեզի պիտի տար թագաւորի մը պատկերը, որ սկսաւ կործանել եւ յետոյ համակերպեցաւ պահելու, կամ յուսախաբ թագաւորի մը, որ կործանեց նախօրօք պաշտպանածը: Զոյգ վարկածները տրամաթիք են բայց զուրկ, որքան գիտեմ, պատմական հիմքէ: Հերպըրթ Ալըն Ճիլս կը պատմէ, որ գիրք թաքցնողները շիկացած երկաթով խարանուեցան եւ դատապարտուեցան շինելու, մինչեւ իրենց մահը, վիթխարածաւալ պարիսպը: Այս հաղորդումը կ'արտօնէ կամ կը թոյլատրէ այլ մեկնաբանութիւն մը: Գուցէ պարիսպը փոխաբերութիւն մըն էր, գուցէ Շիհ Հուանկ Թի անցեալապաշտները դատապարտեց անցեալի չափ ծաւալուն գործի մը, նոյնքան ձախաւեր եւ նոյնքան անպէտք: Գուցէ պարիսպը մարտահրաւէր մըն էր եւ Շիհ Հուանկ Թի մտածեց. «Մարդիկ անցեալը կը սիրեն եւ այդ սիրոյ դէմ ոչինչ կրնամ ընել, ոչ ալ իմ դահիճները, բայց օր մը պիտի գտնուի ինծի պէս զգացող մարդ մը, եւ այդ մէկը պիտի կործանէ պարիսպս, ինչպէս որ ես այրած եմ գիրքերը, եւ այդ մէկը պիտի ջնջէ յիշատակս եւ պիտի ըլլայ իմ ստուերս եւ իմ հայելիս՝ առանց գիտնալու»: Գուցէ Շիհ Հուանկ Թի կայսրութիւնը պարսպապատեց որովհետեւ գիտէր որ այս վերջինը այպանելի էր, եւ գիրքերը այրեց հասկնալով որ սրբազան գիրքեր էին, այսինքն, գիրքեր որ կ'ուսուցանեն ողջ տիեզերքի կամ իւրաքանչիւր մարդու գիտակցութեան ուսուցանածը: Գուցէ գրադարաններու հրկիզումը եւ պարիսպի շինութիւնը գաղտնապէս զիրար չէզոքացնող գործողութիւններ են:

Յամառ պարիսպը որ այս պահուն եւ բոլոր պահերուն ստուերներու իր դրութիւնը կ'արձակէ հողերու վրայ զորս պիտի չտեսնեմ, ստուերն է Կեսարի մը որ հրամայեց, որ ազգերուն ամէնէն յարգամեծարը այրէր իր անցեալը. հնարաւոր է որ գաղափարը ինքնին ցնցէ մեզ, անկախաբար թոյլ տրուող ենթադրութիւններէն: (Անոր արժանիքը մեծածաւալ չինութեան եւ քանդումի հակադրութեան մէջ կրնայ ըլլալ): Ընդհանրացնելով նախորդ պարագան, կրնանք հետեւցնել, որ բոլոր ձեւերը արժէք ունին իրենք իրենց եւ ո՛չ թէական «բովանդակութեան» մէջ: Ասիկա համաձայն պիտի ըլլար Պենետեթթօ Գրոչէի դրոյթներուն հետ. արդէն 1877-ին, Փաթէր պնդած է, որ բոլոր արուեստները կը ցանկան հասնիլ երաժշտութեան վիճակին, որ այլ բան չէ քան ձեւ: Երաժշտութիւնը, երջանկութեան վիճակները, դիցաբանութիւնը, ժամանակէն մաշած երեսները, որոշ վերջալոյսներ եւ որոշ վայրեր կ'ուզեն բան մը ըսել մեզի, կամ բան մը ըսին զոր պէտք չէ կորսնցուցած ըլլայինք, կամ բան մը ըսելու վրայ են. չիրագործուող յայտնութեան մը մօտիկութիւնը, գուցէ, գեղագիտական դէպքն է:

Սպաներէնէն թարգմանեց՝
ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 5
MARDI
5 OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5.00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.165 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.165

ՄՈՍԿՈՒԱ

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐԷ ԵՏՔ ՌՈՒՑԿՈՅ ԱՆՁՆԱՏՈՒՐ ԵՂԱՒ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՄԵՌԵԱԼՆԵՐ ԵՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՄԸ ԾԱՅՐ ՏՈՒԱԾ ԷՐ

Անկասկած, Ելցինի վերջին երկու շաբաթներու վարանոտ դիրքը ապստամբ երեսփոխաններուն հանդէպ պատճառ եղաւ այն արիւնոտ պոռթկումին որ տեղի ունեցաւ Կիրակի օր, Հոկտեմբեր 3-ին, Մոսկուայի մէջ, այն տպաւորութիւնը թողլով որ քաղաքացիական պատերազմ մը ծայր կուտայ։ Ամէն վայրկեան լուրերը իրարու կը յաջորդէին աւելի ծանր կացութեան մը արձագանգ դառնալով։ Ելցին որ իր տաչայէն Թռանով Կրեմլին հասած էր, անմիջապէս արտակարգ վիճակ կը հռչակէր, մինչ կռիւները կը սաստկանային մայրաքաղաքին մէջ, Ռուցկոյ զինեալ ուժերով կը յաջողէր խորտակել Խորհրդարանին շրջափակումը, ապա, դիւրութեամբ գրաւել Քաղաքապետարանը եւ հրահանգ տալ իր զօրքերուն որ Կրեմլինի վրայ քալեն, գրաւելէ ետք հեռատեսիլին շէնքը։

Իսկական ապստամբութիւն մըն է որ տեղի կ'ունենար եւ մինչեւ Երկուշաբթի առաւօտ, շատ շփոթ եւ խառնակ կացութիւն մը կը տիրէր, նոյնիսկ մտահոգիչ։ Ներքին Նախարարութեան ուժերը (ՕՄՈՆ) երկուքի բաժնուած էին եւ եղբայրասպան կռիւներ տեղի կ'ունենային։ Իրիկուան հաշուեկշիռի մը համաձայն 25 մեռեալ կար եւ 100 վիրաւոր, որոնց մէջ արեւմտեան լրագրողներ։

Նախկին համայնավարներու վերադարձի այս փորձը ծանրակշիռ հետեւանքներ կ'ունենար, եթէ յաջողէր, բայց Խասբուլաթովի եւ Ռուցկոյի կոչերը որ ժողովուրդը փողոց իջնէ, անարձագանգ կը մնային։ Հազիւ տասը հազար էր ցուցարարներու թիւը, քաղաքի մը մէջ, ուր բնակչութեան թիւը ինը միլիոնի կը հասնի։

Ամէնէն վտանգաւորը նաեւ այն իրողութիւնն էր, Կիրակի օր, որ յստակ չէր թէ բա՞նակը ո՞ւր հետ է եւ այս շփոթութիւնը կը տիրէր գլխաւորաբար հեռատեսիլի շէնքին շուրջը։ Բայց, Կիրակի օր, պահպանողականները (համայնավար) եւ ֆաշիստները ինչպէս կ'որակէր Ելցին ապստամբները, տէր դարձած էին քաղաքին եւ Ելցինականներու տեսակէտն այն էր՝ ներսը թէ դուրսը -- որ այս ամբողջը հետեւանք էր վճռական դիրք մը ճշդելու վարանումին։

Գիշերն էր – Կիրակիէն Երկուշաբթի -- որ ամէն ինչ կը փոխուէր։ Ելցին բանակին հաւատարմութեան ապահովութիւնն առնելէ ետք է որ կ'որոշէր յարձակման անցնիլ եւ Երկուշաբթի առտու (Հոկտեմբեր 4) փարիզեան ժամով 5-ին (Մոսկուա՝ 7) հրասայլներ, հրասանդով, հրադունդով յարձակումը կը սկսէր Խորհրդարանին վրայ որ ժամերու ընթացքին յարկ առ յարկ կը քանդուէր։ Ռուցկոյ, ժամը 11-ի շուրջ (Մոսկուայի ժամով) սպիտակ դրօշ պարզել կուտար շէնքին գագաթը ինչ որ սակայն չէր դադրեցներ յարձակումները, ընդհակառակն, աւելի կը սաստկանար։ Նիքոլա Փուէնքարէ կը հաղորդէր Մոսկուայէն թէ եթէ նոյն սաստկութեամբ շարունակուի յարձակումը, քանի մը ժամէն ամբողջ շէնքը աւերակի կը վերածուի։

Ելցին կը պահանջէր որ յանձնումը կատարուի առանց որեւէ նախապայմանի, բայց, կը թուէր որ -- այդ ժամերուն – դեռ դիմադրողներ կային ներսը։ Կը կարծուէր որ մնացած երեսփոխանները ապաստան գտած էին նկուղը, որ տեսակ մը ապաստարանի վերածուած էր։ Այս յարձակման հետեւանքով, 20 մեռեալ եւ 50 վիրաւոր կար ներսը։

Ո՞վ են այս ապստամբները։ Պահպանողական երեսփոխաններու ետին կան համայնավարներէն զատ, գեր -- ազգայնականներ, միապետականներ եւ նոր – ֆաշիստներ։ Այս ամբողջը մէկ հասարակաց կարծիք ունի որ կը վերաբերի իրենց ընդդիմութեան շուկայի տնտեսութեան եւ արեւմուտքի հետ մերձեցման։

❦

ՎԼԱԴԻՄԻՐԻ ԿՈՅՍԸ ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ ԱԼ ՊԻՏԻ ՓՐԿԷ՞ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԸ

Սմոլենսկի մետրոպոլիտը յայտարարած էր թէ Տրետիակով ցուցասրահը մէկ օրուան համար, համաձայնած էր որ փոխադրուին կոյսին սրբանկարը, քանի ան --ըստ աւանդութեան--, հինգ անգամ արդէն փրկած էր Ռուսաստանը։ Ծանօթ է որ Ալեքսիս Պատրիարքը իր միջնորդութիւնը առաջարկած էր ու իր հովանաւորութեան տակ բանակցութիւններ ալ սկսած էին, որոնք ոչ մէկ արդիւնք կ'ունենային, ընդհակառակն, կը յանգէին կիրակնօրեայ արիւնալի բախումներուն։

Քահանաները պատրիարքական մայր տաճարի մուտքին Վլադիմիրի կոյսը կը ներկայացնեն հաւաքուած ժողովուրդին որպէսզի աղօթէ։ Սրբանկարը Բիւզանդիոնէն Կիեւ բերուած է 1150-ին եւ յանձնուած Վլադիմիրի կղերին։ Կ'ըսուի թէ միշտ պաշտպանած է երկիրը։

-- Արեւմուտքը Ելցինի կողքին կը մընայ եւ այս առնչութեամբ յայտարարութիւններ ըրին Ուաշինկթըն, Պոն, Փարիզ, Լոնտոն։ Ատլանտեան Ուխտի ընդհ. քարտուղարն ալ յայտարարեց թէ յոյս ունի որ Ելցին արագօրէն կը հակակշռէ կացութիւնը։

-- Գորպաչով ալ կոչ ըրած է «զինեալ բոլոր միաւորներուն» Մոսկուայէն քաշուիլ եւ կ'ուզէ նաեւ որ ջնջուին Սեպ. 21-էն ի վեր հրապարակուած բոլոր հրովարտակները։ «Այս ամբողջը, կ'ըսէ, կրնայ մահացու քաղաքացիական պատերազմի տանիլ եւ արտակարգ վիճակը չէ որ կացութիւնը պիտի փրկէ»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻ ուղեւորներու գործադուլը որ նախատեսուած էր Հոկտեմբեր 4-էն սկսեալ, կարգ մը սենտիքաներու կողմէ շատ անհաւասար կերպով գործադրուեցաւ եւ ընդհ. ձեւով մեծ խանգարումներու պատճառ չեղաւ։ Գործադուլին պատճառն է աշխատավարձքերու «սառեցումը»։ Տնօրէնութիւնը յայտարարած էր, որ 1993-ի ոչ մէկ յաւելում պիտի ըլլայ։ Շատեր անարդար կը գտնեն այս շարժումը այն պատճառաբանութեամբ, որ գործազրկութեան այս մթնոլորտին մէջ, ով որ դեռ աղէկ աշխատանք ունի, բողոքելու իրաւունք չունի։

ԿԻՐԱԿՆՕՐԵԱՑ ելոյթներու կարգին, նախկին նախարար՝ Պեռնար Քուշնէր յայտարարեց թէ քաղաքականութեան ասպարէզը պիտի մտնէ, նախ գլխաւորելով ցանկ մը եւրոպական ընտրութիւններուն։ Զուրանար որ իր հակումը՝ ձախ է, բայց չի ճշդեր կուսակցական պատկանելիութիւն մը։ Ճաք Լանկի համար հողագործութիւնը եւ մշակոյթը նոյն պայքարին մաս կը կազմեն։ Չի ծածկեր որ որեւէ վստահութիւն չունի Սըր Լէոն Պրիթընի վրայ որ ԿԱԹԹ-ի բանակցութիւնները պէտք է մղէ. եւ արդէն լոզունգ մըն ալ գտած է՝ «Մեր հոգին չծախենք պնակ մը ոսպի համար»։ Նախարարապետին համար Մշակոյթի նախկին նախարարը կը գտնէ որ քնարեր ելոյթներով կը վարէ իր քաղաքականութիւնը։ Մինչեւ Ռոքար ալ կը քննադատէ Պալատիւրի քաղաքականութիւնը եւ կը թուէ նախարարապետին եռակի սխալը՝ վարձատրութիւն, ընկերային պաշտպանութիւն եւ աշխատանքի իրաւունք։ Լաւատես ալ է, երբ կը յայտարարէ. -- «Վեց ամիսէն մեզ պիտի փնտռեն»։ Ինչպէս միշտ կը հաստատուի, բոլոր քաղաքագէտները լաւ գիտեն թէ ինչ պէտք է ընեն երբ իշխանութեան գլուխ չեն եւ ամէնէն դիւրին գործը կը տանին ընդդիմութիւն ըլլալով։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Պաշտպանութեան նախարարը Անգարա գացած էր թռաններ ծախելու համար Թուրքիոյ։ Ուրբաթ օր (Հոկտեմբեր 1) յայտարարեց թէ «քաջալերական նշաններ» կան որ ի մօտոյ պայմանագրութիւն մը ստորագրուի քան

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎՐԱՍՏԱՆ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ԳԱՄՍԱԽՈՒՐԴԻԱ ԹԻՖԼԻՍԻ ՎՐԱՅ ԿԸ ՔԱԼԷ

Վրաստան կը շարունակէ սեւ օրեր ապրիլ։ Աբխազներէն կրած ծանր պարտութենէն ետք, Շեվարնաձէ այս անգամ հայրենակցական հարցեր ունի, քանի Գամսախուրդիա առիթէն օգտուելով կը ջանայ իշխանութեան գլուխ վերադառնալ։ Արդէն իսկ ինը քաղաք գրաւուած են իր կողմնակիցներուն կողմէ, երկրին արեւմըտեան շրջանը։ Զինադադարներու այս յառաջխաղացումը լերան մէջ շրջափակած է աւելի քան 100 հազար գաղթական Վրացիներ որոնք Սուխումիէն քշուեցան Աբխազներու կողմէ։ «Լիպերասիոն»ի թըղթակցուհին կը նկարագրէ անոնց վիճակը։ Անոնցմէ մէկը պատմեր է. -- «Քաղաքին միւս կողմը կ'երթայի եղբայրս տեսնելու։ Զայնասփիւռէն յայտարարած էին որ վրացի բնակչութիւնը պիտի խնայուի։ Բայց աբխազ եւ հայ զինուորներ կեցուցին զիս։ Անցագիրս պատռեցին։ Եղբօրս տունը, 10 աբխազ զինուորներ խուժեցին, ծեծեցին եւ հարցաքննեցին մեզ։ Տունս արդէն գրաւուած էր Աբխազներու կողմէ։ Գացի շրջանի աբխազ հրամանատարը տեսնելու, իր մարդիկը վրաս յարձակեցան։ Երկու օր փողոցէ փողոց թափառեցայ, անօթի ծարաւ։ Մենք՝ վրացիներս կ'ապրէինք Սուխումի, մեր տունը, հիմա այլեւս կարելի չէ»։

Ինչ որ ապահով կը թուի այն է որ Աբխազները «մաքրագործումի» դիմած են։ Կրակ բացած են նոյնիսկ գաղթականներու վրայ։

❦

Վրացիները կ'ուզեն որ լուծում մը գտնուի, մանաւանդ քաղաքացիական պատերազմին առաջքն առնուի։ Գիւղացի մը կ'ըսէ. -- «Իտէալը այն կ'ըլլար որ թշնամի եղբայրները հաշտուէին, բայց, այսքան վիրաւորանքներէ ետք, անկարելի է։ Շեվարնաձէ առաջին օրէն իսկ սխալեցաւ...»։

Խոնիի եւ Վանիի անկումէն ետք, Գամսախուրդիայի զինեալները դէպի Կուտայիսի կը յառաջանան (երկրին երկրորդ քաղաքն է), ուր գացած է Շեվարնաձէ։ Լեռը ապաստանած գաղթականներու մէջ, արդէն աւելի քան 100 հոգի ցուրտէն մեռած է։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՔՈՒ ԿԸ ՀԵՌԱՆԱՅ ԱՆԳԱՐԱՅԷՆ

Հոկ. 4-ի Թուրք մամուլը վերջնական արդիւնքը չունենալով հանդերձ, Ազրպէյճանի նախագահական ընտրութեան յաղթականը կը նկատէր Հ. Ալիեւը։ Այս հաստատումը յայտնապէս ուրախալի ոչինչ ունի Անգարայի համար քանի որ Ալիեւ ամէն առիթով կը շեշտէ թէ պիտի չհետեւի Էլչիպէյի քաղաքական ուղղութեան որ ծայր աստիճան թրքամէտ էր։ Ընտրութեան նախօրեակին Ալիեւ պատասխանելով ռուս լրագրողի մը հարցումին, կրկին քննադատած է Էլչիպէյի վարած քաղաքականութիւնը եւ Թուրքիան։ Ան ըսած է թէ իր նախորդին շրջանին արձանագրուած ձախողութիւններուն պատասխանատուն Թուրքիան է, քանի որ Ղարաբաղի պատերազմին ընթացքին Անգարա զոհացած է կոչեր ուղղելով եւ բողոքագիրներ ներկայացնելով։ Ան ըսած է նաեւ թէ իրեն դէմ մահափորձի մը կասկածով Սեպ. 30-ին ձերբակալուած խումբի մը անդամներէն մէկը թրքական անցագիր ունէր։

Ազրպէյճանի ընտրութեան որպէս թեկնածու ներկայացուած են Էպիլով եւ Թակիեւ անուն երկու անձնաւորութիւններ. առաջինը նախկին համայնավար մըն է եւ գրականութեան դասախօս, երկրորդը գործի աշխարհին մէջ յաջողած մէկն է որ խոստացած է ընտրուելու պարագային Ղարաբաղի հարցին հաշտարար լուծում մը կիրարկել։ Երկուքն ալ գանգատած են որ երկրին լրատուները իրենց բաւարար տեղ չեն տար ու ամէն բան Ալիեւի զօրակցելու նպատակը կը հետապնդէ։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Սէն Պրիէօյի մէջ, Վալանսի Հայ Մարզականը 0-ի դէմ 1 կէտով պարտուեցաւ տեղւոյն խումբէն։ Դասաւորման գլուխն է Պասթիա 19 կէտով, Վալանս 20-րդ է 10 կէտով։

ՎԱՂՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ

Հիմա, երբ խանդավառութեան և պատրանքի ժամանակները անցած են (կամ թերեւս մենք, միամտաբար, կարծած էինք որ գոյութիւն ունէին), Սփիւռք - Հայրենիք փոխյարաբերութիւններու շուրջ բանավէճը կը շարունակուի: Երբեմն միամիտ, պատրանալից, ամբոխավարական, երբեմն՝ լուրջ, իրատես, անկեղծ, բայց վիճաբանութիւնը կը շարունակուի. հոգ չէ, որ իշխանութեան (pouvoir) լծակները խօսողներու ձեռքը չըլլան, կամ զանոնք ունեցողները ձեւացնեն որ «բան մը» պիտի փոխուի, կամ ուրիշներ առիթը օգտագործեն տեսողութիւններ մշուշոտելու համար («Թող խօսին, մենք մեր ընելիքը գիտենք»):

Բայց եւ այնպէս, որովհետեւ փանջունիական կեցուածքներու («ես եմ օրէնքը եւ ինծմէ դուրս ուրիշ օրէնք չկայ») գործած աւերը նոյնքան կարեւոր է բացայայտել, որքան գիրենք՝ փանջունիները, մարդ կը փորձուի իր ձայնը խառնել ընդյզին, այն հեռաւոր յոյսով, որ Դանիոյ թագաւորութեան մէջ փոփոխութիւնը կարելիութիւն մըն է:

Իր բովանդակալից առաջին թիւին մէջ (Մայիս 1993), «Լէ Նուվէլ տ'Արմէնի» պարբերաթերթը հարցազրոյց մը հրատարակած է: Խօսակիցը Ժիրայր Լիպարիտեանն է, Հայաստանի Արտաքին փոխնախարարը. նիւթը՝ երկրի արտաքին քաղաքականութիւնը, Ցեղասպանութիւնը, Սփիւռքը: Կ'արժէ թարգմանաբար տալ վերջին հարցումն ու պատասխանը (ընդգծումները մերն են, Վ. Մ.). —

«- Հայկական կառավարութիւնը որոշակի քաղաքականութիւն մը ունի՞ Սփիւռքի հանդէպ:

— Հայաստան այսօր պատրաստ չէ յստակ ու մեկին քաղաքականութիւն մը բանաձեւելու Սփիւռքի հանդէպ, իսկ ըՍփիւռքը չի կրնար կազմակերպուիլ իր կարողականութիւնը օգտագործելու համար: Ես այն տպաւորութիւնը ունիմ, որ Հայաստանի մէջ տագնապէ տագնապ կ'անցնինք, ու Սփիւռքն ինչ որ գայ բարի գալուստի կ'արժանանայ: Նոյնը՝ Սփիւռքի պարագային, որ յուսախաբութիւններ կը կրէ եւ չի յաջողիր կառոյց դառնալ: Հայաստան չի գիտեր ինչպէ՞ս վարուիլ ըՍփիւռքի հետ: Պէտք է գործակցի գոյութիւն ունեցող սփիւռքեան կազմակերպութիւններու հե՞տ, պէտք է աշխատի անհատներու հետ ու քաջալերէ նոր կազմակերպութիւններ, նոր կառոյցներու ձեւաւորո՞ւմը: Վերջին հաշուով, Սփիւռքն է որ պէտք է պատասխանէ: Եւ ան ալ երկուութեան մը առջեւ է: Մէկ կողմէ, կ'ուզէ Հայաստանին օգնել եւ կը զգայ, որ զօրաշարժող թեմա մըն է, իսկ միւս կողմէ, պէտք է պահպանէ իր ինքնութիւնը եւ կը վախնայ իր սեփական տկարացումէն: Հայաստանի դէպքերէն առաջ, Սփիւռքը արդէն բաւական տկար էր. ան նոր մօտեցում մը, նոր ծրագիր մը կը փնտռէր: Երկրաշարժի եւ անկախութեան միջոցով, Հայաստան իր հօգերով ինքզինք պարտադրեց սփիւռքեան բեմին վրայ: Երկու կողմերը չեն գիտեր ինչպէ՞ս վարուիլ դիմացինին հանդէպ: Սփիւռքը կը սպասէ, որ Հայաստանի դեսպանները այս դերը ստանձնեն: Բայց մեր դեսպանները ո՛չ միջոցները եւ ո՛չ ալ գիտելիքները ունին՝ Սփիւռքի մէջ շարժելու համար: Սփիւռքի մէջ մեզի օգնող անհատներ եւ կազմակերպութիւններ կան, բայց մենք չենք գիտեր ինչպէ՞ս մեկտեղել եւ համադրել կղզիացած այս բոլոր ճիգերը: Սփիւռքն ալ չի գիտեր: Ցաւալի այն է, որ մենք իբրեւ կառավարութիւն Սփիւռքի հանդէպ ոչ մէկ հեռեւողական քաղաքականութիւն ունինք»:

Լիովին մեկնաբանելի Լիպարիտեանի այս յայտարարութիւնը, ո՛չ թէ մանրազնին քննութեան ենթարկելու համար զայն, այլ ցայտուն դարձնելու, իր ամբողջութեան մէջ, հոն պարփակուած բիրտ ու մերկ ճշմարտութիւնը, - Հայաստանն ու Սփիւռքը լիակատար փակուղիի մէջ են: Թագաւորը մերկ է, կ'ըսէ Լիպարիտեան, որ իր այս խօսքերուն մէջ արժեւորած է սփիւռքահայ ըլլալու իր առաւելութիւնը, թոյլ տալով կարդալ ոչ-ծամծմուած, անողոք (դուցէ շատերուն համար անմարսելի ու վիճելի) հաստատումներ: Պաշտօնական ու անպաշտօն բեմերէ բաւականաչափ դծմտարի խօսք լսած ու կարդացած ենք, որպէսզի չզլանանք մեր երախտապարտութիւնը պուտ մը անկեղծութեան համար:

Ցեռո՞յ. Պիտի ըլլան անոնք, որ հերքական իրենց քննադատութիւնը պիտի ուղղեն հայրենի կառավարութեան, թէ՝ Սփիւռքի հանդէպ դիրք ճշդած չէ, չուզեր ճշդել եւլն.:

Սակայն, ինչպէ՞ս պիտի ճշդէ, երբ Սփիւռքը չի ճանչնար: Նոյն ձեւով, ըՍփիւռքը ինչպէ՞ս դիրք պիտի ճշդէ, երբ Հայաստանը չի ճանչնար:

Ո՛չ Սփիւռքը լոկ «կթան կով» է Հայաստանի համար, որուն պարտի դիմել երկիրը նիւթական կարիքները թեթեւցնելու միայն, ոչ ալ Հայաստանը Սփիւռքի համար իշխանութիւն խաղալու կամ փորձարկելու դաշտ է կամ սակարան, ուր «արտերկրային» իր բաժնեթուղթերուն արժէքը կրնայ բարձրանալ:

Երկու կողմերը պէտք է իրարու հանդէպ իրենց դիրքը ճշդեն, այլապէս դոյակցութիւնը աւելի ու աւելի անկարելի պիտի դառնայ: Բայց պէտք է դիմակները հանեն ու լրջօրէն բանակցելու նստին, Պզատոնական յայտարարութիւններով, միակողմանի նախաձեռնութիւններով կամ կիսկատար միջոցառումներով տեղ չենք հասնիր:

Բայց ո՞վ է Սփիւռքը, ո՞վ է Սփիւռքի ներկայացուցիչը: Ահա հետաքրքրական հարց մը, որուն պատասխանը աւելի քան անհրաժեշտ է, նպատակալից աշխատանք մը կատարելու համար: Սակայն այդ պատասխանը ոչ ոք ունի, ոչ ոք չհաւաքումած է անոր փնտռուքով:

Մինչեւ որ չհարթուի այս բոլորը, Սփիւռքը Հայաստանէն չի կրնար պահանջել քաղաքականութիւն մը: Եղած-չեղածը պիտի շարունակէ կարկտան մնալ:

Իսկ կարկտանային կայերով ո՛չ «համազգային քաղաքականութիւն» կը վարես, ոչ «մէկ ազգ, մէկ հայրենիք» կը կերտես, ոչ ալ «դէպի Երկիր» մէկ քայլ կ'ընես:

Նոյն թիւին մէջ, Արա Թորանեան «Divorce à l'arménienne» խորագրով չահեկան յօդուած մը գրած է Սփիւռք - Հայրենիք յարաբերութիւններու մասին: Ամէնէն չահեկանը, սակայն, անոր ընկերացող դծանկարն է. դատաւորը ամուսնալուծուող զոյգին կը հարցնէ. -

«- Avez-vous pensez aux enfants?».

Ո՞վ կը մտածէ զաւակներու մասին: Սփի՞ւռքը.

Իր թիւ մէկ պարտականութիւնն է, զոր կը մերժէ ստանձնել: Եւ անցեալին ալ մերժած է: Հաւաստացուցած է, որ «հայապահպանում»ի, «քաղաքականացում»ի կամ ձեր նախընտրած անունը կրող գործընթացի միջոցով ատիկա կ'ընէր: Այսօր կրնանք անդրադառնալ, որ խաբած է մեզ, խաբած է ինքզինքը:

Պարզապէս երկարաձգած է հինը, նորը ստեղծած չէ: Արդիւնքը մէջտեղն է:

Ու մեր շուրջը հիմա սերունդն է, որ չի գիտեր ի՞նչ է Հայաստանը, ի՞նչ է Հայութիւնը, ի՞նչ է Սփիւռքը:

«Հայաստան անկախ է եւ կարծես մարդ անդրադարձած չէ. մարդիկ կրաւորական, քնացած վիճակի մէջ են»,- հաստատակից այս խօսքը կրնայ լսուիլ Պուէնոս Այրէսէն մինչեւ Փարիզ, Լոս - Անճըլըսէն մինչեւ Թեհրան:

«Ինչ կը ցանես, այդ կը հնձես» կ'ըսէ առածը: Եւ որքան ատեն որ չենք մտածեր թէ ի՞նչ պիտի պատահի ապագային, թէ այսօր ինչպէ՞ս պիտի նախապատրաստուինք վաղուան համար, արդիւնքը նոյնը պիտի մնայ. —

Le désastre des pères (Մ. Նշանեան):

Եթէ այսօր Սփիւռքի ղեկավարութիւնը միայն ու միայն Երեւանի փողոցներուն ու Արցախի լեռներուն մէջ ապրի, վասն Սփիւռք պիտի չըլլայ որ այդ փողոցներուն ու լեռներուն մէջ ապրի («ապրիլ»՝ փոխաբերական իմաստով անշուշտ. միւսը՝ բարձրաթռիչ երազներու ոլորտին կը պատկանի միայն...):

«Ի՞նչ կայ թող զոհուի Սփիւռքը որ Հայաստանը ապրի» - կրնայ ըլլալ պատասխանը: Պարզամիտ այս գաղափարը կ'ենթադրէ, որ Սփիւռքը այն դերմարդն է, որ կոչուած է Հայաստանը փրկելու,

Բայց կը մոռնայ, որ՝

Հայաստանը պիտի ապրի կամ ոչ, ըՍփիւռքի օգնութիւնը ըլլայ թէ չըլլայ: Անշուշտ, Սփիւռքի օժանդակութիւնը «տարբերութիւն մը կ'ընէ», ինչպէս կ'ըսէ Ամերիկացին: Եւ կասկած չկայ, որ այդ օժանդակութիւնը պէտք է ըլլայ:

Բայց պէտք է այնպէս ընել, որ այդ օժանդակութեան աղբիւրը վաղն ալ ըլլայ: Պէտք չէ աչք ծակել յոնք շինելու համար:

(Կ'արժէ դիմել Հայութեան սիրելագոյն օրինակին. -- Հրեաները չեն զոհած իրենց սփիւռքը, որպէսզի Իսրայէլի Պետութիւնը ապրի):

Հետեւաբար, պէտք է զօրացնել Սփիւռքը, որ Հայրենիքը ապրի:

Ի՞նչ կը նշանակէ «Հայրենիքը ապրի»:

Քաղաքական, քաղաքակրթական, մշակութային պատուհան մը ունենայ աշխարհին:

Օգտուի սփիւռքահայ ըլլալու հարստութենէն, որ կը նշանակէ՝ մշակել աշխարհահիմացութեան մը ձեւը, որ արեւմտահայ հաւանդութենէն կու գայ, եւ որուն անհետացումը -ինչպէս եւ ամէն մշակոյթի- աղքատացում կ'ենթադրէ:

Եւ ի՞նչ կը նշանակէ «զօրացնել Սփիւռքը»:

Որդեգրել ռազմավարութիւն մը, որ խուլ կապէս մտածէ զաւակներուն մասին: Վաղուան մասին:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Պուէնոս Այրէս

ԷՐ ԵՐԲԵՄՆ ՊԱՐՏԻԶԱԿ...

Գրեց՝ ՅԱԿՈԲ Ա. ԿՈՊԷԼԵԱՆ

Գիտէի՞ք, որ Պոլիսէն միայն երկու ժամ հեռու է: Իզմիթէն հազիւ մի քանի քիլոմեթր վերջ՝ ձախ կողմը, մզկիթի մը քովը ոչ լայն ճամբայ մը կը նշմարուի, որ կը տանի Պահչէճիք գիւղաքաղաքը, այսինքն՝ երբեմնի Պարտիզակ: Երբ անդրադառնաք եւ ներս մտնէք՝ մի քանի քիլոմեթր վերջ կը հասնիք դըրախտանման տեղ մը՝ բարձրաբերձ եւ դալարագեղ լեռներու ստորոտը հիմնըւած, հեռուն՝ Կէօլճիւքի Ծոցը «պնակի պէս» տեսնող Պարտիզակը, որ խորհիլ կու տայ թէ մեր պապերը ի'նկապէս ճաշակաւոր էին եղեր եւ գիտեն եղեր իրենց բերնին համը: Կարծես Վանէն կամ Կարսէն բերուած խոշոր հողամաս մըն է մեր դիմացինը, որ միեւնոյն ատեն ցոյց կու տայ թէ Հայը առանց լեռի չի կրնար ըլլալ, միշտ կ'ուզէ իր մօտը լեռ մը, կամ գոնէ բլուր մը, հանդիստ ընելու համար:

Լուսանկարիչ ընկերներուս աչքերը անմիջապէս փնտռել կը սկսին Հայերէ մընացած չէնքեր: Պզտիկ թափառումէ մը վերջ բլուրի մը վրայ կանգնած կը տեսնենք հին շէնք մը, վեհետիկեան ոճով, որ աւելի կը նմանի եկեղեցիի մը: Այս, Պարտիզակի երբեմնի Ամերիկեան Գոլէճն է. հեռուէն իսկ յայտնի կ'ըլլայ թէ այլեւս նոյն նպատակին չի ծառայեր: Որքան մօտենանք, մեր այս գաղափարը այնքան կ'ամրապնդուի եւ օդին մէջ հետըզհետէ աւելի զգալի կ'ըլլայ գարշելի հոտ մը: Ցետոյ, հաւու կոկտակներ եւ աջ-ձախ հաւու փետուրներ...: Թուրքիոյ ամենատւեալ հաւերը հասցնող մարդը՝ Ալի Գարադաշ կը դիմաւորէ մեզ: Անմիջապէս կը հասկնայ թէ պոլսեցի ենք, հետեւաբար հարկ իսկ չի մնար բան մը հարցընելու, քանի որ Ալի «Տայտայ» կը սկսի եւեւ եւեւի չարել ինչ որ գիտէ: Ցարակից չէնքը ցոյց կու տանք. Ալիին կինը «Այդ ալ հայկական է», կ'ըսէ: Թերեւս ատենին գործածուած էր իբրեւ ուսուցիչներու բնակարան:

«Շուկային մէջ ալ Հայերէ մնացած տուներ կային, բայց երբոր հինցան՝ ամէնն ալ քանդեցին, տեղը նորը շինեցին», կ'ըսէ Ալի: «Միայն մէկ հատ մը կայ շուկային մէջ, որ կը նորոգուի»:

Ալիէն կը խնդրենք Գոլէճին մէջը տեսնել: Կը յօժարի. Ալի, երկյարկանի քարաշէն չէնքին ներքին բաժանումները քանդելով ձեռք ձգեր է վարը եւ վերը երկու խոշոր սրահներ: Վերի յարկը պարապ է, բայց տախտակամածը յարդով եւ հաւու աղտոտութեամբ ծածկուած է եւ անկարելի է երկար ատեն դիմանալ գարշելի հոտին: Իսկ վարի յարկը վառեակ լեցուն է եւ դռնէն գլուխ երկարելն իսկ բաւարար է գինովնալու համար ամոնեաքի ծանր հոտով: Կը հարցնենք Ալիին, թէ իր հաւերը ծախելու ատեն, սակարկութիւն ընողներուն կ'ըսէ՞ արդեօք. «Գոլէժլիտիր պունլար հա... օնտան փահալը...»:

Վերադարձին դարձեալ հանդիպելու խոստումով կը բաժնուինք այս անոյշ մարդոցմէ, ուղղուելով դէպի «Ցատկան Ջուր», տեսարժան վայր մը՝ իր բնական գեղեցկութեամբ: Ըստ ընտանիքիս մեծերուն, Պարտիզակցիները ամէն տարի Վարդավառին եւ Աստուածածնին Ցատկան Ջուր կ'ելլեն եղեր ընտանեօք:

Բարեբախտաբար ինքնաշարժներու երթեւեկին թոյլատու է ճամբան, որ ամէն եղանակի օգտագործել կարելի չէ, մանաւանդ ձմեռը եւ գարնան: Հակառակ պարագային բաւական դժուար պիտի ըլլար այս բլուրը մագլցիլը: Կը հասնինք բարձունքէն ա՛լ աւելի գեղեցիկ կ'երեւի Պարտիզակը եւ հեռուն՝ Կէօլճիւքի Ծոցը: Փակագծի մէջ նշենք, որ Պարտիզակ այցելելու համար ամենալաւ եղանակը աշունն է, մանաւանդ Սեպտեմբեր եւ Հոկտեմբեր ամիսները, երբ պտղատու ծառերն ալ բեռնաւորուած կ'ըլլան տեսակ տեսակ համեղ պտուղներով:

Վերադարձին, շուկան շրջելու ատեն կը տեսնենք այն ապարանքը, որ ըսուած էր մեզի, թէ Հայերէն մնացած է: Ի տես այս երեւոյթին, թէ կը յուզուինք եւ թէ մեր յուսախաբութիւնը կը կրկնապատկուի. Թէեւ ապարանքը իր ձեւը կը պահէ, սակայն նորոգողները շատ հաւատարիմ չեն մնացած նախկին շինութեան: Ո՞ւր տեսնուած է որ երկու հարիւր տարուան փայտաշէն տուն մը նորոգելու ատեն «պէթոն» գործածուի:

Շուկային մէջ կը տեսնենք ուրիշ խարյատուկ տուներ ալ, որոնք չեղ դրուած եւ ատաղձով բաժնուած աղիւսներով կը ցոլացնեն Պարտիզակի երբեմնի ճարտարապետութիւնը. բայց յայտնի է որ բոլորն ալ նոր շինուած են:

Ուրեմն, զուտ հայաբնակ Պարտիզակէն կը մնայ «կէս»» ապարանք մը եւ Ամերիկեան Գոլէճի չէնքը, որ ներկայիս կ'օգտագործուի իբր հաւնոց: Ուրիշ ոչ մէկ բան: Միւս դպրոցներէն, եկեղեցիներէն, վանքերէն հետք իսկ չկայ: Միայն մեզի կ'ըսուի, որ ամենամեծ հայկական եկեղեցին նախապէս շուկային կեդրոնն էր, ուր հիմա կը բարձրանայ խոշոր մզկիթ մը:

Անհամար մտաւորականներու ծննդավայրը, նախկին հայահոծ Պարտիզակի մէջ այսօր Հայ մ'իսկ չապրիր: Ներկայ բնակիչները «մուհաճիր»ներն են մեծամասամբ, այսինքն Պալքաններէն եկող գաղթականները: Գրեթէ բոլորն ալ գիտեն որ նախապէս Հայերը ապրած են հոս: Բայց երկու-երեք սերունդ յետոյ անոնք ալ պիտի մոռնան:

Արդ, կ'ուզեմ մեր հարուստներուն կոչ մը ընել այս սիւնակներէն. «Հող գնեցէք Պարտիզակէն եւ ամարանոց շինել տուէք վրան»», որպէսզի հայ գաղութ մը վերստեղծուի հոն, գոնէ ամառը: Եւ ինքնաշարժ ունեցողներ... անպայման այցելեցէք: Այդ իսկ պիտի նպաստէ Պարտիզակի հին բնակիչներուն յիշուելուն:

«Հուպիննա»

(Պոլիս)

ՆՈՐ ՀԱՐՈՒՍՏՆԵՐՆ ՈՒ ՆՈՐ ՌՈՒՍԵՐԸ

Առաջինները իրենց միլիոնատէր հայրենակիցներէն տարբեր կեանք մը կը վարեն. Մոսկուայի խճողուած պողոտաներէն կը սուրան օտար մակնիշով իրենց չքեղ ինքնաշարժներուն մէջ բազմած. այդ ինքնաշարժներէ կ'ըսուի թէ աւելի մեծ թիւով կայ հոն, քան՝ արտաքին իշխանապետութիւններուն մէջ: Իրենց զբօսանքի պահերը կ'անցընեն կազինօներու մէջ ուր տարադրամ կը պահանջուի կամ զբօսարաններու մէջ ուր կարելի է ապսպրանքով երիտասարդուհիներ գտնել: Այս մարդիկը որոնք իրենք զիրենք «առեւտրական տնօրէն» կամ «առեւտրական» կը կոչեն, ընդհանրապէս ոչինչի տէր են. կամ չատ, չատ դրամատան հաշիւի մը ուր անունէ մը ուրիշ բան չկայ: Անկէ անդին կ'ունենան գրասենեակ մը եւ մթերումի վաճառատուն մը որ բերնէ բերան լեցուած է Թուրքիայէն բերուած գործածուած ապրանքով: Անոնք ժամանի առնելով եւ սուղ ծախելով գործավարութիւն կ'ընեն իրենց հասկցած ձեւով:

Անոնց քով կայ ոչ նոյնպէս ուշագրաւ զանգուածը այն մարդոց որոնք որոշած են ոտնել իրենց թեւերը ու տնտեսական ազնապէն ելք ճարել իրենց ու իրենց ընտանիքին համար: Այս վերջիններէն որպէս օրինակ կը տրուի լուացքի մեքենաներու նորոգիչ երիտասարդ մը որ մաֆիայի, չարագործութիւններու, դրամաշորթութեան մասին ամէնօրեայ լուրերու հոսքին մէջ զարմացնող անակնկալ մը կ'ըլլայ: Թերթերու տրուած պարզ ծանուցումով մը ան կը տեղեկացնէ թէ տրամադիր է բնակարաններու մէջ լուացքի մեքենաներու նորոգութիւն ընելու, երաշխաւորուած որակով:

Մոսկուացի լրագրողի մը կինը իրիկուն մը կը դիմէ անոր. համակրելի երիտասարդ մըն է Վլատիմիր որ արագօրէն կը կատարէ նորոգութիւնը ու չատ ընդունելի գումար մը կը պահանջէ. տանտէրերը աճապարանքի մէջ ըլլալով, հարկ չեն տեսներ ձգելու որ ան ստուգէ թէ մեքենան բնականոն կը բանի՞:

Սակայն, միջոց մը ետք կը նշմարեն այլ փոքր խանգարում մը. կրկին կը դիմեն Վլատիմիրին որ հեռաձայնէն ծանրակշիռ ախտորոշում մը կ'ընէ. պէտք է մեծածախս նորոգութեան մը պատրաստ ըլլալ: Երբ կու գայ ու կը քննէ մեքենան, կը խոստովանի որ առաջին նորոգութեան ընթացքին ինք լաւ չէ սեղմած պտուտակ մը, ինչ որ նոր խանգարումին պատճառ եղած է: Հակառակ որ տանտէրերու աճապարանքին հետեւանքով ինք ատեն չէ ունեցած ըրածը աչքէ անցընելու, երկրորդ այցելութեան փոխարէն ոչ մէկ վճարում կ'ընդունի:

Յետոյ, կը բացատրէ թէ ինք զինամթերքի գործատան մը մէջ կ'աշխատէր եւ որպէս երկրորդական արտադրութիւն լուացքի մեքենաներ կը շինէին: Յետոյ երբ զինուորական ապսպրանքները պակսեցան ու չքացան, ինք անգործ մնաց: Որոշեց աշխատիլ իր հաշւոյն, ամէն պատուաւոր մարդու պէս: Մեքենաներու կտորները ճարելու դժուարութիւնը չյուսահատեցուց զայն: Ճիշդ է որ հեռաձայնի զանգերը յաճախակի չէին, բայց արդէն աւելի կը շահէր, քան գործատունը:

Վլատիմիր ռուս լրագրողին համար խորհրդանիշը կը հանդիսանայ պատուաւոր, նոր այն Ռուսին որուն վրայ կը դնէ իր երկրին վաղուան ամբողջ յոյսը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՇԱՐՎԻԼՕ — Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉԻ ՏՕՆԸ

Սեպ. 26-ին, Կիրակի օր, Վարագայ Ս. Խաչի տօնը Շարվիլօ Ս. Նշան եկեղեցւոյ մէջ չատ յաջող անցաւ: Եկեղեցին խուռներամ բազմութիւն մը լեցուցած էր: Պատարագը մատոյց եւ քարոզեց Վրթանէս Ա. Քհնյ. Տէրտէրեան, Ս. Սեղանին կը սպասարկէին հայր եւ որդի Երուանդ Սրկ. Եանըգգուչ, ուրարակիր դպիր Մկրտիչ Եանըգգուչ:

Պատարագին երգեցողութիւնները կատարուեցան տեղւոյն Դպրաց եւ դըպրուհիներու կողմէ:

«Հայր Մեր»ի ժամանակ Վազգէն Ա. Հայրապետի գահակալութեան 38-րդ տարեդարձին առթիւ Վրթանէս Ա. Քհնյ. Տէրտէրեան ի մասնաւորի անդրադարձաւ անոր առողջութեան եւ իրեն երկար կեանք մաղթեց ու կատարուեցաւ Հայրապետական մաղթանք:

Վարագայ Ս. Խաչի տօնին առթիւ Վըրթանէս Ա. Քհնյ. Տէրտէրեան պատմականը ըրաւ եւ ըսաւ խաչի տօներու մէջ Հայոց Եկեղեցիին յատուկ տօնակատարութիւն է՝ Վարագայ Ս. Խաչի տօնը:

Յետ աւարտման պատարագի, ըստ կըտակի, հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Եկեղեցւոյ գլխաւոր բարերար Ճիպրայէլ եւ Աղաւնի Պահատուրեանի ինչպէս նաեւ իրենց ծնողաց Նշանի, Ֆիլորի, Պաթմաղեանի, Խարբութլեանի Թիւթիւնճեանի, Յարութիւնեանի եւ Սիլպաղեանի հոգւոց ի հանգիստ: Յիշատակուեցաւ նաեւ Արմենուհի Սիմոնեանի մահուան Բ. տարելիցը:

Ս. Նշան եկեղեցին ներկայ գտնուող հաւատացեալներն ու ուխտաւորները յիշատակելի պահեր ապրեցան հոգեւոր վայելքով:

Ս. Նշան եկեղեցւոյ օծման 11-րդ տարեդարձը այս տարի կը նշուի Նոյեմբեր 7-ին, նախագահութեամբ՝ Հայրապետական պատուիրակի փոխանորդ Նորվան Եպիսկ. Զաքարեանի:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ԿՈՉ՝ ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ներկայիս կը ծանուցանենք հանրութեան, թէ 1993 Օգոստոս 25 թուականին Փարիզի մէջ հիմնուած է Մաշտոց, Հայ Լեզուի պաշտպանութեան եւ զարգացման Միութիւնը, համաձայն 1901 թուականի միութիւններու օրէնքին:

Միութեանս նպատակն է լեզուական վերածնունդ մը ստեղծել՝ կարելի բոլոր միջոցներով պայքարելով հայ լեզուի տարածումին, գիտական հիմքով եւ արդիական ձեւերով ուսուցումին համար:

Ծանօթ է որ Սփիւռքի մէջ մեր առջեւ ցցուած ամենամեծ խնդիրն է Հայու մեր ինքնութեան պահպանումը, ինչ որ կարելի կը դառնայ հայեցի դաստիարակութեան չնորհիւ, որուն հիմքն է հայ լեզուի ուսուցումը: Դժբախտաբար սակայն, լեզուի հարցը բոլոր հարցերէն աւելի անուշադրութեան մատնուած է մեր մօտ: Գաղտնիք չէ որ հայերէնի ուսուցումը կը գտնուի անբաղձալի վիճակի մը մէջ, Սփիւռքի գրեթէ ամէն կողմը եւ իր ուսուցման ժամանակավրէպ, սխալ դըրութեամբ տարիներէ ի վեր դարձած է մղձաւանջ մը բոլորիս համար:

Այս կացութեան որպէս դարման, Միութիւնս կը նպատակադրէ՝

1.- Հայերէնի ուսուցումը դնել գիտական հիմերու վրայ: Այսպէս, հայ լեզուն օտարախօսներուն դասաւանդել արագ եւ փորձարկուած մեթոտ մը եղող լսատեսողական մեթոտով, հայախօսներու համար ստեղծել զանազան մակարդակներ՝ մինչեւ պաքալօրէա եւ անկէ ալ անդին, Միութեանս ծոցին մէջ:

2.- Ստեղծել ամառնային լեզուական ճամբորդութիւններ եւ լսատեսողական մեթոտով հայերէն սորված աշակերտները ուղարկել Արեւելքի հայախօս հիւրընկալ ընտանիքներու ծոցը, ուր անոնք ստիպուին հայերէնով հաղորդակցիլ չրջապատին հետ:

3.- Պատրաստել լեզուի ուսուցման արդի մեթոտաբանութեան տեղեակ հայերէնի ուսուցիչներ, առ այդ դիմելով Բարեգործականին եւ Կիւլպէնկեան Հիմնարկին, կրթաթոշակ ապահովելու նպատակով Centre International d'Etudes Pédagogiques (C.I.E.P.)-ի նման մանկավարժական կեդրոններ տեղաւորուելիք թեկնածուներուն:

4.- Կազմակերպել ամառնային կամ ձըմեռնային 15օրեայ խտացեալ դասընթացքներ՝ լսատեսողական մեթոտով, որով օտարախօս աշակերտ «լեզուական լոգանք» մը ստանայ հայ լեզուի ծոցը:

5.- Ստեղծել համապատասխան դասագրքեր, նիւթեր եւ գրականութիւն, որոնց միջոցաւ հայ լեզուի ուսուցումը եւ տարածումը գործնականօրէն կարելի դառնայ:

6.- Հիմնել Հայ Լեզուի Զարգացման Հիմնադրամ մը, որով կարելի դառնայ Միութեանս նպատակներուն իրագործումը, քանի որ սերունդներու փրկութիւնը կազմակերպչական հսկայ աշխատանքի եւ խոշոր գումարի կարօտող հարց է:

7.- Հիմնել Հայ Լեզուական Կեդրոն մը, ուր իւրաքանչիւր աշակերտ գայ իրեն յարմար օրերուն եւ ժամերուն, իրեն յարմար մակարդակով հայերէն սորվելու, փր տրամադրութեան տակ դնելով լսատեսողական սարքեր, յարմարանքներ:

8.- Ծնունդ տալ Միութեանս գործունէութեան հայելին հանդիսացող Տեղեկատու-ի մը՝ աշակերտներու ալ գործակցութեամբ:

9.- Կազմակերպել հանդիպումներ, չըրջագայութիւններ, դասախօսութիւններ, մրցումներ, նամակագրական կապեր, ցուցահանդէսներ եւ վաճառք: Մէկ խօսքով, ընել այնպէս, որ բոլորին ուշադրութիւնը կեդրոնանայ հայ լեզուին վրայ եւ անոր զարգացումը ապահովելու տրամադրութիւն յառաջանայ բոլորին մօտ:

Այս նպատակներէն չատերուն իրագործումը, բնականօրէն, երկարապայմանաժամ գործեն են: Սակայն հարկաւոր է այսօ՛ր ձեռնարկել՝ վաղը հասնելու համար մեր նպատակին:

Տրուած ըլլալով որ հայ լեզուն բոլորին կը պատկանի, Միութիւնս կը ձգտի իր ծոցին համախմբել բոլոր կարող ուժերը, լեզուն փրկելու տրամադրութիւն ունեցող բոլոր գիտակից եւ ազգասէր անձերը, հայերէնի դասաւանդութեամբ զբաղող կազմակերպութիւններն ու ուսուցիչները, միասնաբար լուծելու համար այս չատ կարեւոր հարցը:

Միութեանս առժամեայ վարչութեան նախագահն է Տիկին Հիլտա Գալֆայեան-Փանոսեան: Շուտով, երբ բազմանդամ դառնանք, տեղի կ'ունենայ հիմնադիր ժողով, նաեւ՝ պաշտօններու բաշխում:

Ներկայիս, անդամագրութեան նուազագոյն սակն է 100 Ֆր. եւ աւելի, Զօրակցութիւն՝ 500 Ֆր. եւ աւելի, Պատուոյ անդամ՝ 1000 Ֆր. եւ աւելի, իսկ կազմակերպութիւններու համար՝ 500 Ֆր.: Միութիւնս կ'ընդունի նաեւ նուիրատուութիւններ՝ ուրախ կամ տխուր առիթներով:

Անդամագրութեան համար կարելի է դիմել եւ չէքերը ուղարկել՝

Association MACHTOTZ
Mme Hilda Kalfayan-Panossian
8, rue Lamennais, 92370 Chaville
Tél. : (1) 47. 50. 97. 51

Կը յուսանք որ չատեր կը պատասխանեն մեր այս կոչին, ոմանք իրենց գիտութեամբ, ուրիշներ իրենց նիւթականով կամ իրենց անունով ու բարոյական օժանդակութեամբ սատար կը կանգնին հայ լեզուի պաշտպանութեան լծուած Միութեանս, որպէսզի կարելի ըլլայ փրկել նոր սերունդը ձուլումէ եւ 20րդ դարէն դուրս գանք ոչ թէ ի սպառ փտանգուած, այլ՝ յաղթականօրէն, լեզուական վերածնունդով մը դիմաւորելով 21-րդ դարը:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

12.

ԲԱՌԱՐԱՆՆԵՐԸ

Այն օրերուն, որոնք այս հատուածին նիւթը կը կազմեն, Գուիտոն Լուսինեան դեռ հրապարակ հանած չէր կոթողական այն երկը որ Ֆրանսերէնէ Հայերէն իր բառարանին զոյգ հատորներն էին, լոյս տեսած 1900-1903-ին միայն (1): Բայց Ամբրուազ Գալֆայեան՝ իշխան Գուիտոն Լուսինեան դառնալէ առաջ եւս՝ ձեռնարկած էր հայերէնէ ֆրանսերէն եւ ֆրանսերէն բառարաններու յօրինման, որոնցմէ առաջինը միայն լոյս տեսեր էր սակայն Փարիզի մէջ, մէկ քանի տպագրութեանց արժանանալով:

Բոլոր սոյն բառարանները հայերէն նորակերտ բառերու հեղեղ մը բերին հրապարակ: Ամէն ֆրանսերէն բառի դէմ հայերէն համապատասխան բառը դնելու մտահոգութիւնը չփոթեցուցած էր բառարան յօրինողները, որոնք համարժէք բառ մը գտնելու անհանդարտութեան մատնուած՝ ստիպուած էին իրենք յօրինել յաճախ իրենց որոնած բառը: Այդ բառերէն չատերը բառարաններէն երբեք դուրս չելան. բայց եղան բառեր ալ որ կեանք մտան հետզհետէ: Թարգմանութեանց ձեռնարկողները՝ Ֆրանսերէնի հոմանիչ բառ մը ճարելու հարկադրանքին տակ իրենք եւս՝ ստիպուած էին դիմել բառարաններուն, երբեմն ալ իրենք կերտելով նոր բառ:

Միշտ չէ որ սակայն բառարաններու մատուցած բառերը ընդունելի էին. կարիք ունեցողները նոյնիսկ խրտչեցան գործածելէ անոնցմէ չատերը. ոմանք խժալուր էին, ուրիշներ կ'անսաստէին հայ լեզուի օրէնքներուն. անշուշտ կային բառեր ալ որոնց երբեք պէտք չունեցան բառարան գործածողները:

Այնուամենայնիւ, բոլորովին ալ անպըտուղ չանցաւ բառարան յօրինողներու կրած չարչարանքը: Մեր այսօրուան բառամթերքը չատ բան կը պարտի անոնց տքնութեան:

Դժբախտաբար, մինչեւ այսօր ալ փորձ մը եղած չէ նորակերտ այդ բառերը համախմբելու յատուկ բառարանի մը մէջ. նման փորձ մը չատ պիտի դիւրացնէր նոր օրերու մեր տաժանքը հայերէն նոր բառեր յօրինելու:

Ցաւալի է նաեւ, որ չատ ուշացաւ հայ լեզուի խնամեալ բառգիրք մը որ իր մէջ ամփոփէր նորակերտ բառեր՝ արդէն որդեգրուած հայ լեզուի կողմէ: Առաջին բարերար փորձը Ստեփան Մալխասեանինը պիտի ըլլար ճիգերու այդ չրջանէն հինդ եւ աւելի տասնամեակ ետք, որ իր բառգիրքին մէջ մտցուց նոր յօրինուած բառերու կարեւոր թիւ մը, այսինքն բառեր՝ որոնք արդէն նուիրագործուած էին:

Նման բառարան մը չատ աւելի առաջ անհրաժեշտ էր, երբ հայ մամուլն ու գրականութիւնը, գոնէ արեւմտահայութեան մէջ, կը գործածէին նորակերտ այդ բառերէն չատերը, եւ դեռ կարելի է գտնենք մոռացութենէ փրկել, եւ ազատել նոր օրերու մարդիկը նոր բառեր կերտելու տաքարարհակէն, որոնք միշտ ալ լաւագոյնը չեն:

Համեստ փորձ մը ըրաւ Սիմոն Գաբամաճեան 1892-ին (2), ուրեմն վերջին Առձեռնին էր չուրջ չորս տասնամեակ յետոյ, իր հեղինակած բառարանին մէջ մտնելով հայ լեզուին հին բառամթերքէն դեռ գործածելի մնացած բառերուն հետ մէկտեղ՝ որոշ թիւ մը գաւառական բառերու եւ նորաբանութեանց:

Անդրադառնալով Գաբամաճեանի բառարանին մէջ ներմուծուած գաւառական բառերուն՝ Հ. Թուխիկեան դիտել կու տար, թէ իբրեւ գաւառական բառ որդեգրուածներէն չատեր այլալեզու բառեր են «որոնք իբրեւ յարդ ցորենէ զանազանել եւ բնիկն առնուլն ու օտարը թողուլ կամ գէթ օտարութիւնը նշանակել բառագրի մը գլխաւոր գործքն է»: Այս կարգէն են՝

«թարկել (արաբերէն թէրք = թողուլ),
տաղել (տաճկերէն տաղլամագ = խառան դնել)
սոլեր (գաղղ. soulier, լատ. solum = կօշիկ, որ Կիլիկեանց ժամանակին մնացորդներէն է) եւայլն:

(Շար. 38)

(1) Գուիտոն Լուսինեան, Նոր Բառագիրք Պատկերազարդ Ֆրանսահայ., Փարիզ, հատ. Ա., 1900, ԺԴ+1061 էջ, հատ. Բ., 1903, ԺԴ+806 էջ:

(2) Սիմոն Գաբամաճեան, Նոր Բառագիրք Հայերէն Լեզուի, Կ. Պոլիս, 1892, 672 էջ:

Տիկին Շարլ Մանուկեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Պէնէվենութի,
Այրի Տիկին Լուսաբեր Մանուկեան,
Տէր եւ Տիկին Սերժ Մանուկեան եւ զաւակները՝ Սթէֆանի, Քարին,
Տէր եւ Տիկին Արիս Դաւիթեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Սթէֆան Տիւյմէճեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Զապէլ Քիլէրճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Անդրէ Մանուկեան,
ազգականներ, բարեկամներ եւ խնամիներ,
խոր ցաւով կը ծանուցանեն

ԿԱՐՊԻՍ – ՇԱՐԼ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ
(Բարերար Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի)

մահը որ պատահեցաւ 59 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 5, ժամը 10–ին Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

Մարմինը կ'ամփոփուի Կիյօթիէրի նոր գերեզմանատան մէջ:

Ցաւակցութիւնք տոմարի ստորագրութեամբ:

Հելէն Հանտալեան
խոր ցաւով կը ծանուցանէ իր հօր՝

ՄԻՀՐԱՆ ՀԱՆՏԱԼԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 1–ին, 83 տարեկանին Սան – Սեպասթիէն:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 4–ին Հանտայ:

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի յետագային Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ Եկեղեցին:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Հելէն Հանտալեանի:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿԵՐԸ, ՈՐՈՆՔ ԱՆՓՈՓՈԽ ԵՆ 1991 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ Ի ՎԵՐ ՀԱԿԱՌԱԿ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԾԱՆՐ ԲԵՌԱՆ, ՅԱՒԵԼՈՒՄ ՊԻՏԻ ԿՐԵՆ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

(Շար. Ա. էջէն)

Թուրքերու փախստական համար: Լէոթար նամակ մըն ալ յանձնած է Տիկին Չիլլէրի որու մէջ Պալատիւր ըլլալը Փարիզ կը հրաւիրէ: Նախարարը կ'ըսէ նաեւ որ Թուրքիա եւ Ֆրանսա հասարակաց տեսակէտներ ունին Պալքաններու եւ անհաբեկչութեան մասին: Խնդրոյ առարկայ պայմանագրութիւնը մէկ միլիառ ֆրանքի շուրջ է եւ քանիցս յետաձգուեցաւ անոր ստորագրութիւնը Տիկին Տանիէլ Միթերանի յայտարարութիւններուն պատճառաւ Քիւրտերու ի նպաստ:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ բնակչութիւնը լայն մասնակցութիւն բերաւ Հոկտեմբեր 3–ի քուէարկութեան, վաւերացնելու համար Ալիեւի պաշտօնը Նախագահութեան աթոռին: Ժողովրդական Ճակատին կոչը քուէատուփ չդիմելու մեծ արձագանգ չէր գտած:

ԻՏԱԼԻԱ փոթորիկներու, տեղատարափ անձրեւներու եւ ողողումներու տակ է: Վենետիկ կրկին ջուրերու մէջ է Ս. Մարքօ հրապարակը ջուրերու տակ: Զանազան շրջաններու վնասները մեծ են: Երեք մեռեալ ալ կայ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ հարաւ-արեւելեան շրջանին մէջ, շաբաթավերջին 26 Քիւրտեր սպաննուած են, պաշտօնական աղբիւրներու համաձայն: Քրտական զինեալ կազմակերպութիւնն ալ (ՓՔՔ) յայտնած է թէ Սեպտեմբերի բախումներուն 1210 հոգի սպաննուած է, որոնց 929-ը Թուրք զինուորներ են, վար առած է պատերազմական օդանաւ մը եւ երկու ուղղաթիռներ:

le drame des enfants d'Arménie

TEMOIGNAGES, INFORMATIONS, APPEL

Soirée organisée par le
Forum des Associations Arméniennes de France, et placée sous la présidence de
Zabel CHEGHIKIAN et du Pasteur Samuel SAHAGIAN

TABLE RONDE

animée par NOEL COPIN

avec

Bernard KOUCHNER, Ancien Ministre
Albert KIRAKOSSIAN, Vice-Ministre de l'Education Nationale d'Arménie
Gorichkhan KARAPETIAN, Premier Maire-Adjoint de Gumri
Vahan TER-GHEVONDIAN, Chargé d'Affaires d'Arménie en France
Didier SICARD, Professeur à l'Hôpital Cochin
Laurence MONROE (Journal «Panorama»).

MARDI 5 OCTOBRE A 20 HEURES 30
Eglise Réformée de Paris-Luxembourg
58, rue Madame — Paris VIe (Tél. : 45 48 13 50).

— Entrée libre —

COLLECTE AU PROFIT DU PROJET «CHAUFFAGE ECOLES D'ARMENIE»
(chèques à S.P.F.A. - Chauffage Ecoles d'Arménie» — CCP 13.116.76 R Paris)

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU
— SALLE GARANCE —
9 Juin — 18 Octobre

MERCREDI 6 OCTOBRE
14 h 30 : *L'interprétation des rêves* (L. Sahakiantz), *Guikor* (A. Martirossian),
17 h 30 : *Le Maître* (B. Hovanissian),
20 h 30 : *Tout va très bien Madame La Marquise* (R. Sahakiantz), *David-Bek* (A. Bek-Nazarov).

JEUDI 7 OCTOBRE
14 h 30 : *Nahabet* (H. Malian),
17 h 30 : *La Chanson du Premier Amour* (Vagharchian et Yerzinkian),
20 h 30 : *Tendrement, Anastasia passait* (A. Tatos).

Samedi 9 Octobre à partir de 20 heures

DINER-DANSANT

animé par *ANDO* et son orchestre *Erevan*
au CAPPA CLUB
Quai Blanqui, Alfortville)

organisé par la Croix Bleue
Section «Helen Puzant» d'Alfortville

Réservations : 43. 76. 55. 89
43. 76. 35. 68.

Le mouvement culturel arménien au Ve siècle et les Saints traducteurs

COLLOQUE

Vendredi 8 Octobre

sous la présidence de l'Académie des Sciences, Lettres et Arts de Marseille
organisé par *Le Centre Culturel SAHAK-MESROP*
339, avenue du Prado, — 13008 MARSEILLE

PROGRAMME DU COLLOQUE

19h30 Accueil — 20h Introduction et présentation des participants. *Khatchig Yilmazian*, Directeur — 20h15 «*L'invention de l'alphabet arménien et le mouvement des premiers traducteurs*»: *Agnès Ouzounian*, Docteur en linguistique, chargée de cours à l'INALCO (Paris) — 21h Débat — 21h15 «*L'Age d'or de la littérature et sa place dans le développement de la culture arménienne*»: *Robert Der-Merguerian*, Professeur à l'Université de Provence (Aix-en-Provence) — 22h Débat — 22h15 Conclusion. *Mgr. Vatché Hovsépian*, Prélat du Diocèse occidental de l'Amérique du Nord — 22h30 Clôture. *Georges Bergoin*, Secrétaire perpétuel de l'Académie de Marseille — 22h45 Réception.

histoire et mémoire

VERS LA CONSTRUCTION D'IDENTITES COLLECTIVES

Séminaire du 29 au 31 Octobre
Evangelische Akademie Tutzing
Fondation des Etudes Arméniennes

Le sujet du séminaire «Histoire et mémoire» est à voir sur l'arrière-plan du concept de la «mémoire collective». Ce concept créé par Maurice Halbwachs et actualisé depuis un certain temps en France et en Allemagne peut gagner une place privilégiée pour une analyse de la construction de l'identité notamment de groupes et de communautés.

PROGRAMME

VENDREDI 29 OCTOBRE
18h: Début du séminaire par le repas du soir — 19h: Paroles de bienvenue et ouverture: *Susanne Heil, Directrice d'Etudes Evangelische Akademie* (Tutzing), *Zolak Ter-Haratunian, Président de la Fondation des Etudes Arméniennes*, — Vernissage de l'exposition du *peintre et dessinateur Assadour* (Paris), *Kristin Platt* (Bochum) — 19h30: «La mémoire collective et la construction de l'identité dans le discours scientifique»; *Prof. Dr. Lutz Niethammer* (Jena).

SAMEDI 30 OCTOBRE
8h: Méditation dans la chapelle du château — 9h: «Le souvenir et l'oubli dans la communauté post-génocide des Arméniens»; *Dr. Mihran Dabag* (Bochum) — 10h30: Pause-café au foyer — 11h: «Le souvenir - La mémoire de la tradition juive»; *Prof. Dr. Chaim Schatzker* (Haifa) — 12h: Déjeuner — 14h: Café au foyer — 14h15: «Mémoire collective et passé normatif»; *Prof. Dr. Jan Asmann* (Heidelberg) — 16h: Pause-café au foyer — 16h30: Conférences par sections: 1. «Souvenir et conscience historique»; *Prof. Dr. Lucian Hölscher* (Bochum), 2. «Le leitmotiv du "souvenir" dans la recherche sur les biographies»; *Prof. Dr. Heinz Abels* (Hagen), 3. «Le mythe et les archives»; *Dr. Marc Nichanian* (Paris), 4. «Les formes d'institutionalisation de la mémoire collective»; *Prof. Dr. Micha Brumlik* (Heidelberg/Frankfurt) /sollicité/ — 18h: Pause-café au foyer — 18h30: «L'expérience de la catastrophe dans la littérature des Arméniens»; *Dr. Krikor Beledian* (Paris) — 20h: Buffet; conversations et musique aux salons.

DIMANCHE 31 OCTOBRE
8h: Méditation dans la chapelle du château — 9h: «Mémoire de fonction et mémoire d'enregistrement: Deux modes du souvenir»; *Prof. Dr. Aleida Assmann* (Konstanz) — 10h30: Pause-café au foyer — 11h: «La responsabilité morale de l'historien»; *Prof. D. Wolfgang Mommsen* (München).

INSCRIPTION :

Doit se faire jusqu'au 20 Octobre au plus tard. Votre inscription est acceptée si vous ne recevez pas de notre part une notification que le séminaire est complet.

Evangelische Akademie Tutzing
Schiosstrasse 2-4, D — 82327 Tutzing (près Munich).

Pour tous renseignements :
Mihran DABAG : Tél. : (49) 234 / 700.51.65 ou (49) 234 / 948.97.14.
Fax. : (49) 234 / 709.41.12.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 6
MERCREDI
6 OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5.00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.166

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.166

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՅԱՂԹԵԼ ՅԱՂԹԱՆԱԿԻՆ

Արեւելեան թէ արեւմտեան կողմն աշխարհի, ամէն ոք շունչ մը քաշեց, Հոկտեմբեր 4-ի այս պատմական դարձած օր, երբ Ելցին յարձակողականի անցաւ եւ ժամերու երկայնքին պարզուեցաւ որ յաղթականն է այլեւս վերջին խօսքը։ Իրականը արդէն, արիւնոտ ապստամբութիւնը ծիծաղելի բնոյթ մը ստացած էր, երբ Ռուցկոյ եւ Խասբուլաթով, յանձնուելէ առաջ, արեւմտեան դեսպանութեանց կը դիմէին կեանքի ապահովութեան երաշխիք խնդրելով։ Կը դիմէին անոնց՝ զորս դեռ երէկ կը մեղադրէին եւ որոնց կը վերագրէին իրենց երկրին բոլոր ցաւերը։

Եթէ այս ծիծաղելի կողմն է Ռուսաստանի նոր պատմութեան, կը մնայ սակայն էականը եւ այդ էականը կը վերաբերի երկրին անմիջական ապագային։ Յաղթանակները, ինչպէս իշխանութիւնը, փորձաքարեր են որոնց հարկ է տիրապետել գիտնալ, այլապէս նոր վտանգներ կը սպառնան։ Այսօր, Ելցին յաղթեց շնորհիւ բանակին որ անկասկած իր այս փրկարար միջամտութեան հաշուեցոյցը կը ներկայացնէ ուշ կամ կանուխ, մինչ այդ Ելցին կրնայ դիւրութեամբ յաղթել նաեւ քաղաքական գետնի վրայ, այսինքն երեսփոխանական թէ նախագահական ընտրութիւններուն։ Բայց, ամէն ինչ չի վերջանար ատով, այլ՝ կը սկսի։

Ռուցկոյներու արարքը միայն իշխանութեան տենչի մը հետեւանք չէ, այլեւ հին օրերու կարօտի մը արտայայտութիւնը որ յատուկ չէ քանի մը երեսփոխաններու։ Քիչ չեն անոնք որոնք, այսօ՛ր ուրիշ կսկիծով կը յիշեն երէ՛կը, երբեմնի Ռուսաստան մը, ցարական թէ խորհրդային – կարեւորը այդ չէ – բայց, փառքի Ռուսաստան մը եւ ոչ թէ դեռ ժողովրդավարութեան ճամբան չգտած ամէն կողմ ձեռք երկարող քայքայուած պետութիւն մը։

Ժողովրդավարութիւնն ալ ուրիշ փորձաքար մըն է զոր նախկին խորհրդային երկիրները չկրցան հաստատել մէկ օրէն միւսը, զայն չփոթելով արեւմտեան ամէնէն պարզելի բարքերուն հետ։ Եւ այսօր, դժուար չէ բացատրել հին օրերու կարօտն ապրող բազմութիւններու հոգեվիճակը, երբ ոչինչ բարելաւուած է եւ հիւսիսէն հարաւ, վերացական ազատութիւնը չի փոխարիներ շօշափելի հացը։

Ի՞նչ պիտի կարենայ ընել Ելցին ամրապնդելու համար իր դիրքը եւ աւելի կայուն հիմեր ստեղծելու իր քաղաքականութիւնը վարելու համար։ Վերջին շրջանին վարանոտ ղեկավարի այն տպաւորութիւնը զոր թողուց, պէտք է սրբագրէ առանց կրկնելու մենատիրական իշխանութեան մը փորձութեան դիրկը, մանաւանդ հիմա որ խորհրդարանէն ալ ազատած է եւ առանձին տէրն ու տիրականն է իշխանութեան։

Ամէն մարդ շունչ մը քաշեց։ Վտանգը անմիջական էր։ Կիրակի օր, դեռ ամէն ինչ կրնար պատահիլ եւ Ռուսաստանի հետ, խորհրդային նախկին Հանրապետութիւններէն զատ, համայն աշխարհ կրնար ցնցուիլ հետեւանքներէն։ Բայց, հարկ է խոհեմութեամբ դիմաւորել այս յաջողութիւնը, չանտեսել որ յաղթանակներու տիրապետել շատ աւելի դժուար է քան պարտութեանց։ Այդ իսկ պատճառաւ, կարեւորն այն է, այսօ՛ր, որ Ելցին յաղթէ նաեւ եւ մանաւանդ այս յաղթանակին։

«ՅԱՌԱՋ»

ԲԱՆԱԿԸ ՓՐԿԵՑ ԵԼՑԻՆԸ

ՌՈՒՑԿՈՅ ԵՒ ԽԱՍԲՈՒԼԱԹՈՎ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԱԾ

ՇՈՒՐՋ 50 ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ 400 ՎԻՐԱՒՈՐ

ՈՒԹ ԹԵՐԹԵՐ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻՆ

Հոկտեմբեր 4-ը վճռական եղաւ Ելցինի համար որ շնորհիւ բանակին հաւատարմութեան կրցաւ ճզմել ապստամբութիւնը զոր կը գլխաւորէին Ռուցկոյ եւ Խասբուլաթով։ Իսկական ապստամբութիւն մը քանի որ երկու «ղեկավարները» չէին վարանած նաեւ կոչ ընելու ժողովուրդին որ փողոց իջնէ եւ իշխանութիւնը տապալէ։ Նման հրաւէր մը կը փաստէր միայն թէ ի՛նչ արիւնալի արկածախնդրութեան կրնայ առաջնորդուիլ ժողովուրդ մը, երբ անպատասխանատու անձեր իր գլուխն անցնին ու ամբոխավարութիւն քարոզեն։

Ուրեմն, Երկուշաբթի, Հոկտ. 4-ին, ժամերու երկայնքին ապստամբերու դիրքը տկարացաւ ու իրիկունը ամէն ինչ վերջ գտաւ։ Խորհրդարանի շէնքին վրայ յարձակումը ժամեր տեւեց ու բանակի ուժերը յարկ առ յարկ տէր դարձան «սպիտակ տան»։ Նման յարձակում մը եւ դիմադրութիւնը չէին կրնար, անշուշտ զոհեր չտալ, թէեւ ոչ մէկ պաշտօնական թիւ կարելի եղած է հաղորդել Հոկտ. 5-ին, բայց, 50-ի շուրջ մեռեալներու մասին կը խօսուէր և 470 վիրաւորի։ Մեռեալ եւ վիրաւոր կայ նաեւ արեւմտեան մամուլի թղթակիցներուն մօտ։ Ապստամբներն ալ լաւ զինուած էին, ինչ որ արդէն պատճառ եղած էր այն մտահոգիչ կացութեան որ ստեղծուած էր Կիրակի։ Բայց, բանակին յարձակման կարելի չէր դէմ դնել, եթէ նոյնիսկ դեռ գիշերը քանի մը արձակաղէններ կը շարունակէին մղել կորսուած ճակատամարտ մը։ Երեքշաբթի առտու, շէնքը բոլորովին պարպուած էր։ Ռուցկոյ եւ Խասբուլաթով ՔԱ-Կէ-Պէ-ի նախկին բանտը կը տարուէին, միւսներն ալ ցրուած են զանազան բանտերու մէջ։ Երկուշաբթի օր, երկու ղեկավարները ապաստանած էին չորրորդ յարկը ուր թղթակիցներ ալ կ՚ընդունէին։ «Քոռիէռէ տէլլա Սեռա»յի աշխատակիցն է որ կը պատմէ թէ պատրաստ էին յանձնուելու պայմանաւ որ արեւմտեան դեսպանութիւնները երաշխաւորէին իրենց կեանքը։ Ի՞նչ հեգնանք։

Կիրակիէն սկսեալ Ելցին կը ստանար խորհրդային նախկին Հանրապետութեանց նախագահներուն ալ զօրակցութիւնը։ Հոկտեմբեր 3-ին ժամը 21·30-ին, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կը հեռաձայնէր Ելցինի եւ անոր անմիջական գործակիցին կը յայտնէր թէ ժողովրդավարութեան պաշտպանութեան եւ Ռուսաստանի կայունութեան համար նախագահին առած վճռական քայլերը ճիշդ կ՚ընկալուին։ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի եւ Ն. Նազարբայեւի միջեւ ալ հեռաձայնային խօսակցութիւն մը տեղի ունեցած է, որու ընթացքին որոշուած է ՀԱՊ-ի ղեկավարներու անունով աջակցութիւն յայտնել Ելցինի։ Այս լուրին կ՚արձագանգէր «Ֆիկառօ» (Հոկտեմբեր 5) հաղորդելով որ Հայաստանի, Ազրպէջանի, Ղազախստանի, Ուզպեկստանի, Կիրգիզստանի եւ Ուկրանիոյ նախագահները միասնաբար հաստատած են որ. – «Քաղաքական ոչ մէկ գրաւարկ կրնայ արդարացնել արկածախնդրութիւնը զինեալ խմբակներու որոնք խափանեցին բանակցութիւնները եւ մահ պատճառեցին»։ Շվարնաձէ որ տեղական լուրջ հոգեր ունի նաեւ նեցուկ եղած է Ելցինի։

Բայց, ոչինչ վերջացած է եւ վախ կայ որ ժողովրդավարութեան գործընթացը ալ աւելի ուշանայ։ Ելցին նախ լուսարգել կը հաստատէր, Հոկտեմբեր 4-ին, ժամը 23-էն 5, ինչ որ բնական կը թուէր։ Բայց յաջորդ օրը տուած կարգ մը որոշումները, ինչպէս ութ թերթերու փակումը – ի շարս որոնց՝ «Պրաւդա» – եւ քաղաքական 16 կուսակցութիւններու եւ շարժումներու արգիլումը մտահոգութիւն կը պատճառէին։ Արգիլուած կուսակցութեանց մէջ են «սպաներու միութիւնը», համայնավար «աշխատանքի Ռուսաստան» կուսակցութիւնը, գերազգային «ազգ. փրկութեան ճակատ»ը եւ Պամիատ շարժումը։

Փիէր Պոսեւ շահեկան վերլուծում մը կ՚ընէ «Ֆիկառօ»ի մէջ (Հոկտեմբեր 5) եւ կը գտնէ որ սկիզբէն խորամանկ չեչէնը՝ Խասբուլաթով շատ աւելի իրատես էր քան Աֆղանիստանի հերոս՝ Ռուցկոյը։ Երբ հարց կը տրուէր առաջինին թէ ո՞ւր պիտի ըլլար ձախողութեան պարագային, կը պատասխանէր՝ «բանտը», մինչ Ռուցկոյ կը բացագանչէր՝ «նախընտրելի է մեռնիլ մարդու պէս, քան՝ ապրիլ սրիկայի պէս»։ Եւ սակայն, մեռասաներորդ ժամուն լրագրողներու միջոցաւ արեւմուտքի միջամտութիւնը կը փնտռէր ողջ մնալու համար․․․։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼԻԵՒ, ինչպէս կը սպասուէր, ընտրուեցաւ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ։ Արդարեւ ձայներու 90%-ը ստացած է դեռ ոչ վերջնական արդիւնքներու համաձայն։ Քուէարկութեան մասնակցած են շուրջ 4 միլիոն ազերի, այսինքն արձանագրուածներու 97%-ը։

ՎՐԱՍՏԱՆԻ նախագահը ձայնասփիւռէն յայտնած է թէ կ՚ընդունի գարնան նախագահական ընտրութիւն կատարելու սկզբունքը, եթէ ընդդիմադիր ուժերը համաձայնին սահմանադրութեան մասին հանրաքուէի մը։ Շվարնաձէի ենթակայ կառավարական ուժերը զվիադականներու ձեռքէն ետ առած են Խոնի քաղաքը, վերցնելով Թիֆլիսը երկաթուղային շրջափակման ենթարկելու սպառնալիքը։

ԹԻՒՐՔՄԷՆԻՍՏԱՆ որ Ռուսաստանէն ետք կազի մեծագոյն արտադրիչն է նախկին Խորհրդային Միութեան, որոշած էր միջազգային գիներով ծախել իր կազը նախկին խորհ. Հանրապետութիւններուն. այս որոշումը պիտի կիրարկուէր Հոկտ. 1-էն, սակայն Թիւրքմէնիստան յետաձգած է կիրարկումը, որովհետեւ իր յաճախորդները որոնք բացի Հայաստանէն մեծ պարտքեր ունին, տեղեկացուցած են թէ չեն կրնար ընդունիլ գիներու բարձրացումը։

«ՀԱՄԱՍ» տէր եղաւ ահաբեկչական այն ինքնասպան արարքին զոր ականուած բեռնակառքով մը գործեց երիտասարդ պաղեստինցի մը, Այսրյորդանան, Հոկ. 4-ին։ Պայթուցիկներով լեցուն կառքով նետուած է իսրայէլեան զինուորական կայանի մը վրայ, ուր 30 զինուոր վիրաւորուած են։

ԱՆԱՏՈԼՈՒԻ մէջ, վերջին 24 ժամերու ընթացքին (Հոկտեմբեր 3 / 4) 40 հոգի սպաննուած է եւ 14 ուրիշներ ալ վիրաւորուած են Քիւրտերու եւ Թրքական հակայարձակողական ուժերու բախումներու հետեւանքով։ Միայն Միտաթի շրջանը (Սուրիոյ սահմանագլուխ) Քայալըփընար գիւղին մէջ 26 հոգի մեռած էր (9 մանուկ եւ 5 կին) եւ երեք հոգի ալ վիրաւորուած, երբ մինիպիւս մը օդը ելած է ականի մը պայթումէն։

Երեւան – ՀԵՌԱՏԻՊ – Փարիզ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՍԵՊ. 30 / ՀՈԿ. 4)

ՎԱՐՉԱՊԵՏ Հ. ԲԱԳՐԱՏԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ ԴՐԱՄԱՏՈՒՆԵՐՈՒ ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ ԺՈՂՈՎԻՆ

Սեպտեմբեր 28-ին, Ուաշինկթընի մէջ բացուած է Միջազգային Տարադրամի Հիմնադրամի եւ Համաշխարհային Դրամատան տարեկան ժողովը, որու կը մասնակցէր նաեւ Հայաստանէն պատուիրակութիւն մը, ղեկավարութեամբ վարչապետ Հրանտ Բագրատեանի։ Յաջորդ օրը ելոյթ ունենալով, վարչապետը խօսած է Հայաստանի արտադրութեան անկումին եւ պատճառներուն մասին։ Հ. Բագրատեան յիշելէ ետք այս կացութիւնը բարեփոխելու ուղղութեամբ տարուող աշխատանքները, անդրադարձած է հողագործութեան մարզէն ներս իրագործուած բարեկարգումներուն, գիներու ազատ արձակման, արտածումի սահմանափակման եւ ներածումի քոթաներուն։ Շնորհակալութիւն յայտնելէ ետք Հայաստանի օգնութիւն ցուցաբերող միջազգային բոլոր կազմակերպութիւններուն, վարչապետը ցաւ յայտնած է որ Միջազգային Տարադրամի Հիմնադրամը սառեցուցած է Հայաստանի իր օգնութիւնը, մինչ Համաշխարհային Դրամատունը ցուցաբերեց եւ կը շարունակէ ցուցաբերել մեծ օժանդակութիւն՝ տարադրամով, նոյնիսկ եթէ այսօր ան կը վարանի անմիջական օժանդակութիւն կատարելու աղէտի գօտիին։

ՑԱՒԱԿՑԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐ

Հնդկաստանի Մահարաշտրա շրջանի ծանրակշիռ երկրաշարժին առթիւ նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան ցաւակցական հեռագիր մը ղրկած է Հնդկաստանի նախագահ Շանկար Թայալ Շարմայի, ուր յայտնած է նաեւ «Սպիտակ» փրկարար ջոկատը ղրկելու Հայաստանի պատրաստակամութիւնը։

ՀԱՅ – ԻՐԱՆԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎ

Սեպտեմբեր 30-ին գումարուած է Հայ-իրանեան համագործակցութեան պետական Յանձնաժողովի նիստը, նախագահութեամբ՝ փոխ-նախագահ Գ. Յարութիւնեանի։ Ուժանիւթի եւ Վառելանիւթի փոխ-նախարար Կարէն Գալուստեան իր զեկուցումին մէջ անդրադարձած է Իրան-Հայաստան կազամուղի շինութեան կապակցութեամբ Թեհրան կատարուած բանակցութեանց արդիւնքներուն։ Յանձնաժողովը քննարկած է նաեւ Արաքսի վրայ կառուցանուած կամուրջի բարեկարգման, մշտական կամուրջի մը շինութեան, ինչպէս նաեւ մազութի ներածման առընչուող հարցեր։

ՏՈԼԱՐԸ ՄՈՒՏՔ ԿԸ ԳՈՐԾԷ ԱՐՑԱԽ

Հոկտեմբեր 1-էն, տոլարը պաշտօնապէս մուտք կը գործէ Արցախ։ Կեդր. Դրամատան կառավարիչ՝ Սեւիլ Սահակեան յայտնած է թէ ԼՂՀ Նախարարներու Խորհուրդը առաջինը կ՚ըլլայ Դրամատունը տարադրամի հաշիւ բացող, որուն կը հետեւին ձեռնարկութիւններ։

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՅԵՏԱԳԱՅ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՅԼ ՀԱՐՑԵՐ

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

Ամերիկահայ վարժարաններու կարգ մը տնօրէններու հետ ունեցած հանդիպումներուս ընթացքին արծարծեցի զանազան հարցեր, որոնք կը յուզէին զիս: Հարցերը կը միտէին պարզապէս գիտնալու թէ ամերիկահայ կրթական շարժումի սկզբնաւորութենէն քառորդ դար ետք ո՛ւր հասած ենք, ո՛ւր կը գտնուինք եւ ո՛ւր կ'երթանք: Տնօրէններուն ուղղուած հարցումներէն եւ ստացուած պատասխաններէն ցայժմ պարզուեցաւ թէ ամերիկահայ վարժարանները ո՛րքանով արդարացուցած են իրենց գոյութիւնը: Տնօրէններ գոյութեան արդարացումը կը տեսնէին հայերէն քիչ մը գրել – կարդալ սորվեցնելու, որոշ չափով հայկական սովորութիւններ յարգելու, յետ – շրջանաւարտութեան աշակերտներու միութենական կեանքի մէջ մուտքի եւ նման այլ փաստերու մէջ:

Երկրորդ հարցի արծարծումէն - այն՝ թէ ո՛րքանով իրագործուած է վաղուան ղեկավարները եւ գաղութային կեանքի նուիրուեալները պատրաստելու յանձնառութիւնը – պարզուեցաւ որ փաստօրէն հայկական վեց վարժարաններ ցայժմ տուած են շուրջ 2·000 շրջանաւարտներ, որոնցմէ տասնեակ մը միայն դարձած է ուսուցիչ եւ կը պաշտօնավարէ հայկական վարժարանի մը մէջ, այն ալ դասաւանդելով ոչ հայերէն նիւթեր: Մնացեալներուն մէկ մասը անդամ է զանազան միութիւններու եւ կազմակերպութիւններու, ուրիշներ ալ մտած են կեանքի ասպարէզ: Այս արդիւնքը ի մտի ունենալով է որ, հաւանաբար, տնօրէններ կը սահմանափակէին բնական ու արդար ակնկալութիւնները քառորդ դարու դպրոցներէն ու կը գոհանային նուազագոյնով ու կ'առաջարկէին վերատեսութեան ենթարկել ու ամժմէականացնել ո՛չ միայն ուսումնական – կրթական ծրագիրը, այլեւ հայկական վարժարաններու առաքելութիւնը: Եւ այս՝ յանուն իրատեսութեան:

Երրորդ հարցումին պատասխաններէն պարզուեցաւ որ տեղ մը աշակերտներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը հայերէն չի խօսիր, ուրիշ տեղ մը՝ թէեւ բաղդատած միւս վարժարաններուն հետ, աւելի շատ հայախօս են, բայց տնօրէնը գոհ չէ եղածէն, երրորդ մը յիսուն առ հարիւր համեմատութիւն կը նկատէ հայերէնախօսութեան, չորրորդ մը՝ «գրեթէ հարիւր առ հարիւր է», կ'ըսէ, իսկ ուրիշներ կարեւոր կը նկատեն հայերէնախօսութիւնը սկիզբ առնէն: Հայերէնախօսութեան ընդհանրացման խոչընդոտ կը նկատուի ամերիկեան ուժգին հոսանքը:

Չորրորդ հարցումը կը վերաբերէր հայկական վարժարաններուն մէջ տոհմիկ դիմագիծի պահպանութեան: Հոս եւս պարզուեցաւ որ մեր վարժարաններուն մէջ հայկական տոհմիկ դիմագիծը կը պահպանուի հայկական արուեստի, երգի ու պարի ուսուցումով, ազգային կարգ մը տօներու նշումով եւ ուսուցիչներու կողմէ տոհմիկ հասկացողութիւններու եւ աւանդութիւններու շեշտումով:

Այսօր կ'ուզեմ անդրադառնալ նաեւ այլ հարցերու, զորս արծարծեցի տնօրէններու հետ հանդիպումիս ընթացքին: Այն՝ թէ ներկայիս ի՞նչ պէտք է ըլլայ ամերիկահայ դպրոցի մը առաքելութիւնը, դիւրի՞ն է հայերէնի ուսուցիչ գտնելը, տնօրէնները իրարու հետ կապեր ունի՞ն եւ այլն:

Առաջին խօսակիցս էր Ֆերահեան Ազգային Վարժարանին նախկին տնօրէնը՝ Վարդգէս Ղազարեան: Ի պատասխան այն հարցումիս որ եթէ քառորդ դար առաջ հայկական վարժարաններուն նպատակը «հայերէն եւ հայ մշակոյթ սորվեցնելն էր» (իրն է խօսքը) ձուլումին առաջքը առնելու համար, ներկայիս ի՞նչ պէտք է ըլլայ ամերիկահայ դպրոցի մը առաքելութիւնը, պր. Ղազարեան կը նշէր. «Այսօր մեր դպրոցին մէջ ունինք աշակերտներ, որոնց ծնողքները յաճախած են հոս եւ այսօր իրենց զաւակները կը ղրկեն մեզի. ասիկա ցոյց կուտայ թէ գոհ եղած են այս դպրոցէն: Թէ այսօր ի՞նչ պէտք է ակնկալել հայկական վարժարանէն, նախ եւ առաջ ըսեմ՝ որ միջակութենէն վեր պէտք է ելլենք: Պէտք չէ հարցերը պատահականութեան թողուլ եւ անհրաժեշտ է ծրագրուած աշխատանք տանիլ: Այլեւս մեր նպատակը եւ հայեացքը պէտք է փոխուին: Այսօր ունինք անկախ հանրապետութիւն մը: Մեր աշակերտներէն, մեր շրջանաւարտներէն ոեւէ մէկը կրնայ կանչուիլ ու կոչուիլ պաշտօնի մը՝ հիւպատոսարանի, նախարարութիւններու եւ այլ աշխատանքներու մէջ: Մեր դպրոցները պէտք է սկսին ոչ միայն հայակերտումի, այլեւ մարդակերտումի աշխատանքները: Պէտք է աշակերտներէն պատրաստել քարեր, որպէսզի երթան եւ իրենց գործօն մասնակցութիւնը բերեն հայրենիքի վերելքին եւ անկախութեան հիմերու ամրապնդումին:

«Հոս կարեւորութեամբ պէտք է նշել, որ ծնողքներ անհրաժեշտ հետաքրքրութիւն չեն ցուցաբերեր դպրոցին հանդէպ: Այսօր Ամերիկայի մէջ ուսումը եւ կրթութիւնը անկումի մէջ են: Յեղաշրջում մը պէտք է»:

– Ո՞վ պիտի կատարէ այդ յեղաշրջումը, – կը հարցնէի:

= Կը խորհիմ որ տնօրէնները, ուսուցչական կազմերը, կրթական մարմինները պէտք է նստին ու միասնաբար ծրագրեն: Ծնողքներ աւելի շօշափելի եւ գործօն մասնակցութիւն պէտք է ունենան դպրոցի կեանքին մէջ: Կան ծնողքներ, որոնք իրենց զաւակը ղրկելով, թոշակը վճարելով վերջացած կը նկատեն իրենց գործը: Կան նաեւ ծնողքներ – պատի՛ւ իրենց–, որոնք աւելի կը զբաղին իրենց զաւակով, լրջութիւն կը ցուցաբերեն իրենց զաւկին ուսման նկատմամբ: Այս տարբերութիւնները խիստ զգալի են աշակերտներուն ընդմէջէն: Տնօրէնները պէտք է աւելի իրաւունքներ ունենան որոշ աշխատանքներ կատարելու եւ ծրագիրներ իրականացնելու՝ կարգապահական գետնի վրայ կամ դասագրքերու մարզին մէջ:

Անդրադառնալով ամերիկահայ դպրոցի յետագայ դերին ու թիրախին վերաբերող հարցին, Շամլեան Ազգային Վարժարանի տնօրէն Վազգէն Մատէնլեան կ'ըսէր. «Հարկ է նշել որ 20 – 25 տարի պէտք եղաւ համոզելու մեզ եւ մեր շրջապատը, որ Ամերիկայի մէջ կարելի է հայկական դպրոց բանալ եւ գոյատեւել: Եւ յաջողիլ: Ի վերջոյ, հայկական դպրոցներէ ելլող աշակերտները կը մտնեն համալսարաններ եւ կը յաջողին զանազան ճիւղերու մէջ: Ասիկա հաստատելու համար 20 – 25 տարի պէտք եղաւ: Հիմա այդ հանգրուանը անցած ենք: Այժմ ժամանակը եկած է վերատեսութեան ենթարկելու հայկական վարժարաններու առաքելութիւնը, մանաւանդ Միջին – Արեւելքի եւ յատկապէս Հայաստանի վերջին տարիներու իրադարձութիւններու լոյսին տակ: Ուզենք կամ չուզենք, այս դպրոցները պէտք է ունենան շատ աւելի կեդրոնական դեր հայ իրականութեան մէջ»:

Թէ ի՛նչ պէտք է ըլլայ ամերիկահայ վարժարաններու դերը կամ թիրախը: Պր. Մատէնլեան կը նշէր. «Ատիկա չեմ կրնար առանձինս սահմանել: Սակայն, եթէ տնօրէններու կամ կրթական մարմիններու ժողով մը գումարուի, ես պիտի առաջարկէի երկու կէտերու վերարժեւորումը:

⁂

«Ա. – Ներկայիս ես կը հաւատամ որ Ամերիկայի կամ Գալիֆորնիոյ հայկական վարժարանները իրենց ուսումնական մակարդակով ամերիկեան միջինէն բարձր են: Սակայն, ասիկա հաստատուն կամ հպարտառիթ չափանիշ մը պէտք չէ նկատել, քանի որ ամերիկեանը արդէն խղճալի է: Յիշենք որ 12–րդ դասարանէն ելլող մը 7–րդ դասարանի թուաբանութեան մակարդակը ունի, շատերն ալ՝ 5–րդ դասարանի անգլերէնի մակարդակը: Ուրեմն, եթէ մերը բաղդատենք անոնց հետ, շատ լաւ ենք. իսկ եթէ նկատի ունենանք գոյութիւն ունեցող առաջնակարգ դպրոցները, այդ պարագային պէտք է ըսել որ շատ մը բաներու մէջ ետ ենք: Ուստի, կրթական մակարդակը պէտք է բարձրացնենք, որպէսզի կարենանք մրցակցիլ օտար մասնաւոր դպրոցներու հետ, ինչպէս նաեւ՝ արդար ըլլալ մեր երախաներուն հետ:

«Բ. – Ինչպէս յիշած եմ, հայերէնագիտական առարկաները ներկայիս կ'ուսուցանենք պարզապէս բաներ մը սորվեցնելու, հայը քիչ մը հա՛յ պահելու համար, որպէսզի աշակերտը երբ օր մը ուրիշ տեղ երթայ, հայկական շրջանակի մը մէջ ինքզինք օտար չզգայ: Առ այժմ մեր տուածը ատկէ աւելի բանի մը չի ծառայեր: Բայց եթէ նկատի ունենանք որ այսօր Լիբանանի եւ Պարսկաստանի հայկական գաղութները քիչ թէ շատ վտանգուած են եւ որոնք իրենց նախկին ծանրութիւնը չունին, ինչպէս նաեւ այն իրողութիւնը՝ որ Հայաստան շատ պէտք պիտի ունենայ արտասահմանէն մասնագէտներու՝ կառավարական, դիւանագիտական, բժշկական, իրաւաբանական եւ այլ մարզերու մէջ, պէտք է մտածել այդպիսի ուժեր պատրաստել հայկական վարժարաններու մէջ, որպէսզի յետագային՝ բարձրագոյն ուսման աւարտին, անոնցմէ հասցնենք հայրենիքին օգտակար տարրեր: Այս մասնագիտութիւններու կողքին նաեւ անհրաժեշտ է աշակերտներուն մէջ հայկական ոգին եւս արմատացնել, իբրեւ գրաւական հայրենիքի վերելքին նուիրուելու պատրաստակամութեան: Ուրեմն, երկու կարեւոր ուղղութիւններով պէտք է զարգացնել հայկական վարժարաններու առաքելութիւնը՝ ակադեմական մակարդակի բարձրացում եւ հայկական ոգիի ներշնչում ու ամրապնդում»:

– Ուսումնական մակարդակի բարձրացումը հասկնալի է թէ ի՛նչ միջոցներով կարելի է իրագործել, սակայն ի՞նչպէս կարելի է ոգին տալ, – կը հարցնէի:

= Շատ դժուար է եւ իրականութեան մէջ ես այս պահուն անոր լուծումը չունիմ, – կ'ըսէր Պր. Մատէնլեան: – Հոսանքն ի վեր կը թիավարենք: Բայց թերեւս լաւ ձեւերէն մէկն այն է՝ ինչ որ կ'ընեն Հրեաները, երիտասարդները տանելով քիպուցներու մէջ աշխատելու: Պէտք է Հայաստանի հետ որոշ կապեր ստեղծել եւ տանիլ այս տղաքը հոն: Ես կը ճանչնամ ամերիկահայ երիտասարդ մը՝ որ Հ. Ե. Դ. կ'երթար – կուգար, բայց բաւական անտարբեր էր: Այս տղան գնաց եւ տարի մը Հայաստան մնաց ու վերջերս վերադարձաւ. սեւ – ճերմակի փոփոխութիւն մը նկատելի է: Հոս եկած է, կարգ մը կարգադրութիւններ պիտի ընէ, գոլէճը պիտի աւարտէ ու պիտի վերադառնայ Հայաստան: Կարծեմ հոնկէ աղջկան մը հետ ամուսնանալով պիտի հաստատուի վերջնապէս: Ուրեմն, երիտասարդները Հայաստան տանելով եւ հողին ու ժողովուրդին հետ շփումներ հաստատելով կարելի է ոգին ներշնչել:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱԼԷՊԱՀԱՅ ՔՐՈՆԻԿ

– Թ Ի Ւ 11 –

ՀԵԹԱՆՈՍ ՀԱԼԷՊԸ

Երուսաղէմ չեմ գտնուած, բայց վստահ եմ երկրագունդին վրայ, հազիւ թէ գտնուի Հալէպի նման կրօնաշունչ քաղաք մը, ուր քրիստոնեայ եկեղեցիներու բոլոր ծէսերը անխտիր (հայ, յոյն, ասորի, քաղդեացի, մարոնի, լատին, նեստորական) ներկայ են, իրենց օրթոտոքս, կաթողիկէ եւ բողոքական համայնքներով, ուր երկու քառակուսի քիլոմեթրի մէջ կարելի է քսան եկեղեցի հաշուել եւ քաղաքին մէջ ցիրուցան՝ հարիւրաւոր դեռակերտ մզկիթներ. ուր ամէն քայլափոխին, կարելի է եկեղեցականի կամ շէյխի մը հանդիպիլ. ուր Աստուածաշունչի խօսքերը տուներու պատերէն, զանազան լեզուներով կախուած, կարելի է տեսնել եւ Գուրանի քառեակները՝ վարձակառքերու, հանրակառքերու եւ անհատական մեքենաներու վրայ երիզներով կպցուած. ուր կարելի չէ բարեւել, շնորհաւորել, երդնուլ, մաղթել առանց Աստուծոյ անունը չյիշելու. վերջապէս քաղաք մը՝ ուր մշուշապատ Աստուած մը ներկայ է ամէն բերնի մէջ, կը շրջի պաշտօնատուներուն մէջ, փողոցէ – փողոց, թաղէ – թաղ, տունէ – տուն: Մշուշապատ՝ որովհետեւ Հալէպցիին Աստուածը հեռաւոր կերպով իսկ չի յիշեցներ Ս. Գիրքի կամ Գուրանի Աստուածը, որ Սէր է, Անխակալ, Գթած, Ներողամիտ, Արդար, Ողորմած, Անյիշաչար, Ամենակալ, Հայր...:

Բողոքականները Ս. Գիրքը կը կարդան (որովհետեւ 2000 տարուան քրիստոնէութենէն միայն այդ մնացած է իրենց) և ուզածնուն պէս կը հասկնան ու կը մեկնաբանեն: Առաքելականներն ու կաթողիկէները այդ ալ չեն կարդար. անոր փոխարէն ունին եկեղեցւոյ խորհուրդները, (մկրտութիւն, դրոշմ, պսակ, թաղում...) որուն պատճառով, տարին գոնէ մի քանի անգամ, եկեղեցի կը մտնեն եւ լիովին բաւարարուած կը զգան: Եկեղեցիներու խորաններէն դրամ, շինարարութիւն, հայրենիք, ազգ, ակումբ, պատսպարան, աղքատախնամ կամ ծերանոց, աւելի կը յիշուին քան Աւետարանի վարդապետութիւնը կամ քրիստոնէական սկզբունքներ: Անոր դասը կը լեցուի աւելի խնդակցութեան (պսակ), ցաւակցութեան (թաղում) համար խուժած բազմութիւններով քան Աստուծոյ ծարաւ հոգիներով եւ Հալէպահայը առանց անդրադառնալու, օրէ օր, կը հեթանոսանայ իր հարազատ եկեղեցիներուն երկնասլաց գմբէթներուն հովանիին տակ: Ո՛ւր Աւետարան, ո՛ւր քրիստոնէական առաքինութիւններ, ո՛ւր Նարեկացի, Շնորհալի, Մանդակունի՛: Ո՞ւր կը մնան առաջին քրիստոնեայ ազգին պարկեշտութիւնը, արդարամտութիւնը, ողորմած եւ մարդասէր հոգին... «եթէ աջ ձեռքդ նուէր մը տայ ձախը չիմանայ» (°) ընդհակառակն, բարձրախօսներով պէտք է համայն գաղութը իմանայ, ծափահարէ, գովաբանէ, ոսկի մետալով պարգեւատրէ...: Ընտանեկան սրբութի՞ւն, սէ՞ր. հին սերունդի հիւանդութիւն: Այժմ կը նշանակէ ընտանեկան «մաֆիաներու» մէջ դասաւորուած ամուսնութիւն, տնտեսական դրդապատճառներ, շատ դիւրաւ ստացուած ամուսնալուծում, երկակենցաղ կամ բազմակենցաղ յարաբերութիւններ. այլապէս ինչպէս բացատրել քաղաքիս գիշերարոյններու եւ բաղդախաղի սալոններու մէջ նորելուկ հայ երիտասարդներու օրէ օր աճող բազմութիւնը, դիրար վարկաբեկող եւ իրարու իրաւունք ուտող արհեստաւորները եւ գործատէրերը, ահազանգի սահմանը հասնող դաւանափոխ ամուսնութիւնները օտարներու հետ, հարուստ գաղութի մը անտեսուած եւ լքուած կարօտեալներու հետզհետէ աճող բազմութիւնը, ծոյլերու եւ մակաբոյծներու թիւին աճումը եւ պարկեշտներու օրէ օր մեկուսացումը հանրային կեանքէն:

Քրիստոնէական հիմնական սկզբունքները անցեալի եւ մագաղաթներու սառնարանին մէջ պահեստի դնելէ վերջ, ինչպէ՞ս կ'ուզէք որ Հալէպահայը ԱԶԳ եւ ՀԱՅՐԵՆԻՔ-ի գաղափարը անարատ կարենայ պահել: Ինք այդ մասին չի մտածեր իսկ. փոխան իրեն կը մտածէ եւ կը հոգայ իր ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ կամ ակումբը: Ճիշդ է որ Հայրենիքի մէջ պատերազմ, զինեալներ եւ նահատակներ կան. հարկ է օգնել. բայց որու՞ն եւ ինչպէ՞ս տալ չի գիտեր: Վստահութիւնը նուազած է, պէտք է աւելի համոզիչ ճամբաներ ուսումնասիրուին: Հայրենիքը յաճախ կը նոյնացընէ քաղաքին մէջ, հողաթափներով եւ մոլորուն շրջող անոր քաղաքացիներուն, ոչ այնքան ներկայանալի ներկայացուցիչներով, որոնք շաբաթական երեք թռիչքներով լաւութեամբ կը ժամանեն եւ նոյնքան լաւութեամբ կ'անհետանան, առանց գաղութին խաղաղութիւնը խանգարելու: Թերթերուն մէջ կը կարդան թէ Հայրենիքի նախագահը միայն սխալներ կը գործէ, իրենց փափաքած ձեւով չի կառավարեր ... ինչո՞ւ սիրել այդ Հայրենիքը որ իրենց ծննդավայրն իսկ չէ եղած:

Հայ դպրո՞ցը: Կրօնքի եւ Հայրենիքի նման դարձած է հատուածական: Մեր հայ դպրոցը այո՛. բայց ո՛չ դիմացինը. ան ՄԵԶՄԷ չէ, ուրեմն Հայ չէ. պէ՛տք է տկարանայ, պէ՛տք է գոցուի. եւ սկիզբ կ'առնէ պայքար մը, մութին մէջ, յարատեւ, խուլ եւ հետեւողական: Օր մըն ալ կ'անդրադառնանք թէ չէն վարժարան մը 500–էն կ'իջնէ 100 աշակերտի եւ ուրիշ մը կը խճողուի հարիւրաւորներով: Այսպէս է որ վերջին տասնամեակին չորս – հինգ հայ վարժարաններ պարպուեցան իրենց հայ աշակերտներէն. ոմանք վերջնականապէս փակուեցան (կէս դար ապրելէ վերջ) ուրիշներ որպէս հայ՝ պահեցին միայն իրենց տէրերը եւ անունը...: Ի՛նչ ուրախութիւն, երանի քեզի աւանդապաշտ եւ կրօնաշունչ գաղութ:

ԵՒՍԷԲԻՈՍ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ

«ԲԱԶՄԱՎԷՊ»Ի 150ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

1993 տարին 150ամեակն էր Վենետիկի Մխիթարեաններու հայագիտական պաշտօնաթերթ «Բազմավէպ»ին: Անոր առաջին թիւը լոյս տեսած է 1843-ին, Վենետիկ, Իտալիա: Ներկայիս, անիկա կը շարունակէ տակաւին իր գիտական ու պատասխանատու գոյութիւնը՝ հայագիտական բեղուն եւ որակաւոր հանդամանքով:

«Բազմավէպ»ի 150ամեակին առիթով, Վենետիկի Մխիթարեան Հայկական Ակադեմիան կազմակերպած է եռօրեայ գիտաժողով մը, որ տեղի կ'ունենայ 1994-ի Հոկտեմբերին, Վենետիկի մէջ: Գիտաժողովին բնանիւթը պիտի ըլլայ «Բազմավէպը եւ հայագիտական մամուլը»:

Զեկուցաբեր մասնագէտները պիտի ներկայացնեն «Բազմավէպ»ի դերը եւ Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան գիտական բազմազան նուաճումները, ինչպէս նաեւ հայագիտական ընդհանուր մամուլի դերին ու կարեւորութեան հարցերը (սկիզբէն մինչեւ այսօր):

Այս նշանակալից գիտաժողովին իրենց մասնակցութիւնը պիտի բերեն մասնագէտ անձնաւորութիւններ՝ Եւրոպայէն, Միացեալ-Նահանգներէն, Հայաստանէն եւ Միջին Արեւելքէն:

Իր տեսակին մէջ եզակի այս գիտաժողովը տեղի պիտի ունենայ Մխիթարեան Ֆիզերօթիկ Վարժարան՝ Մուրատ-Ռափայէլեանի մէջ (Վենետիկ):

Այս առիթով, նաեւ նախատեսուած է բացման եւ փակման պաշտօնական հանդիսութիւններ՝ Սուրբ Ղազար Մայրավանքին եւ Վենետիկի Դոժալեան Պալատին մէջ:

Ուրախ ենք յայտարարելու միաժամանակ, որ 1994-ին պիտի հրատարակուին նաեւ «Բազմավէպ»ի Ցացաւնկ մը եւ «Գեղունի» մը. այս վերջինս միայն յոբելեաններու առիթով կատարուած շքեղ հրատարակութիւն մըն է: Զոյգ հրատարակութիւններուն ալ պիտի մասնակցին Մխիթարեան վարդապետներ եւ այլ մասնագէտ մատենագիրներ: Գիտաժողովը եւ զոյգ հրատարակութիւնները կը ծառեն, անկասկած, հայ մշակոյթի հանդէպ ստեղծուած յարաճուն հետաքրքրութեան ծիրէն ներս:

ՏԱՃԱՏ ՎՐԴ. ԵԱՐՏԸՄԵԱՆ
Վարիչ՝
Մխիթարեան Հայկական Ակադեմիայի

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

Լ. ՏԷՐ — ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԱԾ ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻՈՅ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Սեպտեմբեր 22-ին ընդունելով Մեծն-Բրիտանիոյ խորհրդարանական պատուիրակութիւնը, նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան անգամ մը եւս նշած է Ղարաբաղի հարցին մէջ Հայաստանի տեսակէտը. նախ զինադադարի հաստատում, յետոյ միայն կարգավիճակի մասին բանակցութիւն: Այս կեցուածքը որ պայմանաւորուած է խաղաղութեան գործընթացը չձախողեցնելու մտահոգութեամբ, կը բացատրէ նաեւ այն երեւոյթը որ Հայաստան մինչեւ այսօր պաշտօնապէս չէ ճանչցած Ղարաբաղի անկախութիւնը, ըսած է նախագահը: Ան աւելցուցած է թէ այս պայմաններով Մեծն-Բրիտանիոյ յայտարարութիւնը թէ ԼՂՀ-ն պէտք է Ազրպէյճանի կազմին մէջ մնայ, կը խոչընդոտէ համաձայնութեան կարգաւորումը:

ԸՆԿԵՐԱ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

ԼՂՀ-եան Նախարարներու Խորհուրդը, գործակցութեամբ խումբ մը ծանօթ գիտնականներու, սկսած է մշակել ԼՂՀ-եան 1994-1996-ի այն ծրագիրը, որ կ'ընդգրկէ Հանրապետութեան ընկերա-տնտեսական զարգացման հեռանկարները մինչեւ 2005 թուական: Այս ծրագրին առանցքը կը կազմեն պատերազմէն տուժած բնակավայրերու վերականգնման հարցերը, տեղական նախանիւթերու եւ պահեստներու օգտագործման կարելիութիւնները, արտադրութեան առընչուող խնդիրներն ու նոր աշխատանքներ ապահովելու առնչուող հարցեր:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Ամերիկայի Հայկական Համագումարին ներկայացուցիչները հանդիպում ունեցած են Պետական Նախարար Սեպուհ Թաշճեանի հետ, քննարկելով այդ կազմակերպութեան օգնութեան ջանքերը որոնք այսուհետեւ պիտի կեդրոնանան ուժանիւթի տագնապին վրայ: Նախագահ Հրայր Յովնանեանի նախաձեռնութեամբ Ուաշինկթընի մէջ ստեղծուած «Հայնաւթ» հիմնադրամը պիտի ծառայէ Հայաստանի մէջ քարիւղ փնտռելու աշխատանքներուն եւ նաեւ երկրաշարժային հետազօտութեան:

ԻՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԳԻՐԸ

Սեպտեմբեր 27-ին նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ընդունած է Իրանի գործավար Ա. Սորհանին, որ իրեն յանձնած է Իրանի նախագահ՝ Հ. Ռաֆսանճանիի շնորհաւորագիրը Հայաստանի անկախութեան Բ. տարեդարձին առթիւ:

ՎԻԿՏՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 85-ԱՄԵԱԿԻ ՆՇՈՒՄԸ

Սեպտեմբեր 28-ին, Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիային ընդհանուր ժողովը նուիրուած է կազմակերպութեան պատուոյ նախագահ, ակադեմիկոս Վիկտոր Համբարձումեանի ծննդեան 85-ամեակին: Նախ խօսք առած է Ակադեմիայի նախագահ Ֆադէյ Սարգսեան որ մանրամասնօրէն ծանօթացուցած է մեծարեալին անձն ու վաստակը: Ապա, փոխ-նախագահ Գ. Ցարութիւնեան ընթերցումը կատարած է նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի շնորհաւորական ուղերձին: Ցարգանքի խօսքեր արտասանած են նաեւ ծանօթ գիտնականներ եւ մշակոյթի գործիչներ: Շնորհակալութեան խօսքով ելոյթ ունեցած է Վիկտոր Համբարձումեան:

ՕԴԱՆԱՒԻ ՏՈՄՍԵՐԸ ՑԱՒԵԼՈՒՄ ԿՐԱԾ

Երեւան-Մոսկուա օդանաւի ճամբորդները այսուհետեւ պէտք է վճարեն 60 հազար ռուբլի, փոխարէն նախկին 30-35 հազարին: Այս յաւելումին պատճառն է վառելանիւթի օրէ-օր բարձրացող գիները: Օդանաւի տոմսերը կ'արժեն, դէպի Սոչի՝ 35 հազար, Դոնի Ռոստով՝ 48, Աշխաբադ՝ 40, Մինվոդի՝ 29 եւ Նովոսիբիրսկ՝ 75 հազար ռուբլի: Սակայն տոմսերու գիներու կրած այս յաւելումը չէ ազդած ճամբորդներու քանակին վրայ: Միւս կողմէ անփոփոխ մնացած են «Էրեբունի» օդակայանէն կատարուող թռիչքներու գիները: Այս օդակայանը Երեւանը կը կապէ մօտակայ հարեւաններու՝ Կրասնոդարի, Ստավրոպոլի, Մախաչկալի, Վլադիկավկասի, Պաթումի եւ այլ քաղաքներու:

ԴԵՍՊԱՆՈՒՀԻԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆրանսայի դեսպան Տիկին տը Հարթինկ Նոյեմբերեանի շրջանը այցելած է, ուր տեսակցութիւն մը ունեցած է շրջգործկոմի նախագահ Վասիլի Զիլինկիրեանի հետ: Անոնք արծարծած են շրջանի տնտեսական, կրթական եւ առողջապահական հարցերը, ինչպէս նաեւ ձմրան պատրաստութեան աշխատանքները, սահմանամերձ գիւղերու ծանր կացութիւնը եւայլն: Ապա, դեսպանուհին մեկնած է հայեւվրացական սահմանագօտին:

ԱՐՑԱԽԻ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԻ ՎԵՐԱՍՓՌՈՒՄԻ ՋԱՆՔԵՐԸ

Շուրջ չորս ամիս է արդէն, Արցախի բնակչութիւնը զրկուած է հանրապետական հեռատեսիլի սփռումներէն եւ ձայն-հեռատեսիլի վարչութիւնն ալ ազատ արձակած է անձնակազմը: Պատճառն է թէքնիք խանգարում մը, հետեւանք՝ փըճացած սարքաւորումներ...: Սակայն, վերոյիշեալ վարչութեան պետ՝ Կարիկ Գրիգորեան յոյս յայտնած է թէ մօտ ատենէն կը վերսկսին հաղորդումները, շնորհիւ Մոսկուայի Հայկական Ժողովին որ խոստացած է ապահովել նորոգութեանց անհրաժեշտ 8 միլիոն ռուբլիի գումարը:

ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԻՒՆ

Մշակոյթի Հայկական Հիմնարկին մէջ, կիպրահայ 14-ամեայ Արուսեակ Մինասեան, որու կ'ընկերանար հայրը՝ Կիպրոսի Մելքոնեան վարժարանի ուսուցիչ եւ գրականագէտ՝ Ֆարէն Մինասեան, նուէրներ յանձնած է զոհ գացած մարտիկներու զաւակներուն, կարօտեալ մանուկներուն եւ շնորհալի փոքրիկներուն: Արուսեակ-ներկայիս Սպենդիարեան երաժշտանոցի ուսանող-, յաճախ համերգներ կուտայ, որոնց հասոյթը կը յատկացնէ բարեսիրական նպատակներու:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ
– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

12.

ԲԱՌԱՐԱՆՆԵՐԸ

Ցետոյ, «գաւառական բնիկ հայ բառերուն իմաստն ուրեք ուրեք լիապէս հետ փոխած կամ դիմացը սխալ բառ գրած է հեղինակը», ինչպէս առգել, կաղեին, խոփ, առորմի, ծորել, բոյեկալ, լենտ եւայլն:

Հ. Թուխիկեան կը մատնանշէ որ Գաբամաճեան իր բառարանը խճողած է օտար բառերով ինչպէս «չուխայ, եօտոս, կատանեայ, պալան (պարսկ.՝ փալան), պըլղամ (պլղամ), փեթի, գեստրաս, բոճչաս» եւայլն. հոն ներմուծած է վառուց գործածութենէ դադրած ռամկօրէն հին բառեր, զանոնք գրաբար նկատելով՝ ինչպէս «գոլափ, գոյիբուսակ, գոչիմ, բեկար, բեկուղ, բդեդ, բալիշ, ապիգար, անդրոյթք, դաշտիշոն, դահուն, դալապր, եթիայ, խլեփ, եղատ, գայգոյ, կաստ, բեկ, խզօն, մղլակ, փին, սփրիդ, թամ» եւայլն, եւ ընդհակառակը դուրս է թողած «ոչ-անկեալ շրջանի շատ մը բառեր, որոնք նոյնիսկ նոր լեզուին համար հարկաւոր են», ինչպէս ամենըստիր (առեան), խառնադեղք, ծննդաբաշխք, ամերուփին, կառանշան, շաբաթակրօնք, ժողովրդակալք, թաղորդ, պարոյթ (պարանոց), չարակտուր (մահու մեռանել), որոմնախառն (ուսումն), յուրանամ, մոլերոյս, յոյգ (եւ լիցք), յողանամ, վիշապաոիւծ (քաղ), աղջակին (աղախին) եւայլն (1):

Նորայրի, Նուպարեանի, Տէմիրճիպաշեանի եւ Լուսինեանի բառարանները թղթատած ատեն չխրտչինք այսօր անհեթեթ այն բառերէն որ կերտեցին անոնք ամէն ֆրանսերէն բառի դիմացը անպատճառ հայերէն բառ մը տալու իրենց մըտահոգութեան մէջ: Մեղքնանք, այո՛, յաճախ յումպէտս վատնուած իրենց ճիգերուն համար, բայց եւ երախտապարտ ըլլանք այն նպաստին փոխարէն որ մատուցին անոնք հայ բառամթերքին եւ առով նաեւ հայ գրականութեան, որքան ալ համեստ ըլլայ այդ նպաստը նոր օրերու մեր պահանջին առջեւ: Մեզքը բոլորովին ալ իրենցը չէ, եթէ հայ ժողովուրդի ապրած դժբախտ պայմանները թոյլ չտուին որպէսզի կեանքը մաղէ անցընէր դեռ շատ բառեր, որոնք դատապարտուեցան բառարաններէ երբեք դուրս չելլելու:

13.

ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ԴԵՐԸ

Բարեբախտութիւն եղաւ արեւմտահայ գրականութեան համար, որ իր ռահվիրաները հիմնապէս հայեցի ուսում ստացեր էին, եւ մարզուեր կրթական այնպիսի օճախներու մէջ, ուր հայ լեզուն նուիրական սրբութիւն մը կը սեպուէր:

Արդարեւ, անգնահատելի եղաւ դերը որ Պոլսոյ հայ կրթարանները կատարեցին արեւմտահայ գրականութեան եւ լեզուին համար, հասցնելով սերունդներ, որոնք պիտի գային մասնակցիլ դարուն մեծ ճիգին կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ, բայց առաւելաբար գրական ասպարէզի մէջ: Ու ակնարկուած բոլոր կրթարաններուն գլխաւոր մտահոգութիւնը եղեր էր ինչպէս հայ ժողովուրդի հոգեկան զանձին, նոյնպէս եւ հայ լեզուին հանդէպ բացառիկ պաշտամունքով վարակել իրենց սաները, եւ առիթ գտնալ, այս կերպով, որպէսզի անոնք դըպրոցական գրասեղաններէն զատուած ատեն երթան զետեղուիլ յառաջապահ դիրքերու վրայ, ռահվիրաներ հանդիսանալ հայ գրականութեան մէջ ու մասնակցիլ արդի հայերէնին ստեղծման:

Առաջին նպաստը Պոլիս Վենետիկէն ընդունեցաւ: Մխիթարեանց վարած զոյգ կրթարաններէն՝ Մուրատեան եւ Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարաններէն եկաւ, օրինակ, պատկառելի հոյլը գրական դէմքերու, որոնք նպաստեցին արեւմտահայ գրականութեան եւ նոր աշխարհաբարի ծաղկման: Այդ վարժարաններու ծոցին մէջ հասունցան Պէշիկթաշլեան եւ Հիսարլեան, Սրապիոն Հէքիմեան եւ Սրապիոն Թղլեան, Թովմաս Թէրզեան եւ Մկրտիչ Աճէմեան, Կարապետ Գարագաշ եւ Ցակոբ Ոսկան, Ազարէզեան, Մատթէոս Մամուրեան, Արփիար Արփիարեան եւ Ծերենց, եւ դեռ շարան մը գրչի մշակներու, որոնց մէջ պիտի գար գազաթանալ Վարուժան:

Աւդին՝ Պոլսոյ մէջ եւս, հայ դպրոցներուն կը պարտին հայ գրականութիւնն ու աշխարհաբարը ինչպէս շատերը իրենց ամէնէն բեղնաւոր մշակներէն: Սերունդը զոր հասցուցին Սկիւտարի Ճեմարանը, Խասգիւղի Նուպար-Շահնազարեանն ու Ներսէսեանը, Օրթագիւղի եւ Սամաթիոյ Թաղային դպրոցները, ինչպէս նաեւ Կեդրոնականն ու Պէրպէրեանը աւելի ուշ, տուին մեզ դէմքեր որ արեւմտահայ գրականութիւնը պիտի առաջնորդէին իր բարձր վերելքին, իրենց տուրքը տալով նոր աշխարհաբարի կազմութեան եւս: Դեռ չենք յիշեր Զմիւռնիան, Խարբերդը, Կարինը, եւ ուրիշ գաւառական քաղաքներ, որոնց կրթարաններէն եւս մշակներ եկան հայ գրականութեան եւ նպաստեցին հայ նոր աշխարհաբարի զտման եւ յղկման գործին:

(Շար. 39)

(1) Հ. Յ. Թուխիկեան «Մատենախօսական», Հանդէս Ամսօրեայ, 1892, էջ 277-280:

Տէր եւ Տիկին Վարուժան Տէր -- Սարգիսեան,
Տէր եւ Տիկին Օննիկ Առաքելեան,
Տէր եւ Տիկին Սարգիս Տէր -- Սարգիսեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ժան -- Փիէր Սէտէֆ եւ զաւակները,
Տոքթ. Ֆրանք Առաքելեան
եւ ընտանեկան պարագաները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ-հօր եւ պապին՝

ԱՐՍԷՆ ՏԷՐ -- ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ

մահը որ պատահած է Հոկտեմբեր 4-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Հոկտ. 6, ժամը 14·30-ին Վալանսի Ս. Սահակ Եկեղեցին
12, rue de la Cécile

Chène

a besoin de vous pour sa braderie
18 - 19 *DECEMBRE*

«ՇԷՆ»ը
ձեզի կը դիմէ
իր վաճառքին համար

«ՇԷՆ»ԻՆ ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ
ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ԻՐԵՐ, ՀԻՆ ԹԷ ՆՈՐ,
ԳԵՂՕՐ, ԳԻՐՔ, ԳՈՐԳ
ԳՈՀԱՐԵՂԷՆ ԵՒԼՆ. ԵՒԼՆ.

Aidez *CHENE* en offrant vos objets de valeur, neufs ou anciens : bibelots, livres, objets d'art, tapis, artisanat, bijouterie, marqueterie, petits meubles, jouets, disques, maroquinerie etc...

Pour tous renseignements téléphoner au :
— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15h
sauf mercredi et samedi
— (1) 47 50 40 47 après 19h.

SEMAINE CULTURELLE ARMENIENNE A VILLEURBANNE

OCTOBRE 93

Du 8 au 16 OCTOBRE
La Salle «Gérard Philipe» présente :
— LE CHANT DE KARASTAN, chorégraphie de Michel Hallet Eghayan;
Renseignements au 78 85 79 97.

Le 10 OCTOBRE
la Maison de la Culture Arménienne
propose :
— UNE JOURNEE DE CULTURE ET DE FOLKLORE ARMENIENS
au Centre Culturel de Villeurbanne avec :
- un défilé de costumes traditionnels arméniens;
- l'ensemble de danses «*Aghtamar*» (à 15 heures);
- une exposition de livres et de tableaux.

Renseignements au 78 93 57 43.

Le 12 OCTOBRE à 18 h 30
— LECTURE DE TEXTES D'ECRIVAINS ARMENIENS
à la Maison du Livre, de l'image et du son
Renseignements au 78 85 79 97.

Du 13 au 17 OCTOBRE
FESTIVAL DU CINEMA ARMENIEN
au «Cinéma Le Zola»
117, Cours E. Zola — Villeurbanne
— 13/10 à 18h: *Les Chevaux de Feu* de Paradjanov
— 14/10 à 20h45: *The Adjuster* de Egoyan
— 16/10 à 20h45: *Les Saisons* de Pelechian
— 16/10 à 21h30: *Les Chevaux de Feu* de Paradjanov
— 17/10 à 15h: *Nahapet* de Malian.
Festival organisé par la M.C.A.V. et le Cinéma Le Zola.
Renseignements au 78. 93. 57. 43.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պարգեւ Շամիկեանի յիշատակին, Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Մելիք 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

Կարօ Թաշճեանի յիշատակին իր քոյրը՝ Թագուհի Թաշճեան 100 տոլար կը նուիրէ «Յառաջ»ին

ՕԹՈՔԱՐՈՎ ՋԲՕՍԱՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ REIMS

Փարիզի Խաչեան Սանուց Միութիւնը կը կազմակերպէ օթոքարով զբօսապտոյտ մը դէպի Ռէնս, Կիրակի, Հոկտեմբեր 17-ին: Մեկնում առաւօտեան ժամը 8-ին, Օփերայի հրապարակէն: Վերադարձ ժամը 20-ի շուրջ, նոյն տեղը:

Այցելութիւն Ռէնսի Մայր տաճարը, Շամփանեյի գինեգործատուները եւ այլ տեսարժան վայրեր: Ցերեկին ճաշ ճաշարանի մը մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին խաչեանցիներ եւ համակիրներ:

Մասնակցութիւն 200 Ֆր. ճաշը ներառեալ:

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով կը խնդրուի արձանագրուիլ անյապաղ, հեռաձայնելով. --

43 -- 08 -- 12 -- 06

կամ՝

46 -- 56 -- 14 -- 53

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղը անդամական ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 9-ին ԱՌԱԻՕՏԵԱՆ ժամը 10-ին Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 Paris

Կարեւոր օրակարգ. -- Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

FRANCE - CULTURE
93,5 FM

Vendredi 8 Octobre, 8 heures 15

Enjeux internationaux
Arménie - Azerbaïdjan

avec la participation
d'*Anahaïd Ter-Minassian*.

Samedi 9 Octobre à partir de 20 heures

DINER-DANSANT

animé par *ANDO* et son orchestre *Erevan*
au CAPPA CLUB
Quai Blanqui, Alfortville)

organisé par la Croix Bleue
Section «Helen Puzant» d'Alfortville

Réservations : 43. 76. 55. 89
43. 76. 35. 68.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն -- Մօրիսի Անահիտ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. -- Տիկին Շուշան Կանպարեան 150 Ֆր. դպրոցին համար, Տիկին Թամար Կանպարեան 100 Ֆր. դըպրոցին համար, Տիկին Արապեան 200 Ֆր. Փաթիլի ծննդեան առթիւ, Տիկին Հանըմ Օհանեան 100 Ֆր. իր ապաքինման առթիւ, Տիկին Մաքրուհի Մխչեան 100 Ֆր. իր ամուսնոյն ապաքինման առթիւ, Տիկին Խաթուն Օվանէսեան 200 Ֆր. իր ամուսնոյն ապաքինման առթիւ, Տիկին Վարդուհի Արմուտեան 100 Ֆր. իր ամուսնոյն ապաքինման առթիւ:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Տօն ազգային եւ եկեղեցական ի յիշատակ գիւտի նշանագրացն Հայոց եւ թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Ըստ ընկալեալ աւանդութեան, այս տարի եւս պատշաճ հանդիսութիւններով կը նշուի Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան 62-րդ տարեդարձը:

Այս ուրախ առիթով քաղաքս կը ժամանէ եւ կրօնական թէ աշխարհիկ հանդիսութիւնները կը հովանաւորէ՝

ՎԱՉԷ ԱՐՔ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ
Առաջնորդ Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւմտեան Թեմին

Տարօն Եպիսկ. Ճէրէճեան եւ Շրջանային Խորհուրդը Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց, եւ Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Վարչական Խորհուրդը ի գիտութիւն կը ծանուցանեն ընդհանուր յայտագիրը եւ ջերմապէս կը հրաւիրեն մեր ազնիւ ժողովուրդը խուռներամ բազմութեամբ մասնակցելու եւ հաղորդուելու մեծ տօնին խորհուրդով ու պատգամով:

ՅԱՅՏԱԳԻՐ

ՈՒՐԲԱԹ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 8, ժամը 20-ին Գիտաժողով, Ա. Զրբաշեան սրահը. «Գիրերու գիւտը եւ Թարգմանչաց շարժումը»

ՇԱԲԱԹ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 9, ժամը 17-ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ էքիւմէնիք աղօթք մասնակցութեամբ՝ քոյր Եկեղեցիներու ներկայացուցիչներու եւ կարդինալ ՔԱՖՖԻ-ի:

Սոյն արարողութիւնը կը վարէ՝
ՏՈՔԹ. ԿԱՐԱՊԵՏ ԽԱՉԻՆԷՃԵԱՆ
Փակման խօսքը կ'արտասանէ՝
ՎԱՉԷ ԱՐՔ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Այս արարողութիւնը կը սփռուի ուղղակի Ռատիօ Տիալոկէն:

Հանդիսութեան աւարտին ներկաները կը հիւրասիրուին Թէյասեղանի շուրջ, Ա. Զրբաշեան սրահը:

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 10, Պատարագ և Մատաղօրհնութիւն:
Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՎԱՉԷ ԱՐՔ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Ս. Սեղանին կը սպասարկեն Մակար Քհնյ. Նաճարեանն եւ Վարդավառ Քհնյ. Գասպարեան:

Երգեցողութիւնները կը կատարէ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Եըլմազեանի, Կոմիտասեան եղանակով:

Յաւարտ պատարագի ճաշ մը կը սարքուի Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Մարմնի կողմէ, ի պատիւ Վաչէ Արք. Յովսէփեանի եւ հիւրերուն, Ա. Զըրբաշեան սրահը:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԱԼՖՈՐՎԻԼ Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 10, Սրբոց Թարգմանչաց տօնին առիթով կը կատարուի աւանդական մատաղօրհնութիւն եւ տօնախմբութիւն Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս -- Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ: Կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝

ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ՊԱՊՈՒՃԵԱՆ

Պատարագի աւարտին կը կատարուի աւանդական մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն Ս. Պօղոս -- Պետրոս Եկեղեցւոյ հանգուցեալ բարերարներու, հոգաբարձուներու եւ բոլոր եկեղեցւոյս սատարողներու հոգիներուն համար:

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 9-ին:
Պատարագ ժամը 10·30-ին:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 9, տօն է «ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑ»:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՑ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU
— SALLE GARANCE —
9 Juin — 18 Octobre

VENDREDI 8 OCTOBRE
14 h 30 : *Août* (K. Guevorkian),
17 h 30 : *Les obsèques d'A. Aharonian* (H. Verneuil), *Que sont mes camarades devenus* (J. Kébadian),
20 h 30 : *S. Paradjanov* (un portrait de P. Cazals), *Achik Kerib* (S. Paradjanov).

UGAB - MARSEILLE

OUVERTURE
DU CENTRE CULTUREL ARMENIEN
POUR ENFANTS (6 - 17 ans)

— Chaque Samedi de 14h à 18h. —
L'ouverture aura lieu le 2 Octobre.
Activités proposées: Judo, Informatique Cours d'aquarelle, Initiation à l'arménien, Chants et Danse.

Pour les inscriptions nous contacter les lundis et vendredis au 91. 22. 10. 45.
— *Les cours seront gratuits* —

Le mouvement culturel arménien au Ve siècle et les Saints traducteurs

COLLOQUE

Vendredi 8 Octobre

sous la présidence de l'Académie des Sciences, Lettres et Arts de Marseille

organisé par *Le Centre Culturel SAHAK-MESROP*
339, avenue du Prado, — 13008 MARSEILLE

PROGRAMME DU COLLOQUE

19h30 Accueil — 20h Introduction et présentation des participants. *Khatchig Yilmazian*, Directeur — 20h15 «*L'invention de l'alphabet arménien et le mouvement des premiers traducteurs*»: *Agnès Ouzounian*, Docteur en linguistique, chargée de cours à l'INALCO (Paris) — 21h Débat — 21h15 «*L'Age d'or de la littérature et sa place dans le développement de la culture arménienne*»: *Robert Der-Merguerian*, Professeur à l'Université de Provence (Aix-en-Provence) — 22h Débat — 22h15 Conclusion. *Mgr. Vatché Hovsépian*, Prélat du Diocèse occidental de l'Amérique du Nord — 22h30 Clôture. *Georges Bergoin*, Secrétaire perpétuel de l'Académie de Marseille — 22h45 Réception.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 7

JEUDI
7 OCTOBRE
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 18.167

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.167

ՄՈՍԿՈՒԱ

160 ՄԵՌԵԱԼ, 600 ՎԻՐԱՒՈՐ

ԳՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԽԻՍՏ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Հոկտեմբեր 6-ին մինչ կը սպասուէր իր ելոյթին, Ելցին խիստ միջոցներ ձեռք կ'առնէր եւ պարզ էր որ պարտեալները պէտք է սուղ պիտի վճարէին այդ պարտութիւնը: Քաղաքապետը՝ Եուրի Լուժկով յայտարարած է. — «Որոշեցինք չկրկնել 1991 Օգոստոսի սխալները որոնք թոյլ տուին վերակազմակերպումը անոնց որոնք կ'ուզէին հին վարչակարգը վերահաստատել»:

Գործածուող օրով, խանդավառութեամբ ընդունուած էր գրաքննութեան ջնջումը, երեք տարի յետոյ կը վերահաստատուի: Հոկտեմբեր 3-ին, Կիրակի, միայն՝ անկախ «Սեւոդնյա» օրաթերթին խմբագիրն է որ Կրեմլին կը գտնուի: Թղթակցութիւնը որ պիտի հրատարակուէր գրաքննուած է, «Նեզավիսիմայա Կազէտա»ի հետ, առաջին երկու պարագաներն են:

Կառավարութիւնը շրջաններու վրայ ալ կը բեռցնէ պատահածին պատասխանատուութիւնը, որոշ վերապահութիւն ցուցաբերելով Ռուսաստանի Հանրապետութեանց եւ Մարզերու նկատմամբ: Այդ վերապահութիւնը փոխադարձ էր քանի որ անոնց առաջին հակազդեցութիւնները համախոհութիւն մը կ'արտայայտէին «կեդրոնի» նկատմամբ, «այս սիրելի իշխանութիւնը» որու կ'ըսուի ըստ բանաստեղծ Լերմոնտովի գործածած բանաձեւումին ցարական օրերուն՝ «Սպաննէ՛ գլխ կամ՝ լսէ՛»: Ձեռք առնուած միջոցներու կարգին, ջնջուած է նաեւ Մոսկուայի Քաղաքապետական Խորհուրդը: 48 ժամուան մէջ, 1500 հոգի ձերբակալուած են:

**

Հաշուեկշիռը որ վերջնական ալ չէ, աւելի ծանր է որքան կը կարծուէր սկիզբը: 160 մեռեալ կայ եւ 600 վիրաւոր, բայց Խորհրդարանին շէնքին մէջ, դեռ դիակներ կան:

Ըստ «Ֆիկառօ»ի մէկ թղթակցին, այսօր վիրաւորներ կան որոնք «կը խանդարեն», քանի որ վկաներ են եւ կը նկարագրեն թէ ինչպէս Ելցինի ուժերը կրակ կը բացին հաւաքուած բազմութեանց վրայ: Լրագրողը կը յայտնէ նաեւ թէ մասնաւոր գծուարութիւններ կան որոշ վիրաւորներու մօտենալու համար: Հիւանդանոցէ հիւանդանոց կրցած է խօսիլ Օստանկինոյի (հեռատեսիլ) գրասենեակին հետ, բայց «անտանելի» դարձած են Խորհրդարանի դեսպանատուները:

Մեռեալներու մէջ է Թէ - էՖ - 1-ի լրագրողներէն մը՝ Իվան Սքոփան, ծագումով չեխ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ.

ՅԱՊԸ հրապարակ հանեց իր պաշտօնավարութեան շրջանի տասներորդ «Թուղթ Մշակութայինը» խորագրուած՝ Վերիթաթիս Սփլանտոր (Ճշմարտութեան Շքեղութիւնը) որ գլխաւորաբար նուիրուած էր կաթողիկէ բարոյականին հիմնական սկզբունքներուն: Յովհ. Պօղոս Բ. կը դատապարտէ արդի մտածողութեան որոշ «շեղումները», կը սահմանէ իրական ազատութեան մը պայմանները: Աստուածաբաններէն կը պահանջէ «պարկեշտ հաւատարմութիւն մը Եկեղեցւոյ ուսուցման», եպիսկոպոսներէն կ'ակնկալէ որ ուշադիր ըլլան «ողջամիտ վարդապետութեան» հուսկ քաղաքագէտներէն կը սպասէ որ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԵՐԵՒԱՆ
ՀԵՌԱՏԻՊ
ՓՈՐԻՁ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 / 4)

ՏԱՐԱԴՐԱՄԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Վարչապետ Հրանտ Բագրատեան Հոկտեմբեր 1-ին Ուաշինկթընի մէջ հանդիպում մը ունեցած է Տարադրամի Միջազգային Հիմնադրամի տնօրէն Մ. Կամթեսիւի հետ, որու ընթացքին անոնք քննարկած են Կովկասի իրավիճակը եւ Հիմնադրամին տնօրէնը յայտնած է թէ իրաց այս կացութեան մէջ կարելի չէ Հայաստանին անմիջապէս տրամադրել այն վարկը, որ մասամբ պիտի փակէր պիւտճէին բացը: Վարչապետը անընդունելի գտնելով այս որոշումը, շեշտած է որ որեւէ փաստաթուղթ գոյութիւն չունի այն մասին թէ Հայաստան պատերազմող երկիր է. ի վերջոյ գտնուած է միջին լուծում մը: Հ. Բագրատեան նոյն օրը հանդիպում մըն ալ ունեցած է Քոնկրէսի անդամներ Բրէմի եւ Մըք Լէյնի հետ, որու ընթացքին արծարծուած են առեւտրատնտեսական համագործակցութեան առընչուող հարցեր:

ՌՈՒՍ - ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐ

Ուաշինկթընէն վերադարձի ճամբուն վրայ, Հ. Բագրատեան Մոսկուայի մէջ հանդիպում ունեցած է իր պաշտօնակիցին՝ Չերնոմիրդինի հետ եւ ցաւակցութիւն յայտնած վերջին իրադարձութիւններու առթիւ: Միաժամանակ քննած են նաեւ ռուս - հայկական գործակցութեան վերաբերող հարցեր: Հանդիպումին վերջաւորութեան, Հ. Բագրատեան եւ փոխվարչապետ՝ Ա. Շոխին ստորագրած են միջկառավարական համաձայնագրեր օդային փոխադրութիւններու եւ քարտէսագրութեան վերաբերող:

ՑԱՒԱԿՑԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐ ՄԸՆ ԱԼ ԼՂՀ-ԷՆ

ԼՂՀ-եան կառավարութիւնը Հնդկաստանի ծանր երկրաշարժին առթիւ ցաւակցական հեռագիր մը ղրկած է երկրին կառավարութեան, ուր նաեւ պատրաստակամութիւն յայտնած է տրամադրելու Արցախի այն լաւագոյն փրկարարներու ջոկատը, որ մեծ փորձառութիւն ձեռք ձգած է հրետակոծութեանց ընթացքին:

ԿԵԴՐ. ԴՐԱՄԱՏԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՅԱՏՈՒԿ ԽՄԲԱԿ

Հայաստանի եւ Ռուսաստանի միջեւ դրամական համակարգերու միացման մասին ստորագրուած համաձայնագրի պայմաններու իրագործումը վերահսկելու նպատակով աշխատանքի խումբ մը ստեղծուած է Հայաստանի Կեդր. Դրամատան մօտ: Խումբը մշտական կապի մէջ է Ռուսաստանի Կեդր. Դրամատան համանման խումբին հետ:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՄԻԱՅՆ ԱԲԽԱԶԻԱՆ ՉԷ

Տասնըութ ամիս առաջ երբ Վրաստան կը վերադառնար Շեւարնածէ, կը գտնէր բընակչութիւն մը որ մեծ մասով խոր վրդովումը կ'ապրէր Գամսախուրդիայի բռնատիրական եւ ազգայնամոլ իշխանութեան: Նոր նախագահին առաջին մտահոգութիւնն էր երկրին խնայել քաղաքացիական պատերազմ մը որ կործանարար կ'ըլլար: Իր նախագահութեան ամբողջ շրջանին ան ջանաց հաշտեցնել Վրացիները: Աշխատասենեակին կից ննջասենեակ մը հաստատել տուաւ Թիֆլիսի բարձրայարկ այն շէնքին չորրորդ յարկը ուր ոչ երկար ատեն առաջ տեղ գրաւած էր Մարքս - Լենինականութեան հիմնարկը: Օրական 18 ժամ աշխատանքով ու չորս ժամուան քունով անոր առաջին մտամտեռումն էր անկումի եզրին հասած երկրին անհամար հարցերը ինք անձամբ լուծել: Վրաստան առանց օրէնքի երկիր է. կայ միայն զէնքերու օրէնքը: Չունի Սահմանադրութիւն, կանոնաւոր բանակ, ոստիկանութիւն եւ տնտեսութիւն: Աբխազական կնճիռը պատճառ եղաւ որ Ռուսաստանի հետ երկաթուղային յարաբերութիւնը խզուի. Օսէթներու հարցը սիպերեան քարիւղին կաղամուղը փակած է. իսկ Սեւ Ծովու նաւահանգիստները կը գտնուին Գամսախուրդիայի մարտիկներուն հակակշռին տակ: Արեւմուտքէն հասած միակ օժանդակութիւնը որ գլխաւորաբար Ամերիկացիներէն ու Գերմաններէն կուգայ, արդիւնք է այն լաւագոյն յարաբերութիւններուն զորս ունի նախագահը Ճէյմս Պէյքըրի կամ Հանս Տիթրիխ Կէնշէրի հետ:

Այս է գինը զոր պէտք է վճարէ երկիր մը երբ կ'ուզէ դուրս սահիլ հզօր դրացիին՝ Ռուսաստանի ազդեցութեան գօտիէն: Երկար ատեն չէ անցած այն օրերէն երբ խորհրդային սեղաններու գետնախնձորին 25%-ը, գինիին 60%-ը, թէյին 96%-ը կուգար Վրաստանէն: Այսօր սխալ չէ ըսել որ ազգային արտադրութիւնը կանգ առած է: Ժողովուրդը գլխաւորաբար հացով կը սնանի: Հերթեր կ'երկարին կէս գիշերէն մթերանոցներու առջեւ, մինչ անտէր, թափառական շուներու բազմութիւններ կը սպառնան առանձին անցորդներու: Դրամահոսքի համեմատութիւնը աստղաբաշխական թիւերու հասած է: Տարրալուծարանի մը մէջ աշխատող հետազօտողի մը ամսական շահը մէկ տոլար է. խորհրդարանականը երեք տոլար կը ստանայ, իսկ նախագահը (պաշտօնապէս) հինգ տոլար: Ոստիկանները որ այնքան ալ չեն շահիր, սպառնալիքով դրամ կը շորթեն շուկաներու վաճառորդներէն, կամ թմրեցուցիչ կը գողնան: Պատմական «մետաքսի ուղին» որ Ասիան կը կապէր Եւրոպայի, օրէ օր կը վերածուի «մորֆինի ուղի»ի:

Վրաստանի ճամբաներուն վրայ մարդիկ կը սպաննուին նաեւ քանի մը լիթր հեղուկ վառելանիւթի համար: Այլեւս ոչինչ գարմանք կրնայ պատճառել: Ոչ ոք կեանքի պահովութիւն կը վայելէ. ոչ տեղացին, ոչ օտարականը: Ռուսերը հետզհետէ կը վերատիրանան իրենց ազդեցութեան գօտիներուն ու տակաւին 15 հազար զինուոր ունին վրացական հողին վրայ: Մոսկուա հասկցուցած է որ կ'ուզէ իր ձեռքը պահել Թիֆլիսի, Պաթումի եւ Ախալքալաքի պահակակէտերը: Ամբողջ նպատակը, այնպէս կը թուի որ Գամսախուրդիայի վերադարձին արդիւք ըլլալ է: Նախկին նախագահը արդէն իր ձեռքը անցուցած է Սեւ Ծովու նաւահանգիստները առաջնորդող ճամբաներն ու երկաթուղիները որոնք օժանդակութեան եւ տնտեսութեան կենսական կէտեր են ոչ միայն Վրաստանի, այլ նաեւ Հայաստանի եւ Ազրբէջանի համար: Ասոնցմէ զատ պէտք է կարենալ խուսափիլ Հարաւային Օսէթիոյ եւ Աճարիոյ անջատումէն. յատկապէս այս վերջինին որ կը ղեկավարուի մաֆիայի ուսամէտ տիպարի մը կողմէ որ քաղաքական նկրտումներ ունի ամբողջ Վրաստանի համար: Որոշ տեղեկագիրներու համաձայն, կ'ըսուի թէ երկրին հարաւակողմի Հայերն ալ զէնք ու զինամթերք կը կուտակեն «մեծն Հայաստան»ի մը երազով:

Ամբողջ այս իրարանցումին մէջ որուն կեդրոնը կը գտնուի Շեւարնածէ, շատեր կը յիշեն Թիֆլիս վերադարձի օրերուն անոր գրեթէ մարգարէական խօսքերը թէ «կրնամ ամէն բան կորսնցնել, բայց պիտի չմեկնիմ. երբե՛ք»:

Ա. Թ. Թ.

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԵՒՌՈՒՍ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵ՞ՐԸ ԿԸ ԿՆՃՌՈՏԻ՞Ն

Վերջին շրջանին կեցուածքի որոշ փոփոխութիւն մը կը նշմարուի Թուրքիոյ ռուսական քաղաքականութեան մէջ. ինչ կը վերաբերի մամուլին, Թուրք վարչապետին Մոսկուա այցելութենէն ի վեր համագործակցելու, Ռուսաստանի մէջ ձեռնարկութիւններ հիմնելու ախորժակները նուազած են. ծանօթ է որ նախագահ Ելցին մերժած էր Ղարաբաղի կնճիռին համար որպէս հաշտարար զօրք ուսեւ Թուրք ուժեր ղրկելու Չիլլէրի առաջարկը: Ասոր վրայ աւելցան Ազրբէջանի ներքին վերջին փոփոխութիւնները որոնք Թուրքիոյ առաջնահերթ դերը փոխանակեցին Ռուսաստանով: Թուրքիա հակառակ որ ատենին հարկաւոր գործնական նեցուկը վլացաւ Թրքամէտ նախագահ Էլչիպէյի, Ալիեւի մէջ այսօր կը տեսնէ միայն ռուսական քաղաքականութեան գրեթէ կոյր հետեւորդը, ինչ որ մեծապէս կը վրդովէ զինք:

Թուրքեւռուս յարաբերութիւններուն մէջ լարուած վերջին կացութիւն մը ստեղծըւեցաւ Կովկասի մէջ ռուսական զօրքը աւելցնելու Մոսկուայի մտադրութեամբ. Թուրքիա հակառակեցաւ առաջարկուած կարգադրութեան, բայց հարցը փակուած չէ ու Թուրք մամուլը կը շարունակէ արձագանգել նիւթին. Հոկտեմբեր 5-ի «Թէրճիման» օրաթերթը ուշադրութիւն կը հրաւիրէ Ռուսաստանի Արտաքին նախարարութեան Արեւմտեան Ասիոյ բաժնի պետին հետեւեալ արտայայտութեան, նոյն խնդրին մասին. ան ըսած է. «Թուրքիոյ խիստ հակազդեցութիւնը կրնայ թիւրիմացութեան հետեւանք ըլլալ: Մե՛ր հարցն է թէ որքան զինուորական ուժ եւ հրասայլ պիտի ունենանք մեր հողերուն վրայ: Այս պատճառով, մենք Թուրքիոյ հարց չտուինք թէ ինք որքա՛ն զինուոր ու հրասայլ ղրկեց Քիւրտիստան»: Այս խօսքերը կը մեկնաբանուին Կովկասի մէջ զինուորական ռուսական ներկայութիւնը աւելցնելու որոշումը քրտական խաղաքարտով հակակշռելու որպէս մտադրութիւն. ասկէ զատ, նոյն թերթը անրաղձալի կը նկատէ Անգարայի ռուս դեսպանը, չեշտելով անոր հակաթուրք կեցուածքը: Ալ. Չէրնիշեւ մամուլի ասուլիսի մը ըսելէ ետք թէ Թուրքիան սպառնալիք մը չեն նկատեր Ռուսաստանի համար, հարց տուած է. «Դուք ինչո՞ւ տակաւին կը պահէք Արեւելքի ձեր 2-րդ եւ 3-րդ բանակները: Որպէս մեզի ուղղուած սպառնալի՞ք»: Թերթը կ'աւելցնէ թէ Անգարա կը փափաքի փոխել ռուս դեսպանը, սակայն կը նախընտրէ լռել, դիւանագիտական հարցի մը պատճառ ըլլալէ խուսափելով:

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՑԵՏԱԳԱՅ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԱՅԼ ՀԱՐՑԵՐ

ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մնալով այս հարցի շրջագիծին մէջ, կ'ուզէի քանի մը նմոյշ տալ հայերէնի դասաւանդութեան նոր փիլիսոփայութեան մը կապակցութեամբ Հ. Բ. Ը. Մ. Մարի Մանուկեան վարժարանի տնօրէնութեան կատարած մատնանշումներէն (քաղելով՝ 1991 Դեկտեմբեր 6 – 7-ին տեղի ունեցած կրթական համագումարին առաջարկուած նիւթերէն):

Նկատի առած այն բացայայտ իրողութիւնը որ ամերիկեան շրջապատը, պայմաններն ու մտայնութիւնը ժխտական ազդեցութիւն ունին մեր աշակերտներու ազգային ըմբռնումներուն վրայ, անհրաժեշտ կը թուի «ձերբազատիլ դասական, միջին արեւելեան ըմբռնումներէն եւ փոխարէնը որոնել նոր ուղիներ, ընտելանալ նոր մօտեցումներու եւ գործելակերպերու», այլ խօսքով մշակել եւ իւրացնել հայեցի դաստիարակութեան նոր փիլիսոփայութիւն մը, «ազդու եղանակով նոր սերունդին փոխանցելու համար մեր լեզուն ու մշակոյթը, հայրենասիրութեան եւ ազգային գիտակցութեան ոգին»: Առ այդ, կ'առաջարկուի.

– Նիւթերու եւ նոր հեղինակներու նպատակ հետապնդող ընտրութիւն կատարել:

– Խրթին քերականութեան և կամ ժամանակավրէպ նկատուող գրական ընթերցումներու փոխարէն հայ մշակոյթի, ազգ. աւանդութեանց եւ սովորութիւններու, ժամանակակից հայրենի եւ սփիւռքահայ իրադարձութիւններու եւ երեւոյթներու մասին դասեր պատրաստել:

– Նկատի ունենալով որ ո՛չ մէկ դասագիրքի շարք կրնայ գոհացնել մեր կարիքները, յարատեւօրէն փնտռել, ընտրել եւ դասարանի մէջ օգտագործելի նիւթերու վերածել դասագիրքերու շարքերու մէջ գտնուող այժմէական կտորները, պարբերական մամուլի մէջ երեւցող յօդուածները եւ թարգմանաբար տրամադրելի չահեկան այլեւայլ նիւթեր:

Բնականաբար այս եւ չանձկան այլ հարցերու լուծումը կապուած է հայերէնի ուսուցիչներու, զորս գտնելը այնքան ալ դիւրին չի թուիր, մանաւանդ ներկայիս, Միջին – Արեւելքէն Ամերիկա եւ այլուր: Այս հարցին կ'անդրադառնար Ֆերահեան Ազգային Վարժարանի տնօրէնը.

«Հայերէնի ուսուցիչ գտնելու շատ դժուարութիւն ունինք: Շատ դիմողներ կան, բայց զգոյշ ենք մեր ընտրութեան եւ որոշումին մէջ: Պարզապէս հայերէն գիտնալը բաւարար չէ հայերէնի ուսուցիչ ըլլալու համար: Հայերէնի լաւ ուսուցիչ գտնելու դժուարութիւնը օրէ օր կը ծանրանայ: Այդ բանը ես զգացի, երբ մեր ուսուցիչներէն մին մահացաւ: Դժուարութեամբ կրցայ ներքին կարգադրութիւն մը ընել ողբացեալ ուսուցչին գործը փոխարինելու համար: Դժբախտաբար, ամերիկահայ սերունդի՛ն դասաւանդող ուսուցիչներու պակասը ունինք»:

Թէ ի՛նչպէս կարելի է այդ պակասը լրացնել, Պր. Ղազարեան անհրաժեշտ կը նկատէր ուսուցչանոցի մը բացումը. «կարծէք տակաւին չենք համոզուած ատոր օգտակարութեան. ամէն իրագործում կապուած է նիւթականի եւ ամէն բան կամաւոր աշխատանքներով չի կատարուիր»:

Տնօրէնին դիտել կուտայի որ Լա Վըրնի Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէճը անցեալ քանի մը տարիներուն ուսուցչանոց մը բացած էր, ուր կը դասաւանդուէին հայերէն եւ անգլերէն մանկավարժական, ուսուցողական եւ այլ նիւթեր, ուսման աւարտին ալ խոստանալով ուսուցչական վարկաւորում տալ դասընթացքին հետեւող ուսանողներուն: Կը յիշեցնէի նաեւ որ այդ դասընթացքներուն ոչ միայն ուսանողներ չհետեւեցան, այլեւ մանաւանդ՝ ո՛չ մէկ ուսուցիչ:

Կը հարցնէի Պր. Ղազարեանին, թէ մինչ ինք անհրաժեշտ կը գտնէր ուսուցչանոցի մը բացումը՝ որակաւոր հայ ուսուցիչներ հասցնելու համար, որպէսզի անոնք կարենան ամերիկահայ սերունդին դասաւանդել, միւս կողմէ դիտել կուտար որ «տակաւին չենք համոզուած ատոր օգտակարութեան» (կը խորհիմ թէ ակնարկութիւնը ուղղուած էր պատասխանատու վերին մարմիններուն), ուրեմն ի՞նչպէս կարելի է լուծել այս թնճուկը. «Կարծէք դպրութին մէջ համադրումի պէտք ունինք: Օրէ օր այս դպրութը կ'աճի, սակայն աշխատանքներու համադրում չկայ», կ'աւելցնէր ան:

– Չէ՞ք կարծեր որ եթէ մեր դպրոցներուն հայ ուսուցիչները չեն հետեւիր ուսուցչանոցի դասընթացքներուն կամ չեն ձգտիր աւելի բարձր վկայականներու, պատճառն այն է՝ որ իրենց նիւթական վարձատրութեան մէջ զգալի փոփոխութիւն մը չի յառաջանար:

= Անշուշտ, այդ հարցը կայ: Այսօր հանրային դպրոցի մը մէջ սկսնակ ուսուցիչ մը 30 – 35 հազար տոլար կը ստանայ տարեկան, իսկ հայկական վարժարանի մը մէջ սկսող ուսուցիչ մը, առանց որեւէ փորձառութեան, կը ստանայ տարեկան 20 – 22 հազար տոլար: Այս իրողութեան լոյսին տակ դժուար է համոզել երիտասարդ սերունդը, որ երթայ ուսանի եւ վկայականով մը գայ պաշտօնավարէ հայկական դպրոցի մը մէջ՝ նուազ վճարումով, գոհունակութիւն ընելով եսայլն»:

Նիւթէն փոքր շեղում մը կատարելով կը հարցնէի.

– Պր. Ղազարեան, դուք տնօրէններու հետ կապեր ունի՞ք:

= Այո՛:

– Հայկական բոլո՞ր վարժարաններու տնօրէններուն հետ:

= Ո՛չ, միայն ազգային վարժարաններուն տնօրէնները երկու – երեք ամիսը անգամ մը կը հաւաքուին:

– Ինչո՞ւ միայն ազգային վարժարաններ:

= Մեր Ազգային Վարչութեան, Ուսումնական Խորհուրդին վարչական շրջագծին մէջ կ'իյնան վեց դպրոցներ (Ֆերահեան, Մեսրոպեան, Ալեք Փիլիպոս, Շամլեան, Արի Կիրակոս Մինասեան եւ Սան Ֆրանսիսքոյի Գուլզեան – Զաքարեան): Մենք ձեւով մը տիսթրիքթ ենք. այսինքն վեց դպրոցներու ուսուցչական կազմի ամսականները նոյնն են, իրենց ունեցած առաւելութիւնները որոշ չափով նոյնն են եւայլն:

– Կարելի չէ՞ հայկական միւս դպրոցներուն հետ կապ պահել:

= Ատիկա Ազգային Վարչութեան եւ Ուսումնական Խորհուրդին պարտականութիւնն է:

– Անձամբ ի՞նչ կը խորհիք:

= Ես շատ համաձայն եմ նման կապերու: Կարծէք լռելեայն մրցակցութիւն մը կայ: Կը խորհիմ թէ հարցը աւելի քաղաքական է, քան՝ վարչական, որովհետեւ մենք՝ տնօրէններս, երբ իրարու հանդիպինք, վարչական գետնի վրայ ո՛չ մէկ հարց ունինք: Շատ կ'ուզէի, օրինակ, Մարի Մանուկեան վարժարանի տնօրէն Յակոբ Յակոբեանի հետ տեսնուիլ կամ Արշակ Տիգրանեան վարժարանի տնօրէն Վարդգէս Գուրուեանի հանդիպիլ եւ մտքերու, փորձառութեան փոխանակումներ ունենալ:

Նոյն հարցը կ'արծարծէի Թէքէեան Մշակութային Միութեան Արշակ Տիգրանեան վարժարանի տնօրէն Վարդգէս Գուրուեանի մօտ, հարցնելով թէ հայկական միւս դպրոցներուն կամ տնօրէններուն հետ կապեր ունի՞ր: Կը պատասխանէր. «Ունինք հայ տնօրէններու խորհուրդ մը, որուն մաս կը կազմեն եօթը դպրոցներ եւ Ամերիկահայ Միջազգային Գոլէճը: Ամիսը անգամ մը կը հաւաքուինք: Դժբախտաբար, ազգային վարժարաններու տնօրէնները իրենց հոգաբարձութիւններէն կամ Առաջնորդարանէն արտօնութիւն չեն ստացած մասնակցելու այս հանդիպումներուն: Ատիկա շատ տխուր երեւոյթ մըն է. տուժողը իրենք են: Եօթը վարժարաններու տնօրէններս ամիսը անգամ մը կը հաւաքուինք, տարբեր դպրոցի մը մէջ, կ'արծարծենք ազգային եւ դաստիարակչական հարցեր, պիւտճէական եւ այլազան խնդիրներ: Շատ հաճելի եւ արդիւնաւէտ են այդ հանդիպումները: Հոն է որ կը խօսինք նաեւ հայագիտական հարցերու մասին: Օրինակ, այս վարժարաններուն տնօրէններուն եւ հայերէնի ուսուցիչներուն մասնակցութեամբ մշակուեցաւ հայերէնի ուսումնական ծրագիր մը, որ գործադրութեան դրուեցաւ 1991 – 1992 տարեշրջանին: Կը խօսինք նաեւ մեր ուսուցիչներուն վիճակի բարելաւման, դպրոցներու մակարդակին բարձրացման մասին:

«Ձիս ամէնէն շատ մտահոգող երեւոյթը պիւտճէական հարցն է: Երբ դրամ չկայ, ոչինչ կրնաս իրագործել: Եթէ դրամ ունենանք, մարդ կը ղրկենք Հայաստան, որպէսզի տեսարժան վայրերէ 5.000 լուսապատկեր նկարէ: Որքան գիտեմ՝ Շամլեան Ազգային Վարժարանը ունի այդ լուսապատկերները, որոնց համար քանի մը տարի առաջ մօտ 25 հազար տոլար ծախսուած է: Այդ տեսակ բան մը պէտք է հայկական բոլոր դպրոցները ունենան: Շատ կարեւոր է աշակերտներուն համար գիտնալ Հայաստանի աշխարհագրութիւնը՝ գեղեցիկ նկարներով: Քարտէսներ չունինք: Եթէ դրամ ըլլար, կրնայինք մասնագէտներ վարձել եւ հայերէնի նոր դասագիրքեր պատրաստել՝ ամերիկեան լաւորակ դասագիրքերու մակարդակով, թէ՛ որպէս խորք, թէ՛ որպէս ձեւ, թէ՛ որպէս թուղթ, թէ՛ որպէս դիւրութիւն: Եթէ դրամ ունենանք, կրնանք ուսուցիչներուն նուազ դասապահ տալ, յաւելեալ ուսուցիչներ վարձել, լաւ ուսուցիչը լա՛ւ վարձատրել, որպէսզի ան ալ իր կարգին ուսումնասիրութիւններ ընէ եւ աւելի լաւ աշխատի: Պիւտճէական մտահոգիչ պարագան, անշուշտ, կը վերաբերի հայկական բոլոր դպրոցներուն: Դրամի պակասը կը զրկէ մեզ շատ մը օգտակար ծրագիրներու իրականացումէ: Օրինակ, անհրաժեշտ է բան մը կազմակերպել, որպէսզի ամէն տարի՝ կաղանդի արձակուրդին կամ շրջանաւարտութենէ անմիջապէս ետք, շրջանաւարտ աշակերտները կարենանք տանիլ Հայաստան, ուր շփման մէջ մտնելով հողին ու մշակոյթին հետ, անոնց մէջ հոգեկան մեծ փոփոխութիւն կը յառաջանայ: Ատիկա շատ դրական գործ մըն է, զոր անհրաժեշտ է իրականացնել»:

Երբ օրուան հրամայականը օտար ափերուն հասնող սերունդի դաստիարակութիւնն է ու վաղուան համար կրթուած ու ազգային գիտակցութեամբ օժտուած սերունդի մը պատրաստութիւնը, տարօրինակ չէ՞ որ, քաղաքական նկատառումներով, հայկական բոլոր վարժարաններուն տնօրէնները չկարենան մէկտեղ հաւաքուիլ, իրարու հանդիպիլ ու իրարու հետ փոխանակել իրենց փորձառութիւնները, օգնել իրարու՝ մէկը միւսին պակասը լրացնելով, եւ վերջապէս ներդաշնակութիւն եւ միասնականութիւն ստեղծելով դէթ կրթական եւ դաստիարակչական մարզին մէջ:

Ի վերջոյ, հայկական վարժարանները քաղաքական հնոցնե՞ր են, թէ կրթական օճախներ...

ՀԱԼԱԾՈՒԱԾ ԱՌԱՔԵԱԼԻ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

«Ցառաջ»ի Սեպտեմբեր 26-ի համարում, ճաշակեցի Ալեքսանդր Թոփչեանի ինձ ուղղուած, երկարաշունչ բաց նամակը՝ «Իսկապէս ովքե՞ր են ժողովրդի թշնամիները»:

Նոր օրերի այս հալածուած առաքեալը, կաշուից դուրս է եկել որ այլ կարծիք եմ յայտնել իր ռուսերէն գրած տրտունջի մասին, լոյս տեսած Լա փանսէ Ռիւս (Ռուսկայա Միսլ) թերթում:

Արդէն այս բաց նամակի ներշնչող խորագիրը եւ լուծողականի «էֆեքթ» ունեցող բովանդակութիւնը, մեզ յիշեցնում է Հայաստանի երեսունական տարիները, այն խաւար օրերը, երբ տարակարծիք լինել յանցանք էր: Երբ գերիշխում էր այն լոզունգը «Կամ մեզի հետ, կամ մեզի դէմ»:

Ժամանակները անսպասելիօրէն փոխուեցին, բայց դեռ մնում են անփոփոխ լճացած ուղեղներ՝ ռեմոնթի կարօտ...

Ա. Թոփչեան սիրում է ճնճղուկը որսալ թնդանօթով ... Իմ պարզ դրութիւնը վերլուծելու համար, «փրոֆեսիոնալ» գրողը, ոչ միայն չռայլ «էներկիա» ու ժամանակ է վատնել այլ դիմել է Պղատոնին: Ու գրիչը թաթխելով արջասպին մէջ, տեղի է տուել վարկաբեկիչ, ամբոխավար ու յոռի որակումների: Մեծ մայրս որ կարդար հայրենի գրողի այս ինքնատի՛պ յօդուած - պատասխանը, պիտի բացագանչէր՝ «Աւա՛ղ, էսա մարդը չնորհքով ծավրեր ի»:

Ի՞նչ արած՝ le style c'est l'homme ...

Սակայն մա՛րդը երբ ինձ հարց է տալիս՝ «...Ի՞նչու էիք այդպիսի հետեւողականութեամբ, այդպիսի նուիրագործութեամբ եւ այդպէս յաճախ համագործակցում ոճրագործ Պետութեան հետ, օգտւում նրա բարեհաճ վերաբերմունքից» դեհ արի մի ասա՝ porca miseria...: Այս մարդու զզուելի mauvaise foi-ն հաստատելով, այլեւս ինձ արդարացնելու հարկ չկայ:

Այնուամենայնիւ հարկաւոր է գոնէ՝ տամ մի քանի ճշգրտումներ:

Նախ «Ռուսկայա Միսլ»ում լոյս տեսած յօդուածը արտատպում չէ: Անձամբ ստուգել եմ որ Ապրիլ 30/Մայիս 6, 3977 համարում, հեղինակի բո՛ւն ռուսերէն ձեռագիրն է հրատարակուել: Վստահաբար «Երկիր»ն էլ հրատարակել է նոյն թուականին բո՛ւն հայերէն ձեռագիրը: Մի գուցէ նոյն յօդուածը լոյս է տեսել նաեւ Պանկլատէշում, տեղական լեզուով...: Այսինքն մի յօդուած՝ որ վերածւում է շրջաբերականի եւ որի հեղինակը գիտակից է որ ոչ մի դր[illegible] կան արդիւնք չի կարելի սպասել [illegible] տար կազմակերպութիւններից»: Ուր[illegible] մըն ինչպէս ասում են Ֆրանսացիները՝ «On se défoule comme on peut...».

«Դուք ինձ զրպարտիչ էք անուանում», գրում է Ալ. Թ.: Բնա՛ւ այդպիսի որա[illegible] կում, այդպիսի բառ չկայ գրածիս մէջ հեղինակի անձին: Նա զայրացել է որ գողերը մկրտել եմ «անբաղձալի հիւրեր» կամ «այցելուներ»: Եթէ հայրենի գրողը սիրում է անեկտոտներ, թւում է որ զուրկ է humour-ի զգայարանքից:

Երբ մարքս - լենինեան աւետարանով սնուած, կոփուած, յղփացած, Ալ. Թ. եւ բես ունի գրելու՝ «Դուք, իմ խորին հա[illegible] մոզմամբ, դրսեւորում էք Ձեր տոտալի[illegible] տար, ես կ'ասէի նոյնիսկ՝ ստալինեան մտածողութիւնը»: Ահա այսպիսի մեկնաբանութիւններ կարդալիս, այլեւս ո՛չ կարելի է զայրանալ, ո՛չ վիրաւորուել: Պարզապէս ինձ մնում է խղճալ այսպիսի ողորմելի մտայնութեան վրայ:

Կ'ընդունեմ, առանց վերապահութեան, որ հայրենի գրողը հայրենասիրական դասի պէտք չունի: Նոյն տակառից չենք ուրեմն, քանզի ես մնում եմ կարօտ հայրենասիրութեան բոլոր դասերի: Սակայն երբ Ալ. Թ. բնական է համարում «տաճ աղբը դրսում ցուցադրել» իբր «խորհրդանշակա՛ն երեւոյթ», կամ իբր զոյն «մաքրելու» մի ցանկութիւն, այս տիպի մօտեցում պահանջում է լրջօրէն ուսումնասիրել-ստուգել, եթէ այդպիսի «կոնցեփցիա» գոյութիւն ունի Պղատոնի փիլիսոփայութեան մէջ...

Ու վերջապէս կարելի չէ անտեսել Ալ. Թ.ի ամենահետաքրքրական ճշգրտումը, իր գլխին եկած դէպքի մասին՝ «...յայտ բարեկիրթ "այցելողները" իրենց նպատակին չեն հասել, քանի որ հանդիպել են իմ դիմադրութեան եւ հեռացել են ոչ թէ "լուռ ու մունջ", այլ գլխապատառ, շնայած նրանք երեքով էին, ես՝ մենակ, նրանք զինուած էին, ես՝ անզէն»: Սքանչելի՛ մի յայտնութիւն՝ անզէն մեր հալածուած առաքեալը, յաջողել է փախուստի մատնել երեք զինուած «բանդիտները»:

Ասել է որ անուանի հայրենի գրողը, ուրիշ տաղանդ էլ ունի՝ քաջ Tartarin de Tarascon-ի հետքերով, հանդիսանում է ահա Հայաստանի նոր օրերի Rambo-ն:

ԿԱՐՊԻՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆ

Փարիզ, Սեպտեմբեր 30

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԴԻՄԱՆԿԱՐՆԵՐ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՍԻՐԷ՞Ս

Այս մէկն ալ տարբեր տիպար մըն է: Լաւ կը ճանչնամ զինքը մեր համայնքային շրջանակներէ ներս: Մէկ հոգի չէ ան իրականութեան մէջ, բարդ անձնաւորութիւն մըն է, որ կը բազկանայ քանի մը հոգիէ: Թող չբարկանայ եթէ ան, կամ թող չբարկանան եթէ անոնք այս տողերուն մէջ ճանչնան իրենք զիրենք: Ես շատ կը սիրեմ զանոնք:

– Գրականութիւնը կը սիրէ՞ս:

– Հարկաւ: Եւ թէ շատ:

Ճիշդ է: Գրասէր մարդ է: Թեւին տակ անպայման մեր գրական անդաստանէն ընտրուած գիրք մը կը պտըտցնէ, թէեւ բնաւ չեմ տեսած որ այդ գիրքը բանայ ու կարդայ: Բայց պարտաւոր եմ հաւատալու որ կը կարդայ, քանի որ անպայման նկատողութիւն մը, ցուցմունք մը, քննադատութիւն մը ունի իր թեւին տակ գտնուած գիրքին մասին: Եթէ գիրքը փոքրածաւալ գիրք մըն է, կարճաշունչ կը գտնէ զայն եւ կը պնդէ թէ հեղինակը չէ կրցած աւելի երկար շունչ մը ունենալ: Եթէ հաստափոր գիրք մըն է, կը գտնէ որ գիրքը աւելորդ կերպով ծանրաբեռնուած ու ձանձրացուցիչ է: Եթէ բանաստեղծական հաւաքածոյ է, կը պատգամէ որ արձակ գրականութիւնը ամենաբարձր գրական տեսակն է եւ որ բանաստեղծական ճիւղը երկրորդական կը մնայ: Եթէ արձակ գործ մըն է, կը պնդէ թէ գիրքը շատ տափակ է, կը տառապի բանաստեղծական թռիչքի բացակայութենէ: Անպայման վերապահութիւն մը ունի գրական ամէն ստեղծագործութեան նկատմամբ: Կը զարմանաս թէ ան այս պայմաններու մէջ ի՞նչպէս հաճոյք կ'առնէ իր կարդացածէն: Բայց կը թուի թէ կ'առնէ, քանի որ մեր մէջ յայտնի է որպէս գրասէր մարդ:

– Եկեղեցին կը սիրէ՞ս:

– Հարկաւ: Եւ թէ շատ:

Ճիշդ է: Ամէն Կիրակի անպայման եկեղեցի կ'երթայ: Հանդիսաւոր ո՛չ մէկ արարողութիւն կը փախցնէ: Առաւօտ կանուխ արդէն մտած է եկեղեցիին շրջափակէն ներս եւ սկսած է ամէնուն հետ զրուցել, որովհետեւ չկայ մէկը զոր չճանչնայ: Խորհրդարան կը մտնէ, կ'ելլէ, ասոր անոր կ'օգնէ, բանկային առջեւ կը կանգնի, մոմերուն վրայ կը հսկէ, հաւատացեալներուն ճամբայ ցոյց կուտայ երբ անոնք եկեղեցի ժամանեն, շարունակ եկեղեցի կը մտնէ կ'ելլէ սա կամ նա պաշտօնը կատարելու նպատակով, վեր կ'ելլէ, երգչախումբի անդամները կը խթանէ, վար կ'իջնէ, թաղականներէն մէկուն կամ միւսին բան մը կ'ըսէ: Միջոց մը դասուն մէջ կը կանգնի պատարագին հետեւելու համար: Բայց հազիւ հինգ վայրկեան: Յետոյ յանկարծ դարձեալ դուրս կ'ելլէ իբրեւ թէ բան մը յիշած ըլլայ: Եթէ կը ճանչնաս զինքը, կրնաս շատ ցաւիլ որ ան եկեղեցիին այսքան սիրահար ըլլալով հանդերձ բնաւ չի կրնար հինգ վայրկեանէն աւելի հետեւիլ եկեղեցական արարողութեան մը: Մանաւանդ քարոզ մը լսելու բնաւ ժամանակ չունի: Երբեմն ալ կրնաս հարցնել թէ ան իրապէս կը սիրէ՞ եկեղեցին, բայց կը թուի թէ կը սիրէ, որովհետեւ մեր մէջ բոլորէն ճանչցուած է որպէս եկեղեցասէր մարդ:

– Մեր ազգային կեանքի մէջ դեր մը ստանձնա՞ծ ես, պարտականութիւն մը կը կատարե՞ս:

– Խնդրեմ, ես ո՞վ եմ որ այդպիսի պարտականութիւն մը պիտի կարենամ կատարել: Ես համեստ ու խոնարհ ազգային մըն եմ:

Անպայման այդպէս է: Ես կը հաւատամ որ այդպէս է: Տարբեր կերպ չի կրնար ըլլալ: Բայց այս ի՛նչ խոնարհութիւն: Ան աւելի օգտակար մարդ է քան թէ քանի նշանաւոր ազգային գործիչներ: Նախ, տոհմիկ շունչ ունեցող ամէն բան ծայր աստիճան սիրելի է իրեն համար: Օրինակի համար մեր մայրենիով եթէ գիրք մը հրատարակուած է, ինք առաջին անձն է անպայման որ կուգայ ու կը գնէ այդ գիրքը: Կը կարդա՞յ կամ չի կարդար, այդ տարբեր հարց է: Եթէ տոհմիկ երաժշտութեան նուիրուած ձայնապնակ մը հրապարակ ելած է, անպայման հատ մը իրեն համար կը գնէ, հատ մըն ալ ուրիշին կը նուիրէ: Մտիկ կ'ընէ՞ այդ ձայնապնակը կամ չընե՞ր, կը սիրէ՞ այդ ձայնապնակը, չի՞ սիրեր, այդ ալ ինծի յայտնի չէ: Ազգային ամէն ձեռնարկի մէջ կրնաս վստահիլ իրեն, կրնաս բան մը սպասել իրմէ: Եթէ բանախօսութիւն մը կը սարքուի, անպայման հոն է: Եթէ թատերական ներկայացում կամ երաժշտական հանդէս մը կազմակերպուած է, ունկնդիրներու առաջին կարգին վրայ բազմած է: Ան է որ սրահէն ներս մուտք կը գործէ ամէնէն կանուխ, կարծես թէ հազիւ կրցած է համբերել մինչեւ ներկայացման ժամը: Ան է որ սրահէն կը բաժնուի ամէնէն վերջ, կարծես թէ չուզեր հեռանալ այս միջավայրէն: Եթէ արտասահմանէն մեր մշակութային կեանքին մէջ համբաւի տիրացած մէկը այցելած է մեր քաղաքը, անպայման այդ հիւրին շուրջ կը դառնայ, տունը ճաշի կը հրաւիրէ, անոր հետ կը պտըտի, տեսարժան վայրեր ցոյց կուտայ: Ամէն օր թերթերուն մէջ մեր ժողովուրդին համար լաւ լուրեր կը փնտռէ, եթէ լաւ լուր մը կարդայ, կ'ուրախանայ, վատ լուր մը եթէ կարդայ, կը տխրի: Եւ այս բոլորէն վերջ միշտ կը նախընտրէ մութին մէջ մնալ, ետեւի գիծերուն վրայ կենալ, որովհետեւ կը մտածէ որ առաջին կարգերը պէտք է վերապահուին իրմէ աւելի օգտակար, իրմէ աւելի ազգասէր մարդոց:

Բայց ես կը հարցնեմ: Իրմէ աւելի օգտակարը, իրմէ աւելի ազգասէրը կա՞յ արդեօք:

Ռ. Հ.

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԱՊԱԳԱՆ ԹՈՒՐՔԵ՞ՐՆ ԵՆ

Գերմանական «Շփիկըլ» թերթը հիմնուելով Թուրք ընկերաբանի մը կատարած հետազօտութեան արդիւնքներուն, այս զարմանալի հարցումը կ'ուղղէ: Երկրին մէջ շատ տարածուած է տակաւին գաղթական Թուրքի առաջին պատկերը. անոր որ երեք տասնամեակ առաջ հասած է այդ ափերը, դրամ շահելու մտադրութեամբ: Այդ տիպարին պատկերը այն է որ գաղթական բանուորը ճամպրուկը զետեղած է պահարանին վերեւ ու միշտ պատրաստ է ետ դառնալու. ան դժուարին ու աղտոտ գործի մը մէջ կ'աշխատի. գրեթէ ամբողջութեամբ ճղճիմ աշխատավարձը կը ղրկէ իր երկիրը ու ինք իրեն համար գրեթէ ոչինչ կը ծախսէ:

Մինչդեռ, կատարուած հետազօտութիւնը մէջտեղ կը հանէ այլ իրականութիւն. այն թէ Ալին Օթթոյէն գրեթէ տարբերութիւն չունի որպէս սպառող: Թուրքերու տուներուն մէջ յաճախ աւելի ընդհանրացած են տեսոյթը, սթէրէօ սարքաւորումները, համակարգիչները. ասոնց հետ նաեւ Թուրք բանուորները աւելի մեծ համեմատութեամբ դրամատնային հաշիւներու եւ ինքնաշարժերու տէր են: Ցատկապէս այս վերջին մարզին մէջ, Թուրքերը պատրաստ են աւելի մեծ գումարներ յատկացնելու. եւ Գերմաններու 7·6%-ին փոխարէն, իրենք 20·4% համեմատութեամբ ունին «Մերսետէս» մակնիշով կառքեր: Նոյնն է մաքրութեան պարագան. Գերմաններու 41·5%-ին դէմ Թուրքերու 89·4%-ը յայտնած է թէ օճառ ու լուացքի փոշիներ կը գործածէ ամէն օր կամ շաբաթը բազմաթիւ անգամներ:

Թուրքի միջին տիպարը աւելի խելամտօրէն կ'ընէ դրամական ներդրումները. գերման զոյգերու 81%-ը խնայողութեան հաշիւներ ունին, մինչ այս համեմատութիւնը 68% է Թուրքերու միջեւ. իսկ անոնք աւելի յաճախ դրամ կը յատկացնեն տոկոսաբեր հաշիւներու կամ բաժնեթուղթեր կը գնեն:

Առ նուազն 45 հազար Թուրքեր տունի մը կամ յարկաբաժնի մը տէր են Գերմանիոյ մէջ. նախատեսումներու համաձայն մինչեւ 2000 թուականը այս թիւը պիտի կրկնապատկուի: Սպառողական այս երանդը կը բացատրուի թրքական ընտանիքներու աւելի բազմանդամ կազմով ու ինքնաճանաչումի հոլովոյթին մէջ անոնց արձանագրած զարգացումով:

Ծարտարարուեստի աշխարհին մէջ ձեռային աշխատանքի որպէս աժան աղբիւր 1960-ական թուականներուն հրաւիրուած այս տարրը երկու տասնամեակ գոհացած էր «հիւր բանուոր»ի կարգավիճակով. անոնց մեծ մասը կը մտածէր օր մը Թուրքիա վերադառնալ: Եկուորները նախ առանձին այրեր էին որոնք համեստագոյն պայմաններու մէջ կ'ապրէին ու առաւելագոյն խնայողութիւնը կ'ընէին: Մինչեւ 1973 Թուրք բանուորներու Թուրքիա փոխանցած գումարները հաւասար էին երկրին արտածումներու փոխարժէքին:

80-ական թուականներուն երբ բազմաթիւ Թուրքեր վերադարձան իրենց երկիրը, մղուած՝ գերմանական քաղաքականութենէն ու յատուկ վճարումներէ, անոնց մեծ մասը խոր յուսախաբութիւն ապրեցաւ, որովհետեւ իրենք զիրենք օտար կը զգային հոն ու ապա իրենց խնայողութիւնը բաւարար չէր նոր կեանքի մը սկսելու: Անկէ ի վեր, գաւկի տէր ընտանիքները մեծ մասով հրաժարեցան վերադարձի գաղափարէն ու սկսան իրենց դրամը ծախսել տեղւոյն վրայ:

Գերմանիաներու մխացումէն ետք այն Թուրքերը որոնք գործատէր էին արեւմտեան շրջանին մէջ, արեւելեան քաղաքներ եւս գործունէութիւն ծաւալեցին: Այսօր թրքական ձեռնարկութիւններու մէջ աշխատող 125 հազար հոգիին մեծամասնութիւնը Գերմաններ են: Տարօրինակ կը թուի այն պարագան որ սպառող Թուրքերը նախընտրութիւն չեն տար իրենց ազգակիցներու ձեռնարկութիւններուն ու անոնց մէկ քառորդը միայն թրքական վաճառատուներէ առեւտուր կ'ընէ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Դոկտ՝ Ց. Ժ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

13. ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ԴԵՐԸ

Դպրոցները պիտի չկարենային առանձին հրաշքներ գործել: Զէր բաւեր դպրոցներու ցանց մը տարածել Պոլսոյ թաղերուն եւ գաւառներու մէջ, չէր բաւեր դասագիրքեր յօրինել, անցընել Ուսումնական Խորհուրդներուն բովէն, ու անոնց գործածութիւնը պարտադրել տալ դպրոցներուն, զանոնք աւանդող եւս պէտք էր: Սակայն դժուար ստեղծուեցաւ ուսուցանող այդ քադրը, որովհետեւ հին ոգին երկար յամեցաւ դպրոցներու մէջ:

Երբեմնի պատուելիները, որոնց հորիզոնը Սաղմոսէն, Գործք Առաքելոցէն եւ Նարեկէն երբեք անդին չէր անցներ, իրենց անմիջական յաջորդներն ունեցան, որոնք կառչած մնացին հին աւանդութիւններուն՝ մանաւանդ ինչ կը վերաբերէր իրենց պաշտամունքին դէպի գրաբարը: Աշխարհաբարը դռեհիկ, աղքատ, հետեւաբար, դեռ անհրապոյր լեզու մըն էր անոնց աչքին, եւ իրենք զիրենք սախրուած կը կարծէին գրաբար քերականական ձեւերը պահպանել շարադասութեանց մէջ կամ զանոնք համեմել գրաբար ասութիւններով:

Գաղտնիք մը չէ որ հայ լեզուի համեստ վարժապետ մը, Սիմոն Ֆէլէկեան, որ բանաստեղծի յաւակնութիւններ ալ ունէր եւ որուն մեծաւուր էր Պետրոս Դուրեանի ուսուցիչը ըլլալ, համարձակած է անոր քերթուածները սրբագրել:

Գրաբարի ի նպաստ փորձուած յետադարձ շարժումը իր կարգին արձագանգ ունեցաւ հայ դպրոցներու մէջ. ան անգամ մը եւս խանգավառեց հին աւանդութեանց վրայ դեռ գուրգուրացող վարժապետական դասը:

Դժբախտաբար, արեւմտահայութիւնը չունեցաւ իր վարժապետանոցը, ինչպէս ան գոյութիւն չունեցաւ առհասարակ ամբողջ հայութեան մէջ: Թեմական դպրոցները, Ներսէսեան ու Գէորգեան ճեմարանները Կովկասի հայութեան ծոցին մէջ, իսկ արեւմտահայութեան մէջ Պէրպէրեանը, Սանասարեանը, բայց մանաւանդ Կեդրոնականը իրենց ուսերուն էին առեր, ակամայ, վարժապետանոցի դերը. բայց պէտք եղաւ երկար սպասել, որ անոնք վարժապետներ տան ազգին. ու անոնք տուին վերջապէս: Հայ աշխարհաբարը շատ բան կը պարտի մանաւանդ Կեդրոնականին:

– 14 –
ՀԱՅ ԲԵՄՆ ՈՒ ԻՐ ՆՊԱՍՏԸ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԻՆ

Աշխարհաբարի տարածման գործօններէն մէկն ալ անշուշտ հայ բեմը եղած է:

Նախ անոր համար որ առաջին հայ թատերախաղերը յօրինուեցան ժողովուրդին լեզուով, նոյնիսկ այնպիսի պահու մը երբ մարդիկ դեռ կը խրտչէին գիրք հեղինակել այդ լեզուով:

Հ. Եղիա Փէչիկեան խօսելով Մխիթարեաններու մատուցած ծառայութեանց մասին հայ թատրոնի ստեղծման եւ հայ թատերական գրականութեան մշակման մէջ, կը գրէ. – «1807-էն կը սկսի կատակերգութիւնը աշխարհաբար եւ երբեմն Պոլսոյ ռամիկ բարբառով, եւ մեծ զարկ կը ստանայ Սոմալի (Սուքիաս Արք. Սոմալեան, աբբահայր Վենետիկի Մխիթարեանց, 1824 – 1848) ձեռքով» (1): Այդ կարգի թատերախաղերէն կը յիշատակէ. Ընչաքաղց խազնէ, Սառաֆ, Աւռամ Հրեայ, Հաճի Թըլթըլ, Խեյօֆ Դաւիթ, Աղուաշ Բանաստեղծը, Հրիտակատար, Հճախոյզ եւայլն:

Իսկ Հ. Բարսող Սարգիսեան Մխիթարեան միաբանութեան մշակութային վաստակին նուիրուած իր մէկ ուսումնասիրութեան մէջ (2) ընդարձակ գլուխ մը կը յատկացնէ Մխիթարեանց դերին հայ թատրոնի ստեղծման մէջ. ան կը ջանայ ապացուցանել, թէ «Ռուսահայոց եւ Տաճկահայոց թատրոնը՝ Մխիթարեանց աշակերտներու, այսպէս եւ սոքա՝ իրենց վարժապետներուն պարտական են, որոնք 86 տարիներ յառաջ կանխեցին զամէնքը եւ ամէն կերպ թատերական խաղերով կրթել ջանացին նոր սերունդը: Հետեւաբար, ինչպէս գրական ամէն ճիւղերու այսպէս նաեւ թատերական ներկայացումներու սկիզբ տուողներն, կրնայ ըսուիլ իրաւամբ, թէ Մխիթարեանք եղած են: Եւ եթէ այդ խաղերէն շատերը թէպէտ եւ հրատարակելու դիտմամբ յօրինած չէին, այլ իբրեւ ընտանեկան անմեղ զբօսանքի համար պատրաստած նախափորձեր, սակայն եւ այնպէս թէ՛ բանաստեղծական ստեղծագործութեամբ եւ թէ գեղեցկաճաշակ տեսարաններու կողմէն աւելի վեր են՝ քան անկէ վերջ Պոլսոյ մէջ կամ այլուր տրուած ներկայացումներէն շատերը ... Անոնցմէ շատերն աշխարհաբար լեզուով գրուած են եւ ամէնուն մատչելի:

«Նշանաւոր են եւ մասնաւոր յիշատակութեան արժանի այսպիսի խաղեր երկասիրողաց եւ թարգմանաբար յօրինողաց մէջ Հ. Եղիա Էնտազեան (որ կը գրէր 1776-ին), Հ. Ղուկաս Ինճիճեան (1795 – 99), Հ. Գաբրիէլ Աւետիքեան (1787 – 1792), Հ. Մանուէլ Ջախջախեան (1783 – 89), Հ. Իգնատիոս Փափազեան (1817 – 20), Հ. Արսէն Բագրատունի (1812 – 17), Հ. Միքայէլ Չէմպէրէկճեան (1830 – 37), Հ. Եփրեմ Սէթեան (1817 – 22), Հ. Կարապետ Եսայեան, Հ. Եղիա Թոմաճանեան (1802 – 1805), Հ. Սահակ Պրոնեան, Հ. Անանիա Ճէլալեան (1826), Հ. Աղեքս. Պէշիկթաշլեան (1826), Հ. Գէորգ Հիւրմիւզեան (1825), Հ. Մինաս Բժշկեան եւ Հ. Պետրոս Մինասեան (1829 – 1860) եւ այլք» (3):

(Շար. 40)

(1) Հ. Եղիա Փէչիկեան, «Հայկական Թատրոնի Ծագումը», Բազմավէպ, Վենետիկ, 1934, թիւ 1, էջ 46:

(2) Երկհարիւրամեայ Գրական Գործունէութիւն եւ Նշանաւոր Գործիչներ Վենետիկոյ Մխիթարեան Միաբանութեան, Վենետիկ, 1905, էջ 185 – 220:

(3) Անդ, էջ 196:

(Շար. Ա. էջէն)

պայքարին մարդուն կեանքին հասցուած վնասներուն դէմ և դէմ դնեն արժէքներու տագնապին: Յիշենք որ Թուղթ շրջաբերականը (անիփլիփ յունական ծագում ունի և կը վերաբերի քահանայապետին նամակին, ուղղուած՝ բոլոր եպիսկոպոսներուն եւ անոնց միջոցաւ վրերին եւ հաւատացեալներուն)։ Յարդ շուրջ 300 շրջաբերականներ հրապարակուած են:

ԺԸՆԵՒԻ մէջ, Հոկտեմբեր 6-ին եւ 7-ին տեղի կ'ունենան բանակցութիւններ Աբխազիոյ «բարձր մակարդակի» ներկայացուցիչներուն եւ ՄԱԿ-ի Վրաստանի համար նշանակուած ներկայացուցիչին միջեւ։ Կը մնար, սակայն, ճշդել Վրացիներու հետ ժամանակացոյց մը: Տեղւոյն վրայ, այժմ միջ — վրացական կռիւներ ծայր առած են եւ Շեվարնածէ լուսարդել հաստատած է Թիֆլիս եւ այն շրջանները ուր կռիւները կը շարունակուին օրինաւոր եւ Գամսախուրդիայի ուժերուն միջեւ: Շեվարնածէի պաշտպանութեան արտակարգ վիճակի խորհուրդի զինուորական հրամանատարը յայտարարած է թէ ընտրուած են խիստ միջոցներ ձեռք առնել պայքարելու համար ահաբեկիչներու եւ անոնց դէմ որոնք կ'ուզեն տապալել Պետութիւնը: Վրացական գաղտնի սպասարկութեան մէկ բանբերը յայտարարած է որ որոշ թիւով մարդիկ ձերբակալուած են բռնաբարած ըլլալով արտակարգ վիճակի օրէնքները։ Գամսախուրդիայի մամուլի կեդրոնին համաձայն, վրացական զօրքերը որոնք յարձակեցան Մարտվիլիի եւ Խոբիի վրայ լայն օժանդակութիւնը կը վայելէին ռուս զօրքերուն: Նոյն աղբիւրին համաձայն Ռուսերը օդանաւ, զրահապատ կառքեր եւ հրետանի գործածած են։

Պի-Էն-Փի-ի սեփականաշնորհումը ըսկըսաւ Հոկտեմբեր 4-ին: Բաժնեթուղթը 240 Ֆր. է եւ Տնտեսութեան նախարարը ճշդեց որ մեծագոյն սեփականաշնորհումն է որ կը կատարուի Ֆրանսայի մէջ: Վաճառումը կ'երկարի վեց օրուան վրայ (մինչեւ Հոկտեմբեր 12):

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, Հոկտեմբեր 5-ին, ձերբակալուած են երեք Պարսիկ եւ հինգ Թուրք իւրանիոմի չահատակութեան գործողութեան մը ընթացքին իսկ: 2·5 քիլօ իւրանիոմ գրաւուած է եւ իշխանութիւններուն կասկածն այն է որ գնորդները պարսկական գաղտնի սպասարկութեանց հաշւոյն կը գործեն:

ՏԱՃԻԿՍՏԱՆԻ մէջ կատաղի կռիւներ կան, Հոկտ. 3-էն ի վեր, Աֆղանիստանի հետ սահմանին վրայ: Կռիւները տեղի կ'ունենան տաճիկ ըմբոստներու եւ ռուսական ուժերու միջեւ, այս վերջինները փորձած են արգելք հանդիսանալ 400 տաճիկ ըմբոստներու եւ աֆղան մուճահետիններու որ Տաճիկստան մտնեն:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ նախագահը՝ Հոսնի Մուպարաք որ միակ թեկնածուն էր իր իսկ յաջորդութեան, վերընտրուեցաւ երրորդ անգամ ըլլալով, ձայներու 96,3%-ով: Քուէարկողներու մասնակցութիւնը 84% էր:

«ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆ» փորձած է տեղեկանալ թէ ի՞նչ աշխատավարձք ունին հանրային հեռատեսիլի (Ֆրանս 2 եւ 3) որոշ աշխատաւորներ (լրագրող, վարչական պաշտօնեայ, անիմաթէօր եւլն.): Ընդհանուր ձեւով ենթակաները չեն ուզած պատասխանել, բայց «գաղտնի» տեղեկագիրներու համաձայն 1992-ին բարձրագոյն աշխատավարձքները 600 հազար եւ 2 միլիոնի միջեւ են, տարեկան: Առաւելագոյնին կը հասնի Փիվօ (2 միլիոն), կը հետեւին Էվ Ռուճիէրի (1,4 միլիոն), Արման Ժամօ (1,3), Նակլի (ամսական՝ 150 հազար, 1993-ին) եւլն. եւլն.: Կան նաեւ մասնակցողներ որոնք իրենք իսկ են յայտագրերը արտադրողները, ընկերութիւններ կազմած են, ուրեմն փառաւոր գումարներ կ'ապահովեն: Թերթը օրինակը կու տայ Ժան-Մարի Քավատայի որ երկու պայմանագրութիւն ունի:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը անդամական ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 9-ին ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ ժամը 10-ին Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue, 75009 Paris

Կարեւոր օրակարգ. — Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Տիկին Շաքէ Եաւրուեան եւ զաւակը՝ Շահէն,

Տիկին Ատրի Հացունի (Գահիրէ),

Տէր եւ Տիկին Կարպիս Զատըրճեան եւ աղջիկները Անուշքա եւ Քրիստինէ (Գահիրէ),

Տէր եւ Տիկին Ժիլ Օնօրա եւ զաւակը՝ Քրիս,

Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Ծիհանեան (Մոնրէալ),

Տէր եւ Տիկին Ալօ Ծիհանեան (Մոնրէալ),

Տէր եւ Տիկին Միհրան Ծիհանեան (Մոնրէալ),

Տէր եւ Տիկին Հրայր Ծիհանեան (Մոնրէալ),

Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Օհաննէսեան (Մոնրէալ),

Տիկին Զապէլ Էթմէքճեան եւ զաւակները (Նիւ-Ճըրզի),

Տէր եւ Տիկին Ժանօ Ծիկունեան (Մոնրէալ),

Տիկին Վերոն Ծիկունեան (Ֆլորիտա),

խոր ցաւով կը գանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, մօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԷՏՈՒԱՐ — ՍԱՀԱԿ ԵԱՒՐՈՒԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ իր բնակարանին մէջ, Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 4-ին, 76 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 7, առաւօտեան ժամը 9-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս — Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ ընդունիլ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Մանուկ Գարաօղլեան 200 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին ի յիշատակ Տիկին Ֆորթիւնէ Նուարդ Պշտիկեանի:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կարպիս Շարլ Մանուկեանի մահուան առթիւ, Վիլէօրպանի Հայ Մշակութային Տան վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ հանգուցեալին եղբօր՝ Պր. Սերժ Մանուկեանին եւ ընտանեկան պարագաներուն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հանըմեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Սերժ Ակոբոֆ եւ զաւակները ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 10, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս — Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց հօր եւ մեծ — հօր՝

ԱՐՇԱՒԻՐ ԿԼՈՐԻԿԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Նոյն օրը, ժամը 15·30-ին այց իր շիրիմին, Շամփինեըի Սեւ Մարնի գերեզմանատունը:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Cérémonie d'installation

du nouveau Pasteur

Gilbert LEONIAN

Le Dimanche 10 Octobre à 15 h 30

en l'Eglise Evangélique Arménienne

28, Avenue Bourgain

92130 Issy-les-Moulineaux

Soirée Choucroute

organisée par la *Section «Issahakian»* de la Croix Bleue de Bagneux-Cachan

le Samedi 23 Octobre à 20 heures

A l'Ecole Primaire *Rabelais*

2, rue Rabelais, MONTROUGE

autobus : 128 ou 68

Arrêt : Mairie de Montrouge

Participation aux frais : 120 F.
Enfants de 5 à 12 ans : 100F.

Réservation :
Tél. : 46 64 02 92 (avant 13 heures)
47 02 83 27
Avant le 16 Octobre.

CLUB FRANCO-ARMENIEN D'ANTONY (C.F.A.A.)

Le Club Franco-Arménien d'Antony informe de la reprise de ses cours depuis le 6 Octobre, chaque Mercredi de 14h à 17h. Cours de langue, de chant et de danse - 3 niveaux.

13, av. Galliéni, 92160 Antony
Tél. : 40 96 90 11.

Samedi 9 Octobre à partir de 20 heures

DINER-DANSANT

animé par *ANDO* et son orchestre *Erevan*

au CAPPA CLUB
Quai Blanqui, Alfortville)

organisé par la Croix Bleue
Section «Helen Puzant»
d'Alfortville

Réservations : 43. 76. 55. 89
43. 76. 35. 68.

Le mouvement culturel arménien au Ve siècle et les Saints traducteurs

COLLOQUE

Vendredi 8 Octobre

sous la présidence de l'Académie des Sciences, Lettres et Arts de Marseille

organisé par *Le Centre Culturel SAHAK-MESROP*

339, avenue du Prado, — 13008 MARSEILLE

PROGRAMME DU COLLOQUE

19h30 Accueil — 20h Introduction et présentation des participants. *Khatchig Yilmazian*, Directeur — 20h15 *«L'invention de l'alphabet arménien et le mouvement des premiers traducteurs»: Agnès Ouzounian*, Docteur en linguistique, chargée de cours à l'INALCO (Paris) — 21h Débat — 21h15 *«L'Age d'or de la littérature et sa place dans le développement de la culture arménienne»: Robert Der-Merguerian*, Professeur à l'Université de Provence (Aix-en-Provence) — 22h Débat — 22h15 Conclusion. *Mgr. Vatché Hovsépian*, Prélat du Diocèse occidental de l'Amérique du Nord — 22h30 Clôture. *Georges Bergoin*, Secrétaire perpétuel de l'Académie de Marseille — 22h45 Récption.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Նազարէթ Պշտիկեան կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 10, Փարիզի Ս. Յովհաննէս — Մկրտիչ Եկեղեցին իր կնոջ՝

ՖՈՐԹԻՒՆԷ ՆՈՒԱՐԴ ՊՇՏԻԿԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 10, Սրբոց Թարգմանչաց տօնին առիթով կը կատարուի աւանդական մատաղօրհնութիւն եւ տօնախմբութիւն Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս — Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ: Կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝

ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Պատարագի աւարտին կը կատարուի աւանդական մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն Ս. Պօղոս — Պետրոս Եկեղեցւոյ հանգուցեալ բարերարներու, հոգաբարձուներու եւ բոլոր եկեղեցւոյս սատարողներու հոգիներուն համար:

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 9-ին:
Պատարագ ժամը 10·30-ին:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 9, տօն է «ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՑ»:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

SEMAINE CULTURELLE ARMENIENNE A VILLEURBANNE

OCTOBRE 93

Du 8 au 16 OCTOBRE
La Salle «Gérard Philipe» présente :

— *LE CHANT DE KARASTAN*, chorégraphie de Michel Hallet Eghayan;
Renseignements au 78 85 79 97.

Le 10 OCTOBRE
la Maison de la Culture Arménienne
propose :
— *UNE JOURNEE DE CULTURE ET DE FOLKLORE ARMENIENS*
au Centre Culturel de Villeurbanne avec :

- un défilé de costumes traditionnels arméniens;
- l'ensemble de danses *«Aghtamar»* (à 15 heures);
- une exposition de livres et de tableaux.

Renseignements au 78 93 57 43.

Le 12 OCTOBRE à 18 h 30
— *LECTURE DE TEXTES D'ECRIVAINS ARMENIENS*
à la Maison du Livre, de l'image et du son
Renseignements au 78 85 79 97.

Du 13 au 17 OCTOBRE
FESTIVAL DU CINEMA ARMENIEN
au «Cinéma Le Zola»
117, Cours E. Zola — Villeurbanne
— 13/10 à 18h: *Les Chevaux de Feu* de Paradjanov
— 14/10 à 20h45: *The Adjuster* de Egoyan
— 16/10 à 20h45: *Les Saisons* de Pelechian
— 16/10 à 21h30: *Les Chevaux de Feu* de Paradjanov
— 17/10 à 15h: *Nahapet* de Malian.
Festival organisé par la M.C.A.V. et le Cinéma Le Zola.
Renseignements au 78. 93. 57. 43.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 8
VENDREDI
8 OCTOBRE
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.168

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.168

ՄՈՍԿՈՒԱ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 12-ԻՆ

ԵԼՑԻՆԻ ԵԼՈՅԹԸ

Հոկտեմբեր 6-ին, Ելցին հաստատեց թէ երեսփոխանական ընտրութիւնները տեղի պիտի ունենան Դեկտեմբեր 12-ին։ Ջնջեց գրաքննութիւնը, վերահաստատելով մամուլի ազատութիւնը, բայց, առայժմ չի ջնջեր արտակարգ վիճակը։

Ելցինի համար «ամէնէն սարսափելին մեր ետին է, բայց որպէսզի մեր երկրին մէջ հանդարտութիւնը եւ խաղաղութիւնը այլեւս խնդրոյ առարկայ չըլլան, հարկ է որ միասին ամրապնդենք մեր պետութիւնը, ամրապնդենք ժողովրդավարութիւնը»։ Բ. Ելցին յանպատրաստից չի նկատեր ինչ որ պատահած է Կիրակի օր, որովհետեւ խմաստ ունէր եւ զինեալ ապստամբութիւնը ծրագրուած եւ պատրաստուած էր նախկին Գեր. Խորհուրդի ղեկավարներուն կողմէ։ Նպատակն էր համայնավար եւ ֆաշիստ արիւնալի մենատիրութիւն մը հաստատել։ Ռուսաստանի ղեկավարը զոր ոմանք չեն վարանիր «ցար Բորիս» անուանելէ, կ՚ընդունի որ իշխանութիւնն ալ սխալներ գործած է, վարանումներ եւ յապաղումներ եղած են, ոմանք տէր չեն եղած իրենց ջիղերուն։ «Ի վերջոյ, շարունակած է Ելցին, ծանր որոշումը տուինք յարձակումի անցնելու գրաւելու համար խորհրդարանին շէնքը, անհրեկչութեան բերդի վերածուած, մեծաքանակ զինամթերքով։ ... Բոլոր անոնք որոնք զէն ի ձեռին մասնակցեցան խառնակութեանց խստօրէն պիտի պատժուին։ Այլեւս ոչ մէկ ներում երբեք պիտի չշնորհուի Ռուսաստանի մէջ համայնավար - ֆաշիստ գաղափարներու»։ Պատասխանատու կը նկատուի սահմանադրական Ատեանը որուն նախագահն ալ ընտրելուցեան հրաժարիլ, տեղի տալով ճնշումին։ Զօրքին Կրեմլինէն զատ 12-էն 4 դատաւորի ալ ճնշումին տակ էր։ Ելցին մտադիր է Խորհուրդներն ալ լուծելու։

Ամէն պարագայի մէջ, ամէն ինչ դիւրին չէ եւ յաղթանակն ալ կրնայ ժամանակաւոր բնոյթ ունենալ։ Բանակը վարանած էր միջամտելու եւ այսօր ընդհ. կարծիքն ալ այն է որ կրնայ սուղ գին պահանջել Ելցինէն։

– Խորհրդարանի շէնքը, երբ կարգի դրուի այլեւս կառավարութեան կեդրոնատեղին պիտի ըլլայ։ Առայժմ կնքուած է։

– Գործաչով որ լրագրողի ասպարէզ մը ըրած է (իտալական Սթամփային, որմէ կ՚առնէ նաեւ Լիպերասիոն) կը գրէ թէ երկու կողմերէն ոչ մէկուն կարելի է զօրավիգ ըլլալ, Ելցինն է որ տագնապին ծընունդ տուաւ, ուզելով առանձին իշխել։ Այլեւս որեւէ իշխանութիւն ապօրինի է, ըստ իրեն եւ հարկ է միաժամանակ կատարել երեսփոխանական եւ նախագահական ընտրութիւնները։

Ս. Պետերբուրգի մէջ, քանի մը հազար հոգի ցոյց ըրած են եւ փողոցները ողողած «Ելցին՝ մարդասպան», «Անկեցին ֆաշիստները» լոզունգներով։ Պատճառն այն է որ 600 երկվայրկեան, հեռատեսիլի յատագիծը զոր կը վարէր Ա. Նեւզորով ընդհատուած էր այն պատճառաբանութեամբ որ զօրավիգ էր պահպանողականներուն։

– Լենինի դամբարանին պատուոյ պահակազօրքը ջնջուեցաւ Կրեմլինի պահակախումբի հրամանատարութեան կողմէ։ 1924 Յունուար 26-էն ի վեր, պատուոյ պահակախումբը հերթափոխութեան ատեն 210 կանոնադրական քայլերը կ՚ընէր երկու վայրկեան 45 երկվայրկեանէն։

– Հոկտեմբեր 7 սուգի օր հռչակուած էր Ռուսաստանի մէջ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈՄԱԼԻՆ իսկական ծուղակ մը կը թուի ըլլալ Միացեալ – Նահանգներուն համար որոնք չեն գիտեր ինչպէս մէջէն ելլել «պատուով»։ Ամերիկացի զինուորներու սպանութիւնը, Հոկտեմբեր 3-ին եւ մէկ զինուորի ալ զօրավար Այտիտի ձեռքն իյնալը եւ ցուցադրուիլը հեռատեսիլէն ցնցած են ամերիկեան հանրային կարծիքը։ Գլինթըն չի համարձակիր անմիջապէս հեռանալ, բայց եւ այնպէս ելքը պէտք է գտնէ։ Այտիտ առաջարկած է փոխանակել ամերիկացի գերին սոմալցի այն բոլոր գերիներուն հետ որոնք Միացեալ Ազգերու ձեռքն են։ Ամերիկացի սպայ մը վրդոված է. – «Կրնա՞ք երեւակայել, կ՚ըսէ, միայն մէկ գիշերուան մէջ աւելի քան 300 Ամերիկացի գործի լծեցինք, 75-ը՝ վիրաւորուեցաւ որոնցմէ 52-ը՝ ծանրօրէն, 12 ուրիշներ մեռան եւ 6 ալ դեռ կը բացակային։ Աղէտ մըն է, առանց խօսելու նուաստացումի զգացումին մասին...»։ Պէտք է ըսել որ Սոմալին բաւական ամօթալի էջ մըն է Միացեալ Ազգերու համար եւ մանաւանդ Ամերիկայի որ օգնութեան առաջին օրերուն բրինձէն աւելի հեռատեսիլի պատկերահան զրկած էր։ Առանց Սահմանագլուխի Բժիշկներու նախագահը որ սովորութիւն չունի բառերը ծամծմելու գիրք մը հրատարակած է որուն խորագիրն իսկ ամէն բան կ՚ըսէ. – «Սոմալի, մարդասիրական ոճիր մը»։ Հոկտեմբեր 7-ին կը հաղորդուէր որ ամերիկացի զինուոր մը եւս սպաննուած է եւ 13 ուրիշներ ալ վիրաւորուած։

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ կատարած հիւլէական փորձը յանկարծ խանգարեց այդ փորձերը առկախելու որոշումը որ ի զօրու է 1992 Ապրիլէն ի վեր։ Ֆրանսայի հետեւած էին, այդ առընչութեամբ, Միացեալ – Նահանգները, Մեծն – Բրիտանիա եւ Ռուսաստան։ Միթերան եւ Պալատիւր առանձին զեկոյցներով, յայտարարեցին սակայն որ կը շարունակեն դէմ մնալ հիւլէական փորձերու վերսկսումին։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԸ նախընթաց մը ստեղծեց, Հոկտեմբեր 7-ին, իր ամպիոնը տրամադրելով օտար հիւրի մը։ Ֆ. Սէկըն ծրագրած էր երբեմն երբեմն օտար երկիրներու ղեկավարներ հրաւիրել որ ելոյթ ունենան Ազգ. Ժողովին, ինչպէս կ՚ընեն այլ երկիրներ։ Շարքը կը բանար Սպանիոյ թագաւորը՝ Խուան Կարլոս։ Նման դէպք մը պատահած էր միայն Վերսայլի դաշնագրի ստորագրութեան օրերուն (1919) եւ Միացեալ – Նահանգներու նախագահն էր՝ Ուիլսըն որ մեծ պատիւ համարած էր եւ չեչտած. – «Փառաւոր եւ արտակարգ պատիւը որ թոյլ կուտայ իրեն արտայայտուիլ այս պատմական ամպիոնէն»։ Խուան Կարլոս ֆրանսերէն կ՚արտայայտուէր։ Ելոյթը պիտի չհրատարակուի Պաշտօնաթերթին մէջ։

ՈՒՂԵՒՈՐՆԵՐԸ, շուրջ 20 հազար (35 ըստ՝ «Իւմանիթէ»ի) ողողեցին Փարիզի փողոցները, Հոկտեմբեր 6-ին բողոքելու համար տնօրէնութեան ծրագրերուն որոնք կը վերաբերին աշխատավարձքերու «սառեցման», աշխատանքներու ջնջումին եւ այլ կարգադրութիւններու։ Նոր գործադուլ մըն ալ նախատեսուած է Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 12-ի համար։

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ Արաֆաթի եւ Ռապինի հանդիպումը այնքան ցուցադրական բընոյթ չունեցաւ։ Համաձայնեցան սակայն որ պաղեստինեան ինքնավարութեան գործադրութեան պայմանները ճշդուին։ Ռապին – Արաֆաթ գլուխ գլխի տեսակցութիւն տեղի չունեցաւ եւ Ռապին խուսափած է լուսանկարիչներէն որպէսզի նոր «պատմական» նկարներ չըլլան, ինչպէս Սեպտեմբեր 13-ին Ուաշինկթըն պատահած էր։ Մթնոլորտը «դրական եւ չինիչ» նկատուած է։ Որոշուած է յարգել Օսլօ նախատեսուած ժամանակացոյցը։

ՎՐԱՍՏԱՆԻ մէջ, քաղաքացիական պատերազմի մը վախը չէ հեռացած եւ «Ֆիկարօ»ի թղթակիցը շատ սեւ պատկեր մը կը գծէ երկրին կացութեան (Հոկտ. 7)։ Շեւարնաձէի քաղաքական խորհրդականը կ՚ըսէ. – «Վրացական Պետութիւնը միայն խորհրդանշական գոյութիւն ունի։ Զի բանիր։ Այլեւս որեւէ իշխանութիւն չունի»։ Անկարող՝ սնանկացած տնտեսութիւն մը վերականգնելու որ տեղական բազմաթիւ մաֆիաներու ձեռքն անցած է, անկարող՝ միջազգային օժանդակութիւն մը ապահովելու, Շեւարնաձէ դեռ չէ յաղթած Գամսախուրդիայի դիմաց։ Ուրիշ մէկը որ հինէն կը ճանչնայ Վրաստանը, կ՚ըսէ թէ ան «լակոտներու եւ մտաւորականներու երկիր մըն է։ Հարցը հոն է որ լակոտները կը մնան, մտաւորականները կը մեկնին»։ Մէկ տարուան մէջ 100 հազար Վրացի մեկնած է։

ՓԱՔԻՍՏԱՆԻ երեսփոխանական ընտրութիւններուն յաղթեց Տիկին Պենազիր Պիւթոյի կուսակցութիւնը (ՓՓՓ = Փաքիստանի ժողովուրդին կուսակցութիւնը)։

ՀՐՈՒԱՑԻՊ
ԵՐԵՒԱՆ — ՓՈՐԻՉ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 2 / 6)

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆ

Նախագահ Լ. Տէր – Պետրոսեան հրամանագիր մը ստորագրած է, Հոկտեմբեր 4-ին, Նոյեմբերին եւ Դեկտեմբերին զինուորական ծառայութեան կանչելով տարիք ունեցող երիտասարդները աշնանային շրջանին։

**

ԱԼԻՒՐԸ ԱՒԵԼԻ ՍՈՒՂ

Արցախի մէջ, Հոկտեմբերէն սկսեալ 1 քիլօկրամ ալիւրը կ՚արժէ 60 ռուբլի, փոխարէն անցեալ ամսուան 50-ին։ Թէեւ հակառակ այս յաւելումին, ալիւրը կը մնայ ամէնէն աժան սննդամթերքը Արցախի մէջ, քանի որ անոր բուն արժէքին եւ վաճառքի գինի տարբերութիւնը կը հատուցուի ուրիշ ապրանքներու ապահոված հասոյթով։

**

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ

Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութիւնը ցաւակցած է Մոսկուայի վերջին իրադարձութեանց զոհ գացած Ռուսաստանի Պաշտպանութեան, Ներքին եւ Ապահովութեան նախարարութիւններու զինուորներու, ինչպէս նաեւ խաղաղ բնակիչներու ընտանիքներուն։ Նաեւ համոզում յայտնած է որ բոլոր զինուորները հայրենիքի հանդէպ պարտքի գիտակցութեամբ կը շարունակեն պաշտպանել ազատութիւնն ու ժողովրդավարութիւնը։

**

ԵՌԱԲԼՈՒՐԻ ՊԱՆԹԷՕՆԻ ԲԱՐԵԿԱՐԳՄԱՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Պետական նախարար Վազգէն Սարգսեան, Պաշտպանութեան փոխ – նախարար Աստուածատուր Պետրոսեան եւ տարածքի աշխատանքի գլխաւոր պետ Արկադի Տէր-Թադէոսեան Հոկտեմբեր 4-ին այցելած են Եռաբլուրի նահատակ մարտիկներու պանթէոնը, ծանօթանալու համար շիրիմներու կառուցման եւ պանթէոնի բարեկարգման աշխատանքներուն, որոնք պէտք է աւարտին մինչեւ յառաջիկայ Դեկտեմբեր 10։ Հոկտեմբեր 14-ին, Պաշտպանութեան նախարարութեան մօտ այս նիւթին եւ ազատամարտիկներու ընտանիքներու ընկերա – տնտեսական պայմաններուն նուիրուած մամուլի ասուլիս մը կը կազմակերպուի։

**

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

Սեպտեմբեր 30-ին, Խորհրդարանի մամուլի գլխաւոր պատասխանատու Աշոտ Անտինեան մամուլի ասուլիսով մը տեղեկատուութիւնը կատարած է Գերագոյն Խորհուրդի Սեպտեմբերի ընթացքին ունեցած գործունէութեան։ Գերագոյն Խորհուրդը ընդունած է երկու օրէնք, որոնք կը վերաբերին երաշխաւորութեամբ գործող ձեռնարկութեանց եւ ոչ – շահաբեր կազմակերպութիւններու, նաեւ տուած է 15 որոշում՝ զանազան բնագաւառներու մէջ իրաւական յարաբերութեանց վերաբերող։

**

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌ

Արդէն շուրջ տարի մըն է Ստեփանակերտէն իր հաղորդումները կը սփռէ «Լեռնային Ղարաբաղի Ձայն» ձայնասփիւռը, որ նախատեսուած է Ազրպէյճանի ունկնդիրներուն համար։ Ազրպէյճաներէն կատարուող հաղորդումները կ՚ընդգրկեն իբր նիւթ Արցախի պատմութիւնը, հարցերը, նախկին Խորհրդային Միութեան ազգ. փոքրամասնութեանց խնդիրները։ Ձայնասփիւռը միանգամայն կը հաղորդէ ռազմաճակատը զոհ գացած ազերի զինուորներու ցուցակը, նաեւ տեղեկութիւններ կուտայ Արցախ գտնուող ազերի պատանդներու եւ ռազմագերիներու ու անոնց փոխանակման մասին։

**

Վ. ՕՇԱԿԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԵՏ

Հոկտեմբեր 5-ին նախագահ Լ. Տէր – Պետրոսեանի մօտ տեղի ունեցած է Վահէ Օշականի հետ հանդիպում մը, որուն ընթացքին քննարկուած են Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւնները, ինչպէս նաեւ անկախ Հայաստանի գոյութեան պայմաններուն մէջ Սփիւռքի ազգ. կառոյցներու գործունէութեան վերանայման եւ համահայկական նոր կառոյցներու ստեղծման հարցեր։

**

Լ. ՏԷՐ – ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ – ՇԵՎԱՐՆԱՁԷ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Նախագահ Լ. Տէր – Պետրոսեան Հոկտեմբեր 5-ին հեռաձայնային խօսակցութիւն մը ունեցած է Է. Շեւարնաձէի հետ, որուն ընթացքին քննարկուած են Վրաստանի իրավիճակը, ինչպէս նաեւ փոխադրական ճամբաներու բնականոն գործընթացին առընչուող հարցեր։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Վալանս հաւասար արդիւնք ձեռք ձգեց Շաթըրուիլի հետ 1 – 1։ Այժմ Բ. դասակարգի գլուխն է Ռէննի ակումբը, Վալանս 19-րդ է 11 կէտով։

ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՔԱՂՑՐ ՈՒ ԴԺՈՒԱՐ ԱՅԴ ԲԵՌԸ

Անկախութեան հռչակումին Բ. տարեդարձին առթիւ, «Հայաստան»ի խմբագրութիւնը զոյգ հարցումներ ուղղած է զանազան մարդերէ, տարբեր տարիքի մարդոց։ Հարցումներուն առաջինն է. – «Սեպտեմբերի 21-ը ի՞նչ օր է, գիտէ՞ք», և երկրորդը. – «Ի՞նչ տուեց ձեզ անկախութիւնը»։ Ինչպէս կը տեղեկացնէ խմբագրութիւնը Սեպտեմբեր 21-ի թիւին մէջ, չատեր անտարբերութեամբ հակադրած են երկու հարցումներուն. պատասխանողներու մէկ երրորդը բաց է թէ չի գիտեր Սեպտեմբեր 21-ին իմաստը։ Եղած են նաեւ պատասխանելէ խուսափողներ։ Կատարուած հարցախոյզին յատկացուած սիւնակներուն մէջ տեղ տրուած է նաեւ պատասխաններէ նմոյշներու։ Այդ նմոյշներուն մէջ կը զանազանուին ժխտական, դրական արժեւորումներ ու նաեւ ապագայի հանդէպ յոյսեր ու իրապաշտ մօտեցումներ։ Առաջին խումբը չէ ամէնէն հետաքրքրականը երբ մանաւանդ տնտեսական ծանօթ պայմաններուն մէջ, սպասելի չէ որ մարդիկ ծափ ու ծնծղայով պատասխանեն ուղղուած հարցումներուն։ Ժխտականներու խումբէն ամէնէն յատկանշականներն են հետեւեալ երեք պատասխանները, որոնք զուրկ չեն իրապաշտութենէ. –

... «Անկախութիւնն ինձ ոչինչ էլ չտուեց։ Թւում է վերջ չի լինի երէ վատ երեւոյթներն սկսեմ թուարկել։

... Իմ կարծիքով, անկախութիւնը մեզ աւելի շուտ տրուեց, քան թէ մենք այն նուաճեցինք։ Հետաքրքիր կը լինէր դէպքերի ընթացքը, երէ Հայաստանի անկախութեան հանրաքուէն անցկացուէր յայտնի «փուչ»ից երկու ամիս շուտ, կամ «փուչ»ը չտապալուէր։ Այդ դէպքում մի գուցէ Հայերս ստիպուած կը լինէինք իրօք զէնքը ձեռքներիս պաշտպանել մեր անկախութիւնը (գրեթէ ինչպէս 1918-ի Մայիսին) եւ այն աւելի ծանրակշիռ ու թանկ կը լինէր ու անկախութեան գաղափարն էլ չէր արժեզրկուի, ինչպէս պատահեց ներկայումս»։

❦

«Ես ինձ միշտ էլ անկախ եմ համարել։ Իսկ ինչ վերաբերում է հանրապետութեանը ... դուք գտնում էք որ մեր հանրապետութիւնն այժմ անկա՞խ է...։ Իմ կարծիքով «կախեալ» է եւ երէ այն ժամանակ միայն մէկից, այժմ՝ ամբողջ աշխարհից»։

❦

«Ի՞նչ տուեց անկախութիւնը։ Առայժմ ոչինչ։ Մի ատինան բարձրանում ենք, չորսը՝ իջնում»։

Դրական պատասխաններու մէջ կայ խումբ մը ուր իրապաշտութիւնը, բարեխառնած է թէ՛ զգացականը, թէ՛ դառնութիւնը. այդպէս են հետեւեալները. –

«Յոյսեր եւ սպասելիքներ ունեմ, ի հարկէ՝ չափաւոր։ Դժուար ուղի ենք ընտրել եւ ազգովին պէտք է յաղթահարենք։ Ինչ – որ տեղ չեն զոհացնում կառավարութեան ձեռնարկած միջոցները։ Այնուամենայնիւ, հաւատս մեծ է եւ բնաւ հիասթափուած չեմ»։

❦

«Առայժմ միայն հոգսեր, սակայն չեմ դժգոհում. թող լոյս չլինի, հաց չլինի, միայն Ղարաբաղում խաղաղութիւնը կարգաւորուի։ Դա մեծ յաղթանակ կը լինի բոլորիս համար»։

❦

Մնացեալ խումբը այն է ուր գրեթէ անխառն է գոհունակութիւնը. բանուոր Վ. Գէորգեան կ'ըսէ. –

... «Հոգեկան անասելի բաւարարուածութիւն եմ զգում, երբ ՄԱԿ-ի կենտրոնական գրասենեակի մօտ միւս երկրների դրօշների կողքին ծածանւում է նաեւ մեր Եռագոյնը, երբ Հայաստանին ընդունում են որպէս առանձին, անկախ պետութիւն, երբ Հայը կարող է իր ձայնը բարձրացնել այս կամ այն հարցի վերաբերեալ միջազգային ատեաններում, եւ վերջապէս, ո՞վ չի ցանկանում լինել ազատ, առաւել եւս երէ դա մի հինաւուրց ժողովրդի դարերի խորքից եկող բաղձանքն է»։

Իր հաստատական պատասխանին ամբողջական տէրն է նաեւ ուսանողուհի Լիլիթ Շահվերդեան. ընդունելով հանդերձ թէ երկիրը զանազան մարզերու մէջ ճգնաժամ կ'ապրի, կ'ըսէ. – «Շատերը յուսախաբուած են, բայց ես չեմ ափսոսում մեր ընտրած ուղու համար։ Երիտասարդներս պարտաւոր ենք հաւատալու մեր վաղուայ օրուան եւ անկախութեան գաղափարը դարձնելու իրական, մարդկային ապրելակերպ։

... Ես կրկին կ'ասէի. «այո», որովհետեւ ցանկանում եմ ապրել լաւ ու երջանիկ, որովհետեւ ցանկանում եմ որ իմ ժողովուրդը ապրի բարեկեցիկ կեանքով ու երջանիկ .որովհետեւ ... անկախութիւնը ինձ համար ոչ թէ նպատակ է, այլ՝ միջոց նպատակին հասնելու ճանապարհին»։

❦

Արտակարգ ոչինչ կայ սա մէջբերումներուն մէջ. պատահական անձերու պատասխաններն են անոնք իրենց ժխտականով ու դրականով. բայց չէ՞ն բացատրեր պուտ մը, կովկասեան փոթորկումին մէջ կայուն մնալու յաջողած հայաստանեան երեւոյթը...։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

ՎԱՉԷ ՕՇԱԿԱՆ

Լուսարձակը կը հրջենք դէպի Լիբանան։ Աղմուկի, կռուի ու սակարկութեան երկիր՝ դժուար է երեւակայել թէ մարդիկ դեռ սիրտ ու կեդրոնացում կը գտնեն գիրքեր ձեռք առնելու և իրենց շուրջ լռութեան պէս բան մը ստեղծելով՝ անցնելու գրական գործին։ Բայց ահա ճիշդ այդ է որ կը տեսնենք Անթիլիասի մենաստանին մէջ։ Խորհելու է որ վանքի մը խնկաբոյր մթնոլորտը կը նպաստէ մտային աշխատանքին։

Գարեգին Վեհափառը սրտի, հաւատքի, մտածումի ու պայքարի մարդ է։ Փաստերը շատ են. «Պայքար» բառով կը հասկնանք շարժում, գործ, քաղաքական նախաձեռնութիւն, ճամբորդութիւն, կազմակերպական կարողութիւն։ Թէ ինչպէս մէկ հոգի կը յաջողի այս բոլորին մէջ գործունեայ ըլլալ՝ այդ ալ իր ու Միաբանութեան գաղտնիքը ըլլալու է։ Եւ նաեւ գաղտնիքը այն 6 գիւղերու հայութեան, որ Սուէտիայէն ու Քէսապէն արտագաղթեց 1939-ի դէպքերուն հետեւանքով, տարածուեցաւ հայաշխարհի բոլոր անկիւններուն ու գրաւեց, շատ մը ասպարէզներու մէջ՝ ղեկավար դիրքեր։ Գրական, ընկերային, կուսակցական, կրօնական աշխարհագրութեան գրեթէ բոլոր բարձունքները գրաւած են եւ մարդ միայն հիացում կրնայ ունենալ այդ ներզոր ուժին որ, շատ խորհրդաւոր ձեւով մը, հերթապահէն քահանայ ու Կաթողիկոս՝ տէր կանգնած է ազգին ներկային, ահա աւելի քան երեսուն տարի։

Առաջին հրատարակութիւնը որ կը պարտադրէ ինքզինքը իր տեսքով ու բովանդակութեամբ՝ Մանիա Ղազարեանի «Արցախի Արուեստի Գանձերը», 220 մեծածաւալ էջնոց հատորն է, հրատարակուած Ժիրայր Գարբիէլեանի մեկենասութեամբ։ Շքեղ տպագրութեամբ, հմտութեամբ եւ ճաշակով իրագործուած այս աշխատութիւնը գանձ մը եւս է որ Արցախ անուան շուրջ կը բացուի Սփիւռքի գիտակցութեան, ահա հինգ – վեց տարիէ ի վեր։ Մասնագէտներուն ձգելով գրքին արժէքին բուն գնահատումն ու վայելումը՝ կը բաւականանանք ազգային հպարտութեան ու գեղարուեստական հաճոյքի զոյգ զգացումներով, ի տես այս հատորին։ Դժբախտաբար պատերազմ, աւերածութիւն ու բիւր մահեր պէտք եղան որպէսզի հայութեան փանդուածը, յատկապէս Սփիւռքի մէջ գիտակցի թէ Արցախը որքան կեդրոնական դիրք ունի մեր մշակոյթի ստեղծումին ու պահպանումին մէջ։ Այս հատորը ահա կու գայ աւելնալու Ժան – Միշէլ Թիէրրիի Eglises et Couvents du Karabagh (Արցախի Եկեղեցիներն ու Վանքերը) հատորին, լոյս տեսած Անթիլիասէն, 1991-ին, Հրաչեայ Յակոբեանի «Արցախի Միջնադարեան Արուեստը» (Երեւան, 1991) եւ OEMME հրատարակչականի Documents of Armenian Architectureի շարքէն Gharabagh թիւ 19 հատորին, լոյս տեսած Միլանօ1988ին բաւական ամբողջական պատկերը տալու Արցախի մէջ մեր ազգին իրագործած արուեստին։ Եթէ աւելցնենք նաեւ 1989-ի լոյս տեսած Artsakh, Histoire du Karabagh (Արցախ, Ղարաբաղի Պատմութիւնը) գիրքը, գործ՝ Փարիզէն Փաթրիք Տօնապետեանի եւ Գլօտ Մութաֆեանի (Նախաբանը գրած է Ժէրար Շալեան) ինչպէս եւ Քրիսթոֆըր Ուոքըրի խմբագրած Armenia and Karabagh, the struggle for unity (Լոնտոն, 1991 – կրկին Ժէրար Շալեանի նախաբանով) հատորը՝ կրնանք ըսել թէ անգլիացի ու ֆրանսացի, ինչպէս եւ իտալացի մշակուած հանրութիւնը Արցախի մասին օրէ օր ճոխ մատենագիտութիւն մը կ'ունենայ ձեռքին տակը։

Ուրախութեան երկրորդ պատճառ մը մեր լայն հանրութեան համար տեսնելն է թէ մտաւորական ինչ եռանդ հայ մշակոյթի սպասին կը դնեն մեր մտքի մարդիկը այս դժուար օրերուն։ Մանիա Ղազարեանի արուեստաբանական գործերուն մատենացանկը «Արցախի Արուեստի Գանձերը»ին մէջ 26-ի կը հասնի, մեծ մասը բազմալեզու ու բոլորն ալ կեդրոնացած հայ արուեստի վրայ, ինչպէս եւ 15-է աւելի հատորներ՝ հրատարակութեան գործընթացի մէջ, գորգարուեստէն մինչեւ նկարչութիւն եւ ոսկերչութիւն։ Ներկայ հատորը շատ տպաւորիչ ու սպառիչ ներկայացում մըն է, գեղեցիկ պատկերներով եւ արուեստի «մոթիֆներով» զարդարուն։ Հեղինակը հետեւեալ բառերով կ'աւարտէ իր գիրքը։

«Արցախի տարածքի հայ ժողովուրդը պատմական ծանր ճակատագիր է ապրել։ Համեմատաբար հանգիստ ժամանակներում նա նոյնպէս ցուցադրել է իր ստեղծագործական անսպառ կարողութիւնները, ստեղծել արժէքներ, որոնց մէջ խտացուած արտայայտել է իր անկախութեան, իր գաղափարների համար մղուող պայքարի ներքին էութիւնը։

Արցախցիները աշխատասէր, ստեղծագործող եւ բազմահմուտ մարդիկ են։ Նրանք հայրենասէր են ու ազգասէր։ Այս յատկութիւնների գեղարուեստական արտայայտութիւններից է նաեւ տեղի կիրառական արուեստը, որը, տեղական երեւոյթ լինելով հանդերձ, հարստացնել է Հայոց հոգեւոր եւ նիւթական բազմադարեան մշակոյթը։

Արցախը լռել էր։ Արցախը սպասում էր։ 1988 թ. Հայաստանում եւ Արցախում ծաւալուեց «Արցախեան շարժումը»։ Այն իր պայծառ դերը կատարեց, որպէսզի Հայաստանը հռչակուի անկախ հանրապետութիւն եւ ընտրի առաջին նախագահին։

Իսկ Արցախը՞...
Յուսանք»։

❦

Անթիլիասի Կաթողիկոսարանի տպարանը գտած է իր առաքելութեան ճամբան, իր մեքենաները կ'աշխատին անդուլ, տարեկան տարիներ թէ հանդարտ ամիսներ ու կը ճոխացնեն մեր մշակութային անդաստանը։ Լի ու լի արժանի ամէն գնահատանքի, մանաւանդ այդ մղումին ետին կեցած իմացական ու բարոյական ուժը՝ որ Գարեգին Կաթողիկոսը կը մարմնաւորէ։

Եւ ահա նոր գիրք մը նոյն այդ անխոնջ Կաթողիկոսէն եւ որ կը կոչուի «Ես Յաղթեցի Աշխարհի ... Յարութիւն եւ Հայութիւն»։ Դժուար է կրօնական գիրքերու մասին գրել – եթէ գրողը ջերմեռանդ է հեղինակին նման՝ բոլորովին աւելորդ է բառ մ'իսկ աւելցնել գրութեան վրայ։ Ի վերջոյ, կրօնքի ու հաւատքի զգացական հաստատումները չեն կրնար ենթարկուիլ բանականութեան անշեղ օրէնքներուն եւ դուրս կ'իյնան քննական մտքի հակակշռէն։ Իսկ եթէ չէ՝ ի՞նչ կրնայ ընթերցող մը ըսել որ տրամաբանական ըլլայ եւ փոխել տայ կեցուածք մը, ուր հեղինակը իր բարոյական ամբողջ էութեամբ ներկայ է։ Այսպիսի պարագաներու, մարդ կա՛մ ամբողջութեամբ կը յարի ըսուածին կամ ալ նոյն ամբողջականութեամբ կը մերժէ զատել։ Մեր պարագային՝ կ'ընդունինք խօսքն ու գայն ճշմարտացնող կեցուածքը՝ ճանչնալով հեղինակին ոգեկան բարձրութիւնը եւ ուղղամտութիւնը։ Եւ այսպէս, 200-էն աւելի էջերու վրայ տարածուած հաւատքի խօսքը եւ ազգային զգացումը իրարու կը միանան ստեղծելու համար շատ մտերիմ հանդիպութիւն մը։ «Հոգեւոր կեանքի հանդէպ ... որոշ չափով ... սառըշացեալ վիճակ մը կը տիրէ մեր ժողովուրդի զաւակներէն շատերուն մէջ։ Բայց ես կը հաւատամ որ ժամն է դարձի...», կ'ըսէ հեղինակը եւ իր ամբողջ կեանքը կը վկայէ այս համոզումի անկեղծութեան մասին։ Զատիկ, Մեծ Եղեռն, Յարութիւն – Քրիստոսի ու Հայութեան ճակատագիրներու հանդիպումը Զատկուայ առթիւ դիպուած չէ՞ եւ ուրիշ իմա՞ստ ալ կայ։ «Այո» կը պատասխանէ անվարան պատուական հոգեւորականը։ Մարդ գինաթափ կ'ըլլայ ի տես այս հըրաշէկ հաւատքին – մնաց որ սկեպտիկ եւ անքուն միտքը գիտէ որ հաւատք կոչուածը միշտ գինք ներսէն կրծող կասկածի սխտ մը պէտք է ունենայ որպէսզի առողջ մնայ։ Մեր դարուն, «բացարձակի» աշխարհը պատմական յիշատակ մըն է լոկ, աւա՜ղ եւ շատ դժուար ըլլալու է արդի հոգեւորականի մը համար իր «բացարձակի» հրայրքով վարակել իր հանրութիւնը եւ կրօնքի լաւատես պատգամը փոխանցել մարդոց՝ որոնց մէջ մեր 20-րդ դարու քաղաքակրթութեան ծայրայեղութիւնները խախտած են «խօսքին» ու «լեզուին» հանդէպ վստահութիւնը։

Սիտնի, Աւստրալիա

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԽԱՌՆԱԾԻՆՆԵՐԸ ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏԻՆ ԱՊԱԳԱՅ ՏԷՐԵ՞ՐԸ

Աշխարհը կարեւոր փոփոխութիւններու շրջան մը կը բոլորէ։ Արեւելքի մէջ, համայնավարութեան անկումը անդադար կը կոտորակէ միակ սահմանով մը պարփակուած երկիրները, մինչ Արեւմուտքի մէջ ատոր ճիշդ հակառակը կը պատահի. Եւրոպայի երկիրները կը ջանան ամբողջութեան մը վերածուիլ։

Աշխարհի պատմութիւնը վերջին 50 տարուան մէջ աւելի քան 100 երկիրներու ստեղծումի փաստը արձանագրած է։ Ասոր քով կայ գաղթականութեան հարցը. Արեւմուտքը միշտ վախը ունի երրորդ աշխարհէն հասած գաղթականութեան ալիքներով ողողուելու. իսկ երրորդ աշխարհի մէջ շատեր ալ մտահոգ են որ երկրագունտը կ'արեւմտականանայ։

Եւրոպայի մէջ այսօր երրորդ աշխարհէն հասած 10 միլիոն գաղթողներ կան որոնց կացութիւնը կանոնաւոր է։ Ասոնցմէ զատ, ապօրինի պայմաններու մէջ գտնուողները եւ Արեւելեան Եւրոպայէն ամէն օր ապաստան խնդրողները պէտք է նկատի ունենալ, գաղափար մը կազմելու համար բնակչութեան տեղաշարժներուն մասին։ Ներկայի տեղաշարժները Միջին դարէն ի վեր աննախընթաց կը նկատուին։

Այս երեւոյթին հետ կը զարգանայ տեղարնակներու հակազդեցութիւնը։ Գերմանիոյ մէջ ուշագրաւ է ցեղապաշտ ալիքի մը վերայայտնութիւնը. սակայն այդ երկիրը հեռու է օտարատեացութեան մենաշնորհին տէր ըլլալէ։ Անցեալ գարնան Լը Փէն կը յայտարարէր թէ 2000 թուականին Փարիզի բնակչութեան մեծամասնութիւնը օտարականներէ բաղկացած պիտի ըլլայ։

Միացեալ - Նահանգներու պարագան ալ զուգահեռ կրնայ նկատուիլ Եւրոպային. 1980-ական թուականներուն 8,6 միլիոն մարդ գաղթած է հոն, ինչ որ ամենաբարձր թիւն է դարասկիզբէն ի վեր։ Նախատեսումներու համաձայն, 2020-ին Միացեալ - Նահանգներու ոչ սպիտակամորթ, կամ սպանախօս բնակչութեան թիւը կրկնապատկուած պիտի ըլլայ, մինչ

պիտակամորթներուն անփոփոխ պիտի մնայ: 2050-ին սպիտակ ծագումով Ամերիկացիներու թիւը հնդապատկուած պիտի ըլլայ, հասնելով 40 միլիոնի. Նիւ-Եորքի մէջ արդէն դպրոցահասակ երախաներու 40%-ը կը պատկանին ցեղային փոքրամասնութիւններու: Լոս-Անճըլըսի մէջ ամէնէն աւելի ունկնդիր ունեցող ռատիօկայանը սպանախօս է: Եւ չուրջ տասը տարիէն Միացեալ-Նահանգներու մէջ մահմետականները աւելի մեծ թիւ պիտի ներկայացնեն քան փրեզպիթերեաններ կամ Հրեաները:

Այս բոլորին մէջ յատկապէս ուշագրաւ կը նկատուի մահմետականներու թիւը, յիշեցնելով հին վէճերը քրիստոնեաներու եւ անոնց միջեւ: Այս մասին յայտնուած մտահոգութիւնը այն է որ այդ զանգուածը չի կրնար խական համակարգում մը ցոյց տալ արեւմտեան ընկերութիւններու, որովհետեւ իր բարքերն ու իշխանութեան ենթարկուելու աւանդութիւնները ամբողջովին հակառակն են արեւմտեանին:

Այս մասին որպէս հակափաստ, կ'ըսուի հետեւեալը. Ծոցի պատերազմը ունեցաւ տեւեալ մը զոր պէտք չէ մոռնալ: Այդ օրերուն Ֆրանսական իշխանութիւնները կը վախնային մահմետականներու զանգուածային ցոյցերէն, խափանարարական արարքներէ եւ ահաբեկչութենէ. այս մտահոգութեամբ իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացուցին երկրին ապահովութեան վրայ, որ անդորր երիտասարդներու մեծ համեմատութեան մը տէր է: Այդ վախերը ոչ մէկ արդարացում գտան սակայն: Այդ առումով Մարսէյլ փորձարկումի յարմարագոյն վայրն էր գաղթական բնակիչներու մեծ թիւով: Թէ՛ Սատտամի կողմնակից, եւ թէ անոր դէմ Արաբները մեծ չահագրգռութիւն ցոյց կու տային պատերազմին, սակայն նոյնիսկ բողոքի ցոյց մը տեղի չունեցաւ:

Որոշ երկիրներու համար կատարեալ համարկում մըն ալ մտահոգութեան պատճառ է. ան կ'ընդգրկէ ինչպէս եկուորներին, նոյնպէս հիւրընկալ երկրին համար խնդրոյ առարկայ փոփոխութիւններ: Այս պարագան կը կապուի Արեւմուտքի մէջ օրէ օր զօրացող ինքնութեան տագնապին որ կը բնորոշուի ո՞վ ենք «մենք» ու ոչ պիտի ըլլանք հարցականներով:

Հարցին մասնագէտներուն կարծիքով, Եւրոպայի մահմետականները պէտք է համեմատել Միացեալ-Նահանգներու ըսպանախօսներուն հետ. երկուքն ալ իրենց ծնունդներու եւ գաղթողներու տոկոսով ամէնէն արագ բազմացումը ունին: Չար լեզուները մինչեւ իսկ կը նախատեսեն անգլերէնի մահը Միացեալ-Նահանգներու մէջ, ըսելով որ ժամանակի հարց է միայն ու օր պիտի գայ երբ անգլերէնը մեռեալ լեզուի մը պիտի վերածուի:

Այս բոլորին քով, բաւական զարմանալի է տեսնել որ Միացեալ-Նահանգներու սպանախօսներուն մեծ մասը դէմ է նոր գաղթականներու ժամանումին: Անոնց ջախջախիչ մեծամասնութիւնը նաեւ կ'ըսէ թէ երկրին բոլոր բնակիչները պէտք է անգլերէն սորվին:

Այս տուեալները կը թելադրեն մէկ բան. քաղաքական դէմքերը փոխանակ եկուորներուն մորթի գոյնով զբաղելու, պէտք է հետամուտ ըլլան ժողովրդավարական մշակոյթի մը ծաւալումին: Եւ եթէ ազգայնականութիւն մը պիտի գոյութիւն ունենայ, եւ պէտք է որ ունենայ, պէտք է ըլլայ չափաւոր, աշխարհաքաղաքական, լայնախոհ, ինք իր գիտակցութեան տէր:

Ի վերջոյ կարելի չէ ազգագրութեան տրամաբանութենէն երկար ատեն խուսափիլ. իրականութիւն է որ Ափրիկէ տարեկան 15 միլիոն աւելի ծնունդ կ'արձանագրէ իսկ Եւրոպայի Հասարակապետութիւնը՝ 1,2 միլիոն նուազում: ՄԱԿ-ի նախատեսումներով, 30 տարիէն Ափրիկէի Սահարայէն հարաւ մնացած շրջանի բնակչութիւնը պիտի գերազանցէ արեւմտեան բոլոր երկիրներուն բնակչութեան գումարը: Այս բոլորը, երկրագունտին ապագային մասին խօսքի գըլխաւոր տէրերը նկատելու կը մղեն անոր ոչ սպիտակամորթ բնակչութիւնները:

ՔԱՂՀԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Շերաթոն պանդոկին մէջ, Սեպտեմբեր 24-ին եւ 25-ին երկօրեայ ժողով մը տեղի ունեցած է հայկական Համաշխարհային Բժշկական Վարչութեան կազմակերպութեամբ: Ժողովին մասնակցած են վեց երկիրներ՝ Լիբանան, Զուիցերիա, Ֆրանսա, Անգլիա, Գանատա, Միացեալ-Նահանգներ: Օրակարգի գըլխաւոր հարցերն էին. – Ա) ՀՀԲՎ-ի ապագայի դերի վերահաստատում. Բ) Հայաստանի կատարուած եւ կատարուելիք օգնութեան աշխատանքներու համադրում. Գ) Փարիզի մէջ բժշկական համագումարի աշխատանոցներու աշխատանքներու հետապնդում՝ շարունակութիւնն ու գործադրութիւնը. Դ) ՀՀԲՎ-ի 1995-ի Պոսթըն գումարուելիք 6-րդ համագումարի նախապատրաստական աշխատանքներու քննութիւն: Սեպտեմբեր 24-ին, տեղի ունեցած է զեկուցումի հաւաքոյթ մը, ներկայութեամբ 60 անդամներու: Ֆրանսահայ Բժիշկներու Միութեան ներկայացուցիչները տեսերիզի եւ սահիկներու ընկերակցութեամբ զեկուցում տուած են Հայաստան տարած իրենց աշխատանքներուն մասին:

❦

ՊՈՍԹԸՆ Նիւ Ինկլընտ Երաժշտանոցի «Ճորտըն» սրահին մէջ, երաժշտական բացառիկ ձեռնարկ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Առնօ Բաբաջանեանի մահուան տասնամեակին: Ձեռնարկին իրենց մասնակցութիւնը բերած են Աւօ Գույումճեան (դաշնակ), Անի Գաւաֆեան (ջութակ), Սուրէն Բագրատունի (թաւջութակ), Սերկէյ Շեփքին (դաշնակ): Երեկոյթը հովանաւորած էր Համազգայինը եւ կազմակերպած յատուկ յանձնախումբ մը: Յայտագրին մաս կը կազմէին Մոցարթ, Շոստակովիչ եւ Առնօ Բաբաջանեան:

❦

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 21-ին տօնուած է Հայաստանի անկախութեան Բ. տարեդարձը կազմակերպութեամբ Ս. Դ. Հ. Կ.եան Փարամազ մասնաճիւղին:

❦

ՍԱՄԱԹԻՈՅ պատմական Ս. Գէորգ Եկեղեցին, վերանորոգուած, օծուած ու սրբագործուած է Սեպտեմբեր 24-ին եւ կրկին բացուած պաշտամունքի: Օծումը կատարուած է նախագահութեամբ Գարեգին Պատրիարքի որ նաեւ քարոզած է: Արարողութենէն ետք, ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է եկեղեցւոյ յարակից Հրաչեայ Աճառեան սրահը:

❦

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 26-ին ոգեկոչուած է Լիզպոնի հինգերուն յիշատակը, անոնց նահատակութեան 10-րդ տարելիցին առթիւ, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Գանատայի Երիտասարդական Միութեան Լ. Շանթ եւ Բեկոր Աշոտ մասնաճիւղերուն: Երիտասարդականին կողմէ խօսք առած է Կարին Յովսէփեան: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը:

❦

ՄՈՆՐԷԱԼԻ «Թէքէեան» կեդրոնին մէջ, Սեպ. 26-ին տեղի ունեցած է «Հայ մամուլի օր»ուան եւ «Ապագայ» շաբաթաթերթի 18-րդ տարեդարձին նուիրուած ճաշ-հանդիսութիւնը կազմակերպութեամբ Ապագայի «Բարեկամներու մարմնին»: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Խօսք առած են Մկրտիչ Ղազարեան եւ Տոքթոր Յարութիւն Արզումանեան: Փակման խօսքը արտասանած է աշխատակից՝ Յովնան Արք. Տէրտէրեան:

❦

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Յակոբ Վարժարանի Բաղդըրմաճեան սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 21-ին, կազմակերպութեամբ Համազգայինի տեղւոյն մասնաճիւղին, դաշնակի ունկնդրութիւն մը տեղի ունեցած է, որու ընթացքին դեռատի երաժիշտ՝ Փաթիլ Հարպոյեան զանազան յօրինումներ մեկնաբանած է խանդավառելով ներկաները: Յայտագրին Բ. մասին ընթացքին, քրոջը՝ Դալարի հետ մեկնաբանած է Հայտընէն:

❦

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ «Ֆըրսթ Լիւթըրըն Զըրչ»ի մէջ, Սեպտեմբեր 10-ին, երգահանդէս մը տուած է Կարէն Ղարիբեան՝ նուիրուած Արցախի երաժշտական դպրոցին: Բացումը կատարած է երգչուհի Արաքսի Վարդերեսեան ներկայացնելով երգիչը եւ անոր ազգանուէր գործունէութիւնը: Յայտագրին մաս կազմած են Կոմիտաս, Ալան Յովհաննէս եւ հայրենասիրական երգեր:

❦

ԳԻՄՊՐԻՃԻ (Գանատա) Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 26-ին, թատերական ներկայացում մը տեղի ունեցած է նախաձեռնութեամբ Համազգայինի տեղւոյն մասնաճիւղին: Յակոբ Պարոնեան թատերախումբը բեմադրութեամբ Մովսէս Աշըգեանի ներկայացուցած է Յ. Պարոնեանի «Պաղտասար աղբար»:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

– 14 –

ՀԱՅ ԲԵՄՆ ՈՒ ԻՐ ՆՊԱՍՏԸ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԻՆ

Աւելի ուշ, երբ հայ թատրոնը մարմին առաւ Պոլսոյ մէջ եւ առաջին ներկայացումները, դժբախտաբար, հայ լեզուով չեղան, նոյնիսկ հայ թատերախաղեր բեմ դալէ յետոյ անոնք ատեն մը ժողովուրդին հասկցած լեզուով չէին ներկայացուեր... Այսպէս՝ երբ 1856-ին Սրապիոն Հէքիմեան, Էքշեան եւ Պ. Մաղաքեան կը կազմակերպէին թատերախումբ մը, անցնցաւ կերպով հայերէն ներկայացումներ կու տար, եւ իր խաղացանկը վերապահուած կը մնար թրքերէն թարգմանածոյ խաղերու:

Սմբատ Դաւիթեան կը գրէ.

«Հէքիմեան նախ չունէր հայերէն բաւական խաղեր, երկրորդ՝ իր ձեռնարկը առաջին օրէն նուիրուած էր թուրքերէն լեզուով ներկայացումներու, եւ երրորդ՝ Բերայի մէջ իր թատրոնը յաճախող այլազան տարրերուն համար թուրքերէնը հասարակաց հասկնալի լեզուն էր եւ իր խումբին համար աւելի շահաւոր էր այս այլազան տարրերը գոհացնող խաղեր ներկայացնել: Այսպէս թէ այնպէս, Հէքիմեանի նախաձեռնութեամբ տրուած այդ ներկայացումները առաջին փորձը եղան Պոլսոյ մէջ թէ՛ Թրքախօս Հայերուն եւ թէ՛ Թուրքերուն եւրոպական թատրոնը ծանօթացնելու եւ նախերգակը թըրքական եւրոպական թատրոնի մը հիմնարկութեան, որուն ձեռնարկեցին յետոյ Թուրք մտաւորականները՝ միշտ Հայերուն աջակցութեամբ...» (1):

1860 Փետրուար 26-ին Սրապիոն Հէքիմեանի կազմած խումբը Նաումի թատրոնին մէջ առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայացնէ հայերէն լեզուով խաղ մը, իտալացի հեղինակ Մօնթիի՝ Արիստոդէմ ողբերգութիւնը, Հ. Եդուարդ Հիւրմիւզի կողմէ գրաբար թարգմանուած:

Սակայն՝ «հակառակ խուռնամբոխ եկած հասարակութեան խանդոտ տրամադրութեանց» «Արիստոդէմի ներկայացումը չէ յաջողած մեծ ոգեւորութիւն մը ներշնչել հանդիսականներուն, քանի որ խաղը գրաբար լեզուով էր, ճիշդ ինչպէս եղած էր Օրթագիւղ, Պէշիկթաշլեանի առաջին ներկայացման առթիւ, որուն համար ընտրուած խաղերն էին Մէթաստազիոյի Թէմիստոկլէս (գրաբար թարգմանութիւն Հ. Գէորգ Հիւրմիւզի) եւ Խոսրով Մեծ (նոյնպէս գրաբար՝ թարգմանութեամբ Հ. Պետրոս Մինասեանի):

«Այդ առաջին փորձէն յետոյ, գրաբար խաղեր չեն ներկայացուած Բերայի թատրոնին մէջ, ինչպէս նաեւ Օրթագիւղ եւ ուրիշ կողմեր ալ: Աշխարհաբարը սկսած էր տիրել հայ բեմին, իբրեւ ժողովուրդին հասկնալի լեզու, եւ նոր խաղերն ալ նոր լեզուով կը պատրաստուէին» (2):

Մատթէոս Գարագաշեան 1862 Մարտ 4-ին Արեւելեան Թատրոնի սրահին մէջ բեմադրուած Ռուպէրթ Աւազակապետի ներկայացման առթիւ՝ Սէրի մէջ նուիրած է յօդուած մը, ուր կը ծանրանայ լեզուի խնդրին վրայ, եւ կ'ըսէ թէ՝ պէտք է որ թատրոնի մէջ խօսուած լեզուն պատշաճի դեղջուկին՝ ինչպէս քաղաքացիին, գռեհիկին՝ ինչպէս ազնուապետականին, ընտանիքին, ինչպէս շուկային, մասնաւոր ակումբներու՝ ինչպէս հասարակաց հաւաքավայրերու, լեզու մը որ լրջութիւն ու զուարթութիւն, ծանրութիւն ու թեթեւութիւն միանգամայն կարենայ արտայայտել – «Լեզուի կենդանութիւնն ան է, որ ժողովուրդին հետ ծնած ու սնած ըլլայ: Լեզուն ժողովրդեան մէջ կ'ապրի. անոր կեանքը հոն է: Մեր լեզուն ալ կեանքը շատոնց կորսնցուցած է» (3):

1862-էն յետոյ աշխարհաբարը հայերէն թատերախաղերու լեզուն է արդէն, եւ ան շատ աւելի արագ կը թօթափէ գրաբար ձեւերը բեմի վրայ՝ մանաւանդ թարգմանածոյ թատերախաղերու պարագային, քան՝ գրականութեան:

Պէշիկթաշլեանի թատերախաղերու լեզուն աւելի զերծ է գրաբարի հետքերէն քան այն որ գործածած է իր քերթուածներուն մէջ: Մաքուր աշխարհաբար է նաեւ Սրապիոն Թղլեանի գործածած լեզուն, ինչպէս նաեւ այն աշխարհաբարը որ Մընակեան գործածած է իր թարգմանութեանց մէջ:

Դուրեան եւ Պարոնեան, այն երկու մեծ դէմքերը, որոնք արեւմտահայ գրականութիւնը փառքով պսակեցին մէկը իր տաղերով եւ միւսը իր երգիծանքով, մեր աշխարհաբարին իրենց նպաստը բերին թատերական երկերով: Պարոնեան օրուան աշխարհաբարը կը գործածէր իր թատերախաղերուն մէջ՝ բնականաբար համեմուած խօսակցական բարբառով: Դուրեանի աշխարհաբարը սակայն ամէնէն վըճիտ ու ամէնէն գրական լեզուն է որ երբեւիցէ գործածուած ըլլայ իր օրով, ու անկէ շատ տարիներ յետոյ: Ըլլայ Թատրոնին, ըլլայ Վարդ ու Շուշանին մէջ Դուրեանի գործածած լեզուն գրական վայելք մըն է կարդալ մինչեւ այսօր ալ:

Իր կարճ կեանքին մէջ հայ բեմը սատարեց նաեւ հայ աշխարհաբարին: Ոչ միայն աշխուժութիւն տուաւ անոր այլ եւ օգնեց ամկօրէնի ազնուացման՝ խօսակցական լեզուի մէջ: Ի զուր չէր որ հայ բեմին ու հայ լեզուին մեծ սիրահարը՝ Յակոբ պէյ Պալեան հայ դերասանները օգտագործեց հայ գրողներու յօրինած նոր բառերը տարածելու համար ժողովուրդին մէջ, եւ լիարուռն կը վարձատրէր այն դերասանները, որ իր նախասիրած բառերը սահուն կը գործածէին բեմի վրայ: Տիկին Հրաչեայ կը պատմէ իր յուշերուն մէջ, թէ այդ բառերէն մէկը «տիպար»ն էր (4):

Եթէ «տիպար»ը չընդհանրացաւ՝ ուրիշ շատ բառեր սակայն բեմէն անցան ժողովուրդին: Պարոնեանի հերոսները իրենց որքա՜ն դարձուածքները սաւութեան վերածեցին ժողովուրդի բերնին մէջ, ու անկէ ալ փոխանցեցին գրականութեան...:

(Շար. 41)

(1) Սմբատ Դաւիթեան, «Եւրոպական Թատրոնը Թուրքիոյ մէջ, Արեւելեան Թատրոնէն առաջ», Ընդարձակ Օրացոյց, Կ. Պոլիս, 1932, էջ 88:

(2) Անդ, 1932, էջ 89:

(3) Հրանտ Ասատուր, «Բերայի Արեւելեան Թատրոնին առաջին Երկու Տարեշրջանները», Ընդարձակ Օրացոյց, 1926, էջ 301:

(4) (Ազնիւ Հրաչեայ, «Իմ Յիշողութիւններս», Անահիտ, 1909, թիւ 1 – 2, էջ 25):

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հանըմեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Սերժ Ակոբոֆ եւ զաւակները ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 10, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս -- Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց հօր եւ մեծ -- հօր՝

ԱՐՇԱԽԻՐ ԿԼՈՐԻԿԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Նոյն օրը, ժամը 15·30-ին այց իր չիրիմին, Շամփինեըի Սիւռ Մարնի գերեզմանատունը:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ
Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԻՒՆ

Սէն -- Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ -- Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը համաձայն իր նոր Կանոնագրի տրամադրութիւններուն, կը տեղեկացնէ իր ծուխի ծագումով հայ բնակչութեան որ կը պատկանի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ, թէ առանց սեռի խտրութեան կրնայ անդամակցիլ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան:

Պայման է լրացուցած ըլլալ 18 տարեկանը եւ բնակութիւն հաստատած ըլլալ եկեղեցւոյ աշխարհագրական սահմաններուն մէջ, այսինքն 13--րդ եւ 14--րդ թաղամասերը, ինչպէս նաեւ Ալլօ եւ Փլան տը Բիւք:

Անդամակցութեան ցանկերը բաց են Հոկտեմբեր 1--էն Դեկտեմբեր 31:

Եկեղեցւոյ քարտուղարութիւնը թեկնածութիւնները կ'ընդունի ամէն Կիրակի առաւօտները ժամը 9 -- 12:

Թեկնածուները պարտին ներկայանալ իրենց ինքնութեան թուղթով եւ բնակութիւնը հաստատող փաստաթուղթով մը:

Տարեկան անդամավճարն է 50 Ֆր.:

Կը յուսանք որ մեր ազնիւ ժողովուրդը պիտի գիտակցի իր ազգային պարտականութեան եւ ցոյց պիտի տայ համապատասխան հետաքրքրութիւն:

Յ. Գ. Միայն արձանագրուած անդամները պիտի մասնակցին եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդի ընտրութիւններուն որոնք տեղի պիտի ունենան 1994--ի սկիզբը:

ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
ՍԷՆ -- ԺԵՐՈՄԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
Ս. ՍԱՀԱԿ -- Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՕԹՈՔԱՐՈՎ ԶԲՕՍԱՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ REIMS

Փարիզի Էսսեան Սանուց Միութիւնը կը կազմակերպէ օթոքարով պտոյտ մը դէպի Ռէնս, Կիրակի, Հոկտեմբեր 17--ին: Մեկնում առաւօտեան ժամը 8--ին, Օփերայի հրապարակէն: Վերադարձ ժամը 20--ի շուրջ, նոյն տեղը:

Այցելութիւն Ռէնսի Մայր տաճարը, Շամփանեըի գինեգործատուները եւ այլ տեսարժան վայրեր: Ցերեկին ճաշ ճաշարանի մը մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին էսսեանցիներ եւ համակիրներ:

Մասնակցութիւն 200 Ֆր. ճաշը ներառեալ:

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով կը խնդրուի արձանագրուիլ անյապաղ, հեռաձայնելով. --

43 -- 08 -- 12 -- 06

կամ՝

46 -- 56 -- 14 -- 53

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Պր. Նազարէթ Պչտիկեան կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 10, Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Եկեղեցին իր կնոջ՝

ՖՈՐԹԻՒՆԷ ՆՈՒԱՐԴ ՊՉՏԻԿԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Cérémonie d'installation

du nouveau Pasteur

Gilbert LEONIAN

Le Dimanche 10 Octobre à 15 h 30

en l'Eglise Evangélique Arménienne

28, Avenue Bourgain
92130 Issy-les-Moulineaux

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը անդամական ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Հոկտեմբեր 9-ին ԱՌԱԻՕՏԵԱՆ ժամը 10-ին Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 Paris

Կարեւոր օրակարգ. -- Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 9, տօն է Թարգմանչաց Վարդապետաց:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՅ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ
Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 10, Սրբոց Թարգմանչաց տօնին առիթով կը կատարուի աւանդական մատաղօրհնութիւն եւ տօնախմբութիւն Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս -- Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ: Կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝

ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Պատարագի աւարտին կը կատարուի աւանդական մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն Ս. Պօղոս -- Պետրոս Եկեղեցւոյ հանգուցեալ բարերարներու, հոգաբարձուներու եւ բոլոր եկեղեցւոյս սատարողներու հոգիներուն համար:

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 9-ին:

Պատարագ ժամը 10·30-ին:

«LES LUSIGNANS ET L'OUTRE-MER»

POITIERS — LUSIGNAN
20 - 24 OCTOBRE

Lieu : *Auditorium du Musée Sainte Croix — POITIERS*

P R O G R A M M E :

MERCREDI 20 OCTOBRE :
14h - 17h : Lusignan et l'outre-mer.

JEUDI 21 OCTOBRE
9h - 12h : Chypre — Histoire
14h - 17h : Chypre et Gênes / Chype et Civilisation.

VENDREDI 22 OCTOBRE
9h - 12 : Arménie : Histoire
14h - 17h : Arménie : Eglise / Arménie : Littérature.

SAMEDI 23 OCTOBRE
9h - 12h : Arménie : Arts
Après-midi : Clôture à Lusignan.
18h30 : Synthèse du Colloque — (Espace 5 de Lusignan).

—— ENTREE LIBRE ——

le VENDREDI 22 OCTOBRE à 21h *C o n c e r t*
avec *Araxe Mansourian* (entrée 60 F.)

DIMANCHE 24 OCTOBRE, à 10h *Messe* selon le rite arménien, Eglise Notre-Dame et Saint Junien à Lusignan.

Pour se rendre à Poitiers : *TGV* (*une heure et demie*).

Pour tous renseignements, réservations hôtel ou logement téléphoner : Bureau de Tourisme à Poitiers : (16) 49. 41. 21. 24.

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Տօն ազգային եւ եկեղեցական ի յիշատակ գիւտի նշանագրացն Հայոց եւ թարգմանութեան Սուրբ Գրոց:

Ըստ ընկալեալ աւանդութեան, այս տարի եւս պատշաճ հանդիսութիւններով կը նշուի Մարսէյլի Մայր Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան 62-րդ տարեդարձը:

Այս ուրախ առիթով քաղաքս կը ժամանէ եւ կրօնական թէ աշխարհիկ հանդիսութիւնները կը հովանաւորէ՝

ՎԱՉԷ ԱՐՔ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ
Առաջնորդ Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւմտեան Թեմին

Տարօն Եպիսկ. Ճէրէճեան եւ Շրջանային Խորհուրդը Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց, եւ Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Վարչական Խորհուրդը ի գիտութիւն կը ծանուցանեն ընդհանուր յայտագիրը եւ ջերմապէս կը հրաւիրեն մեր ազնիւ ժողովուրդը խուռներամ բազմութեամբ մասնակցելու եւ հաղորդուելու մեծ տօնին խորհուրդով ու պատգամով:

ՅԱՅՏԱԳԻՐ

ՇԱԲԱԹ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 9, ժամը 17-ին Մայր Եկեղեցւոյ մէջ Էքիւմէնիք աղօթք մասնակցութեամբ՝ քոյր Եկեղեցիներու ներկայացուցիչներու եւ կարդինալ ՔԱՑՖԻ-ի:

Սոյն արարողութիւնը կը վարէ՝

ՏՈՔԹ. ԿԱՐԱՊԵՏ ԽԱՉԻՆԷՃԵԱՆ

Փակման խօսքը կ'արտասանէ՝

ՎԱՉԷ ԱՐՔ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Այս արարողութիւնը կը սփռուի ուղղակի Ռատիօ Տիալոկէն:

Հանդիսութեան աւարտին ներկաները կը հիւրասիրուին Թէյասեղանի շուրջ, Ա. Ջրբաշեան սրահը:

ԿԻՐԱԿԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 10, Պատարագ և Մատաղօրհնութիւն:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8-ին,
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՎԱՉԷ ԱՐՔ. ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Ս. Սեղանին կը սպասարկեն Մակար Քհնյ. Նաճարեանեւ Վարդավառ Քհնյ. Գասպարեան:

Երգեցողութիւնները կը կատարէ Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Ըըլմազեանի, Կոմիտասեան եղանակով:

Յաւարտ պատարագի ճաշ մը կը սարքուի Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Օժանդակ Մարմնի կողմէ, ի պատիւ Վաչէ Արք. Յովսէփեանի եւ հիւրերուն, Ա. Ջրբաշեան սրահը:

Arménien aux Langues Orientales

Début des cours le lundi 18 octobre. Les cours ont lieu principalement au Centre Universitaire de Clichy, 106, Quai de Clichy (M° Mairie de Clichy) le lundi, et à l'Institut d'Etudes Slaves, 9, Rue Michelet, Paris 6e (M°Port-Royal) le mardi. Les étudiants de tous niveaux sont invités à une *réunion de rentrée le lundi 11 Octobre à 14h30 à Clichy* (Salle 219) avec les enseignants, au cours de laquelle ils recevront toute information utile et pourront procéder à leur inscription pédagogique. Les inscriptions administratives doivent être faites le plus rapidement possible à l'INALCO, 2, rue de Lille, Paris 7e.

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU

— SALLE GARANCE —

9 Juin — 18 Octobre

SAMEDI 9 OCTOBRE
14 h 30 : *Les Fantômes du Chapelier* (Cl. Chabrol),
17 h 30 : *Le noyer solitaire* (F. Dovlatian),
20 h 30 : *Andy* (R. Sarafian).

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 9-10
SAMEDI-DIMANCHE
9-10 OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5.00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.169 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.169

ԾՈՒԳԻ ՕՐԷՆ ԵՏՔ՝

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԺՈՂՈՎ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

ԵԼՑԻՆ ԶԻՆԱՄԹԵՐՔ Կ'ՈՒԶԷ ՂՐԿԵԼ ԿՈՎԿԱՍ

Հոկտեմբեր 7-ին, Մոսկուա թաղեց իր մեռելները եւ սուգի զանազան արտայայտութիւններով ողբաց իր զոհերը: Կէս պարզուած դրօշներ, հրապարակային ցաւակցութիւն, պատարագ, հոգեհանգիստ: Զոհերու թիւն ալ քիչ մը աւելի բարձրացաւ ինչպէս կը նախատեսուէր, նոր հաշուեկշիռի մը համաձայն 236 մեռեալ կայ 49 դիակներ գտնուած ըլլալով Խորհրդարանը: Ելցին առկախեց սահմանադրական ատեանը, հրովարտակով մը ուր կը բացատրէ թէ ան օժանդակած է երկիրը քաղաքացիական պատերազմի մղելու: Շուրջ 200 հոգի բանտարկուած էին, գլխաւորութեամբ Խասբուլաթովի եւ Ռուցկոյի: Բազմաթիւ երեսփոխաններ որոնք ձերբակալուած էին, երբ կը յանձնուէին «Սպիտակ տուն»էն դուրս ելլելով, ազատ արձակուած են: Ձերբակալման հրամանագիրներ կան շարք մը փախըստականներու դէմ, ասոնցմէ Վիկտոր Անփիլով «Բանուորական Ռուսաստանի գեր-ազգայնական Շարժում»ի պարագլուխը ձերբակալուած է Տուլա (Մոսկուայէն 300 քիլոմեթր): Ներքին նախարարութեան համաձայն, մահափորձ մը կը պատրաստէր Ելցինի դէմ:

Զանազան վկայութիւններ կը հաստատեն թէ 2-էն 3 ժամուան վարանումի շրջան մը եղած է Կիրակի օր, Հոկտեմբեր 3, Կրեմլինի մէջ: Անդին ապստամբական շարժումը կը ծաւալէր եւ Կրեմլինի մէջ շուարում կը տիրէր: Ռուս լրագրող մը կը պատմէ որ Ելցինի շատ խելքը գլուխն ալ չէր եւ կը ճչար մինչ կը փնտռուէր նախագահութեան ընդհ. քարտուղարը՝ Ֆիլատով եւ երբ պարզուած է որ Դանիլով վանքն էր ուր բանակցութիւններ կը տարուէին Խորհրդարանի ներկայացուցիչներու հետ, բարկութիւնը աւելի սաստկացած է՝ «Ո՞վ հոն ղրկեց ձեզ, ետ կանչեցէ՛ք, չենք կրնար բանակցիլ մարդոց հետ որոնք Կրեմլինի վրայ կը քալեն»:

*

«Ֆիկարօ» կը գրէ (Հոկտեմբեր 8) որ Ելցին դիմում մը ներկայացուցած է Ատլանտեան Ուխտին (ՕԹԱՆ) որպէսզի վերցնէ Կովկասի զօրքերու քանակի սահմանափակումը զոր կը պարտադրէ Եւրոպայի դասական զէնքերու զեղչելու վերաբերող դաշինքը: Մոսկուա կ'ուզէ դաշինքը յարմարցնել այսօրուան կացութեան: Ռուսերը կ'ուզեն զինամթերք ղրկել Կովկասի սահմանային շրջանը, Վրաստանի, Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի մօտ, այդ երկիրներուն ներկայ կացութեան պատճառաւ: Ռուսական այս դիմումը կը մտահոգէ Թուրքիան, դրացի եւ ՕԹԱՆ-ի անդամ: Դաշինքը ստորագրուած է Փարիզ 1990 Նոյեմբերին եւ ՕԹԱՆ-ի ու Վարշաւայի նախկին Ուխտի անդամներուն կը պարտադրէ զինամթերքի հինգ տեսակէտներու սահմանափակումներ (օդանաւ, թանք, հրասայլ, զրահապատ կառք և հրետանի):

Հոկտեմբեր 7-ին, երեկոյեան, Լ. Տէր-Պետրոսեան Մոսկուա մեկնած է ուր յաջորդ օրը - Հոկտեմբեր 8-ին - Ելցինի հովանաւորութեամբ հանդիպում կ'ունենային Հայաստանի նախագահին կողքին Ալիեւ եւ Շեւարնածէ:

Այս ժողովին եզրակացութիւնը պէտք է դրական երկու համաձայնագրերու ստորագրութեան յանգի: Մէկը, զեկոյց մը որ ընդհ. խօսքերով, հաստատէ թէ շրջանի կնճիռները պէտք է խաղաղ ձեւով լուծուին, իսկ միւսը կը վերաբերի երկաթուղիին: Բոլորը պէտք է համատեղ համաձայնութեան գան կառախումբերու երթեւեկին համար, ամբողջ Կովկասի մէջ:

*

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՁՄՐԱՆ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԵԱՆՑ

Հայաստանի Տնտեսութեան նախարարութեան եւ եւ Գաղթականութեան միջազգային Կազմակերպութեան նախաձեռնութեամբ Ծաղկաձորի մէջ տեղի ունեցած է ձմրան նախապատրաստութեանց նուիրուած սեմինար - խորհրդակցութիւնը, զոր կը հովանաւորէր Միացեալ - Նահանգներու միջազգային զարգացման գործակալութիւնը: Խորհրդակցութեան, որ տեւած է մինչեւ Հոկտեմբեր 8, մասնակցած են Հայաստանի նախարարութեանց եւ գերատեսչութեան ներկայացուցիչներ:

*

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ

Պրիւսէլ գումարուած Միջազգային Քրիստոնէական Համերաշխութեան ժողովին, որուն կը մասնակցէր նաեւ Մեծն - Բրիտանիոյ լիազօր դեսպան Արմէն Սարգսեան, լայն արձագանգ գտած է Արցախի հարցը: Ներկաներուն բաժնուած են Արցախի վերաբերեալ նիւթեր, որոնք տըպագրուած են շնորհիւ տիկին Քոքսի ջանքերուն: Պատրաստակամութիւն յայտնուած է Արցախի ցուցաբերուող օժանդակութիւնը շարունակելու:

*

ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ

Կառավարական որոշումով, Հայաստանի Ազգ. Ֆինանս - Ներդրումի Մարմնի նախագահ նշանակուած է Արայիկ Արտաշէսի Տէր - Մարտիրոսեան:

*

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՄՕՏ

Հոկտեմբեր 6-ին, Տնտեսութեան նախարար Արմէն Եղիազարեան ընդունած է Եւրոպայի Հասարակապետութեան այն պատուիրակութիւնը, որ Հայաստան կ'այցելէր 1993 - 94 տարեշրջանին ցոյց տըրուելիք օգնութեան տարողութիւնը ճշդելու եւ այդ մասին հայկական կողմին համաձայնութիւնը ձեռք ձգելու նպատակով: Տեսակցութեան ընթացքին քննարկուած են այդ գծով տարուած աշխատանքներուն արդիւնքները: Օժանդակութեան այս ծըրագրին մաս կը կազմեն ուժանիւթի, ձեռնարկատիրութեան եւ ընկերային ապահովութեան բնագաւառները:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԱՊԱԳԱՅԻ ԵՐԵՔ ՀԱՒԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

Ռուսաստանի Տնտեսութեան փոխ - նախարարը Եկոր Կայտար հաւատարիմ մըն է Ելցինի. կը վայելէ Արեւմուտքի վստահութիւնն ալ: Երիտասարդ տնտեսագէտը Մոսկուայի վերջին ալեկոծումէն ետք երեք հնարաւոր բեմադրութիւն կը նախատեսէ իր երկրին համար:

Առաջին վարկածը որուն մասին շատեր կը մտածեն Ելցինի յաղթանակէն ի վեր, վերադարձի հակում մըն է դէպի երէկը. այսինքն, ընկերութեան կազմակերպումի ընկերվարական ձեւը որուն պիտի ընկերանայ քաղաքական ճնշում մըն ալ վերադարձը եւ արտաքին յարաբերութիւններու լարուած կացութիւն:

Այս հաւանականութեան պարագային պետականացուած տնտեսութիւնը պիտի վերայայտնուի, քօղարկուած դրամահոսքով մը: Ասիկա կրնայ հետեւանքը ըլլալ դրամական շրջանառութեան լուրջ տագնապի մը որ պիտի ստեղծուի գիները հակակշռելու որոշումով: Այս հակակշիռը պիտի տարածուի նաեւ քաղաքական ու տնտեսական մարզերուն վրայ ու սեփականաշնորհումները պիտի նկատուին հակաժողովրդական քայլ:

Երկրորդ վարկածը որ ամէնէն նախընտրելին չէ, ամէնէն հաւանականը կը նըկատուի Կայտարի կողմէ. դրամահոսքի մեծ համեմատութեամբ անկայուն շուկայ մը ուր յատուկ ներդրումները մեծ ծաւալ չեն ներկայացներ ու եկամուտները շատ անհաւասար են: Այս հաւանականութիւնը կայունութեան ամէն հեռանկար անկարելի կը դարձնէ եւ մանաւանդ երկրին ժողովրդավարական զարգացման հեռանկարը: Դժուար է նման կացութենէ մը ելք գտնել ու անկայուն ընկերութիւններ կրնան դարերով մնալ այդ պայմաններուն մէջ: Ամէնէն հաւանական այս վարկածը Կայտարի համար ԻԱ. դարու շեմին Ռուսաստանը կը զետեղէ վտանգաւոր ճամբաներու վրայ:

Երրորդ վարկածը ամէնէն լաւատեսն է. Ռուսաստան կրնայ յաջողիլ շուկայի համեստ տնտեսութեան անցք մը, բնական հարստութիւններովն ու ձեռային աժան աշխատանքի պաշարովը: Այդ պարագային կրնայ մաս կազմել համաշխարհային շուկային, զարկ տալով արտածումներու, ինչ որ առիթ կուտայ ներկայի 50 տոլարնոց աշխատավարձքը բարձրացնելու 200, 300 տոլարի, կամ աւելի:

Որպէսզի կիրարկելի ըլլայ այս վարկածը, անհրաժեշտ է որ տնտեսութեան վրայ թեթեւնայ պետութեան ծանրութիւնը. այսինքն՝ պէտք է զեղչուին պետական յատկացումները եւ զինուորական ծախքերը: Այդ պարագային միայն կարելի կ'ըլլայ դրամահոսքը հակակշռել եւ թեթեւցնել հարկային բեռը: Երկար ժամանակ, - առնուազն երկու - երեք տարի - պահանջող աշխատանք անհրաժեշտ է յաջողելու համար այս ծրագիրը:

Ռուսաստանի համար անկարելի չէ այս ուղղութեան հետեւիլ, նկատի առնելով երկրին մեծ հարստութիւնը, ձեռային որակաւոր աշխատանքի կարողականութիւնը եւ անոր ցած գիները, ներքին շուկային ծաւալուն բնոյթը: Սակայն որպէսզի կարելի ըլլայ իրագործումը այս ուղղութեան, հիմնական պայման մը պէտք է յարգուի. այսինքն՝ երկիրը հասնի քաղաքական կայունութեան մը մակարդակին: Այդ պարագային Ռուսաստան կը յաջողի զուտ տնտեսական ոլորտէն անցնիլ դէպի քաղաքականը: Իսկութեան մէջ ամէն բան կախում ունի ռուսական քաղաքականութեան եւ ընկերութեան ստանալիք կառոյցէն: Երրորդ վարկածը իրագործելի կ'ըլլայ եթէ ընկերութիւնը ընկերային մեծ խումբերու կառոյցով մը օժտուի որոնք իրենց ընդհ. շահը գտնեն առանց բախումներու զարգացումի մը մէջ. մինչ երկրորդ վարկածը, օրինակ, զարկ կուտայ ճարտարարուեստական նախկին ճիւղերու լոպիներու շահերուն:

Այս տեսակէտով, Ռուսաստանի հանդէպ Արեւմուտքի կեցուածքը եւ ազդեցութիւնը մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնեն:

ՔԱՂՀԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Հ. ԱԼԻԵՒ Ազրպէյճանի նախագահ ընտրուած է ձայներու 98.9%-ով: Այս առթիւ նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան շնորհաւորական հեռագիր ղրկած է:

ՍՊԱՆԻՈՅ ԽՈՒԱՆ ԿԱՐԼՈՍ թագաւորը տպաւորիչ ելոյթ մը ունեցաւ, ֆրանսերէն, Ազգ. Ժողովին առջեւ, թէեւ կարգ մը երեսփոխաններ նախընտրած էին բացակայիլ: 576-ի վրայ միայն 240 երեսփոխան բարեհաճած էին ներկայ ըլլալ, համայնավարներէն միայն մէկ ներկայացուցիչ կար: Խուան Կարլոս «ֆրանսախօս եւ հանրապետական» ճառ մը խօսեցաւ, ջատագովելով Ֆրանսան՝ ապաստանի եւ հիւրընկալութեան հող, Սպանիոյ ներքին պառակտումի օրերուն: Թագաւորին ճառը լաւագոյններէն մէկը կը նկատուի Ազգ. Ժողովի մէջ արտասանուած, Խուան Կարլոս յաջող ամփոփում մը ըրած ըլլալով, Սպանիոյ, Ֆրանքեւսպանական յարաբերութեանց եւ Եւրոպայի հարցերուն: Ինք եւ Սոֆիա թագուհին իրենց պարզութեամբ ալ հրապուրած են Ֆրանսան:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ Նոպէլ մրցանակը շընորհուեցաւ սեւամորթ Ամերիկուհի՝ Թոնի Մորիսընի, 62 տարեկան: Սթոքհոլմի ակադեմիան այս ձեւով կ'ուզէ մեծարել Աֆրիկամերիկացիները: Մորիսըն հեղինակ է 6 վէպերու, ուր ընդհանրապէս կ'անդրադառնայ սեւերու պարագային: Իր առաջին վէպն է՝ «Ամէնէն կապոյտ աչքը», բայց ամէնէն գնահատուածը՝ Պիլովըտ:

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ որոշեցին քաշուիլ Սոմալիէն Մարտ 31-ին, բայց մինչ այդ պիտի ամրապնդեն իրենց դիրքը նոր ուժեր ղրկելով: 1700 մարինզներ պիտի երթան եւ աւելնան 4700 ամերիկացի կապոյտ սաղաւարտաւորներու վրայ:

ՓԱՔԻՍՏԱՆԻ երեսփոխանական ընտրութիւններու վերջնական արդիւնքները հաստատեցին Տիկին Պենազիր Պութոյի կուսակցութեան յաղթանակը: Արդարեւ, Ժողովուրդին կուսակցութիւնը 201-ի վըրայ 86 աթոռ ձեռք կը ձգէ, մահմետական լիկան՝ 72, Շաթա խմբակը՝ 6, Ազգային Ատեանի կուսակցութիւնը 3, Իսլամական ճակատը՝ 3, շրջաններու կամ կրօնական այլ կուսակցութիւններ 16, անկախ թեկնածուներ 15: 10 աթոռ ալ վերապահուած է քրիստոնեայ փոքրամասնութեանց: Պենազիր Պութօ վրէժ կը լուծէ այս ձեւով, քանի որ երեք տարուան ընդդիմութեան ընթացքին ամէն նախատինք կրեց, դատական հետապնդում իրեն դէմ, ամուսնոյն բանտարկութիւն եւայլն, եւայլն: Պիտի չկարենայ սակայն առանձին կառավարել, հարկ եղած մեծամասնութիւնը չունենալով:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ վարչապետը՝ Ռաֆիք Հարիրի պաշտօնական այցելութեամբ Փարիզ կու գայ Հոկտեմբեր 14-ին, հինգ օրուան համար: Այս այցելութիւնը կոչուած է հաստատելու Ֆրանսայի եւ Լիբանանի պատմական եւ մնայուն կապերը: Կը թուի որ Հարիրիի անձնաւորութիւնն ալ որոշ դեր ունի: Նախարարապետը ծանօթ է Ֆրանսայի նաեւ որպէս բաժնետէր կարգ մը ընկերութիւններու (5% Փարիպա, 5% Էնտօսիւէզ): անձնական հարստութիւնը 4 միլիառ տոլար կը գնահատուի: Ֆրանսա կ'ուզէ զարկ տալ Լիբանանի հետ իր յարաբերութիւններուն որոնք մասամբ բարձի թողի եղած են վերջին տարիներուն: Առաջին քայլ մը, այդ ուղղութեամբ, 166 միլիոն ֆրանքի ելմտական համաձայնագրի մը ստորագրութիւնը եղած է:

ՔՈՒԹԱՅԻՍԷՆ Բաթումի ճամբուն վըրայ ռուս հինգ զինուորներ սպաննուած են: Յարձակումը կը վերագրուի Գամսախուրդիայի կողմնակիցներուն: Միւս կողմէ, Աբխազիոյ գաղթականներէն 60 եւս մեռած է, որոնց մէջ 20 նորածին, ձիւնոտ լերան մէջ ուր ապաստանած են Աբխազիայէն քշուած տասնեակ հազարաւոր Վրացիները:

ՍՓԻՒՌՔԻ ԿՈՄԻՏԷ ՄԸ ԿԱ՞Յ ՏԱԿԱՒԻՆ

Հայաստանի անկախութեան հետ ուղղութիւն ու նպատակ չփոխած կազմակերպութիւններէն է «Սփիւռքի հետ մշակութային կապի կոմիտէ»ն. ան համայնավարութեան շրջանին մենաշնորհը ունեցաւ Հայաստանէն դուրս ապրող հայութեան հետ երկրին կապը ապահովելու: Այսօր, նոյնիսկ անոնք որոնք այդ Կոմիտէին հետ ոչ մէկ գործ ունեցած են, գիտեն թէ անոր գործունէութիւնը սահմանափակուած էր Սփիւռքի այն շերտով զոր ժամանակի վարչաձեւը արժանի նկատած էր «հայրենասէր» պիտակին: Մնացեալը անառակ որդիներու բազմութիւնն էր, իսկ նախորդ վարչաձեւի կառոյցէ մը աւետարանական մօտեցում յուսալ, առնուազն անհեթեթութիւն կ'ըլլար:

Նոր ժամանակները վերջ տուին Կոմիտէին հատուածական քաղաքականութեան, բայց նաեւ անոր գործունէութեան դրական կողմերուն: Ներսին ու դուրսին միջեւ յարաբերութեան բազմաբնոյթ, այլազան նոր ցանցեր հիւսուեցան ու անոնց բաւական աշխոյժ գործընթացին մէջ, անհրաժեշտութիւն մը ըլլալէ դադրեցաւ Սփիւռքի կոմիտէն: Պարբերաբար լուրեր հասան անոր վերակազմութեան, կամ երբեմն նոյնիսկ բոլորովին անհետացման մասին. յետոյ, ժամանակի ընթացքին, Հայաստանի ներկան հետաքրքրութեան շատ տարբեր առարկաներ ու մարզեր ներկայացուց դուրսի հայուն: Ու Կոմիտէն, հին օրերու փայփայուած, այլ գրքի մը էջերուն միջեւ դեղնած նամակին նման, մոռցուեցաւ անկիւն մը:

Սեպտեմբեր 28-ի «Ազգ» օրաթերթին մէջ Գաւիկ Նահապետեան կը գրէ այս կազմակերպութեան մասին, որուն վիճակն ու ապագան հետաքրքրած են զինք: Նախ, կացութիւնը պարզելու համար կը դիմէ առաջին փոխ-նախագահ Կարէն Միքայէլեանին. ան գործնական չի նկատեր Արտաքին Նախարարութեան մէջ Սփիւռքի հետ կապերու վարչութեան մը ստեղծումը, այն պատճառաբանութեամբ որ «Սփյուռքահայերը մեր հայրենակիցները լինելով հանդերձ, այլ երկրների քաղաքացիներ են»: Իսկ յարաբերաբար աւելի դիւրին կը նկատէ ներքին Սփիւռքի հետ կապերու հաստատումը:

Ա. փոխ-նախագահը Սփիւռքի հետ յարաբերութիւնը դժուարացնող ազդակ մը կը նկատէ այն պարագան որ «Սփյուռքը չունի համայնքային կառույցներ եւ համայնքային ղեկավարներ, որոնք լիազորված լինեն ներկայացնել տեղի հայությունը, բացառությամբ մի քանի համայնքների»: Այս պատճառաբանութեամբ ան կը պնդէ թէ յարաբերութիւնները պէտք է շարունակուին Կոմիտէին միջոցով, առանց բացատրելու թէ ինչպէս կարելի կը նկատէ որ Արտաքին Նախարարութեան չկրցածը պիտի կարենայ ընել գրեթէ կազմալուծուած Կոմիտէն: Այս պարագան իր ալ ուշադրութիւնը գրաւած պէտք է ըլլայ որ Ս. Միքայէլեան անմիջապէս կը խօսի Կոմիտէին վերափոխման, վերակառուցման անհրաժեշտութեան մասին:

Այս անհրաժեշտութեան գոհացում տալ, յայտնի է թէ դիւրին գործ չէ, քանի որ նոյն գրութեան մէջ կը բացատրուի ներքին հետեւեալ կացութիւնը. Կոմիտէին կանոնադրութեամբ, զայն լուծելու կամ վերափոխելու համար Ընդհ. Ժողովի որոշումը հարկաւոր է, սակայն անկարելի կ'ըլլայ գումարել 91 հոգինոց վարչութիւնը որ պէտք է Ընդհանուր Ժողովի հրաւէր ուղղէ: Դժուարին խնդիր կը նկատուի նոյնիսկ վարչութեան նախագահութեան կազմի 15 անդամները հաւաքել:

Այս կացութեան մէջ ոչ մէկ արդիւնք ձեռք կը ձգուի Սեպտեմբեր 23-ի վարչութեան նիստի փորձէն. կը ձախողի նաեւ նախագահ ընտրելու ջանքը: Այս ձախողութեան պատճառը այն կ'ըլլայ որ «թէեւ նախագահ կայ, բայց աւելի շատ են նախագահ դառնալ ցանկացողները»: Այս կացութիւնը «հակադիր բանակներ» կուտակած է Կոմիտէին երդիքին տակ:

Կայ տակաւին հարցին նիւթական երեսակը. կազմակերպութիւնը կառավարութենէն ոչ մէկ յատկացում կը ստանայ. առկէ զատ, կառավարութեան որոշումով Կոմիտէի շէնքը Երեւանի քաղաքային խորհուրդէն փոխանցուած է Արտաքին Նախարարութեան: Ցատկապէս այս վերջին երկու կէտերը եզրակացնել կուտան Գ. Նահապետեանի թէ եթէ ամիսէ մը յարմար շէնք մը չգտնուի, Կոմիտէն «ըստիպուած կը լինի լուծարուել, չուզելով հանդերձ»:

Գ. Նահապետեանի յօդուածը ունի «յետգրութեան» մըն ալ, ուր կ'ըսուի թէ Սեպտեմբեր 24-ին Կոմիտէին նախագահին Հրաչիկ Սիմոնեանի առանձնասենեակին մէջ դռնփակ նիստ կը գումարուի, վարչութենէն նախագահէն զատ Կարէն Սիմոնեանի եւ Պերճ Զէյթունցեանի ներկայութեամբ. կը մասնակցին նաեւ կապ չունեցող մարդիկ: Արդիւնքը այն կ'ըլլայ որ Կ. Սիմոնեան նախագահ «կ'ընտրուի», Պր. Զէյթունցեան ալ տեղակալ:

Այս կարգադրութիւնն ալ սակայն կաւելնայ Հ. Սիմոնեանի դատապարտելի գործողութիւններուն որոնք Սեպտեմբեր 24-ին քննարկումի նիւթ կ'ըլլան:

Մոռցուած կազմակերպութիւնը «Ազգ»ի այս էջով կ'արժէքականանայ, հետաքրքրող բոլոր կողմերը դնելով նոր սպասումի մէջ. սպասումին՝ տեսնելու թէ ինչի կը յանգի Սփիւռքի հետ պաշտօնական յարաբերութեան մինչեւ այսօր միակ պահուած կազմակերպութիւնը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏ 1993/94

ՀԱԼԷՊԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐԸ

ՀԱԼԷՊ. -- («Յառաջ»). --

Սուրիոյ տարածքին գործող պետական թէ համայնական կրթական բոլոր օճախներուն նման, Սեպտեմբեր 6-ը վերամուտի օրը եղաւ նաեւ Հալէպի հայկական վարժարաններուն:

Գաղութին հնագոյն եւ ամէնէն կարեւոր կառոյցները եղող այս հաստատութիւնները բազկերակը կը մնան անշուշտ «Երագային Հալէպ»ին եւ այդ իսկ պատճառով՝ հոգածութեան առարկան ժողովրդային բոլոր խաւերուն:

Գործող վարժարաններու տնօրէններուն հետ կապ հաստատելով, թուական որոշ տուեալներ քաղեցինք հայ դպրոցներու 1993 -- 1994 կրթական տարեշրջաններու այժմու կացութեան մասին. --

ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐ

Քարէն Եփփէ Ազգ. Ճեմարան. -- Հիմնուած՝ 1947-ին: Միջնակարգ եւ երկրորդական բաժիններու աշակերտութեան ընդհանուր թիւն է՝ 970: Պաշտօնէութիւն՝ 115: Տնօրէնն է Պ. Վարդգէս Նալպանտեան, 1988-էն ի վեր:

Լազար Նաճարեան -- Գալուստ Կիւլպէնկեան Կեդրոնական Վարժարան. -- Կը պատկանի Հ. Մ. Ը. Միութեան: Հիմնըւած է 1954-ին: Ունի մանկապարտէզի, նախակրթարանի եւ երկրորդականի լման կարգեր, 1317 աշակերտներով: Պաշտօնէութիւն՝ 120: Տնօրէնն է Պր. Ալեքսան Աթթարեան, 1981-էն ի վեր:

Կիլիկեան Ճեմարան. -- Հիմնուած՝ 1921-ին: Մանկապարտէզի, նախակրթարանի եւ երկրորդականի աշակերտութեան ընդհ. թիւն է՝ 468: Պաշտօնէութիւն՝ 60: Տնօրէնուհին է Տիկին Աղնիւ Քիրիշեան -- Եազուպեան, 1981-էն ի վեր: Դպրոցը կը վայելէ Կիլիկեան Մշակութային Միութեան (Հնչակեաններ) նիւթական եւ բարոյական հոգածութիւնը:

ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐ

Մխիթարեան Վարժարան. -- Հիմնուած՝ 1936-ին: Սեփականութիւնն է Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան: Մանկապարտէզի, նախակրթարանի եւ միջնակարգի երեք բաժիններու աշակերտութեան թիւն է՝ 665: Տնօրէն՝ Հ. Յարութիւն Վրդ. Պզտիկեան, 1986-էն ի վեր:

× Միջնակարգ վարժարաններու ցանկէն զեղչած ենք հայ կաթողիկէ համայնքին պատկանող երկու դպրոցներ՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Ճեմարանն ու Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու Վարժարանը, որոնք դժբախտաբար կորսնցուցած են այլեւս իրենց հայեցի դիմագիծը եւ որոնց աշակերտութեան շատ չնչին եւ արհամարհելի մէկ տոկոսն է միայն որ հայախօս է:

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆՆԵՐ

Ազգ. Հայկազեան Երկսեռ Վարժարաններ. -- Հալէպի հնագոյն հայկական վարժարանն է, վերաբացուած՝ 1919-ին: Կը գործէ երեք անջատ մասնաշէնքերու մէջ: Զոյգ նախակրթարաններու աշակերտութեան թիւն է 685, իսկ մանկապարտէզինը՝ 350: Ընդհանուր թիւ՝ 1035: Նախակրթարանի բաժիններու զոյգ տնօրէններն են Օր. Ֆիմի Տէր -- Յակոբեան (1968-էն ի վեր) եւ Պ. Հրայր Յակոբեան (1986-էն ի վեր), իսկ մանկապարտիզպանուհին է Տիկին Արփինէ Սապունճեան:

Ազգ. Սահակեան Վարժարան. -- Հիմնուած՝ 1927-ին: Մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի աշակերտութեան ընդհ. թիւն է՝ 917: Պաշտօնէութիւն՝ 59: Տնօրէն՝ Պր. Ժիրայր Րէիսեան (1983-էն ի վեր): Այս դպրոցին աշակերտութեան թիւը յարաճուն վերելքի մէջ է:

Ազգ. Զաւարեան Վարժարան. -- Հիմնուած՝ 1936-ին: Աշակերտութեան թիւ՝ 513, պաշտօնէութիւն՝ 35: Տնօրէնն է Պր. Յովհաննէս Մուշեղեան, 1964-էն ի վեր:

Ազգ. Կիւլպէնկեան Վարժարան. -- Հիմնուած՝ 1930-ին: Աշակերտութեան թիւ՝ 266, պաշտօնէութիւն՝ 21: Ընթացիկ տարեշրջանէն սկսեալ տնօրէնն է Պր. Խաչիկ Շահինեան:

Ազգ. Մեսրոպեան Վարժարան. -- Հիմնուած՝ 1923-ին: Աշակերտութեան թիւ՝ 183, պաշտօնէութիւն՝ 21: Ընթացիկ տարեշրջանէն սկսեալ տնօրէնն է Պր. Րաֆֆի Զազլասեան: Դպրոցը կը վայելէ հովանաւորութիւնը Մարաշի Հայրենակցական Միութեան:

× Ազգային այս հինգ նախակրթարանները Քարէն Եփփէ Ճեմարանին հետ միասին կը պատկանին Բերիոյ Թեմի Ազգ. Առաջնորդարանին՝ վայելելով անոր նիւթական եւ բարոյական նեցուկը:

Կրթասիրաց Վարժարան. -- Հիմնուած՝ 1924-ին: Սեփականութիւնն է Այնթապցիներու Կրթասիրաց Մշակութային Միութեան: Աշակերտութեան թիւ՝ 301, պաշտօնէութիւն՝ 29: Տնօրէնն է Պր. Մկրտիչ Թիւթիւնճեան, 1974-էն ի վեր: Հակառակ հայահոծ թաղամասի մը մէջ գտնուելուն՝ այս վարժարանին աշակերտութեան թիւը անկում արձանագրած է վերջին տարիներուն:

Զուարթնոց Վարժարան. -- Հիմնուած՝ 1965-ին: Կը պատկանի Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու Միաբանութեան: Աշակերտութեան թիւն է՝ 500, պաշտօնէութիւն՝ 20: Տնօրէնուհի՝ Քոյր Օլկա Նաումեան, 1973-էն ի վեր:

Հայ Աւետ. Բեթէլ Վարժարան. -- Հիմնուած՝ 1923-ին: Աշակերտութեան թիւ՝ 270, պաշտօնէութիւն՝ 25: Տնօրէնուհին է Տիկին Պէթի Գրաճեան -- Եփրեմեան, 1988-էն ի վեր:

Այլ խօսքով, Հալէպի մէջ այսօր կը գործեն 12 հայկական վարժարաններ, շուրջ 7400 աշակերտութեամբ:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԾՈՎԱՅԻՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

Տարդմութի ծովային վարժարանը Անգլիոյ ամէնէն յարգարժան հաստատութիւններէն է. ամէն առաւօտ ժամը 6.15-ին, երկու աշակերտ դրօշակը կը պարզեն, գոչելով. «արեւածա՛գ է»: Քանի մը վայրկեան ետք անոնց ընկերներէն երկուքը կը սկսին փայլեցնել այն չորս թնդանօթները որոնք շէնքին ճակատը կը զարդարեն: Հազիւ աւարտած են իրենց գործը երբ մեծ սրահէն կը թնդայ 400 աշակերտներու հազարէն բարձրացած «Տէրը պահպանէ Թագուհին»:

Դարերէ ի վեր անգլիացի մեծ դերդաստանները հոն կը ղրկեն իրենց մանչ զաւակները որպէսզի ծովային դառնան: Անոնք ասպարէզէն կը հեռանան հանգըստեան կոչուելու պահուն միայն, երբեմն չափչփելու համար Լորտերու Ժողովին նըրբանցքները: Ընդհանուր այս կանոնէն բացառութիւն չի կազմեր արքունիքն ալ. դարասկիզբէն ի վեր անոր անդամներէն ումը որոնց մէջ են Զարլզ եւ Էնտրիւ իշխանները, հոն ստացած են իրենց ուսումը:

Շէնքին ներսի կողմը բոլոր պատերը ծածկուած են ծովային բախումներու, յաղթական ծովակալներու նկարներով. կան նաեւ շրջանաւարտներու խմբանկարները. անոնցմէ ոչ մէկը կարելի է զանազանել միւսներէն. այնպէս կը թուի թէ հպարտ նայուածքով, ուղիղ կզակով ու անթերի համազգեստով այդ երիտասարդները միակ տիպարի մը քանի մը հազարով բազմապատկումով կեանքի կոչուած են:

Անգլիական ծովուժն ալ ներկայիս ենթակայ է տնտեսական տագնապին ու իրեն հանդէպ շահագրգռութեան պակասի մը, նոր սերունդին կողմէ: Ան կը կրէ հետեւանքները լայն միջոցներէ զուրկ կառավարութեան մը սեղմումներուն ու երիտասարդներու արդիական ախորժակներուն որոնք ծովային կեանքը անյարիր կը նըկատեն այսօրուան կեանքին պահանջքներուն: Այսուհանդերձ, վարժարանը որոշած է կէտ մը անգամ չփոխել հնօրեայ աւանդութիւններէն: Առաջին ամիսներուն տարապայման յոգնութիւն կ'ունենան աշակերտները. հեղինակութեան վարժընթաց մը կ'անցընեն, ապա աւանդութիւններու հանդէպ հաւատարմութիւն ու գահուն ամբողջական հպատակութիւն կը սորվին: Ծովագնացութիւններէ մնացեալ ժամանակը կեանքը խիստ է ու միօրինակ է դպրոցին մէջ: Տասնամեակներէ ի վեր այդ միօրինակութիւնը կ'ընդհատուի Թագուհիին ներկայութեան կատարուած տողանցքներով: Այնքան աւանդապաշտ հաստատութեան փոխ-հրամանատարը երբեք փոքր փոփոխութիւն միայն կը նկատէ. նորոգել թէքնիք միջոցները, կրճատել պիւտճէն ու աղջիկներ ալ ընդունիլ որպէս աշակերտ: Արդարեւ երեք տարիէ ի վեր այդ վերջին կէտը կը կիրարկուի ու աշակերտութեան 15%-ը կը կազմեն ծովային աշակերտուհիները: Փոխ-հրամանատարը կ'ըսէ թէ նոյն խստութեամբ կը վարուին նաեւ անոնց հետ եւ եթէ տակաւին նաւապետուհի մը չունի ծովուժը, ատիկա միայն ժամանակի հարց է. ապա կը շարունակէ ժպտելով թէ երկրի մը մէջ որ ղեկավարուեցաւ երկու կիներու կողմէ, պատճառ չկայ որ նաւու մը ղեկն ալ կնոջ մը չյանձնուի:

Այս մասին միանշանակ չեն աշակերտներու կարծիքները. անոնցմէ մէկը կը գանգատի որ աղջիկները երբեք նոյն աշխատանքը չեն կատարեր, բայց նոյն վարձատրութիւնը կը ստանան: Միշտ նախապատիւ կը նկատուին ուսուցիչներու կողմէ որոնք չեն համարձակիր նոյն ձեւով պատժել զանոնք: Աղջիկները բախումներու պատճառ կ'ըլլան տղոց միջեւ, զգացական հարցեր արծարծելով ու արգելք են անոնց կատարելութեան, քանի որ միշտ իրենցմէ մէկը կը գտնուի որ յիշեցընէ անոնց թէ այդ ոճով չի խօսուիր:

Ուրիշ աշակերտ մը կը գանգատի աւանդութիւններու յարգանքէն. ան կ'ըսէ. «Կ'ուզեն որ ԺԹ. դարու կեանքի ձեւը

ՁԱՅՆԵՐ

ԳԱՒԱՌԷՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅԿ. ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ

ՆԻՍ. - («Յառաջ»). – Կիրակի, Հոկտեմբեր 3-ին Պարսամեան սրահին մէջ, տեղեկատուական բնոյթի ցերեկոյթ մը տեղի ունեցաւ, երկու հարիւրէ աւելի ազգայիններու մասնակցութեամբ: Ֆրանսայի մէջ դեռ քանի մը ամիս առաջ կեանքի կոչուած Հայկական Հիմնադրամի կեդրոնական վարչութիւնը Նիս քաղաքը ընտրած էր, իբրեւ անդրանիկ «դաշտ» իր նպատակները, աշխատանքներու ծրագիրները եւ ցայսօր կատարած իր գործերը ներկայացնելու համար հանրութեան, ընենք՝ մեր փոքրաթիւ գաղութին:

Ցերեկոյթին բացումը կատարեց Հիմնադրամի դիւանի փոխ – Նախագահներէն Գրիգոր Աժտէրխանեան: Այնուհետեւ խօսք առաւ զոյգ փոխ – Նախագահներէն Վաչէ Մուրատեան: Պարզեց նպատակները: Հիմնական միտքը՝ Հիմնադրամը կը ձգտի առաջադրութեանց ճամբով իր նըպաստը բերել ձեռնարկներու՝ կարօտ նիւթական կարեւոր յատկացումներու: Գործնական միջոցներով սատարել անոնց: Բազմաթիւ եւ բազմապիսի ծրագիրներու իրականացումով ապահովել անհրաժեշտ բարգաւաճումը հայրենիքին:

Շեշտեց, թէ Հիմնադրամին նպատակն է տալ Հայաստանի այն հիմնական միջոցները, առանց որոնց իսկական Անկախութիւնը կը մնայ լոկ խօսք:

Նախագահը՝ Պետրոս Թերզեան, տնօրէն Փեթրօսթրաթեժիի, հանգամանօրէն խօսեցաւ յատկապէս Ֆրանսահայութեան վերապահուած Պարսկաստան – Հայաստան կազմուղի ծրագիրին մասին: Ըսելէ ետք, թէ Սփիւռքը «հինգերորդ Թոքը» կը նկատուի Հայաստանի (առաջին չորսը՝ սահմանները դրացի Պետութեանց հետ, ամէն մէկը բոլորիս ծանօթ իւրայատուկ պայմաններով), գունաւոր սահիկներու ալ ցուցադրութեամբ լայն բացատրութիւններ տուաւ այս մասին: Կ'արձանագրենք գլխաւոր կէտերը, համառօտակի:

– Հայաստանի տարեկան պահանջն է, միջին հաշուով, հինգ միլիառ խորանարդ մեթր բնական կազ:

– 1992 – 1993-ի ձմրան եղանակէն ըսկըսեալ մեր Պետութիւնը հազիւ հազ կը յաջողի երկուքէն երկուքուկէս միլիոն խորանարդ մեթր կազ ձեռք ձգել, օրական, Վրաստանի ճամբով: Տարեկան հաշուով այս քանակը կը հաւասարի 800 միլիոն խորանարդ մեթրի: Ուրեմն՝ մեր երկիրին պահանջին միայն 16 առ հարիւրը: Նոյնիսկ այս քիչը կը մնայ ենթակայ խափանումներու:

– Իրան – Հայաստան կազամուղը, իր առաջին փուլին, կրնայ մեզի ապահովել երեք միլիոն խորանարդ մեթր կազ օրական: Որով՝ տարին մէկ միլիառ խորանարդ մեթր կազ: Հայաստանի պահանջին 20 տոկոսը:

– Երկրորդ փուլին՝ Իրան – Հայաստան կազամուղին տարողութիւնը կրնայ եռապատկուիլ: Կը նշանակէ թէ՝ եթէ Հայաստան անհրաժեշտ նկատէ, ի վիճակի կ'ըլլայ տարին մինչեւ երեք միլիառ խորանարդ մեթր կազ ներածել Պարսկաստանէ:

Լայնարձակ հեռանկար: Իրան – Հայաստան կազամուղը, այս անգամ առաւել մեծ տարողութեամբ, կրնայ նախատեսուիլ այն երկարաձիգ կազամուղին համար, որուն տարողութիւնը կրնայ տարեկան 30-էն մինչեւ 50 միլիառ խորանարդ մեթրի բարձրանալ: Ասիկա կըրնայ մաս կազմել Պարսկաստանի այն ծըրագիրին, որ կը միտի Իրանի կազը հասցնել խողովակաշարով մինչեւ Եւրոպա, մինչեւ Ֆրանսա: Տուեալ ծրագիրը ներկայիս միասնաբար կը քննարկուի Կազ տը Ֆրանսի եւ Իրանեան Կազի Ազգային Ընկերութեան կողմէ: Հայաստանէ անցքի պարագային՝ մեր Պետութիւնը նկատելի եկամուտ մը կ'ապահովէ, իբրեւ տարանցիկ (թրանզիթ) սակ:

Իրան -Հայաստան կազամուղի հաստատման ծրագիրը կը նախատեսէ երեք յաջորդական հանգրուան.–

Ա) Թաւրիզ - Մեղրի, այսինքն՝ Իրան Հայաստան: Հարիւր քմ. երկարութիւն: Ծախք՝ շուրջ 30 միլիոն տոլար: Ի դէպ, պարսկական մասի շինութիւնը կը ստանձնէ Թեհրան

Բ) Մեղրի - Քաջարան, 37 քմ.: Հոս զեկուցաբերը սահիկներու ցուցադրութեամբ եւ անհրաժեշտ բացատրութիւններով մատնանշեց Զանգեզուրի լեռնոտ ռըլիէֆին առանձնայատուկ դժուարութիւնները այսօրինակ ծրագրի մը իրագործման ուղղութեամբ: Ըսաւ թէ՝ ծրագիրը կը նախատեսէ շրջանցել դաշտավայրեր, անշուտ, աւելի դիւրին կազամուղի հաստատման համար, որպէսզի անարգասաբեր չդարձնէ մշակելի տարածութիւններ. նաեւ աննախատեսելի վըտանգներէ զերծ պահէ մարդաբնակ վայրեր, եւայլն: Միջանկեալ խօսեցաւ նաեւ Արաքսի կամուրջի մասին. շինութեան ծախքին կէսը կը հոգայ Իրան:

Ներկայ կամուրջը առժամեայ է:

Գ) Քաջարանէն անդին գոյութիւն ունեցող կազամուղը կը կարօտի մասնակի տեղափոխումի՝ քանի մը քմ. սահմանագիծով, դէպի ներս Հայաստան: Որպէսզի ասիկա չանցնի Ատրպէջանէ (օր. Ֆելրաջար): Կամ ալ հեռու մնայ սահմանէն:

Այս վերջին զոյգ ծրագիրներուն իրագործման համար կը նախատեսուի շուրջ 20 միլիոն տոլար: Կը ստանձնէ Հայաստան:

«Հայաստան» Հիմնադրամին մասնակցութիւնը կը վերաբերի Մեղրի - Քաջարան հատուածին: Ճշդուած է գումարը՝ 10 միլիոն տոլար (մօտաւորապէս 55 միլիոն Ֆրանք), այս Սեպտեմբերին, Երեւան: Ֆրանսայի Հայկ. Հիմնադրամը կ'իւրացնէ տուեալ ծրագիրը, զայն իր աւարտին հասցնելու վճռակամութեամբ: Իրագործումի նախատեսութիւն՝ երեք տարի:

Հարցումներ, յաւելեալ բացատրութիւններ առիթ տուին յստակ պարզաբանումներու: Այսպէս՝ հիւլէական կայան, ջրելեկտրակայաններ, ելեկտրուժի արտադրութեան կողմնակի աղբիւրներ, ինչպէս արեւ-քամի, քարիւղ գըտնելու ակնկալութիւն՝ հաւանական, թերեւս ալ ապարդիւն. յամենայն դէպս ի մօտոյ սկսելիք աշխատանքներ եւայլն:

Ըսենք թէ՝ Պետրոս Թերզեան, սրտցաւ մասնագէտ, լիովին յաջողեցաւ հանրամատչելի, դիւրին ըմբռնելի դարձնել նիւթ մը, որ խորքին մէջ կը մնար դժուար մարսելի: Այս իրողութիւնը գնահատուեցաւ բոլորէն անխտիր:

❦

Խօսք առաւ Նիսի ծերակուտական - քաղաքապետ Ժ. Պէյէի ներկայացուցիչը՝ Տիկին Սոլանժ Ռոտրիկ, կցորդ քաղաքապետի, Ազգային Լուսաւորութեան պատուիրակ: Աւարտին քաղաքին խորհրդանիշը պարզող արծուաձեւ չքանշան մը յանձնեց Հայաստանի Լուսաւորութեան փոխ-Նախարար Ալպէր Կիրակոսեանին: Այնուհետեւ յուշանուէրներ Հայկ. Հիմնադրամի պատասխանատուներու: Ապա հրաւիրուեցաւ քանի մը խօսք արտասանելու երեսփոխան Կասթոն Ռոպօ:

Պարսամեան դպրոցի աշակերտներու յղացած մէկ փոքր գծանկարը յանձնուեցաւ Հիմնադրամին (Պ.Թ.), ձեռամբ տնօրէնուհի Տիկին Այտա Դանիկեանի:

Հայաստանի Հանրապետութեան Ֆըրանսայի գործավար Վահան Տէր-Ղեւոնդեան յայտարարեց, - «Հայաստան» Հիմնադրամը համազգային բնոյթ կը զգենու. փաստօրէն կը ներկայացնէ բովանդակ Ազգը իր երկու գլխաւոր թեւերով՝ Հայրենիք թէ Սփիւռք: Ցանձանձնողները վարկ վայելող ձեռնհաս անձեր են: Գործօն տարրեր մեր ազգային կեանքին մէջ: Առաջադրուած նպատակը վսեմ է: Ուրեմն կը մնայ բոլորիս վստահութեան ճամբով զօրակցիլ անոր: Այս ձեւով զօրավիգ դառնալ Հայաստանի:

Վերջապէս քաջալերական խօսքեր հիւրաբար քաղաքս գտնուող Վաչէ Արք. Յովսէփեանի կողմէ, Առաջնորդ Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւմտեան Թեմի:

× Ներկաներուն մէջ նկատեցինք Գիւմրիի Ա. փոխ-քաղաքապետը՝ Գորիւշեան Կարապետեան:

× Քաղաքապետարանը, սիրայօժար, կոկիկ սեղան մը սարքած էր:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ

92 Express

Le Magazine des Hauts de Seine

MISSION AU HAUT KARABAGH
Octobre 1993

Գունաւոր պատկերներով վեց էջի մէջ, Անթուան Քոնսթան որ «Առանց սահմանի բժիշկներ» կազմակերպութեան խումբին հետ մեկնած է Ղարաբաղ, կը նկարագրէ պատերազմի արհաւիրքին ենթակայ բնակչութեան մը առօրեան: Ջինք կը զարմացնէ յատկապէս Ղարաբաղցիներու հիւրասիրութիւնը՝ սրտանց ու նըրբանկատ: Անոնք թէ ճակատին վրայ կը կռուին, թէ' կ'աշխատին իրենց ձեռնարկութիւններուն մէջ: Ցիշեալ կազմակերպութեան դեղօրայք բաժնելու գործով զանազան շրջաններ գտնուելէ ետք, Ա. Քոնսթան կը մաղթէ որ երկու ժողովուրդները ի վերջոյ վերագտնեն խաղաղ գոյակցութեան օրերը, դադրեցնելով պայքարը որ ապագայ ոխեր սնուցանելէ ուրիշ հետեւանք չի կրնար ունենալ: Ան կը յուսայ նաեւ որ իմաստութիւնը յաղթանակէ ու հերքէ Պուշկինը որ կը գրէր. «Կովկասի մէջ, մարդասպանութիւնը պարզ արարք մըն է»:

ունենանք, մեզ կը պարտադրեն դարու մը յապաղումով ապրելու: Ձենք համարձակիր մեր ընկերներուն պատմելու թէ ի՛նչ է Ծովային վարժարանին կեանքը, թէ թնդանօթները փայլեցնել կուտան մեզի, թէ պարտաւոր ենք նեղացուցիչ համազգեստ մը կրելու միշտ, պոռալու՝ ողջունելու համար արեւածագը եւ մայրամուտը, հնազանդելու անհեթեթ օրէնքներու եւ խերը անիծելու մեր ընկերներուն, իբրեւ թէ հրամայել սորվելու համար»:

Ցաջորդ առաւօտուն պատանին հանդարտած է. դրօշակը կը ծածանի կէս ժամէ ի վեր ու թնդանօթները կը պսպըղան օրուան առաջին լոյսերուն տակ: Նոյն պատանին կ'ըսէ. «գիտէ՞ք, մտածեցի որ ի վերջոյ շատ ճիշդ է սրբել զանոնք ամէն առտու. որովհետեւ շատ խոնաւ է կլիման հոս: Եթէ չխնամենք, անոնք շուտով կը փճանան»:

ՔԱՂՀԱՆ

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Ց. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

– 15 –

ՔԵՐԱԿԱՆՆԵՐԸ

Աշխարհաբարի ստեղծման ձգտող սերունդին գլխաւոր մեղքը եղաւ կարծել, թէ քերականութիւն յօրինելով կրնայ լեզու եւս ստեղծել. անոր յօրինած քերականութիւնները վիժեցան՝ իրենց նախատեսած կանոններուն հետ մէկտեղ, եւ յապաղեցուցին նոր լեզուին կազմութիւնը բնական պայմաններու մէջ:

Պէտք էր որ Այտընեան մը գար զգացնելու համար մարդոց, թէ ժողովուրդը ինքն է որ կը ստեղծէ իր լեզուն, եւ քերականին ուրիշ բան չի մնար ընել բայց եթէ ժողովուրդին խօսած լեզուէն իսկ քաղել իր կանոնները, եւ արձանագրել զանոնք գըրքերու մէջ, որպէսզի միօրինակութիւն ապահովէն:

Այս հատորին ընթացքին բազմիցս խօսած ենք Այտընեանի հեղինակած քննական քերականութեան եւ աշխարհաբարի կազմութեան մէջ անոր կատարած բացառիկ դերին մասին. բայց պէտք կը զգանք անգամ մը եւս շեշտելու, թէ Այտընեան որեւէ կանոն չյօրինեց իր կողմէ, այլ իմաստութիւնն ունեցաւ պրպտելու ուղին ուրկէ անցած էր մեր աշխարհաբարը, եւ պայմանները որոնց մէջ ան կազմուած էր իբրեւ ուրոյն լեզու: Միւս կողմէ՝ մատնանշելով հիմնական գիծերը այդ աշխարհաբարին, փորձեց զանոնք ամփոփել քերականութեան մը մէջ:

Այտընեանի քերականութիւնը կոչուած էր զգաստութեան կանչելու, մէկ կողմէ, այն մոլեռանդները, որոնք կը կարծէին յարութիւն պարգեւել գրաբարին, եւ միւս կողմէ՝ անոնք, որոնք կը յուսային քմածին կանոններով միօրինակութիւն ստեղծել նոր լեզուին մէջ:

Զգաստութեան այդ կոչը կուգար ճիշդ պատեհ ժամուն, երբ նոր գրականութիւն մը մարմին առնելու վրայ էր: Այտընեան օգնեց որ մարդիկ ժողովուրդին խօսած լեզուն կռուան ունենան, դիմեն ի հարկին գրաբարի նպաստին, եւ նոր լեզուն ծաղկեցնել փորձած ատեն՝ չհեռանան կանոններէն որ ժողովուրդը որդեգրած է իր խօսած լեզուին համար:

Այտընեանի բերած բարիքը նաեւ այն եղաւ, որ 1866-էն յետոյ, երբ լոյս տեսաւ իր քննական քերականութիւնը, զայն ուղեցոյց ունեցան յետագայ մեր քերականները, թէեւ այդ թուականէն ետք ալ դեռ ատեն մը չարունակուեցաւ գրաբարը իր դագաղէն հանելու փորձերը եւ արուեստական կանոններ ստեղծելու նոր ճիգերը արդէն իր ճամբան գտած լեզուի մը համար:

Աշխարհաբար լեզուի քերականութիւն մը յօրինելու առաջին փորձը կատարեց Մխիթար, ինչպէս յիշած ենք իր տեղին, թէեւ իր աշխատութիւնը անտիպ թողուց, անոր մէկ համառօտութիւնը հրատարակելով 1727-ին: Մխիթար իր քերականութեան համար հիմ ընդունեց էր Սեբաստիոյ գաւառաբարբառը, որ ոչ միայն աւելի ծանօթ էր իրեն, այլ ամէնէն դիւրիմացն էր գաւառական միւս հայերէններուն մէջ, եւ շատ աւելի անխառն ու հարազատ քան Պոլսոյ հայերէնը: Մխիթարի այս քերականութիւնը դեր չունեցաւ կեանքի մէջ, եւ Պոլսոյ բարբառը ի վերջոյ հիմ դարձաւ նոր աշխարհաբարին:

Ամբողջ 120 տարիներ պէտք էր անցնէին, որպէսզի աշխարհաբարի համար նոր քերականութիւն մը յօրինուէր: Նախաձեռնողը, այս անգամ, ամերիկացի միսիոնար մըն էր, տոքթոր Ռիկզ, որ իր քարոզչութեան օրերուն հայ լեզուին եւս տիրացաւ, եւ 1847-ին Զմիւռնիոյ մէջ աշխարհաբարի քերականութիւն մը լոյս ընծայեց, որ 8 տարի յետոյ, 1856-ին երկրորդ տպագրութիւն մը պիտի ունենար Պոլսոյ մէջ: Աւելորդ է ըսել, որ տոքթոր Ռիկզի փորձը եւս անպտուղ մնաց ու մոռցուեցաւ (1):

Ինչպէս պատմած ենք իր տեղին՝ ձախողութեամբ վերջացան նաեւ Գրիգոր Օտեանի եւ Նահապետ Ռուսինեանի փորձերը, 1851-ին եւ 1853-ին, առաջինը իր Առաջարկութիւն Աշխարհաբար Լեզուի *վրայ գրքոյկով եւ երկրորդը իր* Ուղղախօսութեամբ, *որոնք իրականին մէջ հայ լեզուի քերականութիւն ըլլալէ աւելի՝ քմածին կանոններու շարք մըն էին՝ դատապարտուած հետք չձգելու:*

Աշխարհաբարի քերականութիւն մը շարադրելու առաջին լուրջ փորձը պիտի ընէր դարձեալ բողոքական քարոզիչ մը, այս անգամ հայ, պատուելի Մարտիրոս Քէրէճճեան, 1864-ին, ուրեմն Այտընեանէն երկու տարի առաջ լոյս ընծայած աշխարհաբար հայերէնի իր քերականութեամբ, որուն յառաջաբանին մէջ կ'ըսէ, թէ այս գործին ձեռնամուխ եղած է «կէս մը մեր դպրոցներու թախանձանքէն ստիպեալ և կէս մ'ալ սիրելի ազգիս դեռահասակ դասուն ըստ կարելի վայելուչ դպրութեան առաջնորդելու փափաքելով» (2): Քէրէճճեանի քերականութիւնը, որ տոքթոր Ռիկզի աշխատութիւնը իրեն առաջնորդ ունի՝ կը հիմնուի այն սկզբունքի վրայ թէ աշխարհաբար հայերէնը գոյութեան իր ուրոյն իրաւունքը ունի, եւ թէ՝ արդար է որ իր քերականութիւնը եւս ունենայ եւ մտնէ դպրոցներու մէջ՝ առանց դայթակղեցնելու գրաբարի ախոյեանները, որոնք որեւէ պատճառ չունին վրդովելու թէ ան դպրոցներէն պիտի վտարէ գրաբարի ուսուցումը:

(Շար. 42)

(1) Elias Riggs, *A Grammar of the Armenian Language as spoken in Constantinople and Asia Minor*, Smyrna, 1847.

(2) Մարտիրոս Տ. Քէրէճճեան, *Հայերէն Քերականութիւն Աշխարհաբար Լեզուի Նախակրթական Դպրոցաց համար*, Կ. Պոլիս, 1864

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր խնամիին Անճիկ Եափուճեանի մահուան առթիւ Տիկին Զապէլ Ճամկոչեան կը նուիրէ 200 Ֆր. Քօօփերասիոն – Արմենիի (սատնալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին:

Cérémonie d'installation

du nouveau Pasteur

Gilbert LEONIAN

Le Dimanche 10 Octobre à 15 h 30

en l'Eglise Evangélique Arménienne

28, Avenue Bourgain

92130 Issy-les-Moulineaux

SEMAINE CULTURELLE ARMENIENNE A VILLEURBANNE

OCTOBRE 93

Du 8 au 16 OCTOBRE

La Salle *«Gérard Philipe»* présente :

— *LE CHANT DE KARASTAN*, chorégraphie de Michel Hallet Eghayan;

Renseignements au 78 85 79 97.

Le 12 OCTOBRE à 18 h 30

— *LECTURE DE TEXTES D'ECRIVAINS ARMENIENS*

à la Maison du Livre, de l'image et du son

Renseignements au 78 85 79 97.

Du 13 au 17 OCTOBRE

FESTIVAL DU CINEMA ARMENIEN

au «Cinéma Le Zola»

117, Cours E. Zola — Villeurbanne

— 13/10 à 18h: *Les Chevaux de Feu* de Paradjanov

— 14/10 à 20h45: *The Adjuster* de Egoyan

— 16/10 à 20h45: *Les Saisons* de Pelechian

— 16/10 à 21h30: *Les Chevaux de Feu* de Paradjanov

— 17/10 à 15h: *Nahapet* de Malian.

Festival organisé par la M.C.A.V. et le Cinéma Le Zola.

Renseignements au 78. 93. 57. 43.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի տնօրէնութիւնը եւ Տիկնանց խնամակալութիւնը իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն Պր. Արթօ Բէտիօղլուի որ վարժարանիս մանկապարտէզին համար անձնուիրաբար կատարեց կենսական վերանորոգման աշխատանքներ:

Մեր շնորհակալութեան արտայայտութիւնները հրապարակաւ կ'ուղղենք նաեւ Պր. Յարութիւն Սիմոնեանին եւ Պր. Տանիէլ Արապեանին՝ որոնց օժանդակութեան բացակայութեան անկարելի պիտի ըլլար կեդրոնական ջեռուցման հիմնական նորոգութիւնը եւ դասարանները վերամուտի համար պատրաստելու աշխատանքը:

❦

Հայ Աղքատախնամ ընկերակցութիւնը Ապրիլ, Մայիս, Յունիս, Յուլիս, Օգոստոս եւ Սեպտեմբեր ամիսներու ընթացքին շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Պր. Ալպէռ Ներսէսեան 200, Պր. Ժան Փէլըթիէ 1400, Տիկին Էլիզապէթ Պօյաճեան 50, Տիկին Ժորժէթ Պեսոն 50, Տիկին Ովսաննա Տէմիրճեան 5700, Տիկին Աննա Նազարովա 3700, Պր. Օհաննէս Եկէնեան 500, Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 300, Պր. Ժորժ Ասլանեան 300, Տէր եւ Տիկին Փիէր Կարապետեան 500, Տիկին Վահրամ Սանոյեան 500, Պր. Սերժ Գազանճեան 2000, Պր. Ժիլպէր Հաար 500, Պր. Ժան Մատոյեան 1000, Պր. Թորոսեան 1000, Տիկին Երամեան 300, Տէր եւ Տիկին Փիէր Թէրզեան 1000, Պր. Ռուբէն Մրոյեանց 400, Պր. Ռընէ Զաքըճեան 200, Տիկին Սիրանոյշ Կարապետեան 350 Ֆր.:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Սօնա Մումճեան 200 ֆրանք:

❦

ՄՈՆԼԵԺԻ. – Տիկին Մակարեան 100 ֆրանք:

Chène

a besoin de vous pour sa braderie

18 - 19 *DECEMBRE*

«Շ Է Ն»ը

ձեզի կը դիմէ իր վաճառքին համար

«ՇԷՆ»ԻՆ ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ԻՐԵՐ, ՀԻՆ ԹԷ ՆՈՐ, ԳԵՂՕՐ, ԳԻՐՔ, ԳՈՐԳ ԳՈՀԱՐԵՂԷՆ ԵՒԼՆ. ԵՒԼՆ.

Aidez *CHENE* en offrant vos objets de valeur, neufs ou anciens : bibelots, livres, objets d'art, tapis, artisanat, bijouterie, marqueterie, petits meubles, jouets, disques, maroquinerie etc...

Pour tous renseignements téléphoner au :

— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15h sauf mercredi et samedi

— (1) 47 50 40 47 après 19h.

ՕԹՈՔԱՐՈՎ ՋԲՕՍԱՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ REIMS

Փարիզի Խասեան Սանուց Միութիւնը կը կազմակերպէ օթոքարով պտոյտ մը դէպի Ռէնս, Կիրակի, Հոկտեմբեր 17-ին: Մեկնում առաւօտեան ժամը 8-ին, Օփերայի հրապարակէն: Վերադարձ ժամը 20-ի շուրջ, նոյն տեղը:

Այցելութիւն Ռէնսի Մայր տաճարը, Շամփաներու գինեգործատուները եւ այլ տեսարժան վայրեր: Ցերեկին ճաշ ճաշարանի մը մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին Խասեանցիներ եւ համակիրներ:

Մասնակցութիւն 200 Ֆր. ճաշը ներառեալ:

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով կը խնդրուի արձանագրուիլ անյապաղ, հեռաձայնելով. –

43 – 08 – 12 – 06

կամ՝

46 – 56 – 14 – 53

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի բազմամեայ խնամակալուհիներէն՝ Տիկին Ժանին Վարդանեանի մօր, Տիկին Արապխանի մահուան առթիւ, Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Տէր եւ Տիկին Արման Նշանեան 500, Օր. Մարթին Եավէր 500, Տէր եւ Տիկին Նորայր Մարգարեան 500, Տիկին Սէրաֆին Յակոբեան 1000, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Աւետիսեան 500, Տէր եւ Տիկին Սերժ Դաւիթեան 500, Տէր եւ Տիկին Ահարոն Դաւիթեան 500, Տէր եւ Տիկին Ժէռար Մահտեսեան 250, Տիկին Ժամկոչեան 400, Պր. Ռոժէ Ջրբաշեան 1000, Տէր եւ Տիկին Օնիկ Աւետիսեան 500, Սէրվար ընկերութիւն 250, Տէր եւ Տիկին Ջաւէն Գէորգեան 300, Տէր եւ Տիկին Ժ. Հար – Քիրէմիթճեան 500, Տէր եւ Տիկին Րաուլ Գազանճեան 200, Տէր եւ Տիկին Փիէր Կարապետեան 200, Տէր եւ Տիկին Ֆէր 250, Տիկին Աւետիս Մելքոնեան 500, Տէր եւ Տիկին Ժան Գազանճեան 500, Րաֆֆի պութիկ 1000, Տիկին Սիրանոյշ Թաժօյեան 1000, Տէր եւ Տիկին Տէմէրճեան 3000, Տիկին Գայեանէ Տէմէրճեան 1000 Ֆր.:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ Ս. ՊՕՂՈՍ-ՊԵՏՐՈՍ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 10, Սրբոց Թարգմանչաց տօնին առիթով կը կատարուի աւանդական մատաղօրհնութիւն եւ տօնախմբութիւն Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ: Կը մատուցուի հանդիսաւոր պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւ՝

ՆԵՐՍԷՀ Ծ. ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

Պատարագի աւարտին կը կատարուի աւանդական մատաղի օրհնութիւն եւ հոգեհանգստեան պաշտօն Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ հանգուցեալ բարերարներու, հոգաբարձուներու եւ բոլոր եկեղեցւոյս սատարողներու հոգիներուն համար:

Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը 9-ին:

Պատարագ ժամը 10.30-ին:

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU

— SALLE GARANCE —

9 Juin — 18 Octobre

DIMANCHE 10 OCTOBRE

14 h 30 : *Aimez-moi ce soir* (R. Mamoulian),

17 h 30 : *Le raisin vert* (B. Hovanissian),

20 h 30 : *La nature* (S. Galoustian), *Le Paradis perdu* (D. Sarafian).

LUNDI 11 OCTOBRE

14 h 30 : *Vols entre rêve et réalité* (R. Balaian),

17 h 30 : *L'honneur d'un miséreux* (B. Hovanissian), *L'image du rêve* (Z. Ghokassian),

20 h 30 : *Avetik* (Don Askarian).

Soirée Choucroute

organisée par la *Section «Issahakian»* de la Croix Bleue de Bagneux-Cachan

le Samedi 23 Octobre à 20 heures

A l'Ecole Primaire *Rabelais*

2, rue Rabelais, MONTROUGE

autobus : 128 ou 68

Arrêt : Mairie de Montrouge

Participation aux frais : 120 F.

Enfants de 5 à 12 ans : 100F.

Réservation :

Tél. : 46 64 02 92 (avant 13 heures)

47 02 83 27

Avant le 16 Octobre.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 9, տօն է Թարգմանչաց Վարդապետաց:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝

ՄԵՍՐՈՊ Ա. ՔՀՆՑ. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ

«ASSOCIATION NAREG» ENGHIEN

SOIRÉE ANNUELLE

Samedi 13 Novembre de 20h30 à 2h

Animée par l'Orchestre *«A n i»*

Renseignements et réservations au :

48. 41 49. 37 / 34. 17. 29. 26.

REPAS

L'Union Culturelle Française des Arméniens de France, l'Union Compatriotique des Hadjintsis ont l'honneur de célébrer le 73e anniversaire de l'héroïque bataille de Hadjin ainsi que les 90 ans de leur ami vétéran *Vahan Minakian*.

UN REPAS

aura lieu le Dimanche 24 Octobre à 13 heures précises

à la Salle des Fêtes de la Mairie de Gentilly

sous la haute présidence de Madame Carmen Leroux *Maire de Gentilly*

Téléphoner pour retenir sa place au : 46. 63. 16. 41.

—— Prix du repas : 130 F. ——

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

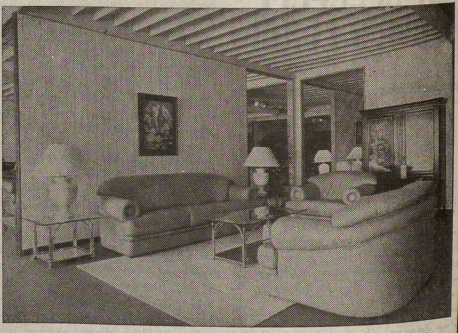
«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿԵՐԸ, ՈՐՈՆՔ ԱՆՓՈՓՈԽ ԷՆ 1991 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ Ի ՎԵՐ ՀԱԿԱՌԱԿ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԾԱՆՐ ԲԵՌԱՆ, ՅԱՒԵԼՈՒՄ ՊԻՏԻ ԿՐԵՆ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HA RATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 12
MARDI
12 OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 900 Ֆ· – Վեցամսեայ : 460 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·200 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ· (շաբաթական առաքում) – Հատր : 5,00 Ֆ·

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18·170 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.170

ՄՈՍԿՈՒԱ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ՈՉ ՄԷԿ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԵՑԱՒ

ԵՐԵՒԱՆ

ԳԻՆԵՐՈՒ ՍԱՍՏԻԿ ՅԱՒԵԼՈՒՄ ԵՒ ՄՏԱՀՈԳԻՉ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

ՎՐԱՍՏԱՆ

ՇՎԱՐՆԱՁԷ ՀԱՊ-Ի Կ'ԱՆԴԱՄԱԿՑԻ

Հակառակ նախատեսուածին, ոչ մէկ համաձայնագիր ստորագրուած է Մոսկուա, ուր Ուրբաթ օր – Հոկտեմբեր 8-ին – գումարուած էր անդրկովկասեան ժողով մը հովանաւորութեամբ Ռուսաստանի։ Կը մասնակցէին Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, Հ. Ալիեւ եւ Է. Շվարնաձէ։ Առաջին ցեկոյցը որ կը վերաբերէր քաղաքական հարցերու չէ ստորագրուած, որովհետեւ կարելի չէ եղած համաձայնիլ շրջանի խաղաղութեան գործընթացի շուրջ։ Երկրորդը որ կը վերաբերէր երկաթուղիի ազատ երթեւեկի ապահովութեան եւ կը շահագրգռէր առաւելաբար Հայաստանը, կարելի չէ եղած ստորագրել նաեւ, բայց, որոշուած է հարցը յանձնել մասնագէտներու ուսումնասիրութեան, ապա համաձայնագիր մը պատրաստել եւ ստորագրել։

Այս հանդիպումը ուրեմն, եթէ նոյնիսկ կարելի չէ բոլորովին բացասական նկատել, քանի խօսակցութիւնները միշտ օգտակար կրնան ըլլալ, դրական ոչ մէկ արդիւնք տուած է անմիջականին մէջ։

Հոկտեմբեր 11-ին, մթնոլորտը շատ տագնապալի էր Հայաստան, Ուրբաթ օր, Հոկտեմբեր 8-ին գիներու ահաւոր յաւելում մը եղած էր։ Օրինակ, 20 լիթր վառելանիւթը 40-էն բարձրացած է 60 հազար ռուբլիի, Երկուշաբթի, (Հոկտ. 11), կարելի եղած էր 55-ի իջեցնել, որոշ ապրանքներն ալ – հաւկիթ, միս, կարագ – նոյն համեմատութեամբ յաւելումներ կրած էին։ Շաբաթ օր, տոլարը 3000 ռուբլիի բարձրացած էր եւ 2500-ի իջած կիրակի։ Հոս, հարկ է նաեւ չանտեսել տարբերութիւնը հին եւ նոր ռուբլիի միջեւ։ Ծանօթ է որ Ռուսաստան հրապարակէն վերցուց, իր հողամասին վրայ, հին ռուբլիները եւ հետեւանքն այն է որ այն հանրապետութիւնները որոնք մնացին ռուբլիի գօտիին մէջ, երկու տեսակ ռուբլի ունին։ Վերոյիշեալ գիները կը վերաբերին հին ռուբլիներուն, օրինակ տոլարը երբ 2500 ռուբլիի կը հասնի, այդ սակը կը վերաբերի հին ռուբլիի, միայն 1150 է երբ հարցը նոր ռուբլիի մասին է։

❦

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆ

Արտաքին նախարարութեան մօտ ստեղծուած է Սփիւռքի հարցերու Վարչութիւն, որ պիտի զբաղի Սփիւռքի հարցերու համակարգումով եւ կարգաւորումով։ Այսպէսով, Սփիւռքի աւանդական եւ նորաստեղծ կազմակերպութիւններուն կարելի պիտի ըլլայ կապ հաստատել պետական կառոյցներու հետ։

❦

ՆՈՒԱԶԱԳՈՅՆ ԱՇԽԱՏԱՎԱՐՁԸ ԿԸ ԲԱՐՁՐԱՆԱՅ

Հոկտեմբեր 6-ին Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի ստորագրած հրամանագրով, Հոկտեմբեր 1-էն նուազագոյն աշխատավարձը կը սահմանուի 7350 ռուբլի (նախապէս՝ 4200), իսկ հեռաւոր եւ սահմանամերձ բնակավայրերու համար՝ 8080 ռուբլի։

❦

ՅՈՅՆ ԴԵՍՊԱՆԸ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Հոկտեմբեր 5-ին, Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան ընդառաջելով Յունաստանի լիազօր դեսպան Լէոնիտաս Խրիսթակոպուլոսի խնդրանքին, ընդունած է զինքը։ Տեսակցութեան ընթացքին շօշափած են երկու երկիրներու յարաբերութիւնները, Արցախի հարցին խաղաղ լուծման կարելիութիւնները։ Ըստ գոյացած համաձայնութեան, Հայաստանի Նախագահը Յունաստան կ'այցելէ տարեվերջին։

❦

ԳԵՐՄԱՆ ԳԻՏՆԱԿԱՆԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Գերմանիոյ գիտական պետական սպասարկութեան աշխատակից Թոքթոր Էրիք Հինստորֆըր, որ այս օրերուն Երեւան կը գտնուէր, Հոկտեմբեր 6-ին հանդիպում մը ունեցած է Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի սահմանադրական յանձնաժողովի անդամներու եւ խորհրդարանականներու հետ։ Գերման գիտնականը ծանօթանալէ ետք Սահմանադրութեան նախագիծին շարք մը առաջարկներ ըրած է եւ այն կարծիքը յայտնած թէ, Սահմանադրութեան ընդունման ճիշդ ճամբան է հանրաքուէն։

❦

ԱԲԽԱԶ – ՎՐԱՑԱԿԱՆ ԿՌՈՒԻՆԵՐՈՒ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

Հայաստանի կառավարութիւնը երկու թոն տրամադրած է լեռնային Սվանեթիա շրջանը ապաստանած հազարաւոր փախստականներուն, որոնք վրացաբխազական կռիւներու հետեւանքով խոյս տուած են իրենց բնակավայրերէն։ Երեւանցի օդաչուները արդէն փոխադրած են աւելի քան երկու հազար հոգի, գլխաւորաբար՝ երախաներ, կիներ եւ ծերեր։ Հայաստանի Կարմիր Խաչն ալ Վրաստան կը ղրկէ բեռնակառքերու շարասիւն մը, որ կ'ընդգրկէ հագուստեղէն, մանուկներու սնունդ, դեղօրայք եւ այլ իրեր։

❦

Դեռ Սեպտեմբեր 30-ին էր, ինչպէս կը յիշէ «Լը Մոնտ» (Հոկտեմբեր 10 / 11), որ Շվարնաձէ կը յայտարարէր թերթին տուած հարցազրոյցին ընթացքին. – «Այսօ՛ր, ամբողջ անցած – դարձածէն ետք եւ մանաւանդ Ռուսաստանի դաւաճանութեան, կը խորհիմ որ Վրաստան ՀԱՊ-ի չանդամակցիր»։

Ութ օր ետք է միայն, որ գլուխը կախ, նոյն Շվարնաձէն կ'անդամակցէր ՀԱՊ-ի, բացատրելով. – «Վերջին կարելիութիւնն է փրկելու համար Վրաստանը եւ խուսափելու կազմալուծումէն եւ քաղաքացիական պատերազմէն», աւելցնելով, սակայն, թէ Խորհրդարանը կրնար համաձայն չըլլալ։ Շվարնաձէ համոզուած է նաեւ որ Ելցինի յաղթանակը դեր ունի, որովհետեւ ան կը գիտակցի որ միացեալ Վրաստան մը նախընտրելի է Ռուսաստանի համար։ Ճիշդ է որ Շվարնաձէ այլ ելք չունէր այն պարտութենէն ետք զոր կրեց Աբխազներէն եւ այն վտանգին դիմաց զոր կը ներկայացնէ Գամսախուրդիա։ Անհաւանական չէ որ ռուս զօրքը չարժման անցնի Գամսախուրդիայի ուժերուն դէմ, քանի այս վերջինը երբեք չէ ծածկած իր ընդդիմութիւնը Մոսկուայի։

Վրաստանի մէջ, ազգայնական ընդդիմութիւնը դէմ է Մոսկուայի հետ այս մերձեցման, բայց Շվարնաձէ հանդարտեցնելու համար, յայտարարած է թէ ռուս զօրքեր, ի մասնաւորի, պիտի պաշտպանեն Թիֆլիսը Փոթիի (գլխաւոր նաւահանգիստը) կապող երկաթուղին։ Խառն յանձնախումբ մը պիտի քննէ ձեւակերպութիւնները։

Միւս կողմէ սակայն, Գամսախուրդիա վերջնագիր տուած է որպէսզի վրացական կառավարական ուժերը որոնք դիրք բռնած են Փոթիի շուրջ քաշուին։

Բացառեալ երեք պալթեան երկիրները, Վրաստան վերջինն էր նախկին խորհրդային հանրապետութիւններէն որ դեռ դուրս կը մնար ՀԱՊ-էն։

Մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին – Հոկտեմբեր 9-ին – Շվարնաձէ բսած է թէ Խորհրդարանը պէտք չէ ընդդիմանայ այս անդամակցութեան եւ չէ ծածկած թէ ընդդիմանալուն պարագային ալ, նկատի պիտի չառնէ։

× Գերման կառավարութիւնը 1·3 միլիոն մառք կը տրամադրէ մօտ 80 հազար տեղահան եղած Վրացիներուն։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՓԱՆՏՐԷՈՒ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՅ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆ ԱՊԱՀՈՎԵՑԻՆ

«Նոր ժողովրդավարութիւնը» պարտուեցաւ հոն ուր ծնած էր հին ժողովրդավարութիւնը, բայց այդ պարտութիւնն ալ անակնկալ չէր. իր պարտութիւնը կը վերաբերի առաւելաբար երկրին մէջ տիրող դժգոհութեան եւ ինչպէս Ֆրանսայի մէջ անցեալ Մարտին, ժողովուրդը չքուէարկեց այնքան ի նպաստ Փասոքին, այսինքն Փափանտրէուի ընկերվարականներուն, քան՝ Միցոթաքիսի «Նոր ժողովրդավարութեան» դէմ։

Ըստ արդիւնքներուն, որոնք Հոկտեմբեր 11-ին առաւօտեան, գրեթէ վերջնական բնոյթ ունէին, Փասոքը ապահոված էր ձայներու մօտ 47%-ը եւ իշխանութեան գլուխ գտնուող Նոր ժողովրդավարութիւնը հազիւ 40%-ի կը հասնէր, մինչ 5% ալ յաջողած էր ձեռք ձգել ազգայնական կուսակցութիւնը, որու կը հետեւին համայնավարները։ Թիւերու անցնելով, այս արդիւնքը կը նշանակէ որ Փափանտրէու 300-ի վրայ 168 աթոռ կ'ունենայ, Միցոթաքիս՝ 108 միայն։

Փափանտրէու, 74 տարեկան, բաւական դայթակղութիւններէ ետք (քաղաքական, կաշառակերութեան եւ ... սիրային՝ ընտանիքը ձգած իրմէ մօտ 40 տարի երիտասարդ օրէնի մը հետ կ'ապրէր) կը վերադառնայ, բայց, կը գիտակցի անշուշտ թէ շատ ծանր է այն պարտականութիւնը զոր կը ստանձնէ երկրին այս կացութեան մէջ։ Գործազրկութիւնը 11%-ի հասած է եւ ժողովուրդին այս քուէարկութիւնը հետեւանք է գլխաւորաբար, ինչպէս ըսինք այն խստակեցութեան որ իրեն պարտադրուած է վերջին տարիներուն։

Անդրէաս Փափանտրէուի ընտրապայքարին նշանաբանն էր՝ «վերածնունդ»։ Այդ վերածնունդը այնքան ալ դիւրին չի կրնար գլուխ հանել եւ չի բաւեր հեռատեսիլէն Մելինա Մերքուրիին հետ «խանդավառ վաղորդայններ» խոստանալ ժողովուրդին, հաստատելու համար թէ ոչ միայն ժողովրդավարութիւնը (démocratie) այլեւ ամբոխավարութիւնն ալ (démagogie) յունական ծագում ունին։

Արդարեւ, եթէ նոր ժողովրդավարութիւնը իշխանութեան գլուխ եկած էր, նոյնն էր պատճառը, այսինքն Փափանտրէուի Փասոքին աղէտալի մատակարարութիւնը, շատ աւելի աղէտալի քան այն մատակարարութիւնը զոր, այսօր, կը թողու Միցոթաքիս, հին մրցակիցը Փափանտրէուի։

Փափանտրէուի Յունաստանի յետ պատերազմեան քաղաքական մեծ դէմքերէն է։ Գնդապետներու մենատիրութեան շրջանին (1967 – 1974) Շուէտ ապաստանած է։ 1988-ին, Լոնտոնի մէջ, սրտի եռակի կամրջման (pontage) ենթարկուած էր։ 1989-ին ալ կ'ամուսնանար Տիմիթրա Լիանիի հետ, այսօր 39 տարեկան, դայթակղութիւն ստեղծած երկար կենակցութենէ մը ետք։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՊԱՍՏԱՆԻ ԻՐԱՒՈՒՆՔԻ հարցին տուած լուծումը կարելի է յաղթանակ մը նկատել Փասքուայի համար։ Արդարեւ Պալատիւր եւ Միթերան համաձայնեցան եւ Հոկտեմբեր 16-ին, ընդհ. ժողովի մը ընթացքին, Պետութեան Խորհուրդը պիտի ուսումնասիրէ Սահմանադրական սրբագրութեան նախածրագիրը ապաստանի իրաւունքին վերաբերեալ։ Պատրաստուած նոր բնագիրը թէեւ նկատի կ'առնէ Միթերանի առարկութիւնները, բայց, գոհացում կուտայ Փասքուայի ծրագրին։ Այլ խօսքով, Ֆրանսա անպայման պիտի չքննէ ապաստանի իրաւունքի դիմումը մէկուն որու դիմումը մերժուած է Հասարակապետութեան ուրիշ երկրի մը կողմէ, բայց, այդ իրաւունքը պիտի պահէ։

ԵԼՑԻՆ չհրաժարեցաւ Ճափոն կատարելիք իր այցելութենէն, հակառակ անոր որ Մոսկուայի կացութիւնը այնքան ալ ապահով չէ տակաւին։ Այս այցելութիւնը երկու անգամ յետաձգուած էր արդէն, բայց Ելցին կ'ուզէ անպայման ձեռք ձգել Ճափոնի տնտեսական աջակցութիւնը եւ Քուրիլ կղզիներու հարցը կրնայ ծառայել սակարկութեան։ Այդ կղզիները 1945-ին, Ճափոնի պարտութենէն ետք, Խորհրդային Միութեան յանձնուեցան եւ Ճափոն չի դադրիր պահանջելէ անոնց վերադարձը։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, ձերբակալութիւնները կը շարունակուին եւ Շաբաթէն Կիրակի (Հոկտեմբեր 9 / 10) լուսնալիք գիշերը 3800 հոգի ձերբակալուած է լուսարգելը յարգած չըլլալու յանցանքով։ Միւս կողմէ, Նախագահութիւնը որոշած է արգացնել տեղական վարչութիւններու հաստատումը փոխարինելու համար Խորհուրդները (Սովետները)։

ԵՐԻՔՈՎԻ մօտ, երկու խարդակրացի ըսպաննուեցաւ, բայց Իսրայէլ վճռած է

(Շար·ը Դ· էջ)

ՆԱԽԱԳԱՀ – ՄԱՄՈՒԼ ԿԱՊԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Թերեւս սխալ ակնկալութիւն մըն էր, կամ առնուազն սխալ հասցէի ուղղուած, բայց անկախութեան սկիզբի օրերէն, զարմացնող էր տեսնել Հայաստանի իշխանութեան բարձրագոյն աստիճաններու անձնաւորութիւններուն լռութիւնը ժողովուրդին դիմաց։ Առաջին շրջանի անորոշութիւններէն, խճողուած առօրեաներէն ետք ալ կացութիւնը անփոփոխ մնաց, թէեւ առանց նոյն զարմանքը պատճառելու․ այդ կէտն ալ ակամայ գոյացած վարժութիւններու մաս կազմած էր կ՚երեւի։ Յետոյ, նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի 1992 Յունիս 29-ին հեռատեսիլէն ունեցած ելոյթը Հ.Յ.Դ. ղեկավար Հ. Մարուխեանի դէմ, շատերու բանաձեւել տուած էր նոյն հարցումը․ ինչո՞ւ այդքան անհրաժեշտ նկատուած էր աւելի քան ժամու մը տեւողութեամբ այդ ելոյթը․ որ հազիւ թէ չահագրգռէր օրական հացին մտահոգութեան լծուած ժողովուրդ մը որ կերպով մը իրարաւարարի, կամ աւելին՝ տրուած ճիշդ ու սխալ պատճառաբանութիւնները վաւերացնելու դերին կոչուած էր, առանց իր հաւանութեան։ Ինչո՞ւ, անխուսափելիին քով այնքա՛ն աւելորդ ազդակներու բեռան տակ ճնշուած ժողովուրդին ըսելիք բան չունէր Հայաստանի Նախագահը, բացի ընդդիմութեան պարագլուխ մը երկրէն վտարելու որոշումին պատճառաբանութենէն։

Մինչդեռ, պատերազմով, տարերային աղէտի մը հետեւանքներով, տնտեսական կատարեալ վերիվայրումով ու անկախութեան, ժողովրդավարութեան ամէնէն սխալ ըմբռնումով ծանրացած կեանք մը տանելի ընելու օգնական կ՚ըլլար ցաւը բաժնելու կեցուածք մը․ Հայաստան իր դժուարութիւններուն քով ունի երեք միլիոնոց միայն երկիր մը ըլլալու «առաւելութիւն»ը․ ի վերջոյ, աշխարհի բազմազոյն բազմութիւններուն մէջ գրեթէ «ընտանիք» մը կը նշանակէ ատիկա․ ընտանիք որ ամբողջ աշխարհը չշմեցնող փաստը տուած է թէ գիտէ մէկ սիրտ, մէկ բռունցք դառնալ, իրեն ըսուածին, իրմէ ակնկալուածին ուղղութեամբ, երբ խօսակիցի դերին արժանի նկատուած է․ նոյն ձեւով, այդ ընտանիքը վստահաբար պէտք ունէր իր մեծերուն խօսքը լսելու, իր ցաւերը եթէ ոչ տանելու, գոնէ բաժնելու անոնց տրամադրութիւնը նշմարելու, որպէսզի կարենար նուազ տրտունջով ու աւելի ըմբռնումով համդուրժելու պետականութիւն կերտելու պատմական հանգրուանին դժուարութիւններուն։ Չեղաւ այդպէս․ Հայաստանի ղեկավարները ամէնօրեայ բեռնաւոր օրակարգերու մէջ չկրցան տեղ տալ ո՛չ օրինակ գաղթականներու, ո՛չ աղէտեալ գօտիի բնակիչներուն երթալ երկու սփոփարար խօսք ըսելու փակագիծներու․ աղէտի գօտիին պաշտօնական այցելութիւն տրուեցաւ Դեկտեմբեր 7-ի տարելիցի մը միայն․ առաւելապէս չիրմաստաններով յատկանշուած հետաքրքրութիւններով։ Դժուարութիւններու հետ, զանոնք յաղթահարելու եւ ժողովուրդը մշտակայ խօսակից նկատելու տրամադրութեան պակասը, այսպէս օրէ օր, դժուար դարմանելի դառնութեամբ լեցուց սրտերը․ եւ վտանգաւորագոյնը այն է որ կորսուեցաւ ազգ․ համախմբումի առանցքը, ընդհանուրին քով անձնականը գերադասելու միտումին թեւեր տալով ու մորակելով մնացած ամէն բանի հանդէպ անտարբերութիւնը։

Այս պարագաները յայտնապէս համբերութեան բաժակը յորդեցուցած են «Ազգ» օրաթերթի խմբագրութեան որ Սեպտեմբեր 18-ի թիւին մէջ տեղ տալով Յակոբ Ասատրեանի «Նախագահն ու մամուլը կամ ապարատի պերճանքն ու թշուառութիւնը» խորագրուած գրութեան, կ՚ըսէ․ «Երկար ժամանակ չէինք ցանկանում անդրադառնալ այս թեմային, մտածելով, որ այն կը դիտուի որպէս մամուլում աղմուկ հանելու հերթական փորձ»։

Յ. Ասատրեան կը կեդրոնանայ Նախագահին ու մամուլի մարզին գրեթէ անգոյ յարաբերութեան վրայ, մատնանշելով ժողովուրդէն ետք, անոր հետ կապը հաստատելու կոչուած մամուլէն ալ խուսելու երեւոյթը։ Կ՚ըսէ թէ Նախագահը ուղղակի կը խուսափի հրապարակաւ արտայայտուելէ մամուլի մարդոց, երբ անոնք մտադիր են անոր խօսքերը փոխանցելու զանգուածներուն։ Տարօրինակ կը թուի կարդալ որ «անցած մօտ մէկ տարուայ ընթացքում նախագահը ոչ մի տեղական -- հանրապետական թերթի հարցազրոյց չի տուել։ Փոխարէնը, այդ ընթացքում նախագահը հանդիպել է «Նիւ Եորք Թայմզ»ի, «Ամերիկայի Ձայն»ի, «Նեզաւիսիմայա Գազետա»յի, «Պոսթըն Կլոպ»ի, «Էն -- Պի -- Սի»ի, «Պի -- Պի -- Սի»ի, «Իզվեստիա»յի, «Ծորնալէ»ի եւ մի քանի այլ օտարերկրեայ թղթակիցների հետ»։

Այս երեւոյթին մէջ պատասխանատուութեան կարեւոր բաժին մը կը վերագրուի Նախագահին մամուլի սպասարկութեան որուն գոյութիւնն իսկ. հարց տալու կը մղէ թէ «ինչի՞ համար է ստեղծուել այդ ուռճացուած մամուլի ծառայութիւնը․ որպէսզի ամբողջ օրը վեց խմբագիրներ հինգ տողանոց լրատուութի՞ւն տան թէ նախագահն ընդունեց այսինչն եւ քննարկեց ոչինչ չասող «այնինչ» հարցը»։

Նախագահին շրջապատը եթէ երկրին ապահովութեան հարցը ունի ոչինչ ըսելու որպէս պատրուակ, ատիկա ոչ մէկ վաւերականութիւն կ՚ունենայ այն պայմաններուն մէջ երբ «այդ մասին միեւնոյն է, աւելի շուտ իմանում ենք դրսում»։ Կայ շարունակութիւնը․ «մամուլի քարտուղարին նախագահի կողմից յայտնած տեղեկութիւնները կամ կիսատ են լինում, կամ էլ ասում՝ չտարածելու պահանջով։ Այդ դէպքում խեղաթիւրուած են դուրս գալիս նաեւ արուած յայտարարութիւնները։ ... Երբեմն դիմում ենք որեւէ հարց մեկնաբանելու խնդրանքով․ ուղղակի ու արագ պատասխանելու փոխարէն, յաջորդ օրերին մամուլի ասուլիս կամ բրիֆինգ են հրաւիրում։ Էլ չենք ասում որ շաբաթուայ սկզբում կատարուած դէպքերը մեկնաբանւում են շաբաթուայ վերջում, երբ ամէն ինչ արդէն անցած գնացած է լինում»։

Յ. Ասատրեան կը դատապարտէ նախագահական աշխատակազմին ընտրութենէն որ կատարուած է ոչ արհեստավարժութեան, ոչ ալ պետական մտածողութեան առկայութեան վրայ։ Կը դատապարտէ համակարգումի, կապերու պակասէն, որուն մտահոգութիւնն ալ չունի խնդրոյ առարկայ մարզը։ Գանգատներու ոչ արհամարհելի բաժին մըն ալ կ՚ուղղուի «թիկնապահներու բանակ»ին որոնց թերութիւնները կը գերազանցեն բոլոր մնացեալները․ անոնք կը թերագնահատեն մամուլին դերը, իսկ կը գերագնահատեն իրենց պարտականութիւնները․ այն համոզումը ունին որ լրագրողները նախագահին թիւ մէկ թշնամին են ու ամէն բան պէտք է ընել զանոնք նախագահէն հեռու պահելու համար։

Ծաւալուն յօդուածին վերջաւորութեան երկու տեղին մատնանշում կը կատարուի․ «...երեսունից աւելի նախարարութիւններ ունեցող փոքրիկ հանրապետութիւնը կարող էր իրեն թոյլ տալ ունենալ նաեւ լրատուութեամբ զբաղուող պետական մարմին, որը կարողանար գէթ լրացնել այն բացը, ինչ ի վիճակի չեն կատարել նախագահական -- կառավարական համակարգերը»։ Իսկ երկրորդը իր տարողութեամբ կը գանցէ մամուլի մարզը, տարածուելով Հայաստանի ներկային առընչուած շատ ու շատ ոլորտներու վրայ․ «պետութիւն կառուցելու համար պետականութեան գաղափարի կամ ցանկութեան առկայութիւնը դեռեւս բաւարար չէ։ Դրա համար անհրաժեշտ է ունենալ նաեւ փորձ ու կարողութիւն, կամ գոնէ ձգտում»։

Ըսենք որ փորձը ժամանակի խնդիր է, կարողութիւնը տուեալ վիճակ․ հապա ձգտումը՞...։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՆԱՏՈԼԵԱՆ ՄԵԾ ԾՐԱԳԻՐԻՆ ԹԱՔՈՒՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ

Թուրքիոյ սուրիական սահմանին կից շրջանը ընկերա -- տնտեսական խոր փոփոխութիւններու շեմին է։ Թրքական կառավարութիւնը պատրաստած է ու սկըսած կիրարկել ծրագիր մը որ կը միտի Անատոլուի հարաւ -- արեւելեան այդ գօտին հողագործական արգասաբեր շրջանի մը վերածել։ Արդէն շնորհիւ Աթաթիւրք ամբարտակին, շրջակայ հողերու վրայ կարելի եղած է բանջարեղէն ու պտուղ հասցնել, մինչ աւանդական բերքը կը կազմէին հոն ցորենը, գարին, պիստակը, ոսպը եւայլն։

Թրքական այս մեծածաւալ ծրագրին մասին լրագրող Քրիսթիան Շէմօ չահեկան էջ մը ստորագրած է «Մոնտ Տիփլոմաթիք»ի Հոկտեմբերի թիւին մէջ, վերոյիշեալ խորագիրով։

Այս ծրագիրը կ՚ընդգրկէ Ատըեաման, Տիյարպաքըր, Կազիանթէփ, Մարտին, Սղերդ, Ուրֆա քաղաքները որոնց բնակչութիւնը մեծ մասով քիւրտ է։ Մինչեւ 2010 -- 2015 թուականը 22 ամբարտակ ու 17 ջրելեկտրակայան պիտի կառուցուի Տիգրիսի ու Եփրատի վրայ։ Այս ամբողջը պիտի արժէ 32 միլիառ տոլար։

Առաջին ակնարկով տնտեսական այս նախաձեռնութիւնը ունի նաեւ քաղաքական նպատակ․ Անգարա այս մակարդակի աննախընթաց յատկացումներով մտադիր է լայն չափով մարելու շրջանի քիւրտ բընակչութեան ինքնավարութեան ախորժակները։ Ատոր հետ, կը հետապնդէ ՓՔՔ-ի մարտիկները իրենց վայելած համակրանքէն զրկելու նպատակը։

Ծրագրին նախագահը կը շեշտէ թէ յատկացումները ոչ միայն պիտի ծառայեն հողամշակութեան մարզին, այլ նաեւ պիտի ստեղծուի հզօր ճարտարարուեստ մը։ Ծրագիրը գործ պիտի հայթայթէ երեք միլիոն հոգիի։ Պիտի կառուցուին կարեւոր միջ -- քաղաքային ճամբաներ, երկաթուղի եւ նախատեսուած է Ուրֆայի մէջ օդակայանի մը շինութիւնը։ Սուրիոյ սահմանակից շրջանին մէջ նման ներկայութիւն առիթ պիտի տայ ամբողջ տարածքը հակակշռելու։ Ճամբաներու ցանցը կարելի պիտի դարձնէ ի հարկին ապահովութեան ուժերու դիւրութեամբ հոն փոխադրութիւնը, իսկ ոռոգումի ջուրին գոյութիւնը կարեւոր ազդակ մը կը նկատուի բընակչութիւնը իշխանութեան ենթարկելու։

Հողագործութեան թուրք մասնագէտ մը կ՚ըսէ թէ եթէ քիւրտերը զբաղած ըլլան իրենց աշխատանքով, կռուելու ժամանակ պիտի չգտնեն։ Ներկայիս մեծ է կեանքի մակարդակներու տարբերութիւնը, այս շրջանին ու երկրին մնացեալ մասին միջեւ․ ու շատերու համար, ընկերա -- տընտեսական անդունդը բերրի հող է ՓՔՔ-ի քարոզչութեան, քանի որ ան կը դիմէ տեղաբնակ բազմութիւններու որոնք երկար ատեն թերաճ շրջապատի մը մէջ ձգուած էին։

Մեքենացած հողամշակութիւն մը հաւանօրէն պատճառ պիտի ըլլայ գաղթերու դէպի շրջակայ քաղաքները, անոնց ճարտարարուեստի մարզին ձեռային աշխատաւորներ հայթայթելով․ իսկ մեկնումները ՓՔՔ-ն աստիճանաբար պիտի զրկեն իր յենակներէն։

Անկէ զատ, ամբարտակներու շինութեան պատճառով 116 գիւղեր ջուրերու տակ պիտի մնան, ստիպելով որ մօտ 55 հազար հոգի այլուր փոխադրուին։ Թուրքիոյ քրտամէտ ժողովրդավար կուսակցութեան ընդհ․ քարտուղարը ծրագիրը կը մեկնաբանէ որպէս քրտական պատմական ժառանգութիւնը քանդելու քայլ․ ան կ՚ըսէ թէ ատոր քով թուրք պետութիւնը ամենայն խնամքով կը փոխէ տեղափոխուած գիւղերու անունները։

Նախատեսուած են նաեւ ծրագիրներ, քիւրտ թափառական ցեղախումբերը տեղաբնակ դարձնելու համար․ այս ծրագիրները կ՚առընչուին 20 -- 50 հազար հոգիի։ Հողամշակումը եւ քաղաքաշինութիւնը գաղթի տարածքները կրճատած են ու խնդրոյ առարկայ ցեղախումբերը գիտակից են թէ իրենց ապրելակերպը չի պատշաճիր ներկայի զարգացումին։

Անատոլուի հարաւ -- արեւելեան շըրջանը մայր հայրենիքին զօդելու միջոցառումները, յայտնօրէն, որոշ չափով ըստեղծած են քրտական կազմակերպութեան պատասխանատուներուն մօտ․ ատոր ապացոյց է այն որ ՓՔՔ-ի մարտիկները երբեք խափանարարութեան չեն դիմած յիշեալ ծրագրին մաս կազմող կառոյցներուն դէմ։ Մինչդեռ, չեն վարանած թիրախ ընտրելու զբօսաշրջիկութեան մարզը։ Այս մասին կարելի է բազմաթիւ վարկածներ առաջարկել, ինչպէս այն որ նման արարքի մը առաջին զոհերը կ՚ըլլան տեղական բնակիչները․ արդէն այս ծրագրին գլխաւոր մասերը ՓՔՔ-ի գործունէութեան տարածքէն դուրս կը մնան ու խիստ հսկողութեան ենթակայ են։ Արեւմուտքցի դիւանագէտ մըն ալ կուտայ հետեւեալ բացատրութիւնը․ «քիւրտ ապստամբները մտահոգութիւնը ունին չհակադրուելու քիւրտ քաղքենիութեան եւ մեծ կալուածատէրերուն որոնք հողամշակումի եւ ճարտարարուեստի ծըրագրուած զարգացումներէն առաջին օգտուողները պիտի ըլլան։ Իրենց խոհեմ ընթացքը քրտական ընկերութեան ազդեցիկ այս խաւը չթշնամացնելու մտադրութեան արդիւնք է, որովհետեւ ՓՔՔ այդ խաւին կրնայ յետագային պէտք ունենալ»։

ՔԱՂՀԱՆ

«ԱՐԺԱՆԹԻՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ» ԴՊՐՈՑԻ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՄԱՆ ՀԱՆԴԻՍԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

ՊՈՒԷՆՈՍ -- ԱՅՐԷՍ․ -- Անցեալ Սեպտեմբեր 21-ին, Հայաստանի Հանրապետութեան անկախութեան հռչակման 2-րդ տարեդարձին տօնախմբութեանց շարքին, մեծ շուքով տեղի ունեցաւ նաեւ «Արժանթինի Հանրապետութիւն» միջնակարգ վարժարանի անուանակոչման հանդիսութիւնը Երեւանի մէջ, եւ ներկայութեամբ Նախագահ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի, Մեծն Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի, Երուսաղէմի պատրիարք Թորգոմ Արք.ի, որ կը ներկայացնէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.-ը եւ այլ պետական ու կրօնական բարձրաստիճան անձնաւորութիւններու։

Ինչպէս ծանօթ է, այս նախաձեռնութիւնը կը պատկանի Պուէնոս -- Այրէսի «Պօղոս Արզումանեան» հիմնարկին, որ Արժանթինի մայրաքաղաքին մէջ գործող «Հայաստանի Հանրապետութիւն» դպրոցին փոխ լրացում հաստատած էր այս վարժարանը, որպէս խորհրդանշան երկու երկիրներու բարեկամութեան։

Կէսօրուան ժամը 12-ին, կրօնական արարողութենէ վերջ, Նախագահ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան եւ բարերար Արժէն Մեծատուրեան կտրեցին դպրոցի մուտքի ժապաւէնը, որմէ վերջ Ա. Մեծատուրեան եւ տնօրէնուհի Ռոզա Մազմանեան վերցուցին մուտքին մէջ տեղադրուած քոյր եղբայր Սիրանոյշ եւ Պօղոս Արզումանեանի 1915-ի որբութիւնը խորհրդանշող արձանի քօղը։ Այնուհետեւ ներկայ հոծ բազմութիւնը համախմբուեցաւ վարժարանի շրջափակին մէջ, ուր, Արժանթինի եւ Հայաստանի փառերգներու կատարումով երկու երկիրներու դրօշակները բարձրացուեցան աշակերտներու կողմէ։

Բացի վերեւ յիշուած անձնաւորութիւններէն, արարողութեան ներկայ էին Հայաստանի մօտ Արժանթինի դեսպան Խուան Կարլոս Օլիմա եւ դեսպանատան զինուորական եւ առեւտրական կցորդները, որոնք յատկապէս ժամանած էին Մոսկուայէն, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ Բաբգէն Արարքցեան, վարչապետ Հրանտ Բագրատեան, Արտաքին նախարար Վահան Փափազեան, Լուսաւորութեան նախարար Հայկ Ղազարեան, Արտաքին Նախարարութեան Լատին Ամերիկայի բաժնի տնօրէն՝ Վլադիմիր Կարմիրշալեան, Հայ Կեդրոնի փոխ -- նախագահ տոքթ․ Անդրանիկ Արսլանեան, վարչականներ՝ Ճորճ Փուշիճեան, Աւետիս Մալճեան, Հ․Բ․Ը․Մ․-ի նախագահ եւ բարերարուհի Տիկին Լուիզ Սիմոն Մանուկեան, բարերար Հրայր Յովնանեան, «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի կեդրոնական հոգաբարձութեան անդամներ, գրողներ, Գերագոյն Խորհուրդի պատգամաւորներ, փրոֆէսէօրներ, ու-

աշակերտներ, Հայրենի եւ սփիւռքահայ հրաւիրեալներ: Կրօնականներէն յիշենք՝ Պոլսոյ Պատրիարք Գարեգին Արք., Արարատեան Թեմի առաջնորդ՝ Գարեգին Արքեպիսկ., Շիրակի Թեմի առաջնորդ՝ Գրիգորիս, Գալիֆորնիոյ առաջնորդ՝ Վաչէ, Նիւ-Եորքի առաջնորդ՝ Խաժակ եպիսկոպոսները:

Դրօշակներու արարողութենէն վերջ, յատկապէս հրաւիրուած պարախումբ մը ներկայացուց հայկական պար մը, մինչ Հայաստանի եւ Արժանթինի դրօշակները կը ծածանէին երեւանեան աշնանային երկնակամարին մէջ:

Պաշտօնական խօսքերը եւ դպրոցի կողմէ պատրաստուած գեղարուեստական յայտագիրը գործադրուեցան ամբողջութեամբ բարեկարգուած հանդիսասրահին մէջ, երկրորդ յարկ: Հանդէսի բացումը կատարելով՝ տնօրէնուհի Ռոզա Մագաուզեան բարի գալուստ մաղթեց օրուան պետական թէ կրօնական հիւրերուն: Այնուհետեւ գնահատանքի եւ շնորհակալութեան խօսք ըրաւ «Պ. Արզումանեան» Հիմնարկութեան, որ բարերարուհի Տիկին Սիրանոյշ Արզումանեան Մեծատուրեանի Նախագահութեամբ նախաձեռնեց այս վարժարանի բարեփոխութեանը, այլ բարեգործութիւններու կարգին: Տնօրէնուհին ընդգծեց, որ Պուէնոս-Այրէսի եւ Երեւանի զոյգ վարժարանները կը հանդիսանան Հայաստան-Արժանթին բարեկամութեան խորհրդանիշը: Վազգէն Ա.ի անունով օրհնութեան ու ողջոյնի խօսք ըրաւ Երուսաղէմի Պատրիարք Թորգոմ Արք. Մանուկեան, որ այս ձեռնարկը նկատեց հայ ժողովուրդի կրթութեան ու լոյսի հանդէպ ունեցած սիրոյն մէկ արտայայտութիւնը:

Խօսելով «Պ. Արզումանեան» Հիմնարկի անունով վարչութեան քարտուղար Պր. Պետրոս Հաճեան հանգամանօրէն կանգ առաւ Հիմնարկի շուրջ 15 տարիներու ազգասիրական եւ բարեսիրական գործունէութեան վրայ, յոյս յայտնելով որ դպրոցներով սկիզբ առնող հայ-արժանթինեան բարեկամութիւնն ու գործակցութիւնը կը ծաւալի նաեւ կեանքի եւ միջազգային յարաբերութեանց տարբեր կալուածներուն վրայ: Պր. Պ. Հաճեան ընդգծեց նաեւ այն իրողութիւնը, որ արժանթինահայ գաղութը տասնամեակներէ ի վեր կը վայելէ ամէն ազատութիւն եւ հնարաւորութիւն՝ պահպանելու իր ազգային ինքնութիւնը, մշակոյթը և ազգային արժէքները: Բացի մշակութային մակարդակի իր ազատախոհութենէն, Արժանթին քաղաքական մակարդակի վրայ եւս յաճախ ունեցած է հայասիրական կեցուածքներ որով Հայաստանի կառավարութեան վերաբերումը՝ «Արժանթին Հանրապետութիւն» դպրոցի անուանումին առիթով, անհատական երախտագիտութեան տուրք մը ըլլալէ աւելի, օրինակելի սկիզբ մըն է պետութենէ-պետութիւն եւ ժողովուրդէ-ժողովուրդ մնայուն եւ արդիւնաշատ յարաբերութեանց:

Սպաներէն լեզուով յաջորդաբար խօսք առին Պուէնոս-Այրէսի Հայ Կեդրոնի փոխ-նախագահ տոքթոր Անդրանիկ Արսլանեան եւ Արժանթինի դեսպան Խուան Կարլոս Օլիմա:

Աշակերտներու կողմէ գործադրուեցաւ գեղարուեստական յայտագիր մը, արտասանական, երգչախմբային, պարային, դաշնամուրային ելոյթներով:

Հանդէսը փակուեցաւ Գարեգին Բ.ի ոգեշունչ խօսքով:

Գարեգին Բ. յայտնեց թէ անուանակոչման այս հանդէսին ներկայ կ'ըլլայ իբրեւ անձնական բարեկամ ողբացեալ բարերար Պօղոս Արզումանեանի եւ Տէր եւ Տիկին Արմէն եւ Սիրանոյշ Մեծատուրեանի, ոգեկոչեց հանգուցեալ Պօղոսի անհատական արժանիքները, աշխատանքով վերականգնելու եւ անտեսապէս բարձրանալու կամքի զօրութիւնը: Յիշելով հիմնարկի կատարած բարերարութիւնները, մասնաւորապէս ընդգծեց դպրոցի առաքելութիւնը, կրթութեան հրաշագործ ուժը:

● Արժանթինի դեսպան Օլիմա հանդիսութեան յատուկ արժանթինեան դրօշակ մը յանձնեց վարժարանի տնօրէնուհի Ռոզա Մագաուզեանին:

● Նոյն օրուան հանդիսութենէն վերջ, դպրոցի տնօրէնութիւնը նորաշէն մարզասրահին մէջ տրուած ընդունելութեամբ մը պատուեց բոլոր ներկաները:

● Հանդիսութեան ներկայ եղան Պուէնոս-Այրէսի Խրիմեան Կրթական Հիմնարկութեան Երկրորդականի այս տարուան շրջանաւարտները, գլխաւորութեամբ տնօրէնուհի Օր. Ֆարիքս Դաւիթեանի եւ խումբ մը ծնողքներու:

● Օգոստոսին, Պուէնոս-Այրէսի Ս. Գ. Լ. Կրթական Հաստատութեան այս տարուան շրջանաւարտները եւս այցելած էին «Արժանթին Հանրապետութիւն» վարժարանը, Հայաստան կատարած իրենց շրջապտոյտի ընթացքին եւ հաստատութեան նուիրած արժանթինեան դրօշակ, սպաներէն գրքեր, ձայնագրուած երիզներ, եւայլն:

● «Արժանթինի Հանրապետութիւն» դպրոցը կը գտնուի Երեւանի Բաղրամեան պողոտայի վրայ, բարձրադիր դիրքով: Մուտքի ճակատին փորագրուած է դըպրոցի անունը, հայերէն եւ սպաներէն: Դրան երկու կողմերը փորագրուած են Հայաստանի եւ Արժանթինի գերբերը:

● Գերբերը ինչպէս նաեւ որրութեան խորհրդանշական արձանը գործն են ծանօթ քանդակագործ Լեւոն Թոքմաճեանի:

● Դպրոցի ամբողջական բարեփոխութիւնը յանձն առած էր «Էրեբունի» ընկերութեան տնօրէն Պ. Փայլակ Հայրապետեան:

● Հաստատութիւնը ցարդ կրնար տեղ տալ 600 աշակերտի, վերանորոգուելէ ետք կրնայ տեղ տալ 800 աշակերտի: Իբրեւ նոր շինութիւն աւելցած են երկու մարզասրահներ եւ ամբողջութեամբ բարենորոգուած հանդիսասրահը:

● Հաստատութիւնը ունի 80 հոգինոց ուսուցչական անձնակազմ: Կ'աւանդուի անգլերէն լեզու: Այժմ կ'աւելնան սպաներէնի չորս ուսուցիչներ եւս, որոնք սպաներէն պիտի աւանդեն շաբաթական երկու դասապահերով 2-րդէն մինչեւ 10-րդ դասարան:

● Սեպ. 22-ին, ՊՊ. Ա. Մեծատուրեան, Պ. Հաճեան եւ Ա. Արսլանեան տուին մամլոյ ասուլիս մը Արտաքին Նախարարութեան մէջ: Ներկայ եղան Հայաստանի մամուլի եւ տեղեկատուութեան այլ միջոցներու թղթակիցները, որոնց տեղեկութիւններ տրուեցան Հիմնարկի գործունէութեան, «Հայաստան» Հիմնադրամի եւ այլ հարցերու մասին:

● Արժանթինեան մամուլի երկու լրագրողներ յատկապէս ներկայ եղան անուանակոչման հանդէսին. «Լա Նասիոն» մեծ օրաթերթէն Փերէս Քոլման եւ Թիւ 2 հեռատեսիլի կայանէն Օրասիօ Ենպոն:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

Ո՞ՒՐ ԵՆ ՊՐԱԶԻԼՑԻ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ

Իտալական «Ռէփուպլիքա» օրաթերթին համաձայն, Եւրոպական Խորհրդարանը քաղցկեղի ֆրանսացի մասնագէտ փրոֆ. Շվարցէնպէրկի միջոցով մարմնական գործարաններու մաքսանենգութեամբ ամբաստանած է Իտալիան: Ամբաստանութեան համաձայն, 1988-1992 չորս հազար պրազիլցի երախաներ «ներածուած» են Իտալիա, որդեգրումի պատրուակով ու անոնցմէ երբեք հազարը անհետ կորսուած են: Իտալիոյ Արդարադատութեան նախարարը անմիջապէս հերքած է, բացատրելով թէ 3702 պրազիլցի մանուկներ հասած են ու բոլորն ալ յանձնուած որդեգրող ընտանիքներուն: Այսուհանդերձ, դատաւոր Մարթելլինօ վերաբացած է այս մասին երկու տարի առաջ փակուած թղթածրար մը. իսկ պրազիլական պետութիւնը յայտնած է թէ կ'առկախէ պրազիլցի մանուկներու որդեգրումի կարելիութիւնը իտալացի ընտանիքներու կողմէ:

ՄԱՐԴԱՄԵՔԵՆԱՅ ՎԻՐԱԲՈՅԺՆԵՐԸ

Ամերիկեան բժշկութիւնը սկսած է գործածել մարդամեքենայ վիրաբոյժներ. անոնք կոնքի ոսկորի գործողութիւններ կը կատարեն, ուսեր, աղեթափութիւններ կը վիրահատեն: Իրենց գլխաւոր առաւելութիւնը կը նկատուի այն պարագան որ անոնց ձեռքը չի դողար երբեք ու միջամըտութիւնը կը կատարուի ամենայն ճըշգրտութեամբ: Հեռավար բժշկութեան այս նոր տիպարները, իրականութեան մէջ, օգնականներ են վիրաբոյժներուն որոնք զանոնք պիտի ղեկավարեն միայն: Սակայն անոնց գործածութիւնը ունի անպատեհ կողմեր ալ. առաջինը այն վախն է որ կը յայտնուի աւանդական բժշկութեան թէքնիք հարցի մը վերածուելուն մասին, իսկ երկրորդը նիւթական կողմն է հարցին: Այս վերջինը ամէնէն լուրջը կը նկատուի, յատկապէս այսօր, երբ բազմաթիւ պետութիւններ կը ջանան զեղչել առողջապահութեան մարզի իրենց ծախքերը:

ՅԱՊԱՂԱԾ ԱՐԵՒԵԼՔՑԻՆԵՐԸ

«Ֆայնէնշըլ Թայմզ»ի համաձայն, Արեւելեան Եւրոպայի երկիրները առնուազն 35 տարուան պէտք ունին, Արեւմուտքցիներու տարեկան միջին եկամուտին կէսը ապահովելու համար: Բացուած անդունդը փակելու միակ միջոցը կը նկատուի Չինաստանի օրինակով զարգացում մը. սակայն նախատեսումները նման ուղղութիւն մը չեն մատներ: Մասնագէտները զարգացման հաւանականութիւն կը նշմարեն տնտեսապէս ամէնէն ուժական երկիրներու մէջ, ինչպէս Լեհաստան, Հունգարիա եւ Չեխիա. անոնք կը կազմեն խնդրոյ առարկայ մարզին 4%-ը: Իսկ վատթարագոյն կացութեան մատնուած երկիրներու համար, որոնց գլխաւորը կը նկատուի Ուկրանիան, մասնագէտները լաւատես ոչ մէկ յոյս ունին:

ՄԱՐԴ ԼՈՒԱԼՈՒ ՄԵՔԵՆԱՆ ՊԱՏՐԱՍՏ Է

Լաթ լուալու, ամանները լուալու մեքենաներէն ետք, ճափոնացի մը գաղափարը ունեցած է մարդ լուալու մեքենային. ան խցիկ մըն է, ամբողջովին ինքնագործ, կը ղեկավարուի համակարգիչէ մը: Ենթական միակ ընելիքը հոն տեղաւորուելէ ետք կոճակի մը կոխել է ու սարքը կը սկսի գործել. քանի մը վայրկեանի ընթացքին կարելի կ'ըլլայ շոգիի լոգանք մը առնել, ջրցանին տակ լուացուիլ ու չորնալ, առանց որեւէ շարժում կատարելու: Հինգ ընկերութիւններ միանալով արտադրիչը եղած են այս մեքենային որ կ'արժէ 25 հազար ֆրանք:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Ց. Ժ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

– 15 –

ՔԵՐԱԿԱՆՆԵՐԸ

Ան կը գրէ.

«Բայց ոմանք երկիւղ մ'ունեցած են թէ երբոր աշխարհաբար լեզուի քերականութիւն մտնէ դպրոցներու մէջ՝ գրաբարին բարձի թողի պիտ՝ ըլլայ. ասոր պատասխան ատ կ'ըսենք, որ եթէ կ'կարծուի, թէ այս գլութեամբ ազգին ամէն անհատներն արու եւ էգ՝ վերջապէս գրաբար լեզուն պիտ՝ ուսնին եւ հաւասարակօրէն զայն գործածեն, այդ անկարելի ըլլալուն ոչ ոք կ'տարակուսի, եւ յայտնի է թէ ուսումնականութիւնն տաղանդ ունեցողներն պիտ՝ ուսնին, հայկաբանութեան հմուտ կամ լաւ հայկաբան ըլլալու համար: Եւ թէ որ միայն ուսումնականներն պիտ՝ ուսնին, անոնք թէ աշխարհաբար քերականութիւն ուսած ըլլան կամ չըլլան, իրենց միջի եռանդը պիտ՝ ստիպէ զիրենք բուն հայկաբանութիւնն ուսանելու. ուրեմն այդ երկիւղն անհիմն է» (1):

Այտընեանի կոթողական գործէն յետոյ, որ իր բովանդակութեամբ եւ ծաւալով մատչելի չէր լայն խաւերուն, եւ որմէ քաղելով Այտընեան ինքն իսկ քերականութեան դասագիրք մը հրապարակ հանեց 1867-ին, պէտք էր որ դադրէին արդէն ծայրայեղութիւնները. սակայն կանգ չառին անոնք: Մէկ կողմէ՝ դեռ մնացին աշխարհաբարը միօրինականութեան բերելու փորձերը. Մինաս Չերազ, օրինակ, դեռ այն ատեն հազիւ 20 տարու, 1874-ին լոյս տեսած իր Գրական Փորձերուն մէջ, նման առաջարկ մը բերաւ, ինք եւս ծիծաղելի դառնալով Ռուսինեանի պէս. միւս կողմէ՝ գրաբարի կուսակիցները հակադրոհի անցան թոյլ չտալով որ աշխարհաբարը դպրոցներու մէջ աւանդուի իբրեւ ուրոյն լեզու, եւ աւելի ուշ՝ բացառապէս դասական հայերէնով շարադրուած պարբերականի մը լոյս ընծայեցին, ինչպէս տեսանք իր տեղին:

Եւ ահա, Այտընեանի փորձէն 16 տարի յետոյ, Թովմաս Թէրզեան, պատուական այն դաստիարակը որ իր գմայլելի քերթուածները դեռ գրաբար կը յօրինէր, աւա՛ղ, կը հրատարակէր 1882-ին աշխարհաբար նոր քերականութիւն մը, ծաւալով համեստ, բայց եւրոպական քերականութիւններու մեթոտով, երկ մը՝ որ ընդունելութեան պիտի արժանանար իսկոյն, եւ երկու տարի ետք, 1884-ին, պիտի ունենար իր երկրորդ տպագրութիւնը:

Զանցաւ տարի մը, եւ ահա 1885-ին հրապարակ կ'իջնէր նաեւ Մատաթիա Գարագաշեան, մեծ պատմաբանն ու հայագէտը, որ իր Դպրութիւն Քերականութեան անուն գործին մէջ յայտարարած էր, թէ «ո գիտէ, թերեւս ապագայի լեզուն գրաբարն ըլլայ», եւ որ 1886-ին Յակոբ Գուրգէնի հետ պիտի ըսկսէր լոյս ընծայել Ճաշակ Ոսկեղէն Դպրութեան զուտ գրաբար պարբերականը, ապացուցանելու համար աշխարհին թէ գրաբարը ընդունակ է քայլ նետելու իրեն հետ: Ան, այդ տարին, հրապարակ կը հանէր աշխարհաբարի համառօտ քերականութիւն մը՝ կարծես խնդալու համար նոյն այդ աշխարհի քթին:

Աշխարհաբարի յաղթանակի շրջանը մտած ենք արդէն: Դպրոցներու մէջ իբր լեզու կ'աւանդուի ան հիմա, գրաբարի կողքին որ միշտ կ'ուսուցուի: Գոյութիւն ունեցող քերականութիւնները այլեւս գոհացում չեն տար: Մարդիկ, ճարահատ, իբր դասագիրք կ'որդեգրեն 1888-ին, կովկասահայ մանկավարժ Նիկողոս Տէր-Ղեւոնդեանի Տարերք Մայրենի Լեզուին իբր դասագիրք՝ արեւմտահայ աշխարհաբարի վերածելով զայն:

Հազիւ 1890-ին Բիւզանդ Մ. Պօղաճեան կը հրատարակէ առաջին լուրջ ձեռնարկը Տեսական եւ Գործնական Քերականութիւն Հայերէն Աշխարհաբար լեզուի (2):

Բիւզանդ Պօղաճեանի յօրինած քերականութիւնը մատենախօսականի մը նիւթ կ'ընէ Հ. Ց. Թուխիկեան Հանդէս Ամսօրեայի մէջ (3): Մատենախօսը ծիծաղելի կը գտնէ նախ հեղինակին այն հաւաստիքը, թէ «արդի հայերէն ապաքէն մեծ թռիչք մ'առած է դէպի կատարելութիւն...» եւ թէ «իր զարգացման շըրջանը մտած է այժմ». ան կը հարցնէ. «Որո՞ւն ծանօթ չէ արդի հայերէնի արդի այլակերպ անմիօրինակութիւնն ու անկանոնութիւնը, որոնց բուն հօսանքն ամենայն ինչ՝ գրաբարն ու աշխարհաբարը, գրաւորն ու ռամկօրէնը, ազգայինն ու օտարոտին իրարու խառնուած կը վարէ կը տանի»: Հանդէս Ամսօրեայի յօդուածագիրը կը մոռնար միայն ճշդելու, թէ ինչո՞ւ արեւմտահայ գրական աշխարհաբարը չէր կրցած «միութիւն» ու «կանոնաւորութիւն» ունենալ, թէ Մխիթարեաններու իսկ փորձած «յետաշրջութիւնը» ի՛նչ դեր կատարեց յապաղեցնելու համար այդ միութիւնն ու կանոնաւորութիւնը, եւ ի՞նչ ըրին Այտընեանի յաջորդները բեղնաւորելու համար վարպետին քարոզած հիմունքը:

Յօդուածագիրը բարենիշ մը տալով հանդերձ քերականութեան հեղինակին «գործածած լեզուին մաքրութիւնը, ուղղագըրութեանը, բացատրութեանց յստակութեանն եւ կետադրութեան ճշդութեան համար», զայն կը քննադատէ ըսելով՝ «յանդգայս կ'ելլէ կ'իյնայ ռամկօրէնի գիրկը», եւ «նորա, լինիմ, զանզի եւ բազմաթիւ գրաբար ընտիր բառերու քով» կը գործածէ «ձեզնէ, իրարմով, ընդունեցին, ինէ, ճեզնէ, ձենէ եւ ուրիշ ռամկօրէն» ձեւեր ալ, ան նոյնպէս կամայականօրէն կը վարուի «թուականաց եւ դերանուանց ընիկ ձեւերուն հետ» ու փոխարէն կը հիւրընկալէ «ֆրանսացի, թուրքերէն անպէտ բառերը վերակենցաղիմ, վերաքաղ (récapitulation) աւելորդ բարդութիւնները»:

(Շար. 43)

(1) Մարտիրոս Տ. Քէրէճեան, Հայերէն Քերականութիւն Աշխարհաբար Լեզուի Նախակրթական Դպրոցաց համար, Կ. Պոլիս, 1864

(2) Անդ, (Պոլիս, 1890, էջ 196):

(3) Հանդէս Ամսօրեայ, 1892, էջ 148-150:

(Շար. Ա. էջէն)

չհակազդել, քաջ գիտնալով որ գործն է ծայրայեղներու որոնք կ'ուզեն խափանել խաղաղութեան համաձայնութիւնը: Տարաձայնութիւն մը կայ նաեւ որ մահափորձէ մը ազատած է Արաֆաթ եւ այդ առընչութեամբ բաւական մաքրագործում կ'ըլլայ շուրջը:

ԹԱՓԻ որ հիւրն էր «Ճշմարտութեան ժամուն» ոչ մէկ ձեւով ընկճուած թուեցաւ իրեն դէմ եղած բոլոր մեղադրանքներէն եւ հետապնդումներէն: Միշտ համոզուած է որ դատա—մետիաքիք դաւի նման բան մը կայ իրեն դէմ, քանի որ հարցաքննիչ վեց դատաւորներ զինք կը հետապնդեն այս միջոցին: Դեռ գիտում ալ կայ որ երեսփոխանական անձեռնմխելիութիւնը վերնայ: Ցայտնեց թէ եւրոպական ընտրութեանց ձախ արմատական ցանկը պիտի գլխաւորէ, հաւանաբար. անկարելի չէ որ Մարսէյլի քաղաքապետութեան ալ թեկնածու ըլլայ, գալով Մարսէյլի Օլէնփիքին, տրամադիր է ալ բելու առանց դրօսանաւու, առանց առանձնատունի, բայց կը փրկէ մարզական խումբը, որու բացը գոցելու համար արդէն երկու խաղացող «ծախուց» հանած է:

Soirée Choucroute

organisée par la *Section «Issahakian»* de la Croix Bleue de Bagneux-Cachan

le Samedi 23 Octobre à 20 heures

A l'Ecole Primaire *Rabelais*

2, rue Rabelais, MONTROUGE

autobus : 128 ou 68

Arrêt : Mairie de Montrouge

Participation aux frais : 120 F.

Enfants de 5 à 12 ans : 100F.

Réservation :

Tél. : 46 64 02 92 (avant 13 heures)

47 02 83 27

Avant le 16 Octobre.

SEMAINE CULTURELLE ARMENIENNE A VILLEURBANNE

OCTOBRE 93

Du 8 au 16 OCTOBRE

La Salle *«Gérard Philipe»* présente :

— *LE CHANT DE KARASTAN*, chorégraphie de Michel Hallet Eghayan;

Renseignements au 78 85 79 97.

Du 13 au 17 OCTOBRE

FESTIVAL DU CINEMA ARMENIEN

au «Cinéma Le Zola»

117, Cours E. Zola — Villeurbanne

— 13/10 à 18h: *Les Chevaux de Feu* de Paradjanov

— 14/10 à 20h45: *The Adjuster* de Egoyan

— 16/10 à 20h45: *Les Saisons* de Pelechian

— 16/10 à 21h30: *Les Chevaux de Feu* de Paradjanov

— 17/10 à 15h: *Nahapet* de Malian.

Festival organisé par la M.C.A.V. et le Cinéma Le Zola.

Renseignements au 78. 93. 57. 43.

«ASSOCIATION NAREG» ENGHIEN

SOIRÉE ANNUELLE

Samedi 13 Novembre de 20h30 à 2h

Animée par *l'Orchestre «A n i»*

Renseignements et réservations au :

48. 41 49. 37 / 34. 17. 29. 26.

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԻՒՆ

Սէն -- Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ -- Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը համաձայն իր նոր Կանոնագրի տրամադրութիւններուն, կը տեղեկացնէ իր ծուխի ծագումով հայ բնակչութեան որ կը պատկանի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ, թէ առանց սեռի խտրութեան կրնայ անդամակցիլ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան:

Պայման է լրացուցած ըլլալ 18 տարեկանը եւ բնակութիւն հաստատած ըլլալ եկեղեցւոյ աշխարհագրական սահմաններուն մէջ, այսինքն 13--րդ եւ 14--րդ թաղամասերը, ինչպէս նաեւ Ալլօ եւ Փլան տը Քիւք:

Անդամակցութեան ցանկերը բաց են Հոկտեմբեր 1--էն Դեկտեմբեր 31:

Եկեղեցւոյ քարտուղարութիւնը թեկնածութիւնները կ'ընդունի ամէն Կիրակի առաւօտները ժամը 9 -- 12:

Թեկնածուները պարտին ներկայանալ իրենց ինքնութեան թուղթով եւ բնակութիւնը հաստատող փաստաթուղթով մը:

Տարեկան անդամավճարն է 50 Ֆր.:

Կը յուսանք որ մերազն ժողովուրդը պիտի գիտակցի իր ազգային պարտականութեան եւ ցոյց պիտի տայ համապատասխան հետաքրքրութիւն:

Ց. Գ. Միայն արձանագրուած անդամները պիտի մասնակցին եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդի ընտրութիւններուն որոնք տեղի պիտի ունենան 1994--ի սկիզբը:

ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
ՍԷՆ -- ԺԵՐՈՄԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
Ս. ՍԱՀԱԿ -- Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Երեւանէն Վարազդատ Մարտիրոսի Կարապետեան (ծնած 1905-ին Պոլիս) կը փնտռէ իր եղբայրը՝ Վազգէն Մարտիրոսի Կարապետեան (1910), քոյրը՝ Անահիտ Մարտիրոսի Կարապետեան (1908, Սոխումի) եւ հօրեղբայրը՝ Յովսէփ Կարապետեանը (Տէր Կարապետի որդի):

1924-ին հօրեղբայրը՝ Յովսէփ, Պոլսէն գացած է Թիֆլիս եւ տարած զիրենք, 1925 Մայիսին դարձեալ Պոլիս վերադարձած է հետը տանելով Անահիտը եւ Վազգէնը. մինչեւ 1931 նամակագրական կապ ունեցած են Վարազդատի հետ, որ խզուած է 1931-ին, անոնց Ամերիկա մեկնումով: Ըստ տեղեկութեանց անոնք կը գտնուին Միացեալ-Նահանգներ:

Իրենց մասին տեղեկութիւն ունեցողներէն կը խնդրուի դիմել՝

Վարազդատ Մարտիրոսի Կարապետեանին
Քաղ. Երեւան, Գնունի փողոց, տուն 9, բնակարան 7:

ՕԹՈՔԱՐՈՎ ԶԲՕՍԱՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ REIMS

Փարիզի Խասեան Սանուց Միութիւնը կը կազմակերպէ օթոքարով զբօսապտոյտ մը դէպի Ռէնս, Կիրակի, Հոկտեմբեր 17--ին: Մեկնում առաւօտեան ժամը 8--ին, Օփերայի հրապարակէն: Վերադարձ ժամը 20--ի շուրջ, նոյն տեղը:

Այցելութիւն Ռէնսի Մայր տաճարը, Շամփանըի գինեգործատուները եւ այլ տեսարժան վայրեր: Ցերեկին ճաշ ճաշարանի մը մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին Խասեանցիներ եւ համակիրներ:

Մասնակցութիւն 200 Ֆր. ճաշը ներառեալ:

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով կը խնդրուի արձանագրուիլ անյապաղ, հեռաձայնելով. --

43 -- 08 -- 12 -- 06

կամ՝

46 -- 56 -- 14 -- 53

COMMUNIQUÉ

DEUXIEME CONGRES SCIENTIFIQUE ARMENIEN MONDIAL

Bilan définitif

Organisé sous le haut patronage de l'UNESCO, le Deuxième Congrès Scientifique Arménien Mondial qui s'est tenu simultanément dans plusieurs salles de l'UNESCO du 6 au 9 Septembre à Paris, avec la participation de plusieurs centaines de spécialistes dans les sciences fondamentales et appliquées venus de plus d'une trentaine de pays, a débouché sur les aspects positifs suivants :

A) Création d'une Fédération regroupant l'Académie des Sciences d'Arménie, The Armenian Engineers and Scientists of America et l'Académie Internationale des Sciences Ararat.

B) Décision de création d'un comité international pour la sauvegarde et la revalorisation du patrimoine architectural arménien.

C) Publication dans les prochains mois des conférences du congrès portant sur une centaine de communications sur les Sciences physico-chimiques, médico-pharmaceutiques, l'astrophysique, l'enseignement, le patrimoine architectural, culturel et historique arménien, l'environnement, la sismologie, l'informatique moderne, la gestion, l'engineering.

Les enregistrements de ces conférences sous forme de cassettes peuvent être procurés auprès de l'Académie International des Sceences Ararat.

D) Renforcement de l'amitié franco-arménienne avec la grande réception donnée dans la matinée du 6 Septembre à l'Asemblée Nationale française en l'honneur des congressistes et avec le cocktail offert au palais des Arts et des Congrès par M. André Santini, Député-Maire et par le Conseil municipal de la Ville d'Issy les-Moulineaux.

Le Congrès a également bénéficié du parrainage des villes de France et de M. Alain Carignon, Ministre de la Communication et Député-Maire de Grenoble.

E) Promotion de 4 jeunes virtuoses en provenance de l'Arménie dans un concert exceptionnel (violon, violoncelle, piano, composition sur piano), au grand auditorium de l'UNESCO, puis à Grenoble, à Marseille et au Collège américain de Paris, ce qui leur a valu le prix Ararat International de l'Académie International des Sciences Ararat et l'offre d'un violon par un mécène et l'achat d'une violoncelle notamment.

Après l'entracte du concert à l'UNESCO poursuite du programme artistique et déclamatoire.

F) Exposition parallèle des œuvres du patrimoine architectural arménien et organisation d'un salon de peintures, sculptures et de verres d'Arménie.

G) Initiation au *Karadaran*, l'encyclopédie de la pierre, 30000 tablettes de pierre portant des inscriptions sur l'histoire, l'astrophysique, les mathématiques, les sciences médicales et datant du 5ème siècle avant notre ère sont déjà répertoriées en Arménie constituant une des richesses fondamentales de l'histoire, du patrimoine international. Cette notion du *Karadaran* devra être développé dans le cadre de la commission de l'Arménie auprès de l'UNESCO.

H) Etudes des possibilités de doter l'Arménie d'un complexe industriel pharmaceutique moderne. La décision en a été prise avec la composition d'une commission comprenant 8 spécialistes.

Ce congrès pluridisciplinaire, le plus important organisé à ce jour par les Arméniens, et qui concrétise l'entrée de l'Arménie comme membre à l'UNESCO n'a pu se faire que grâce au soutien de l'International Science Foundation de Washington, la Fondation Calouste Gülbenkian de Lisbonne, la Fondation Jean Carzou, le soutien actif de la France ainsi que la volonté commune de tous ceux qui ont voulu donner à l'Arménie, à travers cette manifestation, un nouvel élan pour la science et la culture. C'est la raison pour laquelle il a été décidé déjà, sans trop tarder, d'organisation du Troisième Congrès Scientifique, pour laquelle l'Académie Internationale des Sciences Ararat et la Fédération Scientifique arménienne nouvellement créée, renouvellent leur appel à toutes les associations et organisations, ainsi qu'aux personnalités qui veulent contribuer au renom et à l'avenir scentifique de l'Arménie.

Pour toute information écrire à :

Académie Internationale des Sciences Ararat

BP 929 75829 Paris Cedex 17

Tél: (1) 34 12 65 27 Fax: (1) 34 12 03 21.

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Յովհաննէսեան ընտանիքին Տիկին Ղազալ-Ռաշօ Յովհաննէսեանի մահուան առթիւ: Այս առիթով տուած է Պ. Արթին Վուանիսէն 1000 Ֆր. փոխան ծաղկի:

Chène

a besoin de vous pour sa braderie

18 - 19 *DECEMBRE*

«Շ Է Ն»ը

ձեզի կը դիմէ

իր վաճառքին համար

«ՇԷՆ»ԻՆ ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ
ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ԻՐԵՐ, ՀԻՆ ԹԷ ՆՈՐ,
ԳԵՂՕՐ, ԳԻՐՔ, ԳՈՐԳ
ԳՈՀԱՐԵՂԷՆ ԵՒԼՆ. ԵՒԼՆ.

Aidez *CHENE* en offrant vos objets de valeur, neufs ou anciens : bibelots, livres, objets d'art, tapis, artisanat, bijouterie, marqueterie, petits meubles, jouets, disques, maroquinerie etc...

Pour tous renseignements téléphoner au :

— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15h sauf mercredi et samedi

— (1) 47 50 40 47 après 19h.

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU

— SALLE GARANCE —

9 Juin — 18 Octobre

MERCREDI 13 OCTOBRE

14 h 30 : *La Gifle* (H. Malian),

17 h 30 : *Nous sommes nos montagnes* (H. Malian),

20 h 30 : *Chickpeas* (N. Bezdjian).

JEUDI 14 OCTOBRE

14 h 30 : *Sans retour possible* (J. Kebadian et S. Avédikian),

17 h 30 : *Retour sur la terre promise* (Khatchaturian),

20 h 30 : *Les pommes rouges* (A. Tatos).

MCA-Villeurbanne

A la M.C.A. de Villeurbanne, il est désormais possible de suivre, de façon permanente :

—des cours d'arménien (niveau débutants);

— des cours de gym / modern jazz

— des cours de danse arménienne

et bientôt peut-être des cours de théâtre.

Pour tous renseignements ou inscriptions n'hésitez pas à nous téléphoner : au 78. 93. 57. 43 ou passer à la M.C.A V.

Permanence du mardi au samedi :

10h - 12h — 14h - 19h.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 53835
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 13
MERCREDI 13 OCTOBRE 1993
LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5.00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.171 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.171

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ՝ Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ ՄԱԿ-Ի ՄԷՋ

Արտաքին նախարար՝ Վահան Փափազեան որ Փարիզէն անցնելով, Հոկտեմբեր 9-ին Նիւ -- Եորք մեկնած էր, Երկուշաբթի օր, Հոկտեմբեր 11-ին, խօսք առաւ Ազգաժողովին առջեւ, անգլերէն լեզուով:

Իր ելոյթին սկիզբը, Արտաքին նախարարը նախ շնորհաւորած է նախագահը, Ազգաժողովի այս 48-րդ նստաշրջանին իր ընտրութեան առթիւ եւ շնորհակալութիւն ալ յայտնած նախորդին իր տարած աշխատանքին համար: Շնորհաւորած է նաեւ վեց նոր պետութեանց անդամակցութիւնը վերջին տարուան ընթացքին: Վահան Փափազեան, ապա, շարունակած է.--

«Ձեր առջեւն է վերջերս անկախութիւն ձեռք բերած 3,5 միլիոն բնակչութիւն ունեցող ցամաքային փոքրիկ երկրի մը Արտաքին նախարարը, երկիր որ կը գտնուի ամբողջական շրջափակման մէջ, չունի ուժանիւթի պաշարներ, դեռեւս 1988-ի աւերիչ երկրաշարժէն չապաքինած, հեղեղուած Լ. Ղարաբաղի եւ Ատրպէյճանի միջեւ հակամարտութեան հետեւանքով, տեղական եղած հարիւր հազարաւոր գաղթականներով եւ որ Ատրպէյճանի կողմէ մշտական սադրանքի ենթարկուած է ներմուծուելու Ղարաբաղի հակամարտութեան մէջ: Ես Արտաքին նախարարն եմ նաեւ տարածքաշրջանի ժողովրդավարութեան, քաղաքական քաոսի եւ խռովութիւններու ովկիանոսին մէջ միակ կայուն կղզիին, երկիր, ուր արձանագրուած են մօտ 30 քաղաքական կուսակցութիւն, գոյութիւն ունին ազատ մամուլ, խղճի եւ կրօնքի ազատութիւն եւ քաղաքացիական ու քաղաքական իրաւունքներն ու ազատութիւնները երաշխաւորող օրէնքներ: Ազատ շուկայ տանող բարեփոխումներու յաջող իրականացման ճամբուն վրայ, Հայաստանի մէջ, արդէն, սեփականաշնորհուած է հողի, բնակարաններու եւ փոքր ձեռնարկութիւններու մեծ մասը: Այժմ, ընդունուելու ընթացքի մէջ է վարկերու եւ գիներու քաղաքականութեան եւ օրէնսդրական բարեփոխումներու ծրագիրը՝ ստեղծելու ազատ շուկայի տնտեսութեան իրաւական հիմք:

Հայաստանի Արտաքին Նախարարը կ՚անդրադառնայ միջազգային կացութեան, նկատելով որ կայսրութիւններու փլուզումը յանգած է դաժան հակամարտութիւններու եւ այդ հակամարտութիւններու բնոյթը զգալապէս փոխուած է: Այլեւս քիչ են Պետութիւններու միջեւ պատերազմները, պայքարը կը ծաւալի, գլխաւորաբար մէկ Պետութեան մէջ յանուն ազգային ինքնորոշման, պայքար որ կը վերածուի արիւնալի հակամարտութեան եւ քաղաքացիական պատերազմի եւ անհրաժեշտ կը դառնէ որ ատեան մը գոյութիւն ունենայ նման շարժումներու համար: Այդ ատեանին կարելի պէտք է ըլլայ ներկայացնել սեփական պահանջները, բանակցիլ պետական իշխանութիւններու հետ, սեփական հարցերու արդարացի լուծում գտնել եւ խաղաղօրէն մշակել քաղաքական ու տարածքային կարգաւորման ձեւեր ապագայի համար: Վ. Փափազեան կը խորհի որ ՄԱԿ-ը, ներկայիս, աւելի քան երբեք, պարտի անդրադառնալ անդամ երկիրներու ճապէս «ներքին իրաւասութեան ենթակայ գործերուն» *չմիջամտելու իր հիմնական սկզբունքին եւ աւելի յստակօրէն սահմանէ թէ ի՛նչ չափով որեւէ հակամարտութիւն կը սպառնայ այլ Պետութիւններու խաղաղութեան եւ ապահովութեան: Նկատի առնելով այն կարեւոր դերը զոր ՄԱԿ-ը կրնայ խաղալ ամբողջ աշխարհի մէջ խաղաղութիւն ստեղծող ջանքերու խթանման ուղղութեամբ, Հայաստան, կ՚ըսէ Նախարարը, համամիտ է գիտական շրջանակներու մէջ վերջերս հնչած այն առաջարկութիւններուն, ըստ որոնց ՄԱԿ-ը պէտք է* «խնամարկուններու կիսամեռ խորհուրդը» *վերածէ* «ինքնորոշման մերօրեայ ատեան»*ի:*

Հայաստանի Արտաքին Նախարարը իր ելոյթին շարունակութեան մէջ կը ծանրանայ Ղարաբաղի կնճիռին վրայ եւ կը շեշտէ.--

«Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտութիւնը, օրինակ, անցնող հինգ տարիներու ընթացքին արդէն խլած է տասը հազարէն աւելի մարդկային զոհ եւ ստիպած է շուրջ մէկ միլիոն անմեղ մարդոց լքել իրենց տուները: Հակամարտութիւնը կը շարունակէ սպառնալիք հանդիսանալ ամբողջ շրջանի ապահովութեան եւ կայունութեան: Իսկ միջազգային հանրութիւնը պէտք է ըմբռնէ հակամարտութեան բուն պատճառը եւ մշակէ խաղաղ կարգադրութեան համապատասխան եղանակներ:

«Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտութեան վերաբերեալ Հայաստանի դիրքորոշումը միշտ եղած է յստակ ու հետեւողական: Հակամարտութիւնը՝ ինքնորոշման համար պայքարող Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդի եւ անոր իրաւունքներն ու ապահովութիւնը չճանչցող Ատրպէյճանի կառավարութեան միջեւ է:

«Ըլլալով շահագրգիռ կողմ, Հայաստան պաշտպանեց առանց նախապայմանի հրադադարի գաղափարը եւ ամբողջովին նեցուկ եղաւ Սէ - ԷՍ - Սէ - Ը-ի բոլոր նախաձեռնութիւններուն: Հայաստանի կառավարութիւնը այլընտրանք չի տեսներ Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտութեան խաղաղ կարգադրութեան, զոր կարելի է ձեռք ձգել միայն Սէ - ԷՍ - Սէ Ը-ի Մինսկի ժողովի շրջանակներուն մէջ:

«Խաղաղութեան գործընթացի վերջին զարգացումները յուսադրիչ են: Լեռնային Ղարաբաղը վերջապէս ճանչցուեցաւ հակամարտութեան կողմ եւ Ռուսաստանի միջնորդութեամբ, Լեռնային Ղարաբաղի ղեկավարութեան եւ Ատրպէյճանի իշխանութեանց միջեւ սկսած ուղղակի բանակցութիւնները յանգած են հրադադարի, որ կը շարունակուի արդէն շուրջ մէկ ամիս է, ինչ որ աննախադէպ է հակամարտութեան հնգամեայ պատմութեան մէջ: Սեպտեմբեր 28-ին, Փարիզ տեղի ունեցած հանդիպումի ընթացքին, Մինսկի խումբը ներկայացուց «ՄԱԿ-ի Ապահովութեան խորհուրդի 822 եւ 853 բանաձեւերու գործադրման ուղղութեամբ ձեռնարկուելիք անյետաձգելի քայլերու ճշդուած ժամանակացոյցը», որու Հայաստան իր համաձայնութիւնը տուած է, եւ յոյս ունի, որ նման դիրքորոշում կը ցուցաբերեն հակամարտութեան հիմնական կողմերը եւս՝ Ատրպէյճանն ու Լեռնային Ղարաբաղը:

«Մենք համոզուած ենք, որ հասած է խաղաղութեան ժամանակը: Արդարեւ, Սէ - ԷՍ - Սէ - Ը-ի Մինսկի ժողովի հրաւէրը պէտք չէ յետաձգուի: Խաղաղութեան հաստատումէն յետոյ իրաւական բնոյթի հարցերը, այդ կարգին, առաջին հերթին, Լեռնային Ղարաբաղի կարգավիճակի հարցը, կարելի է բանակցութիւններու առարկայ դարձնել:

«Յիրաւի, Սէ - ԷՍ - Սէ - Ը-ն որոշ դեր ունի խաղալիք «Համաշխարհային նոր կարգի» հաստատման մէջ՝ ՄԱԿ-ի կանոնադրութեան VIII-րդ գլխի դրոյթներուն համապատասխան: Անցեալ Մայիսին ՄԱԿ-ի գլխաւոր քարտուղարը եւ Սէ - ԷՍ - Սէ - Ը-ի խորհուրդի նախագահը համաձայնութիւն ձեռք ձգեցին ՄԱԿ-ի քարտուղարութեան և Սէ-ԷՍ-Սէ-Ը-ի միջև համագործակցութեան և փոխհամաձայնութեան շրջանակներուն վերաբերեալ, գլխաւորաբար կանուխ նախազգուշացման, հակամարտութեանց կանխման և ժողովրդավարական արժէքներու ու մարդու իրաւունքներու բնագաւառներուն մէջ կանոնաւոր փոխադարձ տեղեկատուութեան միջոցով: Սէ - ԷՍ - Սէ - Ը-ն կը ձգտի ստանալ նաեւ ՄԱԿ-ի դիտորդի կարգավիճակ, նախաձեռնութիւն, զոր Հայաստան լիովին կը պաշտպանէ:

«Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտութեան գծով ՄԱԿ-ի եւ Սէ - ԷՍ - Սէ - Ը-ի յաջող համագործակցութիւնը կրնայ օրինակ դառնալ այն բանին, թէ ինչպէս գործնականին ի մի բերել շրջանին եւ համընդհանուր շահերը: Նման համագործակցութիւն կը մեծցնէ շրջանի կազմակերպութեանց դերը հակամարտութեանց կանխակայման, խաղաղութեան պահպանութեան եւ վէճերու խաղաղ կարգադրութեան գծով:

«Մենք կ՚ողջունենք այս ժողովի կողմէ Սեպտեմբեր 20-ին գլխաւոր քարտուղարի «Խաղաղութեան օրակարգի» վերաբերեալ բանաձեւի ընդունումը, ուր արծարծուած կանխարգիլող դիւանագիտութեան, խաղաղութեան հաստատման, պահպանման, եւ հակամարտութենէն ետք խաղաղ շինարարութեան հարցերը, այսպէս, մթնոլորտ կը ստեղծեն 48-րդ նստաշրջանի յառաջիկայ աշխատանքներուն համար: Գլխաւոր քարտուղարի բառերով, այս, յիրաւի, "կը նպաստէ ամրապնդելու ՄԱԿ-ի դերը արագօրէն վերափոխուող աշխարհին արձագանգելու հարցին մէջ"»:

Ղարաբաղի հարցէն ետք, Վ. Փափազեան կը խօսի նաեւ զանգուածային ոչնչացման զէնքերու տարածման սպառնալիքին մասին, ապահովութիւն տալով որ Հայաստան կը պաշտպանէ հիւլէական սպառազինման զէնքերու չտարածուելու համաձայնագիրը: ՄԱԿ-ը պէտք է նաեւ աշխատանք տանի քիմիական զէնքերու արգիլման ուղղութեամբ:

Իր ելոյթի վերջաւորութեան Արտաքին նախարարը կը յիշէ մարդկային իրաւունքներու եւ զարգացման փոխադարձ պայմանաւորումը, իր կառավարութեան համոզումը կը փոխանցէ ՄԱԿ-ի անդամ պետութիւններու կողմէ մարդկային իրաւունքներու ընդունման եւ իրականացման պարագային, այդ իրողութեան ստեղծելիք ներդաշնակութեան ամուր հիմքը:

Վ. Փափազեան կը յիշէ որ 1995-ին ՄԱԿ-ը կը տօնէ իր յիսնամեակը ու անդրադառնալով Ապահովութեան Խորհուրդի դերին, համակարծիք է որ անոր անդամներու թիւը աւելնայ, որպէսզի ան կարենայ աւելի հաւասարակշռուած ու արդար ձեւով քննել հարցերը: Ու նախարարը կը վերջացնէ իր ելոյթը.--

«Սառն պատերազմի աւարտէն ետք Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան մօտ կը շարունակուի անդամ Պետութեանց միջեւ համագործակցութեան սերտացումը: 1992-ին, ինչպէս 1991-ին, Ապահովութեան Խորհուրդի մշտական անդամներէն ոչ մէկը օգտագործեց վեթոյի իր իրաւունքը՝ չնայած քննարկուած հարցերու մեծաքանակ եւ բազմաբնոյթ ըլլալուն: Կը ծաւալի ժողովուրդներու միջեւ շահերու ընդհանրութիւնը՝ ստեղծելով վստահութեան եւ համագործակցութեան մթնոլորտ, ինչ որ 48 տարի առաջ Սան-Ֆրանսիսքոյի մէջ ՄԱԿ-ի հիմնադիրներու երազած նպատակներու իրագործման նախապայմանն է:

«Ինչպէս, իր հիմնադրութեան օրէն ի վեր առաջին անգամ է որ ՄԱԿ-ին կարելիութիւն տրուած է դառնալու այն, որու համար ստեղծուած էր. համընդհանուր ապահովութեան համակարգ՝ իր կանոնադրութեամբ, որ կարելիութիւն կու տայ ինքնիշխան Պետութեանց միջեւ համագործակցութեան յատուկ ձեւեր հաստատելու եւ կ՚երաշխաւորէ խաղաղութիւնն ու բարգաւաճումը համայն աշխարհի»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Զ. ԳԱՄՍԱԽՈՒՐԴԻԱ կը շարունակէ ապարդիւն կարդալ Շեւարնածէի՝ «յափշտակիչ մը որ իր իսկ ժողովուրդին դէմ պատերազմ կը մղէ» կ՚ըսէ Գամսախուրդիա, ճշդելով թէ միշտ ինք է օրինաւոր նախագահը մինչեւ 1996: Շէքսփիրի այս թարգմանիչը դեռ կը շեշտէ, անգլերէն, «ժողովուրդս պիտի պաշտպանեմ Թիֆլիսի *ճունթա*-ին դէմ» *ու կոչ կ՚ընէ «ազգային հաշտութեան», ապահովութիւն տալով որ երբ Թիֆլիս ըլլայ ոչ դատ, ոչ ալ հալածանք պիտի ըլլայ ընդդիմադիրներուն դէմ:* «Լիպերասիոն»*ի թղթակիցը որ իր գրութիւնը ղրկած է Գամսախուրդիայի «բերդէն» այսինքն՝ Զուգդիդիէ, կ՚ըսէ թէ ան օրէ օր ծաւալող ժողովրդավարութիւն կը վայելէ այդ շրջանները, Մինգրելիայի մէջ, հարազատ որդին է որ պիտի փրկէ Վրաստանը կազմալուծումէ եւ տնտեսական տագնապէն: Այս թղթակցութեան առթիւ, թերթը քարտէս մը ալ հրատարակած է որ կը պարզէ Կովկասի գլխաւոր հակամարտութիւնները, ներառեալ անշուշտ Լ. Ղարաբաղը: Իւրաքանչիւր շրջանի կցուած է համառօտ բացատրական մը եւ Ղարաբաղի համար*

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՀ՝ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ ԳԷՈՐԳ ԹԱՄԱՆԵԱՆԻ

«Հայաստանի Հանրապետութեան» *Հոկտեմբեր 6-ի թիւէն կը տեղեկանանք թէ երկարատեւ հիւանդութենէ մը ետք մահացած է ճարտարապետ Գ. Թամանեանը: Ան որդին էր Երեւանի քաղաքաշինութեան ծրագրի հեղինակ Ալեքսանդր Թամանեանի. ծնած էր 1910-ին Ս. Պետերբուրգ ու ընտանիքը Երեւան փոխադրուելէ ետք տակաւին ուսանող, 1924-էն աշխատած է հօրը արուեստանոցին մէջ. իսկ անոր մահէն յետոյ, 1936-էն ղեկավարած է կառուցման աշխատանքները Հայաստանի կառավարութեան տան, Օփերայի եւ պալէի թատրոնին, հանրային գրադարանի եւ այլ շէքերու որոնց յատակագիծը պատրաստուած էր հօրը կողմէ: Իր նախագիծով շինուած է «Ա. Խաչատուրեան» համերգասրահը, Գերագոյն Խորհուրդի նիստերու դահլիճը, «Կոմիտաս» երաժշտանոցը, շուրջ 50 դպրոցներ, ակումբներ, բնակարաններ ու այլ շէնքեր Հայաստանի, Արցախի ու Ջաւախքի մէջ: «Երեւաննախագիծ» հիմնարկին մէջ անոր ղեկավարած ճարտարապետական արուեստանոցը համազօր դարձած էր դպրոցի ուր ան հասցուցած է տասնեակ երիտասարդ ճարտարապետներ:*

ԱՐԱԲԵՐԷՆ ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳԱՂԹՕՃԱԽՆԵՐԸ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ՄԷՋ»

(Հեղինակ՝ ՀՈՒՐԻ ԱԶԷԶԵԱՆ)
ՍՈՒՐԻԱ -- 1993

Վերջերս, Լաթաքիոյ «Տար էլ Հիուար» հրատարակչատունէն 2000 տպաքանակով լոյս տեսաւ արաբ ընթերցողին հասցէագրուած 240 էջանի հատոր մը, որուն գըլխաւոր առաքելութիւնը կը թուի ըլլալ Հայոց պատմութեան մասնակի ծանօթացումը արաբ հանրութեան եւ շեշտումը՝ հայ -- արաբ բարեկամական կապերուն եւ յարաբերութեանց, որոնք դարերու կնիքը կը կրեն ու կ՚երկարին մինչեւ մեր օրերը:

Գիրքը հրատարակուած է հայկական նախաձեռնութեամբ մը: Անոր հեղինակը՝ հալէպաբնակ ճարտարապետուհի Հուրի Ազէզեան սոյն աշխատասիրութեան ձեռնամուխ եղած է Հալէպի Հայ Երիտ. Միութեան (Համազգայինի ենթակայ միաւոր) Հրատարակչական մարմնին խընդրանքով:

Հրատարակչական այս մարմինը, որ մէկ քանի ձեռնհաս երիտասարդ տարրերէ բաղկացած աշխոյժ խմբակ մըն է, վերջին տարիներուն Հալէպի մէջ ուշադրութիւն սկսաւ գրաւել իր տարած բարձրօրէն գնահատելի աննախադէպ աշխատանքով՝ հայ -- արաբ հանրային -- մշակութային փոխադարձ ճանաչումի կալուածին մէջ: Կը բաւէ յիշատակել ցանկը 1985--էն ի վեր այդ տղոց ջանքով լոյսին բերուած արաբերէն հատորներուն, բոլորն ալ հրատարակուած Սուրիոյ մէջ. --

Ա) «Հայոց Նախատակութիւնը», հեղինակ՝ Եր. Փամպուքեան, թրգ.՝ Գեղամ Վրդ. Խաչերեան, 40 էջ, 1985:

Բ) «Արաբներու Ցեղափոխութիւնը», հեղինակ՝ Ասատուր Տարէր, 270 էջ, 1989: Գիրքը վերատպութիւնն է 1916--ի առաջին տպագրութեան:

Գ) «Ջարդերը Հայաստանի մէջ», հեղինակ՝ Ֆայէզ Ղուսէյն, 62 էջ, 1991: Գիրքը վերատպութիւնն է 1917--ի առաջին տպագրութեան:

Դ) «Հայկական Հարցը եւ Միջազգային Օրէնքը», հեղինակ՝ Շաւարշ Թորիկեան, անգլերէնէ թրգ.՝ Խալէտ Ճպէյլի, 340 էջ, 1992:

Ե) «Ղարաբաղ -- Անցեալն ու Ներկան», հեղինակ՝ Լեւոն Մկրտչեան, անգլերէնէ թրգ.՝ Խալէտ Ճպէյլի, 85 էջ, 1992:

Զ) «Մայրիկ», հեղինակ՝ Անրի Վէրնէօյլ ֆրանսերէնէն թրգ.՝ Հայր Եուսուֆ Գուշակճի, 312 էջ, 1992:

Է) «Արագիլներու գաղթը», հաւաքածոյ՝ Հ. Ե. Մ.--ի Գրական Մրցանակին արժանացած գործերուն, 170 էջ, 1993:

Ը) «Ճէմալ փաշա Մարդասպանը», հեղինակ՝ Նայիմ էլ Եաֆի, 175 էջ, 1993:

Թ) «Հայկական Գաղթօճախները Արաբական Երկիրներու Մէջ», հեղինակ՝ Հուրի Ազէզեան, 240 էջ, 1993:

Հ. Ազէզեանի նորատիպ այս գիրքը, վերջինն է ուրեմն այս շարքին եւ միաժամանակ՝ հեղինակին երկրորդ տպագըրեալ գործը, Ռաֆայէլ Իշխանեանի «Հայերի Ծագումը» գիրքէն ետք, որուն արաբերէն թարգմանութիւնը իրականացուցած ու հրատարակած է ան 1986--ին, Անթիլիասի տպարանէն:

❦

Անցնելով գիրքին բովանդակութեան, սկիզբէն իսկ դիտել տանք որ անիկա հեռու է պատմագիտական կամ բանասիրական յայտնաբերումներէ ու քննական մօտեցումէ, այլ ինչպէս գիրքին ենթախորագիրն իսկ կը վկայէ -- «Համառօտ պատմական ակնարկ», առաւելապէս համադրական աշխատանք մըն է եւ նպատակ ունի լուսարձակի տակ բերել Հայերու գոյութիւնը արաբական աշխարհի տարածքին եւ ցոյց տալ այն դերը, զոր անոնք խաղցին այդ երկիրներու վերելքին մէջ, յաճախ մեծ տարողութեամբ:

Իր յառաջաբանին մէջ Ազէզեան դիտել կուտայ, թէ այսօր արաբական երկիրներու մէջ հայութեան ստուարաթիւ գոյութեան հիմնական պատճառը 1915--ի ցեղասպանութիւնն է, որուն հետեւանքով Արեւմտեան Հայաստանէն լայնածաւալ գաղթեր կատարուեցան դէպի Սուրիա, Միջագետք եւ այլուր: Արաբները դըժբախտաբար քիչ բան գիտեն իրենց ծոցին մէջ կայք հաստատած այս բազմութիւններուն անցեալին մասին եւ ուրեմն՝ հարկ է մենք զմեզ ծանօթացնել ու ճանչցնել անոնց, սեւեռելով յատկապէս հայ -- արաբ բարեկամական կապերը, որոնք պատմական հենքեր ունին:

Գիրքը բաժնուած է երկու գլուխներու: Նախ՝ պատմական շատ հակիրճ ներածական մը հայ -- արաբ առնչութիւններուն մասին եւ ապա՝ առանձինն ներկայացումը Սուրիոյ, Լիբանանի, Իրաքի, Եգիպտոսի, Պաղեստինի, Յորդանանի, Սուտանի եւ արաբական Ծոցի երկիրներու հայ գաղութներուն:

Առաջին գլուխը, որ կը կրէ «Էջեր պատմութենէն» խորագիրը, ունի երեք ստորաբաժանումներ, հետեւեալ տիտղոսներով. -- ա) -- Հայերու ծագումը եւ անոնց տարածման դրդապատճառները. բ) -- Հայկական ամենահին գաղթերն ու հնագոյն գաղթօճախները. գ) -- Պատմական օրինակներ հայ -- արաբ բարեկամութենէն:

Այս բաժինները, որոնք բոլորը միասին կը գրաւեն շուրջ 20 էջեր, կ՚ուրուագծեն հայութեան ծագումն ու անցեալ քաղաքակրթութիւնը՝ միջին արեւելեան խաչմերուկին վրայ: Մեր երկրին աշխարհագըրական այդ դիրքը դարերու երկայնքին պատճառ դարձած է բազմաթիւ աղէտներու: Գրոհներ անպակաս եղած են Հայաստանի վրայ ու մէկը միւսին ետեւէն կործանումի առաջնորդած հայկական թագաւորական հարստութիւնները: Մեծածաւալ գաղթեր յաջորդած են իւրաքանչիւր անկումի ու հայութիւնը տարասփռած շրջակայ երկիրներու մէջ:

Այսպէս, հսկայ գաղթերու կը հանդիպինք ամէն անգամ որ Հայաստան կռուախնձոր կը դառնայ Բիւզանդիոնի եւ Տիզբոնի միջեւ՝ չորրորդ դարէն սկսեալ: Գաղթերու միջոցաւ Հայաստանը իր բնիկ տարրէն դատարկելու ոճրային ծրագիր մը ջանացած է իրագործել յատկապէս Բիւզանդիոնի Մօրիկ (հայազգի) կայսրը՝ Զ. դարուն, տասնեակ հազարաւոր Հայեր բռնի գաղթեցնելով Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ կողմերը: 11 -- 15--րդ դարերուն գաղթի խորշակը կրկին կը տարասփռէր մեզ, այս անգամ սելճուք -- թաթարներու յարձակումներով: Ամէնէն ուշ կուգային Թուրքերը՝ ամբողջացնելով իրենց նախորդներուն բացթողումները...:

Այս բաժնին մէջ, զարմանալի է որ Ազէզեան ոչ մէկ յիշատակութիւն կ՚ընէ արաբական տիրապետութեան շրջանին (250 տարի) Հայաստանէն կատարուած հսկայ գաղթերուն մասին, ըստ երեւոյթին խուսափելով արաբ ընթերցողը «անախորժ անակնկալներու» առջեւ դնելէ...: Տեղ մը, հազիւ «կէս բերան» կը յայտնէ՝ թէ «հայկական գաղթերը դէպի Բիւզանդիոն շարունակուեցան արաբական տիրապետութենէն ետք ալ, ի հեճուկս Արաբներու կողմէ Հայերու տրուած կրօնական ազատութեան»:

Բոլորովին անտեղի է նման մօտեցում մը, մանաւանդ երբ հարցը կը վերաբերի պատմական դէպքերու, զոր դըժբախտաբար կարելի չէ ջնջել կամ ծածկել Արաբներու հետ մեր ունեցած ներկայ սերտ կապերն ու անոնց հանդէպ մեր տածած երախտիքն ալ աղերս չեն կրնար ունենալ (պէտք չէ ունենան) պատմական ճշմարտութեանց արձանագրման հետ ու մղեն մեզ անփոյթ զանցառումներու: Եւ տակաւին, արաբ գիտակից ընթերցողը ինք իսկ կրնայ խրտչիլ նման վարպետութիւններէ:

Հեղինակը այնուհետեւ կը հանդուցէ հայ -- արաբ կապերը՝ քաղաքական, տնտեսական եւ մշակութային գետիններու վրայ: Նախ միջերումներ կը կատարէ արաբ խալիֆաներու այն ֆերմաններէն, որով անոնք կրօնական ազատութիւն կուտային Հայոց՝ իրենց տիրապետութեան շրջանին (640 -- 885): Ապա կը յիշատակուին Թէոդորոս Ռշտունին (Ծերենցի ծանօթ վէպին հերոսը), Սահակ Գ. Ձորափորեցի եւ Յովհ. Գ. Օձնեցի հայրապետները (Ը. դար), Բագրատունեաց թագաւորութեան հիմնադիր Աշոտ Ա. եւ ուրիշներ, որոնք ծանօթ դէմքեր կը մնան հայ -- արաբ պատմութեան մէջ:

Գիրքին Բ. գլուխը, ինչպէս ըսինք արդէն, կը ներկայացնէ արաբական երկիրներու հայ գաղութները՝ սկսելով հնագոյն ժամանակներէ ու հասնելով մինչեւ ներկայ դարու առաջին տասնամեակները: Աշխատութիւնը չընդգրկեր այդ գաղթօճախներու այժմու իրավիճակը, քանի հեղինակին համոզումով՝ անիկա կը կարօտի անջատ հատորով առանձին ուսումնասիրութեան:

Այս գլուխին առիւծի բաժինը, բնականաբար, գրաւած են Սուրիան, Լիբանանն ու Եգիպտոսը: Այս երկիրներու քաղաքական -- տնտեսական վերելքին մէջ մեծ եղած է Հայուն թափած քրտինքը: Անտիոքը օրինակ, որ Ասորիքի հայահոծ մեծագոյն ոստանը եղած է, 11--րդ դարուն ունեցած է հայ կառավարիչներ ալ՝ ինչպէս Վասակ Պահլաւունին, որ զաւակն էր մատենագիր Գր. Մագիստրոսին: Լիբանանը նոյնպէս, երբ մաս կը կազմէր Օսմանեան Տէրութեան, 1861--էն սկսեալ ունեցած է հայազգի կառավարիչներ՝ Տաւուտ Արթին Փաշայի (1861 -- 68) կամ Յովհ. Փաշա Գույումճեանի (1912 -- 15) նման: Իսկ Եգիպտոս, Ֆաթիմեան խալիֆաներու օրով (Ժ. -- ԺԲ. դար) եւ մասնաւորաբար 19-րդ դարուն, գրեթէ ղեկավարուած է հայ պաշտօնատարներով: Բաւական է յիշատակել Նուպար Փաշան, որ երեք անգամ վարչապետ եւ չորս անգամ ալ Արտաքին նախարարը եղած է Փարաւոններու երկրին:

Ասկէ դուրս, Հայեր աչքառու դեր խաղացած են նաեւ այլ մարզերու մէջ: Սուրիոյ պարագային, օրինակ, յիշատակուած է բժ. Ասատուր Ալթունեանը, որ սեփական հիւանդանոց հիմնած է Հալէպի մէջ 1912--ին: Սուրիական բանակի ականաւոր սպաներ եղած են զօր. Արամ Գարամանուկեան եւ զօր. Հրանդ Մալոյեան: Կան նաեւ այլ անուններ: Այս շարքին մէջ, մեզի տարօրինակ թուեցաւ սակայն անարդարանալի անտեսումը Մազլումեաններու ընտանիքին, որոնք 1911--ին հիմնեցին Հալէպի առաջին տիպար պանդոկը՝ Օթէլ Պարոնը, որ այնքա՜ն ծառայութիւններ մատուցած է Հայուն եւ Արաբին հաւասարապէս: (Այս դիտողութիւնը կ՚ընենք հետեւեալ նկատառումով. -- Լիբանանի գաղութին յատկացուած էջերուն մէջ առանձին -- առանձին ներկայացուած են հինգ -- վեց հայազգի ընտանիքներ, որոնց խաղացած դերը կամ բերած նպաստը երկրին՝ ոչ միայն չի՛ գերազանցեր Մազլումեաններու ճիգը, այլեւ յաճախ մղոններով հեռու ալ կը մնայ անկէ...):

Նմանօրինակ զարտուղի պարագայ մըն է նաեւ սուրիական Խորհրդարանի տասնամեակներու միակ անդամ (1953--էն ի վեր՝ մինչեւ այսօր) Գր. Եպլիղաթեանի անունին անտեսումը, մինչ լիբանանահայ երեսփոխաններէն կը յիշատակուին ոչ միայն Խ. Պապիկեանն ու Ս. Խանամիրեանը, այլեւ՝ դեռ հազիւ երկու տարի առաջ ընտրուած Շահէ Պարսումեանը: Երկու չափ, երկու կշի՞ռ:

Արաբ ընթերցողին հասցէագրուած այս գիրքը զերծ չէ նաեւ շուրջ տասնեակ մը թուական սխալներէ: Նշենք մէկ քանին. --

Ա) -- Հայոց Տրդատ Գ. թագաւորին գահակալութեան թուական կը տրուի 252 - 278 (տե՛ս էջ 28): Ուղղել՝ 287 -- 331 եւ չմոռնալ որ անոր օրով Հայաստան պետական կրօնք դարձուց քրիստոնէութիւնը 301--ին:

Բ) -- Լեւոն Գ. թագաւորին գահակալութեան թուական ցոյց տրուած է 1270 -- 1286 (տե՛ս էջ 117): Ուղղել՝ 1270 -- 1289:

Գ) -- Լիբանանահայ երեք թերթերու ծննդեան թուականները սխալ տրուած են: «Զարթօնք» եւ «Ազդակ» օրաթերթերուն համար նշուած է՝ 1936, իսկ Անթիլիասի Հասկ պաշտօնաթերթին համար՝ 1931: Իրականութիւնն այն է, որ առաջին երկուքը հրատարակուիլ սկսած են 1937--ին, իսկ Հասկ՝ 1932--ին (ի դէպ, ինչո՞վ բացատրել այն պարագան, որ մինչ կը յիշատակուին Պէյրութի հայկական երեք օրաթերթերը, բոլորովին մոռացութեան կը տրուին Գահիրէի «Յուսաբեր» ու «Արեւ»ը, որոնք արաբական երկիրներու մէջ լոյս տեսնող հայերէն հնագոյն օրաթերթերն են):

Այլ տեղ մը, հեղինակը կը յիշատակէ եգիպտահայ մտաւորական քանի մը դէմքեր (Թէքէեան, Նաւասարդեան, Ալ. Սարուխան) ու անոնց կը կցէ «Գարեգին Լազեան»ի մը անունը: Մամուլի պարզ աշխատակից մը եղող Գարրիէլ Լազեանը, որ վերածուած է «Գարեգին»ի, արդեօ՞ք աւելի ծանր կը կշռէ քան Արփիարեանը, Եր. Օտեանը կամ վարչապետ Համօ Օհանջանեանը, որոնք տարիներով գործեցին Նեղոսի ափին ու հոն ալ գտան իրենց վերջին հանգիստը...:

Զգալի է սակայն, որ Հ. Ազէզեան իր գիրքը շարադրած է հետեւելով մատենագիտական ճոխ ցանկի մը: Ատոր ապացոյց են գրեթէ իւրաքանչիւր պարբերութեան տակ դրուած թուային աստղանիշերը, որոնք յիշատակումը կը կատարեն օգտագործուած հայկական թէ արաբական աղբիւրներուն: Այդ բոլոր աղբիւրներուն ընդհանուր ցանկը տրուած է նաեւ գիրքին վերջաւորութեան, այբբենական դասաւորումով:

Այս հատորը ուրեմն, համադրական աշխատանք մըն է եւ Հայոց Պատմութեան մասնակի առձեռն ուղեցոյց մը կրնայ ըլլալ արաբ ընթերցողին համար: Նկատելի առաւելութիւն մըն է հայկական յատուկ անունները իրենց հարազատ հնչիւններով պահելու սկզբունքը:

Գիրքը իր ամբողջութեանը մէջ գնահատելի նախաձեռնութիւն մը կը մնայ, մանաւանդ Հալէպի մակարդակով, որ դըժբախտաբար սկսած է գոյն փոխել ու հետզհետէ տժգունիլ ինք եւս՝ մտաւորական տարրին անյայտացումով, գրական - մշակութային հրապարակին ամայութեամբ եւ ... մասամբ նորին:

**

Վերջացնենք մեր այս գրական ակնարկը «զուարճալի պատմութեամբ» մը, որ աղերս ունի նորատիպ սոյն հատորին հետ:

Հալէպ լոյս տեսնող «Գանձասար» շաբաթաթերթի Սեպտեմբեր 15--ի թիւին մէջ հանդիպեցանք «գրախօսական»ի մը, որ աւելի ներբողականի տպաւորութիւն կը թողու քան լուրջ քննական մօտեցումի եւ ուր թերթին աշխատակիցը՝ Յակոբ Պէքարեան լորձնաշուրթն գովերգելէ ետք վերոյիշեալ գիրքն ու անոր հեղինակը, ինքզինքին թոյլ կուտայ յայտարարել՝ թէ «ընթերցողը իր գլխարկը կը հանէ ի յարգանս տպուած աշխատանքին՝ որ բոլոր սերերու յանգած արեւները կը բոցավառէ ու դէպի գալիք լո՛յս դարերու «մուտքի տոմս»ը կ՚ապահովէ հեղինակին...»:

Այսքան դիւրի՞ն: Երանի՛ մեզի:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Հալէպ

ՓԱՐԻԶԻ «ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԱԽԱՆԵՐՈՒՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի անցեալ ձմեռը նիւթական, բարոյական եւ այլ ծանրածանր հետեւանքներով նստած է մտքերու մէջ ու աշնան այս օրերուն կրկնուելու սպառնալիքը կը բերէ. հետեւանքներու եթէ ոչ ամբողջական, բայց ամէնէն անընդունելին է ցուրտէն անդամալուծուած դպրոցներու պարագան որ երկրորդ անգամ ըլլալով խզեց աշակերտութեան ու գիրքերու, տետրակներու մտերմութիւնը: Որպէսզի այս ձմեռ եւս չշարունակուի այդ խզումը, ֆրանսահայ աւելի քան 70 կազմակերպութիւններու համատեղումով մարմին առած «Ֆորում»ը նախաձեռնած է ծրագրի մը որուն նպատակն է Գիւմրիի 40 վարժարաններուն հայթայթել անհրաժեշտ վառելանիւթը որպէսզի աշակերտութիւնը տարի մը եւս դուրկ չմնայ ուսումէ, լուսաւորութենէ:

Այս նպատակին նուիրուած էր երեկոյթը որ Հոկտեմբեր 5--ին Փարիզի Վերափոխեալ եկեղեցիին մէջ տեղի ունեցաւ, «Ֆորում»ի նախագահուհի Ջայէլ Շեխիկեանի եւ պատուելի Սամուէլ Սահակեանի նախագահութեամբ: Մասնակցելու հրաւիրուած էին մարդասիրական գործունէութեան նախկին նախարար Պ. Քուշնէր, Հայաստանէն Կրթութեան փոխ -- նախարար Ալ. Կիրակոսեան եւ Գիւմրիի փոխ - քաղաքապետ Գոռիչեան Կարապետեան, Հայաստանի Փարիզի գործավարը Վահան Տէր -- Ղեւոնդեան, Քոշէն հիւանդանոցէն Փրոֆ. Տիտիէ Սիքար, եւ «Փանորամա» թերթէն Լորանս Մոնրօ: Երեկոյթը կը վարէր «Լա Քրուա» օրաթերթէն Նոէլ Քոփէն:

Բացման խօսքը արտասանեց պատ. Ս. Սահակեան, բացատրելով երեկոյթին բընոյթը ու մարդասիրական իր կեցուածքին համար սրտի խօսք ուղղելով Պ. Քուշնէրի: Ան ուրախութեամբ յայտնեց թէ ֆրանսայի մարդասիրական հետաքրքրութիւնը Հայաստանի հանդէպ կը շարունակուի Պ. Քուշնէրի յաջորդին օրով ալ ու ներկայի նախարարուհին՝ Տիկին Միշօ - Շըվրի 500 հազար ֆրանքի յատկացում

...մը բրած է Գիւմրիի դպրոցները 1993 -- 1994 տարեշրջանին չփակելու ծրագրին:

Ցանուն Հայաստանի երախաներուն ու ...րող ժողովուրդին, ճանաչելով շը-...նորհակալութեան խօսքերուն, «Ֆորում»ի ...նախագահուհին եւս շեշտեց ծրագրին ան-...հրաժեշտութիւնը. ապա Ֆրանսայի հա-...յութեան կեանքին մէջ շրջադարձային ...համգրուան կոչեց Զ. Շեխիկեան 75 կազ-...մակերպութիւններու համախմբումը որ ...հոկտեմբերի վերջին պիտի ունենայ իր ...հիմնադիր ժողովը:

Ապա, Հայաստանեան իր տպաւորու-...թիւններէն պատառներ փոխանցեց Լ. ...Մոնթօ որուն գրութեան («Հայաստանի ...քաջարի մայրերը») արձագանգած էինք ...«Յառաջ»ի Սեպտեմբեր 4 -- 5-ի թիւին ...մէջ: Այնքան ժխտականներով բեռնաւոր ...հայաստանցիին առօրեան այն տպաւո-...րութիւնը կը գործէր թէ պետութիւնն է ...որ կը մեռնի, սակայն աւոր կը հակադրը-...վէր շատերու կողմէ արտասանուած «Ա-...ռնն բան լաւ է»ն:

Նման տպաւորութիւններ կրած էր նաեւ ...Փրոֆ. Սիքար որ սակայն արժանաւո-...րութիւն ու ապագայի հանդէպ հաւատք ...ալ տեսած էր չարչարուած ժողովուրդին ...մօտ. առնկա ըսել կուտար իրեն. «Հա-...յաստան այն երկիրն է որ զինքը խեղդող ...դժուարութիւններուն կը հակադրէ ար-...ժանաւորութեան զօրութեամբ»:

...Նախկին Նախարարը խօսեցաւ մարդա-...սիրական նպատակներով Հայաստան եւ ...Ղարաբաղ իր այցելութիւններուն մասին. ...Ինչ Թուրք կառավարութեան յարու-...ցած խոչընդոտները, Վրաստանէն բեռներ ...անցընելու դժուարութիւնները եւայլն: ...Զարմանալի էր նշմարել այն ...անտարբերութիւնը որով Պ. Քուշնէր Թուր-...քիոյ ժողովուրդէն աւելի արդիական կը ...նկատէր կառավարութիւնը որ մամուլին ...անուններին տակ կերպով մը գրեթէ կը ըն-...թացուէր ժխտական դիրք բռնելու Հայաս-...տանի դէմ...:

Ելոյթներու շարքը ընդմիջուեցաւ Գիւմ-...րիի դպրոցական կեանքէն հատուածի մը ...տեսագրութեան ցուցադրութեամբ ու ...անոր վրայ կատարուած հանդանակու-...թեամբ:

Երկրորդ մասին առաջին խօսքը տրուե-...ցաւ Հայաստանի գործավար Վ. Տէր -- ...Ղեւոնդեանի որ շնորհաւորեց «Ֆորում»ը ...իր նախաձեռնութեան համար, շեշտեց մեծ ...կարեւորութիւնը անոր. ապա երախտա-...գիտութիւն յայտնեց Տիկին Նախարարու-...հիին 500 հազար ֆրանքի յատկացումին. ...Տէր -- Ղեւոնդեան ըսաւ թէ յոյսը ու-...նինք որ մօտալուտ է խաղաղութիւնը որ ...Թող պիտի տայ աւելի լայն կապե-...րու:

...Կրթութեան փոխ -- Նախարարը փակ ...դպրոցներու պարագան «անդարմանելի ...արուստ» նկատեց երկրին համար, հաւա-...տալով որ Նախարարութիւնը ամէն միջո-...ցի պիտի դիմէր խուսափելու համար անց-...եալ ձմեռներու դաժան նախընթացէն: ...Ապա որպէս դրական տուեալ, յիշեց մար-...դկան, գիտութեան, արուեստի մարզե-...րու մէջ հայաստանցի պատանիներու ար-...ձանագրած յաջողութիւնները:

Ալ. Կիրակոսեան իր խօսքը աւարտեց դրուագով մը որ խորհրդանիշ մը կը նը-կատէր աշխարհի քաղաքակիրթ ազգե-րու շարքին մէջ իր արժանի տեղը գրա-ւելու հայաստանեան գիտակցութեան. Ստեփանակերտի ռմբակոծութիւններու օրերուն մինչ բնակչութիւնը ապաստան գտած է նկուղներուն մէջ, աշակերտ մը կ'ուզէ փողոց ելլել: Ծնողները երբ կը փորձեն արգելք ըլլալ ու դուրսի վտանգը մատնանշել, ան կը հարցնէ. «ատոնք կրնան տասը տարի կրակել. ես այդքան ժամանակ անգրագէ՞տ պիտի մնամ»:

Առաւելապէս երախտագիտութեան ու շնորհակալութեան արտայայտութիւն էր որ ունեցաւ Գիւմրիի փոխ -- քաղաքապե-տը, յիշելով երկրաշարժին վաղորդայնին հասած ֆրանսական օժանդակութիւնը որ կը շարունակուի մինչեւ այսօր:

Հարցումներու կարճ բաժինէ մը ետք որուն մասնակցելու առիթ չտրուեցաւ ներկաներու, հաւանօրէն անցեալի ոչ յա-ջող նախընթացներու ազդեցութեամբ, Զ. Շեխիկեանի շնորհակալութեան խօսքերով երեկոյթը փակուեցաւ:

Նկատի առած նոյն վայրին մէջ կատար-ւած նախորդ երեկոյթներու պարագան, կարելի է ըսել թէ այս անգամ եւս լեցուն սրահ մը ներկայ էր յայտնուած մտահո-գութիւնը բաժնելու եւ դարմանի ջանքին մասնակցելու կամ գոնէ անոր ծանօթանա-լու համար:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՈՂԻՄՊՈՍՑԻ ՆԱՒԱՏԷՐԵՐԸ

Յոյն նաւատէրերը յաճախ կզզիներու բնիկներ են: Անոնց գործունէութիւնը ըս-կիզբ առած է Օսմանեան կայսրութեան շրջանին երբ ծովայիններու եւ ծովահէն-ներու միջեւ սահմանը բաւական խախուտ էր: Յոյն ծովայինները սկիզբէն իսկ մաս-նագէտ էին շրջափակումները եւ անցար-գելները ի դերեւ հանելու: Իսկ իրենց մեծ հարստութիւնները դիզեցին առաւելաբար Բ. Աշխարհամարտէն ետք: Այդ շրջանին Յոյները ամերիկեան ապրանք կը փո-խադրէին շրջանցելով գերմանական գի-ծերը եւ վրայ տալով իրենց նաւատորմին երեք չորրորդը: Որպէս շնորհակալու-թիւն ամերիկեան ծովուժը 100 նաւ նուի-րեց անոնց, ինչ որ առիթ տուաւ որ մի-ջազգային շուկային վրայ կարեւոր ներ-կայութիւն մը ունենան:

Այսօր յունական նաւատորմը համաշ-խարհային բեմին վրայ 13% թոնաժով ամէնէն կարեւոր տեղը կը գրաւէ: Ան երկ-րին եկամուտի գրեթէ գլխաւոր աղբիւրն է զբօսաշրջութեան հետ. Պիրէոնի դրա-մատան ներկայացուցիչ մը վերջերս յայտ-նած է թէ յոյն նաւատէրերը 45 միլիառ տոլարի հնչուն դրամի պահեստի մը տէր են ու այդ գումարին երեք չորրորդը կը պատկանի ամենահարուստ երեսուն ըն-տանիքներու. Այսօր շուրջ 650 նաւատէրեր կան որոնք մեծ մասով կ'ապրին Պիրէոնի շրջանին մէջ: Պէտք է ըսել որ ներկայիս փոխուած է գործելակերպը. Նաւատէրե-րը հետզհետէ աւելի քիչ գործ ունին ծո-վուն հետ: Հասած է նոր սերունդ մը որ տնտեսական գիտութիւններու բարձրա-գոյն վարժարաններու մէջ ուսանած է ու գործը կը վարէ դրասենեակներէն: Ա-նոնցմէ մէկն է Եաննիս Գարաեորկիս որ իրաւաբանի պատրաստութեամբ յաջողած է վեց տարուան մէջ քսան նաւու տիրա-նալ: Ան կը բացատրէ թէ ասպարէզը բա-ւական բարդացած է ու այսօր պէտք է արագ տեղեկատուութեան միջոցներու տէր ըլլալ եւ քաջատեղեակ՝ դրամատնա-յին դրութեան: Ներկայի ծովատէրերը գրեթէ ղեկավարներն են ծովուն վրայ գտնուող գործատան մը. Պէտք է իրենց ջանքերը կեդրոնացնեն համաշխարհային տնտեսութեան վրայ, քան թէ նաւարկե-լով լաւագոյն առիթներ փնտռեն:

Յաճախ կ'ըսուի թէ Յոյները ի ծնէ ծո-վայիններ են ու առիկա բաւարար է յա-ջող նաւատէր մը ըլլալու համար: Սա-կայն կան նաեւ նախկիններէ կտակուած կանոնները որոնց առաջինը կը վերաբերի նոր նաւ չունենալուն. շատ սուղ կ'արժէ առիկա եւ շուկայի տուեալները կրնան փոխուիլ, ապսպրուած նաւուն յանձնու-մէն առաջ: Ուրեմն, Յոյները սկանտինաւ-եան երկիրներուն, Ճափոններուն եւ Ա-մերիկացիներուն կը ձգեն նոր նաւ ունե-նալու գործը: Երկրորդ կանոնը կը հրա-հանգէ ընտրել ամենայարմար երկրին պատկանելիութիւնը. յունական դրօշ կրող նաւու մը համար պարտադիր է 40% համեմատութեամբ յոյն նաւաստիներ ու-նենալ ինչ որ Փիլիպպեանցի կամ Փաքիս-տանցիներ աշխատցնելու պարագայէն կրկնապատիկ աւելի կ'արժէ: Պէտք է ա-ւելցնել արհմիութիւններու եւ տուրքերու խնդիրները. Յաջորդ կանոնը կը վերա-բերի առանձին նախաձեռնելու եւ որոշե-լու: Վերոյիշեալ նաւատէրը կ'ըսէ թէ մե-ծագումար գնումի մը մասին բանակցելու գացած է Ճափոն ուր առանձին սակար-կած ու բանակցած է վեց հոգիի հետ: Վերջին կէտ մըն է ղեկծումներու պարա-գան որ միշտ խոստովանելի ալ չէ: Անոր կը դիմեն ընդհանրապէս նաւթատար նա-ւերը. «Կրէտէի հարաւակողմը շրջան մը կայ, կը բացատրէ լրագրող մը, ուր շատ մը նաւեր կ'ընկղմին. ո՛չ այն պատճառով որ վտանգաւոր հոսանքներ կան հոն, այլ որովհետեւ անկէ դիւրին է ծովափ ելլել»: Կտակին այս կէտը սակայն այնպէս կը թուի թէ երկար կեանք չունի, քանի որ արբանեակներով կատարուած հսկողու-թիւնները ու այլ միջոցառումներ կը դժ-ւարացնեն փախուստները:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

-1-

ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԱՅԻՆ ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ

«Կա՛նք, պիտի լինե՛նք»...
Կասկածէ վեր է, որ համաձայն ենք:
Այս հիման վրայ՝ անընդունելի
կրնանք նկատել մեծ Շէյքսփիրի
«լինե՞լ-չլինե՞լ» հին երկընտրանքի
ոգին ու տառը:

Բայց հարցը այդքան շուտ չի
վերջանար,
քանզի միւս կողմէ՝ մեր ներկայ դարը
կը պատգամէ, թէ
խղճի ու մտքի ազատութիւնը
գոյութիւն չունի, երբ բացակայ է
երկու չարիքէն նուազագոյնը
ընտրել փորձելու իրաւունքն արդար:

Հետեւաբար եւ բնականաբար՝
արար աշխարհին ցոյց տալու համար
թէ միջազգային մեծ ընտանիքին
թէկուզ ձեւական այս հաւատամքին
հետեւողներ ենք,
անհրաժեշտաբար պէտք է որդեգրենք
մէկ նոր երկընտրանք,
որ պատասխանենք «Կա՛նք, պիտի լինե՛նք»
վարկածը յստակ, սակայն անընտրանք:

Հայաստանի մէջ՝ բարեբախտաբար
Պետութիւն ունինք, բազում
նախարար:
Թող միտք չարչարեն,
լուծումը գտնեն:

Գալով Սփիւռքին՝ ուր յայտնի է, թէ
ամէն մէկ գլխէ տարբեր ձայն կ'ելլէ,
դուշակ ըլլալու կարիքը չկայ
նախատեսելու համար անվերկրայ. --
մինչեւ որոշեն, թէ հարցը միթէ՞
քննարկել կ'արժէ, եւ նոյնիսկ եթէ
եզրակացնեն, թէ՝ լաւ, ինչո՞ւ չէ,
ապա սկսին բանակցութեանց թէ՝
ո՞վ, ո՞ւր, ե՞րբ ինչպէ՞ս, ի՞նչ
կարելի է,
քանի՞ սեմինար եւ համագումար
խսկապէս պէտք է, համաձայնաբար
ի՞նչ հաւաքավայր, որո՞նց քարտուղար
ու ժողովավար ընտրելու համար,
պահիկ մը նոյնիսկ սեպենք՝ այդ մասին
համաձայնեցան եւ ահա կ'անցնին
հարցի քննութեան բուն օրակարգին,
պարզ է, կը հասնինք դայլ դարավերջին:

Մինչ այդ՝ ի՞նչ ընենք: Խնդրեմ
չյուզուինք,
սկիզբի օրէն առաջարկուած
երկընտրանք ունինք. --
Վարժութիւն դարձած
հոգեվարքին մէջ հեծելո՞վ ապրինք
աչքաականջ գոցած,
թէ՝ հայելիին մէջ մեր ցոլացուցած
պատկերին դիմաց՝
նախ մենք մեր վրայ խնդալէն մեռնինք,
որպէսզի օր մը թերեւս բուժուինք
ու այդպէս ապրինք:

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԵՑ

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

-- ՀԱՏՈՒԱԾ --

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

-- 15 --

ՔԵՐԱԿԱՆՆԵՐԸ

«...Նոյնպէս ցանկալի էր, որ նոր լեզ-...ւին զեղծմանց նոր աղբիւր մըն ալ չբանար ...հեղինակը՝ ի ձայնաւորին ինչ ինչ բառե-...րու մէջ օրինօք եւ սովորական կորուստը ...«յոռի գործածութիւն» անուանելով, յո-...ւեգոյն եւ լեզուական օրինաց հակառակ ...նոր օրէնքներ աւանդելով եւ գրելով սիր-...տերու, գիրքերու եւայլն»:

Բացուած է սակայն ճամբան. ոչ միայն ...Տէր -- Ղեւոնդեանի եւ Պօղաճեանի երկե-...րը նոր տպագրութեանց կ'արժանանան, ...այլ հրապարակ կ'ելլեն նորանոր քերա-...կանութիւններ. Դարը չփակուած յա-ջորդաբար լոյս կը տեսնեն Սմբատ Դաւ-թեանի, Նշան Թորոսեանի, Թովմաս Ա-ճէմեանի, Առաքել Պետիկեանի, Վահրամ Մարգարեանի եւ հուսկ ուրեմն Զապէլ Տօնէլեանի (Սիպիլ) քերականութիւնները, որոնք կը խուժեն դպրոցներէ ներս: Աշ-խարհաբարին հետ Այտընեան եւս յաղթա-նակած է: Ժողովուրդը իր լեզուն պար-տադրած է քերականներուն:

-- 16 --

ՄԵԾ ՎԱՍՏԱԿԱՒՈՐԸ

Արեւմտահայ աշխարհաբարը դժուար թէ իր փառքին հասնէր՝ եթէ հայ գրողը չըլլար:

Զէր բաւեր գանգուածներուն լեզուին ապաւինիլ եւ զայն գեղեցկացնել գրա-բարէն նպաստ մուրալով, չէր բաւեր օգ-նութեան կանչել եւ քերականները, որ-պէսզի ժողովուրդէն իսկ քաղեն իրենց կանոնները եւ զանոնք ուղեցոյց դարձնեն թերթերուն ու դպրոցներուն, չէր բաւեր նոյնիսկ բառեր որդեգրել կամ յօրինել ու յանձնել զանոնք բառարաններուն, անհր-րաժեշտ էր որ այսքան ճիգերով սնեղծը-ւած այդ լեզուն նուիրագործուի նաեւ գրականութեան մէջ:

Այդտեղ արդէն հայ գրողն էր որ օգնու-թեան հասաւ:

Հայ գրողները օգնութեան հասեր էին անգամ մը, եւ իրենց երկերուն մէջ գոր-ծածեր էին նոր աշխարհաբարը սերունդ մը առաջ, երբ ան իր առաջին քայլերը կ'առնէր: Այդ աշխարհաբարով յօրինուեր էին արդարեւ տասնեակ հատորներ, ո-րոնց մէջ գործածուած լեզուն մինչեւ այ-սօր ալ հիացում կ'առթէ բանասէրներուն: Բայց այդ ազուոր թափը կասեր էր, ոչ միայն անոր համար որ յետադէմ շարժու-մը թումբեր շարեր էր անոր քայլերուն առջեւ, այլ նաեւ այն պատճառով որ բա-ցառիկ տաղանդներ եւս պակսեր էին, որ-պէսզի այդ լեզուն սրբագործեն բացառիկ երկերու մէջ, զայն յղկելով ու բիւրեղա-ցընելով:

Դարուն վերջին քառորդին ծաղկող ա-րեւմտահայ գրողները իրենց լեզուն կըր-ցան պարտադրել սակայն գրականութեան՝ մինչ սերունդ մը առաջ յայտնուող գրող-ները, որոնք նոյնպէս մաքուր աշխարհա-բար սկսեր էին գործածել, չէին կրցած պարտադիր դարձնել նոյն լեզուն:

Հրանտ Ասատուր 1922-ին Տիգրան Կամ-սարականին յղած իր մէկ նամակին մէջ, որ իր վերջին գրութիւններէն մէկը եղաւ, այսպէս կը բացատրէ այդ հրաշքը.

«Իսկ թէ ինչո՞ւ այդ առաջին գրողները չկրցան տիրապետել եւ մե՛ր շարժումն արմատ բռնեց, այս (...) հարցումին պա-տասխանն ալ պարզ է: Նախ՝ նոր շար-ժումը հասարակաց էր գրեթէ բոլոր նորե-րուն, եւ երկրորդ օնան ունէր իրեն տա-ղանդը, գրական տաղանդը, որ պակսած էր 1840-էն 1860-ի գրողներէն ամենամեծ մասին: Յետոյ, քերականութիւն մը եկաւ տարածել նոր կանոնները, աշխարհաբարը աւանդուեցաւ մեր բոլոր դպրոցներուն մէջ եւ նոր գրողները միօրինակ լեզու մը գոր-ծածեցին որ վերջնապէս նուիրագործուե-ցաւ եւ զոր նոր սերունդը այսօր պատ-րաստ կը գտնէ, ճկուն, գեղեցիկ, ճոխ նոյնիսկ՝ եթէ ուզուի, կարող բացատրե-լու ամէնէն դրական գաղափարները, եւ ամէնէն բնազանցական վերացումները հա-ւասարապէս յարմար արձակին եւ բանաս-տեղծութեան, գիտութեան եւ իմաստա-սիրութեան» (1):

(Շար. 44)

(1) «Երկու Նամակ Հրանտ Ասատուրի», Անահիտ, 1931, Յունուար - Ապրիլ էջ 116:

(Շար. Ա. էջէն)

կ'ըսուի թէ պատերազմը սկսաւ 1989--ին երբ Ազերիները փորձեցին կարգի բերել շրջանի Հայերը առանց յաջողելու: Հայերը յաջողեցան «ազատագրել» (չակերտը թերթին կը պատկանի) 1991--ին իսկ շրջանին ամբողջութիւնը, ապա խորտակել շրջափակումը եւ հողային շարունակականութիւն մը ստեղծել Հայաստանի հետ, ճզմելով ազերի զօրքերը: Ծակատումը արդէն 10 հազար մեռեալ եւ տասնեակ հազարաւոր Ազերիներու գաղթը պատճառած է:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 12--ԻՆ գործադուլի շարժումներ եւ ցոյցեր Փարիզէն դաւառ կոչուած են բողոքի արտայայտութիւն մը ըլլալու ընդդէմ Պալատիւրի քաղաքականութեան աշխատանքի մարզին մէջ: Նոր կառավարութեան առաջին ճակատումն է ընկերային գետնի վրայ: Բազմաթիւ սենտիքաներ կոչ ըրած էին գործադուլի համար: Շարժումը առաւելաբար - թէեւ անհաւասար կերպով - զգալի էր երկաթուղիին մէջ: Ընդհանրապէս, կառախումբերը կը բանէին 3--ի վրայ 1, կամ երեքի վրայ 2 կառախումբի համեմատութեամբ: Հանրային փոխադրութիւններու այլ մարզեր ալ խանգարումներ ունէին՝ մեթրօ, հանրակառք, օդանաւ եւայլն: Թղթատարն ալ կը մասնակցի շարժումին Իլ -- տը -- Ֆրանսի մէջ միայն եւ հաւանական էր որ ցրուում չըլլայ: Օրուան մէջ, ցոյցեր եւ տողանցքներ կային: Աշխատանքի մարզը այնքան ծանր կացութեան մէջ է, որ շատեր չեն ընդունիր նման շարժումներ աշխատաւորներու կողմէ որոնք աշխատանքի ապահովութիւն ունին, գոնէ սկզբունքով: Երկաթուղիի աշխատաւորներու գործադուլին պատճառը աշխատավարձքի «սառեցումն» է, տնօրէնութիւնը յայտնած ըլլալով որ ոչ մէկ յաւելում կը նախատեսուի: Իլ -- Ֆրանս ալ կը բողոքէ աշխատանքներու ջնջումին դէմ:

ՓԱՓԱՆՏՐԷՈՒԻ յաղթանակը չի խանգարեր բոլորը, մանաւանդ ոչ եւրոպացի իր ընկերակիցները, մանաւանդ որ Յունուար 1--էն, Յունաստանի կը վճռէ եւրոպական Համայնքի նախագահութիւնը վեց ամսուան համար: Ընկերվարական պարագլուխը ծանօթ է հակամերիկեան, հակիսրայէլեան, նոյնիսկ հակեւրոպական (1980--ի սկիզբները) տրամադրութիւններուն համար: Վերջնական արդիւնքներու համաձայն Փասոքը (Փափանտրէու) 171 աթոռ ապահոված է (46,9%), Նոր Ժողովրդավարութիւնը՝ (Միցոթաքիս) 110 (39,3%), Քաղաքական Գարունը (Սամարաս, ազգայնական աջ) 10 (4,9%), Համայնավարները՝ 9 (4,5%): Յիշենք որ Յունաստան 10 միլիոն բնակիչ ունի, Ա. Հանրապետութիւնը հռչակուած է 1924-ին 1830--ին հաստատուած միապետութեան տապալումէն ետք: Միապետութիւնը վերահաստատուած է 1935--ին, ապա տապալած «գնդապետներու փուչով» 1967--ին: 1974--էն ի վեր խորհրդարանական ժողովրդավարութիւն մըն է որ Եւրոպական Համայնքին անդամակցած է 1981--ին:

ՊԵՐՆԱՐ ԹԱՓԻ ՖԻՆԱՆՍԻ նախագահը՝ էլֆ Ֆելուս առժամեայ արգելափակման ենթարկուեցաւ, Հոկտեմբեր 11-ին Թէսթիւ ձեռնարկին կապակցութեամբ: Թափիի աջ բազուկը մեղադրանքի տակ է «գեղծարարութեան եւ գեղծարարութեան օգտագործման» համար: Թափի, առ այժմ կ'ապաւինի երեսփոխանական իր անձեռնմխելիութեան:

ԹՈՒՆՈՒԶԻ մէջ, Արաֆաթ յաջողեցաւ վաւերացնել տալ Իսրայէլի հետ համաձայնագիրը ՊԱԿ--ի կեդրոնական Խորհուրդին կողմէ, ութի դէմ 63 ձայնով: Այլեւս կարելի կը դառնայ պատրաստել «պաղեստինեան ազգային հեղինակութեան» մը հաստատումը Երիքով, որու գլուխն ալ ընտրուեցաւ Եասէր Արաֆաթ: Ամէն ինչ կարգադրուած չէ այսքանով եւ բաւական փափուկ է «ՊԱԿ -- յեղափոխական գործիք»էն «փոքրիկ պետութեան» մը անցքի շրջանը:

ՆՈՊԷԼ ԲԺՇԿԱԿԱՆ մրցանակը տրուեցաւ երկու Ամերիկացիներու՝ փրոֆէսէօր Շարփ եւ Ռոպըրթս ծիներու մարզին մէջ շատ կարեւոր որակուած գիւտի մը համար:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ մէջ կրթական մակարդակը օրէ օր կ'իջնէ եւ Կրթական նախարարութեան մէկ տեղեկագիրն ալ ցոյց կուտայ անգրագիտութեան ծաւալումը աշակերտներու մօտ: 6--րդ դասարան մուտք գործող աշակերտներու 40%--ը պարզ գրութեան մը հասկացողութիւնը չունի, 12%--ը բնաւ չի տիրապետեր հիմնական գիտելիքներուն, այսինքն բառերու եւ պարզ նախադասութիւններու հասկացողութեան: Ընթերցման նուազագոյն մակարդակին հասնողներու համեմատութիւնը միայն 55% է: 10--ի վրայ միայն երկու աշակերտ շատ լաւ ընթերցողի դասուն կը պատկանի:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ 19 մահապատիժներէ 13--ը գործադրուեցան եւ 6 ալ նախագահական ներումի արժանացան Հոկտեմբեր 11--ին: Իսլամ ծայրայեղականներու այս գնդակահարութիւնները տեղի ունեցան բժշկապետի մը սպանութեան վաղորդայնին:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ի յիշատակ նորոգ մանգուցեալ Ֆոթիւնի Նուարդ Պշտիկեանի մահուան քառասունքին Ն. Պշտիկեան եւ զաւակները 200--ական Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին, «Կամք»ին, «Աշխարհ»ին եւ ռատիօ «Այբ»ին:

- Հ. Բ. Ը. Մ. -

ՃԱՇ
ՆԻՍԻ ՄԷՋ

Հայկական Բարեգործական
Ընդհանուր Միութեան
87--րդ տարեդարձի առթիւ

Նիս Քոթ -- տ'Ազիւրի մասնաճիւղը

կը կազմակերպէ ճաշապար Շաբաթ Հոկտեմբեր 23, ժամը 20·30-էն սկսեալ Պարսամեան Համալիրի սրահին մէջ
281 Պուլվար տը լա Մատլէն -- Նիս

բարձր նախագահութեամբ՝
Պր. ԼԵՒՈՆ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆԻ
Հ. Բ. Ը. Մ.
Ֆրանսայի ընդհանուր ատենապետ

մասնակցութեամբ՝
Արմենիա նուագախումբին:

Տախքերու մասնակցութիւն 150 ֆրանք:

Երիտասարդներու՝ 100 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
Յակոբեան (Նիս). -- 93 - 85 - 03 - 84
Օգսաեան (Նիս). -- 93 - 80 - 06 - 45
Տիկին Աժտէրխանեան (Նիս). -- 93 - 44 - 83 - 83
Տիկին Ճէվիզեան (Քանն). -- 93 - 43 - 79 - 08
Գայաճանեան (Քանն). -- 93 - 45 - 37 - 03

Սիրայօժար աջակցութեամբ՝
Նիս Պարսամեան Վարժարանի Ծնողաց Միութեան:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

La M.C.A. a fait sa RENTREE 1993-94

le Mercredi 6 Octobre à 9 heures

avec 23 activités pour

Enfants — Adolescents — Adultes

Secteurs proposés :

- *Langue arménienne*
- *Expression/Danse*
- *Identité & Culture*
- *Musique classique*
- *Musique instrumentale*
- *Beaux Arts*
- *Bibliothèque*
- *Accueil/Foyer*
- *Social*

9, rue de Madrid, 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 16, տօն է Սրբոց Աւետարանիչացն Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասու եւ Յովհաննու:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝ ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ:

CONCERT
CHORALE SAHAK-MESROP

Direction
KHATCHIG YILMAZIAN

A l'orgue : *Juliette Yilmazian*
Solistes : E. Artinian
V. Minassian A. Minassian
— Vendredi 15 Octobre à 21 heures
Eglise St.-Michel, Fuveau.
Au programme :
Komitas — Ekmalian
Berberian

«ASSOCIATION NAREG»
ENGHIEN

SOIRÉE ANNUELLE

Samedi 13 Novembre de 20h30 à 2h

Animée par
l'Orchestre «A n i»

Renseignements et réservations au :
48. 41 49. 37 / 34. 17. 29. 26.

MCA-Villeurbanne

A la M.C.A. de Villeurbanne, il est désormais possible de suivre, de façon permanente :
—des cours d'arménien (niveau débutants);
— des cours de gym / modern jazz
— des cours de danse arménienne
et bientôt peut-être des cours de théâtre.

Pour tous renseignements ou inscriptions n'hésitez pas à nous téléphoner :
au 78. 93. 57. 43 ou passer à la M.C.A V.
Permanence du mardi au samedi :
10h - 12h — 14h - 19h.

Soirée Choucroute

organisée par la *Section «Issahakian»* de la Croix Bleue de Bagneux-Cachan
le Samedi 23 Octobre à 20 heures
A l'Ecole Primaire *Rabelais*
2, rue Rabelais, MONTROUGE
autobus : 128 ou 68
Arrêt : Mairie de Montrouge

Participation aux frais : 120 F.
Enfants de 5 à 12 ans : 100F.
Réservation :
Tél. : 46 64 02 92 (avant 13 heures)
47 02 83 27
Avant le 16 Octobre.

SEMAINE CULTURELLE
ARMENIENNE
A VILLEURBANNE

OCTOBRE 93

Du 8 au 16 OCTOBRE
La Salle «Gérard Philipe» présente :
— *LE CHANT DE KARASTAN*, chorégraphie de Michel Hallet Eghayan.
Renseignements au 78 85 79 97.

Du 13 au 17 OCTOBRE
FESTIVAL DU CINEMA ARMENIEN
au «Cinéma Le Zola»
117, Cours E. Zola — Villeurbanne
— 14/10 à 20h45: *The Adjuster* de Egoyan
— 16/10 à 20h45: *Les Saisons* de Pelechian
— 16/10 à 21h30: *Les Chevaux de Feu* de Paradjanov
— 17/10 à 15h: *Nahapet* de Malian.
Festival organisé par la M.C.A.V. et le Cinéma Le Zola.
Renseignements au 78. 93. 57. 43.

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU
— SALLE GARANCE —
9 Juin — 18 Octobre

JEUDI 14 OCTOBRE
14 h 30 : *Sans retour possible* (J. Kébadian et S. Avédikian),
17 h 30 : *Retour sur la terre promise* (Khatchaturian),
20 h 30 : *Les pommes rouges* (A. Tatos).

«LES LUSIGNANS ET L'OUTRE-MER»

POITIERS — LUSIGNAN
20 - 24 OCTOBRE
Lieu : *Auditorium du Musée Sainte Croix — POITIERS*

PROGRAMME :
MERCREDI 20 OCTOBRE :
14h - 17h : Lusignan et l'outre-mer.
JEUDI 21 OCTOBRE
9h - 12h : Chypre — Histoire
14h - 17h : Chypre et Gênes / Chype et Civilisation.
VENDREDI 22 OCTOBRE
9h - 12 : Arménie : Histoire
14h - 17h : Arménie : Eglise / Arménie : Littérature.
SAMEDI 23 OCTOBRE
9h - 12h : Arménie : Arts
Après-midi : Clôture à Lusignan.
18h30 : Synthèse du Colloque — (Espace 5 de Lusignan).
—— ENTREE LIBRE ——
le VENDREDI 22 OCTOBRE à 21h *Concert*
avec *Araxe Mansourian* (entrée 60 F.)
DIMANCHE 24 OCTOBRE, à 10h *Messe* selon le rite arménien, Eglise Notre-Dame et Saint Junien à Lusignan.

Pour se rendre à Poitiers : *TGV* (*une heure et demie*).
Pour tous renseignements, réservations hôtel ou logement téléphoner :
Bureau de Tourisme à Poitiers : (16) 49. 41. 21. 24.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 14
JEUDI
14 OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5.00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.172

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.172

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԴՐԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՏՈՒԱՒ

ԱՐՑԱԽ ՉԷՐ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱԾ ԲԱՔՈՒ՝ ԲԱՑԱՍԱԿԱ՞Ն

Ծանօթ է որ Փարիզ գումարուած (Սեպտեմբեր 22 / 28) Մինսկի խումբի ժողովին ժամանակացոյց մը պատրաստուած էր Ղարաբաղի հարցին կարգադրութեան համար («Յառաջ» տեսակցութիւն մըն ալ ունեցած էր այս մասին Արցախի Արտաքին Նախարար՝ Ա. Ղուլեանի հետ, լոյս տեսած Հոկ. 1-ի թիւին մէջ) եւ որուն պատասխանը պէտք է տրուէր օրերս երեք շահակից Հանրապետութիւններուն կողմէ: Հոկ. 13-ին, Երեւանէն մեր առած լուրերուն համաձայն, Հայաստան այո՛ պատասխանած էր, Արցախ դեռ չէր պատասխանած, մինչ կ՚ըսուէր թէ Ազրպէյճանի պատասխանը բացասական է: Արդէն Ազրպէյճանի պատուիրակութիւնը Փարիզի ժողովին յայտնած էր թէ լիազօրուած չէ, ինչ որ գէշ տպաւորութիւն գործած էր նոյնիսկ Մինսկի այդ ժողովին մասնակցողներուն վրայ: Բաքուի առարկութիւնն այն եղած ըլլայ որ շրջափակման վերացումը շատ մեծ զիջում մը կ՚ըլլայ Ղուբաթլիի, Ագդամի եւ Ֆիզուլիի պարպումին փոխարէն: Ժամանակացոյցը քանի մը հանգրուան ճշդած էր (Հոկ. 24-էն Նոյ. 18) փոխադարձ զիջումներ ճշդելով, նախատեսուած բոլոր կարգադրութիւնները հիմնուած ըլլալով Ապահովութեան Խորհուրդի թիւ 822 եւ 853 բանաձեւերուն վրայ: Օրերս, պատուիրակութիւն մը զոր կը գլխաւորէ Մաթիաս Մոզպերկ (Սէ. ԷՍ -Սէ. - Ը-ի ներկայացուցիչ) եւ որուն մաս կը կազմէ նաեւ Ռաֆայէլլիի անձնական ներկայացուցիչը՝ Լուքա Ֆորնար քննական այցելութիւն մը կը կատարէն Հայաստան, Արցախ եւ Ազրպէյճան:

❦

Ինչպէս գրեցինք, Հոկ. 12-ի մեր թիւով, նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի ստորագրած աշխատավարձքերու յաւելումի մասին հրամանագրին անմիջապէս յաջորդած էր գիներու սաստիկ յաւելումը: Կառավարութիւնը կը ջանար առաջքն առնել, ապարդիւն: 20 լիթր [illegible] հասած է 60 հազարի եւ հազիւ իջած 55-ի Հոկ. 12-ին եւ 44 հազարի Հոկ. 13-ին, երբ կը խօսէինք Երեւանի հետ: Կարագին քիլօն 8000 ռուբլի էր Հոկ 12-ին եւ կառավարութիւնը քիչ մը կարագ հրապարակ դրած էր, որպէսզի գինը իջնէ: Կացութիւնը, սակայն, մտահոգիչ կը մնայ:

❦

ՆՈՐ ՌՈՒԲԼԻՆ ՄՈՒՏՔ ՉԻ ԳՈՐԾԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հայաստանի Կեդր. Դրամատան փոխտնօրէն Արարատ Մինասեան Հոկ. 11-ին Արմէնփրէսի թղթակիցին յայտնած է թէ Հայաստան Ռուսաստանէն նոր ռուբլի չէ ստացած եւ ատոր պատճառն ալ այն է որ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը դեռ չէ քննարկած ու վաւերացուցած երկու երկիրներու Կեդրոնական Դրամատուներու միջեւ ստորագրուած պայմանագրերը, որոնք կը նախատեսէին նոր ռուբլիի գօտիին մէջ Հայաստանի մուտքը: Այսուհանդերձ բացառութիւն կը կազմէ այն չնչին գումարը, զոր Ռուսաստանի Կեդրոնական Դրամատունը ղրկած է, վճարելու համար ձեւակերպութեանց կարգ մը ծախքեր:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 12-Ը, ինչպէս գրեցինք, ընկերային գետնի վրայ առաջին զանգուածային բողոքն էր որուն դէմ առ դէմ կը գտնուէր Պալատիւր: Փարիզի մէջ միասնական դիմագիծ մը պարզեցին սենտիքաները կողք կողքի տողանցելով: Կազմակերպիչները 30 հազար կը գնահատեն ցուցարարներու թիւը որ 15 հազար է ոստիկանութեան համար: Երկար ատեն է որ Սէ-Ժէ-Թէ եւ Էֆ-Օ կողք կողքի չէին եղած: Գործադուլի շարժումներն ալ բաւական խանգարումներ ստեղծեցին: Զգալի էր գըլխաւորաբար երկաթուղիին համար թէ՛ արուարձաններու եւ թէ մեծ գիծերու վրայ եւ Թղթատարին ուր շարժումը գործադրուած էր 75% համեմատութեամբ: Հանրային մարզէն դատ, ոչ-հանրային ճիւղն ալ կը մտահոգէ եւ ընդհ. զօրակցութիւն մը ստեղծուած է, աշխատանքի ընդհատումներու ծաւալը չի նուազիր, ընդհակառակն: Տնտեսական եւ ուրեմն աշխատանքի տագնապը շատ մեծ է երկրին մէջ եւ բարելաւումի ալ նշան չկայ:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ սահմանադրական ատեանը վաւերացուց Մաասթրիխթի համաձայնագիրը Եւրոպական Միութեան վերաբերեալ, զայն համապատասխան գտնելով Գերմանիոյ Սահմանադրութեան: Միւս կողմէ, Պոնի մէջ կը պատրաստուին Պէռլին փոխադրութեան: Ծանօթ է որ միացումէն ետք, մայրաքաղաք որոշուեցաւ Պէռլինը, ինչպէս էր անցեալին: Այս փոխադրութիւնը շատ սուղի պիտի նստի (40–էն 100 միլիառ մարք) եւ չի կրնար լրանալ 2000 թուականէն առաջ:

ԻԳՈՐ ԿԷՈՐԿԱԾԷ որ Գամսախուրդիայի նախկին զինուորական խորհրդատուն էր որոշած է միանալ Շեվարնածէի կառավարութեան: Արդէն իսկ, Ապահովութեան նախարար նշանակուած է:

ԱՌԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԻ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ կազմակերպութիւնը 1993-ի Նանսէն շքանշանը ստացաւ, Հոկտեմբեր 12-ին, Միացեալ Ազգերու գաղթականաց Բարձր Գրասենեակին կողմէ, իր տարած մարդասիրական գործունէութեան համար աշխարհի բոլոր կողմերը:

ՎԻԼՆԻՈՒՍԻ (Լիթուանիա) մէջ, լրագրող մըն է, այս անգամ, որ սպաննուեցաւ, մէկ շաբթուան ընթացքին եօթներորդ զոհն ըլլալով: Կը թուի որ եօթն ալ մաֆիայի կողմէ սպաննուած են: Այս լրագրողը՝ Վիտաս Լինկիս, 33 տարեկան հրատարակիչն էր (ուրիշի մը հետ) ժողովրդական Ռեսփուպլիքա թերթին, որուն արդարադատութեան եւ ոստիկանական բաժինն ալ կը վարէր: Փոխ-խմբագրապետին համաձայն, մահափորձը թիրախ ունի մամուլը, որովհետեւ ան է միակ միջոցը պայքարելու կաշառակերութեան դէմ:

ԵԼՑԻՆ չէ ուրացած Թոքիոյ մէջ որ Քուրիլ կղզիներու հարց մը կայ զոր պէտք է անպայման կարգադրել: Վարչապետ Հոսոքաուայի հետ խօսակցութեան մը ընթացքին է որ Ռուսիոյ ղեկավարը անդրադարձած է այս հարցին:

ՇԱԹՕ – ՇԻՆՈՆԻ մուտքի խաչմերուկը մկրտուեցաւ՝ Փիէր Պերէկովուա ի յիշատակ անձնասպան եղած ընկերվարական նախարարապետին: Արարողութեան ներկայ եղաւ Ֆ. Միթերան, Պերէկովուայի այրին կողքին: Կային նաեւ շուրջ 200 հիւրեր: Նախագահը, այս առթիւ, շեշտեց. – «Բարեկամ մը կորսնցուցինք: Բայց, շատ կարեւոր է որ հանրային կեանքին մէջ պահպանենք յիշատակութիւններով, յիշատակը՝ մարդոց որոնք դեր խաղացած են Հանրապետութեան մէջ»:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, օգտուելով հաստատուած արտակարգ վիճակէն, լուսարդելէն եւ ոստիկանական քննութիւններէն, հալածանք մը ծայր տուած է «անկանոն բնակիչ»ներուն դէմ եւ մասնաւորաբար կովկասցի առեւտրականներուն, հոն անուանուած՝ «սեւերը»: Անոնց անհետացումը կեդրոնական շուկայէն պատճառ է գիներու ահաւոր յաւելումի մը: Լոլիկի քիլօն հասած է 3000 ռուբլիի: Հազիւ քանի մը ազերի կիներ կամ Դաղստանէն կիներ (Ռուսաստանի մէջ կովկասեան Հանրապետութիւն) կը շարունակեն քիչ մը բանջարեղէն ծախել, մինչ ամուսինները պահուըտած կամ ձերբակալուած են: Ազրպէյճանցի կին մը կը բողոքէ «Ռուսերը լսելով, կար-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԴԻՏԵՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ

Ֆրանսայի վարչապետը իր նշանակումէն վեց ամիս ետք, բարձր վարկանիշ կը ստանայ հարցախոյզներու մէջ: Ասիկա, հակառակ անոր որ բաւական ոչ ժողովրդական միջոցներ ալ պարտադրեց ժողովուրդին: Սպանական «Էլ Փաիս» թերթը մատնանշելով այս հակասական իրողութիւնը, կ՚ըսէ թէ վաղը եթէ պարագան ներկայանայ այնպէս որ Ֆրանսացիները քուէարկելու հարկին տակ գտնուին, անվարան զինքը կ՚ընտրեն Հանրապետութեան նախագահ:

Այս երեւոյթը կը բացատրուի անով որ Ֆրանսա բողկի մը կը նմանի. արտաքինը կարմիր է, բայց միջուկը ճերմակ. այլ խօսքով՝ յառաջդիմականութեան նուրբ պատեանի մը ներքեւ պահուած է պահպանողական ամուր միջուկ մը: Այս յատկանիշը մոռնալու պարագային, կարելի չէ ըմբռնել է. Պալատիւրի վայելած մեծ ժողովրդականութիւնը. քաղքենի Ֆրանսային գրեթէ անթերի մարմնացումն է ան իր պաղարիւն քաղաքավարութեամբ, չափաւոր ազգայնականութեամբ, լայնախոհ կաթողիկէութեամբ, լայնածիր մշակոյթով, աջակողմեան փարումով, երկխօսութեան տրամադրութեամբ ու ճակատումներու հանդէպ ցոյց տրուած խորշանքով:

Ապահովութիւն ներշնչող դէմք է Ֆրանսայի վարչապետը. բարոյական ու տնտեսական տագնապի մատնուած երկրի մը մէջ որ կայուն հիմնաքարեր գտնելու դժուարութիւնը ունի, է. Պալատիւրի լակոնական ժպիտը, կարդինալեան շարժուձեւերը, հնաոճ զգեստները, չափաւոր ու տեղին ճառերը, քաղաքական բոլոր կուսակցութիւններէն վեր մնալու կամքը, այն տպաւորութիւնը կը գործեն որ Մաթինեոնի մէջ ամբախարիսխ սիւն մը ունին:

Պալատիւրի պահպանողականութիւնն է տակաւին որ կը բացատրէ նախագահ Միթերանի հետ անոր փայլուն յարաբերութիւնները. երկու ղեկավարները ունին հասարակաց կէտ մը. երկուքին ալ փարիզեան առաջին վայրը եղած է կրօնաւորներու գիշերօթիկ վարժարան մը ու երբ գլուխ-գլխի կը մնայ, նախկին դպրոցակիցներու հաճելի հանդիպումը կ՚ապրին ու շատ մը ընկերվարականներու ցաւ պատճառելու գնով, նախագահը կ՚ըսէ թէ Պալատիւր մեծ վարչապետ մըն է:

Պալատիւրի ժողովրդականութիւնը սկըսած է մտահոգել Ժ. Շիրաքը: Մանաւանդ երբ հարցախոյզներու համաձայն, Ֆրանսացիներու մեծամասնութիւնը կողմնակից է նախագահական ընտրութեան անոր թեկնածութեան:

Վերջին ամիսներուն ընթացքին, իշխանութիւնը յայտնօրէն էլիզէէն անցած է Մաթինեոն: Իսկ հանրային կարծիքը արդէն նախագահական աթոռին վրայ կը զետեղէ Պալատիւրը որ սակայն կը կրկնէ թէ հաւատարիմ պիտի մնայ Շիրաքի հետ ստորագրած ուխտին. ինք Միթերանի հետ աջի երկրորդ համակեցութեան վարչապետը պիտի ըլլայ միայն. այսինքն Էռ-Փէ-Էռ-ի նախագահը պիտի ներկայանայ որպէս Հանրապետութեան նախագահի թեկնածու: Սակայն Պալատիւր պիտի յաջողի՞ դէմ դնել հմայքին:

Անոր ժողովրդականութիւնը հետաքըրքրութեան նիւթ է շատերու համար: Իրականութեան մէջ անցեալ վեց ամսուան ընթացքին Ֆրանսացիներու նիւթական կացութեան մէջ ոչինչ փոխուած է. գործազրկութիւնը կ՚աւելնայ, ֆրանքը լուրջ ցնցումի ենթարկուած է ու օր չանցնիր որ աճարկու ոճիրի մը լուրը տեղ չգրաւէ մամուլի հաղորդումներուն մէջ:

Պալատիւրի քաղաքականութիւնը հակասական է ու առ այժմ հազիւ թէ արդիւնաւոր. այսուհանդերձ, ան յաջողած է ազդեցիկ ու ներդաշնակ ընթացքի մը տպաւորութիւնը գործել: Ան խոստացաւ չծանրացնել հարկերու բեռը, սակայն իր գործունէութեան սկիզբէն իսկ ընկերային ընդհանրացած տուրքը եւ հեղուկ վառելանիւթին գինը աւելցան: Պիւտճէի բացը փակելու փութկոտութեան մէջ, երկար ժամանակ անցուց անդրադառնալու թէ գործազրկութիւնը Ֆրանսական տնտեսութիւնը կրծող որդ մըն է. արգելք ըլլալու համար անոր ծաւալումին, Պալատիւր ջանաց սիրաշահիլ ձեռնարկատէրերը, սակայն անոնք չշարունակեցին գործազրկել: Ան ուզեց շահաբաժիններու տոկոսը նուազեցնել առաւելագոյն չափով, բայց այդ միջոցները տկարացուցին ֆրանքը: Ետքը յամառեցաւ ֆրանսական հողամշակումին շահերը պաշտպանել ու ատիկա պատճառ եղաւ որ ծանր տագնապ մը ստեղծուի Հասարակապետութեան ծոցը:

Նախկին վարչապետ Ռ. Պարի համաձայն Պալատիւր սխալեցաւ շեշտը պիւտճէի բացը նուազեցնելու ջանքերուն վրայ դնելով. մինչդեռ լաւագոյնն էր աշխատանքի տեղեր բանալու աւելի արմատական ու արագօրէն արդիւնք տուող քաղաքականութիւն մը կիրարկել: Ընկերվարական պարագլուխ Ռոքար աւելի խստապահանջ է. ան երեւակայութենէ զուրկ կը նկատէ վարչապետը որուն շրջանին ժողովուրդին գնելու կարողութիւնը պակսեցաւ, հանգստեան թոշակները, առողջական վճարումները անզօրացան ու ամէն մարդ ինքզինք մխրճուած գտաւ գաղթականութեան հարցին մէջ:

Անոր հետ Ռոքար կը խոստովանի թէ Պալատիւր հաղորդակցութեան վարպետ մըն է որ իր ճառերով եւ ոչ գործով կը թմրեցնէ Ֆրանսացիներու անձկութիւնները:

Այս բոլորէն կը մնայ հարցումը թէ Պալատիւրի արծարծած յոյսերը պիտի իրագործուի՞ն յուսախաբութեան շրջանի մը հասնելէ առաջ. այս հարցումին պատասխանէն կախում ունի Ֆրանսայի անմիջական ապագային պատկերը:

Ա. Թ. Թ.

ՎՐԱՍՏԱՆ՝ ԻՐ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Հայաստանի համար կենսական է կայուն Վրաստան մը, քանզի հոն կը բնակին 450–էն 600 հազար Հայեր (ոչ ոք ճշգրիտ թիւը գիտէ), եւ մանաւանդ որովհետեւ անոր հողատարածքէն եւ նաւահանգիստներէն է որ մեր հայրենիքը կը ստանայ (նաեւ կ'արտածէր) կենսական ապրանք ու մթերք: Նոյնիսկ այն երկաթուղին՝ որուն խզումով Ազրբէջանցիք պլոքիսի ենթարկեցին Հայաստանը՝ կ'անցնի նաեւ Վրաստանի հողէն: Վաղը՝ եթէ Հայոտր Ալիեւ, օրինակ, արտօնէ որ երկաթուղին բանի Հայաստանի եւ Ազրբէջանի միջեւ, այդ իմաստ չունենար, եթէ գծին վրացական հատուածը մնայ անգործածելի, ինչպէս է այսօր: Աբխազ ապստամբներ, Գամսախուրդիայի զինեալները, աճառ յելուզակներ, — ասոնք բոլորը անդադար կը թալանեն շոգեկառքերը, կը պայթեցնեն կամուրջները, եւայլն: Առանց կայուն Վրաստանի՝ կայուն եւ բարգաւաճ Հայաստան մը երեւակայել շատ դժուար է: Ուրեմն՝ կ'արժէ ակնարկ մը նետել Վրաստանի մօտակայ անցեալին վրայ, հասկնալու համար թէ ո՞ւր եւ ինչպէ՞ս իր ներկայ աղէտալի վիճակին հասաւ այս գեղեցիկ երկիրը:

1987–ի աշնան, վրացի ազգայնականներ եւ անջատողականներ փորձեցին կազմել առաջին բջիջները անկախութեան ձգտող շարժումի մը: Այնքան ալ յաջող չէր այս խլրտումը, քանի որ ամէն մարդ ղեկավար էր, ոչ ոք՝ հետեւորդ: Միասնականութեան ոգի չկար: Աւելին՝ իրենց ազգայնական ոգիով իրար գերազանցել փորձող հռետոր ղեկավարներ ամէն թաղէ եւ փողոցի անկիւնէ սկսան քարոզել վրացական շօվինիզմ մը, որ անապահովութեան ոգի ներշնչեց ոչ միայն համայնավար եւ ռուսապաշտ ղեկավարութեան, այլ նաեւ այն ազգային փոքրամասնութիւններուն՝ որոնք կը կազմեն վրացական հանրապետութեան բնակչութեան 34 – 36 տոկոսը (Հայեր, Ռուսեր, Աբխազներ, Աճառներ, Օսէթներ, Յոյներ, Ազրբէջանցիներ, Քիւրտեր, Հրեաներ եւ տասնեակ մը փոքր լեռնային ցեղախումբեր):

1988–ի Նոյեմբերին, տարուան մը փոքր եւ անյաջող բողոքներէ եւ ցոյցերէ ետք, տասնեակ հազարաւոր Վրացիներ հաւաքուեցան Թիֆլիսի մէջ (հայկական մեծ ցոյցերէն ինը ամիս ետք): Այս հսկայ ցոյցը յաջողութիւն մը արձանագրեց, ստիպելով համայնավար ղեկավարներուն՝ փորձել սիրաշահիլ իրե՛նց իսկ ժողովուրդը: Այդ ընելու համար, Վրաստանի հանրապետական կառավարութիւնը մերժեց իւրացնել հակա – անջատողական կարգ մը նոր օրէնքներ, որոնք Մոսկուայէն թելադրուած էին:

Արդ՝ մեծ ցոյցի այս տեղական յաջողութիւնը մղեց անփորձ ղեկավարներ այն համոզումին՝ որ ցոյցերով կարելի պիտի ըլլար տապալել մէկ պետութիւն եւ կերտել նոր մը, – պէտք է ըսել որ այս հարցին, ինչպէս կարգ մը ուրիշներու մէջ, Վրաստանի եւ Հայաստանի ցուցարարներն ու իրենց ղեկավարները նո՛յն սխալները գործեցին, սակայն Վրացիները նուա՛զ խոհեմ էին քան Վազգէն Մանուկեան եւ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան:

1989 Ապրիլ 9–ին, ցոյցով կառավարութիւն վարելու (ըսենք՝ «ցուցավարելո՞ւ») քաղաքականութիւնը կաղեցուած եւ միաժամանակ վախցուցած էր այլեւս տատանող համայնավար ընտրանին եւ իր միակ նեցուկը, խորհրդային բանակը: Եւ պատահեցաւ ողբերգական պատահարը: Բանակը յարձակեցաւ ցուցարարներու խմբակի մը վրայ եւ, կարելի է ըսել առանց չափազանցութեան, կոտորեց 19 զոհ Թիֆլիսի մէջ: Անշուշտ, այս նահատակները մղում տուին անջատողական բազմաթիւ նոր շարժումներու, ըլլալով անկախութեան նախակիրները: Բազմացան, դժբախտաբար, «կուսակցութիւն» կոչեցեալ մանր խմբաւորումները: (Ըստ ամերիկեան մամուլին մէջ լոյս տեսած թղթակցութեան մը, 1990–ի Մարտին, այսինքն ցուցարարներու «Ջարդ»էն տարի մը ետք, 150 կուսակցութիւններ արձանագրուած էին երկրի մը մէջ, որ ունէր 4·800·000 բնակիչ···):

Որքան տկարացաւ Մոսկուան, այնքան թափ ստացաւ միջ – կուսակցական պայքարը: Մինչ սփիւռքահայութիւնը կը մըտահոգուէր (եւ իրաւունք ունէր, մտահոգուելու), որ Հայաստանի մէջ Լեւոն – Տէր Պետրոսեան մը, Պարոյր Հայրիկեան մը, Հրայր Մարուխեան մը իշխանութիւն կը հետապնդէին եւ այդ ընելով կ'աւելցնէին անմիաբանականութեան վտանգը, Վրաստանի մէջ կատակերգական ողբերգութեան մը մակարդակին հասած էր անմիաբանականութիւնը: Երկու մանր կուսակցապետներ ահաբեկուեցան, տեղի ունեցան հրձիգութիւններ, ծեծեր, բռնութիւն եւայլն – ինչ որ նոյնքան վտանգաւոր է քաղաքականօրէն անփորձ ժողովուրդի մը համար – ահաւոր մակարդակի ինկաւ ամբոխավար, վարկաբեկիչ եւ անվստահելի պայքարը, մամլոյ մէջ եւ հանրային ելոյթներու ընթացքին: (Անշուշտ այս իրականութիւնը մատչելի չէ հայ թղթակիցի մը, սակայն ամերիկեան կառավարութեան վստահելի աղբիւրներ եւ Ազատ Եւրոպա ռատիօկայանի թարգմաններ եւ վերլուծողներ կը հաստատեն այս բոլորը):

Երբ հանրային ելոյթները (պետական կամ դիմադրական ղեկավարներու կողմէ) կը վերածուին բացաչունչ ամբոխավարութեան, եւ երբ ժողովուրդը ոչ մէկ խօսքի կը վստահի, ապա ղեկավար նոր տարր մը կը ստանայ վարկ, – անո՛նք՝ որոնք ապահովութիւն եւ ուտեստեղէն կ'ապահովեն, անոնք՝ որոնք ծանօթ են թաղի մը, գաւառի մը, ազգային հատուածի մը, – ահա անո՛նք կ'ընդունուին իբրեւ միակ վստահելի ղեկավարները: Խօսքը, գաղափարը, խոստումը կ'արժէզրկուին, եւ արժէք կը ստանայ ու վարկ կ'ապահովէ գործը, որ կրնայ ընդգրկել գողութիւն, յաջող աւազակութիւն, բռնութիւն եւայլն: 1990–ի ամառը եղաւ կքումի ամառ մը՝ ոչ միայն համայնավար պետութեան վարկին համար, այլեւ 1987 – 90 շրջանին մէջտեղ ելած կուսակցութիւններուն համար: 1990–ի Հոկտեմբերին 34 կուսակցութիւն կը մնար արձանագրուած՝ ընտրութիւններուն մէջ մրցելու:

Սակայն կուսակցութիւն մը չէր, այլ մա՛րդ մը, անձ մը՝ Զվիադ Գամսախուրդիա, որ կրցաւ իր շուրջ համախմբել ընտրողները: Զաւակն է Կոնստանդին Գամսախուրդիայի, 20–րդ դարու ամենակարեւոր վրացի վիպասանին: 1956–ին արդէն, 17 ամեայ Զվիադ կը ձերբակալուի, երբ թռուցիկներ կը ցրուէր՝ պահանջելու համար ... անկախ Վրաստան: 1970–ական թուականներու սամիզտաթ-ի «ախոյեան» էր, իսկ 1977–ին՝ հիմնադիրը իր երկրի «Հելսինքիի համաձայնութեան կիրարկումին հսկող» յանձնախումբին: 1978–ին՝ բանտն է նորէն: Ահա այս մարդն էր որուն խմբակը շահեցաւ 1990–ի Հոկտեմբեր – Նոյեմբերի ընտրութիւնները, տիրանալով 155 երեսփոխանական աթոռի (250–էն): Բայց, ինչպէս տանենին կը գրէր «Զարեան վոստոկա» թերթը (1990, Նոյեմբեր 9, թարգմանուած՝ ամերիկեան համալսարանական գիտաժողովի մը համար, Էլիզապէթ Ֆուլլըրի կողմէ), «սկզբունքներ, ծրագիրներ եւ կուսակցութիւն մը չէ որ շահեցաւ այս ընտրութիւնը, այլ՝ Գամսախուրդիան: Կրնար որեւէ՛ կուսակցութեան ղեկավարը ըլլալ, եւ այդ կուսակցութիւնը կը շահէր»:

Սակայն, երբ ամէն ինչ այն հաւատացող «անփոխարինելի» անձէն կախում ունի, ի՞նչ կ'ընէ իր հայրենիքը, երբ անձը կը փոխուի: Եւ փոխուեցա՛ւ, կամ, թերեւս, դիմակը ինկաւ: Նախ՝ անցքը ազգայնամոլութենէն դէպի անխնայ շօվինիզմ մը, որուն առաջին արարքներէն մէկն էր ջնջել Հարաւային Օսէթիոյ ինքնավար հանրապետութեան դրոյթը, միաժամանակ՝ մանր վարչական հալածանք մը չըղթայազերծելով Հայերու, Աբխազներու եւ Աճառներու դէմ: (Սակայն ո՛չ Ազրբէջանցիներու):

1991–ի Ապրիլ 9–ին, ցուցարարներու կոտորածէն երկու խորհրդանշական տարի ետք, Վրաստան յայտարարեց իր գերիշխանութիւն – անկախութիւնը: Աւելի ճշգրիտ պիտի ըլլար ըսել՝ Գամսախուրդիա յայտարարեց, քանի որ ան քուէ իսկ չպահանջեց ժողովուրդին ընտրած երեսփոխաններէն: Անոնց առջեւ, բեմէն կարդաց իր խմբագրած անկախութեան յայտարարութիւնը, որը վաւերացուեցաւ յոտնկայս խանդավառ ծափահարութեամբ, սակայն առանց քուէի: Վրաստանի անկախութեան այդ գեղեցիկ Ապրիլեան օրը առաջին օրն էր նաեւ այն գահավէժ անկումին՝ որ վիճակուած էր Գամսախուրդիայի եւ իր ժողովուրդին:

Պէտք է ընդգծել որ ընտրութիւն մը շահիլը, ազգ մը միացնելը եւ պետութիւն մը ձեռներեցօրէն ղեկավարելը՝ երեք տարբեր բաներ են: Երբ Վրացիք Գամսախուրդիային տուին իրենց քուէն, չգուշակեցաւ անոնց հաւատարմութիւնը՝ հանդէպ իրենց մանր ու տեղական ղեկավարներուն, այսինքն հանդէպ անոնց՝ որոնք փաստօրէն կ'ապահովէին շրջանի մը մթերքը, խախուտ այլ կենսական կայունութիւնը, եւայլն: Ընտրական յաղթանակներ կան՝ որոնք կը նշեն հաւատարմութեան փոխանցում մը, մէկ տարրէն՝ ուրիշի մը: Այդ չէր սակայն Գամսախուրդիայի յաղթանակը: Ազգ մը ազգին մէկ զաւակին տուած էր վստահութեան քուէ մը, որուն ժամանակաւոր բնոյթը չէր հասկցած Գամսախուրդիա:

Երբ պետական վարչակարգի ձախողութիւնները ժողովուրդը ետ մղեցին մանր – տեղական ղեկավարներու գիրկը, Գամսախուրդիա սկսաւ ձերբակալել հակառակորդները անոնցմէ ոմանք, իբր իր մրցակիցներն ու նաեւ յետաձգեց հողային բարեկարգութեան իր ծրագիրը (պետականացուած հողը գիւղացիներուն ցրուելու շա՛տ կարեւոր խոստումը), պատճառաբանելով որ տեղական ղեկավար տարրերը պիտի չահագործէին այդ՝ խլելու համար ամէնէն լաւ հողերը: Հաւանաբար իրաւունք ալ ունէր ան, եւ այնքա՛ն մեծ էր տակաւին իր անձնական հըմայքը որ երկրորդ ընտրութիւններուն (1991 Մայիս 26), ան նորէ՛ն յաղթեց, շահելով քուէներու 86 տոկոսը:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐ

ԴԻՄԱՆԿԱՐՆԵՐ

ԴՈՒՐՍԷՆ ՏԱՐԲԵՐ, ՆԵՐՍԷՆ ՏԱՐԲԵՐ

Խմբագիրը ամէն օր երկու տեսակ ընթերցող ունի իր դիմաց:

Առաջին տեսակին կը պատկանին այն անձերը, որոնք հանրային պաշտօններ ստանձնած են: Բոլորն ալ անպայման գնահատելի կողմեր ունին նոյնիսկ եթէ պարբերաբար անոնց մօտ գտնենք երկրորդական թերութիւններ, տկարութիւններ, անբաւարարութիւններ: Ո՛չ ոք կրնայ ուրանալ որ այս մարդիկը երախտաշատ գործ կը տեսնեն: Եթէ անոնք չըլլային, դիւրին չէր նոյն գործը նոյնքան խանդավառ նուիրումով կատարող մարդիկ գտնել: Բախտաւոր ենք որ ունինք զանոնք: Ասոնք անտարակոյս շատ կ'ուրախանան, եթէ իրենց մասին լաւ բաներ գրուին մամուլին մէջ: Կը քաջալերուին, աւելի ամուր հաւատքով կ'աշխատին: Ատոր փոխարէն շարունակ կ'ըսեն որ մամուլը պէտք չէ զանոնք խիստ լեզուով քննադատէ, եթէ իրենց մէկ սխալը տեսնէ: Իրենք արհեստավարժ գործիչներ չեն, դրամով չեն աշխատիր, նուիրեալ մարդիկ են: Խիստ քննադատութիւնը կը ջլատէ զիրենք, իրենց մօտ այն տպաւորութիւնը կը թողու որ մամուլ ու ժողովուրդ ապերախտ են, ուստի չարժեր ժողովուրդին համար աշխատիլ:

Երկրորդ տեսակին կը պատկանին այն անձերը որոնք համայնական պարտականութիւն բնաւ չեն ստանձնած իրենց կեանքին մէջ եւ ստանձնել ալ չեն ուզեր: Ատոր փոխարէն մօտէն հետեւող մարդիկ են, սրտցաւ մարդիկ, ազգին ու ժողովուրդին հոգերով տուայտող մարդիկ: Միշտ աւելի լաւը կը ցանկան մեր ժողովուրդին համար, միշտ կը սպասեն որ մեր վարիչները խմաստուն գործունէութիւն ցոյց տան, սխալներ չգործեն: Եւ որովհետեւ անոնք ուշադիր մարդիկ են, անպայման կը նշմարեն, եթէ սա կամ նա հանրային գործիչը սխալ մը գործէ, եթէ քննադատելի բան մը ընէ: Այնուհետեւ կը սպասեն որ մամուլը քննադատէ այդ անբաւարար գործիչները, զանոնք կարգի հրաւիրէ: Եթէ մամուլը այս պարտականութիւնը չկատարէ, մամուլն ալ իրենց համար այնքան քննադատելի կը դառնայ, որքան հանրային գործիչը:

Այս երկու տեսակէտներէն ո՞րը աւելի յարգելի է Խմբագիրին համար: Մէկը շարունակ կը ծառայէ ազգին, բայց սխալներ կրնայ գործել: Միւսը բնաւ չի ծառայեր ազգին, բայց սխալներ կը մատնանշէ, ճիշդ ճամբաներ ցոյց կուտայ: Ո՞վ աւելի օգտակար է ժողովուրդին: Եթէ այս երկուքէն մէկը վշտացնել պէտք է, ո՞ր մէկը վշտացնել: Եթէ այս երկուքէն մէկը պիտի կորսնցնենք, ո՞ր մէկը կորսնցնենք:

Ազգային հարցերու նկատմամբ շատ նախանձախնդիր բարեկամ մը ունիմ: Մեր բարեսիրական հաստատութիւններէն մէկուն մէջ փոքրիկ պարտականութիւն մը, փոքրիկ պատասխանատուութիւն մը ստանձնած է, բայց համեստ պարտականութիւն մըն է այդ եւ ան իր ուշադրութիւնը առաւելաբար կեդրոնացուցած է համայնքային կրթական, եկեղեցական ու մշակութային հարցերուն վրայ: Շատ ուղղամիտ է, սխալներու չի հանդուրժեր եւ միշտ ալ լաւատեղեակ է հօս ու հոն պատահածներուն: Ո՛րկէ կը լսէ, ինչպէս կը տեղեկանայ, կը զարմանամ, ամէն անգամ որ սա կամ նա հաստատութենէն ներս սխալ կամ անհաճոյ բան մը պատահի, անմիջապէս կուգայ մեր քով եւ մեզ տեղեակ կը պահէ ատկէ, կ'ուզէ որ ուսումնասիրենք հարցը եւ հրապարակաւ ձաղկենք, քննադատենք, հաշիւ պահանջենք: Եթէ ընթացք տանք իր փափաքին, ամէն ինչ լաւ է: Բայց եթէ ընթացք չտանք, եթէ լռութիւն պահենք, կը դժգոհի, կը պնդէ որ մենք մեր պարտականութիւնը չենք կատարեր, մենք մեր լռութեամբ՝ կը քաջալերենք դիմացիններուն սխալը:

Օր մը սակայն բոլորովին անակնկալ ու անհաճոյ դէպք մը պատահեցաւ իր պաշտօնավարած հաստատութեան մօտ: Քանի մը օրուան մէջ ըսի – ըսաներ հասան մեզի, դժգոհութիւններ լսեցինք այդ հաստատութեան մասին, բայց ժամանակի կը կարօտէինք հասկնալու համար թէ ինչպէ՞ս հիմնաւո՞ր էին այդ դժգոհութիւնները: Թերեւս ալ չափազանցուած էին, անիրաւ էին:

Առաւօտ մը հեռաձայնը հնչեց: Ինքն էր:

– Գիտեմ որ դժգոհութիւններ կը հասնին քեզի, ըսաւ: Բայց կը խնդրեմ որ առայժմ բան մը չգրես այս մասին: Ահաւոր դժուարութիւններ ունինք եւ կը ջանանք լուծել այդ դժուարութիւնները, պատրաստ ենք բացատրութիւններ տալու: Բայց եթէ բան չգրես, մեզի օգնած կ'ըլլաս, աւելի դիւրութեամբ կը լուծենք այդ դժուարութիւնները:

Այնքան անկեղծ ու բնական ձայնով կը խօսէր, որ անմիջապէս հասկցայ որ չէր իսկ անդրադարձած որ կը հակասէր իր իսկ քարոզած սկզբունքներուն: Չէր անդրադարձած որ ինձմէ կը խնդրէր բան մը, զոր ինք ուրիշներէ զլացած էր միշտ: Ան կը հասկնայի իր հոգեբանութիւնը: Ան իր այս խնդրանքը ինծի կը ներկայացնէր պարզապէս անոր համար որ ինք չափազանց վստահ էր որ ինք իրաւացի էր եւ իրաւունք ունէր այդպիսի խնդրանք մը ներկայացնելու:

Թերեւս ալ ճիշդ էր:

Բայց ո՞վ մեզ եւ զինքը պիտի վստահեցնէ թէ ուրիշներ ալ ասկէ առաջ նոյնքան յարգելի պատճառներ չունէին մեզմէ լռութիւն ու աջակցութիւն խնդրելու համար:

Դժուար է ուրիշներուն բացատրել, բայց հոգեբանական ճշմարտութիւն է սա: Մարդիկ ամէն ինչ դուրսէն տարբեր կը տեսնեն, ներսէն տարբեր:

Բ. Հ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԵԼՑԻՆԻ ԴԵՐԻՆ ՄԱՍԻՆ

Պետական հարուածի երկրորդ փորձը գրեթէ ամբողջ օր մը անհուզողի մատնեց ամբողջ աշխարհը․ այսօր երբ վարագոյրը իջած է պատմական այս հանգրուանին վրայ եւս, կը մնան հարցականներ ու մեկնաբանութեան դաշտը: Լրատուիչները ո՞վ, ինչպէս, ինչո՞ւներ կը բանաձեւեն, մեկնաբանութիւններ կը փորձեն, ջանալով թափանցել պատահարներու հիմնակէտե-րուն:

Այս լրատուիչներուն մէջ գլխաւոր տեղը կը գրաւէ ռուսական մամուլը որ արդէն դէպքերու վաղորդայնին հաստատուած գրաքննութեան անմիջական գոհը եղաւ:

Այս մարդէն ուշագրաւ են «Սեւոտնիա» («Այսօր») շաբաթաթերթին հրապարա-կումները: Պատահարներուն մէջ Ելցինի խաղցած դերին մասին ուղղուած հար-ցումներով անոնք կը փորձեն պեղել հար-ցերին խորքը:

Ուշադրութիւն գրաւող պարագայ մը կը նկատուի այն որ Խորհրդարանի գրաւումը այնքան ալ անակնկալ պէտք չէ նկատուէր, քանի որ մայրաքաղաքի ոս-տիկանութեան ղեկավարը տեղեկացուցած էր ապահովութեան սպասարկութիւններուն թէ Սպիտակ տան պաշտպանները զինելու միջոցներ կը կուտակէին ամբող-ջական հրջափակումը խորտակելու հա-մար: Այսուհանդերձ ոչ մէկ հակամիջոց ձեռք առնուեցաւ:

Ցատկալէս կասկած կը յարուցանէ հե-ռատեսիլի շէնքին վրայ գործուած յար-ձակումը: Ինչո՞ւ թեթեւցաւ Սպիտակ Տան հրջափակումը․ արդեօք Ելցինի մաս-նագէտները խորհեցան որ Սպիտակ տան քաջալերերը մեծ մասով պիտի ուղղուէին հեռատեսիլի շէ՞նքը: Նման վարկած մը ընդունելու պարագային, նախագահին վարչութեան կը վերագրուի հոն թափած արեան պատասխանատուութիւնը:

Այս բոլորին մէջ ծանրագոյնը կը նկատ-ուի հետեւեալը․ Մոսկուայի բնակչութեան ապահովութիւնը երաշխաւորելու կոչ-ուած մարմինները ցոյց տուած են Հոկ-տեմբեր 3-ին թէ ինչի՛ կարող են․ այդ փորձառութենէն ժողովուրդին կը մնայ

ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽԱՒԱՐՈՒՄ»

Հեռատեսիլի յայտագիրներու «Թելերամա» շաբաթաթերթին Սեպտեմբեր 29-ի թիւին մէջ Վերոնիկ Պալիզէ այս խորագրով էջ մը ստորագրած է ուր կը պարզէ Երեւանի երաժշտանոցին ցուրտէն ու միջոցներու չգոյութենէն անդամալուծուած կացութիւնը:

Երաժշտանոցին տնօրէնը Տիգրան Մանսուրեան կը ներկայացուի որպէս միջազգային հետաքրքրութեան արժանացած երաժիշտ: Իսկ երաժշտանոցին համար կ'ըսուի թէ 1923-ին հիմնուած, ան կը կրէ Կոմիտասի անունը եւ տարօրինակ դիպուածով մը կը գտնուի ԺԸ․ դարու աշուղ Սայաթ Նովայի անունով մկրտըւած փողոցին մէջ: Տարիներու ընթացքին հաստատութիւնը նախկին խորհրդային երկրին ամէնէն բարձր վարկը վայելողներէն մէկը կը դառնայ, Մոսկուայինէն եւ Ս․ Պետերսպուրգէն ետք: Իսկ այսօր ատրբէջանական հրջափակումը անկարելի դարձուցած է ամէն աշխատանք․ ելեկտրականութիւն չկայ, վառելանիւթ չկայ ու ցուրտը անդամալուծած է ամբողջ հաստատութիւնը: Այսուհանդերձ, պարտուողական տրամադրութիւններ չեն նշմարուիր․ Տիգրան Մանսուրեան չի դադրիր ծրագիրներ մշակելէ․ ան մտա-

դիր է կրօնական երաժշտութեան ամպիոն մը հաստատելու․ «70 տարի կրօնական ամէն երաժշտութիւն արգիլուած էր հոս․ մինչդեռ աւելի քան 1500 տարիէ ի վեր մեր երաժշտութիւնը միշտ կապ ունեցած է եկեղեցիին հետ․ պէտք է վերահաստատենք այդ կապը» կ'ըսէ: Կ'ուզէ նաեւ ամբողջական գործը հրատարակել Կոմիտասի որուն անունը կը կրէ երաժշտանոցը եւ որուն գործին ժառանգորդն է: Քսան հատոր պիտի բաղկանայ ամբողջական այդ հրատարակութիւնը եւ մինչեւ այսօր վեց հատոր միայն լոյս տեսած է երաժշտագէտ Ռոպէր Աթայեանի խմբագրութեամբ: Պայքարի համազօր է հայկական երաժըշտական յիշողութիւնը վերագտնելու ջանքը:

Տիգրան Մանսուրեան անցեալ ձմեռ Միացեալ -- Նահանգներ մեկնած ու Լոս -- Անճըլըսի մէջ համախմբած է Երաժշտանոցին նախկին աշակերտներէն 200 հոգի․ լարաւոր նուագարաններու խումբ մը կազմելով համերգներ տուած են ի նպաստ Երեւանի երաժշտանոցին:

«Երեւանի գիշերուան ու լռութեան մէջ Երաժշտանոցը լաւ ձեռքերու մէջ է․ խաւարման շրջան մը կը բոլորէ միայն․ պարզապէս խաւարման շրջան մը» կ'եզրակացնէ Վ․ Պալիզէ:

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

երկար ատեն պահել անապահովութեան զգացումը: . .

Անհաւատալի կը նկատուի նաեւ բերանարաց դիտողներու այն բազմութիւնը որ ամենայն անգիտակցութեամբ թիրախ կը հանդիսանար գնդակներուն: Ինչո՞ւ քաղաքաբաժը զիրենք չհեռացուց այդ տեղէն․ ինչո՞ւ հրջակայ բնակարաններու եւ պանդոկներու մէջ գտնուողները չպարպուեցան: Իսկ գալով արտակարգ վիճակի հռչակման որ տեղի ունեցաւ Կիրակի, ժամը 16-ին, ժողովուրդը անոր տեղեկացաւ միայն գիշերը երբ արիւնը հոսած էր արդէն:

Անհասկնալի կը մնայ նաեւ երեւոյթը որ Շաբաթ իրիկուն երբ Ելցին ու Չերնոմիրդին կը հրջագայէին Արբաթ փողոցին վրայ, անկէ հարիւր մեթր անդին արդէն պատնէշներ բարձրացած էին․ այդ պայմաններուն մէջ այն տպաւորութիւնը կը ստացուէր որ երկու ղեկավարները այդ հրջագայութենէն ուրիշ միջոց չունէին ցոյց տալու համար որ տէր են կացութեան:

Հարցականներ կան այն մասին թէ ինչո՞ւ նախագահը Կիրակի առաւօտը սպասեց, այսինքն ըմբոստութեան ծագումէն 18 ժամ ետք, անձնապէս ներկայանալու համար ռուսական հեռատեսիլէն:

Ելցին յաղթականը կը համարուի վերջին պայքարին․ գործնական գետնի վրայ ատիկա եղաւ շնորհիւ կանոնաւոր զօրքին, իսկ բարոյական գետնի վրայ ցուցարարներու այն բազմութեան որոնք Կայտարի կոչով փողոց իջան Կիրակի ուշ գիշերին, հակառակ դուրս ելլելու արգելքին: Այս բոլորով սակայն չի լուծուիր քաղաքին անապահովութեան հարցը եւ մանաւանդ շատեր սկսած են մտածել որ Մոսկուայի պահապան զօրախումբն ալ որ 8500 հոգիէ բաղկացած է, դեր ունի անապահովութեան երեւոյթին մէջ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՓԻՒՌՔ-ՔԱՂՀԱՑԻ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ
-2-

ՅԱՂԱԳՍ ՆՈՐ ԼԵԶՈՒԻ

Ազգի ցաւերուն դարմանը "պարզ" է:

Նախ՝ անհրաժեշտ է,
որ հայրենիքի, ներքին սփիւռքի
ինչպէս արտաքին անծայր սփիւռքի
բոլոր Հայերը շուտով գան խելքի,
հանձար ունեցող մէկուն պատուէր տան,
որ լեզու մը նոր ու ընդհանրական
ստեղծէ ի շահ համայն Հայութեան:

Որպէս հետեւանք այս իրադրութեան՝
կուսակցութիւններ զուտ հայրենական
ա՛լ չեն բազմանար:
Անոնցմէ ոմանք մինչեւ իսկ կրնան
լուծուիլ-չքանալ, երբ փաստով
ցոյց տան,
թէ անկարող են ըստ ամենայնի
սորվիլ նոր լեզուն մեր ժամանակի,
մինչ ժողովուրդը կ'ընտրէ իր համար
այդ լեզուին ծանօթ անձերը յարմար:

Նոյնպէս՝ Սփիւռքի
(այլ ոչ՝ "արտերկրի")
կուսակցութիւնները մեր դասական՝
անմիջապէս որ մասնագիտանան
ըստ վերոյիշեալ անհրաժեշտութեան,
կամայ-ակամայ պիտի հասկնան,
թէ նոր օրէնքով քերականական՝
հիմա անցած է այն ժամանակը
երբ թէ՛ կ'ուտէին, թէ՛ կը պահէին
նոյն կարկանդակը:
Անկախութիւնը իրեն հետ բերաւ
փոխաբերական հարց մը անիրաւ․ --
ո՞ւր պէտք է ըլլայ հայ քաղաքական
կուսակցութեան մը ակադեմական
կեդրոնավայրը: Սփի՞ւռք: Հայաստա՞ն:

Իսկ դաւութիւններու մեր կառոյցները
կանգուն պահելու ծանր հոգերը
պէտք է անպայման նախադասական
փոխեթափութեան ատարկայ դառնան,
որպէսզի բանին նոր օրէնքները
այժմէական չարահիւսութեան:
Առանց չար փուշի վարդ չըլլար սակա՛յն:
Նոր կէտադրութեան անմեղ զոհ
կ'երթան
լծորդութիւններ խնամիական:

Անմիջապէս որ իրականանայ
ամէնէն դժուար այս հանգրուանը,
արդէն պատրաստ է իմ պատասխանը,
թէ ի՞նչ միջոցով կարելի կ'ըլլայ
շահիլ արտաքին ճակատի վրայ
Նոպէլեան դափնին ու մրցանակը:
Սակայն քանի կայ ու դեռ կը մնայ
ներքին -- լեզուական
հարցը հիմնական,
իմաստէ զուրկ է, նաեւ՝ վաղաժամ
որ սին յոյսեր տամ...

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԷՏ

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ
– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Ե. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

-- 16 --

ՄԵԾ ՎԱՍՏԱԿԱՒՈՐԸ

Եթէ արեւմտահայ աշխարհաբարին առաջին վարպետները թիւով ցանցառ եղեր էին եւ հազուադէպ՝ Ստեփան Ոսկանի կամ Խաչատուր Միսաքեանի պէս դէմքեր, նոր սերունդը, ուսումնական քաղաքներուն այնպիսի գրական արժէքներ տուաւ, որոնք յաջողեցան նոյնանալ գրականութեան հետ, անոր փառքին յանձնելով իրենց բովանդակ ստեղծագործութիւնը:

Գրական այդ դէմքերը արեւմտահայ աշխարհաբարը բիւրեղացուցին նախ իր արձակին մէջ: Բոլորին վրայ պիտի չծանրանանք առանձնաբար, բայց անուններ կան որոնք մեզ պէտք է կեցնեն պահ մը երկիւղած: Անոնցմէ մէկը Պետրոս Դուրեանն է, հանճարեղ այն պատանին, որ պիտի կարենար հայ քերթողութեան մէջ, զմայլելի արձակ էջեր ձգել: Իր թատե-

րախաղերը, Վարդ եւ Շուշան ու Թշուառները՝ օրինակ, արեւմտահայ արձակը տարին իր առաջին բարձունքին: Իր նամակները, նոյնպէս, նոր աշխարհաբարին ամէնէն գեղեցիկ նմոյշներէն են․ այս մէկը՝ օրինակ․

«Պարոն,

«Ներեցէք եթէ պատասխանս ակամայ քիչ մը երկարաձգեցի: Շնորհակալ եմ ձեր այդ ողջոյնէն․ սիրեցի այդ ողջոյնը՝ ծաղուի հանճարի մը այդ ջերմ ընդգրկումը:

«Չէք խաբուիր․ այն համեստ գաղափարները, որոնք որոտալու հետ բուրել, շանթերու հետ բուժել գիտեն՝ այն գաղափարները պատրաստ եմ չինել իմ կողմէս: Սակայն կը ցաւիմ որ չեմ բոլորովին՝ ինչ որ դուք կը նկատէք ձեր պչրող գրիչովը:

«Այն դափնիները զորս դուք իմ ճակտիս բոլորել կ'ըղձաք, կը ճնշեն արդէն ճակատս: Ի զո՜ւր կը թօթվէք ձեր ծաղկեպսակ քնարը, հանճարի այդ վեհ սիրտը ի զուր կը սարսէք:

Թո՛յլ տուէք, ազնի՛ւ բարեկամ, որ ձեր այդ ջերմ համակրութեան դիմաց սիրտս լուռ դողդողէ:

«Դուք գիս բաւ նկարագրեր էիք, արտօսրի պէս լռիկ ու հառաչի պէս մթին, դուք որ երկինքի ցոլքերուն պէս կայտառ եւ շանթի նման որոտալ գիտէք: Խօսեցէ՛ք եւ սաւառնեցէ՛ք, պերճախօ՛ս բարեկամ, եւ թո՛յլ տուէք որ բեւեռային երկրի պէս ցուրտ՝ տխուր եւ դալկահար ճակտի մը վրայ՝ լոկ լուռ խորշոմներ ծալուին – ցաւերո՜ւ թերթեր․ եւ հանճարը շրթունքներուն մէջ մեռնի, քանի որ ձեր կրակոտ ճակատը անզամ պերճախօս հանճարի բեմ մը կը ներկայէ: Ձեմ ուզեր հոս խօսքս երկարել: Սրտերու խօսակցութիւնները տերեւներու շուքին վերապահենք, ազնի՛ւ բարեկամ...:

1871 Սեպտ. 5
Պետրոս Դուրեան (1):

Պարոնեանը, նոյնպէս, եղաւ մէկը դըշի այն վարպետներէն, որոնք գրեցին իրենց ժամանակի ամէնէն մեծ աշխարհաբարով եւ որոնց թողած էջերը՝ անկախ հայ գրականութեան մէջ իրենց գրաւած պատուոյ տեղէն՝ աշխարհաբարի պատմութեան մէջ եւս պիտի մտնեն փառքով:

Գրիգոր Օտեան նախորդ սերունդին մարդն էր իրականութեան մէջ, եւ 1860-էն առաջ ալ ստորագրած է էջեր՝ ուր աշխարհաբարը արդէն քաղցրանալ սկսած է: Ցետոյ եւս ան շարունակեց գրել, եւ թողուց կարգ մը չքնաղ կտորներ, որոնք պիտի ապրին հայ գրականութեան մէջ, հակառակ գրաբարի տիրական յամեցուկներուն:

Այն երկու սրբազան դէմքերը զորս դաւաճը պարգեւեց հայ ժողովուրդին ու հայ գրականութեան՝ աշխարհաբարի ծաղկման եւս իրենց նպաստը բերին: Մկրտիչ Խրիմեանէն եւ Գարեգին Սրուանձտեանցէն մեզ կը մնան, արդարեւ, էջեր որոնք աշխարհաբարի պատմութիւնը կրնայ ներմուծել իր ամէնէն շահեկան նմոյշներուն մէջ:

Եղիա Տէմիրճիպաշեան, մէկը արեւմտահայ արձակի վարպետներէն, իր գրական ստեղծագործութեանց մէջ անհաւասար, եւ որ ամէնէն արտառոց էջին քով՝ թողուց ամէնէն զմայլելին, անհաւասար մնաց նաեւ իր արձակին մէջ, ստորագրելով գողտրիկ էջեր, որոնց մէջ գրաբարը սպրդելու չէ վախցած տեղ տեղ:

Մատթէոս Մամուրեան եւ Գրիգոր Չիլինկիրեան Զմիւռնիոյ ընծան են հայ մըշակոյթին: Զանոնք յիշեցինք իրենց կատարած թարգմանութեանց առթիւ, բայց անոնք իրենց սեփական մտքի տուրքը եւս տուին հայ գրականութեան, եւ այդ կերպով ալ նպաստեցին արեւմտահայ աշխարհաբարին՝ անոր բիւրեղացման տարիներուն:

Ռեթէոս Պէրպէրեան, որ հայ ժողովուրդի վերելքի պատմութեան մէջ իր պատուոյ տեղն ունի՝ իր կրթական վաստակով եւ իր ազգային գործունէութեամբ, իր թողած գրական էջերուն մէջ անզգալի տուրք կուտայ գրաբարին հակառակ այն թուիչքին զոր յաճախ կը ստանայ իր ոճը:

Ցանձին Սրբուհի Տիւսաբի՝ հայ կինն ալ իր նպաստը բերաւ աշխարհաբարի զարգացման: Ան եղաւ առաջին կինը, որ ձայն բարձրացուց յանուն աշխարհաբարին:

(Շար. 45)

(1) Սիմոն Գաբամաճեան, Հաւաքածոյ Ընտիր Գրուածոյ, 1890, էջ 108 -- 109:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան Կուսակցութեան Փարիզի Շրջանի վարիչ մարմինը փոխան ծաղկեպսակի 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, Ֆորթիւնէ Պշտիկեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

*

Տիկին Ֆորթիւնէ Նուարդ Պշտիկեանի մահուան քառասունքին առթիւ, Տէր եւ Տիկին Պատրիկ եւ Սոնիա Կէնճեան 500 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին, իրենց ցաւակցութիւնը յայտնելով հանգուցեալին ամուսնոյն եւ ընտանեկան պարագաներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իրենց մայրերուն՝ Զարուհի Տէր -- Յակոբեանի եւ Մանիա Տամլամեանի մահուան 10-րդ տարելիցներուն յիշատակին, Նորա եւ Տորք Տէր -- Յակոբեան 1500 Ֆր. կը նուիրեն Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (տանալ «Յառաջ»էն) եւ 1500 ֆրանք «Յառաջ»ին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

«Յառաջ»ին մէջ հրատարակուած «Հերոսներու Արժեւորումը» եւ «Կոչ հայ լեզուի պաշտպանութեան» առ ի գնահատութիւն, Ն. Պշտիկեան 300 Ֆր.:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 16, տօն է Սրբոց Աւետարանիչացն Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասու եւ Յովհաննու:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝ ՄԽԻԹԱՐ ՎՐԴ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ:

SEMAINE CULTURELLE
ARMENIENNE
A VILLEURBANNE

OCTOBRE 93

Du 8 au 16 OCTOBRE

La Salle «Gérard Philipe» présente — *LE CHANT DE KARASTAN*, chorégraphie de Michel Hallet Eghayan; Renseignements au 78 85 79 97.

Du 13 au 17 OCTOBRE *FESTIVAL DU CINEMA ARMENIEN* au «Cinéma Le Zola» 117, Cours E. Zola — Villeurbanne
— 16/10 à 20h45: *Les Saisons* de Pelechian
— 16/10 à 21h30: *Les Chevaux de Feu* de Paradjanov
— 17/10 à 15h: *Nahapet* de Malian.

Festival organisé par la M.C.A.V. et le Cinéma Le Zola.
Renseignements au 78. 93. 57. 43.

ՎԱՐՁՈՒ Է

Առանձին կնոջ մը տան մէջ կահաւորուած սենեակ մը:

Հեռաձայն. --
48 - 22 - 95 - 06
48 - 21 - 70 - 06

CONCERT
CHORALE SAHAK-MESROP

Direction
KHATCHIG YILMAZIAN
A l'orgue : *Juliette Yilmazian*
Solistes : E. Artinian
V. Minassian A. Minassian
— Vendredi 15 Octobre à 21 heures
Eglise St.-Michel, Fuveau.
Au programme :
Komitas — Ekmalian
Berberian

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU

— SALLE GARANCE —
9 Juin — 18 Octobre

VENDREDI 15 OCTOBRE

14 h 30 : *Le Sang* (S. Babaian),
17 h 30 : *Back to Ararat* (PeA Holmquist),
20 h 30 : *Arabesques sur le thème de Pirosmani, Andriech* (Paradjanov).

SAMEDI 16 OCTOBRE

14 h 30 : *Nostalgie* (F. Dovlation),
17 h 30 : *Les 3 jours de Victor Tchernytchev* (M. Ossepian),
20 h 30 : *The good job* (W. Saroyan), *Applause* (R. Mamoulian).

ՕԹՈՔԱՐՈՎ ԶԲՕՍԱՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ REIMS

Փարիզի Խասեան Սանուց Միութիւնը կը կազմակերպէ օթոքարով զբօսապտոյտ մը դէպի Ռէնս, Կիրակի, Հոկտեմբեր 17-ին: Մեկնում առաւօտեան ժամը 8-ին, Օփերայի հրապարակէն: Վերադարձ ժամը 20-ի շուրջ, նոյն տեղը:

Այցելութիւն Ռէնսի Մայր տաճարը, Շամփանեըի գինեգործատուները եւ այլ տեսարժան վայրեր: Ցերեկին ճաշ ճաշարանի մը մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին խասեանցիներ եւ համակիրներ:

Մասնակցութիւն 200 Ֆր. ճաշը ներառեալ:

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով կը խնդրուի արձանագրուիլ անյապաղ, հեռաձայնելով. --

43 -- 08 -- 12 -- 06
կամ՝
46 -- 56 -- 14 -- 53

-Հ. Բ. Ը. Մ.-

ՃԱՇ
ՆԻՍԻ ՄԷՋ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան 87-րդ տարեդարձի առթիւ

Նիս Քոթ -- տ'Ազիւրի մասնաճիւղը

կը կազմակերպէ ճաշացար Շաբաթ Հոկտեմբեր 23, ժամը 20.30-էն սկսեալ Պարսամեան Համալիրի սրահին մէջ

281 Պուլվար տը լա Մատլէն -- Նիս

բարձր նախագահութեամբ՝
Պր. ԼԵՒՈՆ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆԻ
Հ. Բ. Ը. Մ.
Ֆրանսայի ընդհանուր ատենապետ

մասնակցութեամբ՝
Արմենիա նուագախումբին:

Ծախքերու մասնակցութիւն 150 ֆրանք:

Երիտասարդներու՝ 100 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
Յակոբեան (Նիս). -- 93 - 85 - 03 - 84
Օգսեան (Նիս). -- 93 - 80 - 06 - 45
Տիկին Աժտէրխանեան (Նիս). -- 93 - 44 - 83 - 83
Տիկին Ճէվիզեան (Քանն). -- 93 - 43 - 79 - 08
Գայաճանեան (Քանն). -- 93 - 45 - 37 - 03

Սիրայօժար աջակցութեամբ՝ Նիս Պարսամեան Վարժարանի Ծնողաց Միութեան:

Soirée Choucroute

organisée par la Section *«Issahakian»* de la Croix Bleue de Bagneux-Cachan
le Samedi 23 Octobre à 20 heures
A l'Ecole Primaire *Rabelais*
2, rue Rabelais, MONTROUGE
autobus : 128 ou 68
Arrêt : Mairie de Montrouge

Participation aux frais : 120 F.
Enfants de 5 à 12 ans : 100F.

Réservation :
Tél. : 46 64 02 92 (avant 13 heures)
47 02 83 27
Avant le 16 Octobre.

MCA-Villeurbanne

A la M.C.A. de Villeurbanne, il est désormais possible de suivre, de façon permanente :
—des cours d'arménien (niveau débutants);
— des cours de gym / modern jazz
— des cours de danse arménienne
et bientôt peut-être des cours de théâtre.

Pour tous renseignements ou inscriptions n'hésitez pas à nous téléphoner : au 78. 93. 57. 43 ou passer à la M.C.A V.

Permanence du mardi au samedi :
10h - 12h — 14h - 19h.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Վարդուհի Նատիրեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -- Տէր եւ Տիկին Գույումճեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Թորիկեան 200 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

(Շար. Ա. էջէն)

ծես իրենք զող-աւազակ չունին, բայց Խորհրդարանը արգելափակուածներէն եւ որոնք գինու զօրութեամբ դուրս քշուեցան»:

Էն Նահանգի Նանթիւա քաղաքի Կզաւիէ - Պիշա վարժարանի ուսուցչական կազմը գործադուլի դիմեց Հոկ. 13-ին, բողոքելու համար չորս աշակերտուհիներու չատոր կրելուն դէմ: Անցեալին, նման դէպքեր պատահած էին (Քրէյլ) եւ Պետութեան Խորհուրդը համաձայն չէր գտնուած արգելքին: Խնդրոյ առարկայ չորս աշակերտուհիներէն երկուքը Մարոքցի են, երկուքն ալ՝ Թուրք: Դպրոցին վերակացուն կը գտնէ որ չատոր կրելը խոտոր կը համեմատի Հանրապետութեան եւ անոր աշխարհիկ նկարագրին հետ:

ՊԻՒՏՃԷԻ նախարարը՝ Նիքոլա Սարքոզի բարեացակամ ընթացք մը պիտի բռնէ Մարսէյլի Օլէմփիքի հարկային պարտքերուն նկատմամբ՝ 27 միլիոն ԻՒՐՍԱՖ-ին եւ 67 միլիոն տուրք, ըստ Փրովանսալին եւ Քանար - Անշէնէի: Նախարարը Պուշ-տիւ-Ռոնի պետական գանձիչին հրահանգած է որ ժամանակաշրջանի մը վրայ երկարի վճարումը: Աւելորդ է անշուշտ խորհրդածել: Որեւէ փոքր ձեռնարկի թոյլ իսկ պիտի չտրուէր նման պարտքի մը մէկ հարիւրերորդը ունենալ եւ շարունակել...:

SAMEDI 27 NOVEMBRE A 20 HEURES

GRAND DINER DANSANT

organisé au profit de ses œuvres par

l'U. M. A. F. PARIS

Sous la Présidence effective de
Mme LOUSSIA TER-PETROSSIAN

DANS LES SALONS DU MERIDIEN
81, Bd Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS

Réservation :
43 - 68 - 42 - 04

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն -- Ժերմէի Զ. Շանթ մասնաճիւղին եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու համար կատարուած հոգեհանգիստի եւ մատաղօրհնութեան առթիւ. --

Սէն -- Ժերմէի Եկեղեցւոյ Թաղականութիւն 1000, Տէր եւ Տիկին Պերճ Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Պանտիկեան, Մեսճեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Ճանիկեան 500-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Յ. Էօրտէքեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Գնաճեան 300-ական Ֆր. Տէր եւ Տիկին Ժորժ Պօյաճեան, Տիկին Ալիս Պիւլկիւրեան, Սիմոնեան ընտանիք, Յովսէփ Եալիք, Տիկին Մարի Ուղտենց, Տիկին Սաթենիկ Թիւթէլեան 200-ական Ֆր., Տիկին Լուսարարեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շալճեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մ. Թօքաթլեան, Տէր եւ Տիկին Էսքիճեան, Սվազլեան ընտանիք 150-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Կարապետեան, Յովսէփեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Խոզեան, Օր. Խաչատուրեան, Տիկին Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Պարոնեան, Տիկին Հ. Մէժան, Տէր եւ Տիկին Իսկէնտէրեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժանօ Զարուքեան, Պր. Յովհաննէս Պիրկին, Տէր եւ Տիկին Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Կ. Փանոսեան, Տիկին Ա. Սվազլեան, Պր. Վարուժան Քիթապճեան, Տէր եւ Տիկին Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Ռ. Խաչատուրեան, Սարգիս Կանօզեան ընտանիք, Պուլվար Օտտոյի Կապոյտ Խաչ, Տէր եւ Տիկին Գ. Հօթոթեան, Տէր եւ Տիկին Օր. Վարդուհի Պօյաճեան, Տէր եւ Տիկին Ճ. Մերտինեան, Տիկին Ազատուհի Զալըքեան, Տիկին Ալիս Տէր -- Մինասեան, Տէր եւ Տիկին Պասմաճեան, Տիկին Սէֆէրեան 100-ական Ֆր., Տիկին Վ. Մելքոնեան 50 Ֆր., Ոմն՝ 30 Ֆր:

Վարչութիւնս խորին շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր նուիրատուներուն:

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 15
VENDREDI
15 OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.173 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.173

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԵՐԿՈՒ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑ

Հոկտեմբեր 12-ի եւ 13-ի նիստերուն ատեն, Խորհրդարանը վաւերացուց երկու համաձայնագրեր :

Գերագոյն Խորհուրդը բացառիկ լիազօրութիւններ կը շնորհէ Ելմտական նախարարին, Գ.Խ.-ի Ելմտական յանձնախումբի նախագահին եւ Կեդրոնական Դրամատան տնօրէնին, ասոնց լիազօրութիւններուն մաս կը կազմէ նաեւ ազգ. դրամ հաստատելու հարցին ուսումնասիրութիւնը :

Վաւերացուած է, ինչ որ ամէնէն կարեւորն է, Ռուսաստանի հետ ստորագրուած պայմանագրութիւնը ռուբլիի վերաբերեալ (տե՛ս «Յառաջ», Հոկտեմբեր 14) :

Այս առնչութեամբ է որ տրուած են վերոյիշեալ լիազօրութիւնները, մինչ, Հոկտեմբեր 18-ին, նոյն հարցին կապակցութեամբ բանակցութիւններ պիտի սկսին Մոսկուայի մէջ, վերջնական լուծումի մը յանգելու համար : Եթէ Ռուսաստան ձգձգէ Հայաստանի նոր ռուբլիներ տալը, չի բացառուիր ազգ. դրամ ստեղծելու հաւանականութիւն մը : Այս օրերուն, տոլարը միջտ 2800-էն 3000 ռուբլի (հին) կ'արժէ Հայաստանի մէջ :

❦

ԱՇՈՏ ՍԱՐԳՍԵԱՆ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Հոկտեմբեր 12-ին, Երեւանի մէջ, ատրճանակի երկու գնդակով սպաննուած է Հայաստանի «առեւտրա-արդիւնաբերական» պալատի 45-ամեայ նախագահը՝ Աշոտ Սարգսեան : Դէպքը պատահած է առաւօտեան ժամը 9-ին, իր տան առջեւ, երբ իր կառքը կը նստէր :

❦

ԾԱՌԱՀԱՏՈՒՄԻ ԱՂԷՏԻՆ ՄԱՍԻՆ

Պաշտօնական տուեալներու համաձայն, 1992-93 ձմրան ընթացքին, Հայաստանի մէջ կտրուած են աւելի քան 1,5 միլիոն ծառեր. միայն Երեւան քաղաքին մէջ՝ 120 հազար, ճամբաներու մերձակայ հատուածներու մէջ՝ 200 հազար, Սեւանի ափերին շուրջ՝ 45 հազար ծառեր կացինահարուած են : Դատախազութեան նիստին, ուր յիշուած են վերոյիշեալ տուեալները, ապօրինի ծառահատութեան որպէս գլխաւոր պատճառ ցոյց տրուած է իրապահ մարմիններու թուլութիւնը, եւ եղած են կարգ մը առաջարկներ, որոնց կարգին՝ բնապահութեան ոստիկանութիւն մը ստեղծելու գաղափարը :

❦

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐՈՒՆ

Մոսկուա յայտարարուած արտակարգ վիճակին եւ լուսարգելի իբր հետեւանք, որոնք քաղաքը գտնուող օտարականներու հական իրաւունքներու սահմանափակումներ կ'ենթադրեն, Հայաստանի Մոսկուայի ներկայացուցչութիւնը յայտարարութեամբ մը դիմած է Հայաստանի քաղաքացիներուն, ուր կը յանձնարարէ այս շրջանին Մոսկուա երթալէ խուսափիլ, բացի անխուսափելի պարագաներէ եւ անհրաժեշտ բոլոր փաստաթուղթերով :

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԼԻԵՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ԵՒ ՆԵՐՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՑՈՐՁԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

Թրքական «Հիւրրիյէթ» օրաթերթը Հոկտեմբեր 13-ի թիւով քանի մը մանրամասնութիւն կու տայ Մոսկուայի կովկասեան վեհաժողովին մասին որուն մասնակցած էին նախագահ Ելցինի հետ Լ. Տէր-Պետրոսեան, Է. Շեւարնաձէ եւ Հ. Ալիեւ : Ժողովը ցրուած էր առանց որեւէ համաձայնագրի ստորագրութեան : Թրքական թերթը այս վերջին պարագան կը բացատրէ Մոսկուայի կողմէ առաջարկուած կէտերուն Ալիեւ բուռն ընդդիմութեամբ : Մոսկուա առաջարկած է հետեւեալ կէտերէն բաղկացած ծրագիր մը. ՀԱՊ-ի անդամ կովկասեան հանրապետութիւններու միջեւ սահմաններու ջնջում, իրանեան եւ թրքական սահմաններու ռուսական պաշտպանութիւն, Ռուսաստանի եւ կովկասեան երկիրներու միջեւ ցամաքային ու երկաթուղային ճամբաներու անխափան երթեւեկ, ռուսական զինուորական խարիսխներ՝ կովկասեան հանրապետութիւններուն մէջ :

Ալիեւ խստիւ հակադրած է, առարկելով որ ծրագրին մէջ ոչ մէկ կէտ կայ ազրպէյջանական տարածքներէն հայկական ուժերու ետ քաշուելուն մասին ու մերժած է որեւէ բան ստորագրել :

Ասկէ զատ, թրքական օրաթերթը կը հաղորդէ թէ Ալիեւ դիմած է Էլչիպէյի զինուորական խորհրդական թուրք զօրավարին որպէսզի նախաձեռնէ ազրպէյջանական ազգային բանակին կազմութեան : Թրք. քաղաքական եւ զինուորական շրջանակներ այս դիմումը կը մեկնաբանեն որպէս նշան Ալիեւի Մոսկուայի հանդէպ անապահովութեան եւ Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւնները աշխուժացնելու մտադրութեան : Խնդրոյ առարկայ զօրավարը Էլչիպէյի նախիջեւան մեկնումէն ետք վերադարձած է Անգարա ու տակաւին չէ պատասխանած կատարուած դիմումին :

❦

Նոյն օրուան թրքական աղբիւրներու համաձայն, Ազրպէյջանի քաղաքական ներքին կեանքը հանդարտած չէ Ալիեւի ընտրութեամբ : ՀԱՊ-ի անդամակցութիւնը եւ ռուս զինուորներու վերադարձը ընդդիմութեան կողմէ բուռն բողոքներու թիրախ եղած է ու միանալու ձգտում կը նկատուի ընդդիմադիր կուսակցութիւններու քով : Արդէն Ազգ. ճակատի մեծագոյն խմբաւորումին պարագլուխը, խորհրդարանի նախկին նախագահ Իսա Ղամպարով գործակցութեան առաջարկ ներկայացուցած է Ազգ. անկախութեան կուսակցութեան նախագահ Իթիպար Մէմէտովի :

Ալիեւի դէմ դիրք գրաւած է նաեւ Արտաքին նախկին նախարար Թ. Ղասիմօղլու որ հայրենիքի դաւաճանութեան ամբաստանութիւն կ'ուղղէ Ալիեւի, ազրպէյջանական հողին վրայ հրաւիրած ըլլալով ռուս զինուորները որոնք ազրպէյջանցի ժողովուրդին արիւնը հոսեցուցած են :

Բաքուի քաղաքական դէտերուն համաձայն, ընդդիմութիւնը կը շարունակէ որպէս օրինաւոր նախագահ ճանչնալ Էլչիպէյը ու երկրին հարցերուն կարճ ժամանակէն լուծում չկարենալ գտնելու պարագային Ալիեւ կրնայ վտանգուած տեսնել իր աթոռը :

Օրուան հարցեր

Կ. Ա. Թ. Թ.

ՖՐԱՆՍԱ ԿԸ ՊՆԴԷ ԱՄԵՐԻԿԱ ԿԸ ՅԱՄԱՌԻ

ՔՈՀԼ Կ'ՈՒԶԷ ՄԻՋՆՈՐԴԵԼ

ԿԱԹԹ-ի հարցը անել կացութեան մը առջեւ դրած է Ֆրանսան, քանի Ամերիկա անզիջող դիրք կը բռնէ միշտ եւ ոչ մէկ հարցի շուրջ նուազագոյն բանակցութեան կը յօժարի : Հոկտեմբեր 13-ին, ելոյթ ունենալով Ազգ. Ժողովին առջեւ, Պալատիւր աւելի ճկուն էր եւ վէթօ-ի մասին չխօսեցաւ : Յայտարարեց նոյնիսկ. – «Եթէ մեր ընկերակիցներէն ոմանք կ'ուզեն ձեռնարկել հանգրուանի դրութեան մը, պատրաստ ենք ընդունելու» : Պալատիւր հաւանութիւն կու տայ նոյնիսկ մասնակի համաձայնութեան մը, եթէ մինչեւ Դեկտեմբեր 15 (առեւտուրի համաշխարհային կազմակերպութեան բանակցութեան եզրակացութեան վերջին թուական) հողագործական հարցը կարգադրուած չէ : Պրիւքսէլի մէջ Հասարակապետութեան եւ Միացեալ – Նահանգներու ներկայացուցիչները կրկին պնդած են ամբողջական համաձայնագրի մը վրայ եւ Ամերիկացին՝ Մ. Քանթոր ըսած է որ մասնակի համաձայնութիւն մը թոյլ չի տար յանգիլ լաւ համաձայնութեան մը : Այս վերջինը, շատ վճռական ձեւով կը կրկնէ որ Պլէր Հաուզի համաձայնութիւնը նոր բանակցութեան նիւթ չի կրնար ըլլալ : Դէտ մը նկատած է որ Ամերիկացիին ոճը՝ «շատ չոր եւ կարծր էր» : Քանթոր վերապահ է նաեւ մշակութային ճիւղին շուրջ որ նաեւ կենսական է, այս անգամ ոչ միայն Ֆրանսայի, այլեւ՝ Եւրոպայի համար : Հ. Քոհլ որ հիւրն էր, Հոկտեմբեր 13-ին, ֆրանսական ծերակոյտին, հոն արտասանած իր ելոյթին մէջ առաջարկեց միջնորդել : «Պատրաստ եմ միջնորդի դեր խաղալ համաձայնութեան մը յանգելու համար ամերիկեան խստութեան եւ ֆրանսական անճկունութեան միջեւ» ըսած է Գերմանիոյ վարչապետը :

Աւելորդ չէ, թերեւս, յիշել անհամաձայնութեան գլխաւոր կէտերը որոնք կը վերաբերին երեք մարզերու՝ հողամշակութիւն, մշակոյթ եւ առեւտրական քաղաքականութիւն :

ՀՈՂԱՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆ

1992, Նոյեմբեր 19-ին, համաշխարհային հողագործութեան երկու հսկաները՝ Եւրոպական Հասարակապետութիւնը եւ Միացեալ – Նահանգները համաձայնագիր մը ստորագրեցին Ուաշինկթըն (Պլէր Հաուզի առանձնատունը) որ կը ձգտէր զեղչելու հողագործներուն տրուած օժանդակութիւնները : Կը նախատեսէ 21%-ի զեղչ մը եւրոպական նպաստներէ օգտուող արտադրումներու վրայ : Ֆրանսա կը մերժէ 21%-ի այս սահմանումը, որովհետեւ ան կը խախտէ արտադրումի իր կարողութիւնը : Այս զեղչը կը գործադրուի ապրանքէ ապրանք, Ֆրանսա կը պահանջէ որ ամբողջութիւնը կարենայ մատակարարել : Կը պահանջէ նաեւ որ գոյութիւն ունեցող պահեստները եւ սնունդի օժանդակութիւնը խնդրոյ առարկայ չըլլան, 21%-ի այս կանոնին մէջ : Համաձայնագիրը կը նախատեսէ նաեւ բաց շուկաներ, այսինքն կը պարտադրէ Եւրոպայի իր հողագործական ապրանքներու սպառումին նախ 3%-ը, ապա՝ 5%-ը ներածել :

Համաձայնութիւնը տրամադրութիւն մը ունի որ կ'արգիլէ Միացեալ – Նահանգներուն խնդրոյ առարկայ ընել հողագործական հասարակաց նոր քաղաքականութիւնը համաձայնագրին գործադրութեան շրջանին, այսինքն՝ մինչեւ 1999 : Փարիզ կ'ուզէ որ այս ժամանակաշրջանը երկարաձգուի :

ՄՇԱԿՈՅԹ

Հասարակապետութիւնը (հոս Ֆրանսա առանձին չէ) կ'ուզէ պաշտպանուիլ ամերիկեան ներխուժումին դէմ սինեմայի եւ հեռատեսիլի մարզերուն մէջ : Միացեալ – Նահանգները կրնան, յետագային, յարձակիլ պաշտպանական այն միջոցներու վրայ որոնք կը պարտադրեն, օրինակ, եւրոպական գործերու քօթաներ հեռատեսիլին համար :

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա կ'ուզէ որ Եւրոպա փոխադարձութեան միջոցներ ունենայ դէմ դնելու համար իր այն ընկերակիցներուն որոնք «պարկեշտ» չեն գտնուիր, կամ՝ կը պահանջէ Միացեալ – Նահանգներէն որ ընդունին հրաժարիլ իրենց իսկ «զէնքերէն» (մաքսային իրաւունքներ, ներածումի սահմանափակումներ եւայլն) :

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՓԱՐԻԶ ԵԿԱՒ

Հինգշաբթի, Հոկտեմբեր 14-ին, Փարիզ հասաւ Ղարաբաղի նախագահը (ճշգրտօրէն՝ Պաշտպանութեան պետական կոմիտէի նախագահ) որու կ'ընկերանային փոխվարչապետ՝ Ժիրայր Պօղոսեան եւ իր դրասենեակին պետը՝ Արարատ Դանիէլեան :

Ռոպէր Քոչարեան հրաւիրուած է Դիւանագիտական Միջազգային ակադեմիային կողմէ եւ հաւանական է որ կարգ մը հանդիպումներ ունենայ : Նախատեսուած է նաեւ մամուլի ասուլիս մը, Հոկ. 21-ին :

Դեռ առիթ կ'ունենանք անդրադառնալու :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՄՈՒԼԸ մեծ տագնապ կ'ապրի Ֆրանսայի մէջ եւ գործադուլի զանազան շարժումներ իրարու կը յաջորդեն պատճառ դառնալով որ կարգ մը թերթեր յապաղումով լոյս տեսնեն կամ բնաւ լոյս չտեսնեն : Զորեքշաբթի իրիկուն (Հոկտեմբեր 14-ի թիւ) «Լը Մոնտ» լոյս չտեսաւ, նոյն թուականը կրող Հերսան խմբակի թերթերն ալ («Ֆիկառօ», «Ֆրանս-Սուար» եւայլն) լոյս չտեսան Հինգշաբթի առտու : Նախատեսուած գործադրկումները գլխաւոր պատճառն են այս շարժումին : Հերսան մօտ 1000 աշխատաւորկում կը ծրագրէ :

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ մէջ, 91 կուսակցութիւններ պարտին արձանագրել տալ իրենց

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎՐԱՍՏԱՆԸ՝ ԻՐ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ

ԽԱՉԻԿ ԹՕԼԼՕԼԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

1991-ի Օգոստոսին, Գամսախուրդիա իր վարչապետին, Թենկիզ Սիկուայի պարտադրեց՝ որ հրաժարի: Այս նո՛յնը ըրաւ իր Արտաքին Գործոց Նախարարին, Ճիորճի Խոշթարիայի: 1991-ի Սեպտեմբերին՝ իր թիկնապահները կրակ բացին ցուցարարներու վրայ, վիրաւորելով մի քանի անձ: Զմոռնալ՝ որ 1991-ի Օգոստոսէն մինչեւ Դեկտեմբեր, փլուզումի ընթացքին մէջ էր նաեւ գորբաչովեան Խորհրդային Միութիւնը: Գամսախուրդիա ինքզինքը կը զգար միակ վաւերական հեղինակութիւնը իր երկրին մէջ, քանզի կը գիտակցէր որ Ռուսիան՝ խակապէ՛ս հիւանդ առիւծ մըն էր: Զափի զգացումը կորսնցնելով՝ ան սկսաւ հալածել ոչ միայն իր հին հակառակորդները, այլ նոյնիսկ անոնք, որոնք իր դաշնակիցներն էին, սակայն ոչ այնքան հլու -- հնազանդ որքան ինք կը պահանջէր: Սակայն Գամսախուրդիա բռնակալ մըն էր, եւ ոչ՝ դահիճ մը, եւ նման ղեկավարներ չեն դիմանար, -- կը ստեղծեն թշնամիներ, առանց զանոնք սարսափով անդամալուծելու: 1991 Դեկտեմբեր 20-էն մինչեւ 1992 Յունուար 2, մինչ Խորհրդային Միութիւնը հոգեվարքի մէջ էր, Վրաստանի մանր ղեկավար տարրերու գոյացուցած մէկ զօրաբաժինը կործանեց Թիֆլիսի մայր պողոտան, ռմբակոծեց Խորհրդարանը եւ վերջապէս տապալեց Գամսախուրդիան: Յունուար 6-ին Գամսախուրդիա փախաւ Հայաստան, ապա՝ Չէչէնիա:

Երկրին նոր տէրերն էին նախկին վարչապետ Թենկիզ Սիկուա, հրամանատար Թենկիզ Կիտովանի եւ անկանոն միլիցիաներու գնդապետ մը, Ժապա Իոսէլիանի, որուն զինեալները կը ցուցաբերէին այն վերաբերմունքը որ, անցեալ դարուն, կը ցուցադրէին տխրահռչակ պաշըպօզուքները՝ Օսմանեան կայսրութեան մէջ: Թէեւ ամէնէն ուժ, չունէին ոչ մէկ օրինական դիրք՝ արեւմուտքի մէջ, քանզի տապալած էին ազգին քուէներուն 86 առկոսը ստացած Նախագահը: Գիտակցելով որ Մոսկուան, Պերլինը եւ Ուաշինկթընը շատ կարեւոր պիտի ըլլային, անոնք փնտռեցին օրինականութիւն վայելող Վրացի մը, եւ գտան Էտուար Շեւարնաձէն, որուն հանդէպ աւելի մեծ յարգանք կար Մոսկուայի մէջ, քան՝ Թիֆլիսի, եւ ա՛լ աւելի բարձր համակրանք ի Ուաշինկթըն՝ քան՝ ի Մոսկուա: 1992-ի Մարտին Շեւարնաձէ Թիֆլիս ժամանեց եւ «ընտրուեցաւ» «Պետական Խորհուրդ»ի ատենապետ: Աւելի ճշգրիտ պիտի ըլլար նշել որ զինք ընտրողները՝ նշանակողներ էին, երկրի մանր երեւելիներու այն հատուածն էր, որ կրցաւ արտաքսել Գամսախուրդիան, շնորհիւ Կիտովանիի եւ Իոսէլիանիի զինեալներուն:

Սկիզբը՝ Շեւարնաձէ բերաւ իր հետ օրինականութեան պատմուճանը: Արեւմտեան պետութիւններ զինք եւ իր պետութիւնը պաշտօնապէս ճանչցան, անտեսելով Գամսախուրդիան: (Նոյնը դանդաղօրէն կը պատահի Ատրպէյճանի պարագային, ուր տակաւ իր կարեւորութիւնը կը կորսնցնէ Էլչիպէյ):

Սակայն որքա՞ն ալ կարեւոր է արտաքին գործոց եւ կապերու համար ղեկավարութիւնը՝ նորէն պէտք է ընդգծել որ պետութեան մը վաւերացումը երկրի եւ ազգի ներքին առօրեայի յաջող ղեկավարումին վրայ հիմնուած է ի վերջոյ: Պէտքերու հայթայթումը եւ ապահովութեան ու արդարութեան երաշխաւորումն է հիմնականը: (Նոյնը՝ Հայաստանի պարագային, սակայն հոն Ղարաբաղի հարցը կ'արտօնէ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի կառավարութեան՝ անտեսել ներքին բարեկարգումներու հարցը, կամ ձախողիլ անոնց բարեկարգումին մէջ): 1992-ի Մարտէն Յուլիս, Շեւարնաձէի կառավարութիւնը վայելեց միջազգային յաջողութիւններ եւ ճաշակեց ներքին գործոց ձախողութիւններու անվերջանալի շարք մը, -- Գամսախուրդիային հաւատարիմ զաւառարնակ հայրենակիցներ սկսան կերիլլայական շարժում մը ճի՛շդ այն շրջանին մէջ, ուրկէ կ'անցնի Թիֆլիս -- Սոխումի -- Ռուսիա ճամբան: Նորէ՛ն բազմացան «կուսակցութիւնները», -- 1992-ի ամառը 47 հատ արձանագրուած էին նորէն: (Զմոռնանք, 1990-ի Մարտին՝ 150, 1990-ի Հոկտեմբերին՝ 34): Ռումբեր, ոճիրներ, ցոյցեր եւ ապա Ցալենճիխայի ցուցարարներու վրայ կրակոց, որ սպաննեց մի քանի անձ եւ խուճապի մատնեց ժողովուրդը: Այս բոլորը կը զուգադիպէին անտեսութեան անկումին, որ այնքան դաժան չէր՝ որքան Հայաստանի մէջ, եւ որ սակայն արդարացնել ալ կարելի չէր, քանզի կը բանէին Վրաստանի երկաթուղիները, նաւահանգիստներն ու կայարանները:

Միջոցին, Հարաւային Օսէթիոյ մէջ բազմացած էին բախումները: Յիշե՛լ որ Գամսախուրդիա այդ շրջանի ինքնավարութիւնը ջնջելու անխոհեմ արարքը կիրարկած էր 1991-ին: 1991-էն 1992 փոքր այլ արիւնալի բախումներու շարք մը բեւեռացուցած էին կողմերը: Վրացիներու ինքնավստահութիւնը եւ գիտակցութեան զգացումը բարձր է, -- անոնք մինչեւ 1801 վրացական թագաւորութիւն ունէին, մինչ Հայեր, Աբխազներ, Ատրպէյճանցիներ եւայլն պետութիւն կորսնցուցած էին կամ երբեք չէին ունեցած այդ թուականէն դարե՛ր առաջ: Պետական -- քաղաքական անցեալ ունեցող ազգի մը ինքնավստահութեամբ օժտուած, Վրացիները ամբարտաւան սխալներու շարք մը գործեցին Օսէթիոյ մէջ, ջարդելով մի քանի հարիւր անձեր եւ գաղթական վերածելով հազարաւոր ուրիշ Օսէթներ: Զուգացաւ օսէթական հակահարուածը, հաւանաբար իրագործուած Հիւսիսային Օսէթներու, Չէչէններու եւ թերեւս նաեւ Ռուսերու օժանդակութեամբ: 1992 Յունուարին անոնք անկախութեան դրօշը պարզեցին, եւ այդ օրէն ասդին պատերազմի դաշտ է անոնց դժբախտ երկրամասը: Պատերազմ՝ որ չէր կրնար յաղթանակի յանգիլ Օսէթներուն համար, եւ որ սակայն դանդաղ արիւնահոսութեան մը ենթարկեց Վրաստանը, մինչեւ որ վրայ հասաւ մեծ վէրքը՝ Աբխազիան:

Աբխազիոյ երկրամասը անկախ եղած է վաղ միջնադարուն, ապա ենթարկուած Վրաստանի: Ըստ վերջին խորհրդային վիճակագրութեան, շրջանը ունէր կէս միլիոն բնակիչ (բաղդատման եզր՝ Արցախ ունէր մօտ 180 հազար բնակիչ): Աբխազները իրենց պապական երկրի բնակչութեան 18 տոկոսն էին, Վրացիք՝ 46 տոկոս, իսկ մնացած 36 տոկոսի մէջ կարեւոր էին Հայեր, Յոյներ, Ռուսեր եւ Ուկրանացիներ:

1992-ի Յունիսին Աբխազիոյ տեղական, օրինականօրէն ընտրուած խորհուրդի առաջարկեց Թիֆլիսի որ սկսին բանակցութիւններ՝ Վրաստանը դաշնակցային (ֆետերաթիֆ) պետութեան մը վերածելու: Մերժուեցաւ այս առաջարկը: 1992 Յունիսին Աբխազները խորհրդակցական ժողովներու շարք մը կազմակերպեցին իրենց մայրաքաղաք Սոխումիի մէջ, Ռուսիոյ միանալու հարցին մասին, -- կը գիտակցէին որ իսկական անկախութիւնը դժուար է հողամասի մը մէջ, ուր իրենք այդքան սակաւաթիւ փոքրամասնութիւն էին: Պէտք է ընդգծել որ Աբխազներուն միացած էին, սակայն, ռուս համայնքէն շատեր: Ռուսիոյ միանալու մասին այս խորհրդակցութիւններու շարքը կատղեցուցած էր Վրաստանի բազմաթի՛ւ ազգայնամոլները, եւ մանաւանդ «զօրավար» Կիտովանին: Անոր զինեալները կը գտնուէին Աբխազիոյ սահմանին վրայ, Գամսախուրդիայի վրացի հրոսակներուն դէմ պայքարելու նպատակով: 1992-ի Յուլիսին, մինչ Աբխազ Խորհուրդի նիստերը կը շարունակուէին, Կիտովանիի ուժերը ներխուժեցին Սոխումի, կրակեցին քաղաքի «Խորհրդարան»ին վրայ եւ ահա սկսաւ քաղաքացիական կամ միջ -- էթնիքական նոր պատերազմ մը, որ՝ Օսէթիոյ կռիւներուն եւ ներքին վարչական անկարողութեան հետ միասին՝ կրնայ կործանել Վրաստանը, ահաւոր տնտեսական հարուած մը տալով Հայաստանին ալ:

Ամփոփենք:

Անշուշտ կասկած չկայ որ Կովկասի մահմետականներու զինեալ խմբակներ կ'օժանդակեն Աբխազներուն: Սակայն միջազգային մամուլը կը ստորագնահատէ Աբխազներու եւ Աբխազիա բնակող ռուս (հակա -- վրացի) հատուածի մը վճռակամութիւնը: Ինչպէս կը փաստուի Արցախի մէջ ալ, տեղացի ժողովուրդ մը որ դուրսէն օգնութիւն կը ստանայ, մարտունակ վճռակամ է, եւ ունի քիչ -- թէ շատ պարտաճանաչ ղեկավարներ, -- ահա նման փոքրամասնութիւն մը կրնայ յաղթել շատ աւելի բազմաթիւ եւ միահեծանութիւն պարտադրել որեւէ մեծամասնութեան, ըլլա՛յ ան Ազերի կամ Վրացի:

Երկրորդ՝ ընդգծել Ռուսիոյ քաղաքականութիւնը: Անոնք կը գործածեն Աբխազիան, պատժելու համար Վրաստանը եւ Շեւարնաձէն, ինչպէս, զուգահեռաբար, կը գործածեն Արցախը՝ պատժելու համար Ատրպէյճանն ու Էլչիպէյը:

Երրորդ, եւ այս շատ կարեւոր կէտ է, տարօրինակ ձեւով մը Ամերիկայի քաղաքականութիւնը, Ելցինի հանդէպ այնքա՞ն քաջալերիչ է որ հակա -- ելցինեան տարրեր (մանաւանդ բանակին մէջ) համոզուած են թէ Ամերիկան «Ելցինը պիտի պահէ» Մոսկուայի մէջ եւ պիտի հակադարձէ կեդրոնի մէջ զայն տապալելու որեւէ փորձի: Սակայն Ամերիկա Ելցինի դիրքը ապահովելով կը գոհանայ, բայց այս վերլուծումին, եւ ուրեմն չի կրնար «պատժել» անոր հնազանդող բանակի զօրաբաժինները, երբ անոնք ուղղակի կամ անուղղակի գործի վրայ են՝ կեդրոնէն հեռու ծայրամասերու, ի միջի այլոց Կովկասի մէջ: Այս է, ի միջի այլոց տխրահռչակ Փօլ Կոպլի վերլուծումը ի դէպ: Թմբկահարող մը ան կ'ըսէ, -- «Ամերիկա կ'ուզէր Ելցինը պահել Մոսկուայի մէջ եւ Էլչիպէյը, Բաքուի մէջ, սակայն չգիտակցեցաւ որ առաջինը եւ աւելի կարեւորը պահել՝ կը նշանակէր անոր արտօնել որ ան ալ որոշ զինուորական տարրերու հաւատարմութիւնը ապահովէ եւ տոկալու անոնց «կանանչ լոյս տալ՝ որպէսզի պատժեն Կովկասի անջատողականները»: Ի դէպ, մի քանի անգամ լսած եմ քաջատեղեակ վերլուծողներէ որ խորհրդային նախկին ընտրանին սաստիկ կ'ատէ Շեւարնաձէն, իբր Գորբաչովը մոլորեցնող եւ ուրեմն երբ պատասխանատու՝ համայնավար պետութեան անկումին:

Եւ վերջապէս, Վրաստանի ողբերգական քայքայումի ազդակներու շարքին մէջ շատ մեծ տեղ կը գրաւէ վարչական անկարողութիւնը եւ անզգամութիւնը՝ որուն զուգահեռը կը գտնենք Հայաստանի մէջ ալ: Անշուշտ Վրաստանի մէջ ամէն ինչ կը վերագրեն Աբխազներուն, Օսէթներուն եւ ... Հայերուն, ինչպէս Երեւանի մէջ՝ Ատրպէյճանցիներուն: Սակայն այսօր դուրսէն Թիֆլիս այցելող վերլուծողներն ու դէտերը պատրաստ են հաստատելու թէ ղեկավար տարրերու ապիկարութեան ալ պէտք է վերագրել երկրի անկումի համար պատասխանատուութեան մէկ ծանր բաժինը:

ԱՅՆՃԱՐԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

ԹՈՎՄԱՍ ՀԱՊԷՇԵԱՆ

Մուսա Լերան հերոսամարտի 78-ամեակին առիթով, կուտանք Թովմաս Հապէշեանի «Մուսա -- Տաղի Պապենական Արձագանգներ» գիրքէն (Պէյրութ, 1986) «Այնճարը Երէկ եւ Այսօր» տեղեկատուական - վկայակոչական գրութիւնը, որ հրպանցիկ ակնարկով մը կը ներկայացնէ հայաւանին հիմնադրութեան եւ զարգացման տասնամեակներու խոլովոյթը:

«Այնճարը Երէկ եւ Այսօր» անցեալի յուշերու սոսկ տեղեկագրում մը ըլլալէ աւելի, կոչուած է հում նիւթ հանդիսանալու հայ Սփիւռքի կազմութիւնը կենդանագրող վաղուան պատմագիրին եւ ուսումնասիրողին:

«Ազդակ»

**

Մուսա Լերան բուռ մը հայութիւնը, որ հոգեկան ամուր կապերով զօդուած էր իր լեռներուն ու հնաւանդ թանկագին նուիրականութիւններուն, դժբախտութիւնը կ'ունենար 1939-ին ակամայ լքելու իրեն համար բազմամեայ հայրենիք դարձած լեռնաշխարհը, գալ հաստատուելու համար հիւրընկալ Լիբանանի հողին վրայ, Պեքաայի դաշտին մէջ:

Մուսա Լեռնէն մեր ժողովուրդին գաղթը սկսաւ 1939 Յուլիս 17-ին եւ վերջ գտաւ Յուլիս 20-ին: Իսկ 23-ին, ընտանի կենդանիներու հօտերը հետիոտն հասան Քեսապ, Որոնդէսի վրայով, Կասիոսի լեռնաշղթան ճեղքելով: Թրքական շրջաններէ անցնելու ատեն, ենթարկուեցան թշնամական յարձակումներու: Նոյն օրը նաեւ ժողովրդային գոյքերը ծովու ճամբով փոխադրուեցան Պասիթ կոչուած ծովեզերեայ շրջանը: Քեսապէն հարաւ արեւմուտք, որ եղաւ մեր առաջին կայանը գաղթի ճամբուն վրայ:

Պասիթ մնացինք մէկուկէս ամիս բացօթեայ, ծառերու ճիւղերէ հիւսուած հիւղակներու տակ, ենթակայ՝ ճանճային ահաւոր յարձակումներու եւ հիւանդութեանց:

Թանչքը համաճարակի բնոյթ ստացաւ: 45 օր ետք ձգեցինք Պասիթը, 16 մեռեալ թաղելով հոն:

Պասիթէն նաւով փոխադրուեցանք Թրիփոլի, որ եղաւ մեր երկրորդ հանգրուանը: Մէկ օր ետք երկաթուղիով տարուեցանք Ռայաք: Հոն ալ օր մը հանգիստ ընելէ ետք, բեռնակառքերով հասանք մեր վերջնական կայքը՝ Այնճար:

Սեպտեմբեր 5-ին, երբ Այնճար հասանք, 5838 հոգի էինք, 1100 ընտանիք:

Դարերով ապրած ըլլալով լեռնային միջավայրի մէջ, շնչած ըլլալով նաեւ անապակ օդ ու խմած ըլլալով զուլալ ջուրեր, առօրեայ հացի ստիպողութեամբ ալ կառչած մնալով արօրի ու բրիչի վերանորոգիչ աշխատանքին, մեր պապերը մտքի ու հոգիի խաղաղութեամբ տոգորուած էին երկաթեայ առողջութեան մը եւ իրենց սարերուն վրայ կ'ապրէին ուրախ ու երջանիկ: Թէեւ կեանքը տաժանելի էր եւ հացը դժուար գտանելի, բայց հոգին պայծառ էր եւ երգն ու ծիծաղը ամէնօրեայ ներկայութիւն էին՝ ընդելուզուած իր առօրեային:

**

Այժմ պատմակչիս նոր դարձակէտի մը վրայ կը գտնուէինք: Խախտած առողջութեամբ եւ մռայլ տրամադրութեամբ պիտի յարմարէինք մեզի ներկայացող խորթ միջավայրի խորթ պայմաններուն եւ մթնոլորտին:

Բայց ինչպէ՞ս. պիտի կրնայի՞նք տոկալ:

Աշխարհը պատերազմի մէջ էր եւ մենք գաղթական: Գիշեր ու ցերեկ, տաքին ու պաղին՝ բացօթեայ վիճակ, ապրուստի մտահոգութիւն, մժեղներու, ճանճերու, մլուկներու, ոջիլներու եւ լուերու դժոխքի մը մէջ ինչպէ՞ս կարելի պիտի ըլլար ապրիլ: Պասիթի Թանչքը եւ Այնճարի մալարիան միացած՝ աղէտը կը հասցնէին իր լրումին: Եկեղեցւոյ կոչնակը մահազանգի վերածուեցաւ: Եղան օրեր, երբ 4-5 մեռեալ յանձնեցինք հողին: Մեռելը ամէնօրեայ սովորական երեւոյթ դարձաւ՝ հակառակ Ֆրանսական առողջապահական սպասարկութեանց ձեռք առած միջոցառումներուն:

Հոգեկան բեկեալ տրամադրութեամբ եւ առողջական այս խախտած վիճակով դեռ ստիպողական անհրաժեշտութիւն էր նաեւ բնակարանային շինութեանց առօրեայ աշխատանքին լծուիլը, վերահաս ձմրան ձիւնն ու բուքը դիմագրաւելու տաժանքը: Երկաթեայ տոկունութիւն պէտք էր կանգուն մնալու համար:

Բարեբախտաբար, Ֆրանսական հոգա-

տար իշխանութեանց կարգադրութեամբ, ժողովրդային աշխատանքի անընդունակ տարրերը փոխադրուեցան դրացի արաբական գիւղերը՝ վայելելով Լիբանանի ազնիւ ժողովուրդին անմոռանալի հիւրասիրութիւնը:

1939-ի Հոկտեմբերին, բնակարաններու շինութիւնը սկսած էր եւ տենդագին յաջողութեամբ կը շարունակուէր: Վերջապէս, այս դժնդակ պայմաններուն մէջ ապրելով ու մեռնելով, կարելի եղաւ տուներու շինութիւնը իր աւարտին հասցնել: Շինուեցաւ 1065 տուն եւ ժողովուրդը 1940-ին առժամաբար տեղաւորուեցաւ անոնց մէջ:

1941-ին տեղի ունեցաւ հողերու եւ տուներու վերջնական բաժանումը ժողովուրդին:

Ա՛լ սեփական տուն ու սեփական հողի տէր էինք: Համայնական աշխատանքը վերջ գտած էր, տեղի տալով անհատական նախաձեռնութեանց՝ սեփական կալուածներու վրայ:

Պատերազմի տարիներ էին. չոր հաց մը գտնելը բախտաւորութիւն էր. անգործութեան հետ սովի սպառնալիք կար: Սերմնացու պէտք էր, ցանել պէտք էր, մինչեւ բերքահաւաք դիմանալու ամրութիւն պէտք էր: Նախախնամութիւնը օգնեց: Երկաթեայ կամքով անյաղթահարելի կարծուած կացութիւնները քաջաբար յաղթահարուեցան, մինչեւ որ յաղթականի ազեկան բաւարարութեամբ ողջունուեցան դիւրակեցութեան հնարաւորութիւնները:

Տարիներ անցան եւ կեանքը շատ արագ նպաստաւոր փոփոխութիւններ ընծայեց մեզի:

* *

Հիմա, երբ տխուր յուշ դարձած անցեալին կը նայինք, երանութեամբ՝ Աստուծոյ փառաբանութիւն ընծայելու պարտաւորութիւն կը զգանք:

Երախտագիտական ջերմ զգացումներով կը լեցուինք մարդասէր Ֆրանսայի եւ հիւրընկալ Լիբանանի ազնիւ ժողովուրդներուն հանդէպ, որ ոչինչ խնայեցին մեր գոյատեւութիւնը բառնալու համար:

Հիմա, երբ եկեղեցւոյ կոչնակին հնչիւնը ահազանգ մը չէ այլեւս, այլ՝ հրաւէր մը Աստուծոյ փառաբանութեան, հիմա՝ երբ Այնճարի դպրոցներուն մէջ կը խայտայ խայտաւ սերունդ մը՝ ԱՌՈՂՋ ՄԻՏՔ ԱՌՈՂՋ ՄԱՐՄՆԻ ՄԷՋ իրողութեամբ, հիմա՝ երբ բոլոր հիւանդութիւններն ու հիւանդաբեր մանրէները պարտուած ու ոչնչացած են ընդմիշտ, երախտագիտութեամբ պէտք է յիշենք ու չմոռնանք երբեք Հաւըրտ Գարակէօզեան Մանկանց Դարմանատան կատարած երախտաշատ գործը՝ ի սպաս դրուած նորահաս սերունդներու առողջութեան ամրապնդման: Նոյն շրջագիծին մէջ պէտք է առնել նաեւ Ֆրանսական հոգատար իշխանութեանց կողմէ ընծայուած առողջապահական ծառայական գործը, ինչպէս նաեւ Ջուիցերացի Քոյրերուն եւ Օգնութեան Խաչին բերած նպաստը նոյն ճիւղին:

Առանց առողջապահական այս նուիրումին, ի՞նչ կ'ըլլար վիճակը Այնճարի նորահաս սերունդներուն:

ՇԻՆԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ,
ԳԻՒՂԻ ԲԱՐԵԶԱՐԴՈՒՄ
ԵՒ ԾԱՌԱՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նշեցինք արդէն, որ բնակարաններու շինութիւնը սկսաւ 1939-ի աշնան եւ վերջ գտաւ 1941-ի ամրան: Նոյն տարին ալ տեղի ունեցաւ հողերու եւ տուներու բաժանումը ժողովուրդին:

Մինչեւ 1950 Թուականը ո՛չ ոք քարը քարին վրայ դնելու սիրտ ունեցաւ, հակառակ անոր որ այս ժողովուրդը դարերով ապրած էր քարաշատ երկրի մը մէջ եւ ժայռերը ճեղքելով յղկած ու անոնցմով կառուցանած էր իր ճաշակաւոր բնակարանները, հակառակ անոր որ տասնեակներով վարպետ որմնադիրներ ունէր, որոնք բաւարարած էին ո՛չ միայն իր, այլեւ՝ դրացի Թուրք եւ ալեւի բնակչութեանց կառուցումի բազմաթիւ կարիքները:

Այնճարցին տասը տարի չմտածեց նաեւ ծառամշակութեան մասին. ժողովուրդ մը, որուն կեանքը անցած էր թաւ ու խորունկ անտառներու մէջ եւ մշակած ու հասցուցած էր պտղատու ծառերու ընդարձակ պարտէզներ, վայելելով անոնց հիւթեղ պտուղները եւ տարածուն զով շուքերը, ունկնդրելով եւ օրօրուելով անոնց խորհրդաւոր սօսափիւններովը:

Տասը տարի այս ժողովուրդը կարօտաբաղձ հոգիով երազեց եւ երեւակայեց հայրենի իր ձեռակերտները, իր մրգաստանները, լուսաշող լեռնադագաթները, խորունկ ու խորհրդալի անդունդները, իր էութեան հետ շաղախուած ու միաձուլուած Մուսա Լեռը:

Թ. Հ.

(Շար. 1)

ԻՍԻԻ ՆՈՐ ՀՈՎԻՒԸ՝ ՊԱՏՈՒԵԼԻ ԺԻԼՊԷՐ ԼԵՒՈՆԵԱՆ

Հոկ. 10-ին Իսիի Հայ Աւետարանական եկեղեցին պաշտօնապէս ունեցաւ իր նոր հովիւը, յանձին՝ պատուելի Ժիլպէր Լեւոնեանի: Պաշտօնակոչման արարողութիւնը տեղի ունեցաւ նոյն աղօթարանին մէջ, 250-300 հոգինոց բազմութեան մը ներկայութեան: Անոնց մէջ կը նշմարուէին քաղաքական ու եկեղեցական անձնաւորութիւններ, ինչպէս՝ Իսիի երեսփոխան-քաղաքապետը՝ Ա. Սանթինի, փոխ-քաղաքապետը, Գլամարի փոխ-քաղաքապետ Յ. Արթինեան, հայ կաթողիկէ, առաքելական եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ՝ Հ. Յովսէփ եւ Միւռոն Վրդ., հրեայ համայնքի ռաբբունապետը եւլն.:

Օրուան խօսնակին՝ Գեղամ Պօյաճեանի բարի գալուստի խօսքէն, ժողովրդապետութեան երգչախումբին Օր. Լիտա Պօղանեանի ղեկավարութեամբ երգած երկու օրհներգէն ու վեր. Ալէն Պետիկեանի աղօթքէն ետք նոր հովիւը ողջունեց եկեղեցական Խորհուրդի փոխ-նախագահ Ֆիլիփ Գուլմի, խոստանալով իրենց օժանդակութիւնը. ապա վեր. Ա. Պետիկեան յանուն Փարիզի ու Ալֆորվիլի Աւետարանական եկեղեցիներուն բարի գալուստ ու յաջողութիւն մաղթեց նորեկ հովիւին: Իրմէ ետք խօսք առաւ Միւռոն Վրդ. ծանրանալով հայ համայնքին մէջ գործող երեք Եկեղեցիներու գոյութեան վրայ եւ յիշելով Օրմանեանի միութեան, ազատութեան եւ սիրոյ պատուիրանները:

Իսիի քաղաքապետարանին ողջոյնի խօսքը բերաւ Ա. Սանթինի, բազմաթիւ կրօնական համայնքներու ղեկավար քաղաքապետն ալ իր կարգին նկատելով հովիւ մը, յետոյ մաղթանքներ ներկայացուց պատ. Ժ. Լեւոնեանի: Ցայտագրէն դուրս խօսք տրուեցաւ նաեւ դանձապահ Փասքալ Նիկողոսեանի որ բեղուն գործունէութիւն մաղթեց, որուն յաջորդեցին երիտասարդներու խումբին հոգեւոր երկու երգերը:

Պատ. Ժան Յակոբեան Աստուածաշունչէն մէջբերումներով անդրադարձաւ օրուան հանդիսաւոր իմաստին, շնորհաւորեց ու մաղթանքներ ըրաւ: Անոր ելոյթէն ետք դաշնակահար Վարդան Մամիկոնեան երգեհոնով նուագեց Պախի նախերգանքը, երաժշտական փակագիծով մը ընդմիջելով բանաւոր արտայայտութիւններով կազմուած յայտագիրը:

Պատ. Ժ. Լեւոնեանի խօսքը (հայերէն) ինքնակենսագրական բնոյթ ունէր ուր կարեւորագոյն հանգրուանը կազմած էր Աստուծոյ ծառայութեան ճամբուն ընտրութիւնը: Պատուելին լսաւ թէ ծնած է 1950-ին, երեք գաւկի հայր է ու տասը տարի պաշտօնավարած է Վալանսի մէջ. Իրեն համար կարեւորագոյն էր Աստուծոյ խօսքը տարածել ու համախմբել հօտը խաղաղութեան ու փոխադարձ ճանաչումի ոլորտին մէջ: Ան շնորհակալութեան խօսքով աւարտեց ելոյթը որուն յաջորդեց օրուան աղօթքը ներկայ պատուելիներուն ու նաեւ Ժ. Լեւոնեանի կնոջն ու զաւակներուն մասնակցութեամբ: Երգչախումբին հետ միաբերան երգուած «Հայր Մեր»էն ետք ներկայ ժողովուրդը հրաւիրուեցաւ պիւֆէն ուր մտերիմ մթնոլորտի մը մէջ շարունակուեցաւ օրուան խանդավառութիւնը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԳԼԻՆԹԸՆ Կ'ՕՐԻՆԱԿԷ ԵՒՐՈՊԱՆ

Հիւանդութեան ապահովագրութիւնը նախագահութեան ինը ամսուան շրջանին առաջին կարեւոր նախաձեռնութիւնը կը նկատուի Միացեալ -- Նահանգներու նախագահին: Այդ ինը ամսուան մէջ ան ոչ իր վճռական քայլերով, ոչ ալ տեսողութեան լայն դաշտով մը նկատելի եղաւ. ու առողջապահութեան մարզին մէջ տուած որոշումը առաջին յաղթանակը կը նկատուի: Այդ ծրագրին շնորհիւ, պետութեան հովանաւորութիւնը պիտի տարածուի ամբողջ բնակչութեան եւ յատկապէս այն 37 միլիոն Ամերիկացիներուն վրայ որոնք ոչ մէկ ապահովութիւն ունին եւ որոնք կը կազմեն բնակչութեան 15%--ը: Հակառակ որ տակաւին ոչ մէկ շօշափելի գործի ձեռնարկուած է, արդէն հարցախոյզներու մէջ սկսած է բարձրանալ Գլինթընի վարկանիշը: Ան կը նկատուի Ռուզվէլթէն ի վեր առաջին նախագահը որ առաջնահերթ նկատած է ընկերային մարզը:

Ամէնէն զարմանալին այն է որ Ամերիկացիներու մեծամասնութիւնը կը վաւերացընէ, կը ծափահարէ առողջական եւրոպական դրութիւն մը որ ներշնչուած է հաւաքական զօրակցութեան սկզբունքէն, ինչ որ կը նկատուի ընկերվարութեան նախաշեմը:

Գլինթընի ձեռնարկած ապահովագրութեան փոխարժէքը 80% համեմատութեամբ պիտի վճարեն գործատէրերը, իսկ 20%--ը աշխատաւորները: Այս պարագան բաւական բուռն հակազդեցութիւններ արթնցուցած է հանրապետականներուն եւ շուկայէն որոշ հատուածի մը մօտ: Փոքր ձեռնարկութիւնները մեծագոյն դժգոհներն են, որովհետեւ անոնց գրեթէ կէսը մինչեւ այսօր այս կարգի ոչ մէկ վճարում կատարած է եւ այսօր մինչեւ իսկ փակուելու վտանգին ենթակայ է, կամ գործաւորներուն մէկ մասը գործազրկելու, առողջական ապահովագրութեան նոր նիւթական բեռին պատճառով:

Շատեր հարց կուտան թէ Միացեալ – Նահանգներ որ ազատ ձեռնարկութեան ախոյեան մըն է, այս նոր քայլով կը հակի դէպի ընկերաժողովրդավարութի՞ւն: Ոչ միայն հանրապետականները, այլ նաեւ շատ ուրիշներ լրջօրէն մտահոգուած են այս երեւոյթէն: Մանաւանդ որ Պետութեան հակակշռին ենթակայ ապահովագրութեան դրութիւն մը նոր փաստ կը նկատուի դէպի իշխանութենէն թելադրուած տնտեսութեան մը հակումին: Այսուհանդերձ, այնպէս կը թուի որ Նախագահ Գլինթըն մտադիր չէ տեղի տալու եւ հրաժարելու ամերիկացի ժողովուրդը հիւանդութեան ապահովագրութեամբ օժտելու որոշումէն, նոյնիսկ եթէ եւրոպական օրինակը կըրկնող քայլ մը ըլլայ ատիկա:

ՔԱՂՀԱՆ

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

– 16 –

ՄԵԾ ՎԱՍՏԱԿԱՒՈՐԸ

Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանի տաղանդաւոր այս սանուհին, որ կանացի դասին պաշտպան պիտի կանգնէր եւ պիտի տար երեք վէպեր այն օրերու լաւագոյն աշխարհաբարով, 1880--ին լոյս ընծայեց Աշխարհաբար Հայ Լեզուն խորագրին տակ գրքոյկ մը, ուր ջատագով կը հանդիսանայ աշխարհաբարին ու կը պահանջէ, որ կազմուի հայագէտ անձերէ ակումբ մը, որ իրաւունք ու պաշտօն ունենայ կանոնաւորելու աշխարհաբարը: Գրքոյկը որ լոյս տեսած էր Դպրոցասէր Տիկնանց Ընկերութեան օգտին եւ նուիրուած էր անոր սանուհիներուն, այս ձօնով կը սկսէր. – «Հայ կուսանք, չքնաղ ծաղկունք հայ դարնան, ձեզ կը նուիրեմ այս դուգնաքեայ գիմ էջերն: Հայ կուսանք, դո՛ւք յոյսն էք դո՛ւք ապագան էք, ձե՛զ աշխատութիւնը, ձե՛զ պատիւը»:

Եւ ահա գրական ասպարէզ կ'իջնէ Արփիար Արփիարեան իր խումբով: Իսկական սերունդ մըն է արդէն ան, որ կուգայ հայ կեանքը յեղաշրջել իր բազմաթիւ մարզերուն մէջ, եւ առաջին հերթին՝ գրականութիւնը տանիլ իր ճշմարիտ կոչումին: Հայ աշխարհաբարը իր կատարելութեան հասցնելու հոգը եւս անոր մնաց՝ զայն նուիրագործելով գրականութեան մէջ:

Արփիարեան տեսակ մը ռահվիրան էր այս խումբին, բայց ան մեծ եղաւ իր շուրջիններուն հետ միայն: Լեւոն Բաշալեան եւ Գրիգոր Զօհրապ, Տիգրան Կամսարական եւ Երուանդ Օտեան, Մելքոն Կիւրճեան եւ Հրանտ Ասատուր, եւ դեռ ուրիշներ որոնք պիտի յիշուին այս անուններու կողքին յաջորդ տասնամեակին մէկական բարձունք կազմեցին իրենց կարգին, նոր աշխարհաբարին սիւները դառնալով:

Արեւմտահայ աշխարհաբարը դեռ բիւրեղացած չէր սակայն անոնց գրչին տակ առաջին օրէն Գրաբարի հետքերը դեռ կը յամենային անոնց գրութիւններուն մէջ: Սերունդ մը առաջ, գրականութիւն ընել չսկսած նախ ունեցեր էին լեզուի մտահոգութիւնը. իրենց ներշնչումներուն արտայայտելու համար՝ դեռ լեզու մը չունէին: Արփիարեան եւ իր խմբակը գրականութիւն ընել սկսան խկոյն, այն լեզուով որ գտան. այդ լեզուն արդէն կար, եւ սկսաւ աւելի եւս կոկուիլ իրենց գրականութեան մէջ. այս անգամ լեզուն էր որ պարտական կը մնար գրականութեան. աւելի ուշ ու անոնք ա՛լ քալեցին միասին:

Այնպէս որ բոլոր այդ անունները որ թուեցինք՝ ճամբայ ելան դեռ ոչ իրենց լեզուն գտած եւ ոչ ալ ոճը. անոնք վճռեր էին միայն ժողովուրդին հետ քալել, անկէ ծծել իրենց աւիշը, խառնուիլ անոր հոգերուն, ու զայն քաշել իրենց ետեւէն: Այդքանը բաւ էր արդէն:

*

Հայկական Պառնասը քայլ չնետեց կեանքին հետ: Հայ բանաստեղծութիւնը սկիզբէն սերտ չփարեցաւ աշխարհաբարին՝ ինչպէս փարեր էր արձակը:

Հ. Ղեւոնդ Ալիշան եւ իր արժանաւոր սանը՝ Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան, որոնք իրենց հայրենասիրական երգերով փոթորկեցին հայ հոգիները անցեալ դարուն, եւ փառքի էջեր ապահովեցին իրենց հայ գրականութեան մէջ՝ դասական հայերէնէն դժուար կրցան զատուիլ. ու կ'արժէ ընդգծել որ աւելի զմայլանքով կը կարդացուին իրենց գրաբար քերթուածները քան այն գործերը, որոնք յօրինեցին իրենց օրերու աշխարհաբարով:

Պետրոս Դուրեանով կը սկսի արեւմտահայ աշխարհաբարը գեղեցկանալ բանաստեղծութեան մէջ: Դուրեանի քերթուածները պիտի ապրին բոլոր սերունդներուն հետ, իսկ իր աշխարհաբարը թարմ է նոյնպէս դար մը յետոյ, հակառակ այն դիմայեղումներուն որ մեր լեզուն կրեց այդ մէկ դարու ընթացքին:

Մխիթարեանց շունչին տակ ծլած ու մեր գրականութեան եկող քերթողներու սերունդը՝ իր հետ բերաւ Մխիթարեանց կրթարաններու լեզուն, որ սերունդ մը ետ կը տանէր զանոնք Պէշիկթաշլեանի օրերուն: Ոմանց համար շատ դիւրին եղաւ կեանքին հետ քալել. Ծերենց եւ Թղլեան արդէն զատուեցան իրենց վէպերուն եւ թատերգութեանց մէջ. բանաստեղծներն էին որ աւելի յամառ մնացին: Թովմաս Թէրզեան, օրինակ, Պէշիկթաշլեանէն ետք մեծագոյն դէմքը զոր Մխիթարեանները տուին բանաստեղծներու իրենց այդ սերունդին՝ գրաբար հիւսեց իր ամէնէն խոր ու ամէնէն գողտրիկ ներշնչումները:

Գրաբարի լուծը չկրցան թօթափել նաեւ նոյն շրջանի միւս բանաստեղծները, որոնք նոյնպէս կուգային Մխիթարեաններէն, ինչպէս Ղեւոնդ Ալիշան... ինչպէս Խմմանուէլ Եսայեան, Կարապետ Գարագաշ եւայլն. իսկ Մկրտիչ Աճէմեան աւելի բարեբախտ եղաւ:

Ժամանակաշրջանը ուրիշ բանաստեղծներ ալ ունեցաւ աւելի կամ նուազ տաղանդով:

Խորէն Նարպէյ անոնց գլուխը կուգայ, ու իր լեզուն մինչեւ հիմա կը մնայ ընդունելի:

(Շար. 46)

(Շար. Ա. էջէն)

Թեկնածուները Նոյեմբեր 7-էն առաջ, Դեկտ. 12-ի երեսփոխանական ընտրութիւններուն համար: Կարգ մը կուսակցութիւններ, ինչպէս Ռուսաստանի Համայնավար կուսակցութիւնը դուրս կը մնան: «Իւմանիթէ» զարմանք կը յայտնէ որ Օլէկ Շենինի Համայնավարներու Միութիւնը, չատ աւելի արմատական, արտօնուած է: Միւս կողմէ, Գորպաչով չի բացառեր նախագահական ընտրութիւններու առեն (ըսկըզբունքով Յունիսին) իր թեկնածութիւնը դնել:

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ճամբան որ բաց կը նըկատուէր այլեւս Ֆրանսայի համար, 94-ի ֆութպոլի Մոնտիալին, թերեւս չբացուի Հոկտեմբեր 13-ի պարտութենէն ետք: Ֆրանսական խումբը 2 - 3 պարտուեցաւ Իսրայէլէն իր իսկ դաշտին վրայ, Փարք տէ Փրէնս: Այս պատճառաւ ճակատագրական է Նոյեմբեր 17-ի մրցումը Պուլկարիոյ հետ: Ներկայիս Ֆրանսա մէկ կէտի առաւելութիւն ունի Պուլկարիոյ վրայ (13 - 12) որ պիտի գայ անպայման յաղթելու մտադրութեամբ:

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆԻ տեղկագիրը որ փոխանակ «Հաստրակապետութեան Նախընտրութեան» գովքը հիւսելու, կը փաստարկէր ազատ փոխանակութիւնը գրաքննուեցաւ, այսինքն ելմտական յանձնախումբը գայն բարձի թողի ըրաւ, ինչ որ նախընթաց չունի, կ'ըսէ «Լիպերասիոն» երեսփոխանի մը պատմութեան մէջ: Տէվէճեան կ'առարկէ. -- «Կ'ըսուի թէ ազատ փոխանակութեան վարդապետական աշխատանք մը տարած եմ, բայց, ճիշդ հակառակն է. սկիզբը, երբ այս աշխատանքը սկսայ կ'ուզէի փաստել որ հասարակապետական նախընտրութիւնը օգտակար է Ֆրանսայի: Կարդալով տնտեսագէտներու տեղեկագիրները կամ աշխատանքները եւ արտաքին հաշիւները ուսումնասիրելով, կարծիքս փոխեցի, նախապաշարումներս ինկան»: Տէվէճեան ինքզինքը աջին՝ ձախին կը զետեղէ եւ այսօր չատ առանձին կը զգայ:

ՓԱՓԱՆՏՐԷՈՒ կառավարութիւնը կազմեց հիներ առնելով եւ տեղաւորելով նաեւ իր ընտանեկան պարագաները: Մելինա Մերքուրի կը վերադառնէ Մշակոյթի իր նախարարութիւնը, կինը՝ կը դառնայ իր անձնական գրասենեակին պետը (նախկին օդանաւային օթէս), տղան՝ Ժորժ կը նշանակուի Արտաքին ենթանախարար, կնոջը՝ Միմիին զարմիկը պիտի օգնէ Մելինա Մերքուրիին, անձնական բժիշկն ալ Առողջապահութեան նախարար է: Դեռ կան ուրիշ բարեկամներն ալ որոնք չեն մոռցուած: Դէտերու կարծիքն այն է որ Փասոքը ոչ մէկ դաս քաղած է 1989-ի իր ձախողութենէն:

ԵՐԵՔ ՄՈԼԴՈՎԱՑԻՆԵՐ մահուան դատապարտուած են ինքնահռչակ «Դնեստրի Հանրապետութեան» ռուսախօս անջատողականներուն կողմէ: Ահաբեկչութեամբ մեղադրուած, երեք Մոլդովացիները ձերբակալուած էին 1992 Յունիսին: Ռումանիոյ նախագահը՝ Իլիէսքու կոչ ըրած է Ռուսաստանի նախագահին որպէսզի արգելք հանդիսանայ որ «անոնք համայնավար դուլագի բարբարոսութեան վերջին զոհերն ըլլան»:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ Արժանիքի ազգ. կարգի մեծ խաչի շքանշանները յանձնեց Է. Պալատիւրի, ճշդելով որ՝ «Պատմութեան կ'իյնայ մատնանշելու իր արժանիքները»: Այս մեծարանքը մաս կը կազմէ հանրապետական աւանդութեան: Ռոքէ նախարարապետ կ'արժանանայ այս շքանշանին վեցամսեայ պաշտօնավարութենէ ետք: Եթէ Միթերան չէր տուած Շիրաքի, պատճառն այնէ ր որ ան արժանացած էր արդէն այդ պատիւին, անցեալին, երբ նախարարապետն էր Ժիսքար տ'Էսթէնի:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Լիոն -- Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղի վարչական կազմը բոլոր ընկերուհիներով, կը յայտնէ իր խորին ցաւակցութիւնները ընկերուհի Լուսաբեր Մանուկեանին, Տիկին Միշէլ Մանուկեանին եւ զաւակներուն, Պր. Սերժ Մանուկեանին եւ զաւակներուն ինչպէս նաեւ հարազատներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն, իրենց զաւկին, ամուսնոյն, հօր եւ եղբօր Շարլ (Կարպիս) Մանուկեանի մահուան առիթով:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – ՊՈՒՔ ՊԷԼ ԷՌ. --

Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Փամպուքեան կը նուիրեն 200 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման ի յիշատակ վերջին փիլիկեանի (ծնեալ՝ Ղազարեան):

SEMAINE CULTURELLE
ARMENIENNE
A VILLEURBANNE

OCTOBRE 93

Du 8 au 16 OCTOBRE

La Salle «Gérard Philipe» présente :
— *LE CHANT DE KARASTAN*, chorégraphie de Michel Hället Eghayan;
Renseignements au 78 85 79 97.

Du 13 au 17 OCTOBRE
FESTIVAL DU CINEMA ARMENIEN
au «Cinéma Le Zola»
117, Cours E. Zola — Villeurbanne
— 16/10 à 20h45: *Les Saisons* de Pelechian
— 16/10 à 21h30: *Les Chevaux de Feu* de Paradjanov
— 17/10 à 15h: *Nahapet* de Malian.
Festival organisé par la M.C.A.V. et le Cinéma Le Zola.
Renseignements au 78. 93. 57. 43.

LE CINEMA ARMENIEN

CENTRE GEORGES POMPIDOU

— SALLE GARANCE —
9 Juin — 18 Octobre

DIMANCHE 17 OCTOBRE

14 h 30 : *Le convoi sauvage* (R. Sarafian),
17 h 30 : *Le cantique des cantiques* (R. Mamoulian),
20 h 30 : *Komitas* (Don Askarian).

LUNDI 18 OCTOBRE

14 h 30 : *Le chien pie courant le long de la mer* (K. Guevorkian),
17 h 30 : *Le Phalanstère* (S. Stiopal),
20 h 30 : *La furie de l'or noir* (R. Mamoulian).

— *Fin* —

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 16, տօն է Սրբոց Աւետարանիչացն Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասու եւ Յովհաննու:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի առաւօտեան ժամը 10-ին:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝ ՄԻՒՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ:

COMMUNIQUÉ

ASSOCIATION ARMENIENNE
D'AIDE SOCIALE
77, rue La Fayette — 75009 PARIS
Tél: 48 78 02 99 / Fax: 42 80 61 45

Les trois maisons du troisième âge entièrement rénovées, restructurées et ayant l'agrément de la cure médicale peuvent accueillir des pensionnaires soit en hote payant, soit pris en charge par l'Aide Sociale.

Pour tous renseignements, prière de contacter les directions des établissements.

MONTMORENCY : Melle YAVER
44-50, Ave. Charles de Gaulle
Tél: 39 83 20 67
Fax: 34 28 37 17

GONESSE : M. FESDJIAN
7, rue de l'Eglantier
Tél: 39 85 24 24
Fax: 34 53 95 23

ST-RAPHAEL : Mme GARABEDIAN
107, Ave. du Marechal Lyautey
Tél: 94 95 00 30
Fax: 94 95 71 43

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿԵՐԸ, ՈՐՈՆՔ ԱՆՓՈՓՈԽ ԵՆ 1991 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ Ի ՎԵՐ ՀԱԿԱՌԱԿ ՎԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԾԱՆՐ ԲԵՌԱՆ, ՅԱՒԵԼՈՒՄ ՊԻՏԻ ԿՐԵՆ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ:

ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

Meubles
Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Recherche

Ecole arménienne cherche local à louer ou à partager
Téléphonez SVP à l'un des numéros suivants :
43. 98. 15. 59 / 45. 43. 66 56
Après 19 heures.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Դպրոցական գործունէութեան յարմար վայր մը՝ Փարիզի մէջ, վարձու կամ միասնական գործածութեան համար. հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն՝
43 - 98 - 15 - 59
45 - 43 - 66 - 56
ժամը 19-էն ետք:

ՕԹՈՔԱՐՈՎ ԶԲՕՍԱՊՏՈՅՏ ԴԷՊԻ REIMS

Փարիզի Խսաեան Սանուց Միութիւնը կը կազմակերպէ օթոքարով զբօսապտոյտ մը դէպի Ռէնս, Կիրակի, Հոկտեմբեր 17-ին: Մեկնում առաւօտեան ժամը 8-ին, Օփերայի հրապարակէն: Վերադարձ ժամը 20-ի շուրջ, նոյն տեղը:

Այցելութիւն Ռէնսի Մայր տաճարը, Շամփանեըի գինեգործատուները եւ այլ տեսարժան վայրեր: Ցերեկին ճաշ ճաշարանի մը մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին խսաեանցիներ եւ համակիրներ:

Մասնակցութիւն 200 Ֆր. ճաշը ներառեալ:

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով կը խնդրուի արձանագրուիլ անյապաղ, հեռաձայնելով. --
43 – 08 – 12 -- 06
կամ՝
46 -- 56 -- 14 -- 53

MCA-Villeurbanne

A la M.C.A. de Villeurbanne, il est désormais possible de suivre, de façon permanente :

—des cours d'arménien (niveau débutants);

— des cours de gym / modern jazz

— des cours de danse arménienne et bientôt peut-être des cours de théâtre.

Pour tous renseignements ou inscriptions n'hésitez pas à nous téléphoner : au 78. 93. 57. 43 ou passer à la M.C.A.V.

Permanence du mardi au samedi : 10h - 12h — 14h - 19h.

Soirée Choucroute

organisée par la Section *«Issahakian»* de la Croix Bleue de Bagneux-Cachan

le Samedi 23 Octobre à 20 heures

A l'Ecole Primaire *Rabelais*
2, rue Rabelais, MONTROUGE
autobus : 128 ou 68
Arrêt : Mairie de Montrouge

Participation aux frais : 120 F.
Enfants de 5 à 12 ans : 100F.

Réservation :
Tél. : 46 64 02 92 (avant 13 heures)
47 02 83 27
Avant le 16 Octobre.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 16-17
SAMEDI-DIMANCHE
16-17 OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5.00 Ֆ

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.174 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.174

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՊՐԻԽՍԷԼ ՏԸԼՈՐ - ԱԶՆԱՒՈՒՐ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Հոկտեմբեր 12-ին Հայաստանի Շրջուն դեսպանը՝ Շառլ Ազնաւուր, Պրիւսէլի մէջ, տեսնուած է Եւրոպական Յանձնախումբի նախագահ՝ Ժագ Տըլորի հետ եւ յայտնած ըրած որպէսզի եւրոպական Համայնքը նոր օժանդակութիւն մը բերէ Հայաստանի, որու վիճակը մտահոգիչ է: Ազնաւուր յայտնած է նաեւ թէ բազմազգեան ուժ մը պէտք է ղրկուի խաղաղութեան պահպանման համար, նկատի առնել տալով որ Հայաստան միակ կայուն երկիրն է շրջանին մէջ: Ըսած է որ հրաշալի բան կ'ըլլար եթէ Եւրոպան Հայաստանի տար ինչ որ կուտայ Եուկոսլաւիոյ, բայց, այդքան ալ պահանջատէր պէտք չէ ըլլալ եւ ինչ որ տայ, երախտագիտութեամբ կ'ընդունուի: Տըլոր յիշեցուցած է որ Համայնքապետութիւնը արդէն 6,5 միլիոն էքիւ տուած է Փետրուարին (էքիւն = 6,63 Ֆր.):

*

Աշոտ Սարգսեանի սպանութեան կապակցութեամբ, կը յիշուի որ քանի մը օր առաջ վիրաւորուած էր երեսփոխան՝ Պաւէլ Ամատրեան եւ թէ քաղաքական բազմաթիւ դէմքեր սպառնալիքներ կը ստանան: Ցարդ չեն յայտնաբերուած փոխադրութեանց պատասխանատու՝ Հ. Խանջեանի եւ ՔԱ-ԿԷ-ՊԷ-ի նախկին տնօրէն Մ. Եուզբաշեանի մարդասպանները:

*

– ՍԷ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի հերթական նախագահի անձնական լիազօր ներկայացուցիչ՝ Մաթիաս Մոսպէրկի գլխաւորած պատուիրակութիւնը որ քննական շրջապտոյտ մը կատարեց Հայաստան, Արցախ եւ Ազրպէյճան, Հոկտ. 14-ին անցած է Վիէննա ուր զեկուցում պիտի տայ ՍԷ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի հայոյն խումբին, այցելութեան արդիւնքներուն մասին: Կ'ակնկալուի որ բոլոր այս քայլերը քննարկուին Հոկտեմբեր 18-ին Հռոմ գումարուելիք Մինսկի խումբի նոր ժողովին:

– Հոկտեմբեր 15-ին, Ստեփանակերտի մէջ պաշտօնական բացումը կատարուած է միջազգային Կարմիր Խաչի գրասենեակին: Ներկայ եղած են կառավարական անդամներ:

*

ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻԻ ԾՐԱԳՐԻՆ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄԸ

Հոկտեմբեր 11-ին կառավարութիւնը խորհրդակցական նիստ մը գումարած է նուիրուած աղէտի գօտիի վերականգնման եւ շինարարական աշխատանքներու ծրագրին քննարկման: Նշուած է, որ այս նոր ծրագրին մէջ ճշդուած են վերականգնման նախագիծի մօտեցումներն ու սկզբունքները, որոշուած են նպատակակէտերու գործադրութեան ծաւալները մինչեւ 2000 թուական:

*

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ»

Գալիֆորնիա հիմնուած «Հայաստանի Մանուկներու Հիմնադրամի» նպատակն է նիւթական օժանդակութիւն կատարել Հայաստանի կարօտեալ երախաներուն: Ներկայիս ամսական 10 տոլար նպաստ կը ստանան բոլորովին ծնողազուրկ կամ ի-

բենց մայրը կորսնցուցած երախաները: Կարելիութեան սահմաններուն մէջ օժանդակութիւնը կը ծաւալի:

*

ՄԵԾՆ - ԲՐԻՏԱՆԱՅԻ ԴԻՒԱՆԱԳԷՏՆԵՐԸ ՓՈԽ - ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՄՕՏ

Արտաքին նախարարի Ա. տեղակալ Ժիրայր Լիպարիտեան Հոկտեմբեր 11-ին ընդունած է Մեծն - Բրիտանիոյ եւ Հիւսիսային Իռլանտայի Պետական նախարար Տակլըս Հոգն ու իրեն ընկերացող Ռուսաստանի եւ Հայաստանի լիազօր դեսպան՝ Պրայըն Ֆոլը: Հանդիպումը նուիրուած էր Արցախի հարցին կարգադրութեան նպատակով ՍԷ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի Մինսկի խումբին տարած աշխատանքներուն արդիւնքներուն: Հիւրերը հետաքրքրութիւն ցոյց տուած են նաեւ շրջանին մէջ զէտերու տեղաբաշխման եւ խաղաղարար ուժերու տեղադրման հարցերուն: Քննարկուած են նաեւ երկկողմանի յարաբերութիւնները, յատկապէս Հայաստանի տնտեսութեան այն ճիւղերը, ուր կարելի է կատարել բրիտանական արդիւնաւէտ ներդրումներ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏՊԱԳՐԻՉ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ (ռոթաթիւիսթ) գործադուլն է որ պատճառ կ'ըլլայ բազմաթիւ օրաթերթերու լոյս չտեսնելուն կամ յապաղումներուն, ծանր հարուած մը բերելով մամուլին որ առոր պէտք չունի, ինչպէս կը խոստովանի նոյնիսկ «փարիզեան Սէ - Ժէ - Թէ դիրքի միջարհեստակցական» կոմիտէի նախկին ընդհ. քարտուղարը: Այս գործադուլը, կ'ըսէ, մահացու հարուած մը կրնայ տալ մամուլին: Հոկտեմբեր 14-ին լոյս չտեսան «Ֆիկառօ», «Ֆրանս - Սուար», «Փարի - Թիւրֆ», «լէ գ'էֆօ»: «Մոնտ» յապաղումով լոյս տեսաւ Հինգշաբթի իրիկուն (Հոկտեմբեր 15-ի թիւ): Այս խանգարումները, կը բացատրէ «Լը Մոնտ» մասամբ հետեւանք են թերթերու պատրաստութեան մեթոտներու արդիականացման, բայց մամուլը ընդհ. կերպով շատ տագնապալի կացութեան մէջ է: Նոյն «Լը Մոնտ»ը կը յիշէ ծանուցումներու պակասը, պատրաստութեան գիներու յաւելումը եւայլն: Եւ այս կը վերաբերի փարիզեան ֆրանսերէն օրաթերթերու: Ի՞նչ աւելցնել հայերէն օրաթերթերու պարագային որ ոչ միայն զուրկ են առեւտրական ծանուցումներէ այլեւ ամէն օր հայերէն ընթերցող ալ կը կորսնցնեն..: 300 - 400 բանուորներ ալ ցոյց մը ըրին Փարիզ, Հոկտեմբեր 14-ին, բողոքելով անձնակազմի նախատեսուած սեղմումներու դէմ:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ արխազ անջատողականներու յաղթանակը տեղահան ըրած է շուրջ 200 հազար վրացի բնակիչներ որոնք գաղթականութեան լեղի համը առած, ճամբաներուն վրայ կը դեգերին Շեւարնածէի եւ Գամսախուրդիայի զօրքերուն միջեւ եւ որոնց կը հրահանգուի կողմնորոշուիլ: Զօրս տարուան ներքին պատերազմներու հետեւանքով, երկիրը սնանկացած է եւ ողբերգական վիճակի մէջ է: Շեւարնածէ տոկոսղական օգնութիւն ուզած է Իրանէն: Ցուրտը ծայր տուած է արդէն եւ գաղթական մը կը պատմէ. - «Հողը սառած էր, զինակներն ալ չկրցանք թաղել: Ձգեցինք լեռները, ծածկոցներու մէջ փաթթուած»: Գաղթը տեղի կ'ունենայ 3000 մեթր բարձրութեան վրայ, շատեր կը մեռնին ցուրտէն եւ սովէն: Արխազիոյ այս գաղթականները պատանդներ են այլեւս հակամարտ կողմերու ձեռքը եւ ոչ ոք կ'ուզէ տէր ըլլալ:

«ՊՐԱՒԴԱ» մինչ արտօնութիւն չունի լոյս տեսնելու: Կոմսոմոլկայա Պրաւդա-ի տուած հարցազրոյցի մը ընթացքին, «Պրաւդա»ի խմբագրապետը՝ Կ. Սելեզնիեւ կը յայտարարէ որ Մամուլի նախարարութենէն հեռաձայնած են իրեն եւ 3 պայմաններ դրած թերթին վերհրատարակութեան համար. - 1) Խմբագրապետը պէտք է պաշտօնազրկուի. 2) Թերթին անունը կը փոխուի (Պրաւդա ճշմարտութիւն կը նշմարէ). 3) արձանագրութիւնն ալ տարբեր կ'ըլլայ: Եթէ այս պայմանները չգործադրուին, թերթը վերջնապէս կը թաղուի: Յստակ է որ մամուլը հսկողութեան տակ կ'առնուի եւ արդէն ուրիշ թերթեր ալ նմանօրինակ սպառնալիքներ ստացած են: Ասոնց կարգին՝ Խորհրդարանի պաշտօնաթերթը՝ Սովետսկայա Ռոսիա:

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԸ քուէարկեց երմտական օրինագիծին մէկ տրամադրութիւնը որ

(Շար.ը Դ. էջ)

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

«Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի Հոգաբարձուների Խորհուրդը կոչ է արել մեր հայրենակիցներին, բոլոր սփիւռքահայ կազմակերպութիւններին՝ իրենց մասնակցութիւնը բերել «Ձմեռ 93/94» առաջնահերթ ծրագրին, ապահովելու համար Հայաստանի բնակարաններ, դպրոցների եւ հիւանդանոցների ջեռուցումը, հացի գործարանների եւ ջրամատակարարման կայանների անխափան աշխատանքը:

Յուցաբերելով մեծ հայրենասիրութիւն, խնդրի կարեւորութեան գիտակցում, ԱՄՆ-ու UAF կազմակերպութիւնը որոշել է Հիմնադրամի հետ համատեղ իր մասնակցութիւնը բերել «Ձմեռ» ծրագրին: Պայմանաւորուածութեան համաձայն, UAF-ի անդամ «LINCY» հաստատութիւնը պիտի եռապատկի «Ձմեռ» ծրագրի համար Հիմնադրամին յատկացուած գումարները եւ մասնակցի վառելանիւթի գնման եւ փոխադրութեան բոլոր աշխատանքներին:

Մենք ծրագրում ենք Սփիւռքում Հիմնադրամի կառոյցների միջոցով գալիք մի քանի շաբաթներում մինչեւ 7 միլիոն տոլար հաւաքագրել, որը եռապատկելով դառնալու է 21 միլիոն տոլար:

«Հիմնդրամի» Հոգաբարձուների Խորհրդի նախագահութիւնը, բարձր գնահատելով UAF-ի վարչութեան ազգային գիտակցութեան գործնական դրսեւորումը, իր պարտքն է համարում եւս մէկ անգամ հաւաստիացնել մեր հայրենակիցներին, որ ծրագրի իրականացման ամբողջ ընթացքը կատարուելու է Հիմնադրամի անմիջական վերահսկողութեան ներքոյ:

Մենք կրկին կոչ ենք անում մեր ժողովրդին ի Սփիւռս աշխարհի իրենց դրամական յատկացումները ուղարկել «Հայաստան» Հիմնադրամի տեղական կամ կենտրոնական հաշիւներին ամենաուշը մինչեւ Նոյեմբերի 15, որպէսզի կարողանանք անհրաժեշտ վառելանիւթի եւ էներգիայի այլ աղբիւրների ձեռք բերումը կատարել ժամանակին եւ ապահովել Հայաստանի բնակչութեան ձմեռնային կարիքները:

Վստահ ենք, ազգովին պատուով դուրս կը գանք այս փորձութիւնից՝ մեր միասնականութեամբ եւս մէկ անգամ կը փաստենք հայ ժողովրդի վճռականութիւնը՝ հաստատակամօրէն կայացնել Հայոց Անկախ Պետականութիւնը:

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱՏՆԱՅԻՆ ՀԱՇԻՒՆԵՐԸ
CENTRAL BANKING ACCOUNTS OF
THE «HAYASTAN» ALL-ARMENIAN FUND

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ
Հաշուի համար՝ 700606 (ռուբլի)
001070102 (տարադրամ)
«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ
Նալբանդեան 6, Երեւան-375010, Հայաստան

THE CENTRAL BANK
OF THE REPUBLIC OF ARMENIA
Accnt N° 700606 (rouble)
N° 001070102 (currency)
«HAYASTAN» ALL-ARMENIAN FUND
Nalbandian 6, Yerevan-375010, Armenia

CITIBANK
Accnt N° 42089437
«HAYASTAN» ALL-ARMENIAN FUND
Citibank, N.A.
666 Fifth ave., New-York, NY, U.S.A.

BERLINER BANK
Accnt N° 9997722200 (DM)
N° 9997722201 (USD)
«HAYASTAN» ALL-ARMENIAN FUND
Berliner Bank, Hardenbergstrasse-32
D-10890 Berlin, Germany

BANQUE NATIONALE DE PARIS
Accnt N° 017584/72 (FF)
N° 190002/62 (USD)
Banque Nationale de Paris,
Agence Centrale
16, Bd des Italiens, 75009 Paris, France.

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ»
ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ
ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

14 Հոկտեմբերի 1993

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓՈԽ-ՆԱԽԱԳԱՀ Գ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ՀԵՏ

Ներկայիս կը հրաւիրենք Ֆրանսայի հայկական բոլոր կազմակերպութիւններու նախագահները, ինչպէս նաեւ մամուլի ներկայացուցիչները, հանդիպումի մը՝ Հայաստանի փոխ-նախագահ Գագիկ Յարութիւնեանի հետ, Հինգշաբթի, Հոկ. 21, իրիկուան ժամը 8.30-ին, Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Ն. Ֆրէնկեան սրահին մէջ, 15, rue Jean Goujon, Paris:

Հանդիպումին կը մասնակցի նաեւ Հայաստան Հիմնադրամի գործադիր վարչութեան տնօրէնուհի Տիկին Մանուշակ Պետրոսեան,

Խորհրդակցութեան նիւթն է «ՁՄԵՌ 93/94» ծրագրի իրագործումին ուղղութեամբ առնուած կարգ մը կարեւոր նախաձեռնութիւններու քննարկումը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ՝ ԳԼԽԱՐԿՈՎ ՈՒ ԱՌԱՆՑ ԳԼԽԱՐԿԻ

Հայաստանի ներկայէն մատնանշելի բոլոր ծուռ բաները ի յառաջագունէ արդարացումի նոյն պատճէշը կը գտնեղեն ցայայտնելու կամ քննադատելու մղումին դէմ. այդ պատնէշը պատերազմն է, շրջափակումը, հինէն դէպի նորը անցքի հազարումէկ հարցերուն ծանրութիւնը, եւայլն: Ընդհանուր առմամբ շատ յարգելի այդ պատնէշը յաճախ քիչ մը մօտէն դիտելով, ունի իր ճեղքերը. օրինակ, մինչեւ այսօր իշխանութենէն ոչ ոք անկեղծութիւնը ունեցած է համոզիչ պատասխան մը տալու այն հարցումին, թէ շրջափակումը ո՞ր մէկ նրբերանգային մօտեցումով թոյլ կուտայ որ Հայաստան մուտք գործէ հեղուկ վառելանիւթի ոչ արհամարհելի քանակութիւն մը, միայն սեւ սակարանի գիներով ծախուելու համար:

Հաւանաբար դժուար չէ այս կարգի ճեղքերուն ու անոնց առընչուած հարցումներուն թիւը բազմացնել. անոնց մէջ կան խիկալէս ծանրակշիռ բնոյթ ներկայացնողներ ու աւելի երկրորդականներ որոնց կարելի է ամենայն ըմբռնումով մօտենալ ու սպասել լաւագոյն տուեալներու: Այս վերջին շարքին չի պատկանիր Հոկտեմբեր 2-ի «Երկիր» օրաթերթին կողմէ մատնանշուած պարագան որ առաջին անգամը չէ որ արձագանգ կը գտնէ մամուլէն. փաստահարար ոչ ալ վերջին:

Հարցը կը վերաբերի Երեւանի պետական համալսարանի լքուած վիճակին: Պատկան իշխանութիւններու հետաքրքրութեան պակասին ու նիւթական միջոցներու չգոյութեան պատճառով հաստատութիւնը ճգնաժամային շրջան մը կը բոլորէ. այս ճգնաժամը հետեւանք է համալսարանական ընկալեալ ընթացքէ մը արդէն բաւական խոտորած անոր երէկուան քայլերուն ու անոնց վրայ աւելցած նոր ժխտականներու: Մուտքի ու աւարտական քննութիւններու, դասաւանդման պարագաներու, դասախօսներու ընտրութեան մասին յաճախակի գանգատներ, երբեմն մինչեւ իսկ անհաւատալի անփութութիւններ ճգնաժամը պատրաստող երէկուան տուեալներն էին. այսօրուան ամէնէն ծանրակշիռ ժխտականը հաստատութեան վայելած անտարբերութիւննն է: Թերեւս առարկուի որ այնքան անկումային էր վիճակը որ սրբագրութեան ամէն ճիգ ապարդիւն կ՚ըլլար, եւայլն: Կրնա՞յ համոզիչ թուիլ նման բացատրութիւն երբ հարցը կը վերաբերի «պետական» համալսարանի մը. մանաւանդ երբ այդ համալսարանը կը պատկանի այն ժողովուրդին որ հազիւ տիրացած համաշխարհային պատմութեան ամէնէն փխրուն անկախութիւններէն մէկուն, սովին ու կրակին միջեւ մտահոգութիւնը ունեցած էր ի՛ր համալսարանը հիմնելու. ի վերջոյ, Գլաձորի մը տէր եղած ըլլալու պարագան չէր կրնար անհետ կորսուած շրջանի մը սովորական մէկ տուեալը ըլլալ...:

Սակայն, ներկան բաւական զօրութեամբ կ՚ընդդիմախօսէ այս կարգի ամէն տրամախոհութեան. նորագոյն ախորժակները տարբեր չափանիշ ու տարբեր ուղղութիւններ ունին որոնց դժուար է կիրարկել աւանդական տարազը:

Երեւանի համալսարանին բազմաթիւ հարցերը, ինչպէս կը գրէ «Երկիր»ի վերջիշեալ թիւին մէջ Նայիրի Բաղալեան, անցեալ ուսումնական տարուան վերջին ներկայացուած էին հանրապետութեան նախագահին ու կառավարութեան: Ատոր որպէս հակազդեցութիւն, Օգոստոս 31-ին կառավարութիւնը կ՚ընդունի «Պետական բուհերի դասախօսական անձնակազմի աշխատավարձքի վճարման կարգի կատարելագործման մասին» որոշումը, որ «ունէր շինելու տեղ աչքը հանել»ու առարք կը նկատուի, քանի որ «համալսարանականներին վերջնականապէս համոզեց իրենց հիմնախնդիրները հասկանալու կառավարութեան ցանկութեան բացակայութեան մէջ եւ պատճառ դարձաւ լարուածութեան նոր ալիքի»: Կացութիւնը կը պարտադրէ դասախօսներու եւ անձնակազմի ընդհ. ժողով մը. առոր զարկ կուտան նաեւ այն լուրերը թէ համալսարանի տեսուչը Ն. Առաքելեան մտադիր է հրաժարելու եւ թէ կառավարութիւնը տեղադին կերպով նոր թեկնածու կը փնտռէ:

Ժողովը կ՚անցնի քննադատութիւններու հեղեղով մը, ուղղուած՝ յատկապէս կառավարութեան եւ իշխանութիւններու. մասնակիցները օրուան չեն կրցած ըմբռնել թէ «չաշխատողների տոկոսային ամենաբարձր ցուցանիշներ ունեցող եւ գիտութեան համար միջոցներ յատկացնելու անընդունակ երկրում որտեղից են հայթայթւում այն հսկայական միջոցները որոնք սպասարկում եւ պահում են այլ երկրների տուեալները բաւականին յետեւում թողած նախարարների, խորհրդականների, օգնականների, գործավարների հսկայական բանակ»: Իրատես մեծամասնութիւն մը կը պահանջէ որ կառավարութիւնը վերջապէս յատկացնէ համալսարանին օրինավիճակը եւ զայն վերածէ «Ազգային» համալսարանի: Այլապէս, դժուար է որ հաստատութիւնը կարենայ մնալ որպէս այդպիսին, երբ բարոյական — ուսումնական անկումներէ նաք կարգը մինչեւ իսկ հասած է ուղղակի անոր նիւթական կառոյցին. «այսօր քառասյնօրէն յափշտակւում, կամ շարքից դուրս է գալիս գոյքը, փճանում է շէնքի ճարտարապետական համալիրը (հանւած էին համալսարանի հռչակաւոր դահլիճի մարմարեայ երեսպատման սալիկները):

Նոյն օրերու մամուլը պատկերազարդ ու հպարտութեան չեշտ կրող տողերով կ՚անդրադառնայ համալսարանական այլ դրուագի մը. դժուար չէ ենթադրել որ այս անգամ նիւթը չի վերաբերիր պետական համալսարանին, այլ՝ ամերիկեանին: Ծանօթ է որ ամերիկեան իշխանութեան հասկնալի փութկոտութիւնը, ամերիկահայ որոշ հատուածի մը անհասկնալի նեցուկին հետ Ամերիկեան համալսարան մը «նուիրած է» անկախ Հայաստանին: Անոր դուրսէն եւ ներսէն վայելած գուրգուրանքը բոլորովին շուքի մէջ ձգած է պետական համալսարանը, խորթ զաւկի տեղ մը հազիւ ձգելով անոր:

Հայաստանի Ամերիկեան համալսարանը դժուար չէ ենթադրել որ չունի պետականը ճգնաժամու մատնած պատճառները: Կը վայելէ ամէն տեսակի բարօրութիւն. ունի շքեղ շէնք, արդիական միջոցներ, ուսման լայն կարելիութիւններ, եւայլն: Ան կը մատակարարուի Միացեալ — Նահանգներու կառավարութեան, Հ. Բ. Ը. Մ.-ի եւ Գալիֆորնիոյ համալսարանին նիւթական ու գործօն միջոցներով. առաջին 101 ուսանողները ընդունած է երկրին անկախութեան հռչակման օրը ու ներկայիս կուտայ առաջին շրջանաւարտները: Այս առիթով ալ պատկերազարդ լրատուութեան արժանացած է Հոկտեմբեր 5 — 6-ի մամուլին մէջ: Այդ սիւնակները տեղ տուած են 56 շրջանաւարտներու խմբանկարներուն ուր ժպտուն, երջանիկ երիտասարդներ կան, ամերիկեան ոճով մութ գոյնի պարեգօտներով ու տափակ, քառանկիւնաձեւ գլխարկներով: Բայց այս արտաքին խորհրդանիշները չեն այնքան որ կը շեշտեն տխուր տարբերութիւնը, որքան իշխանութեան բարձրաստիճան ներկայացուցիչներու մասնակցութիւնը աւարտական հանդէսին: Հոն են հանրապետութեան նախագահը, փոխ — նախագահը, փոխ — վարչապետը, Երեւանի քաղաքապետը...: Հայ երիտասարդութեան այս «ընտրանի»ին խնդակցելու փութացած այս հոյլը քիչ մը աւելի կը դառնացնէ պետական համալսարանին մատնըւած լքումը: Ու որքան ալ ճառերէ մէջբերումներ նոր մտածողութեան, արդիականութեան ձգտումի մը արտայայտութիւնը ջանան նկատել Ամերիկեան համալսարանը, ան չի կրնար բոլորովին այլ նպատակներու ծառայելու վերագրումներէն զերծ մնալ: Կը բաւէ կարդալ «Հայաստանի Հանրապետութեան» (Հոկտեմբեր 5) առաջին էջին վրայ, Լեւոն Տէր — Պետրոսեանի զոհունակութեան ժպիտին տակ տեղ գտած հետեւեալ տողերը. «այսօր արդէն Հայաստանի ամերիկեան համալսարանի ռեզպլիան կրելու պատիւն ունին 56 երիտասարդներ որոնցից 11-ը ներկայումս գտնւում են Միացեալ — Նահանգներում, ուր տարբեր համալսարաններում ընդգրկուած են տոքթորական աշխատանքներում կամ մասնագիտական փորձառութիւն են անցընում»...:

Ցաջորդ օրուան «Ազգ»ին մէջ Լեւոն Լաճիկեան եւս թղթակցութիւն մը ունի նոյն հանդէսին մասին ուր փոխ - նախագահ Գ. Ցարութիւնեանի ելոյթին մասին կ՚ըսուի. «շնորհաւորանքի իր խօսքում բարի երթ մաղթեց շրջանաւարտներին եւ յոյս յայտնեց որ նրանք իրենց նպաստը կը բերեն մեր երկրի զարգացմանն ու բարգաւաճմանը»: Ցոյսէն, կամ մաղթանքէն աւելին չկայ հաստատութեան տեսուչ Փոլումպիայի համալսարանի դասախօս Միքայէլ Քուշաքճեանի խօսքին մէջ եւս. ան պէտքը զգալով ճշդելու թէ «Հայաստանի ամերիկեան համալսարանը հայկական համալսարան է», կը բացատրէ. «ճիշդ է, ուսուցումն այստեղ տարւում է ամերիկեան ծրագրով ու մեթոդներով, ամերիկեան փրոֆէսօրների կողմից, սակայն ոգին որ պէտք է իշխի համալսարանում, հարկ է որ լինի հայկական»:

Արդէն գոյութիւն առած գործօն մարմնին ու հարկաւոր նկատուած «ոգի»ին դժուար համատեղելի բնոյթը բաւական բան կ՚ըսէ տարեկան 1 միլիոն տոլար արժող այս հաստատութեան դերին, անոր գտած հետաքրքրութեան ու վայելած փարկին մասին: Ասոնց քով հաւանօրէն ծիծաղելի կը թուին այն հարցումները թէ արդեօք նոյն չքախումբով ու նոյն ժպիտներով Հայաստանի ղեկավարները կ՚երթա՞ն ներկայ ըլլալու Երեւանի համալսարանին շրջանաւարտներու վերամուտի հանդէսին. եւ կամ, Հ. Բ. Ը. Միութիւնը միլիոն տոլարնոց պիւտճէին բերած մասնակցութեան համեմատութեամբ կը մասնակցի՞ նաեւ երկրին պետական համալսարանին գործունէութեան:

Հարցումներ որոնք դատապարտուած են նոր քարեր աւելցնելու լռութիւններու հայաստանեան պատին...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՅՆՃԱՐԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

ԹՈՎՄԱՍ ՀԱՊԷՇԵԱՆ

Հողին խռով էր ու անհաշտ՝ նոր միջավայրի նոր պայմաններուն: Այնճարը իրեն թուեցաւ քաւարանի պէս տեղ մը, իր չգործած մեղքերուն քաւութեան համար: Անհամբեր սպասեց Թուրքիոյ ճարճատումին ու փուլ գալուն, վերադառնալու համար իր սիրելի բնաշխարհը եւ կամ երթալ միանալու հայրենի մայր ժողովուրդին, որմէ բաժնուած էին մեր պապերը անյիշատակ ժամանակներ առաջ:

Վերջ գտաւ աշխարհաւեր պատերազմը, բայց կանգուն մնաց թշնամին եւ Մուսա Լեռն ալ՝ թրքական...

Փուլ եկան ժողովուրդին վերադարձի վառ յոյսերն ու երազները: Ընկճուած ու բեկեալ հոգիով հայեացքը դարձուց միւս արեւելումին՝ Հայաստանէն ծագող արեւին...

Եւ յիրաւի, շատ չանցած, բացուեցաւ դուռը Մայր Հայրենիքին, ու 1946 — 1947 տարիներուն հայրենադարձի երկու կարաւանով ժողովուրդին կէսէն աւելին վառ յոյսերով փոխադրուեցաւ Հայրենիք...

Տեսնելով ապագայի բարենշան հեռանկարները, ժողովուրդին մնացող զանգուածը վերջնապէս ու վճռապէս կապուեցաւ իր տան ու հողերուն, օգտագործելով նաեւ գաղթողներուն կալուածներն ու բնակարանները:

1950-էն սկսեալ ծայր տուաւ ծառատընկումի եւ մշակումի բացառիկ շարժում մը, որ շարունակուեցաւ շուրջ տասը տարի անընդմիջաբար:

Ցարաճուն ընթացքի մէջ մտան նաեւ գիւղին շինարարութիւնն ու բարեզարդումը: Ջրարբի հողերը ծածկուեցան բազմահազար ծառերով, իսկ անջրդի հողերը՝ այգիներով: Այնճարը վերածուեցաւ լայնածաւալ մրգաստանի մը:

Ժողովուրդին նիւթական կարողութեան զուգահեռ՝ համեմատական յաւելում կրեց նաեւ շինարարութեան եւ բարեզարդումի թափը: Այնպէս որ Այնճարը սկըսաւ արդիական քաղաքի մը առաջնորդող հունին մէջ մտնել: Նախկին մէկ սենեակնոց տուները գրեթէ չքացան եւ եղածներն ալ գեղեցիկ շէնքերու շուքին մէջ մնացին: Կառուցուեցան բազմաթիւ արհեստանոցներ, վաճառատուներ եւ բնակութեան շէնքեր: Իսկ դպրոցական եւ եկեղեցական պատկառելի կառոյցները կարելի է նկատել կոթողական գործեր, որոնք լուռ, բայց պերճախօս վկաներն են հայ ժողովուրդի շինարարական հանճարին եւ մշակութային խառնուածքին:

Այնճարը հայավայել նկարագիր մը կը պարզէ նաեւ իր համաչափեալ փողոցներով ու հրապարակներով, որոնց վրայ գեղեցիկ եւ զովաշունչ շուքեր կը տարածեն մշտադալար մայրիներ եւ այլատեսակ բազմաթիւ ծառեր:

Գիւղը լուսաւորուեցաւ ելեկտրականութեամբ: Ամէն տուն ջուր ունեցաւ՝ իր բոլոր կարիքները բաւարարելու աստիճան: Անջրդի հողերու բարձրադիր մասերուն վրայ արթէզեան հորեր բացուեցան, որոնց մատակարարած ջուրով կարելի եղաւ ոռոգել դարեր ամբողջ արեւէն չորցած ու մրրկած հողերը, զանոնք կանաչազարդ եւ բերքատու բանջարանոցներու փոխակերպելով:

Ատեն մը կոմարուծութիւնն ու կաթնատնտեսութիւնը ուշագրաւ յառաջդիմութիւն արձանագրեցին, բայց, շատ չանցած, տեղի տալով արհեստագիտութեան պարգած աւելի շահաբեր հեռանկարներուն առջեւ, երիտասարդութիւնը գործի ասպարէզ դարձուց գլխաւորաբար ոսկերչութիւնը, առեւտուրը եւ հողամշակութիւնը: Իսկ ուսումնատենչ երիտասարդները հետապնդեցին ազատ ասպարէզներու հեռանկարները:

ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Գիւղը պետութեան հետ իր կապերը կը պահէ քաղաքապետական եւ թաղապետական խորհուրդներով:

Մարզական եւ նպաստի գործերը կը կատարուին Հ. Մ. Ը. Մ.-ի եւ Օգնութեան Խաչի միջոցով: Կան նաեւ Ըմպելի Ջուրի եւ Ոռոգման Ջուրի Ցանձնախումբեր, ըմպելի եւ ոռոգման ջուրերու գործը կարգաւորելու համար: Վերոյիշեալ մարմիններն ու միութիւնները հսկողութեան տակն են Հ. Յ. Դ. Կարմիր Լեռ Կոմիտէին, որ շուրջ 40 տարիներ անշահախնդիր արթուն պահակը եղաւ մեր ժողովուրդին եւ զայն առաջնորդեց ամենայն նուիրումով, իր լայն ու նեղ օրերուն, մանաւանդ տագնապալի օրերուն, դէպի ապահովութիւն եւ բարեկեցութիւն:

ԿՐԹԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ծայրայեղ չքաւորութեան տառապանքներուն մէջ ծնած մանուկի մը պատկերով սկսաւ մեր կրթական կեանքը Այնճարի մէջ: Բոկոտն քալեց տառապանքներու մէջէն. տաժանելի տաքին եւ քամիներուն յարուցած փոշիներու հարուածներուն ենթարկուեցաւ. ձմրան ձիւնին ու բուքին, կծկուած ու դողդողջուն, կրակարանի մը ընծայած գոլը երազեց...

Երազեց ու ապրեցաւ...

Ցուսաց ու հաւատաց լաւագոյն օրերու ժամանումին: Եւ հաւատքի յամառ ու գերագոյն ճիգով նուաճեց յաղթանակը:

Այժմ ունինք արդիական կանոնաւոր մանկապարտէզ, նախակրթարան եւ պետական ճանաչում ստացած երկրորդական վարժարան՝ առանձին առանձին կրթական յարմարագոյն շէնքերով, որոնց հովանիին տակ ամէն տարի կ՚ուսանին ու կը դաստիարակուին հարիւրաւոր մատղաշ հոգիներ:

1939-ին, երբ Այնճար հասանք, անմիջապէս անշահախնդիր մանչերը հաւաքելով՝ առաջնորդեցինք ոչ թէ դպրոց, այլ դէպի այն չեղադիր դաշտավայրը, ուր պիտի հիմնուէր մեր գիւղը, մեր նոր բնակավայրը: Զանոնք լծեցինք գիւղատեղը ծածկ...

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ 62-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). —

Մայր եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տօնը նշուեցաւ յատուկ ձեռնարկներով եւ հանդիսութիւններով որոնց համար յատկապէս հրաւիրուած էր Միացեալ-Նահանգներէն Վաչէ Արք. Յովսէփեան՝ Առաջնորդ Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւմտեան Թեմի:

Վաչէ Արք. Յովսէփեան ժամանեց Մարսէյլ Հոկ. 7-ին եւ «Հրաշափառ» շարականի երգեցողութեամբ մուտք գործեց Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին: Գոհաբանական կարճ աղօթքէ մը յետոյ, Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդը Հարաւային Ֆրանսայի համար, արտասանեց բարի գալուստի ջերմ խօսքեր: Արքեպիսկոպոսը, որուն առաջին այցելութիւնն էր Մարսէյլ, յայտնեց իր գոհունակութիւնը եւ հրաւիրեց գաղութը միացեալ կամքով դիմագրաւելու բոլոր կառուցային, կազմակերպչական աշխատանքները:

Վաչէ Արք. Յովսէփեան տուաւ կարգ մը այցելութիւններ գաղութէն ներս՝ Հայ Կաթողիկէ հովուական եւ մշակութային կեդրոնին, Հ.Բ.Ը.Մ.-եան ակումբին, Համազգայինի դպրոցին, Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին, Սէն Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս Եկեղեցիին, Հայ Մշակոյթի Տան, ուր հաստատութեան զանազան բաժինները այցելելէ, գործունէութիւններուն ծանօթանալէ յետոյ Արքեպիսկոպոսը ըրաւ հետեւեալ արձանագրութիւնը ոսկեմատեանին մէջ. «Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը իր իւրայատուկ առաքելութեամբ ամբողջ Հայութեան հպարտութեան միջոց մըն է: Գաղութի մշակութասէր ղեկավարները իմաստութիւնը ունեցած են այն Տունը հիմնելու, զայն դարձնելով մեր նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան կեդրոններէն մին: Մեր նոր սերունդը տեղեակ ըլլալով եւ ծանօթանալով մեր մշակոյթի գոհար մնացորդներուն եւ մեր նախատակներու թողած ժառանգներուն հպարտութեամբ պիտի ընդունի մեր մշակոյթի ջահը, զայն ծաղկեցնէ եւ յանձնէ յաջորդ սերունդին: Նորը միացնել հինին եւ ստեղծել Հայու անկործանելի ոգին: Հազար ապրին հիմնադիրներն ու նուիրատուները Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան», օրհնութեամբ՝ Վաչէ Արք. Յովսէփեան, 1993, Հոկտեմբեր 8:

❦

ԳԻՐԵՐՈՒ ԳԻՒՏԸ ԵՒ ՈՍԿԵԴԱՐԸ

Հայկական մշակութային շարժումը 5րդ դարուն եւ թարգմանիչները նիւթին շուրջ տեղի ունեցաւ դասախօսութիւն մը, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 8-ին, Եկեղեցւոյ Մշակութային Կեդրոնի Ա. Զրբաշեան սրահը որ ծայրէ ծայր լեցուն էր: Խաչիկ Երմազեան ներկայացուց օրուան նիւթը եւ դասախօսները: Անիէս Ուզունեան —ԻՆԱԼՔՕ-ի (Փարիզ) դասատու— մեկնելով Կորիւնի «Վարք Մաշտոցի»էն, նախ բացատրեց Մեսրոպի հանդիպած դժուարութիւնները, ի մասնաւորի Գողթան գաւառի մէջ, առանց Հայերէն գիրերու քրիստոնէութիւն քարոզելու, եւ անկէ բխող անհրաժեշտութիւնը՝ այբուբեն մը ստեղծելու: Ապա, վերադծեց զանազան հանդրուանները որոնք ծնունդ տուին Հայ գիրերուն: Խօսեցաւ այն շարժումին մասին որ պատրաստեց Թարգմանիչներու սերունդը որուն առաջին եւ տենդագին աշխատանքը եղաւ Յունաստանէն Ս. Գիրքի օրինակներ բերել եւ թարգմանել: Թարգմանութիւնը եղաւ գեղեցիկ եւ բարձր գրաբարով ու կոչուեցաւ «Թագուհի Թարգմանութեանց»: Դասախօսը գիրերու գիւտի դէպքին մէջ գծեց նաեւ Մաշտոցի կեանքը Տարօնի Հացեկաց գիւղէն մինչեւ Օշական:

Երկրորդ դասախօսը Ռոպէր Տէր-Մերկերեան՝ հայերէնի Փրոֆ. էքս-ան-Փրովանսի Դպրութեան Համալսարանը, ներկայացուց Ոսկեդարը, իր բովանդակութիւնը, ճառագայթումը, Թարգմանիչները իրենց անձնական հեղինակութիւններով՝ Եզնիկ Կողբացիի «Եղծ աղանդոց»էն, Մ. Խորենացիի «Հայոց Պատմութենէն», Կորիւն Վրդ.ի «Վարք Մաշտոցի»էն, Եղիշէի «Վարդանանց պատերազմ»էն մինչեւ Դաւիթ Անյաղթի փիլիսոփայական գործերը, Փաւստոս Բիւզանդացիի, Ագաթանգեղոսի եւ Ղազար Փարպեցիի պատմութիւնները: Բացատրեց յոյն եւ ասորի մեծ մատենագիրներու գլուխ գործոցներէն եղած թարգմանութիւնները եւ ինքնատիպ արտադրութիւններուն արժէքն ու յատկանիշները: Ռ. Տէր-Մերկերեան Ե. դարու գրական զարթօնքը, լոյսի դարը, իր յատկանշական դէպքերով՝ Գիրերու գիւտը, ազգ. մատենագրութեան մը ծնունդ, Աւարայրի պատերազմ որակեց որպէս ազգային նկարագիրը կերտող եւ ճակատագիրը դրոշմող դար:

Իւրաքանչիւր ելոյթէն յետոյ յատկացուեցան քանի մը վայրկեաններ հարցումներու համար:

Երեկոյթին իր խօսքը բերաւ, ֆրանսերէնով, նաեւ Վաչէ Արք. Յովսէփեան: Այբուբենով, ըսաւ, Հայ ժողովուրդը գտաւ հոգեւոր եւ իմացական միութիւն մը: Թարգմանիչներու սերունդը 25 տարուան մէջ կատարելագործեց լեզուն: Ոսկեդարը, աւելցուց, վանական շարժում մըն էր որ շարունակուեցաւ յաջորդ դարերուն Գրիգոր Նարեկացիով, Ներսէս Շնորհալիով, Լամբրոնացիով, Անանիա Շիրակացիով եւայլն...: Լեզու եւ մշակոյթ, հող եւ հայրենիք, եկեղեցի եւ կրօնք, շարունակեց Արք.ը, դարեր ի վեր կը կազմեն մեր գոյատեւման ազդակները եւ կոչ ըրաւ զանոնք պահել, ամրացնել եւ զարգացնել:

Դասախօսութիւնը փակեց Ժորժ Պերկուէն՝ Մարսէյլի Կաճառի ցկեանս քարտուղարը: Պատիւ համարեցաւ իրեն մասնակցութիւնը սոյն ձեռնարկին: Բնորոշեց Մարսէյլի ակադեմին էքումէնիք ոգին: Թուեց կապերը Հայ գաղութին եւ Կաճառին միջեւ ու գնահատեց Հայը որ հակառակ դարերու ընթացքին տեսած հուրին եւ սուրին միշտ կառչած մնաց իր արմատներուն, պահելով ամէնէն թանկագին զէնքը՝ մշակոյթը:

Այս ձեռնարկը նուիրուած Հայ Մշակոյթին եղաւ միայն ֆրանսերէն լեզուով: Թէպէտ Խ. Երմազեան բացատրեց թէ մեծ թիւով Ֆրանսացիներ կային սրահին մէջ, եւ ճիշդ էր, սակայն ատիկա պատճառ պէտք չէր գոնէ ելոյթներէն մէկը ընել հայերէնով, երբ կը պանծացնենք հայ գիրն ու գիրքը, հայ լեզուն ու մշակոյթը եւ մանաւանդ կուտանք անոնց ազգային նկարագիր: Քիչ մը անհարազատ եւ արուեստական մթնոլորտ մը կար: Այսուհանդերձ, դասախօսութեան մը սահմաններուն մէջ եւ ոչ «ֆոլքլոր»ի, լաւ պատրաստուած, շահեկան, լուրջ եւ գնահատելի ձեռնարկ մըն էր, որ վերջացաւ ընդունելութեամբ մը:

❦

ԷՔՈՒՄԷՆԻՔ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 9, ժամը 18-ին, տեղի ունեցաւ համատեղ աղօթքի արարողութիւն մը, որուն մասնակցեցան օտար եկեղեցիներու՝ Կաթողիկէ, Աւետարանական, Օրթոտոքս ներկայացուցիչները: Ներկայ էր Մարսէյլի Արքեպիսկոպոսը՝ Կարդինալ Ռ. Քոֆի:

Եկեղեցականները տպաւորիչ թափորով մը մուտք գործեցին Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ մայր դռնէն «Հրաշափառ»ի երգեցողութեամբ:

Տարօն Եպիսկ. Ճէրէճեան ողջունեց բոլոր ներկայ եկեղեցականները, բացատրեց արարողութեան վեհութիւնն ու նուիրականութիւնը, էքումէնիք ոգիին անհրաժեշտութիւնը:

Ապա, Սահակ Մեսրոպ երգչախումբը մեկնաբանեց «Սուրբ, Սուրբ»ը եւ յոյն Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ ներկայացուցիչը արտասանեց աղօթք մը: Եղան ընթերցումներ «Գործք Առաքելոց»էն եւ Յովհաննու Աւետարանէն, ֆրանսերէն եւ հայերէն ու յաջորդեց «Հաւատամք»ի հաւաքական արտասանութիւնը: Կարդինալ Ռոպէր Քոֆի իր քարոզը կեդրոնացուց Սուրբ Հոգւոյ վրայ եւ աւարտին երգչախումբը երգեց «Հոգի Աստուծոյ» շարականը: Հուսկ, Վաչէ Արք. Յովսէփեանի հայցուածքէն «Տէր ուղղեա զանձս մեր ի ճանապարհ խաղաղութեան..., լցո զլոյս գիտութեան...», երգչախումբը Խաչիկ Երմազեանի առաջնորդութեամբ «Քրիստոս ի մէջ մեր յայտնեցաւ» եւ «Հայր Մեր»ով փակեց արարողութիւնը Վաչէ Արք.ի «Պահպանիչ»ով:

Մասնակցեցան սոյն արարողութեան վերոյիշեալ եկեղեցականներու կողքին Եղիշէ Ա. Քհնյ. Փանոսեան, Մակար Խչկր. Քհնյ. Նաճառեան, Վարդավառ Քհնյ. Գասպարեան, եւ Զատիկ Վրդ. Աւետիքեան զոր Տարօն Եպիսկ. ներկայացուց այս վերջինը որպէս Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ նոր հոգեւոր հովիւը: Հանդիսութիւնը վերջ գտաւ հիւրասիրութեամբ մը:

❦

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 10-ին, տօնական օրերու բազմութիւն մը լեցուած էր եկեղեցին, ներկայ ըլլալու Վաչէ Արք. Յովսէփեանի մատուցած պատարագին եւ լսելու իր հոգեւոր խօսքը:

Խորանին վրայ կը սպասարկէին Մակար Նաճառեան եւ Վարդավառ Գասպարեան Քահանաները, աւագ սարկաւագներով եւ օգնականներով, դասին մէջ տեղ գրաւած էին՝ Տարօն Եպիսկ. Ճէրէճեան, Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան եւ Զատիկ Վրդ. Աւետիքեան: Վերնատունէն Սահակ Մեսրոպ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Խաչիկ Երմազեանի, մեկնաբանեց քառաձայն պատարագ մը:

Քարոզէն առաջ, Տարօն Եպիսկ. ներկայացուց Վաչէ Արք. Յովսէփեանը որ ծնած է Լիբանան, ուր ստացած է իր նախնական ուսումը, յաճախած է Անթիլիասի Դպրեվանքը, ապա անցած Եւրոպա եւ յատկապէս Անգլիա, Սկովտիա շարունակելու համար իր աստուածաբանական եւ հոգեւոր ուսումը: Պաշտօնավարած է Գանատայի Մոնրէալ քաղաքը եւ 1967-էն ի վեր Առաջնորդն է Միացեալ-Նահանգներու Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւմտեան Թեմին:

Վաչէ Արք. Յովսէփեան նախ իր շնորհակալութեան և գնահատանքի խօսքը ըսաւ իրեն եղած հրաւէրին եւ մատուցած պատիւին համար: Իր կեցութեան օրերուն տուած այցելութիւններուն եւ պատասխանած հրաւէրներուն ընդմէջէն, ինծի համար յայտնութիւն մը եղաւ, ըսաւ, Մարսէյլի գաղութը որ իր պատմական եւ պատուաւոր պատմութեան հետ ունի գաղութային կառոյցներ, ազգային, եկեղեցական, մշակութային կեանք եւ աւելցուց՝ «Կը մաղթեմ սէր, միաբանութիւն, համագործակցութիւն եւ ոչ մէկ ատեն մրցակցութիւն գաղութէն ներս»: Օրուան բնաբան առնելով Ս. Էջմիածնի նուիրուած շարականէն «Եկայք շինեսցուք սուրբ զխորանն լուսոյ, քանզի ի սմա ծագեաց մեզ լոյս ի Հայաստան աշխարհի», ծանրացաւ լոյսի գաղափարին վրայ, իմացական եւ հոգեկան լոյս, որպէս մարդկային ամէնէն ազնիւ գաղափար: Լոյսին արմատը Բեթղեհէմ է, ըսաւ Արք.ը, ուր ծնաւ քրիստոնէութիւնը, ուր պարզ մարդիկ դարձան առաքեալներ եւ անոնցմէ երկուքը Թադէոս եւ Բարդուղիմէոս եկան Հայաստան Սիոնի լերան լոյսը ի ձեռին եւ զետեղեցին Արարածի գագաթին որ լուսաւորեց Լուսաւորչի կանթեղը եւ մեզ միացուց որպէս ազգ: Ապա, Վաչէ Արք. Յովսէփեան հոգեւորը, մտայինը եւ ազգայինը իրարու զօդելով խօսեցաւ Թարգմանչաց սերունդի բերած լոյսին, մեր նահատակներէն ժառանգած լոյսին, մեր այսօրուան հայրենիքի եւ Ղարաբաղի լոյսի կարիքին եւ աւելցուց՝ «Երբ միտքը եւ հոգին ազատ են, լոյսը կարելի չէ թաքցնել»: Խանդավառ շունչով խրախուսեց ժողովուրդը, յաւերժ պահելու եւ զօրացնելու մեր ազգային արժէքները, Եկեղեցւոյ ջահը վառելով միշտ լոյսին, դառնալով լոյսի զաւակներ եւ զինուորներ, զոհաբերելով լաւագոյնը հայրենիքին եւ մեր ինքնութիւնը կազմող ազդակներուն՝ Սփիւռքի մէջ, յիշեցնելով Վ. Թէքէեանի խօսքերը՝ «Ինչ որ կու տաս, այդ կը մնայ քեզմէ»:

Արք.ին քարոզէն առաջ եղաւ արեւշատութեան մաղթանքի աղօթք կենդանի բարերարներուն եւ մատաղի օրհնութիւնը: Իսկ պատարագի աւարտին կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն ի յիշատակ Գրիգորիս Եպիսկ. Պալաքեանին, Վահան Խորասանճեանին եւ բոլոր հանգուցեալ բարերարներուն: Նոյնպէս ոգեկոչուեցաւ յիշատակը Եկեղեցւոյ ծառայած հոգեւոր հովիւներուն եւ աշխարհական դասին:

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ 62-րդ տարեդարձի հանդիսութիւնները վերջ գտան հացկերոյթով մը, պատարագէն յետոյ, Արծրունի Զրբաշեան սրահին մէջ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

...կող մանր քարերու հաւաքումի հաւաքական աշխատանքին: Շուրջ երկու ամսուան աշխատանքով կարելի եղաւ բազմաթիւ քարադէզեր բարձրացնել բացատին վրայ: Յետագային քարաղաց մեքենաները զանոնք խիճի վերածեցին, մեր բնակարաններու կառուցման իբրեւ շինանիւթ գործածուելու համար:

Սոյն քարահաւաքման գործը վերջ գտաւ 1939-ի ձմեռնամուտին, երբ Ֆրանսական իշխանութեանց կարգադրութեամբ, ժողովուրդին աշխատանքի ընդունակ տարրերը փոխադրուեցան դէպի դրացի արաբական գիւղեր, որոնց կարգին էին նաեւ մանուկները:

(Շար. 2)

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ -3-

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Համայն մարդկութեան թող յայտնի ըլլան
սկզբունքները վեհ ու սրբազան՝
իմ պաշտած ժողո/վրդավարութեան,
անկաշկանդ խօսքի մեծ ազատութեան:

Կը խնդրեմ սակայն
նկատի առնել խիստ երկրորդական
մի քանի պայման
որոնց զանցումով՝ ըստ փորձառութեան՝
անիմաստ կ'ըլլան
ե՛ւ ազնիւ ժողո/վրդավարութիւն
ե՛ւ ազատ կամքի արտայայտութիւն. —
— հնազանդ մնալ ղեկավարութեան
հովանաւորած միաձայնութեան:
Ո՛չ մէկ կարիք կայ հակաճառութեան:
Ահա՛ զաղտնիքը ազգի փրկութեան:

Կասկածէ վեր է ու շատ բնական՝
որպէս սկզբունք հաստատ, հիմնական՝
որ այսուհանդերձ իրաւունքներ կան
այլ կարծիքներու արտայայտութեան:

Լուսաբանելու կարիք կայ սակայն
հակաճառողի անխոհեմութեան
հետեւանքները՝ իր կենդանութեան. —
հրջափակումի պատ մը լռութեան:

Այլեւ յետ մահու հետեւանքներ կան. —
ո՛չ դամբանական
ո՛չ ալ Եռագոյն դրօշ հայկական՝
այդ շատախօսի դագաղին վրան:

Անդուլ, անդադար կը կրկնեմ սակայն
սկզբունքը իմ վեհ յանձնառութեան,
թէ չեմ հաւատար գրաքննութեան:
Թող յայտնի ըլլայ համայն մարդկութեան:

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԷՏ

(Շար. Ա. էջէն)

Թույլ կուտայ եկամուտի տուրքերու 6%–ի նուազում մը, Փետրուարէն իսկ, մէկ երրորդին վճարման ատեն: Նման կարգադրութիւնները, յաճախ, եթէ ոչ միշտ, խարուսիկ են եւ արդէն իսկ կը ճշդուի որ վերջին երրորդ բաժնին ատեն (Սեպտեմբերին), հաշիւներու հետեւանքը կրնայ այնպէս ըլլալ որ յաւելումով վճարուի...:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ երեսփոխանական ընտրութեանց պարտութիւն կրող «Նոր Ժողովրդավարութեան» նախագահը՝ Կոնստանտին Միցոթաքիս, ինչպէս նախապէս յայտարարած էր, իր հրաժարականը տուաւ:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ հետատեսիլի նախկին տնօրէնը՝ Մուսթաֆա Ապարա սպաննուած է իր բնակարանին մօտ, խումբ մը ծայրայեղ ահաբեկիչներու կողմէ: Վեց ամիս է որ ջարդի արշաւի մը դիմած են մահմետական ծայրայեղ տարրերը ալժերացի մտաւորականներուն դէմ:

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆ հարցազրոյց մը տուած է «Ֆիկառօ»ի (Հոկտեմբեր 15) որ կը հրատարակէ նաեւ մեծադիր նկարը Անթոնիի քաղաքապետ – երեսփոխանին, ազատ փոխանակումի բանակցեմին առթիւ (անդրադարձած էինք մեր նախորդ թիւով): Տէվէճեան կը բացատրէ իր պատրաստած տեղեկագրին մերժումի ենթադրեալ դրդապատճառները: Այս առթիւ կը կրկնէ, պարզ է, ինչ որ ըսած էր արդէն:

ՖՐԱՆՍԱԽՕՍ երկիրներու պետական եւ կառավարական ղեկավարներու Ե. վեհաժողովը բացուեցաւ Հոկտեմբեր 14–ին, Մօրիս կղզին: Հաւաքուած են 47 երկիրներու պատասխանատուները (Միթերանի կ'ընկերանան Ժիւփէ և Թուպոն): Մամուլը կը յիշէ, այս առթիւ, որ երկու տարի առաջ Մոլդովա, Հայաստան, Սէն-Թոմա, Փրէնս եւ Իսրայէլ անդամակցութեան դիմում ըրած էին:

ՓՈՐ-Օ-ՓՐԷՆՍ սպաննուած է աքսորեալ նախագահ Արիսթիտի մէկ մտերիմը՝ Հայիթիի Արդարադատութեան նախարարը, ծանրակշիռ բնոյթ մը տալով երկրին տագնապին:

ՆԵԼՍԸՆ ՄԱՆՏԵԼԱ արդիւնաւէտ այցելութիւն մը կատարեց Փարիզ բաւական օժանդակութիւն ձեռք ձգելով: Այցելութեան վերջին օրն ալ, Հոկտեմբեր 14–ին, Էլիզէ ընդունուեցաւ նախագահ Միթերանի կողմէ:

COMMUNIQUÉ

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE
77, rue La Fayette — 75009 PARIS
Tél: 48 78 02 99 / Fax: 42 80 61 45

Les trois maisons du troisième âge entièrement rénovées, restructurées et ayant l'agrément de la cure médicale peuvent accueillir des pensionnaires soit en hote payant, soit pris en charge par l'Aide Sociale.

Pour tous renseignements, prière de contacter les directions des établissements.

MONTMORENCY : Melle YAVER
44-50, Ave. Charles de Gaulle
Tél: 39 83 20 67
Fax: 34 28 37 17

GONESSE : M. FESDJIAN
7, rue de l'Eglantier
Tél: 39 85 24 24
Fax: 34 53 95 23

ST-RAPHAEL : Mme GARABEDIAN
107, Ave. du Marechal Lyautey
Tél: 94 95 00 30
Fax: 94 95 71 43

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Ն. Վարդանեան 200 ֆրանք:

Recherche

Ecole arménienne cherche local
à louer ou à partager
Téléphonez SVP à l'un des numéros suivants :
43. 98. 15. 59 / 45. 43. 66 56
Après 19 heures.

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Դպրոցական գործունէութեան յարմար վայր մը՝ Փարիզի մէջ, վարձու կամ միասնական գործածութեան համար. Հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն՝
43 - 98 - 15 - 59
45 - 43 - 66 - 56
ժամը 19–էն ետք:

ԼԻՈՆ
ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Լիոնի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը, հաճոյքը ունի տեղեկացնելու, թէ Մարգարեան-Փափազեան Ամէնօրեայ վարժարանը, հիմնուած՝ 1988-ին, այս Սեպտեմբերին 106 աշակերտներով սկսաւ կրթական տարին, աւելցնելով Նախակրթարանի բաժնին մէջ նոր դասարան մը եւս՝ Սէ. Էմ. 1:

Տեղի անբաւարարութեան պատճառաւ, Վարչութիւնը ստիպուեցաւ 580 քառակուսի մեթր տարածութեամբ հողաշերտ մը գնել այժմու դպրոցին ճիշդ կից, նոր շէնք մը բարձրացնելու մտադրութեամբ:

Ներկայիս Ազգ. Միութեան Վարչութիւնը կը տեղեկացնէ ֆրանսահայ գաղութին, թէ հանգանակութիւն մը բացուած է այս կենսական նպատակին համար եւ արդէն 40 նուիրատուներ իրենց մասնակցութիւնը բերած են, գոյացնելով 676.500 Ֆրանքի գումար մը:

Անշուշտ յաւելեալ ճիգ մըն է պահանջուածը երբ նկատի ունենանք Հայաստանի կարիքներուն առաջնահերթութիւնը: Բայց եւ այնպէս, Սփիւռքի նորահաս սերունդին համար նոյնքան կարեւոր են մշակոյթի փոխանցումը երաշխաւորող առաջադրանքները:

Բարի եղէք ձեր մասնակցութիւնը բերել այս ծրագրի յաջողութեան, ձեր նուէրները ուղարկելով հետեւեալ հասցէին.
UNEAALE
CONSTRUCTION-TERRAIN-ECOLE
40, rue d'Arménie, 69003 LYON

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

LYON —— LYON

Enseignement de l'arménien

Dans le cadre du brevet des langues, un enseignement de l'arménien est dispensé à la Faculté des Langues de l'Université Lyon III, 74, rue Pasteur, 69007 Lyon.

Ces cours s'adressent :

— Aux étudiants du DEUG qui choisissent l'arménien comme unité de valeur.

— Aux lycéens qui désirent passer le baccalauréat.

— A toutes personnes qui souhaitent apprendre l'arménien ou parfaire leurs connaissances.

Niveau 1 : Débutants — Lundi 18h-20h, salle A5.

Niveau 2 : amélioration des connaissances — Mardi 18h-20h, salle A5.

Niveau 3 : études de textes — Mercredi 18h-19h30, salle 15.

Début des cours 18 Octobre.

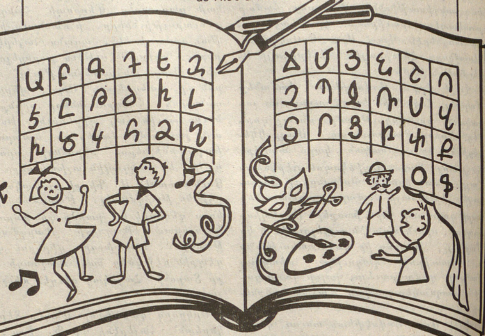
Chargé des cours : Kéram Gananian.

Inscription obligatoire; s'adresser au secrétariat de la Faculté : Pavillon Charles Dugas-tél. : 72. 72. 20. 20.

ՍԱՄՈՒԷԼ-ՄՈՒՐԱՏ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT
26, RUE TROYON - 92310 SEVRES

Սիրելի Ծնողք, Տնօրէնութիւնը հաճոյքն ունի ձեզի տեղեկացնելու, որ 93-94 տարեշրջանի իր երկշաբաթօրեայ վարժարանի գործունէութիւնը կը վերսկսի Չորեքշաբթի, 8 Սեպտեմբեր 1993-ին:
Իր ծրագրին մաս կը կազմեն՝
Հայերէն լեզու եւ մշակոյթ, պար ու ձեռային աշխատանք:
Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի եւ Շաբաթ օրերը՝ ժամը 9.30–էն 16.00:

Chers Parents, la Direction a le plaisir de vous informer que son Ecole bi-hebdomadaire reprendra ses activités pour l'année scolaire 93/94 à partir du Mercredi 8 Septembre 1993.
Son programme sera basé sur :
Langue et civilisation Arméniennes, danse et travaux manuels et ce, deux jours par semaines, les mercredis et les samedis, de 9h30 à 16h00.

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS
OU PRÉCISIONS S'ADRESSER AU COLLEGE
M.MANUEL KEJIJIAN - TEL.: 45 34 68 28

«LES LUSIGNANS ET L'OUTRE-MER»

POITIERS — LUSIGNAN
20 - 24 OCTOBRE

Lieu : *Auditorium du Musée Sainte Croix — POITIERS*

PROGRAMME :

MERCREDI 20 OCTOBRE :
14h - 17h : Lusignan et l'outre-mer.

JEUDI 21 OCTOBRE
9h - 12h : Chypre — Histoire
14h - 17h : Chypre et Gênes / Chype et Civilisation.

VENDREDI 22 OCTOBRE
9h - 12 : Arménie : Histoire
14h - 17h : Arménie : Eglise / Arménie : Littérature.

SAMEDI 23 OCTOBRE
9h - 12h : Arménie : Arts
Après-midi : Clôture à Lusignan.
18h30 : Synthèse du Colloque — (Espace 5 de Lusignan).

—— ENTREE LIBRE ——

le VENDREDI 22 OCTOBRE à 21h *Concert* avec *Araxe Mansourian* (entrée 60 F.)

DIMANCHE 24 OCTOBRE, à 10h *Messe* selon le rite arménien, Eglise Notre-Dame et Saint Junien à Lusignan.

Pour se rendre à Poitiers : *TGV (une heure et demie).*

Pour tous renseignements, réservations hôtel ou logement téléphoner : Bureau de Tourisme à Poitiers : (16) 49. 41. 21. 24.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի «Տ. Սէրէնկիւլեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Տիկին Վիքթորիա Պեննեանի մահուան առթիւ.– Տիկին Ալիս Փափազեան 500 Ֆր., Տիկին Իշխանեան 250 Ֆր., Տիկին Մարիամ Տէրտէրեան, Պր. Սուրէն Էլմայեան 200–ական Ֆր.:

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Կրօն. ընկերակցութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է.– Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Տատուրեանէ Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար 500 Ֆր. Օլիմփիա Գազանճեանի մահուան առթիւ:

Soirée Choucroute

organisée par la *Section «Issahakian»* de la Croix Bleue de Bagneux-Cachan

le Samedi 23 Octobre à 20 heures

A l'Ecole Primaire *Rabelais*
2, rue Rabelais, MONTROUGE
autobus : 128 ou 68
Arrêt : Mairie de Montrouge

Participation aux frais : 120 F.
Enfants de 5 à 12 ans : 100F.

Réservation :
Tél. : 46 64 02 92 (avant 13 heures)
47 02 83 27
Avant le 16 Octobre.

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 19
MARDI
19 OCTOBRE
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 18.175
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.175

ԱՐՑԱԽ

ԵՐՐՈՐԴ ԲԱՆԱՁԵՒ ՄԸ

Ապահովութեան Խորհուրդը նոր բանաձեւ մը —երրորդը— քուէարկած է միաձայնութեամբ Ղարաբաղի հարցին առընչութեամբ:

874 թիւ այս նոր բանաձեւով, Ապահովութեան Խորհուրդը կ'ուզէ որ հրադադարը «իրական եւ մնայուն» ըլլայ, յարգելով է Սի - Էս - Սի - Ը-ի տարած ջանքերուն, բայց իր մտահոգութիւնը կը յայտնէ Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի միջեւ լարուած մթնոլորտին շարունակուելուն առթիւ եւ կ'ուզէ որ «անմիջապէս գործադրուին այն փոխադարձ եւ ստիպողական միջոցները որոնք նախատեսուած են բարեփոխուած ժամանակացոյցով, ներառեալ՝ ուժերու քաշուիլը վերջերս գրաւուած հողամասերէն եւ վերսկսումը երթեւեկի եւ հաղորդակցութիւններու բոլոր խոչընդոտներուն»: Կ'ուզէ նաեւ որ «ժամ առաջ գումարուի Մինսկի խումբին ժողովը»:

ԼՂՀ-ԵԱՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԻՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ ՎԵՐՍԿՍԱԾ

Հոկ. 14-ին, երկու շաբթուան ընդհատումէ մը վերջ, ԼՂՀ-եան Գերագոյն Խորհուրդը շարունակած է իր նստաշրջանը: Քննարկուած են երեսփոխաններու կարգավիճակը, անոնց գործունէութեան ապահովութեան օրէնքներու նախագիծերը եւ վաւերացման դրուած են ԳԽ-ի հրամանագիրները եւ որոշումները:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԻՒՆ

Աշխատանքի եւ Ընկերային Ապահովութեան նախարարութեան տուեալներով Հոկ. 1-ին, արձանագրուած գործազուրկներու թիւը 93 հազար 781 էր, որոնց շուրջ 20%-ը Երեւան: Մայրաքաղաքի արձանագրեալներուն թիւն է 18 հազար 408 (Յունուար 1-ին 12 հազար էր այդ թիւը): Ամէնէն ծանր վիճակը կը տիրէ Աշտարի գօտին ու սահմանամերձ շրջանները, ուր բնակչութեան 10%-ը գործազուրկ է:

ԲԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱԼԱՏԻՒՐ 7/7 կիրակնօրեայ յայտագրէն անգամ մը եւս պնդեց Ֆրանսայի Ճնշական դիրքին վրայ ԿԱԹԹ-ի համաձայնագրին շուրջ զոր անընդունելի կը նկատէ իր այս վիճակին մէջ: Հարց չէ որ ժառանգած է, բայց, չուզեր պատասխանատուութիւններ ճշդել եւ պատրաստ է ստանձնելու զայն: Չուզեր կղզիացնել Ֆրանսան եւ միշտ կը յուսայ որ կարգադրութիւն մը կ'ըլլայ: Նոյն դիրքը չունի Ժագ Տըլոր որ (ԷՈ-ԹԷ-ԷԼ-ը Մոնտ) դէմ է Ֆրանսայի ժխտական դիրքին: Ըստ իրեն, Ֆրանսան սկսած է ինք իրեն համար Մաժինօ գիծ մը ստեղծել:

ՄՕՐԻՍԻ կղզիին մէջ վերջ գտաւ Ֆրանսախօս երկիրներու 5-րդ վեհաժողովը, ի տես Ֆրանսայի նախագահին վճռականութեան մասնակից 47 Պետութիւնները միաձայնութեամբ քուէարկեցին բանաձեւ մը մշակութային բացառութեան իրաւունքին վերաբերող ԿԱԹԹ-ի բանակցութեանց մէջ: Միթերան, իր ելոյթին մէջ, ճշտած էր. — «Մեր մշակոյթները բանակցութեան առարկայ չեն» ճաղկելով Ամերիկեան մշակութային տիպարին ընդհանրացումը»: Այս վեհաժողովին նոր անդամ ընդունուեցան Գամպոճ եւ Ռումանիա: Անդամակցութեան դիմում ըրած են Հայաստան եւ Իսրայէլ:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ կացութիւնը շատ ծանր է եւ Գամսախուրդիայի ուժերու յառաջխաղացումը աւելի քան մտահոգիչ է Շեւարնածէի համար որ սակայն չէ յուսահատած: Գամսախուրդիայի զինեալ ուժերը, Կիրակի օր, գրաւած են Սամթրեդիա քաղաքը, երկրին արեւմտեան շրջանը եւ կը շարունակեն քալել Քութայիսի վրայ որ Թիֆլիսի դուռը կը նկատուի: «Լիպերասիոն»ի թղթակիցը տեսակցութիւն մը ունեցած է Շեւարնածէի հետ որ համոզուած է թէ Ռուսաստան պիտի օգնէ, որովհետեւ անոր շահը կը պահանջէ Վրաստան մը՝ հողային իր ամբողջականութեամբ: Հոկտեմբեր 3-էն եւ 4-էն առաջ, կ'ըսէ Շեւարնածէ, աւելի թշնամի ունէի Մոսկուա, նուազ ունիմ՝ հիմա: Կը խորհի որ շատեր կան, ի վիճակի իրեն տեղը անցնելու, բայց, հրմշտուք չկայ ղեկավարելու համար այս վիճակին մէջ գտնուող երկիր մը: Չի գիտեր որ Վրաստան վերադարձած է իշխանութեան գլուխ, բայց կը խոստովանի. — «Վերադարձիս օրն իսկ, գիտէի որ սխալ մըն էր զոր քաղաքական ոչ մէկ դէմք կ'ընէր»: Հոկտեմբեր 16-ին ալ, նոյն թերթը հարցազրոյց մը հրատարակած էր, կրկին Վրաստանի մասին, այս անգամ զօրավար Բելչեմկոյի հետ որ Անդրկովկասի ռուսական ուժերու փոխ հրամանատարն է: Ան կը շեշտէ որ Ռուսաստան միշտ պաշտպանած է Վրաստանի հողային ամբողջականութիւնը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ մէջ, Հոկտեմբեր 18-ին, վերցուեցան արտակարգ վիճակը եւ լուսարգելը: Ամէն ինչ կարգադրուած չէ սակայն եւ Ֆրանսայէն իսկ, Ելցինի հրաժարականը կը պահանջուի ռուս այլախոհ մտաւորականներու կողմէ: «Ելցին՝ հրաժարում» խորագրուած գրութեամբ մը, լոյս տեսած «Լիպերասիոն»ի Հոկտեմբեր 18-ի թիւին մէջ, Անտրէյ Սինիավսկի եւ Վլադիմիր Մաքսիմով — աքսորեալ ռուս գրականութեան երկու թշնամի եղբայրները, միացած են շնորհիւ Պիոտր Էկէդէսի ստորագրելու համար այդ պարսաւագիրը: Ըստ իրենց Ելցին շատ հեռու է ժողովրդավարութենէն եւ լռեցնելով իր հակառակորդները, համայնավարի վերաբերում կը ցուցաբերէ: Գրութիւնը կը վերջանայ սա տողերով. — «Վերընտրութիւն պէտք չէ ըլլայ: Միայն՝ հրաժարում, Վանքը մեղքը քաւելու համար»:

ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՆՈՊԷԼ մրցանակը միասնաբար շնորհուեցաւ տը Քլերքի եւ Մանտելայի, ափարթհէյտի ջնջումին ի նպաստ տարած իրենց աշխատանքին համար:

ԻՐԱՔԻ փոխ — վարչապետը՝ Թարէք Ազիզ Փարիզ եկաւ բժշկական քննութիւններու համար: Կառավարութեան անդամները պարտք սեպեցին ճշդելու թէ նոր «Հապաշ հարց» մը չէ եւ թէ բոլորին համաձայնութեամբ եւ զուտ մարդասիրական պատճառներով եղած է այս կարգադրութիւնը:

ՓՔՔ-ն կը յայտարարէ թէ առեւանգուած է Ամերիկացի մը եւ Նոր — Զելանտացի մը, այն պատճառաւ որ «անոնց արտօնութեան Քիւրտիստան մտած են»: Այս առեւանգումը կը պատահի այն պահուն, երբ Տիկին Չիլլէր պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ Միացեալ — Նահանգներ: Միւս կողմէ, ՓՔՔ-ի 14 անդամներ սպաննուած են, երեք ուրիշներ ալ ձերբակալուած են: Ոստիկանութիւնը գրաւած է նաեւ զէնքեր եւ պայթուցիկներ Տիարպէքիրի շրջանը:

ՓԱՐԻԶԻ Թրոքատերոյի հրապարակին վրայ, Հոկտեմբեր 17-ին, ԱԹՏ — Քառ-Մոնտ-ի (ՄԱԿ-ի հովանիին տակ Թշուառութեան օգնութիւն) Նախաձեռնութեամբ, «Թշուառութեան մերժումի օր» մը տեղի ունեցաւ, մասնակցութեամբ Ժ. Տըլորի, Պութրոս Ղալիի եւ բազմաթիւ այլ անձնաւորութիւններու որոնք խօսք ալ առին:

Մ. ԹԱՉԸՐԻ յուշերը որոնք հրապարակ ելան այս օրերս բաւական աղմուկ կը հանեն: Մեծն — Բրիտանիոյ նախկին վարչապետուհին կը պատմէ 11 տարիներու կառավարական իր շրջանի իրադարձութիւնները, նոյնիսկ կը յայտնաբերէ «գաղտնիքներ» որոնք քարոյական տարբեր ըմբռնումի շրջաններու, պետական ղեկավարները միայն յետ մահու հրապարակել կուտային կամ գոնէ՝ ոչ այդքան արագ: Տիկին Թաչըր ոչ ոքի կը խնայէ իր յաջորդէն (Մէյճըր) սկսելով, նաեւ Միթերան, Քոհլ: Տիկին Թաչըր կը գրէ թէ Գերմանիոյ վերամիացումը «աղէտ» մըն էր եւ Միթերանի հետ ջանք թափած են որ տեղի չունենայ կամ՝ դանդաղի: Քոհլ կրցաւ, կ'ըսէ, շարունակել իր քաղաքականութիւնը, շնորհիւ մանաւանդ Ֆրանսացի Նախագահին «անկարողութեան» հրապարակային արարքներու վերածելու առանձին խօսակցութիւններու ընթացքին ըրած յայտարարութիւնները: Շատ կը հաւնի Ռեկընի՝ քաղաքական հոյակապ ղեկավար մը, Գորպաչովի, Ծ. Փերէսի: Ըստ իրեն միակը որ միշտ իրաւունք ունէր՝ ինք է: Բայց, միւսները (Քոհլ, Միթերան) դեռ գործի գլուխ է եւ ինքն է որ ճամբու դրուեցաւ...:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Շրջապատի նախարարը ստիպողական միջոցներու դիմեց պայքարելու համար Աթէնքի ապականած օդին դէմ, որու պատճառաւ 700 հոգի հիւանդանոց փոխադրուած են Հոկտեմբեր 13-էն ի վեր: Քաղաքին կեդրոնը կառքերու երթեւեկը արգիլուած է Հոկտեմբեր 18-ին, նաեւ Թաքսիներու մէկ մասին, գործատուներն ալ պարտին 30% նուազեցնել արտադրութիւնը:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Պօվէ 0-ի դէմ 1 կէտով պարտութեան մատնեց Վալանսի Հայ Մարզականը որ, այժմ 19-րդ է (22 խումբի վրայ) 11 կէտով: Դասաւորման գլուխն է Նիս 21 կէտով:

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Լ. ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ Բ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Հոկտեմբեր 16, Շաբաթ օր «Էնթէրքոնթինանթալ» պանդոկին մէկ սրահին մէջ, Ղարաբաղի Հանրապետութեան Նախագահ Ռոպէր Քոչարեանի հրաւէրով, կուսակցական ներկայացուցիչներէ, հանրային դէմքերէ, մամուլի մարդէն ու մտաւորականներէ բաղկացած շուրջ հարիւր հոգինոց բազմութիւն մը հաւաքուած էր նշելու համար հայկական նորագոյն հանրապետութեան երկրորդ տարեդարձը: Որպէս հիւրընկալ հոն էին Հայաստանի դեսպանատան գործավար Պր. Վահան Տէր — Ղեւոնդեան, մամուլի պատասխանատու Ա. Յարութիւնեան, ու նաեւ Տիկին Կոտար, ընդհ. քարտուղարը դիւանագիտական միջազգային ակադեմիային որուն հրաւէրով Ռ. Քոչարեան կը գտնուէր Փարիզ:

Օրուան բացման խօսքը արտասանեց Հայաստանի դեսպանատան արտաքին յարաբերութիւններու պատասխանատու պատուելի Ռ. Լեւոնեան, ապա արտայայտուելու հրաւիրեց Ռ. Քոչարեանը: Ան ծանրանալով Ղարաբաղի պատերազմական իրավիճակին վրայ, բացատրեց թէ անկէ թելադրուած կեանքի պայմաններով կ'ապրէր ղարաբաղցի ժողովուրդը, նոյն ատեն կատարելով պետականութիւն կերտելու աշխատանքը: Այդ պայմանները իրենց պարտադրուած էին այն սկզբունքը թէ «մարդ կամ պիտի աշխատի, կամ բանակում լինի»:

Պատերազմն ու շրջափակումը չէին յաջողած արգիլել քանդուած աւանները վերականգնելու եւ տնտեսութիւնը գործի մղելու հրամայականը: Կարեւորը այն էր որ ժողովուրդը ժամանակի պայմաններուն յարմարիլ գիտցած էր ու հոգեվիճակը աւելի բարձր էր քան Հայաստանի մէջ: Այս երեւոյթը իրեն ըսել կուտար. «մարդիկ հաւատում են որ շուտով մեր նպատակին կը հասնենք»:

Ռ. Քոչարեանի ամփոփ այլ իրապաշտ ելոյթը վախերու, մտահոգութիւններու դէմ ապահովութեան որպէս երաշխիք ընկալուեցաւ ներկաներուն կողմէ որոնց այդ տպաւորութիւնը ամրացնող խօսքով հանդէս եկաւ փոխ — վարչապետ Ժիրայր Պօղոսեան: Ան աւելի մանրամասն պարզեց պատերազմող ժողովուրդին ու անոր երկրապահ պետութեան առօրեան որուն գլխաւոր մտահոգութիւնը կարելի բնականոն պայմաններ ստեղծել էր, հակառակ պարտադրուած դաժան իրավիճակին: Քանդուած գիւղերու որպէս օրինակ ան տուաւ Վաղուհասը որուն տեղացիներէն 57 զինուոր ինկած էին ռազմաճակատին վրայ ու անոնց ընտանիքներուն համար 33 տուն կառուցանուած էր ամէնէն առաջ, երկու ամսուան ընթացքին: Կարելի թափով կը կառուցուէին ճամբաները, իսկ ուժանիւթով ինքնաբաւ ըլլալու հանգրուանը անկարելի երազ չէր Ղարաբաղցիին համար:

Ժ. Պօղոսեան յստակօրէն նշեց թէ միայն նիւթական գոյութիւնը չէր իրենց մտահոգութեան առարկան. պատերազմի պայմաններուն մէջ ալ իրենք ունէին կրթական նուաճումներու ձգտումներ ու այսօր Ղարաբաղ ունէր իր համալսարանը. այլեւս երիտասարդները ուսումի համար մեկնելու պարտաւոր չէին ու տեղւոյն կը ստանձնէին արտագաղթն ալ: Դպրոցները բոլորն ալ վերականգնումի ընթացքին մէջ էին, մեծ կարիքներ կային այս մարզին մէջ: «Մեր դպրոցները 20-ական թուականների դպրոցների նման են բայց կարեւորն այն է որ նրանցում մեր երեխէքը մայրենի լեզուով կը սովորեն» ըսաւ Ժ. Պօղոսեան, ապա խօսելով առողջական, ընկերային մարզի աշխատանքներու մասին, շեշտեց թէ այդ բոլորը կարելի պիտի չըլլար առանց Հայաստանին ու Սփիւռքին. սակայն շըմոռցաւ ընդգծելու օժանդակութիւնը միայն պետական մակարդակով ու կեդրոնացած ձեւով կատարելու անհրաժեշտութիւնը: Ան եւս իր խօսքը աւարտեց նպատակին հասնելու վճռակամութեան տէր մարդու համոզումով, ըսելով. «Թըշնամին ինչքան ուժեղ, մենք վերականգնում ենք: Հաւատում ենք որ ով որ առաջ յոգնի, նա պարտուելու է. իսկ մենք յոգնելու, պարտուելու միտք չունենք»:

Հաւաքոյթը աւարտեցաւ Ղարաբաղի վերջնական յաղթանակին բարձրացած բաժակներով ու ճոխ պատուասիրութեամբ մը:

ՄԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

ՎԱՉԷ ՕՇԱԿԱՆ

Նոր գիրք մը որ ելած է Լիբանանէն Վահրամ Մավեանի «Ամբողջական Երկեր» հատորն է, լոյս տեսած 1993-ին, Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանի տպարանէն, Անթիլիաս: 760 էջնոց այս տպաւորիչ հատորը կը պարունակէ հեղինակին գրեթէ ամբողջական արտադրութիւնը — բանաստեղծութիւն, պատմուածք, նշմար եւ գրագրական յօդուածներ: Հատորին տպագրութիւնն ու իրականացումը իր այրին, Իվոն Մավեանին նախաձեռնութեան արդիւնքն են: Իրական հաճոյք մըն է ընթերցումը այս գրքին բոլոր անոնց համար — ու մեծ է թիւը այդ գրասէրներուն — որոնք մօտէն կամ հեռուէն ճանչցած են վաղամեռ հեղինակը ու մանաւանդ անոնց՝ որոնք կը գնահատեն Մավեան գրագէտի սուր, արթուն զգայարանքներու աշխարհը ու անոր վեհանձն սիրտը: Հատորը իր ստոյգ արժէքին մէկ կարեւոր մասը կը պարտի այն արհեստավարժ խղճամտութեամբ իրագործուած մատենագիտական նօթագրութեանց որոնք կ'ամբողջացնեն գրութիւնները, գործ՝ Գրիգոր Շահինեանին: Իր գրչին կը պարտինք նաեւ բաւական լայն ու խոր թափանցումով գրուած Նախաբանը ուր կը վերլուծուի Մավեանի գրական ներաշխարհը: Ցուցիչ է Գարեգին Վեհափառի Յառաջաբանը որ իբրեւ մտերիմը հեղինակին՝ անոր կողմէ հատորը կը ձօնէ նորանկախ Հայաստանին: Ահաւասիկ հատոր մը որուն ընթերցումը մարդ մեծ վստահութեամբ կը յանձնարարէ բոլոր անոնց — գլխաւորաբար Հայաստանէն ու նաեւ Պոլսէն ու Պարսկաստանէն — որոնք պիտի ուզէին ճանչնալ Միջին-Արեւելքի, Եւրոպայի ու Միացեալ-Նահանգներու հայութեան էութիւնը, այսինքն ինչ որ Արտասահման կը նկատուէր մինչեւ 60-ական թուականները ու տակէ ի վեր կոչումը կը կազմէ Սփիւռքին: Իրականութեան մէջ այս ճանաչումը «ուզելու» հարց ալ չէ այլ հրամայական պարտականութիւն մը բոլոր այն մարդոց որոնք կը ցանկան քաղաքական կամ մշակութային բնոյթի դեր մը խաղալ հայութեան կեանքէն ներս: Մավեանը տիպային Սփիւռքահա՞յ մըն էր, իր երկէն կարելի՞ է Սփիւռքեան ինքնութեան մը բնութագրումը կատարել — հարցը չէ դրուած Շահինեանի կողմէ ոչ ալ հաւանաբար Մավեանի մտքին մէջ, սակայն վստահօրէն բաւական ճոխ ատաղձ կայ այդ էջերուն մէջ նման ձեռնարկի մը համար: Իրականութեան մէջ, չկայ կարեւոր կամ նոյնիսկ անկարեւոր գիրք մը որ լոյս տեսած է Սփիւռքի մէջ որ չկրէ այդ Սփիւռքին ոճի, թէմայի, լեզուի կամ հոգեբանական մթնոլորտի մը կնիքը, Փայլակ Միքայէլեանի կամ Զաւէն Սիւրմէլեանի 20-ական թուականներու գործերէն մինչեւ մեր օրերու Գրիգոր Պըլտեանի, Վահրամ Մավեանի կամ Պօղոս Գուբելեանի արձակը:

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

Նոր հատոր տոքթոր Լեւոն Խաչերեանի վերջին բանասիրական աշխատանքը որ իր նախորդներուն նման երկարաշունչ բարոյական ճիգի ու խոր հմտութեան մը արգասիքը կը բերէ: «Բարոյական» բառը թող չզարմացնէ՝ որովհետեւ Լեւոն Խաչերեանի մէկն մի երկի ձեռագրին արտահանումը Խորհրդային Միութենէն դէպի Սփիւռք՝ իրական ոդիսական մըն է ու մտաւորական մարդը իր կեանքը պատրաստ է զոհելու փրկելու համար իր մտքի զաւակը: Յուսալու է որ օրին մէկը ան կ'որոշէ գրի առնել այդ դանդուածեղ ձեռագիրներու «փախուստին» պատմութիւնը, նոր լոյս սփռելով այդ դաժան վարչակարգի բարքերուն վրայ:

Հսկայ հատորը կը կոչուի «Հայոց Լեզուաբանութեան Առաջացման Պատմութիւնը և Քերականագիտական Միտքը 5-րդէն 16-րդ Դարերում», լոյս տեսած 1992-ին, Լիզպոնէն ու մաս կը կազմէ «Հայկական Մատենաշար Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան (Armenian Library of the Calouste Gulbenkian Foundation) ծրագրին: Կը բաղկանայ երկու հատորէ երեք բաժիններու տակ: Առաջին բաժինը կը կոչուի «Դասական Հայերէնի Խօսքի Մասերի Ուսմունքը Ըստ Հայ Քերական Մեկնիչների», երկրորդը կը կոչուի «"Գրչութեան Արուեստի" Տեսական Հարցադրումները», եւ վերջապէս երրորդ բաժինը՝ «Բառարանագիտութեան Սկզբնաւորումը Հայ Դպրութեան Մէջ»: Երկու հատորները միասին 1170 մեծադիր էջերու ամբողջութիւն մը կը կազմեն: Օգտագործուած աղբիւրները 15 էջ կը լեցնեն ու կուգան հայերէն, ֆրանսերէն, անգլերէն, գերմաներէն, ռուսերէն եւ յունարէն լեզուներէ: Վերլուծումի բայց մանաւանդ համադրումի այս մեծղի աշխատանքին կցուած է նաեւ անգլերէն համառօտագրութիւն մը: Տոքթոր Լեւոն Խաչերեանի նախորդ հատորները որոնք այս շարքին մաս կը կազմեն չորս են թիւով — «Գրչութեան Արուեստի Լեզուական — Քերականական Տեսութիւնը Միջնադարեան Հայաստանում» Երեւան, 1962, «Գլաձորի Համալսարանը Հայ Մանկավարժական Մտքի Զարգացման Մէջ, (13-րդ — 14-րդ դարեր) Երեւան, 1973, «Գրիգոր Պահլաւունի Մագիստրոս. կեանքն ու գործունէութիւնը» Լոս-Անճըլըս, 1987, «Եսայի Նչեցին եւ Գլաձորի Համալսարանը», Լոս — Անճըլըս, 1988:

Օրաթերթի մը ծիրին մէջ կարելի է միայն շատ հպանցիկ գաղափար մը տալ այս երկին ընդգրկած կալուածի ու սաւորութեան մասին: Ու միայն բազմահմուտ մասնագէտ մը պիտի յանդգնի դատել բովանդակութեան արժէքին չափը եւ ընել իմաստալից քննադատում եւ արժեւորում: Իր Առաջաբանին մէջ, հեղինակը կ'ըսէ:

«Հայ դպրութեան մէջ արծարծուած լեզուաբանական — քերականական միտքը 5-րդէն 16-րդ դարերում ներկայացնելու համար հարկադրուած ենք եղել ուսումնասիրել դասական հայերէնով եւ յունաբան հայերէնով մեզ հասած ողջ փիլիսոփայական եւ տրամաբանական երկերը ինչպէս հեղինակային, այնպէս եւ թարգմանական բնոյթի, որոնցում արձագանգ են գտել լեզուի տեսութեան վերաբերեալ բնորոշումներ ու հարցադրումներ: Առանձնապէս կանգ ենք առել քերականական մեկնութիւնների եւ ամբողջական վերլուծութիւնների վրայ, որոնցում, հիմնականում, ամփոփուած է հայ լեզուաբանական — քերականագիտական միտքը ըստ էութեան»:

Տոքթոր Խաչերեան կը շարունակէ ըսելով թէ միջնադարում քերականութիւնը կը նկատուէր իբրեւ «դուռն եւ բանալի ամենայն իմաստասիրութեանց» կամ, ինչպէս Գրիգոր Մագիստրոս ըսած է՝ «Քերականութեամբս մտանել յամենայն իմաստասիրութեանց»: «Առանց քերականութեան ուսմունքի իւրացման, — կ'աւելցնէ տոքթոր Խաչերեան, — հնարաւոր չէին ուսումնական բարձրագոյն առարկաների ընկալումն ու տիրապետումը»: Ինչպէս 14-րդ դարու բանասէր ու Գլաձորի համալսարանի տնօրէն Եսայի Նչեցի ըսած է՝ «Սա է դուռն ամենայն իմաստութեան եւ կրթութեան, եւ պարտ էր սոքաւք իբր աստիճանաւք ի կատարեալ իմաստութիւնն ելանել»: «...քերականութիւնը միջնադարի ուսումնական համակարգում ճանաչուել էր նաեւ իբրեւ մտաւոր ընդհանուր զարգացման հիմք ու նախապայման» կ'աւելցնէ տոքթոր Խաչերեան:

«...Մեր նպատակն է եղել՝ տալ համակարգուած շարադրանքը հայ մեկնողական քերականագիտութեան առաջացման ու զարգացման ամբողջական պատմութեան՝ առաջադրած տեսական դրոյթների ու հարցադրումների հիմնաւոր քննութեամբ ու գիտական գնահատմամբ: Այդ խնդրի գլխում՝ մեր հետազօտութիւնը ընդգրկում է մասնաւորապէս 5-րդ դարից մինչեւ 16-րդ դարը յօրինուած Ձեռագիր քերականական Մեկնութիւնները եւ գրչութեան արուեստին նուիրուած ձեռնարկ — Ուղեցոյցները», կը գրէ տոքթոր Խաչերեան:

Կասկած չկայ որ մեր փրկութիւնը կամ մեր կործանումը մեր լեզուէն պիտի գայ, աւելի քան մեր հողէն կամ աւանդութիւններէն: Հայերէնի վրայ կատարուած որեւէ լուրջ աշխատանք մեր գերագանց — գնահատանքին արժանի է եւ այս իմաստով՝ Հայաստանի Հայագիտական Ուսմանց բոլոր հաստատութիւնները դուրս պէտք է մնան համայնավար վարչակարգի հանդէպ մեր դատապարտութեան խօսքէն: Չենք կրնալ ամէն ինչ մէկ ջուրով լուալ: Մ. Աբեղեան, Գ. Ջահուկեան, Գ. Ղափանցեան, Է. Աղայեան, Լ. Խաչերեան, յիշելու համար մի քանին միայն այն սերունդէն որ Հ. Աճառեանի դրած հիմերուն վրայ կառուցեց իր գործը, անուններ են որոնց գործերը պատիւ կը բերեն մեր հայրենիքին եւ ուժ կուտան մեր ազգին:

ԱՅՆՃԱՐԸ ԵՐԵԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

ԹՈՎՄԱՍ ՀԱՊԼՃԵԱՆ

(Շար. 3 եւ վերջ)

1940-ի գարնան, երբ արաբական գիւղեր տարուած ժողովուրդը վերադարձաւ Այնճար, ֆրանսական իշխանութեանց կողմէ ճարուած այծի մազէ հիւսուած քանի մը վրաններ իրարու միացուցած, անմիջապէս կանգնեցինք մեր առաջին դպրոցը. — ՎՐԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ, որուն ծածքին տակ հաւաքեցինք հարիւրաւոր մանուկներ՝ 1940, Ապրիլ 15-ին:

Գիրք չկար, գրենական պիտոյքներ չկային, նստարան եւ գրասեղան չկար. գետին փռուած փսիաթներու վրայ ծալապատիկ, հասակի կարգով նստան փոքրիկները: Ուսուցիչները իրենց յարմար դատած նիւթերու մասին բացատրութիւններ տուին ու պահանջներ ներկայացուցին. բայց ընդհանրապէս կեդրոնացումը եղաւ երգին վրայ: Նաեւ, չեմ գիտեր ուրկէ եւ ինչպէս, գտնուած ու վրանի պատէն կախուած էր սեւ գրատախտակ մը, որուն վրայ թուաբանական վարժութիւններ կ'ընէին:

Ամէն առաւօտ դպրոցի բացումը կ'ըլլար Ներսէս Շնորհալիի շնորհալի երգով. —

Առաւօտ լուսոյ
Արեգակն արդար
Առ իս լոյս ծագեա...
Լոյս, առաջի՛ն լո՛յս
Ի մեզ ծագեա...

1940-ին, «Յառաջ» թերթի խմբագրապետ Շաւարշ Միսաքեանի նախաձեռնութեամբ, Ֆրանսահայերէն 125.000 ֆրանք հանգանակուեցաւ, կառուցելու համար մեր մանուկներուն դպրոցական շէնքը:

Նոյն տարին իսկ հիմը դրուեցաւ ու կանոնաւոր աշխատանքով իր լրումին հասաւ արդի մեր նախակրթարանը, որ կոչուեցաւ «Հայ Ազգային Յառաջ» վարժարան՝ «Յառաջ» թերթին անունով, իբրեւ երախտագիտական արտայայտութիւն ուղղուած հայ արժանաւոր զաւակ՝ Շաւարշ Միսաքեանին:

Այսպէս, դեռ ժողովուրդը իր տունը չունեցած՝ մեր մանուկները ունեցան իրենց լուսեղէն տունը, ուր փոխադրուեցան 750 աշակերտ — աշակերտուհիներ:

Անկէ ետք, շատ տաք ու պաղ ջուրեր անցան կամուրջին տակէն ու երբեմն նաեւ վրայէն, զայն քանդելու մտավախութիւնը պատճառելով: Սոյն դժուարին կացութեանց ընթացքին, մեր յուսադրութեանց մէջ երբեք յուսախաբութիւն չունեցանք. մենք զմեզ երբեք առանձին չզգացինք: Աշխարհի բոլոր մասերէն հայկական եղբայրական դուրգուրանքի արժանացանք:

Ու այսպէս քայլ առ քայլ յառաջանալով, ունեցանք արդիական պահանջքներուն համաձայն նախակրթարան, ուր պատրաստուեցան նախակրթութիւն ստացած արժանաւոր պատանիներ ու պատանուհիներ:

Բայց հայկական լուսատենչ հոգին այսքանով չէր կրնար բաւարարուիլ. ճամբայ ելած էինք ու պէտք էր տեղ հասնիլ: Հոգեկան այս պատրաստակամութեամբ եւ պատրաստակամութեամբ՝ 1959-ին հիմը դրուեցաւ «Յառաջ» Քոլէճի առաջին դասարանին: Վեց տարի ետք Քոլէճը ունեցաւ իր շրջանաւարտները: «Յառաջ» Քոլէճը եղաւ թագը մեր կրթական կեանքին, պսակումը մեր տենչերուն:

1970-ին կառուցուեցաւ Քոլէճի շէնքը: Կիւլպէնկեան Հաստատութիւնը 27.500 ամերիկեան տոլարի նուիրատուութեամբ մը մասնակցեցաւ Քոլէճի նոր շէնքի կառուցման ծախքերուն: Այս պատճառով ալ Քոլէճին տրուեցաւ նոր անուն. — «ԱԶԳ. ԳԱԼՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՔՈԼԷՃ»:

«Յառաջ — Գալուստ Կիւլպէնկեան» կրթական հաստատութիւնը ունեցած է բազմաթիւ շրջանաւարտներ, որոնց մեծ մասը, համալսարանական ուսումն հետեւելով, մասնագիտացած է ու կը ծառայէ մեր ազգային մարզերէն ներս, իբրեւ կրօնական, իբրեւ կրթական մշակ, ազգային գործիչ եւ մշակոյթի սպասարկու:

Այս ձեւով կը հատուցանենք այն եղբայրական վերաբերումը, զոր ստացաւ մեր վարժարանը իր տաժանելի օրերուն:

Նոյնն է պարագան նաեւ տեղւոյս Աւետարանական Երկրորդական եւ Հայ Կաթողիկէ միջնակարգ վարժարաններուն համար:

Ազգային ջերմ մթնոլորտի մէջ՝ ձգտում դէպի ազգային ընդհանուր զարգացում:

Այս ընդհանուր նշանաբանը արդարացուած է երեք համայնքներուն վարժարաններուն կողմէ ալ՝ իրենց հասցուցած ու ազգային ծառայութեան մղած երիտասարդութեամբ:

Ասիկա մեր պարտականութիւնը եւ արժանապատուութիւնը պիտի մնայ ընդմիշտ:

*

Բայց դժբախտաբար, անակնկալ կերպով, այս պայծառ երեւոյթները մութ ու մուրով մթագնեցան: 11 — 12 տարի առաջ Լիբանանի Մայրիները բռնկեցան: Ծուխը պատեց լեռներն ու դարաւանդները: Թուխպեր նստան քաղաքներուն, գիւղերուն ու ամէն բնակարանի վրայ: Արիւն եղաւ ամէն սեմի վրայ ու սուգ նստաւ ամէն սիրտի վրայ: Մեծ ջարդեր ու մեծ քանդումներ պատահեցան: Բոլոր աչքերը լացին, բոլոր սրտերը սարսափով լեցուեցան: Բոլոր մարմինները փշաքաղուեցան ու պայծառ հոգիները ապշութեան դատապարտուեցան: Դրախտ երկիրը մութի ու մուրով պարուրուեցաւ: Լիբանանը դարձաւ ոճիրներու երկիր, ոճրագործներու Արջակաւան:

Թէեւ Այնճարը ուղղակի մեծ ցնցումներու չենթարկուեցաւ, շնորհիւ դրացիներու լայնախոհութեան ու ողջմտութեան, շնորհիւ մեր եւ իրենց միջեւ եղած հասկացողութեան եւ խոհական հանդուրժողութեան. բայց մեծ մտահոգութիւններով եւ սիրտի սեղմումներով անցուցինք անցեալ տագնապալի օրերը: Լիբանանի սեւ օրերուն անդրադարձը ծանր ճնշեց նաեւ մեր վրայ: Անորոշութիւն մը համակած է բոլորին հոգիները, ապագան թանձր մթութեամբ վարագուրուած է: Ամէն ոք շփոթահար կանգ առած է, ամէն ինչ տեղքայլի վերածուած է:

Բայց բարեբախտաբար յոյսն ու հաւատքը կենդանի են դեռ: Բոլորին աչքերը յառած են արեւելակողմ՝ սպասելով արեւածագի խաղաղաբեր ցոլքերուն, որ սպեղանի պիտի բերէ բացուած վէրքերուն: Կը հաւատանք որ, ի վերջոյ, հաշտութեան ծիրանի գօտին պիտի կամարէ Լիբանանի երկինքը եւ գարնան վերանորոգ շունչով վերստին պիտի կանաչնան Մայրիները ու անոնց հովանիին տակ՝ մեր ազուոր ՓՈՔՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ աւանը:

Ի՛ՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏԻ ՋԵՐՄԱՉԱՓՆԵՐԸ

Երկրագունդին ջերմացման նիւթը խօսակցութեան անսպառ հանք մըն է մրճաքանները եւ շրջակայքերու խօսակցութիւններու համար: Այս մասին վիճողները յաճախ կը մոռնան թէ որքան բարդ գործ է մեր մթնոլորտային ջերմութեան համար միջին մը գտնել: Վերջին տարիներուն հետաքրքրաշարժ տարբերութիւն մը նկատուած է գետնին վրայ գետեղուած ջերմաչափերու եւ մթնոլորտին մէջ արբանեակներու արձանագրած աստիճաններուն միջեւ: Մինչ առաջինները ջերմացումի երեւոյթ մը կը մատնեն, անջրպետային տուեալները կ'ըսեն թէ երկրագունդը ցոյց տրուած արագութեամբ չի տաքնար:

Տարիներով օդերեւութաբանները նկատի ունեցած են երկրին վրայ կատարուած չափերը: Անոնք պէտք է կատարուին յատուկ խնամքով որպէսզի իրականութիւնը ցոլացնեն. օրինակ, պէտք է նկատի առնուի արեւու լոյսին մօտակայ պատերու կամ անմիջական շրջանակի հողին կողմէ ներածումը:

Արշիպելին մէջ չափումները կ'ըլլան հետազօտիչ օդապարիկներու մէջ զետեղուած գործիքներով որոնք իրենց տուեալները գետին կը փոխանցեն. այդ ցանցը արդիւնք է վերջին յիսուն տարուան աշխատանքին եւ ամէն օր երկրագունդի զանազան կէտերուն վրայ աւելի քան 2000 դիտարկումներու արդիւնքը կ'արձանագրուի:

Մասնագէտները ուշադիր կ'ըլլան երկու կէտի. առաջինը՝ չափումները մեծ մասով կը կատարուին քաղաքաբնակչութեան շրջաններու մօտ ինչ որ իր ազդեցութիւնը կ'ունենայ ջերմացման երեւոյթին վրայ. երկրորդ՝ մոլորակին առնազն երկու երրորդը ջուրով ծածկուած է, մինչ հաշիւները մեծ մասով կ'ըլլան ցամաքներու վրայ: Եթէ ջերմացման երեւոյթը ցամաքամասերու յատուկ է ու ովկիանները հակադիր տուեալներ կ'ունենան, անկարելի չէ որ դիտութիւնը սխալ եզրակացութիւններու յանգի, հիմնուելով ցամաքային արդիւնքներու վրայ:

Երկար ատեն հետազօտողները կ'եզրակացնէին որ ոչ մէկ միջոց կար երկրագունդին մթնոլորտը ամբողջութեամբ քննութեան նիւթ դարձնելու համար: 60-ական թուականներէն այս կարծիքը փոխուած է շնորհիւ արբանեակներու գործածութեան. անոնք ունին գերզգայուն ռաւմիչափներ, որոնք կրնան մթնոլորտային խորքերը հետազօտել:

1979-էն ի վեր ձեռք ձգուած տեղեկատուութիւնները, շնորհիւ այդ արբանեակներուն, յայտնի դարձուցած են որ ջերմացումի երեւոյթը նուազ ուշագրաւ է քան այն որ կարծել կուտային գետնին վրայ կատարուած դիտարկումները: Ցայտնուած է նաեւ որ ջերմանալու հակումը խնդրոյ առարկայ է աւելի հիւսիսային կիսագունդին վրայ, քան արեւադարձային գօտին: Այսքանը արդէն բաւել կուտայ որ օդերեւութաբանական արբանեակները լաւագոյն միջոցներն են կլիմայական երեւոյթները ճշդելու եւ բացատրելու գործին համար:

ՔԱՂՀԱՆ

ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄ ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹ. ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ 1993-94 ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ

Սեպտեմբեր 15-ի առաւօտեան զանգերը ղօղանջեցին Մելգոնեանի մէջ, աւետելով բացումը նոր տարեշրջանի: Մելգոնեան Անմահ Բարերարներու դամբանին առջեւ եկան խմբուեցան աշակերտները եւ որպէս յարգանք ու երախտագիտութիւն, խունկ ու աղօթք բարձրացան իրենց շուրթերէն «Սուրբ Սուրբ»ը եւ «Հայր Մեր»ը:

Ապա ներկաները բարձրացան հանդիսասրահ, ուր տեղի ունեցաւ պաշտօնական հանդիսութիւն: Երգչախումբը Պր. Սեպուհ Արզարեանի ղեկավարութեամբ երգեց Հ.Բ.Ը.Մ.-ի եւ Մ.Կ.Հ.-ի քայլերգները: Հաստատութեան յունարէն լեզուի ուսուցիչ՝ Պր. Եանակիս Մաթէու կարդաց Կիպրոսի Կրթական նախարար Տիկին Քլէրի Անկելիտուի ուղերձը նոր կրթաշրջանի առթիւ, որուն հայերէն թարգմանութիւնը կարդաց հաստատութեան հայերէն լեզուի ուսուցիչ՝ Պր. Աւետիս Սափրըզեանը: Ան խօսքը ուղղելով աշակերտներուն կ'ըսէր, «Ապրելով դժուար ժամանակաշրջան մը պէտք է գիտակցինք որ մեծ պարտաւորութիւններ ունինք մեր առջեւ, տօրեայ մտահոգութիւններուն հիմնական եւ կարեւոր մէկ մասը կը կազմեն ձուլումը եւ մարդկային արժէքներու ոտնահարումը»: Ապա՝ «Աշխատեցէք հաւատալով ձեր անձին, ձեր կարողութեանց եւ արժանիքներուն, առաջնորդուելով իմաստութեամբ, արդարութեամբ եւ ազգային գիտակցութեամբ: Եղէք խղճամիտ եւ մանաւանդ պարտաճանաչ»:

Հաստատութեան տնօրէն Պր. Յակոբ Գասպարեան խօսք առնելով փոխանցեց հոգաբարձական մարմնի յաջողութեան լաւագոյն մաղթանքները արդիւնաւէտ տարեշրջանի մը համար. ապա բարի գալուստ մաղթեց Մելգոնեանի մեծ ընտանիքին, յոյս յայտնելով որ իւրաքանչիւր աշակերտ իր լաւագոյնը պիտի ներդնէ այս ուսումնական տարեշրջանի փայլուն աւարտին համար: Պր. Գասպարեան ջերմօրէն գնահատեց աշակերտներուն Մելգոնեանցի կոչումին հանդէպ ունեցած դուրգուրանքը եւ աւելցուց որ պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը կը պահանջէ առաւելագոյն չափով արդարացնել եւ արժեւորել զայն:

Այնուհետեւ խօսք առաւ հաստատութեան վարիչ պատասխանատու՝ Պր. Տիգրան Որբերեան ըսելով թէ այսօր, կրթական նոր տարեշրջանի բացումով վերըստին ծնունդ կ'առնէ Մելգոնեան անմահ բարերարներու, ինչպէս նաեւ ազգային մեծ բարերար Պր. Ալէք Մանուկեանի տեսիլքը, որու իրագործման ճանապարհի վրայ անկասկած իր դերը ունի իւրաքանչիւր Մելգոնեանցի աշակերտ, մանաւանդ այսօր, երբ մեր ժողովուրդը կը գտնուի ծանր ու ճակատագրական մաքառումի մէջ:

Վ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Սեպտեմբեր 25, 1993
Նիկոսիա

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹԵՀՐԱՆԻ «Խաթեղլալ» պանդոկը տօնուած է Հայաստանի անկախութեան Բ. տարեդարձը նախաձեռնութեամբ Հայաստանի դեսպանութեան: Ներկայ եղած են առաջնորդը՝ Արտակ Արք., երեսփոխաններ՝ Վ. Վարդանեան եւ Ա. Բաղումեան, Իրանի իսլամական Հանրապետութեան Արտաքին նախարարութեան ներկայացուցիչը եւ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ, որոնց կարգին հայ կաթողիկէ եւ հայ աւետարանական յարանուանութեանց եւ օտար երկիրներու դիւանագիտական ներկայացուցիչներ (Ռուսաստան, Գանատա, Չինաստան, Կիպրոս, Չեխիա, Եգիպտոս, Ֆրանսա, Գերմանիա, Հունգարիա, Ինտոնեզիա, Իրաք Իտալիա, Պրազիլ, Ռումանիա, Սլովաքիա, Վենեցուելա, Լիբանան, Քուէյթ, եւայլն, եւայլն):

*

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ Մակարոս Արթինեան-սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 3-ին, արտասանական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Հայաստանի անկախութեան Բ. տարեդարձին եւ Թարգմանչաց տօնին, կազմակերպութեամբ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ վարչութեան: Ձեռնարկին մասնակցած է Հալէպէն՝ Շուշանիկ Մելքոնեան: Իրենց մասնակցութիւնը բերած են նաեւ երգչուհի Վարսենիկ Փափազեան, դաշնակահարուհիներ Մարիա Մանուկեան, Թալին Արթինեան եւ Լարա Ֆլտրդճեան: Փակման խօսքը արտասանած է վերապատուելի Եսայի Սարմազեան:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԹԵՄԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԸ ԱՅՑԵԼԵՑ ՊՈՄՈՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՎՐԺ.Ը ԵՒ ՏԵՂՒՈՅՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Նախապէս առնուած ժամադրութեան մը համաձայն, Հոկտեմբեր 8, Ուրբաթ առաւօտ ժամը 10-ին, Ամերիկայի Արեւմտեան Թեմի Հայոց Առաջնորդ Վաչէ Արքեպիսկոպոս Յովսէփեան, ընկերակցութեամբ Մարսէյլի Տարօն Եպիսկոպոսի եւ Թեմին Շրջանային Խորհրդոյ ատենապետ ու Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ պատասխանատու լիազօր ներկայացուցիչ Պր. Ալեքսանտր Պապայեանի եւ Թաղ. Խորհրդոյ գանձապահ Աւետիս Կոստոզեանի, ինչպէս նաեւ Մայր Եկեղեցւոյ Թաղ. Խորհուրդէն Պ.Պ. Գէորգեանի եւ Յակոբեանի այցելեց Պոմոնի Հայոց Համազգային Վարժարանը եւ ընդունուեցաւ, պատուարժան հոգաբարձութեան գլխաւորութեամբ Պր. Ալէն Պաղըրճեանի, տնօրէնութեան, ուսուցչական կազմին եւ աշակերտութեան կողմէ:

Վաչէ Արք. վառ հետաքրքրութիւն ցոյց տուաւ վարժարանի աշակերտութեան թիւին, ուսուցչական կազմին, ուսուցման մեթոտին, մակարդակին եւ վարժարանի արդի կացութեան մասին եւ ըսաւ. «ինչպէս որ տակաւին երէկ Մարսէյլի Մշակութային Տան մէջ թելադրած էի բոլորին ներկայիս կ'ըսեմ, թէ ամէն Հայ անհատ Ֆրանսայի, առանց դաւանական եւ կուսակցական խտրութեան, աւագ պարտականութիւն պէտք է նկատէ ի սէր Հայ ոսկեղէնիկ գրին, մեր մեծասքանչ լեզուին եւ ոսկեայ մշակոյթին, վարժարանի հողին դիման ի խնդիր իր նիւթական լայն մասնակցութիւնը բերելու այս խօսքերէն վերջ ինք եւս անձամբ բերաւ իր յատկանշական բաժինը եւ նուիրեց վարժարանին 500 տոլարնոց չէք մը: Ապա անցաւ դասարանները, սէր եւ գուրգուրանք ցոյց տուաւ ուսումնատենչ Հայ մանկտւոյն եւ իր շինիչ եւ դաստիարակիչ խրատներով օրհնեց զանոնք:

Մայրի Աթոռի Գերագոյն Խորհրդոյ պատուաբեր անդամ այս տիպար եկեղեցականը, տնօրէնութեան սենեակին մէջ պահ մը հանգիստ առնելէ վերջ, իր շքախումբով առաջնորդուեցաւ տեղւոյն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին եւ դիմաւորուեցաւ Թաղին հովիւ Մովսէս Աւագ Քահանայ Գալէնտէրեանի եւ Թաղական Խորհրդոյ անդամներու կողմէ, որոնք իր գալուստը նկատեցին շնորհաբեր եւ մաղթեցին իրեն քաջառողջ կեանք եւ արեւշատութիւն: Հոս եւս հետաքրքրուեցաւ եկեղեցիին պատմականով, Թաղեցի հասարակութեան ազգային եւ հոգեւոր կեանքի կեցութեամբ, որոնց սիրով պատասխանեցին Թաղին հովիւն ու Մարսէյլի Շրջանային Խորհրդոյ ատենապետ եւ եկեղեցւոյն պատասխանատու լիազօր ներկայացուցիչ Պր. Ալեքսանտր Պապայեան, որ երկար տարիներէ ի վեր նուիրեալ եւ անձնուէր աշխատութիւն կը բերէ ազգին ու եկեղեցիին:

Թեմակալ Արքեպիսկոպոսը, կէսօրին Սէն - Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս եւ Բարթողիմէոս Եկեղեցւոյ Թաղ. Խորհրդոյ կողմէ ճաշի հրաւիրուած ըլլալով, իր ուղեկիցներով մեկնեցաւ Պոմոնէն բարի յիշատակներով:

ՄՈՎՍԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

– 16 –

ՄԵԾ ՎԱՍՏԱԿԱՒՈՐԸ

Յովհաննէս Սէթեան՝ նոյն շրջանի ուրիշ մէկ բանաստեղծը, հասնելով մինչեւ մեր օրերը գրաբարի ճանկէն չկրցաւ ձերբազատիլ երկար ժամանակ: Աղեքսանդր Փանոսեան, ճոխ յանգերու յետագայ վարպետը, գրաբարախառն ձեւերու երկար տուրք տուաւ նոյնպէս: Իսկ Ռեթէոս Պէրպէրեան եւ Եղիա Տէմիրճիպաշեան իրենց քերթուածներուն մէջ շարունակեցին միշտ հեգնել դարն ու իր ստեղծած լեզուն:

Դեռատի այն գրագիտուհին որ արեւմտահայ քերթողութեան փառքը պիտի դառնար աւելի ուշ, Զապէլ Խանճեան, յետագայի Սիպիլը, իր վարժապետներու ազդեցութեան տակ էր իր առաջին ոտանաւորներուն մէջ, արեւմտահայ Պառնասին մէջ իր պատուոյ տեղը գրաւելէ եւ նոր աշխարհաբարին ռահվիրաներէն մէկը դառնալէ առաջ:

Դարուն վերջին տասնամեակը չի մըտներ արդէն այս հատորին մէջ: Այդ՝ այն շրջանն է երբ Պոլիս մտած է իր նոր դերին մէջ, ու եթէ Համիտի թաթը զգետնած է շատ բան մտաւոր ճիգերու երբեմնի թափէն՝ չէ կրցած սակայն կասեցնել հայ գրողին աքնութիւնը բիւրեղացնելու համար իրեն յանձնուած լեզուն:

– 17 –

ՄՈԼՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԲԱՐԻՔՆԵՐԷՆ

Օտար գրականութեանց ժամանակակից վարպետներէն ոչ մէկը այս չարչարանքէն անցած է: Անոնք պատրաստ գտած են լեզու մը ու անով ալ պատմած իրենց յուզումները. իրենց միակ հոգը եղած է ուրոյն ոճ մը գտնել, որ ատակ ըլլար իրենց սեփական հոգին լաւագոյնս արտայայտելու:

Աշխարհաբարի ծագման առջեւ ցրցուած կամ յարուցուած խոչընդոտները ոչ միայն հայ մտաւորական շարժումը ջլատեցին երկար տարիներ եւ մտաւորական շատ մը կարկառուն դէմքեր յոգնեցուցին լեզուական պայքարներու մէջ, այլ եւ չթողուցին որ գեղեցիկ գրականութիւնը եւ քերթողութիւնը հասուննայ լրիւ: Ամէն մարդ Դուրեանի տաղանդին պոռթկալու անզսպելի թափը չունէր:

Ի պատիւ արեւմտահայ գրականութեան մեր վարպետներուն, պէտք է ըսել, թէ անոնք յաղթական դուրս եկան իրենց մղած լեզուական պայքարէն, նախ՝ լեզուական քաոսը պարզելու, եւ ապա, գեղեցկացնելու տեսակէտէն:

Արեւմտահայ գրագէտները մեծապէս տառապած են ի խնդիր ձեւին, եւ այդ պատճառով ալ արեւմտահայ աշխարհաբարի գեղեցկացումը իրենց հիմնական մտահոգութիւնը կազմեց: Լեզուն կերտողներու կողքին՝ արեւմտահայ աշխարհաբարը ունեցաւ լեզուն գեղեցկացնողներու հոյլը – եթէ փաղանդ բառը շատ յաւակնոտ կը հնչէ, ու մեր գրագէտներէն շատեր լեզուական մարզանքներու մէջ վատնեցին իրենց ճիգերուն ստուար մասը:

«Յաճախ մտածում է մարդ, թէ ինչո՞ւ էր այս տարապայման խստութիւնը օտար բառերի եւ ձեւերի հանդէպ, որ լեզուն Թուրքերէն բառերից մաքրելուց եւ հարազատ հայերէն ստեղծելուց յետոյ էլ չմեղմացաւ եւ շարունակեց իր օտարամերժ ոգին նաեւ եւրոպական (ինչպէս յաճախ ասում են «միջազգային») բառերի հանդէպ: Յայտնի է ամէնքին արեւմտահայ գրողների այն սկզբունքը, որով ամէն մի եւրոպական բառ, ինչ էլ ուզում է լինի, վտարւում է հայերէնից. այսպէս նոյն իսկ իօդ, խլոր, էվոլուցիա, սոցիալիզմ եւ նման միջազգային բառերը վտարուած են արեւմտահայ լեզուից եւ նրանց տեղ հնարուած են մանիշ, կանչոն, բարեշրջութիւն, ընկերվարութիւն եւայլն: Ամբողջ աշխարհը ասում է կինօ (կամ սինեմա) եւ ռատիօ. իսկ Արեւմտահայերը նոյնիսկ Ֆրանսիա կամ Ամերիկա նստած գրում են դրանց փոխարէն շարժանկար եւ ձայնասփիւռ...:

(Շար. 47)

COMMUNIQUÉ

Le «Forum des Associations Arméniennes de France» communique :

Le montant de la collecte effectuée lors de la réunion publique consacrée au drame des enfants d'Arménie, le 5 Octobre à Paris, s'est élevé à 60.500 Frs. Que les donateurs en soient chaleureusement remerciés.

La campagne pour le chauffage des écoles de Gumri continue. Chaque don est précieux. Chacun peut participer.

1 F.... 1 classe d'école chauffée pendant 1 heure
10 F.... 1 classe d'école chauffée pendant une journée
200 F.... 1 école chauffée pendant une journée
1 000 F.... 1 classe d'école chauffée tout l'hiver
20 000 F.... 1 école (20 classes) chauffée tout l'hiver.

Les dons sont reçus :
— par chèques libellés à l'ordre de «S.P.F.A.—Chauffage Ecoles d'Arménie» 4, avenue de la Marne, 92600 Asnières
— ou par virement postal direct au CCP 13.116.76 R Paris
(Tél. : 47 93 95 52 ou 45 48 13 50).

ՍՏԻՊՈՂԱԲԱՐ ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Միացեալ -- Նահանգներէն եկած, ֆրանսահայ երիտասարդ մը գործ կը փնտռէ ակերչութեան ճիւղին մէջ:

Հեռաձայնել Պ. Քրիսթիան
42 - 49 - 85 - 17

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Լիոնի Տիգրան եւ Հոփսիմէ Փափազեան Վարժարանի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է դպրոցի բարգաւաճման համար Շարլ Կարպիս Մանուկեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի, Փափազեան ընտանիք 5·000 ֆրանք:

Ճուհար Ագըլեանի մահուան առթիւ՝ Օր. Լուսին Պչաքճեան 100 Ֆր.:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Սէն -- Ժերոմի եւ Շրջակայքի
Ս. Սահակ -- Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ
Շինութեան 63-րդ եւ Անուանակոչութեան
60--րդ տարեդարձի տօնակատարութեան
առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ,
Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ

Սէն - Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ -- Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը պաշտօնապէս կը յայտարարէ թէ Եկեղեցւոյս Շինութեան 63--րդ եւ Անուանակոչութեան 60--րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 24--ին:

Հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն հոգիներուն համար՝ եկեղեցւոյս հոգեւոր Հովիւներուն, սպասաւորներուն, հիմնադիրներուն եւ Թաղական Խորհրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են Եկեղեցւոյ շինութեան եւ որոնք այսօր առյաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Նախագահութեամբ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԸՐԽՃԵԱՆԻ
Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Պատարագը կը մատուցանէ
ՄԱՆՈՒԷԼ ՎՐԴ. ԵՐԿԱԹԵԱՆ
Հոգեւոր հովիւ Հոլանտայի Հայոց

Ցաւարտ պատարագի տեղի կ'ունենայ Մատաղի Օրհնութիւն եւ ապա Հոգեհանգիստ: Արարողութեանց աւարտին եւ Մատաղի բաշխումէն վերջ տեղի կ'ունենայ Գինեձօն Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Պատրաստութիւնը եւ ընդունելութիւնը կը կատարուի Սէն -- Ժերոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին կողմէ:

Ներկայ կ'ըլլան՝ Պ.Պ. Ռոպէր Վիկուրու (Մարսէյլի քաղաքապետ), Ժան -- Քլոտ Կոտէն (նախագահ Շրջանային խորհրդոյ), Լիւսիէն Վէյկան (նախագահ Ընդհ. Նահանգապետարանի):

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԻՒՆ

Սէն -- Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ -- Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը համաձայն իր Նոր Կանոնագրի տրամադրութիւններուն, կը տեղեկացնէ իր ծուխի ծագումով հայ բնակչութեան որ կը պատկանի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ, թէ առանց սեռի խտրութեան կրնայ անդամակցիլ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան:

Պայման է լրացուցած ըլլալ 18 տարեկանը եւ բնակութիւն հաստատած ըլլալ եկեղեցւոյ աշխարհագրական սահմաններուն մէջ, այսինքն 13--րդ եւ 14--րդ թաղամասերը, ինչպէս նաեւ Ալլօ եւ Փլան տը Քիւք:

Անդամակցութեան ցանկերը բաց են Հոկտեմբեր 1--էն Դեկտեմբեր 31:

Եկեղեցւոյ քարտուղարութիւնը թեկնածութիւնները կ'ընդունի ամէն Կիրակի առաւօտները ժամը 9 -- 12:

Թեկնածուները պարտին ներկայանալ իրենց ինքնութեան թուղթով եւ բնակութիւնը հաստատող փաստաթուղթով մը:

Տարեկան անդամավճարն է 50 Ֆր.:

Կը յուսանք որ մերազն ժողովուրդը պիտի գիտակցի իր ազգային պարտականութեան եւ ցոյց պիտի տայ համապատասխան հետաքրքրութիւն:

Յ. Գ. Միայն արձանագրուած անդամները պիտի մասնակցին եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդի ընտրութիւններուն որոնք տեղի պիտի ունենան 1994--ի սկիզբը:

ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
ՍԷՆ -- ԺԵՐՈՄԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
Ս. ՍԱՀԱԿ -- Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

Chène
a besoin de vous pour sa braderie
18 - 19 DECEMBRE
«Շ Է Ն»ը
ձեզի կը դիմէ
իր վաճառքին համար
«ՇԷՆ»ԻՆ ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ՝
ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ԻՐԵՐ, ՀԻՆ ԹԷ ՆՈՐ,
ԳԵՂՕՐ, ԳԻՐՔ, ԳՈՐԳ
ԳՈՀԱՐԵՂԷՆ ԵՒԼՆ. ԵՒԼՆ.
Aidez CHENE en offrant vos objets de valeur, neufs ou anciens : bibelots, livres, objets d'art, tapis, artisanat, bijouterie, marqueterie, petits meubles, jouets, disques, maroquinerie etc...
Pour tous renseignements téléphoner au :
— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15h sauf mercredi et samedi
— (1) 47 50 40 47 après 19h.

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԳԻՒՏ ԽԱՉԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 24, տօն է «Գիւտ Խաչի»:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի պիտի ունենայ եպիսկոպոսական պատարագ:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայքի

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամերգութիւն ժամը 8·45--ին,
Պատարագ ժամը 10--ին:

ԼՐԱՏՈՒ

Couleurs de Grenade

Այս ընդհ. խորագրին տակ, «Կեդրոնի Հայերու Միութիւնը» (Թուռ) շարք մը ձեռնարկներ ունի զանազան մարզերու մէջ՝ սինեմա, թատրոն, ցուցահանդէս, կլոր սեղան, ասուլիս, որոնք կ'երկարին հոկտեմբերէն Նոյեմբեր:

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝ (16)
47 - 37 - 07 - 66
47 - 54 - 28 - 08

COMMUNIQUÉ

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE
77, rue La Fayette — 75009 PARIS
Tél: 48 78 02 99 / Fax: 42 80 61 45

Les trois maisons du troisième âge entièrement rénovées, restructurées et ayant l'agrément de la cure médicale peuvent accueillir des pensionnaires soit en hote payant, soit pris en charge par l'Aide Sociale.

Pour tous renseignements, prière de contacter les directions des établissements.

MONTMORENCY : Melle YAVER
44-50, Ave. Charles de Gaulle
Tél: 39 83 20 67
Fax: 34 28 37 17

GONESSE : M. FESDJIAN
7, rue de l'Eglantier
Tél: 39 85 24 24
Fax: 34 53 95 23

ST-RAPHAEL : Mme GARABEDIAN
107, Ave. du Marechal Lyautey
Tél: 94 95 00 30
Fax: 94 95 71 43

ՍԱՄՈՒԷԼ-ՄՈՒՐԱՏ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
COLLEGE ARMENIEN SAMUEL-MOORAT
26, RUE TROYON - 92310 SEVRES

Սիրելի Ծնողք, Տնօրէնութիւնը հաճոյքն ունի ձեզի տեղեկացնելու, որ 93-94 տարեշրջանի իր երկշաբաթօրեայ վարժարանի գործունէութիւնը կը վերսկսի Չորեքշաբթի, 8 Սեպտեմբեր 1993-ին:
Իր ծրագրին մաս կը կազմեն՝
Հայերէն լեզու եւ մշակոյթ, պար ու ձեռային աշխատանք:
Դասաւանդութիւնները տեղի կ'ունենան Չորեքշաբթի եւ Շաբաթ օրերը՝ ժամը 9.30-էն 16.00:

Chers Parents, la Direction a le plaisir de vous informer que son Ecole bi-hebdomadaire reprendra ses activités pour l'année scolaire 93/94 à partir du Mercredi 8 Septembre 1993.
Son programme sera basé sur :
Langue et civilisation Arméniennes, danse et travaux manuels et ce, deux jours par semaines, les mercredis et les samedis, de 9h30 à 16h00.

POUR TOUS RENSEIGNEMENTS
OU PRÉCISIONS S'ADRESSER AU COLLEGE
M.MANUEL KEJIJIAN - TEL.: 45 34 68 28

GRANDE MATINEE DANSANTE
de l'ECOLE SAINT MESROB D'ALFORTVILLE
dans le Bâteau - Restaurant *«Grégoire»* (Abou Dahoud)
32, avenue de New-York, Paris 16e (face à la Tour Eiffel)
DIMANCHE 24 OCTOBRE de 13h à 20h
Réservations : 43 96 18 13

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 20
MERCREDI
20 OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-32 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5.00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.176 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.176

ԵԼՑԻՆ Ո՛Չ Կ՚ԸՍԷ ՇՎԱՐՆԱՁԷԻ ՈՐ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ՈՒԶԱԾ ԷՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԷՆ, ԲԱՅՑ ՆԱԵՒ՝ ԱԴՐԲԵՋԱՆԷՆ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

Երկուշաբթի (Հոկտեմբեր 18) ուշ գիշերին է (Երեւանի ժամով 0.20) որ Է. Շեւարնաձէ հեռատեսիլէն ելոյթ ունենալով եւ պարզելով աղէտալի կացութիւնը զոր կ՚ապրի Վրաստան դիմած է Ռուսաստանի, Ադրբեջանի եւ Հայաստանի զինուորական օգնութեան, որպէսզի զինեալ ուժերով ապահովէն ճամբաներու ազատ երթեւեկը, քանի որ Գամսախուրդիայի ուժերը գրաւելով Սամարէդիան, Ղոնիէն ետք բոլորովին կտրած են Սեւ ծովու ճամբան, իրենց ձեռքն անցած ըլլալով Սեւ ծովէն Թիֆլիս երկաթուղին : Շեւարնաձէ չի ծածկեր որ սովը կը սպառնայ եւ ոչ միայն Վրաստանի : Աւելորդ է յիշել որ Հայաստանի համար միակ ճամբան է եւ նաեւ շատ կարեւոր է Ադրբեջանի համար : Երեքշաբթի առտու (Հոկտեմբեր 19), երբ կը խօսէինք Երեւանի հետ, Հայաստան չէր պատասխանած, քանի այդ ժամուն (Երեւան՝ 9.30) ոչ մէկ պաշտօնական դիմում ստացած էր :

Այս ելոյթէն առաջ, Շեւարնաձէ դիմած էր Ելցինի ուղղակի զինուորական օգնութիւն ուզելով եւ այս դիմումին վրայ է որ հիմնուած էին Երեքշաբթի առտուան (Հոկտեմբեր 19) մամուլին բոլոր յօդուածները, երբ ձայնասփիւռը կը հաղորդէր Ելցինի մերժողական պատասխանը : Այս կը նշանակէ, պարզապէս, որ Մոսկուա Գամսախուրդիան ընտրած է, գոնէ առժամապէս (վաղը՝ ի՞նչ կ՚ըլլայ ի՞նչ կ՚ըլլար, Գամսախուրդիան կը տեսնէ...) : Շեւարնաձէի դիրքը շատ խախուտ էր արդէն, եթէ նոյնիսկ դեռ «յաղթանակի» մասին կը խօսէր : Զինուորական գետնի վրայ, Գամսախուրդիայի ուժերը կը յառաջանային եւ Հոկտեմբեր 19-ին հաւանական կը նկատուէր որ Քութայիս մըտնեն, ինչ որ, ինչպէս գրեցինք երէկ, Թիֆլիսի դուռն է, Գամսախուրդիա որ Աբխազներուն յաղթանակին կը պարտի իր այս վերադարձը, կ՚ըսէ թէ իշխանութիւնը ձեռք պիտի առնէ շնորհիւ ժողովրդական ապստամբութեան մը, թէեւ Թիֆլիսի բնակչութիւնը Շեւարնաձէի կողքին է :

Շեւարնաձէի խուճապը բնական էր եւ վերջին ժամուն ամէն ինչ ըրաւ Ռուսաստանի մօտենալու համար (ՀԱՊ-ի անդամակցութիւն), բայց, կը թուի որ ուշ մնացած էր արդէն, յետոյ նայած թէ ինչ են Ռուսաստանի հեռանկարները, հաշիւները, որոնք շատ կապ չունին վարչակարգերու հետ, մանաւանդ կովկասեան ճակատի վրայ :

Այսօր, Վրաստան երեք մասի բաժնըւած է. – Օրինաւոր ուժերու (Շեւարնաձէի) Թիֆլիսեան շրջանը, Զվիադ Գամսախուրդիայի օրէ օր տարածուող շըրջանը, հուսկ՝ Աբխազիան որու պարագըլուխը՝ Վլադիսլաւ Արձինբա անկախութիւն հռչակած է, յայտարարելով թէ իր երկիրը անկախ Պետութիւն է, նման Ռուսաստանի եւ Վրաստանի, ճշդած է

նաեւ սահմանները՝ հիւսիսէն Փսու գետը, հարաւէն՝ Ինգուրի, այլ խօսքով՝ գետէ գետ Աբխազիա... :

Կ՚ըսուի թէ Շեւարնաձէ 4–է 5000 հոգի ունի, բաղկացած պահակներէ Պաշտպանութեան Նախարար՝ Կարկարաշվիլիի հըւանդութեան, «մխեդրիոնի»ներէ (ձիաւոր) հաւատարիմ զինուորական պետ՝ Իոսելիանիի եւ բանակի զինուորականներէ : Գամսախուրդիա շուրջ 2000 հոգի ունի եւ 10 - 20 հրասայլ :

Հոկտեմբեր 19-ին Ելցինի ժխտական պատասխանէն ետք, մանաւանդ, Շեւարնաձէի վիճակը ողբերգական բնոյթ ունէր : Վախ կար նաեւ որ վերադարձի պարագային, Գամսախուրդիա բաւական հաշուեյարդարներու դիմէ այս կացութեան մէջ, պէտք չէ մոռնալ նաեւ որ շուրջ 500 հազար Հայեր կ՚ապրին Վրաստան :

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԵՒ Հ. ԲԱԳՐԱՏԵԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱ ԳԱՑԻՆ-ԵԿԱՆ

Հոկտեմբեր 18–ին, նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան եւ վարչապետ՝ Հրանտ Բագրատեան Մոսկուա գացած էին ուր կարեւոր տեսակցութիւններ ունեցան եւ համաձայնագրեր ալ ստորագրուեցան ռուբլիի հարցին կապակցութեամբ :

– Հայաստանի մէջ, գիները որոշ չափով կայունացած են : Հոկտեմբեր 19-ին, վառելանիւթը (20 լիթր) 34 – 36.000 ռուբլիի իջած էր, տոլարն ալ՝ 2.300 ռուբլիի :

ՍՆՈՒՆԴԻ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Սնունդի համաշխարհային ծրագրի շըրջագիծին մէջ ՄԱԿ–ի համապատասխան կազմակերպութեան գլխաւոր պատասխանատուներ եւ շարք մը պաշտօնեաներ կովկասեան միւս Պետութեանց կարգին այցելած են նաեւ Հայաստան : Անոնք երկու հանդիպում ունեցած են կառավարութեան հետ, ծանօթացած են տարբեր գերատեսչութեանց մշակած ծրագիրներուն : ՄԱԿ–ի ներկայացուցիչները հետաքրքըրուած են նաեւ գաղթականներու կենսական պայմաններով, ճշդած են առաջնահերթ անհրաժեշտութիւն ներկայացնող սննդամթերքները :

ԱՂԷՏՆԵՐԸ ՄԵՂՄԱՑՆԵԼՈՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐ

Հոկտեմբեր 13–ին Հանրապետութեան գրեթէ բոլոր դպրոցներուն մէջ նշուած է աղէտները մեղմացնելու միջազգային օրը, որու նպատակն է աշակերտներուն ուսուցանել բնական աղէտներէ պաշտպանուելու կանոնները, ճիշդ եւ արագ շարժելու միջոցները :

ՇՆՈՐՀԱԻՈՐԱԳԻՐ

Հոկտեմբեր 15–ին նախագահ Լ. Տէր – Պետրոսեան շնորհաւորագիր մը ղրկած է Ա. Փափանտրէուին, Յունաստանի վարչապետ ընտրութեան առթիւ :

ՀՐԵՏԱՆԻԻ ՕՐ

Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարին հրամանագրով Հոկտեմբեր 19 նըշանակուած է հրետանիի Օր եւ այդ առթիւ հրետանիի ռազմիկները կ՚արժանանային պարգեւներու :

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԵՐԲ ԱԴՐԻԱԿԱՆԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՉԻՆԱԿԱՆ ԲԵՐԴ ԿԸ ՀՈԼՈՎԷԻՆՔ»

Ղարաբաղեան հակամարտութեան համեմատական մեղմացումը եւ ռազմական լուրերու բացակայութիւնը Թուրք մամուլին առիթ ընծայած է Թուրքիոյ Ադրբեջանի եւ ընդհանրապէս Թրքական Հանրապետութեանց նկատմամբ վարած քաղաքականութեան հաշուեկշիռը կատարելու : «Թէրճիւման» Հոկտեմբեր 14–ին լոյս ընծայած է «Դուրս ենք Թրքական աշխարհէն» խորագրուած յօդուած մը, որու փանթուրքական ախորժակներ խոստովանող «Երբ Ադրիականէն մինչեւ Չինական Բերդ կը հոլէինք» առաջին տողին կը յաջորդէ Թրքական աշխարհին դռներուն ալ Թուրքիոյ առջեւ փակուելու դառնութիւնը : Այս ձախողութիւնը Թուրքիոյ Արտաքին Նախարարութեան պաշտօնատարին ալ պատճառ եղած է եւ անոր երկու թեւերէն մէկը Արտաքին Նախարար Չեթինի հեռացումը կը պահանջէ, վարչապետ Չիլլէրի ալ վերագրելով ձախողութեան մեծ բաժին, Ռուսաստան կատարած իր անյաջող այցելութեամբ : Արտաքին Նախարարութեան ընդդիմադիր այս թեւը դժգոհ է նաեւ տեղեկատուութեան պակասէ, ինչպէս պատահեցաւ, օրինակ, Ադրբեջանի վերջին ընտրութեանց պարագային, երբ հոն իբր դիտորդ ղրկուած Թուրք երեսփոխանին դիտարկումները հաղորդուեցան միայն որոշ տարրերու եւ ոչ իրենց :

Խորհրդային Միութեան քայքայումէն առաջ իսկ Թուրքիոյ մեծ յոյսեր կապած Ադրբեջանի հանդէպ կիրարկուած տատամսոտ քաղաքականութիւնը եւ անոր հետեւանքով հոն ստեղծուած անկայուն կացութիւնը ու նաեւ հայկական դրաւումներուն դէմ յստակ դիրքորոշումի պակասը, թերթին համաձայն, պատճառ եղան ազերի ժողովուրդին մօտ Թուրքիոյ ժողովրդականութեան անկումին : «Թէրճիւման» կը գրէ նաեւ թէ Թուրքիա նախապէս տեղեակ ըլլալով հանդերձ Հիւսէյնովի պետական հարուածի ծրագրին, ոչ մէկ միջոց ձեռք առաւ Էլչիպէյի Թիկունք կանգնելու համար եւ այս առընչութեամբ ծանրօրէն կ՚ամբաստանուի Ս. Տէմիրէլ, որ վարչապետութեան իր շրջանին կարեւոր օժանդակութիւն ցուցաբերեց այն ատեն Նախիջեւանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Ալիեւին, որ արդէն իր ռուսամէտ տրամադրութիւններով ծանօթ էր բոլորին : Թերթը մէջբերելով ԱՆԱՓ–ի երեսփոխաններէն մէկուն վերջերս կատարած մէկ յայտարարութիւնը, որու համաձայն Ալիեւ ըսած կ՚ըլլայ թէ Տէմիրէլ իրեն թելադրած է Ադրբեջանի ՀԱՊ–ի մասնակցութիւնը, կ՚ուզէ ապացուցանել թէ Ադրբեջանի վերջին զարգացումները պարզ իրադարձութիւններ չեն եւ թէ Թուրքիոյ Նախագահն իսկ պատասխանատուութեան իր մեծ բաժինը ունի :

Միւս կողմէ, Թուրք քաղաքագէտները շատ երկար կեանք չեն նախատեսեր Ալիեւի համար՝ Պետութեան գլուխը, եւ լաւագոյն պարագային տարի մը կուտան անոր : Նոյն մասնագէտներուն համաձայն, դէպի Ադրբեջան եւ Թուրք Հանրապետութիւնները բացուող միակ պատուհանը Նախիջեւանն է եւ ինչպէս ատենին Ալիեւին այսօր ալ Էլչիպէյին պէտք է օգնել նաեւ պէտք է համախմբել ժողովըրդային ճակատը :

Թրքական ճակատին մտահոգութիւն կը պատճառէ նաեւ Ադրբեջան – Վրաստանի զոյգ անդամակցութիւնը ՀԱՊ-ի, որ Թուրքիան մինակ կը ձգէ Սեւ ծովեան Համաձայնութեան մէջ : Որոշ հաւասարակշռութեան մը պահպանման համար անհրաժեշտ կը նկատուի մշակութային եւ տընտեսական կարեւոր ներդրումներ Թուրք Հանրապետութեանց մէջ :

Արտաքին քաղաքականութեան Թուրք մասնագէտները այն կարծիքն ունին որ 88 ինքնավար շրջաններէ բաղկացած Ռուսաստանի մասնատումը անխուսափելի է եւ այս տուեալներուն ներքեւ Թուրքիա պէտք է մէկ կողմէ ձգէ սքաքու քուոյի քաղաքականութիւնը եւ համարձակ քայլերու ձեռնարկէ, ի շահ Թուրքիոյ եւ Թուրք Հանրապետութիւններուն :

Վերջապէս, Արցախեան բանակցութիւններէն Թուրքիոյ բացառման պատճառած դառնութեամբ կը շեշտուի թէ հրադադարը, որ ձեռք ձգուեցաւ Ռուսաստանի առանձին միջնորդութեամբ, անկայուն է եւ արդէն խախտեցաւ Հայերու նոր յարձակումներով : Ռուսական բանակը, որ այնքան անբաղձալի է ազերի ժողովուրդէն, ՀԱՊ–ի մասնակցութենէն ետք պաշտօնապէս մուտք կը գործէ Ադրբեջան, շնորհիւ Ելցին – Ալիեւ – Տէր–Պետրոսեան բեմադրութեան :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱԼԱՏԻՒՐ, բաւական խճողուած օր մը անցուց, Երկուշաբթի, Հոկտ. 18–ին, յաջորդաբար ընդունելով քաղաքական, արհեստակցական եւ գեղարուեստական մարդերու անձնաւորութիւններ անոնց կարծիքն առնելու համար ԿԱԹԹ–ի մասին : Ի դէպ, ընդհ. ձեւով Հակա–ԿԱԹԹ շարժումին մէջ, ձայները սկսած են մեղմանալ, եթէ նոյնիսկ բոլորը համաձայն կը գտնուին կառավարութեան վճռական դիրքին : Տըլորէն, Տէվէճեանէն ետք, Ռեմոն Պառ ալ կ՚ուզէ որ վերջ տրուի այս դառանցումին : Կան նաեւ անձեր որոնք վախն ունին հակամերիկեան հոսանքի մը : Առիթ է որ նոր բառեր ալ հրապարակուին կաթ-թօֆիլ (կաթթասէր), կաթ-թօֆոպ (կաթթատեաց) :

ԷՐ – ՖՐԱՆՍ ստիպուեցաւ Ռուասիէն մեկնող իր բոլոր թռիչքները ջնջել, Հոկտեմբեր 19–ին, գործադուլի շարժումին հետեւանքով : Էռ – Էնթէրի այն թռիչքներն ալ որոնք Ռուասիէն կը մեկնէին փոխադրուեցան Օրլի : Տնօրէնութեան եւ սենտիքաներու միջեւ ծագած տագնապը աւելի սուր բնոյթ առած է : Գործադուլի շարժումը կը վերաբերի ցամաքի անձնակազմին որ արդէն կը հանդիսանայ օդանաւերու թռիչքներուն օգնելքի կամ հողէջքի ատեն : Բողոքը դրդապատճառ ունի 4.000 աշխատանքի ջնջումի ծրագիրը, մինչեւ 1994–ի վերջաւորութիւն :

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ լրագրող մը եւս սպաննուեցաւ Հոկտեմբեր 18–ին : Զորս օր առաջ իր տնօրէնն էր որ կը սպաննուէր, եօթնի բարձրացնելով սպաննուած հրապարակագիրներու թիւը : Սմաբի Եֆաահ, 31 տարեկան, երկխօսութեան կողմնակից մէկն էր եւ այդ ուղղութեամբ ալ արտայայտուած էր վերջին անգամ, Հոկտեմբեր 16–ին, հեռատեսիլէն : Ի նշան սուգի եւ բողոքի Հոկտեմբեր 20-ին ոչ մէկ թերթ լոյս պիտի տեսնէ Ալժերիա :

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆԻ «գրաքննուած» տեղեկագիրը զոր Ազգ. Ժողովի ելմտական

(Շար.ը Դ. էջ)

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

ՎԱՉԷ ՕՇԱԿԱՆ

Տոքթոր Լեւոն Խաչերեանի «Հայ Եկեղեցական Աւանդական Պատմութիւնը եւ Բերականագիտական Միտքը 5-րդէն 16-րդ Դարերում» գործին էութեան մասին պարզ գաղափար մը տալն իսկ անհընար է այս սեղմ էջերուն մէջ, այնքան ամեհի են աշխատանքն ու հմտութիւնը որոնց փաստը կը բերէ տոքթոր Խաչերեան։ Ուստի կ'աւարտենք մեր քանի մը նշումները խօսքը կրկին տալով հեղինակին․

«(Այս) Մենագրութեան ամբողջ շարադրանքը եւ ոգին քննական տեսութեան դիտանկիւնով է սեւեռուած՝ համեմատական վերլուծութիւններով ոչ միայն մեկնիչների առաջադրած հայեացքների եւ դրոյթների, այլեւ դրանց արժէքի ու կարեւորութեան գնահատումներով․․․․։ ․․․ Մեր այս աշխատութիւնը շարադրել ենք, հիմնականում, Երեւանում, Հին Ձեռագրերի Ուսումնասիրման Գիտա-Հետազօտական Ինստիտուտ – Մատենադարանում, Ձեռագրագիտութեան եւ Հայագիտութեան զոյգ դահլիճներում»։

Յառաջաբանին աւարտին, հեղինակը շնորհակալութիւն կը յայտնէ Եփրեմ Եպիսկոպոս Թապագեանին որ ինչպէս սակէ առաջուան հատորներու պարագային՝ այս անգամ ալ թղթակցական ու բարեկամական կապերու շնորհիւ ապահոված է հրատարակութեան մեկենասը։ Այդ մեկենասը, Կիւլպէնկեան Մշակութային Հիմնարկութիւնն ու հատորներուն հրատարակչատունը՝ Թապագեան Հրատարակչատունը կը ստանան, իրենց կարգին, հեղինակին շնորհակալութեան խօսքը։

Գրասէր ամէն Հայ կրնայ անվարան երկրորդել տոքթոր Խաչերեանի երախտագիտութեան խօսքերը։ Անկասկած որ այդ խօսքերը չեն բաւեր ու պէտք է փոխուին արարքներու – տարածել ուրախ լուրը, գրքին ու հեղինակի վաստակին եւ հայ լեզուի շուրջ հետաքրքրութիւնը աւելցնել, գտնել ու գնել գիրքը (յատկանշականօրէն ոչ հեղինակի ու գրատունի հասցէ, ոչ ալ գին կայ վրան – խորհելու է որ փրայէս հետաքրքրուող անձը ամէն տեղեկութիւն կրնայ գտնել․․․)։

Մինչ այդ, մշակուած Հայոց պզտիկ խումբ մը մատենադարաններու յարկերուն երթալով կ'երկարէ Լեւոն Խաչերեանի անունը կրող մեծկակ ու մասնագիտական գիրքերու խիտ շարքը, աւելցնելով մտաւորական ներքին թափն ու ինքնավստահութիւնը Սփիւռքի մաքի մարդոց ուր որ ըլլան եւ ինչ տեսակ մտաւորական գործի որ լծուած ըլլան անոնք։ Մեր ապաղայի հանդէպ յոռետեսները կը վխտան չուրջերնիս եւ հազար աղբիւրէ ջուր կը բերեն փաստելու իրենց տեսակէտը։ Հոս կը բաւականանանք մէջբերելով Յ․ Թումանեանի խօսքերը, առնուած անոր խորհրդանշական «Լուսաւորչի Կանթեղը» բանաստեղծութենէն որ սքանչելի վերամշակում մըն է հայ աւանդութեան մը։

․ ․ ․ ․ ․ ․ ․ ․ ․ ․ ․ ․ ․ ․ ․
․ ․ ․ ․ ․ ․ ․ ․ ․ ․ ․ ․ ․ ․ ․

Երբ պատում է մութ խաւարը
Ջրնաշխարհիկ մեր երկրին,
Երբ տիրում է ահն ու վախը
Թոյլ, կասկածոտ սրտերին,

Ով անմեղ է, լիքը սիրով,
Ու հաւատով անսասան,
Ով նայում է վառ յոյսերով
Դէպի Հայոց ապագան–,

Նա կը տեսնի էն մըշտավառ
Ջահը կախուած երկընքից,
Ասես՝ Աստծոյ աչքը պայծառ
Հըսկում է ցած երկընքից։

Միւս ցեղ – Նահանգներէն մեր սեղանին հասած են բոլորովին տարբեր բնոյթով երկու գիրքեր – Մեսրոպ Արք․ Աշճեանի «Հանդիպումներ» եւ «Կեանքի եւ Հաւատքի էջեր», լոյս տեսած Նիւ – Եորք, այս տարի․ Հեղինակը ծանօթ է հայ գրական ասպարէզին մէջ գլխաւորաբար իր «Դիւան Մեսրոպ Թաղիադեանի» նշանակալից հատորով (Անթիլիաս, 1978)։ Այս վերջին երկու հատորները յոյսը կուտան որ բազմարդյա Առաջնորդը եւ բանասիրութեան ալ կրնայ մօտենալ օր մը։ Արդարեւ, բաւական երկար է շարքը մեր հոգեւորականներուն որոնք վերջին տասնամեակին, աղօթքին հետ գիր ու գրականութիւնն ալ գործածած են իրենց ճակատագիրը իրագործելու համար։ Սկսելով ամէնէն բեղուն գրիչէն Գարեգին Կաթողիկոսէն՝ հարեւանցի ակնարկով մը կրնանք յիշել Շէն Մահը (Թորգոմ Արք․ Մանուկեան), Վարդան Վրդ․ Զօրենցը, Արտակ Արք․ Մանուկեանը, Եղիվարդը, Տաճատ Վրդ․ Եաղսըմեանը, Նորվան Եպիսկ․ Զաքարեանը, Բարգէն Վրդ․ Թօփճեանը, Հայր Գէորգ Արդարեանը, Սուրէն Քհնյ․ Բաբախեանը, Վեր․ Նշան Խաչատուրեանը, Հայր Վահան Թութիկեանը։ Այս ցանկէն դուրս կը մնայ ամբողջ փաղանգը Վենետիկեան ու Վիէննական Մխիթարեան հայրերուն որոնց զուտ բանասիրական վաստակը առանձին ու յատուկ գնահատութեան կը կարօտի։

Այս երկու հատորները արգասիքն են հովուական ու մարդասիրական տարածուն գործունէութեան որ Նիւ – Եորքի Առաջնորդը կը տանի մեծ ձեռնհասութեամբ ու խանդով տասնեակ մը տարիէ ի վեր։ «Հանդիպումներ» հատորը արդէն կը թելադրէ իր բովանդակութիւնը, ուր տեղ գրուած են նաեւ մամուլի մէջ չատոնց լոյս տեսած կարգ մը շատ հետաքրքրական բանասիրական բնոյթով գրութիւններ, ինչպիսին է «Սիս՝ Միջին Դարու Հայկական Մայրաքաղաքը»։ Սակայն մեծ մասը ճամբորդական յուշեր ու նոթեր են (Պարսկաստան, Աւստրալիա, Հայաստան, Հարաւային Ամերիկա, Լիբանան, Զուիցեբիա եւ այլ վայրեր), հարցազրոյցներ ու տպաւորապաշտ էջեր, առ հասարակ դիւրահաս ոճով գրուած, լի զանազան գաղութներու մասին չահեկան տեղեկութիւններով (տեղ – տեղ փորձերը աւելի ուշադիր հսկողութեան կրնային ենթարկուիլ) եւ լուսանկարներով։ Իրական հանք մը տեղեկութիւններու՝ Սփիւռքի պատմութեան ապագայ պատմաբանին համար։ Երկրորդ հատորը՝ «Կեանքի եւ Հաւատքի էջեր» կրօնաշունչ քարոզներու, դամբանականներու, Արեւելեան Միւսցեղ – Նահանգներու Անթիլիասական Թեմի Ազգային Երեսփոխանական Ժողովներու առթիւ արտասանուած ճառերու, խորհրդածութիւններու, յօդուածներու հաւաքածոյ մըն է եւ կը կարդացուի հետաքրքրութեամբ։ Իր Յառաջաբանին մէջ, հեղինակը կը գրէ․ –

«Ըստ ինքեան, նորութիւն մը չէ այս գիրքը։ Շուրջ երեսուն տարիներու հոգեւորականի մը կեանքին պատմութիւնն է, եթէ կ'ուզէք, ուր ․․․ կը ներկայացուին Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ սպասաւորի մը խօսքերն ու մտածումները, ապրումներն ու տեսիլքները։ ․․․ Հիմա, չեմ գիտեր ինչու եւ ինչպէս, մտածումիս կուգայ 1266 թուականի ձեռագիր մատեանի մը գրիչին խօսքը

«Ձեռս զնայ դառնայ ի հող
Գիրս մնայ յիշատակող»

«Գրիչը յետնորդ սերունդներուն կը թողուր սքանչելի մատեան մը՝ որ այսօր դարեր յետոյ իսկ կը հիացնէ մեզ իր գեղեցկութեամբ եւ փայլքով։ Այս գրքին ճակատագիրը ի՞նչ պիտի ըլլայ, չեմ գիտեր, բայց թէ, եթէ յանկարծ մէկը փոքրիկ բան մը գտնէ իր սրտին հաճելի, եթէ ոեւէ մէկը այս գրքի ընթերցումով Աստուծոյ գայ եւ կամ եթէ ոեւէ մէկը հայրենիքին կապուի, այն ատեն պիտի գիտնամ որ ի զուր չեն անցած օրերս, ի զուր չէ այս գիրքն ալ, եւ ․․․ «գիրս մնայ յիշատակող»։

Հաճելի ու շահեկան ընթերցումի աղբիւր մարդոց համար որոնք առատ ժամանակ ունին իրենց տրամադրութեան տակ, եւ անոնց՝ որոնք կը ցանկան Սփիւռքը աւելի լաւ ճանչնալ։ Եւ, ինչո՞ւ չէ՝ օր մըն ալ Սփիւռքի բաղադրութեան եւ անոր հոգեւորական դասի բնոյթի մասին ուսումնասիրութիւն մը գրել։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱՂԱՒԱՐ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԻՆ

Երրորդ տարին ըլլալով, նախաձեռնութեամբ, կազմակերպութեամբ եւ գործնական ճիգերովը Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Հայաստանը, Երեւանի Առեւտուրի եւ Ճարտարարուեստի սենեակի «Ինխեբրիխ» ընկերութեան միջոցաւ, ներկայ եղաւ Մարսէյլի միջազգային տօնավաճառին։ Այս տարի տեղի ունեցաւ Սեպտեմբեր 24-էն Հոկտեմբեր 4, միշտ «Փարք Շանօ»։ Հայաստանի տաղաւարը վանդուած էր «Հոլ» 6-ի մէջ վերապահուած միջազգային ներկայացուցչութիւններուն․ 44 երկիրներու շարքին տասը օր ամբողջ ծածանեցաւ հայկական Եռագոյնը ի զոհունաբանութիւն եւ ի հպարտութիւն Մարսէյլի հայ գաղութին եւ Հայաստանէն ժամանած պատուիրակութեան։

Տաղաւարին պատրաստութիւնը եւ կառուցումը երկար ու ծանր աշխատանք պահանջեց։ Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը լաւագոյն եւ հարազատ պատկեր մը տալու մտահոգութեամբ որոշեց պատրաստել տաղաւար մը որ ունենար հայկական նկարագիր, ուրկէ դուրս գար հայկական ոգի։ Այս գաղափարին շուրջ ճարտարապետ Խաչատուր Սարգսեան յղացաւ ինքնատիպ, գոյներով հարուստ խորհրդանիշերով լեցուն տաղաւար մը որ արտաքինով կը յիշեցնէր հայկական բերդ մը։ Բերդ մը որուն առջեւ կը հըսկէր քարէ շինուած քանդակ մը ուրարտական թագաւորութեան խորհրդանիշ թեւաւոր կենդանին՝ ձուլը, 2 մեթր 80 սմ․ բարձրութեամբ եւ 1 մեթր 20 սմ․ լայնքով։ Իսկ տաղաւարի ամբողջ լայնքին վրայ գետեղուած էր մեծադիր գիրերով «ARMENIE»։ Բերդին մէկ պատուարէն եւ վերէն վար կ'իջնէր Եռագոյն մը։ Տաղաւարին իրագործումը կատարեց Կարպիս Յարութիւնեան չխնայելով ոչ ժամանակին եւ ոչ ալ աշխատանքին։

Տաղաւարին ճակատը կը զարդարէր մշակութային կոթողներ ներկայացնող պատմական Հայաստանի լայնածաւալ քարտէս մը։ Այցելուն նախ կը «բարձրանար» պատուանդանի մը վրայ ուր գինքը կը դիմաւորէր, կիսաստուերի մը մէջ, լուսարձակներով շողացող Արարատեան դաշտը․ տպաւորիչ խաղնեկ մը յատուկ պատրաստուած 6 մեթր երկայնքով եւ 3 մեթր բարձրութեամբ։ Տաղաւարի այդ մասին մէջ Հայոց պատմութիւնն ու մշակոյթը յատկանշող նկարներ, բնագիրներ, վկայութիւններ, քարտէսներ, թանկագին նմոյշներ կը ներկայացնէին այցելուին հին եւ հարուստ քաղաքակրթութիւն մը։ Վաւերական արտայայտութիւններ։ Բայց այժմէականութիւնը չէր անտեսուած․ Ներկայ էր՝ Ղարաբաղով, 1988 Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժի նկարներով եւ Սփիւռքը ներկայացնող միջազգային համբաւ վայելող դէմքերով՝ Ա․ Խաչատրեան, Գառզու, Ու․ Սարոյեան, Շ․ Ազնաւուր, Ռ․ Վարդ, Ռ․ Մամուլեան, Ճ․ Տէօքմէճեան, Կ․ Ալլան, Գր․ Օհանեան (Մանիքս), Հ․ Վերնէօյ, ․․․ բայց նաեւ Կոմիտաս, Շ․ Շահնուր, Շ․ Միսաքեան ․․․ և ուրիշներ։ Ապա, այցելուն իջնելով պատուանդանէն կը մտնէր ուղղակի տաղաւարին վաճառքի մասը ուր ցուցադրուած էին Հայաստանէն արտածուած ապրանքներ՝ գինի (կարմիր եւ ճերմակ), չամիչներ, կոնեակ, յուշանուէրներ, խաղալիկ, մետալներ, նուագարաններ, ժամացոյց, բիւրեղէ ծաղկամաններ, ձեռագործներ, զանազան եւ այլազան իրեր։ Անշուշտ գորգերը կեդրոնական տեղ կը գրաւէին գեղեցիկ եւ շլացուցիչ գորգեր պատրաստուած «Հայգորգ» գործարանը։ Կային զանազան տիպարներ՝ Վան, Արցախ, Սեւան․․․։ Տաղաւարին մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւէին նաեւ գիրքերը, ձայներիզները, սալերը եւայլն․․․։ Բաժին մը որուն առջեւ այցելուները միշտ կանգ առին, դիտեցին, թղթատեցին, տեղեկացան եւ յաճախ գնեցին։ Լիոնաբնակ ոսկերիչ Ժան Մակէսեան ցուցադրեց եւ առաջարկեց հետաքրքիրներուն իր կլզացած ոսկէ մետալները հայկական խորհրդանիշներով զարդարուած՝ այբուբեն, խաչ, խաչքար ․․․ արուեստագէտի կատարեալ աշխատանք մը։

Տօնավաճառի տեւողութեան տասը օրերու ընթացքին շուրջ 350 հազար մուտք եղաւ։ Բոլորն ալ անշուշտ չանցան հայկական տաղաւարէն, սակայն անկասկած քանի մը տասնեակ հազար հոգի այցելեցին, ինչ որ ունի մեծ կարեւորութիւն Հայաստանը առաւել ճանչցնելու, Մարսէյլի գաղութը առաւել համակրելու քաղաքի տնտեսական, ընկերային եւ մշակութային կեանքին մէջ։

Հայաստանէն ժամանած պատուիրակութիւնը կը գլխաւորէին Գագիկ Աստուրեան՝ «Ինխեբրիխ»ի տնօրէնը հետը ունենալով որպէս օգնական Բագրատ Ալեքսանեան՝ աւագ խորհրդատու։ Իրենց ընկերացան Սեդա Յարութիւնեան՝ Երեւանի նորաձեւութիւններու տան գլխաւոր տնօրէնուհին, Ռազմիկ Մանուկեան՝ Երեւանի չամիչներու գործարանի գլխաւոր տնօրէնը, Ալպէռ Հեռոյեան՝ Երեւանի Կոնեակի գործարանին գլխաւոր տնօրէնը, Արսէն Աբրահամեան՝ ճչգրիտ չափիչ գործատան գլխաւոր ճարտարապէտ, Ռուբէն Խաչատրեան՝ Երեւանի ալիւմին գործատան արտաքին տնտեսական կապերու բաժնի ղեկավարը եւ Արկադի Գէորգեան՝ Գոյաբխ սահմանափակ պատրաստութեան ընկերութեան տնօրէնը։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕՐ

Մարսէյլի Միջազգային Տօնավաճառի տնօրէնութիւնը Հոկ․ 1-ը նուիրեց Հայաստանին, որպէս Հայաստանի Օր։ Հանդիսաւոր օր մը որ գտաւ լայն արձագանգ եւ արձանագրեց ժողովրդական մեծ յաջողութիւն։ Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը օրուան պաշտօնական հանդամանքը առաւել շեշտելու համար հրաւիրեց Հայաստանի Ֆրանսայի գործավարը՝ Վահան Տէր-Ղեւոնդեան։ Նոյնպէս օգտուելով իրենց ներկայութենէն Փարիզ, հրաւիրեց Ալպէռ Կիրակոսեանը՝ Ա․ փոխնախարար Լուսաւորութեան եւ Գորիւեան Կարապետեան՝ Ա․ տեղակալ Գիւմրիի քաղաքապետին։

Ժամը 11․30-ին, Հայ Մշակոյթի Տան անդամները Տօնավաճառի մայր մուտքին դիմաւորեցին անձնաւորութիւնները՝ երեսփոխաններ, ծերակուտականներ, Մարսէյլի քաղաքապետարանի խորհրդականներ, Փրովանս -Ալփ - Քոթ տ'Ազիւրի Շրջ․ Խորհուրդի եւ Պուշ - տիւ - Ռոնի Ընդհ․ Խորհուրդի անդամներ, հայ եւ ոչ-հայ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ, մանաւանդ Պուշ - տիւ - Ռոն նահանգի Ընդհ․ Խորհուրդի նախագահը՝ Լիւսիէն Վէյկան եւ հոծ բազմութիւն մը որոնց ընկերացաւ Տօնավաճառին տնօրէնը՝ Ֆիլիփ տ'Ամալրիք եւ ուղղուեցան դէպի Հայաստանի տաղաւարը եւ տուին պաշտօնական այցելութիւն։

Ժամը 12․30-ին, Տօնավաճառի տնօրէնը՝ Ֆ․ տ'Ամալրիք տուաւ յատուկ ընդունելութիւն մը պատուոյ դահլիճին մէջ։ Ողջունեց, ջերմ խօսքերով, Հայաստանը ներկայացնող պաշտօնական անձնաւորութիւնները, պատուիրակութիւնը եւ Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան անդամները։ Գնահատեց տաղաւարը սարքողները ըսելով թէ ամէնէն յաջողը եւ գեղարուեստականօրէն ամէնէն գեղեցիկն է։ Իրեն պատասխանեց Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան նախագահը՝ Կարօ Յովսէփեան յատկապէս յայտնելով իր շնորհակալութիւններ եւ բացատրելով հայկական ներկայութեան դրդապատճառներն ու նպատակները։ Վահան Տէր-Ղեւոնդեան իր կարգին արտայայտեց Հայաստանի երախտագիտական զգացումները եւ շնորհաւորեց նախաձեռնող Միութիւնը՝ Հայ Մշակոյթի Տունը եւ աշխատող բոլոր ու բոլոր բազուկները։ Խօսք առին նաեւ քաղաքապետին ներկայացուցիչը ծերակուտան՝ Ժաք Ռոքա-Սեռա, Շրջ․ Խորհուրդի նախագահին ներկայացուցիչը՝ Ժ․-Փ․ Պէրպէրեան եւ հուսկ Պուշ-տիւ-Ռոնի Ընդհ․ Խորհուրդի նախագահը՝ Լիւսիէն Վէյկան որ յայտնեց իր համակրութիւնը, հաստատած բարեկամական սերտ յարաբերութիւնները Մարսէյլի հայ գաղութին հետ, կատարած եւ օժանդակութիւնները Հայաստանին, ու մաղթեց որ շուտով հաստատուին Հայաստանի հետ համագործակցութեան փոխադարձ կա-

պեր, փոխանակումներ, որպէսզի տեղութեան վրայ տարածուին յարաբերութիւնները։

Ժամը 13·30-ին, Վահան Տէր-Ղեւոնդեան, Ալպէռ Կիրակոսեան, Գորիւշեան Կարապետեան, Ժան Քէհայեան, Ալպէռ Պօղոսեան եւ Կարօ Յովսէփեան գտնուեցան տեղական մամուլի, ձայնասփիւռի թղթակիցներուն առջեւ եւ ներկայացուցին Հայաստանի տաղաւարը, խօսեցան Հայաստանի իրավիճակին, Ղարաբաղի մէջ տիրող կացութեան, աղէտեալ գօտիի մասին եւ պատասխանեցին հարցումներուն։ Յաջորդ օրուան մամուլը, Հոկ. 2-ին, լայն սիւնակներ յատկացուց Հայաստանի Օրուան։ «Լը Փրովանսալ» օրաթերթը հինգ սիւնակի վրայ եւ մեծ նկարով մը կը խորագրէր «Հայաստանը Մարսէյլի Միջազգային Տօնավաճառին սիրտը»։ «Լը Մերիտիոնալ» կը գրէր «Հայաստանը կը սիրէ Փրովանսը. երրորդ տարին ըլլալով ներկայացուած է փարք Շանոյի մէջ»։ «Լա Մարսէյէզ» օրաթերթը երեք սիւնակի վրայ եւ մեծ նկարով մը կը խորագրէ՝ «Լաւ ներկայացուած ժողովուրդ մը»։ «Մարսէյլ տեղեկատու» շաբաթաթերթը նոյնպէս՝ գունաւոր նկարով եւ յօդուածով մը կը նկարագրէ Հայաստանի տաղաւարը, վեր առնելով Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան գեղեցիկ նախաձեռնութիւնը եւ օգտաշատ աշխատանքը։ Արձագանգեցին նաեւ «Մարսէյլ-Փրովանս» ձայնասփիւռը եւ Տօնավաճառի ձայնասփիւռի ներքին կայանը։

Ժամը 17-ին, Մարսէյլի քաղաքապետ Ռոպէր Վիկուրու շրջապատուած իր կցորդներէն եւ գործակիցներէն, առաջնորդութեամբ Տօնավաճառի Նախագահին եւ հետեւորդներու բազմութեամբ մը յատուկ այցելութիւն մը տուաւ Հայաստանի տաղաւարին։ Կանգ առաւ խուրաքանչիւր բաժնի առջեւ, հետաքրքրուեցաւ, զրուցեց, տեղեկացաւ։ Գնահատեց տաղաւարի այն մասը որ նուիրուած էր Հայոց պատմութեան եւ մշակոյթին։ Մօտէն դիտեց հայկական գորգերը։ Տաղաւարին մէջ, քաղաքապետին նուիրուեցաւ հայկ. կոնեակի բիւրեղեայ շիշ մը, 25 տարուան. Ռոպէր Վիկուրու իր կարգին յանձնեց փոխ-նախարար Ալպէռ Կիրակոսեանին Մարսէյլ քաղաքի մետալը եւ պատկերազարդ հատոր մը նուիրուած երէկուան ու այսօրուան Մարսէյլին։

Ժամը 17·30-ին, Հոլ 3-ի «Ակրոպոլ» սրահին մէջ տեղի ունեցաւ դասախօսութիւն մը։ Սկիզբը ելոյթ ունեցան քաղաքապետ Ռ. Վիկուրու եւ Տօնավաճառին տնօրէնը Ք. տ'Ամալրիք։ Ապա, շուրջ երկու հարիւր հոգիի ներկայութեան «Հայաստանի այժմու իրավիճակը եւ ապագայի հեռանկարներ» նիւթին շուրջ արտայայտուեցան՝ Ժան Քէհայեան, Հայաստանի գործավարը Վահան Տէր-Ղեւոնդեան, փոխ-նախարարը՝ Ալպէռ Կիրակոսեան, Ա. տեղակալը Գիւմրիի քաղաքապետին՝ Գորիւշեան Կարապետեան եւ ճարտարապետ Խաչատուր Սարգսեան։ Դասախօսութիւնը եւ ապա զրոյցը վարեց՝ Կարօ Յովսէփեան։

Այս առթիւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը լոյս ընծայեց պրակ մը, գունաւոր կողքով եւ էջերով, հինգ հազար տպաքանակով, եւ ձրի բաժնուեցաւ բոլոր այցելուներուն։ Պրակին մէջ, ի մէջ այլոց, իրենց գիրը ունին Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Ռ. Վիկուրու եւ Պուշ-տիւ-Ռոնի Ընդհ. Խորհուրդի Նախագահը՝ Լիւսիէն Վիէկան։

Ծանր, բայց դրական աշխատանք է զոր տարաւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը, շուրջը ունենալով իր «Երիտասարդաց Ակումբ»ի անդամ-անդամուհիները, իր Տիկնանց Յանձնախումբի անդամուհիները, պատրաստակամ անձեր՝ Անդրանիկ Փամպուքեան, Կարպիս Յարութիւնեան (Արթէն), Խաչատուր Սարգսեան եւ ուրիշներ որոնք համոզումով եւ խանդավառութեամբ աշխատեցան օգտակար ըլլալու համար Հայաստանին, առիթ մը տալու համար Հայաստանէն ժամանող արհեստաւորներուն ճանչնալու եւ ճանչցուելու, առեւտրական, տնտեսական կապեր հաստատելու։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼԱԽԱԼԻ (Գանատա) ՀՕՄ-ի նորաստեղծ մասնաճիւղի նախաձեռնութեամբ, Սեպտ. 12-ին, ըլ փարք Շան տը Մարսի սրահին մէջ քաֆէ թէաթրը մեծ յաջողութիւն արձանագրած է։ Ս. Յակոբ Վարժարանի աշակերտութիւնը ներկայացուցած է Յ. Պարոնեանի «Մեծապատիւ մուրացկաններ»էն հատուածներ։

❦

ՔՐԵՍԻՆԹԱ ՀՈՎԻՏԻ Հայ Կեդրոնի բացումը կատարուած է Հոկտեմբեր 1-ին։ Կեդրոնը կը գտնուի Հոնոլուլու փողոցի թիւ 2633 եւ այս կեդրոնը գլխաւոր նպատակներէն եւ մտահոգութիւններէն մէկն եղած էՀ. Յ. Դ. Զաւարեան Կոմիտէի։ Ներկայ եղած են Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէի, Համազգայինի, քոյր միութիւններու ներկայացուցիչներ։ Բացման արարողութիւնը կատարած են, մուտքի ժապաւէնը կտրելով, Կլէնտէյլի քաղաքապետը՝ Լէրի Զարեան, Եփրեմ Եպիսկոպոս Թապագեան, Զաւարեան Կոմիտէի ատենապետ՝ Հրայր Կարապետեան եւ յանձնախումբի ատենապետ՝ Տիգրան Տէր Սարգիսեան։ Այս արարողութենէն ետք, խօսք առնողներ եղած են։

❦

ՍԱՆ ՖԵՐՆԱՆՏՕ ՀՈՎԻՏԻ շրջանի Ֆերահեան Ազգ. Վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 30-ին, տեղի ունեցած է հրապարակային դասախօսութիւն մը Հայաստանի ընկերա-տնտեսական իրավիճակին եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մօտեցումին մասին։ Դասախօսած է Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի անդամ՝ Վարդան Յակոբեան, շեշտելով թէ Հայաստանի այսօրուան տնտեսութիւնը աղէտալի է, կ'երթայ դէպի անկում եւ կարելի չէ կայունացնել։

ՕՏԱՐԱՏԵՍԱՑՈՒԹԵԱՆ ՀԻՆ ԷՋԵՐԷՆ

Մտքերու մէջ թարմ է տակաւին երեսփոխան Ալէն Մարսօյի առաջարկը որ կ'ուզէր ոստիկանութեան իրաւասութիւն տալ, ինքնութեան քննութիւն կատարելու գաղթականներու որոնք պիտի զատորոշուէին բացի ցեղային պատկանելիութենէ, այն բոլոր տուեալներով որոնք առիթ պիտի տային եզրակացնելու թէ ենթական օտարական է։ Այս առաջարկը շատերու կը յիշեցնէ Փրատօն անուն երեսփոխան մը որ 1888 Փետրուարին օտարներու մասին տեղեկագիր մը ներկայացուցած էր Խորհրդարանին. ան նախ գանգատած էր Գերմաններէն որոնք հաստատուած էին ճարտարարուեստի կամ առեւտուրի մարզին մէջ։ Յետոյ կուգային Իտալացիները որոնք խիստ մրցակցութեան մը մղուած էին երկրին բանուորներուն հետ. ան կը գրէր թէ անոնց մասին մշտական գանգատներ կային, բազմաթիւ արտաքսումներու հրամանագիր տրուած էր, բայց եւ այնպէս օտարականներու թիւը միշտ կը բազմանար։ Փրատօն գոհ չէր նաեւ զուիցերական ներթափանցումէն։ Իրեն համար օտարականները ոճրային արարքներ գործելու ատակ բանակ մը կը ներկայացնէին, մեծ վտանգի սպառնալիք ներկայացնելով երկրին։

Այս անբաղձալի զանգուածը կազմողներուն թիւը 1888-ին մէկ միլիոնի շուրջ էր ինչ որ բնակչութեան 3%-ը կը նշանակէր։ Առաջին տեղը կը գրաւէին Պելժերը՝ յետոյ կուգային Իտալացիները, Գերմանները, Սպանացիները, Զուիցերացիները։ Ասոնց քով պէտք էր նկատի ունենալ նաեւ ոչ օրինաւոր կեցութեամբ Ֆրանսա գտնուողները։

Յաջորդ տարին Ֆրանսայի օտարականներու ոստիկանութեան եւ բնակութեան տուրքի մասին կատարուած թէզի մը մէջ կ'ըսուէր թէ երկիրը օրէ օր օտարականներու յորձանքին կ'ենթարկուի։ Օտարականներու ներկայութիւնը ձեռք կ'առնուէր տնտեսական դիտանկիւնէն ու կ'ըսուէր. «հակառակ անոր որ անգործներու վիճակագրութիւն մը երբեք չէ պատրաստուած, անժխտելի իրողութիւն է որ անգործ Ֆրանսացիներու թիւը նուազ է քան այն օտարականներու թիւը որոնք կ'աշխատին հոս. եւ եթէ Ֆրանսայի մէջ օտարականներ գոյութիւն չունենային, բոլոր Ֆրանսացիներուն համար աշխատանք պիտի գտնուէր»։ Տեղեկագիրը կ'աւարտէր այն եզրակացութեամբ թէ Ֆրանսա չի կրնար աշխարհի ամբողջ թշուառութիւնը հիւրընկալել, եւ թէ պէտք է յատուկ միջոցներ ստեղծուին զանոնք ընդունելու համար։ Երկիրը բաւական աղքատներու տէր էր եւ պէտք չունէր դրացի երկիրներու աղքատներուն։

1880 -- 90 թուականներուն խորհրդարանը փորձեց լուծում գտնել հարցին. 1883-ին Բժշկական ակադեմիային մէջ ժանտատենդի համաճարակի մը առիթով արտայայտուեցաւ Փարիզի քաղաքապետարանէն Ռոշար անուն մէկը ու ահազանգ հնչեցուց օտարականներու ներկայութեան մասին։ Ան այդ ներկայութիւնը «քօղարկուած ներխուժում» որակեց, ապագայի սպառնալիք նկատելով։

Անոր պատասխանելով Փրատօն առաջարկեց բնակութեան տարեկան 18 Ֆր.ի տուրք հաստատել օտարականներուն համար։ Իր մէկ գործակիցը 1885-ին առաջարկեց օտարականներու աշխատավարձին համեմատական տուրք մը, իսկ ուրիշ մը յարմար դատեց գործատէրերէ 10 սանթիմ պահանջել գործի առնուած իւրաքանչիւր օտարականի համար։ 1885-ին Փալի կ'առաջարկէր որ հանրային աշխատանքի ընդունուին միայն ֆրանսացի բանուորներ, բայց Արտաքին Նախարարութիւնը ուշադրութիւն հրաւիրեց միջազգային բարդութիւններու հաւանականութեան որոնք կրնային ծագիլ նման քայլով մը։

Անընդունելի առաջարկներ յաջորդեցին իրարու. անոնցմէ էր օրինակ, այն, որ ոչ -- ազգայիններու համար կը նախատեսէր ժառանգութեան տուրքի յատուկ յաւելում։

Եղած են նաեւ այլ տեսանկիւններ, ըստ ներկայացող պարագաներու. ասոր ցայտուն օրինակներէն է Յեղափոխութեան հարիւրամեակին առթիւ գաղթի եւ արտագաղթի հարցերուն նուիրուած գիտաժողովը որուն բացումին Արժանթինի, Պրազիլիոյ, Հավայիի, Քոնկոյի ներկայացուցիչներուն առջեւ Կուատըլուփի ծերակուտական Իզաք հանդիսաւոր խօսքով կը դիմէ ներկաներուն. ան կ'ըսէ. -- «մարդկային գործունէութեան ամէնէն բնական արտայայտութիւններէն մէկն է փոխադրուիլ, տեղաւորուիլ ու ապրիլ հոն ուր մարդ կը յուսայ աւելի ապահով կեանքի պայմաններ գտնել։ Գաղթերու պատմութիւնը նոյնինքն քաղաքակրթութեան պատմութիւնն է դարերու երկայնքին։ Հոն կը ցոլանան ժողովուրդներու վերափոխման հոլովոյթին լաւ կաւ գէշ բոլոր հանգրուանները»։

Այսուհանդերձ, տիրական է մերժումի տրամադրութիւնը. 1935-ին ճգնաժամի մատնուած Ֆրանսան կը կրճատէր օտարականներու տնտեսական գործունէութիւնը եւ կը բազմապատկէր բնակութեան օրինաւոր իրաւունքին դէմ լարուած թակարդները. իսկ 1938-ին, պատերազմի նախօրեակին օտարականները ուղղակի կը կոչուէին «անկանոններ» ու «անբաղձալիներ»։ Հակազդեցութիւններու դէմ պատրաստ էր պատասխանը 1938 Մայիս 2-ի հրովարտակին ոգիով. հոն կ'ըսուէր թէ օտարականներու ոստիկանութիւնը ոչինչ կը փոխէր կանոնաւոր կացութեամբ օտարականներու կեցութեան պայմաններէն. իսկ խստիւ պիտի պատժուին անոնք որոնք անարժան պիտի նկատուին ֆրանսական հիւրընկալութեան։

Կարելի՞ է ըսել թէ տուեալները տարբեր պատկեր կը պարզեն այսօր։

ՔԱՂՀԱՆ

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

-- 17 --

ՄՈԼՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԲԱՐԻՔՆԵՐԷՆ

«Այս տարապայման խառնութեան պատճառը հէնց պոլսահայ բարբառի փոխառութեանց չափազանցութիւնն էր։ Եթէ պոլսահայ բարբառը բաւական չափաւոր եղած լինէր իր փոխառութեանց մէջ, երեւոյթը աչք չպիտի ծակէր, եւ թերեւս այդպէս էլ մնար։ Բայց երբ փոխառութեանց չափը «անչափութիւն»ն էր, երբ հայերէն բառերը խեղդուած էին թուրքական բառերի հեղեղի մէջ, այդ երեւոյթը սարսափեցրեց բանիմաց մտքերը եւ չափազանցութիւնը ունեցաւ իր էլ չափազանցութիւնը, ստեղծեց այն տարապայման խառնութիւնը, այն բացարձակ օտարամերժ ոգին։ Այնպէս որ այսօր աշխարհում քիչ կայ այնպիսի մի լեզու, որ իր սեփական տարրերով կազմուած լինի, որքան արդի հայերէն գրական լեզուն, յատկապէս արեւմտահայ գրական լեզուն» (1)։

«Յաճախ հայերէն բառերը իրենց կազմութեամբ գերազանցում են համապատասխան եւրոպական բառերից» կ'ըսէ Աճառեան եւ կը թուէ կարգ մը բառերը, որոնց եւրոպական համարժէքը չարտայայտեր բնաւ անոնց խսկական իմաստը, մինչ հայերէնը կ'արտայայտէ լիուլի. այսպէս՝

restaurant (տառացի կը նշանակէ կազդուրիչ. հայերէն՝ ճաշարան բառը կուտայ բուն իմաստը).

uniforme (տառացի՝ միաձեւ. հայերէնը՝ համազգեստ).

concert (տառացի՝ համամիտ, համաձայն. հայերէնը՝ համերգ).

paratonnerre (տառացի՝ որոտում կասեցնող. հայերէնը՝ շանթ-արգել).

vermicelle (տառացի՝ փոքրիկ որդեր. հայերէնը՝ թելահայս).

journal (տառացի՝ օրական. հայերէնը՝ օրաթերթ, օրագիր).

droit (տառացի նշանակում է աջ, ուղիղ, իրաւունք, իրաւաբանութիւն. հայերէնը սոյն չորս տարբեր իմաստներուն համար ունի չորս տարբեր բառ).

vélocipède (տառացի՝ արագ ոտք. հայ լեզուն հնարած է իսկական իմաստով բառը՝ հեծանիւ).

Աճառեան կը շարունակէ.

«Պոլսահայոց մոլութիւնը օտար բառեր թարգմանելու մէջ ունի նաեւ մի այլ պատճառ, որ Կովկասի Հայի համար գոյութիւն չունէր։ Դա պոլսահայ ազգաբանակութեան դիրքն ու ոգին է շրջապատող ազգերի միջեւ։

«Պոլսի ազգաբնակչութիւնը երեք գլխաւոր տարր ունէր. Թուրք, յոյն եւ Հայ։ Հայերը վաղուց ձգտում էին ունենալու իրենց «Ազգային Սահմանադրութիւնը», որից յետոյ սկսուեց ազգային ինքնավարութեան հարցը։ Թուրքերը ծաղրում էին միշտ Հայերին. «Դուք ի՞նչ ազգ էք, որ պահանջում էք ինքնավարութիւն. դուք մինչեւ անգամ ազգային լեզու չունիք, դուք լեզուով Թուրք էք»։

«Եւրոպական գիտական բառերի մեծագոյն մասը յունարէն է. երբ Հայերը ֆրանսերէնից կամ անգլերէնից փոխ առնելով ասում էին գէոմէտրիա, գէոգրաֆիա, գէոլոգիա, (...) անատոմիա, տելեգրաֆ, տելեֆոն (...) եւայլն, Յոյները ծաղրում էին Հայերին եւ ասում. «Ինչո՞ւ էք այդ բառերը գողացել մեզանից. այդ բոլոր բառերը յունարէն են»։

«Ահա այս պատճառով Հայերը ստիպուած էին ինչպէս մի կողմից Թուրքերէն բառերը վտարել, նոյնպէս եւ միւս կողմից եւրոպական բառերը թարգմանելով՝ յօրինել երկրաչափութիւն, աշխարհագրութիւն, երկրաբանութիւն, թուաբանութիւն, ուսողութիւն, բնագիտութիւն, բնախօսութիւն, անդամազննութիւն, հեռագիր, հեռախօս...» (2)։

Ես ինքս լսած եմ յաճախ արեւելահայ գրողներու մեղադրանքը արեւմտահայերու հասցէին, թէ ինչո՞ւ այս վերջինները շարժանկար կամ շարժապատկեր բառն են որդեգրած՝ փոխանակ միջազգային բառը իւրացնելու եւ գործածելու։

Միջազգային ո՞ր բառը սակայն։ Տարբեր շրջաններու մէջ տարբեր կերպով կ'արտասանեն միջազգային այդ բառը. Խորհրդային Միութեան մէջ կինօ կ'արտասանեն, Ֆրանսայի մէջ՝ սինեմա, իսկ ռումանահայ գաղութը չինեմա կ'արտասանէ Ռումէններուն պէս։

(Շար. 48)

(1) Հ. Աճառեան, *Հայոց Լեզուի Պատմութիւն*, մաս 2, էջ 473 -- 474։

(2) Անդ, էջ 474։

Տէր եւ Տիկին Արամ Ալեխեան,
Վահագն - Ժորժ Ալեխեան, Կրազինա Սթազինքա եւ իրենց զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Հրանդ - Անրի Ալեխեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Հրանդ Պէյլիեան (Պոլիս),
Տիկին Ճիլտա Զուպան (Աթէնք),
Տիկին Սոնիա Բաղարոֆ,
Տէր եւ Տիկին Արամ Ռիւսթէմ եւ զաւակը (Պոլիս),
ինչպէս նաեւ Ալեխեան, Վիրթնէր եւ Սեւյոնքեան ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծմօր, նանիին, ազգականին եւ խնամիին՝

ՏԻԿԻՆ ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԱՐԱՊԱՃԵԱՆ-Ի
(Ծնեալ՝ Տամլամայեան)

մահը, որ պատահեցաւ Հոկ. 16-ին, իր բնակարանը, յետ կարճատեւ հիւանդութեան:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Հոկ. 21, ժամը 14·30-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ եկեղեցին՝
15, rue Jean Goujon, Paris 8e
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փեռ - Լաշէզի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». -- Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Արամ Ալեխեանի եւ զաւակներուն:

(Շար. Ա. էջէն)

յանձնախումբը մերժեց, կը շարունակէ մամուլի նիւթ դառնալ, թեր կամ դէմ մեկնաբանութիւններով: Հոկտ. 19--ին, «Իւմանիթէ»ն էր որ կ'արտայայտուէր չէզոք դնելով Տէվէճեանի գիջումի տրամադրութեան վրայ Միացեալ -- Նահանգներու նկատմամբ: «Լիպերասիոն» ալ, Հոկտեմբեր 19-ին, լայն հատուածներ հրատարակած էր Տէվէճեանի խնդրոյ առարկայ տեղեկագիրէն:

«Պէ -- էՆ -- Փէ»էն եւք, Ռոն -- Փուլէնքն է որ սեփականաշնորհումի ճամբան պիտի բռնէ: Քիմիական այս մեծ հաստատութիւնը երկրորդն է որ Պալատիւրի կառավարութիւնը կ'ապազգայնացնէ, հրապարակ հանելով իր բաժնեթուղթերը որոնք դրամագլուխին 43%-ը կը ներկայացնեն: Պէ - էՆ - Փէ-ն արդէն լաւ ճամբու մէջ է եւ բաժնեթուղթը Հոկտեմբեր 18--ին 280--էն 283 Ֆրանքի հասած էր սակարանը (ծախու եղած էր 240 Ֆր.ի):

ԻՏԱԼԱՑԻ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԲԵՄԱԴԻՐՆԵՐԷՆ Ֆետերիքօ Ֆելլինի որ ուղեղային արիւնախոնում ունեցած էր Օգոստոսին եւ պառկած, թէեւ խնամքի տակ, Հոկտեմբեր 17--ին, Կիրակի օր սրտի կրկնակ տագնապներ ունեցած է եւ մահաքունի մէջ էր, դեռ Հոկտեմբեր 19--ին: Բժիշկները կը վերապահէին իրենց կարծիքը: Ֆելլինի 73 տարեկան է եւ Կիրակի օր առաջին անգամ ըլլալով հիւանդանոցէն ելած էր այցելութիւն մը տալու համար կնոջը՝ Ճուլիէթթա Մասինայի որ խորապէս ցնցուած ամուսնոյն ուղեղային տագնապէն, խնամքի տակ էր բուժարան մը:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԳԻՒՏ ԽԱՉԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 24, տօն է «Գիւտ Խաչի»:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի պիտի ունենայ եպիսկոպոսական պատարագ:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատուիրակի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայքի

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամերգութիւն ժամը 8·45--ին.
Պատարագ ժամը 10--ին:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Սէն -- Ժերոմի եւ Շրջակայքի
Ս. Սահակ -- Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ
Շինութեան 63-րդ եւ Անուանակոչութեան
60--րդ տարեդարձի տօնակատարութեան
առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ,
Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ

Սէն - Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ -- Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը պաշտօնապէս կը յայտարարէ թէ Եկեղեցւոյս Շինութեան 63--րդ եւ Անուանակոչութեան 60--րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 24--ին:

Հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն հոգիներուն համար՝ եկեղեցւոյս հոգեւոր Հովիւներուն, սպասաւորներուն, հիմնադիրներուն եւ Թաղական Խորհրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են Եկեղեցւոյ շինութեան եւ որոնք այսօր առյաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Նախագահութեամբ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆԻ
Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Պատարագը կը մատուցանէ
ՄԱՆՈՒԷԼ ՎՐԴ. ԵՐԿԱԹԵԱՆ
Հոգեւոր հովիւ Հոլանտայի Հայոց

Յաւարտ պատարագի տեղի կ'ունենայ Մատաղի Օրհնութիւն եւ ապա Հոգեհանգիստ. Արարողութեանց աւարտին եւ Մատաղի բաշխումէն վերջ տեղի կ'ունենայ Գինեձօն Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Պատրաստութիւնը եւ ընդունելութիւնը կը կատարուի Սէն -- Ժերոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին կողմէ:

Ներկայ կ'ըլլան՝ Պ.Պ. Ռոպէր Վիկուրու (Մարսէյլի քաղաքապետ), Ժան -- Քլօտ Կոտէն (նախագահ Շրջանային խորհրդոյ), Լիւսիէն Վէյկան (նախագահ Ընդհ. Նահանգապետարանի):

GRANDE MATINEE DANSANTE

de l'ECOLE SAINT MESROB D'ALFORTVILLE

dans le Bâteau - Restaurant «Grégoire» (Abou Dahoud)
32, avenue de New-York, Paris 16e (face à la Tour Eiffel)

DIMANCHE 24 OCTOBRE de 13h à 20h

Réservations : 43 96 18 13

MARSEILLE

ARMENIE : POUR QUE L'HIVER A VENIR
SOIT MOINS TRAGIQUE

Le peuple arménien, victime d'un blocus énergétique a passé un terrible hiver l'an dernier. Il ne faut pas que cette situation se reproduise.

Afin de mobiliser toutes les énergies, le gouvernement arménien entreprend un tour du monde pour sensibiliser les communautés de la diaspora.

Grande réunion publique

Dans le cadre du Fonds Arménien de France, le vice-président de la République d'Arménie *Gaguik HAROUTOUNIAN*, accompagné de Mme Manouchag BEDROSSIAN, directrice du Comité exécutif du Fonds Panarménien 'Haïastan' tiendront une grande réunion publique à Marseille

Le Vendredi 22 Octobre à 20h30

à la Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture
12 - 14, rue Saint-Bazile, Marseille 1er

LA SOLIDARITE DE TOUS EST INDISPENSABLE ET URGENTE

COLLEGE INTERNATIONAL DE PHILOSOPHIE

CYCLE DE CONFÉRENCES AUTOUR DE L'ARMÉNIE

organisé avec l'association *Solidarité Franco-Arménienne*
Programme de l'automne-hiver 1993-1994

JEUDI 21 OCTOBRE — *Rencontre avec le peintre d'Arménie Viguen TATEVOSSIAN*

JEUDI 18 NOVEMBRE — *Le voyage en Arménie dans la littérature russe : autour des œuvres* d'Ossip Mandelstam *et de* Vassili Grossman *sur l'Arménie.*
Avec la participation d'*Alexis BERELOWITCH* et de *Nikita STRUVE.*

JEUDI 16 DECEMBRE — *Le Caucase : Mythe ou réalité ?*
Considérations géopolitiques, avec *Gérard CHALIAND.*
Le nom des autres intervenants sera communiqué ultérieurement.

JEUDI 27 JANVIER — *La Conquête de l'Exil.*
A l'occasion de la publication du *Bois de Vincennes* (Ed. Parenthèses, Marseille) de *Nicolas Sarafian.* Avec la participation de *Janine ALTOUNIAN, Krikor BELEDIAN* et *Marc NICHANIAN*

●

Les séances seront animées par *Gérard MALKASSIAN*, correspondant du Collège international de Philosophie auprès de l'Université d'Erevan (Arménie)

●

Elles se tiendront de 20h à 22h au *Collège international de Philosophie :*
Salle des Débats B — 1, rue Descartes, 75005 Paris
(Entrée par le 25, rue de la Montagne Ste. Geneviève).

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION PARIS

Notre école hebdomadaire du samedi après-midi (15h - 18h) a ouvert ses portes depuis le 18 septembre dernier à la MCA 17, rue Bleue, Paris 9e.

Les inscriptions sont encore possibles pour tous les niveaux : maternelle (4 ans) jusqu'aux classes pré-bac et bac. Ces deux dernières classes bénéficient d'un programme scolaire rigoureux et de qualité, enseigné par un professeur confirmé.

Date limite d'inscription : 15 novembre.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

Շառլ Կարապիս Մանուկեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի. -- Դաւիթեան ընտանիք (Պանտոլ) 5·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ստեփան եւ Արփինէ Տիւյմէճեան 5·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վարուժան Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան, Տէր եւ Տիկին Փասքալ Ղազարեան, Պր. Արման Ուզունեան 1000--ական ֆրանք, Պր. Յակոբ Օհաննէսեան 700 Ֆր., Այրի Տիկին Մարլէն Պասմաճեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մօրիս Ղազարեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Էժտահարեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արթիւր Մալաքեան 200 Ֆր.:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Une *Grande Tombola* est organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France au profit de ses œuvres.
1er Prix : 1 Renault Twingo.

MCA-Villeurbanne

A la M.C.A. de Villeurbanne, il est désormais possible de suivre, de façon permanente :

—des cours d'arménien (niveau débutants);

— des cours de gym / modern jazz

— des cours de danse arménienne et bientôt peut-être des cours de théâtre.

Pour tous renseignements ou inscriptions n'hésitez pas à nous téléphoner : au 78. 93. 57. 43 ou passer à la M.C.A V.

Permanence du mardi au samedi :
10h - 12h — 14h - 19h.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 21
JEUDI
21 OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18·177 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.177

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՔԻՍՏԱՆԻ վարչապետ ընտրուեցաւ 72-ի դէմ 121 ձայնով Տիկին Պենազիր Պութօ, որուն կուսակցութիւնը յաղթած էր երեսփոխանական ընտրութիւններուն: Ժողովուրդի կուսակցութեան պարագլուխին գործը այնքան ալ դիւրին չէ եւ պարտի զգոյշ ըլլալ չկրկնելու համար նախորդ շրջանին իր սխալները որոնց հետեւանքով հեռացուեցաւ իշխանութենէն: Ալի Պութոյի աղջիկը կ՚ըսէ թէ եթէ քաղաքականութիւնը կիրք մըն էր հօրը համար, իրեն համար՝ պարտականութիւն մըն է: Իր ինքնակենսագրութիւնն ալ խորագրած է. -- «Ճակատագրի աղջիկը»: Ծնած է 1953--ին, երբ Փաքիստան 6 տարեկան էր միայն: Յաճախած է երկրին լաւագոյն վարժարանները նախքան Հարվարտ եւ Օքսֆորտ երթալը: 1977--ին է որ պետական զինուորական հարուած մը կը տապալէ հայրը որ կը ձերբակալուի, կ՚ամբաստանուի քաղաքական ընդդիմադիրի մը սպանութեան մութ պատմութեամբ եւ դատավարութեան մը աւարտին մահուան կը դատապարտուի: Մենատէրը՝ զօր. Զիա կը հալածէ Պութօ ընտանիքը եւ հակառակ միջազգային միջամտութիւններուն, հայրը կը գնդակահարուի 1979--ին: Հալածանքը կը շարունակուի եւ միայն 1988--ին է որ Պենազիր Պութօ յունչ կրնայ առնել, երբ Զիա կը մեռնի օդանաւային արկածի մը առեն: Վերջին ժամն է, ընտրութիւններուն կը յաղթէ եւ 35 տարեկանին վարչապետ կը դառնայ, առաջին կին վարչապետն ըլլալով մահմետական երկրի մը: Եթէ դուրսը մեծ համբաւ կը վայելէ, նոյնը չէ՝ ներսը: Կառավարութիւնը 20 ամիս կը տեւէ եւ ժողովուրդը շատ խիստ կերպով կը դատէ այդ շրջանը:

ԻՍՐԱՅԷԼ խորհրդանշական քայլ մը առաւ ազատ արձակելով պաղեստինցի ամէնէն հին բանտարկեալը՝ Սալիմ Հասան ալ -- Զրէյլ 23 տարիներու արգելափակումէ ետք: Այս ազատ արձակումը կատարուած է Արաֆաթի իսկ դիմումին վրայ եւ կրնայ առաջին քայլ մը ըլլալ որ թոյլ տայ պաղեստինցի այլ բանտարկեալներու ազատ արձակումը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Քիւրտերը կը շարունակեն սպառնալ, մինչ բնակչութիւնը կը սպասէ «ամբողջական խաղաղութեան» զոր կը վաւերէ ձմեռը, շնորհիւ առատ ձիւնին: ՓՔՔ-ն արգիլեց ետք թուրք լրագրողներուն արեւելեան եւ հարաւ -- արեւելեան Անատոլու երթալէ, ընդլայնեց արգելքը եւ Գերմանիա հրապարակած զեկոյցով մը, նոյն արգելքին կ՚ենթարկէ օտար թղթակիցները: Այդ իսկ պատճառով մասնաւոր արժէք կը ստանար Նիքոլ Փոփի թղթակցութիւնը, լոյս տեսած «Մոնտ»ի մէջ (Հոկտեմբեր 20) որ վերջինը կը նըկարէ, խրագործուած ըլլալով արգելքի նախօրեակին:

ՖՐԱՆՍԱ 50 Ֆրանքի նոր դրամատոմս մը հրապարակ հանեց Սէն Թ՚էկզիւփերիի դիմանկարով: Նոր դրութիւն մը կիրարկուած է այս անգամ որ աւելի կը դըժուարացնէ կեղծարարութիւնները:

ՖՐԱՆՍԱ շարաթներէ ի վեր բաւական աղմուկ բարձրացուց ի պաշտպանութիւն իր մշակոյթին, շեշտելով թէ ԿԱԹԹ--ի համաձայնագիրը պէտք է նկատի առնէ մշակութային իւրայատկութիւնը: Բայց հակասութիւնը հոն է որ օրերէ ի վեր զգուշոր թէ բերանացի մեծերանները ժողովուրդը կը շշմեցնեն անհանդուրժելի դարձած ծանուցումի արշաւով մը ամերիկեան ֆիլմի մը «ժամանումին» պատճառաւ, Ֆրանսայի 450 սրահներու մէջ միաժամանակ: Ոչ իսկ լրջախոհ «Լը Մոնտ»ը կը խուսափի, առաջին էջէն իսկ խօսելով տինօզօրներու ֆիլմին՝ ժիւռասիք փարքին մասին, գալով «Լիպերասիոն»ի Հոկտեմբեր 20--ին, առաջին էջէն կը սկըսէր եւ կը տարածուէր էջերու վրայ: Առնուազն տարօրինակ մեթոտներ են պայքարելու համար ամերիկեան «մշակոյթի» տարածման դէմ:

ԼԵՆԻՆԻ մարմինը, ի մօտոյ պիտի փոխադրուի Ս. Պետերբուրգի Վոլկով գերեզմանատունը ուր կը հանգչին արդէն իր մայրն ու քոյրը:

ՌՈՒՍԱՍԻ օդակայանը միշտ «անդամալոյծ» էր, Հոկտեմբեր 20-ին, գործադուլի շարժումը շարունակուելով եւ մանաւանդ այն պատճառաւ որ բանթողները կը գրա--

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎՐԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ՔՆՆԷՐ ՇՎԱՐՆԱՁԷԻ ԴԻՄՈՒՄԸ

ՄՈՍԿՈՒԱ ՎՃՌԱԿԱՆ ԴԻՐՔ ՁԻ ԲՌՆԵՐ

Ինչպէս գրեցինք, Շվարնաձէ այլեւս չի գիտեր ո՞ր դուռը բախել, մանաւանդ որ օգնութեան փութալ ուզողներն ալ բանակ չեն կազմեր: Ինք կը խոստովանէր. - «Մեր կառավարութիւնը այլընտրանք չունի քան օգնութիւն ուզել բոլոր շահակից պետութիւններէն որոնք նախանձախնդիր են երթեւեկի միջոցներու պահպանման Սեւ ծովու եւ Թիֆլիսի միջեւ: Անկեղծ ըլլալու համար, ի վիճակի չենք ընելու մեր ուժերով: Շատ դժուար, չըսելու համար աղէտալի կացութեան մէջ ենք»:

Մոսկուայէն եկած պատասխանը երկդիմի էր: Վարչապետը՝ Չերնոմիրդին ապահովութիւն կուտար իր պաշտօնակիցին՝ Պացացիայի որ պատրաստ է բերելու «անհրաժեշտ որեւէ օժանդակութիւն կարգադրելու համար կացութիւնը բացի՝ զինուորական օժանդակութենէ»:

Արդ, ուրիշ ի՞նչ օժանդակութիւն կըրնայ փրկել Շվարնաձէն: Արտաքին նախարարն ալ, Կոզիրեւ, որ երկու օրուան այցելութիւն մը կը կատարէ Փարիզ, անդրադարձած է «միացեալ գործողութեան մը կարելիութեան» որուն նպատակն ըլլայ պաշտպանել պարենաւորման կենսական ճամբաները, բացառելով միաժամանակ միակողմանի գործողութիւն մը: «Ոչ ոք մտադիր է միջամտելու Վրաստանի ներքին գործերուն կամ քաղաքացիական պատերազմին, բայց, անհրաժեշտ է պաշտպանել Թիֆլիս -- Պոտի ճամբան: Այդ ուղին կենսական է Թիֆլիսի, Վրաստան գտնուող ռուսական զօրքերու, ինչպէս նաեւ Ադրբեջանի եւ Հայաստանի համար»:

Զինուորական օժանդակութեան մը անկարելիութեան մասին արտայայտուած է նաեւ Պաշտպանութեան նախարարը՝ զօր. Գրաչով, Ֆինլանտա կատարած իր այցելութեան ընթացքին, բայց, ըսած է որ «ռուս, ազերի, հայ եւ վրացի զօրքերը կրնան Թիֆլիս երթալ Շվարնաձէի դիմումին ընդառաջելով սննդեղէն եւ դեղօրայք ապահովելու համար երկրին»:

Ի դէպ, երբ Հոկտեմբեր 20-ին կը խօսէինք Երեւանի հետ, որեւէ որոշում չէր տրուած այս ուղղութեամբ: Հաստատուեցաւ թէ Լ. Տէր -- Պետրոսեանի ուղղուած պաշտօնական դիմումը եկած էր, բայց, Հայաստանի իշխանութիւնները տակաւին չէին պատասխանած: Հարցը որ -- աւելորդ է ըսել – խիստ փափուկ է -- կը քննուէր:

Շվարնաձէի վիճակը խեղճացող ողբալի է, մանաւանդ որ Աբխազներն ալ կը ըսպառնան օգնել Գամսախուրդիայի կողմնակիցներուն:

ՌՈՊԷՐ ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՊՐԻՒՍԷԼԻ ՄԷՋ

Ղարաբաղի Պաշտպանութեան Պետական Կոմիտէի նախագահը՝ Ռոպէր Քոչարեան, Փարիզէն Պրիւսէլ անցած էր Հոկտեմբեր 18-ին, կարգ մը կարեւոր հանդիպումներ ունենալով ԵԹԱՆ-ի պատասխանատու անդամներու, Պելժիոյ Արտաքին Նախարարութեան բարձրաստիճան պաշտօնատարներու հետ: Հոկ. 19-ին, կ՚ընդունուէր եւրոպական Խորհրդարանի անդամներու կողմէ:

Երկուշաբթի օր մամուլի ասուլիս մըն ալ տուած էր, որուն սկիզբը պարզած էր կացութիւնը: Պատերազմը սկսած է վեց տարի առաջ, միջազգային հաւաքականութիւնը ի զուր (ցարդ) ջանաց լուծում մը գտնել կնճիռին, վերջապէս հրադադար մը ընդունուեցաւ: Ապա, Քոչարեան ընդունած է պատասխանել Լա Լիպր Պելժիքի (Հոկ. 19) թղթակիցին՝ Միշէլ Ռոսթէնի հարցումներուն: Ան, նախ, կ՚ուզէ գիտնալ թէ Ղարաբաղը ի՞նչ դեր տրամադիր է տալու Ռուսաստանի, հարցին կարգադրութեան մէջ:

Ռ. Քոչարեան կը բացատրէ. – «Ռուսաստան Մինսկի խմբակին մաս կը կազմէ, առարկայական պատճառներով, լաւագոյն դիրքն ունի ուղղութիւն տալու համար կնճիռին կարգադրութեան: Տընտեսական գետնի վրայ, Ղարաբաղը, ռուբլիի գօտիին մէջ, Ռուսաստանի համարկուած է: Միւս կողմէ, պատերազմիկ կողմերը կը կռուին խորհրդային ուժերու ձգած զէնքերով: Այս պատճառները բաւարար են կենսական դեր մը տալու համար Մոսկուայի: Այսուհանդերձ, այն կարծիքին ենք որ քանի մը երկիրներ պէտք է գործակցին տագնապին լուծումին համար, որպէսզի ապահովութեան երաշխիքները աւելի լաւ ըլլան»:

Ադրբեջանի անդամակցութեան կապակցութեամբ (ՀԱՊ-ի), Քոչարեան կանխահաս կը գտնէ արտայայտուիլ, կը կարծէ որ Ելցինի եւ Ալիեւի յարաբերութիւնները այնքան ալ սիրալիր չեն: Ելցին - Ռուցկոյ ճակատումին մէջ, Ղարաբաղ Ելցինի զօրավիգ էր, մանաւանդ որ Ռուցկոյի խմբակին մաս կը կազմէր զօր. Մակաշով, որ 1988-ին, պատասխանատուն էր, ի մասնաւորի, Ղարաբաղ Կոմիտէի ձերբակալման: Ղարաբաղ դէմ չէ ռուսական զօրքերու զետեղման սահմանին երկայնքին, բայց, որպէսզի ընդունելի ըլլայ, հարկ է որ Ռուսերը ՄԱԿ-ի կամ ՍԷ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի լիազօրութիւնն ունենան:

Ռ. Քոչարեան որ Փարիզ վերադարձած է ուր եւս հանդիպումներ կ՚ունենայ, մամուլի ասուլիս մըն ալ կու տայ Հինգշաբթի օր, Հոկ. 21-ին, նախքան, նոյն օրը, Ղարաբաղ վերադառնալը:

Հոկ. 15-ին, Ռ. Քոչարեան երկար ճառ մը խօսած էր միջազգային դիւանագիտական Ակադեմիան, որուն հրաւէրով եկած էր:

ԵՐԵՒԱՆ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» -- ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 15 / 19)

ՀՐԱԴԱԴԱՐԸ ԽԱԽՏԱԾ

Ադրբեջանական կողմը խախտելով հրադադարը Հոկտեմբեր 17--ին եւ 18--ի գիշերը գնդակոծած է ղարաբաղեան բանակի պաշտպանութեան դիրքերը: Հինգ հայ մարտիկ վիրաւորուած են: Հոկտեմբեր 19--ին, Նախիջեւանէն մեծ գնդացիրներէ գնդակոծուած են Արարատի շրջանի Ջանախչի գիւղի պաշտպանութեան դիրքերը: Հայկական կողմը չէ հակադարձած:

ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՒԵԼԻ ՍՈՒՂ

Գիներու յաւելումի տարափին հետեւած են նաեւ ելեկտրականութեան սակերը: Բոլոր սպառողներուն համար յաւելումը ի զօրու կը դառնար Հոկտեմբեր 1--էն եւ քիլովաթը 12,5 ռուբլիէն կ՚անցնէր 17,5 ռուբլիի: Իսկ բնակչութեան համար նոր սակագիները կը կիրարկուէին Հոկտեմբեր 16--էն եւ քիլովաթը կ՚արժէր 8 ռուբլի, փոխարէն նախկին 4--ին:

ԲՌՆԱԳԱՂԹԱԾՆԵՐՈՒ ՏՈՒՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Հայաստանի բռնագաղթածներու Վարչութեան տուեալներուն համաձայն, Հայաստանէն իրենց նախկին բնակավայրերը վերադարձած են արձանագրեալ 44·500 բռնագաղթածներէն 30 հազարը: Անոնք մեծ մասամբ կը վերադառնան Մարտակերտի, Ասկերանի շրջաններու իրենց գիւղերը: Նոյն աղբիւրին համաձայն, Ղարաբաղի մէջ վնասուած բնակարաններու թիւն է 13 հազար: Վարչութիւնը ձեռնարկած է Մարտակերտի 7 եւ Ասկերանի 4 գիւղերու վերականգնման:

ԱԿԱԴԵՄԻԱՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Նախկին խորհրդային 12 Հանրապետութիւններու, ի շարս որոնց Հայաստանի, ինչպէս նաեւ Վիէթնամի, Սլովաքիոյ եւ Չեխիոյ գիտութեանց ակադեմիաները հիմնած են միջազգային միութիւն մը, որուն նպատակն է գիտնականներու ջանքերը համադրել եւ աջակցիլ գիտական հիմնական հարցերու լուծման:

ՅՈՒՇԵՐ ՏԷՐ – ԶՕՐԷՆ

ԵՓՐԱՏԸ

Եփրատ գետին վրայ կամուրջ կը շինուի: Հայրս իբրեւ արհեստաւոր վարպետ, կամուրջի շինութեան համար Հալէպէն Տէր – Զօր կ՚երթայ, ուրիշ հայ վարպետներու հետ:

Տարի մը ետք, 1928–ին մենք ալ պիտի փոխադրուէինք Տէր – Զօր: Հայրս եկած է մեզ տանելու: Մեր տունը «երթաք բարով»ի եկողները, ազգական թէ բարեկամ, չէին ուզեր որ Տէր – Զօր երթայինք:

– Մենք այդ անունէն կը սոսկայինք. դուք ինչպէ՞ս հոն պիտի ապրիք, կ՚ըսէին մեզի:

Մեզ Տէր – Զօր տանող շէօֆէօրը Հայ ազնիւ երիտասարդ մըն էր: Ճամբուն վրայ կ՚երեւէին աղտոտ, հին գիւղեր: Շէօֆէօրը, յուզումով, տեղւոյն գաղթակայաններուն մասին տեղեկութիւններ կուտար ծնողքիս: Ան կ՚ըսէր, թէ ո՛ր գաղթակայանին մէջ առաւել զոհ տուած էր հայութիւնը եւ ո՛ր դժնդակ ճամբաներէն ու անապատի ո՛ր մասերէն տարուած էին տարագիրները: Ծնողքս տխուր մտիկ կ՚ընէին չորս կողմ դիտելով, երբեմն խոր հառաչանք մը հանելով իրենց սրտէն:

Ճամբու ընթացքին կանաչ ծառի կամ թուփի չհանդիպեցանք: Կպրապատ մասը շատ քիչ էր. մաս մըն ալ՝ քարքարոտ. իսկ մեծ մասը՝ անապատ եւ փոշի: Ինքնաշարժը անապատէն անցնելու պահուն փոշիի եւ աւազի սիւներ կը բարձրացընէր:

Եփրատին քովէն քանի մը անգամ անցանք:

Մեր ուղին յաճախ փոխուեցաւ: Ճամբան կարծես վերջանալիք չունէր:

Տէր – Զօր հասնելու ժամ մը մնացած էր եւ Եփրատը նորէն տեսանք: Այս անգամ բարակ կղզի մը երկուքի կը բաժնէր գետը:

Եփրատը դարձեալ կորսուեցաւ մեր աչքէն: Վերջապէս հասանք Տէր – Զօր: Ճիշդ պայրամի տօնին օրը: Փողոցներուն մէջ բազմութիւն կը վխտար: Անոնց հագած տարազները մեզի տարօրինակ կը թուէին. վառ գոյներով, փայլուն: Փայլուն էին նաեւ ապաները: Խոշոր թմբուկներու, փողերու, սուլիչներու եւ պայթուցիկներու ձայները անտանելի էին: Փողոցները նեղ էին ու փոշոտ. գորշ գոյներով տուներ. հինցած, խեղճ: Մթնոլորտը ճնշեց սրտիս վրայ:

Զորս օր ետք պայրամը իրեն հետ տարաւ աղմուկ ու ճիչ: Հանդարտած ենք ու տեղաւորուած: Ծնողքիս բարեկամ քանի մը հայ ընտանիքներ, որոնք մեզմէ երկու տարի առաջ հոն հաստատուած էին, ըսկըսան այցելել մեզի: Կարճ ժամանակուան ընթացքին մայրս ծանօթացաւ շըրջապատին: Ծանօթացաւ նաեւ մեր թաղը բնակող Մարիամ անունով սեբաստացի հայ աղջկայ մը. (Ընդհանրապէս հայ աղջիկներուն անունը Մարիամ կ՚ըլլար: Ոմանք փոքր տարիքի որդեգրուած ըլլալով, Արաբներու կողմէ Մարիամ անուանուած էին. իսկ ուրիշներու անունները դըժուարահունչ ըլլալնուն պատճառաւ՝ Մարիամի վերածուած): Մարիամ սկսաւ յաճախ այցելել մեզի, հարազատներ գըտած ըլլալու ուրախութեան զգացումով: Մօրս մտերմ ընդունելութենէն գոհունակութիւն կը զգար եւ կը մխիթարուէր: Անցեալի իր սրտխոցելի պատմութիւնները պատմելու համար իրեն վստահելի ընտանիք մը գտած էր:

Քանի մը ամսուան ընթացքին, Մարիամի միջոցաւ մայրս ծանօթացաւ տասնեակ մը հայ աղջիկներու: Անոնց մէջ բարեկեցիկ շատ քիչ կար. իսկ աղքատն ալ շատ աղքատ էր: Հայ աղջիկներ շատ կային, բայց մահմետական դարձած էին: Նոյնիսկ չէին ուզեր, որ իրենց հայ ըլլալը յիշուի: Այս վերջինները եկած էին փոքր տարիքէն եւ կը վախնային, որ եթէ հայանան՝ կը ջարդուին: Ջարդէն կը սոսկային: Իսկ մեզի եկողները Եղեռնի ժամանակ աւելի չափահաս էին: Իրենք զիրենք հայ կը զգային եւ հոգիով հայ կ՚ապրէին: Գոհարն ու Խաթունը մաքուր հայերէն կը խօսէին ու տօնական օրերուն եկեղեցի կուգային: Շատ կրթուած ու կոկիկ կիներ էին: Իւրաքանչիւր հայ աղջիկ վշտի ծով մըն էր...: Իրենց տառապանքը խօսելով, պատմելով չէին կրնար աւարտել: Եւ ի՜նչ սրտաճմլիկ պատմութիւններ էին...: Կը պատմէին թէ ինչպէս իրենց երկրէն հանուած էին, ճամբաներուն վրայ ինչպէս յառաջացած էին...: Կը պատմէին իրենց հարազատներուն նահատակութիւնը, անօթութիւնն ու հիւանդութիւնը, կողոպուտը՝ անապատներուն մէջ: Թէ՝ ճամբաներուն վըրայ իրենց ձգած անչափահաս քոյրերն ու եղբայրները ի՜նչպէս հասած էին Տէր – Զօր եւ Տէր – Զօրէն ալ անդին՝ Շէտտէտիէ: Կուլային ու կը պատմէին, իրենց ճակատագիրը անիծելով:

Մայրս արցունքներով կ՚ունկնդրէր ու զիրենք մխիթարելիք բառեր չէր գտներ: Մայրս ալ այդ անիծեալ ճամբաներուն վրայ կորուստներ ունեցած էր: Ան ի զուր կը ջանար իր ազգականներէն վերապրող մը գտնել: Իսկ ես այս բոլոր պատմութիւնները պապարինութեամբ կ՚ունկընդրէի, որպէսզի մայրս չանդրադառնայ տառապանքիս ու զիս չհեռացնեն իրենց քովէն: Բայց գիշերները ժամերով արթուն կը մնայի ու կուլայի...: Աչքերուս կը պատկերանային այդ տխուր տեսարանները եւ ինքզինքս իրենց տեղ դնելով կը սոսկայի որբ մնալէ եւ քոյրերս կորսնցնելէ:

Երբ փոքր էի, կը սիրէի մօրս երգած օրօրները, քոյրս քնացնելու համար: Երբ ան կ՚երգէր, լուռ կուլայի: Մայրս անդրադառնալով, որ կը յուզուիմ, որոշ ատենէ մը ետք դադրեցաւ օրօր երգելէ իմ ներկայութեան:

**

Եփրատ գետի Փոքր մասի ամենանեղ բաժնին լայնքը մօտ 40 – 45 մեթր էր եւ շատ խորունկ տեղեր ունէր: Կ՚անցնէր քաղաքին մէջէն: Գետին երկու կողմերը պտղատու ծառերու պարտէզներ ու բանջարանոցներ կային: Կամուրջով մը կղզին կը միանար քաղաքին: Կղզիին հիւսիսային կողմէն կ՚անցնէր Մեծ Եփրատը: Քաղաքի ծայրամասին կղզին կը վերջանար եւ գետին երկու մասերը հոն իրարու միանալով կը շարունակէին իրենց ճամբան դէպի արեւելք: Կղզիին ամենալայն մասը մօտ 3 քիլոմեթր էր, որուն վրայ շինուած էին մեծահարուստներու ապարանքները, իրենց ընդարձակ պարտէզներով:

Մեծ Եփրատին վրայ էր, որ կամուրջ կը կառուցուէր: Անապատի հեռաւոր գիւղերէն եկող գիւղացիները, անոնց ծախու կենդանիները եւ վաճառելի տեսակ – տեսակ ապրանքները կղզի կը փոխադրուէին քանի մը նաւակներով, որոնք կրնային առնել մօտ 30 – 35 մարդ: Կամուրջի շինութեան համար պէտք եղած նիւթերն ու աշխատաւորները, երկրաչափ թէ բանուոր, այդ նաւակներով կը փոխադրուէին Մեծ գետին միւս կողմը, ուր անապատ էր:

Անապատային այս շրջանը տարագիրներու վերջին կայանը եղած էր: Հոն, անապատի կիզիչ արեւուն տակ հիւանդութեամբ եւ անօթութեամբ հիւծած, այդ տեղէն ալ մաս – մաս Շէտտէտիէ տարած, մորթած ու այրած են հայութիւնը:

Հայրս կ՚ըսէ.

– Օրը մէկ – երկու անգամ գետին միւս կողմը կ՚անցնիմ, գործով: Դիմանալիք բան չէ: Անապատը լեցուն է աճիւններով: Վրան կոխելով պիտի անցնիս: Աչքիդ կորածին չափ նայի՛ր՝ միայն աճիւն կը տեսնես: Հապա՞ բանուորներուն տեսակ – տեսակ անարգութիւնները. «Անոնք ձեր ցեղէն են, ձեր ախպարիկներն են» ըսելով, մեզի վիշտ պատճառելու համար գանկերը ոտնադնդակներու պէս իրարու նետելով կը զուարճանային: Քմծիծաղ, անարգական խօսքեր, հայհոյանք: Ու ասիկա ամէն օր:

Իւրաքանչիւր աշխատաւորի սրտին մէջ արիւն կը քամուէր: Պատառ մը հացի համար ամէն կողմէ Հայեր կուգային այս սարսափազդու քաղաքը՝ աշխատելու, աճիւններու պղծումը տեսնելու:

❦

Օրերը կ՚անցնէին: Մեր տան մէջ միշտ արծարծուող խնդիր մը կար. «երթալու – չերթալու» հարց մը: Մայրս կ՚աղաչէր հօրս, որ ինք ալ երթայ ու տեսնէ աճիւնները...: Հայրս բացարձակապէս կը մերժէր.

– Ո՞ւր տանիմ քեզ. այդ նաւակներուն մէջ թխմուելով մենք դժուար կ՚անցնինք: Երբ կամուրջը շինուի, այն ատեն կ՚երթաս, կը տեսնես. կ՚ըսէր հայրս:

Բայց կամուրջի շինութիւնը տարիներու գործ էր. ու մայրս կը դառնար անհամբեր:

Օր մը հայրս ըսաւ մօրս.

– Քանի այսքան կը փափաքի՛ս՝ տանիմ. պայմանաւ, որ ճիշդ տեղացիներուն նման ծպտուիս:

Սկսայ աղաչել հօրս.

– Պապա՛, ես ալ գա՛մ, ես ա՛լ:

Հայրս ձայն չհանեց: Շատ ուրախ էի, որ իրենց հետ պիտի երթայի: Նախ պիտի գիտնայի, թէ ի՛նչ է աճիւնը: Երկրորդ, նաւակ նստելու ուրախութիւնը պիտի ունենայի:

Մայրս առաւ Մարիամի ապան, անոր հագուստն ալ հագաւ, – որ երկար էր՝ մինչեւ գետին–, երեսը ծածկեց թանձր քօղով. հագիւ աչքերն առջեւ կը տեսնէր: Ճիշդ իրենց բռնած ձեւով ապան բռնեց:

Հօրս ձեռքէն բռնած, ուրախութեամբ կը հետեւէի ծնողքիս: Պզտիկ կամուրջէն անցանք կղզի եւ անկէ ալ՝ Մեծ Եփրատին ափը: Գալիք նաւակները կը սպասէինք: Երեք նաւակներ եկան ետեւ – ետեւի, բայց սպասող բազմութիւնը այնքան շատ էր, որ անկարելի եղաւ նաւակ մտնել: Պիտի սպասէինք միւս երկու նաւակներուն: Գետին միւս կողմն ալ քաղաք անցնիլ ուզող մեծ բազմութիւն կար:

Նաւակները եկան:

– Արագ շարժեցէ՛ք, ըսաւ հայրս եւ ձեռքէս քաշելով նաւակ մտանք միասին:

Ժողովուրդը խուժեց: Պոռչտուք, հրըմշտուք: Նաւակները պէտք եղածէն աւելի լեցուեցան: Դեռ մտնել ուզողներ կային: Նաւավարները կը պոռային.

– Ե՛ա խայի, տեղ չկայ. հիմա նաւակները կ՚ընկղմին:

Ո՞վ մտիկ կ՚ընէր: Նաւակները ջուրէն հազիւ մէկ թիզ բարձր էին: Զօրաւոր հոսանքին վրայ լայնքին կտրել դժուար էր:

Վերջապէս ափ հասանք: Հազիւ 15 մեթր հեռացանք՝ տեսանք աճիւնները: Գորշ աւազին վրայ, կիսով թաղուած, արեւուն տակ ձնծաղիկի պէս կը փայլէին...: Հօրս ըսածը ճիշդ էր. աչքիդ կտրածին չափ նայէիր՝ աճիւն կը տեսնէիր...: Մայրս լալ սկսաւ դառնօրէն: Ան տխուր կը դիտէր: Հօրս ամէնօրեայ տեսած պատկերն էր պարզուածը:

Մէյ մըն ալ տեսանք, որ նաւակ սպասող գիւղացի երկու տղաք, 16 – 17 տարեկան, իրարու հետ կռուի բռնուեցան, մեզմէ քիչ անդին: Կռիւը կը կատարուէր ... գանկերով...: Գանկերով զիրար կը հարուածէին, քարի տեղ: Հայրս գլխ իր քով կանչեց. սկսաւ ամրօրէն գլխուս կոխել, ջղայնութենէն մազերս շոյելով: Մենք շշմած կը դիտէինք կռուողները: Քանի մը գիւղացիներ միջամտելով կեցուցին կռիւը: Անոնցմէ մէկը կռահեց մեր տառապանքը, հօրս խիստ ու յասումնալից նայուածքէն: Գիտցան, որ քրիստոնեայ ենք: Անոնցմէ մին գետնէն երկու սրունքի ոսկորներ վերցնելով եւ խաչաձեւ վրայ – վրայի դնելով՝ թքաւ վրան...: Հայրս ամբողջ մարմնով սկսաւ դողալ:

– Քալեցէ՛ք ասկէ աւելի հեռու երթա՛նք, ըսաւ հայրս:

Բաւական հեռացանք: Ոչ ոք կար մեր շուրջ: Սկսայ գանկերը հաւաքել ու շարել իրարու վրայ..., 150 հատ համրելով շարեցի, եղաւ պզտիկ բլուր մը...: Ի՜նչ սիրուն գանկեր կային...: Ոմանց ակռաները՝ լման, պզտիկ-պզտիկ...: Ոմանք՝ մեծ, տեղ – տեղ ակռաները թափած: Ոմանք երկար մազեր ունէին...: Ամէն չափի գանկեր կային: Հայ աղջիկներուն պատմածներն ու իմ տեսածները զիրար կը լրացնէին:

Այդ աճիւններու բլուրին քով մէջս արթընցաւ զօրաւոր ուժ. թշնամիին հանդէպ ատելութիւն, իսկ ազգիս ու հայրենիքի հանդէպ անխախտ սէր. ու եթէ հարկ ըլլար կեանքս ալ զոհել ազգիս համար՝ պատրաստ էի...: Այդ օր ըմբռնեցի Վարդանանց տօնին իմաստը. մեռնիլ կրօնքի եւ հայրենիքի համար: Տուն վերադարձայ հպարտ ու մեծցած: Մեր սիրելի ուսուցիչին սորվեցուցած ազգային երգերուն բառերը մէկ առ մէկ հոգիիս ու սրտիս մէջ արմատ կը նետէին ու օրէ – օր աւելի կ՚աճէին ու աւելի կը զօրանային: –

Մենք պէտք է կռուենք եւ ոչ
լաց լինենք,
Ազգին կորուստը մահով յետ խլենք.
Այսքան դար լացինք, ո՞վ է լսողը.
Մեզ ի՞նչ շահ բերեց արցունքի
ծովը...:

**

Տեղացիները կը պատմեն, թէ 40 տարին անգամ մը յորդող Եփրատը այդ տարի 20 տարին չըլլալով՝ մէկ գիշերուան մէջ մեթրերով բարձրացաւ: Ձկար ուժ, որ կարենար կեցնել իր ընթացքը: Կղզիին ժողովուրդը մազապուրծ ազատեցաւ: Մէկ գիշերուան մէջ արիւնադոյն դարձաւ գետը: Սրբեց ու տարաւ գիւղեր, անցած տեղերը կ՚աւերէր: Լեցուեցան տուները իր պղտոր ջուրերով: Խոշոր ալիքները մէկը միւսին վրայէն ցատքելով կը գոռային ու կը մռնչէին վիրաւոր առիւծի նման:

Կատղած գետը փճացուց պարտէզները, տապալեցան հսկայ ծառերը, քանդուեցան թումբերը, կիսաւարտ կամուրջին մէկ մասը փուլ եկաւ: Եփրատ թեւերը տարածեց անապատին վրայ, արեւէն խանձուած աճիւնները զովացուց իր պաղ ջուրերով, իր ալիքներուն մէջ գրկեց զանոնք մօր մը գուրգուրանքով: Տարաւ հեռո՛ւն, ապատեղ ... մարդոց աղտոտ ձեռքերէն ու պիղծ բերաններէն:

Եփրա՛տ, ես քու ափունքդ հասակ առի: Կը սիրեմ քեզ նահատակներու յիշատակին: Կը յիշե՞ս, Եփրա՛տ, ամէն տարի Ապրիլ 24–ի գիշերը, հօրս հետ կուգայի մէկ ամայի ափդ: Փայտէ երկու սկաւառակներու վրայ կը շարէի անհամար մոմեր եւ այդ երկու «լուսապսակ թագերը» արցունքներուս հետ միասին կը յանձնէի ալիքներուդ...: Որպէսզի տանիս հեռու, շատ հեռու. հո՛ն, ուր տարիր սուրբ աճիւնները մեր նահատակներուն:

ՌՈՆԱ ԹԷՐՋԵԱՆ

Պիքֆայա - Լիբանան

«Holocaust and Genocide Studies»

«Holocaust and Genocide Studies» հանդէսի ընթացիկ թիւը, որ նոր լոյս տեսաւ, իբրեւ առաջնորդող յօդուած – մենագրութիւն ունի՝ փրոֆէսէօր Տատրեանի վերջին գործը հետեւեալ խորագիրով. «Երիտասարդ – Թուրք Իթթիհատականներու գաղտնի ժողովը եւ Հայկական ցեղասպանութեան համար տրուած որոշում մը»: Ինչպէս այդ խորագիրը ցոյց կուտայ, փրոֆէսէօր Տատրեան յաջողած է յայտնաբերել եւ վերլուծել գեր – գաղտնի թրքական փաստաթուղթ մը, որով կ՚ապացուցուի Հայկական ցեղասպանութեան պատմական փաստը եւ այդ ոճիրին կանխամտածեալ հանգամանքը: Առաջին համաշխարհային պատերազմէն բխող այս վաւերաթուղթը կը պարունակէ տասը հրահանգներու փունջ մը զոր Պոլսոյ անգլիական բարձր հոգատարի գրասենեակը (High Commissionner's Office) որակեց տասը պատգամ հրամաններ(Ten Commandments): Գաղտնի ժողովին հինգ մասնակիցներն էին Իթթիհատի հինգ պարագլուխները, որոնք գլխաւոր դերակատարները հանդիսացան Հայկական ցեղասպանութեան գործադրման, այսինքն, Թալէաթ, բժիշկներ՝ Պէհաէտտին Շաքիր եւ Նազըմ, Թրքական Ապահովութեան գրասենեակի գլխաւոր վարիչ՝ Իսմայիլ Ճանպօլաթ, եւ պատերազմական նախարարութեան Բ. բաժնի, այսինքն՝ լրտեսութեան բաժնի տնօրէն, գնդապետ՝ Սէյֆի:

Այս հրամանագիրը կը տնօրինէ, որ ցեղասպանութեան գլխաւոր կազմակերպիչները ձեռնարկեն կարգ մը վարչական եւ զինուորական քայլերու՝ երաշխաւորելու համար գործին առաւելագոյն յաջողութիւնը՝ նուազագոյն կորուստներով: Արտակարգ կարեւորութիւն պէտք է ընծայել գործընթացին, որպէսզի գաղտնի պահուի ամբողջ ծրագիրը:

Պատգամներէն մին կը սահմանէ, որ ոստիկան – զինուորներ (gendarmes) առաքուին, արգիլելու համար ջարդերը, բայց

իրականութեան մէջ աջակցելու համար նոյն այդ ջարդերու ծրագրուած գործողութիւններուն։

Նոյնպէս, անօրինուած է, որ թրքական բանակին մէջ ծառայող բոլոր հայ զինուորները եւ սպաները «յարմար միջոցներով» մը սպաննուին։ Սակայն «այս գործը պիտի թողու զինուորական իշխանութիւններուն»։ Ուրիշ հրահանգ մը լիազօրութիւն կու տայ հասարակ ժողովուրդին մասնակցելու ջարդերուն՝ Էրզրումի, Խարբերդի, Բաղէշի եւ Վանի նահանգներուն մէջ։ Ամէնէն ուշագրաւ հրահանգ մըն ալ կ՚առնչուի «Իսլամական զգացումները գրգռելու» գործողութեան։ Ցետոյ կայ հայ մտաւորականները մաքրագործելու հրամանը, ուր կ՚ըսուի, «Աքսորեցէք զանոնք դէպի Պաղտատ եւ Մուսուլ եւ սպաննեցէք զանոնք ճամբան, կամ իրենց հասած տեղը»։

Այս փաստաթուղթին վաւերականութիւնը ստուգելու համար տոքթ. Տատրեան ձեռնարկեց բազմաթիւ պրպտումներու եւրոպական արխիւներու մէջ, ինչպէս եւ Երուսաղէմ։ Ի վերջոյ յաջողեցաւ յայտնաբերել վաւերագիրը փոխանցող բարձրաստիճան թուրք պաշտօնակատարին ինքնութիւնը. նոյնպէս, յաջողեցաւ ձեռք ձգել թուրք զինուորական հրամանատարի մը վկայութիւնը՝ թրքական պատերազմական ատեանին առջեւ, ուր այս վերջինը կը հաստատէր, որ ընդունած էր պատերազմական նախարարութեան մէկ հրամանը. այդ հրամանը կ՚ապացուցանէր վաւերականութիւնը ուրիշ փաստաթուղթի մը զոր նոյն բարձրաստիճան թուրք պաշտօնեան յանձնած էր Անգլիացիներուն, Յունուար 1919-ին։

Հանդէսին խմբագիրները՝ որոշելով հրատարակել փրոֆ. Տատրեանի մենագրութիւնը, նկատած են, որ Նացիներու Պէռլինի՝ Վանայ լիճի մօտ ունեցած գաղտնի ժողովին եւ այս ժողովին կապակցութեամբ զուգակշիռ մը կարելի է ընել. երկու պարագաներուն ալ ազգի մը ճակատագիրը կ՚արձակուէր ոճրագործներու ջոկերներու կողմէ։

Վերոյիշեալ հանդէսը կը հովանաւորուի Ուաշինկթընի Հրէական Ողջակիզման Թանգարանին կողմէ եւ կը հրատարակուի Օքսֆորտ Համալսարանի Հրատարակչատանին կողմէ։

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴ
ԵՒ
ՎԵՐԱԴԱՐՁ
Վէպ 1896-էն 1915 Շրջանէն

Հեղինակ՝ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

Տպարան «Պայքար», Պոսթըն, 1993

ՇՐՋԱՊՏՈՅՏ

ԱՇՏԱՐԱԿ

Աշտարակ քաղաքը կը գտնուի Երեւանէն 20 քմ. դէպի հիւսիս-արեւմուտք, Քասախ գետի ափին։

Աշտարակը առաջին անգամ յիշատակուած է Թ. դարուն, իբրեւ բարեբեր գիւղ, երբեմն ալ՝ գիւղաքաղաք։ Քաղաքին մէջ պահպանուած են հայ արուեստի եւ ճարտարապետութեան նշանաւոր բազմաթիւ յուշարձաններ, որոնք կը վկայեն անոր աւելի հին ըլլալը։

Քրիստոնէական շրջանի կառոյցներէն ծանօթ է բազմաթիւ անգամներ վերանորոգուած Ծիրանաւոր պազիլիքը (Ե. դար)։ Զայն անառիկ դարձնելու համար, ԺԸ. դարու սկիզբը կառուցուած են արտաքին կրկնապատեր։ Տեղացիները այդ մասը կ՚անուանեն «Բերդաթաղ»։

Աշտարակի Կարմրաւոր եկեղեցին, Հայաստանի Է. դարու նշանաւոր կառոյցներէն է. անխկա այն եզակի եկեղեցիներէն է, որ կը կրէ կղմինտրէ տանիք։

Մարինէ (Մարիանէ) Եկեղեցին (ԺԳ. դար) կը գտնուի քաղաքին հիւսիս-արեւելքը. անիկա ունէր քառաչար բարձր պարիսպ։ Կ՚ըսուի, թէ շրջան մը եղած է նաեւ մենաստան։

Սպիտակաւոր Եկեղեցին (ԺԳ.-ԺԴ. դարեր) քառանկիւն յատակագիծով փոքր եկեղեցի մըն է, կառուցուած՝ քարաժայռի մը գլխուն։

Քաղաքին արեւելքը, Քասախ գետին վրայ, 1664-ին կառուցուած է եռաթռիչք, տուփակերտ մեծ կամուրջ մը, որուն կողքին կ՚երեւին ԺԲ.-ԺԳ դարերուն կառուցուած կամուրջին մնացորդները։

Աշտարակի գերեզմանատունը հարուստ է յուշարձան-մահարձաններով, խաչքարերով եւ կենցաղային թեմաներով քանդակազարդուած տապանաքարերով։

Ներկայիս, Աշտարակը Հայաստանի Հանրապետութեան արդիւնաբերական կեդրոններէն մէկն է։ Հոն կան բազմաթիւ մեծ ու փոքր գործարաններ։ Զարգացած է պտղամշակումը եւ այգեգործութիւնը։ Քաղաքը ունի բազմաթիւ դպրոցներ, հիւանդանոց, գրադարաններ, մշակոյթի տուն, մարզադաշտ, շարժապատկերի սրահ եւ Պ. Պռոշեանի անուանով տուն-թանգարան։

Աշտարակը տուած է գիտութեան, մշակոյթի եւ հասարակական-քաղաքական կեանքի ականաւոր գործիչներ, ինչպէս՝ Ներսէս Աշտարակեցին, Սմբատ Շահազիզը, Պ. Պռոշեանը եւ ուրիշներ։

Քաղեց՝ Շ. ՄԱԽՍԱԳԱԼԵԱՆ
«Ազդակ»

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼՈՆՏՈՆԻ մէջ, Հոկտեմբեր 7-ին նշուած է Հայաստանի անկախութեան Բ. տարեդարձը Քարլթըն-Թաուըր պանդոկը տրուած ընդունելութեամբ մը։ Ներկայ եղած են Արտաքին նախարարութեան ներկայացուցիչը, Խորհրդարանի երկու անդամներ, որոնցմէ մէկը Լորտ Շէնըն վերջերս Երեւան այցելած էր եւ օտար երկիրներու դիւանագիտական մարմիններու անդամներ։ Յաջորդ օրը, հայկական Ս. Պետրոս Եկեղեցիին մէջ եւս երեկոյթ մը տեղի ունեցած է, նոյն առթիւ։ Ելոյթ ունեցած է Պետական նախարար՝ Սեպուհ Թաշճեան որ մանրամասն պարզած է Հայաստանի ներկայ վիճակը։ Խօսք առած է նաեւ Հայաստանի դեսպան՝ Արմէն Սարգսեան։

ՏԻԹՐՈՅԻԹԻ Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ «Լիլիըն Առաքելեան» սրահին մէջ Սեպտեմբեր 26-ին տօնուած է ՀՕՄ-ի 83-րդ տարեդարձը տեղւոյն հինգ մասնաճիւղերու վարչական ներկայացուցիչներէ կազմուած միջ-վարչական մարմնի մը կազմակերպութեամբ։ Հանդէսը կը յատկացուի իր հովանաւորած «Զաւարեան» միօրեայ չորս վարժարաններուն։ Օրուան հանդիսավարը՝ Ռոզի Գարճեան իր բացման խօսքին մէջ, պարզած է ՀՕՄ-ի նպատակներն ու առաջադրանքները։ Օրուան բանախօսը եղած է ՀՕՄ-ի Միացեալ-Նահանգներու Շրջանային վարչութեան նախկին ատենապետուհի Անժէլ Մանուկեան որ կարգ մը տեղեկութիւններ տուած է ՀՕՄ-ի գործունէութեան մասին։ ՀՕՄ-ը, այսօր, 164 մասնաճիւղ ունի, 19 շրջաններու մէջ, 23 հազար անդամուհիներով։

ԿԼԻՆՏԷՅԼԻ Սթիֆընս սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 24-ին, տեղի ունեցած է տարեկան ճաշ-գեղարուեստական երեկոյթը կազմակերպուած «Նաւասարդ» ամսագրի խմբագրութեան կողմէ։ Ձեռնարկին բացումը կատարած է խմբագրութեան ատենապետ՝ Թադէոս Մինասեան որ տեղեկութիւններ տուած է ամսագրին եւ հրատարակչութեան 11 տարիներու գործունէութեան մասին։ Եղած են խօսք առնողներ եւ գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը։

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ Մարալ Իշխանեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 1-ին բացումը կատարուած է Հայաստանի տաղանդաւոր նկարիչներէն՝ Անահիտ Աբրահամեանի գործերու ցուցահանդէսին, Եկեղեցւոյ հիմնադրութեան 40-ամեակին նուիրուած ձեռնարկներու շարքին։

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ
-4-

ԱՆԻՒՆԵՐ ԵՒ ԽՈՂՈՎԱԿՆԵՐ

Սփիւռքահայ կառոյցներու անիւները
քառակուսի,
ուղղահայեաց իրար կապուած,
որպէս միջոց աշխատանքի՝
գլուխ - գործոց են անկասկած։

Նոյն ակումբի երդիքին տակ
միութիւններ կ՚ըլլան պէս - պէս,
որ փոխանակ
քովի դռնէն ներս մտնելու,
երկկողմանի որեւէ հարց
ուղիղ գծով ու փոխադարձ
զիջումներով կարգադրելու,
ժողով կ՚ընեն, որ որոշեն
պաշտօնապէս
ցուցմունք ուղել վերին մարմնէն։
Կանոնագրով՝
՝այս կը կոչեն
անցնիլ պատշաճ խողովակներէն։
Զնայած իմ պրպտումին՝
մինչեւ հիմա դեռ չեմ գտած
պատասխանը սա պարզ հարցին. -

Երկրէ երկիր ցանց ունեցած
միութիւն մը, նախ վարէն վեր,
ապա՝ եւ վար ու տակաւին
ծովէն անդին՝ շրջանային
թէ բարձրագոյն մակարդակին՝
միշտ յարգելով խողովակները՝
քանի՞ ժողով պէտք է ընէ,
իւրաքանչիւր պարագային՝
քարտուղարը նամակ գրէ,
նախագահը ստորագրէ,
որ մէկ երկրի մասնաճիւղին բարեւները
այն միւս երկրի մասնաճիւղին
փոխանցուին...

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԷՏ

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

– 17 –
ՄՈԼՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԲԱՐԻՔՆԵՐԷՆ

Արեւմտահայ գրողներու կողմէ չափազանցութեան տարուած ձեւի այս մտահոգութիւնը եւ անկէ բխող մոլեռանդութիւնը օտար բառեր հայացնելու ամէն գնով, պատճառ եղան սակայն լեզուն ճոխացնելու եւ գեղեցկացնելու։ Եւ եթէ անոնց յօրինած բառերէն շատեր ժամանակը թօթափեց իր ճամբուն ընթացքին, շատ շատեր ալ մտցուց լեզուին մէջ։

Հայ լեզուն որդեգրեց զանոնք ու հասցուց մեզի։ Զանոնք Սփիւռք եւս տարաւ տպագրութեան կարաւաններուն հետ։ Անոնք հայրենիք ալ գաղթեցին։

– 18 –
ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԻՐ ՅԱՂԹԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

Ընթերցողը տեսաւ որ Պոլսոյ հանդէսներուն հետեւած ատեն՝ զանց չըրինք փուլերը ուրկէ անցաւ իր բարբառը մինչեւ վերջնական դիմագծութիւն։ Աշխատանքը որուն լծուեցան յաջորդական շատ մը սերունդներ այսօրուան կատարելութեան հասցնելու համար արեւմտահայ աշխարհաբարը, այն մեծ ճիգերէն էր որոնցմով կրնար հպարտանալ Պոլիսը։

Անշուշտ օր մը պիտի գար որ մարդիկ սկսէին ըմբռնել թէ քմահաճոյքով չեն ստեղծուիր լեզուները։ Այդ օրը եկաւ, բայց ուշ, շատ ուշ։ Տասնամեակներ վատնեց Պոլիսը համոզուելու համար թէ ոչ մեռելը դագաղէն կ՚ելլէ, ոչ ալ մոգական գաւազաններու ուժով լեզու մը կը դարբնուի։ Այն լեզուն որով սկսած էին գրքեր յօրինել մարդիկ դարուն կէսերուն պիտի կարենար վերածուիլ շուտով գրական բարբառի, եթէ բոնի փորձերը զայն չշեղեցնէին իր ճամբայէն։

Քանի մը սերունդ պայքար մղեց եռեւէ եռեւ, որպէսզի լեզու մը պարգեւէ հայ գրականութեան։

Անցեալ դարու վերջերուն արեւմտահայ գրականութիւնը արդէն ունէր իր լեզուն, եւ որքան ալ զտման, մշակման ու գեղեցկացման դեռ կարիք ունենար՝ ան ի վիճակի էր արդէն մեր մտածումը թուղթին յանձնելու։

Մեր աշխարհաբարը կոյր ստրուկը չէր շարադրութեան զոր ռամկօրէնէն ժառանգեր էր եւ որ զայն թուրք վերլին կը մօտեցնէր. ան ապացոյցը տուաւ ատոր. ազատութիւն պարգեւեց իր գրողներուն, որպէսզի բառեր որոնած ատեն կարիք չունենան օտարին, ու իրենց մտածման թռիչքը չսանձեն անոր պարտադրած կանոններուն մէջ։

Աշխարհաբարը դտեր էր իր ազատութիւնը, եւ առանց վերադառնալու այլեւս դասական վերլին, իբրեւ շարադրութեան հիմնական դրութիւն, եւ առանց նաեւ դերին դառնալու ռամկօրէնէն իր ժառանգած շարադասութեան, ինքզինք ազատ զգաց ոչ միայն խնդիրները տեղափոխելու նախադասութեան մը մէջ՝ այլ նաեւ բայն են ենթական, եւ ուրիշ ինչ «մասունք բանի» որ ուզէր։

Եթէ ուրիշ բազմաթիւ լեզուներու մէջ կարելի չէր շեղիլ դասական դարձած շարադասութենէն եւ նախադասութեան մէջ զետեղել բառերը ըստ կամս, մեր աշխարհաբարը ազատ կը ձգէր սակայն իր գրողները, որպէսզի իրենց ուզած երանգն ու շեշտը տան իրենց մտածումին։

Մեր աշխարհաբարին գերազանց յատկութիւններէն մէկն այն եղաւ որ կաշկանդուած չմնաց շարահիւսական քարացած կանոններով՝ ինչպէս են, օրինակ, հնդեւրոպական որոշ լեզուներ, կամ թուրանական լեզուները, որպիսին թուրքերէնն է, եւ երբ անգամ մը թօթափեց օտարին լուծը՝ ան ուրիշ մտահոգութիւն չունեցաւ բայց եթէ գեղեցկանալ ու հարստանալ, ու թոյլ տալ որ հայ գրողը այլեւս խաղայ իր բառերուն հետ։

(Շար. 49)

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԱՐԱՏ՝ ԱՌԱՋԱՏԱՐ

Ստորեւ Հայաստանի ֆութպոլի ախոյենութեան Ա. դասակարգի 22-րդ շարթուան արդիւնքները եւ այս արդիւնքներէն վերջ ընդհանուր դասաւորումը. –

Վան (Երեւան) - Շիրակ (Գիւմրի)	0 - 1
Կոտայք (Աբովեան) - ՀՄՄ-Ֆիմա	0 - 2
Ցեմենտ - Բանանց (Աբովեան)	0 - 3
Մալաթիա - Նայիրիտ	1 - 2
Արարատ - ՀՄԸՄ (Երեւան)	1 - 1
Երազանք - Իմպուլս (Դիլիջան)	3 - 0
Կանազ - Զուարթնոց	2 - 1:

Ընդհանուր դասաւորման գլուխն է Արարատ 39 կէտով (21 մրցում) որու կը յաջորդեն Բանանց 36 կէտ (20 մրցում), Շիրակ 34 կէտ (20 մրցում), ՀՄԸՄ 32 կէտ (20 մրցում), Վան 25 կէտ (20 մրցում), Երազանք 21 կէտ (21 մրցում), Ցեմենտ 20 կէտ (21 մրցում), ՀՄՄ 19 կէտ (19 մրցում), Նայիրիտ 17 կէտ (21 մրցում), Կանազ 16 կէտ (21 մրցում), Զուարթնոց 12 կէտ (20 մրցում), Իմպուլս 11 կէտ (20 մրցում), Ղազախ 10 կէտ (20 մրցում), Կոտայք 7 կէտ (21 մրցում) եւ վերջապէս Մալաթիա 7 կէտ (21 մրցում)։

Ախոյենութեան լաւագոյն ռմբարկուներն են Յովհաննիսեան (ՀՄԸՄ) եւ Յովսէփեան (Բանանց) 22-ական կոլով, Բարսեղեան (Բանանց)՝ 20 կոլ, Եաղմուրեան (Արարատ)՝ 17 կոլ, Շահկելտեան (Արարատ)՝14 կոլ, Էվլտոքմոք (Վան) 14 կոլ։

Շ.Ո.

Տէր եւ Տիկին Յակոբ Աղաճեան,
Տէր եւ Տիկին Օննիկ Զաքեան,
Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Պուռնուչեան եւ զաւակը,
Ալէն Զաքեան,
Տէր եւ Տիկին Կարպիս Քէօսէեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Վարդուհի Կէօնճէեան (Լոս - Անճըլըս),
Տէր եւ Տիկին Օննիկ Պաղտասարեան եւ զաւակները (Լոս – Անճըլըս),
Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Բասրուճեան եւ զաւակները (Երեւան)

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց քրոջ, մօրաքրոջ եւ զարմուհիին՝

ԱՐՇԱԿՈՒՀԻ ԱՂԱՃԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 19-ին, 83 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 22, ժամը 14–ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս Պետրոս Եկեղեցին

4, Կոմիտաս փողոց

ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ալֆորվիլի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Օ. Զաքեանի:

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Վալանսի Ս. Սահակ եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան կրթական յանձնախումբը չափահասներու համար հայերէն լեզուի դասընթացք կը կազմակերպէ: Կը դասաւանդէ դոկտ. հոգեւոր հովիւ Նարեկ Ա. Քհնյ. Վարդանեան:

Դասընթացքը կը սկսի Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 25, ժամը 19.30-ին, Ս. Սահակ եկեղեցւոյ սրահին մէջ (ռիւ տը լա Սեսիլ):

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Une *G r a n d e T o m b o l a* est organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France au profit de ses œuvres.

1er Prix : 1 Renault Twingo.

(Շար. Ա. էջէն)

ւեն օդանաւային դաշտերը, արգելք հանդիսանալով մեկնումներու եւ ժամանումներու: Հոկտեմբեր 19–ին, Օրլին ալ միացած էր շարժումին: Ըստ երեւոյթին, կողմերէն ոչ մէկը կ՚ուզէ տեղի տալ: Տնօրէնը՝ Աթալի շեշտեց թէ որեւէ փոփոխութիւն չի կրնար ըլլալ նախատեսուած ծրագրին մէջ (4.000 գործազրկում մինչեւ 1994–ի վերջ): Աւելորդ է ըսել թէ շարժումը հսկայ վնասներ կը պատճառէ Էռ – Ֆրանսի որու բացը, արդէն, միլիառներով կը հաշուուի: Նախատեսումներու մէջ, կան նաեւ աշխատավարձքի նուազումներ: «Իւմանիթէ» կ՚արձագանգէ թեքնիսիէններու դժգոհութեանց: Մէկը կը յայտարարէ թէ տասը տարուան աշխատանքէ ետք ամիսը 7500 ֆրանք կը շահի եւ կը նախատեսուի 600 ֆրանքի նուազում մը: Ուրեմն, ծնած այս աննախընթաց տագնապը կ՚որակուի «վախի» շարժում:

ՄԻՇԷԼ ՆՈՒԱՌ Լիոնի երեսփոխան – քաղաքապետը ձայնը կը բարձրացնէ եւ կը սպառնայ անուններ հրապարակել, իշխանութեան գլուխ գտնուող անձերու, որոնք իրեն չափ օգտուած են հաստատութիւններու նիւթական նպաստներէն իրենց ընտրապայքարներու առեն: Ծանօթ է որ իր փեսային հաշիւներու քննութիւններն են որոնք շատ պղտոր բաներ մէջտեղ հանեցին: Նուառ կ՚ըսէ թէ անուն չի տար, որովհետեւ չուզեր դաւաճանել հարցաքննութեան շրջանի մը գաղտնապահութեան: «Քանար Անշէնէ» նոյնքան (կեղծ) բծախնդրութիւնն չունենալով, կը յայտնէր (Հոկտեմբեր 20–ին) որ խնդրոյ առարկայ անձերն են՝ Պալատիւր, Ժիւփէ եւ Լէոթար:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Արուսեակ Շէլէլէկեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Հոկտեմբեր 24-ին Մարսէյլ Սէն–Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ՕՀԱՆՆԷՍ ՇԷԼԷԼԷԿԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Կրէկուար Փափազեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Հանրի Փափազեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տիւրմէճեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Հոկտեմբեր 24-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցին իրենց մօր, մեծ – մօր, քեռոջ՝

ԻՍԿՈՒՀԻ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

մահուան Ա. տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

MARSEILLE

ARMENIE : POUR QUE L'HIVER A VENIR SOIT MOINS TRAGIQUE

Le peuple arménien, victime d'un blocus énergétique a passé un terrible hiver l'an dernier. Il ne faut pas que cette situation se reproduise.

Afin de mobiliser toutes les énergies, le gouvernement arménien entreprend un tour du monde pour sensibiliser les communautés de la diaspora.

Grande réunion publique

Dans le cadre du Fonds Arménien de France, le vice-président de la République d'Arménie *Gaguik HAROUTOUNIAN*, accompagné de Mme Manouchag BEDROSSIAN, directrice du Comité exécutif du Fonds Panarménien 'Haïastan' tiendront une grande réunion publique à Marseille

Le Vendredi 22 Octobre à 20h30

à la Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture
12 - 14, rue Saint-Bazile, Marseille 1er

LA SOLIDARITE DE TOUS EST INDISPENSABLE ET URGENTE

GRANDE MATINEE DANSANTE

de l'ECOLE SAINT MESROB D'ALFORTVILLE

dans le Bâteau - Restaurant *«Grégoire»* (Abou Dahoud)
32, avenue de New-York, Paris 16e (face à la Tour Eiffel)

DIMANCHE 24 OCTOBRE de 13h à 20h

— Réservations : 43 96 18 13 —

COLLEGE INTERNATIONAL DE PHILOSOPHIE

CYCLE DE CONFÉRENCES AUTOUR DE L'ARMÉNIE

organisé avec l'association *Solidarité Franco-Arménienne*
Programme de l'automne-hiver 1993-1994

JEUDI 21 OCTOBRE — *Rencontre avec le peintre d'Arménie Viguen TATEVOSSIAN*

JEUDI 18 NOVEMBRE — *Le voyage en Arménie dans la littérature russe : autour des œuvres d'*Ossip Mandelstam *et de* Vassili Grossman *sur l'Arménie.*

Avec la participation d'*Alexis BERELOWITCH* et de *Nikita STRUVE*.

JEUDI 16 DECEMBRE — *Le Caucase : Mythe ou réalité ?*

Considérations géopolitiques, avec *Gérard CHALIAND*.

Le nom des autres intervenants sera communiqué ultérieurement.

JEUDI 27 JANVIER — *La Conquête de l'Exil.*

A l'occasion de la publication du *Bois de Vincennes* (Ed. Parenthèses, Marseille) de *Nicolas Sarafian*. Avec la participation de *Janine ALTOUNIAN, Krikor BELEDIAN* et *Marc NICHANIAN*

●

Les séances seront animées par *Gérard MALKASSIAN*, correspondant du Collège international de Philosophie auprès de l'Université d'Erevan (Arménie)

●

Elles se tiendront de 20h à 22h au *Collège international de Philosophie :*
Salle des Débats B — 1, rue Descartes, 75005 Paris
(Entrée par le 25, rue de la Montagne Ste. Geneviève).

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԷՆ – ԺԻԼՌ. – Ժաքլին Քանարեան 300 Ֆր.:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԳԻՒՏ ԽԱՉԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 24, տօն է «Գիւտ Խաչի»:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի պիտի ունենայ եպիսկոպոսական պատարագ:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատրիարքի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայքի

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամերգութիւն ժամը 8.45–ին;
Պատարագ ժամը 10–ին:

ՍԷՆ–ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

Սէն – Ժերոմի եւ Շրջակայքի
Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ
Շինութեան 63-րդ եւ Անուանակոչութեան
60–րդ տարեդարձի տօնակատարութեան
առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ,
Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ

Սէն - Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը պաշտօնապէս կը յայտարարէ թէ Եկեղեցւոյս Շինութեան 63–րդ եւ Անուանակոչութեան 60–րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը տեղի կ՚ունենայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 24–ին:

Հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն հոգիներուն համար՝ եկեղեցւոյս հոգեւոր հովիւներուն, սպասաւորներուն, հիմնադիրներուն եւ Թաղական Խորհուրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են Եկեղեցւոյ շինութեան եւ որոնք այսօր առյաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Նախագահութեամբ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆԻ
Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Պատարագը կը մատուցանէ
ՄԱՆՈՒԷԼ ՎՐԴ. ԵՐԿԱԹԵԱՆ
Հոգեւոր հովիւ Հոլանտայի Հայոց

Յաւարտ պատարագի տեղի կ՚ունենայ Մատաղի Օրհնութիւն եւ ապա Հոգեհանգիստ: Արարողութեանց աւարտին եւ Մատաղի բաշխումէն վերջ տեղի կ՚ունենայ Գինեձօն Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Պատրաստութիւնը եւ ընդունելութիւնը կը կատարուի Սէն – Ժերոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին կողմէ:

Ներկայ կ՚ըլլան՝ Պ.Պ. Ռոպէր Վիկուրու (Մարսէյլի քաղաքապետ), Ժան – Քլօտ Կօտէն (նախագահ Շրջանային խորհրդոյ), Լիւսիէն Վէյկան (նախագահ Ընդհ. Նահանգապետարանի):

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION PARIS

Notre école hebdomadaire du samedi après-midi (15h - 18h) a ouvert ses portes depuis le 18 septembre dernier à la MCA 17, rue Bleue, Paris 9e.

Les inscriptions sont encore possibles pour tous les niveaux : maternelle (4 ans) jusqu'aux classes pré-bac et bac. Ces deux dernières classes bénéficient d'un programme scolaire rigoureux et de qualité, enseigné par un professeur confirmé.

Date limite d'inscription: 15 novembre.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55835
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 22
VENDREDI
22 OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.178
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.178

ՄԱՄՈՒԼ
SCIENCE - FICTION

«ՍԵՒՈԴՆԻԱ -- ՔՈՒՐԻԷ ԷՆԹԷՐՆԱՍԻՈՆԱԼ»

2010-ԻՆ ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԴԸ ՀՍԿԱՅԻ ՄԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԵՐԱԲԵՐՈՂ ՄԱՍԸ

- 1995-ԻՆ՝ ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ ՑՈՅՑ, ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ԿԸ ԼՈՒԾՈՒԻ, Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԿԸ ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒԻ

- ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՎՐԱՅ ԿԸ ՔԱԼԵՆ...

«Քուրիէ էնթէրնասիոնալ» շաբաթաթերթը որ մամուլի լաւագոյն ներկայացուցիչներէն մէկն է, բացառիկ թիւ մը հրատարակած է Ռուսաստանի Սեւոդնիա-ի խմբագրութեան հետ որ այլապէս շահեկան է, եթէ նոյնիսկ յօդուածները գիտա-կա - երեւակայական (Սիանս - ֆիքսիոն) ժանրին կը պատկանին:

«Քուրիէ»ին խմբագիրը՝ Ալեքսանդր Ադլէր խմբագրականով մը կը բացատրէ թիւին նպատակը: Ի՞նչ պատկեր պիտի պարզէ Ռուսաստանը յաջորդ հազարամեակի սեմին: Թերթը փորձած է պատասխանել այս հարցումին իսկական պրէնսթորմինկ մը կազմակերպելով (հետազօտական թեքնիք մըն է ինքնաբուխ գաղափարներու) ռուս դեմոկրատ մամուլի լաւագոյն խմբագրութիւններէն մէկուն «Սեւոդնիա» (Այսօր) օրաթերթին հետ: Արդիւնքը, խիստ հետաքրքրական է եւ կ'ընդգրկէ զանազան հարցեր, ճիւղեր, երկիրներ: Թիւին ընդհ. խորագիրն է՝ Reinventer la Russie եւ իւրաքանչիւր հրապարակագիր կ'անդրադառնայ հարցի մը: Առայժմ մէկ կողմ թողլով թերթին ամբողջ բովանդակութիւնը, կ'արժէ արձագանգել առաւելապէս մեզ շահագրգռող յօդուածին քանի մը հատուածներուն:

«Une riposte nucléaire russe met fin à la guerre du Caucase» խորագրուած յօդուածը ստորագրած է ռուս օրաթերթին զինուորական հարցերու մասնագէտը՝ Պաւէլ Ֆելգենգաուըր; Ենթախորագիրն ալ խօսուն է. «L'interminable conflit entre Arméniens et Azéris finit par provoquer une réaction des puissances régionales, culminant par une intervention nucléaire limitée de la Russe contre la Turquie. La riposte laisse sans voix les instances internationales impuissantes à jouer leur rôle d'arbitre».

Կովկասի վերլուծական նախաբանէ մը ետք, որու հիմնական միտքն այն է որ նոր հազարամեակին սեմին, Կովկասը կրկին կը դառնայ ինչ որ էր 19-րդ դարուն, այսինքն՝ զինեալ ճակատումի մնայուն գօտի մը Թուրքիոյ եւ Ռուսաստանի միջեւ, յօդուածագիրը կը գրէ. --

«1993 -- 95, հայկական բանակը երթալով զօրացած է: Վերջնական հակակշիռն ունի Ղարաբաղի եւ յարակից ազերի շրջաններուն: Բաքուի մէջ, կառավարական տագնապները իրարու յաջորդած են: Նոր կառավարութիւնները, ամէն անգամ, աւելի տկար երեւան ելած են: 1993-ին, Մէ - էՍ - Սէ - Ը-ի դէտերու հակակշռին տակ, Հայերը եւ Ազրբէջանցիք հրադադար մը ստորագրած են եւ ապազինեալ գօտիներ ստեղծած: Հրադադարը յարգուած է առանց ծանրակշիռ խախտումի 1994-ի ամառուան երկայնքին: 1994-ի աշնան, ազերի-ռուս սահմանին վրայ Լեզգիստանի կողմնակիցները կը սաստկացնեն իրենց զինուորական գործողութիւնները: Ռուսաստանի եւ Ազրբէջանի միջեւ երկաթուղային կապերը անգործածելի են: Ազրբէջանի միւս շրջաններուն մէջ, կեդր. կառավարութիւնը, տկարացած, ի վիճակի չէ ապահովելու ապրանքներու շարասիւներու պաշտպանութիւնը, ոչ ալ երաշխաւորելու նուազագոյն կարգուկանոնը: Վրաստանի մէջ, կեդրոնական կառավարութիւնը այլեւս միայն Թիֆլիսի շրջանը կը հակակշռէ: Հայաստան, 1992-էն աւելի ծանր շրջափակում մը կը կրէ: 1994 -- 95-ի ձմեռը, բացառապէս խստաշունչ, Երեւանի բնակիչները կը մեռնին, նուազ սովէ (մարդասիրական միջազգային օժանդակութիւնը օդանաւային կամուրջով կ'ապահովէ պարէնաւորումը) քան ցուրտէն: 1995-ի գարնան, տասնեակ հազարաւոր վրդովուած ցուցարարներ, Դաշնակցութեան աքթիվիսթներու մղումով կը գրաւեն խորհրդարանը: Ջէնէֆի սպառնալիքի տակ, խորհրդարանը կը պաշտօնազրկէ Լ. Տէր -- Պետրոսեանը, ապա, իր լուծարքը կը հռչակէ: Յաղթական ընդդիմութիւնը նոր կառավարութիւն մը կը կազմէ: Հայկական բանակը վճռական յարձակման մը կը ձեռնարկէ խզելու համար շրջափակումը եւ Բաքուի մէջ զինակից վարչակարգ մը հաստատելու, որու հետ կարելի ըլլայ հաշտութիւն կնքել: Անգարայի մէջ, յստակ է որ քանի մը օրէն Ազրբէջան ռուսեւհայկական հոգատարութեան տակ երկրի մը կը վերածուի: Թուրքիա կը պահանջէ անմիջական դադրեցումը հայկական յարձակման, բայց, Երեւան կ'անգիտանայ վերջնագիրը. Կը յայտարարուի. -- «Հայկական բանակը չէ որ կը մղէ մարտերը, այլ Ղարաբաղի Ինքնավար Հանրապետութեան ինքնապաշտպանութեան ուժերը»:

Ու վառ երեւակայութեան տէր յօդուածագիրը դեռ կը շարունակէ կասանդրի արժանի իր նախատեսութիւնները: Թուրքիա պատերազմի կը մտնէ, նախ, թրքական ուժերը Նախիջեւան կը փոխադրուին, քիչ ետք, 1995 Մայիսին, Գ. բանակի 9-րդ միաւորը, օդանաւային ուժի աջակցութեամբ յարձակում մը կը տանի Կարսէն. Ռուսական զօրքն ալ գործի կ'անցնի, հայ -- թրքական սահմանին վրայ, Գիւմրիի շրջանը, բայց, օդանաւային պաշտպանութիւն չունի եւ թրքական օդուժը տէրն է ռազմադաշտին: 48 ժամէն ռուս -- հայկական պաշտպանութիւնը խորտակուած է: Թրքական ուժերը Երեւանի վրայ կը քալեն, կասկած չկայ որ քանի մը օրէն քաղաքը կ'իյնայ:

Հոս, չեն վերջանար, անշուշտ, յօդուածագրին գուշակութիւնները: Ռուսերը չեն ուզեր որ Թուրքերը Հայաստան մտնեն, ինչ որ կը նպաստէ թրքախօս կեդրոնական Ասիա իրենց յառաջխաղացման. ուրեմն ՍՈՒ -- 24 ռմբաձիգ օդանաւները յարձակման կ'անցնին, բայց, մեծ կորուստներ կան:

Հրթիռներ կ'արձակուին դէպի Վասփուրի շրջանը եւ Անգարա. Թուրքիա կը փակէ Նեղուցը: Ռուսաստանի զինուորական բարձրագոյն Խորհուրդը վերջնագիր կուտայ Թուրքիոյ: Եթէ, 24 ժամէն, Թուրքիա իր ուժերը չքաշէ, «Ռուսաստան իր ձեռքն ունեցած բոլոր միջոցները կը գործածէ բնաջնջելու համար յարձակողները»: Թուրքիա կը պատասխանէ որ հիւլէական սպառնալիքի տեղի չի տար, համոզուած որ Ռուսաստան երբեք պիտի չդիմէ հիւլէական ուժի երկրի մը դէմ որ զօրկ է անկէ եւ անդամ է ՕԹԱՆ-ի: Մինչ այդ, թրքական հրասայլերը Երեւանի հարաւային արուարձանները հասած են. Ռուսական զինուորական բարձրագոյն Խորհուրդի նախագահը, այն ատեն, որոշում կուտայ ազդարարիչ հիւլէական հրթիռ մը արձակել Թուրքիոյ վրայ: Հեռանկարն է Կարսի շրջանի ռատարի կայան մը: 100 քիլոթոննոց պայթումը, առանց կարեւոր շողարձակումներու, կը քանդէ կայանը: Ուաշինկթընի հակազդեցութիւնը տկար է: Ոչ ոք տրամադիր է համաշխարհային հիւլէական ճակատումի մը ձեռնարկել Կովկասի լեռներու կիսաքանդ քանի մը գիւղերուն համար. Ժողովներ իրարու կը յաջորդեն, Նիւ -- Եորք, Պրիւսէլ, Ուաշինկթըն, Փարիզ, Լոնտոն, բայց, ոչ մէկ իսկական գործունէութիւն: Գերմանիոյ մէջ միայն, թրքանպաստ եւ հակաթուրք ցոյցեր կ'ըլլան: Ռուսաստանի նախագահը կը յայտարարէ որ 24 ժամէն նոր հրթիռ մը, աւելի զօրաւոր կ'արձակուի Թուրքիոյ վրայ: Կարմիր հեռաձայնով բանակցութիւններով, Ամերիկացիք եւ Ռուսերը հաշտարարկայ ծրագիր մը կը պատրաստեն, զոր Թուրքերը ստիպուած կ'ընդունին: Հայկական ուժերը կրկին կը քաշուին ազրբէջանական հողերէն, թրքական զօրքը կը քաշուի Հայաստանէն: Ղարաբաղը հայկական հակակշռի տակ կը մնայ, Նախիջեւանը՝ թրքական.

Ռուսաստանի օգնութեամբ, Հայաստան արագօրէն կը հատուցանէ զէնքի իր կորուստները եւ կը շարունակէ զօրացնել զինեալ իր ուժը, կամաց -- կամաց մինչեւ ատամները զինուած հողաշերտի մը վերածուելով: «Նոր Իսրայէլ» մը որու Հայերը կը սիրեն բաղդատել պատերազմի պատրաստ իրենց երկիրը: Թուրքիոյ մէջ «ազգ. միասնականութեան» կառավարութիւն մը կազմուած է, որու մաս կը կազմեն մահմետական ծայրայեղներ եւ գերազգայնապաշտներ: Թուրքիա վերապահ է Արեւմուտքի նկատմամբ, մանաւանդ այն պատճառով որ Հասարակաց Շուկայ իր մուտքը չէ իրագործուած Յունաստանի արգելքով:

2000-ին, կ'եզրակացնէ այս ռուս «Պարոն Սոլէյը», փորձագէտները զբաղեցնող գլխաւոր հարցը սա է. -- Թուրքիա պիտի գոհանա՞յ Նախիջեւանի կցումով եւ ընդունի որ Անդրկովկասի մնացեալ մասը ռուսական շահերու դաշտ մնայ, թէ ոչ նոր պատերազմի մը պիտի ձեռնարկէ, երբ ռուս Համադաշնակցութեան դրահապատ ուժերը Բաքուի վրայ քալեն: Մոսկուա կը յուսայ որ Թուրքիա, այս անգամ աւելի խելօք կ'ըլլայ: Յօդուածագրին վերջին խօսքը սա է. -- «Կովկասի պատերազմը ցոյց տուած կ'ըլլայ որ 21-րդ դարու շրջանային պատերազմները, աւելի յաճախակի կերպով, շրջանային հիւլէական ճակատամարտներ պիտի ըլլան»...:

ՎՐԱՍՏԱՆ

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐՈՒ ՀԱԿԱՅԱՐՁԱԿՈՒՄ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԶՕՐՔԵՐ ՀԱՍԱԾ ԵՆ

Հոկտեմբեր 21-ի լուրերու համաձայն, Շեւարնաձէ կրցած էր կասեցնել Գամսախուրդիայի ուժերու յառաջխաղացումը, հակայարձակման անցնելով: Զէնքերը վար դնելու վերջնագիր մըն ալ տրուած է ըմբոստներուն, իրենց «կեանքի ապահովութեան» փոխարէն:

Վրաստան հասած ռուսական զօրքերու մասին, Արտաքին նախարարը ճշդած է որ «խաղաղութեան պահպանման» նպատակաւ է միայն, պաշտպանելու համար Պոթի -- Թիֆլիս երկաթուղիի կենսական գիծը: Փարիզեան օրաթերթերը կը գրէին թէ այդ զօրքերուն կ'ընկերանան Հայաստանէն եւ Ազրբէջանէն միաւորներ, բայց, Հոկտեմբեր 21-ին Երեւանէն առած մեր տեղեկութեանց համաձայն, Վրաստանի դիմումին դեռ պատասխան չէր տրուած: Նախագահ Տէր -- Պետրոսեան եւ Խորհրդարանը կը քննարկէին հարցը: Ռուսաստանի Արտաքին նախարարութիւնը զեկոյցով մըն ալ կը ճշդէ. -- «Այս միացեալ գործողութիւնը որ կը կատարուի Վրաստանի օրինաւոր կառավարութեան դիմումին վրայ, չի կրնար նկատուիլ որպէս միջամտութիւն մը անկախ Պետութեան մը ներքին գործերուն»:

Արեւմտեան դիւանագէտ մը յայտարարած է թէ նման քայլ մը չի նշանակեր որ Ռուսաստան Շեւարնաձէի կողմն ընտրած է, նպատակը միայն ճամբաները բանալ է:

Ռուսերու դիրքը միշտ երկդիմի կը մնայ, մինչ Գամսախուրդիա կը շարունակէ հակառուս յայտարարութիւնները,

(Շար.ը Դ. էջ)

ԼՈՒՍԻՆԵԱՆՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ ԲԱՑՈՒԵՑԱՒ ՓՈՒԱԹԻԷԻ ՄԷՋ

ՓՈՒԱԹԻԷ. -- («Յառաջ»). --

Փուաթիէի Սէնթ Քրուա թանգարանին լսարանին մէջ Հոկտեմբեր 20-ի առաւօտը բացումը կատարուեցաւ չորս օրուան այն գիտական հաւաքին որ կազմակերպուած է Կիլիկիոյ Լեւոն Ե. Թագաւորին մահուան 600-ամեակին առիթով: Պաշտօնական հանդիսութեան ներկայ էին Փուաթիէի, Լիւզինեանի քաղաքապետները, Շրջ. Խորհուրդին նախագահը, Փուաթիէի համալսարանին տեսուչը եւ հրաւիրուած դասախօսներուն մեծ մասը որոնք հասած էին Փուաթիէ: Ներկայ անձնաւորութիւնները հակիրճ ելոյթներով յատկապէս շեշտեցին այն մեծ ուրախութիւնն ու գոհունակութիւնը զոր կը զգային իրենց ոստանին մէջ հիւրասիրելով նման ձեռնարկ մը ու յաջող ընթացք մաղթեցին անոր:

Կէսօրէն ետք տեղի ունեցաւ առաջին գիտական նիստը որ յատկացուած էր «Լուսինեաններու եւ անդրծովեան հողամասեր»ու: Առաջին ելոյթով կազմակերպիչ գլխաւոր դէմք ու նիւթին ծանօթ մասնագէտ Արմէն Մութաֆեան համառօտ մէկ ներկայացումը կատարեց Լեւոն Ե.ի: Իրեն յաջորդեցին Ժան Ռիշար, Կարէն Իւզբաշեան, Մորիս Մօփիլէ, Տընի Սինոր, Ժան -- Գլօտ Շէյնէ եւ Մ. տը Լիւզինեան որ ներկայացաւ որպէս Լուսինեաններու ներկայի մէկ շառաւիղը: Աւելի քան հարիւր հոգի հետեւեցաւ առաջին օրուան յայտագրին:

Հոկտեմբեր 21-ին, Փուաթիէի երկու օրաթերթերը՝ «Սանթր - Փրէս» եւ «Նուվէլ Ռեփուպլիք» լայն արձագանգ կուտային այս ձեռնարկին, նկարներ ալ հրատարակելով:

Մանրամասնութիւնները կուտանք առանձին թղթակցութեամբ:

Ա. Թ.

ԻՆՉՊԷ՛Ս Կ'ԱՊՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱՄԵՐՁ ՇՐՋԱՆԸ

Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններէն հասած լուրերը ընդհանրապէս կը վերաբերին ռմբակոծումներու, մարդկային զոհերու, նիւթական վնասներու։ Հայաստանը պատերազմին մասնակից դարձնելու Ազրբէջանի ձգտումին գործնական արտայայտութիւնները կը նկատուին անոնք ու յաճախ հեռուէն չենք մտածեր պէտք եղած խորութեամբ, թէ ինչպիսի կեանքի ձեւ մը կը պարտադրեն խնդրոյ առարկայ շրջաններու բնակչութեան։ Այսուհանդերձ, դժուար չէ երեւակայել թէ քանդուած շէնքերէ ու մարդկային զոհերէ զատ, ի՛նչ իմաստ ունին ազրբէջանական ռմբակոծումները «սահմանամերձ» կոչուած գօտիներու համար։ Անոնցմէ վերտանգին ամէնէն աւելի ենթակայ են Զանգեզուրի Գորիս, Կապան, Մեղրի քաղաքները ու Հայաստանի հիւսիս -- արեւելեան մասի Տաւուշի շրջանը։

Իր աշխարհագրական դիրքով, բնութեամբ ու պատմական անցեալով այս բոլորին մէջ յատուկ տեղ մը կը գրաւէ Գորիսը։ Զանգեզուր աշխարհի դալար այդ անկիւնը, զետեղուած՝ Տաթեւի ու Սիսիանի երփներանգ կողերուն միջեւ, Արցախի երկարած մէկ թեւն է Հայաստանի լեռնոտ ու յաճախ անմատչելի բնաշխարհին։ Հոն է բնական հազուադէպ գեղեցկութեամբ ու պատմութեամբ այնքան յագեցած հին Խնձորեսկը, Մխիթար սպարապետի դամբարանով, ժայռափոր բնակարաններով որոնց պատերուն վրայ տակաւին կարելի է գտնել վերջին բնակիչներու մոմին ու օճախին ծուխը. հոն է Ա. Բակունցի տուն -- թանգարանը որուն պարտէզին մէջ գրագէտին ձեռքով տնկուած տանձենիներն ու խնձորենիները ամէն գարնան քիչ մը աւելի հասակ կ'առնեն դէպի արեւը։ Հոն է կանգնած Գիւմրիի երկրաշարժին առաջին յուշակոթողը, քիչ անդին, հրապարակի մը վրայ երեք տարիէ ի վեր պահակ կանգնած են ղարաբաղցի հերոսները, կարծէք այսօր եւս ի պաշտպանութիւն թշնամիին հուրին ու սուրին։ Հոնկէ բացուած է գերուած հայրենիք Ղարաբաղը Հայաստանին կապող առաջին անցքը՝ Լաչինը, գործնապէս իրագործելով երկու կողմին տասնամեակներու երազը։

Իսկ այսօր Գորիսը սահմանամերձ գօտի է, այս կոչումին ամէնէն ժխտական պղտակներով բեռնաւոր. աղտակներ որոնք կը ճնշեն անոր տեղացի ու եկուոր բնակչութեան առօրեային, դժուարացնելով կեանքը ամէն մարզի մէջ։

Դժուարութիւնը պատերազմին, ռազմաճակատին այնքան մօտ դրացնութենէն զատ, կ'առընչուի կենսական ամէն ոլորտի։ Այս մասին հետաքրքրական ու սրտապնդիչ է կարդալ «Հայաստանի հանրապետութեան» Հոկտեմբեր 7-ի թիւին հարցազրոյցը Գորիսի շրջանային խորհուրդի գործադիր Կոմիտէի նախագահ Ռոպէր Ալեքսանեանի հետ, կատարուած՝ Վաչագան Սարգսեանի կողմէ։

Բնականաբար, գրոյցն ալ կը մեկնի սահմանամերձ ըլլալու հանգամանքին ժխտականներէն. Ռ. Ալեքսանեան կ'ըսէ. «մօտ հազար տուն քաղաքում եւ շրջանի գիւղերում լիովին կամ մասնակիօրէն աւերուել ու քանդուել է։ Միայն Կոռնիձոր գիւղում այդ թիւը հասնում է 186-ի»։ Ռմբակոծումներէն իրենց բաժինը առած են նաեւ դպրոցներու շէնքերը, մշակոյթի կեդրոնները, հաղորդակցութեան գիծերը, տուգման ցանցերը, ճամբաները եւ գիւղատնտեսական մարզը։ «Միայն շուրջ հազար հեկտար ընդհ. հողատարածքներ անմշակ ու անօգտագործելի են մնացել, բաւականին տուժել է գիւղ -- տեխնիկան»։

Պատկերը որպէսզի աւելի լման ըլլայ, երեսփոխան նախագահը կ'աւելցնէ վառելիքի ճգնաժամը, վառելանիւթի խիստ անբաւարարութիւնը նաեւ չնախատեսուած այլ դժուարութիւններ. սակայն անմիջապէս կը կանխէ տպաւորութիւններու հաւանական ուղղութիւնը. «ի պատիւ շրջանի ազգաբնակչութեան, պիտի հպարտութեամբ շեշտեմ որ երբեւէ մեզանում խուճապային տրամադրութիւններ չեն իշխել, ոչ մի բնտանիք չի լքել իր տունն ու տեղը եւ բոլորը մէկ մարդու նման դիմացել ու դիմակայել են անասելի ծանր փորձութիւնը»։

Կարելի չէ մտածել անշուշտ որ կրակին տակ յայտնուած նման անկիւն մը որ առաջին օրէն ունի դաղթականներու կարեւոր բեռ մըն ալ, կարենայ միայն իր ջանքերով դարմանել վնասը. արդարեւ, կառավարութիւնը 66 միլիոն վարկ տրամադրած է քանդուած շէնքերու նորոգութեան, 50 միլիոն ալ մշակոյթի, կրթութեան եւ առողջութեան կեդրոններու վերականգնումին համար։

Աւելի աւելի մխիթարական է ինչ որ տեղական լուրի բնոյթ ունի աւելի. «շատ կարճ ժամանակահատուածում կուտակուել է աւելի քան 35 հազար թոն խոտ։ Հացահատիկի բերքն անհամեմատ լաւ է։ Սկսել ենք աշնանացանի աշխատանքները»։ Ամբողջ տեղեկատուութիւնը, որպէս խանդավառ գլխաւոր աղդակ, կանոնաւոր կերպով կ'անդրադառնայ վառելանիւթի պակասին. ան կը խոչընդոտէ ամէն ջանք ու ամէն աշխատանք։ Աստէ զատ, Ռ. Ալեքսանեան կարեւոր աջակցութիւն կ'ակնկալէ Գիւղատնտեսութեան նախարարութենէն. պէտք է յատուկ ծրագիր մշակուի. «այլապէս, ինչի՞ նման է, մինչեւ օրս շրջանի պահեստներում շուրջ 380 թոն հացահատիկ կայ մնացած, չենք կարողանում մթերել, որ գոնէ տեղ ազատուի նոր բերքի համար»։ Պէտք է կարկատուին նաեւ շուկայի յարաբերութիւնները։ Պէտք է զարկ տալ անասնաբուծական մարզին որ լուրջ վնաս կրած է։

Զմրան մօտալուտ այս եղանակին առանձին մտահոգութեան նիւթ է վառելանիւթի խնդիրը։ «Դժուարութիւններ եղել են, կան, չնայած ընդհանուր առմամբ, վիճակը բաւարար է։ Ունենք վառելափայտի բաւականին պաշար, որը շարունակւում է լրացուել։ Դպրոցական ամէն դասարան կ'ունենայ իր փայտի վառարանը եւ կարող եմ ասել, ուսուցման բնականոն ընթացքը կը պահպանուի» կը բացատրէ Գորիսի ղեկավարը, աւելցնելով որ ձմրան նախապատրաստական աշխատանքը կ'ընդգրկէ նաեւ ուժանիւթի համակարգի, հաղորդակցութեան գիծերու վերանորոգումը։

Սահմանամերձ գօտիի հանգամանքը, ամէնօրեայ ռմբակոծութիւններու զոհերն ու աւերները, անոնց այլ մարզերու երկարած հետեւանքները, հեռուէն դիտողին բնականէ դուրս կենսաձեւ մը ենթադրել կուտան Գորիսեցիին համար։ Մինչդեռ Ռ. Ալեքսանեանի հարցազրոյցը արդէն կ'ըսէ թէ ժողովուրդը անհրաժեշտ պատշաճեցումը կատարած է տրուած պայմաններուն. պէտք է շարունակել. «ապրել ու աշխատել մաքառումով, յոյսով ու լաւատեսութեամբ։ Քանզի այդպէս ապրել ենք ու պիտի ապրենք»։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆԵՐՈՒ ՄՈՒԹ ՈՒ ՑՈՒՐՏ ԽՈՒՑԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր, մշակոյթի ամիս։

Մօտաւորապէս երեսուն տարիէ ի վեր ամէն Հոկտեմբեր ա՛յս է որ կը լսեմ։

Մշակոյթի ամիս, Հոկտեմբեր։

Հոկտեմբերի մէջ կը հանդի Թարգմանչաց Տօնը, տարուան մէջ երկրորդ հանդիսաւոր առիթը՝ յիշելու մեր մշակոյթին դրօշակիրները, առաջին ռահվիրաները, այսինքն Թարգմանիչ վարդապետները, որոնք կարծես ճեղքեր են անանցանելի կոյս անտառներ կամ ճեղքեր են անյաղթահարելի լեռներ, եւ այդ անտառներուն եւ լեռներուն միջէն ճամբայ հարթեր, ճամբայ բացեր են նորաստեղծ տառերով հիւսուած նուրբ մշակոյթի մը։

Այսօր քանի՞ հոգի արդեօք կրնայ հասկնալ դժուարութիւնը այն գործին, զոր անոնք կատարեցին իրենց վտիտ ուժերով։ Այսօրուան մարդուն համար դիւրի՞ն է 1500 տարի ետ երթալ, տեղաւորուիլ այդքան հին շրջանի թէքնիք, աշխարհագրային, քաղաքական ու ընկերային պայմաններուն մէջ եւ աչքով տեսածի պէս յստակ կերպով տեսնել թէ ինչպիսի անկարելի երազի մը ետեւէն կ'ընթանային Թարգմանիչ վարդապետները, իրենց գլուխն ունենալով Ս. Մեսրոպ Մաշտոցն ու Ս. Սահակը։ Ստեղծե՛լ Հայոց նոր տառերը, զանոնք համեմատե՛լ եւ ներդաշնակել օտար բոլոր գիրերու հետ, այդ գիրերը գործածել օտար մշակոյթները թարգմանելու համար զուտ հայերէնի, այդ ընելու ատեն նոր հայերէն մըն ալ ստեղծել, ապա մատեաններ, գիրքեր կազմել այդ նոր լեզուով ու նոր գիրերով, եւ այս բոլորէն վերջ, այդ մատեանները դնել եկեղեցիին, ժողովուրդին ու մշակոյթի գիտուններուն տրամադրութեան տակ։

Յաճախ, երբ իրիկունները կը գրեմ իմ այսօրուան համակարգիչիս վրայ, եւ երբ կը տեսնեմ որ համակարգիչիս պաստառին վրայ հրաշալի արագութեամբ կը յայտնուին ճառագայթող մեր տառերը իրենց ամբողջ գեղեցկութեամբ, երբ կը տեսնեմ որ անոնք կայծակնային արագութեամբ տող կը դառնան ու կը շարուին իրարու տակ, միտքս անպայման կը թռի դէպի ետ, դէպի այն միջնադարեան մութ օրերը, երբ մեր համբերատար ու չարքաշ վարդապետներն ու մատենագիրները կը տքնէին, տքնաջան կ'աշխատէին մագաղաթներու կամ կոպիտ թուղթերու վրայ Հայոց տառերը դրոշմելու համար։ Իրենց տրամադրութեան տակ ի՞նչեր միայն ունէին անոնք իրենց այդ աշխատանքին համար, կամ աւելի ճիշդ, ի՞նչեր չունէին, ի՞նչպիսի դիւրութիւններէ զրկուած էին, դիւրութիւններ՝ որոնք մեզի համար այսօր հաց -- պանիրի չափ սովորական դարձած են։

Երբ կ'աշխատէին վանքի մը խուցին մէջ, ձմեռուան մութ գիշերին, որքա՞ն տաք էր իրենց այդ խուցը, ի՞նչով կը տաքնար այդ խուցը, կամ պարզապէս կը տաքնա՞ր։ Եթէ չէր տաքնար, ի՞նչով կը տաքցնէին անոնք արդեօք իրենց սառած մատները, որպէսզի ժամեր ամբողջ կարենային այդ մատները գործածել գրիչ մը բռնելու ու գրելու համար։ Ի՞նչ գրիչ, ի՞նչ մելան, ի՞նչ թուղթ, ի՞նչ լոյս։ Մոմի մը պլպլացող աղօտ լոյսին տակ, ծերունազարդ այդ մարդիկը, իրենց համբուրելի աշխատանքին վրայ հակած, ակնոց մը ունէի՞ն արդեօք աւելի յստակ կերպով տեսնելու համար իրենց գրածը։ Ի՞նչով եւ ի՞նչպէս կը սրբագրէին եթէ այդ մագաղաթին կամ կոպիտ թուղթին վրայ յանկարծ սխալ բառ մը գրէին, սրբագրութիւն մը ընել ուզէին։ Մէկ օրուան մէջ քանի՞ էջ, քանի՞ տող կրնային գրել տաժանագին աշխատանքի գնով, ի՞նչպէս կապը կը պահէին իրենց ամիս մը առաջ գրածին հետ, ի՞նչպէս կը նկարազարդէին ու կը զարդարէին իրենց էջերը, յետոյ ի՞նչպէս գիրքի մը կը վերածէին զայն։ Եւ յետոյ, ի՞նչ պիտի ըլլար այդ մէկ հատիկ գիրքին ճակատագիրը, քանի՞ հոգի պիտի կարդար, ո՞վ պիտի կարդար։

Կ'ուզեմ շարժանկարի ժապաւէնի մը մէջէն դիտելու պէս տեսնել մեր առաջին վարդապետներէն մէկը իր խուցին մէջ՝ աշխատանքի ընթացքին։ Կ'ուզեմ տեսնել եւ ուրիշներուն ալ ցոյց տալ այդ պատկերը, որպէսզի տեսնենք որ մենք որքան բախտաւոր ենք մեր այսօրուան թէքնիք անհամար կարելիութիւններով, մենք որ մեր այսօրուան ամէնէն հանգստաւէտ պայմաններուն մէջ տակաւին անիրաւօրէն կը գանգատինք հայերէնով գրելու ու հրատարակուելու դժուարութիւններէն։ Կ'ուզեմ ուրիշներուն ալ ցոյց տալ այդ պատկերը, որպէսզի մեր օրերու մշակութասէր ընթերցողները հասկնան, թէ որքան բախտաւոր են որ այնքան դիւրութեամբ եւ այնքան յարմար պայմաններու մէջ կրնան ունենալ հայերէնով տպուած գիրքեր ու մշակոյթի գործիքներ, որոնք անհասանելի գանձեր էին հազար հինգ հարիւր տարի առաջուան մշակութասէր մարդոց համար։

Թարգմանչաց Տօնը միշտ թող առի՛թ մը ըլլայ ողջունելու համար մեր վարդապետներուն ո՛չ միայն տարած հրաշալի աշխատանքը, նաեւ այն դժուարութիւնը որուն կուրծք տուին այդ աշխատանքը ստեղծելու համար։

Ռ. Հ.

ԻՆՉԻ՛ ԿԸ ԾԱՌԱՅԷ ՃԷՆԿԻԶ ԽԱՆԻՆ ԴԻԱԿԸ

ԺԳ. դարուն Քորէայէն Ղրիմ երկարած մոնղոլական կայսրութեան արիւնարբու բռնակալը որուն ձիաւորները սարսափ կը սփռէին իրենց ետին ձգուած զանկերու բուրգերով, նոյն արժեւորումը չունի իր ժողովուրդէն։ Համայնավարութեան յաջորդած շրջանին, մեծ խանը հոմանիշ դարձած է երկրին նոր անկախութեան։ Այսօր ան կը հանդիսանայ Մոնղոլիոյ Ա. ժողովրդավարը, Ա. գիւտարարը, Ա. ռազմագէտը։ Այս նկատառումներով զարմանալի չէ տեսնել հետաքրքրութիւնը որ ցոյց կը տրուի Մոնղոլներու եւ Ճափոններու կողմէ գտնելու համար անոր դամբանը որ կ'ենթադրուի որ գանձ մը կը պարունակէ։

Անոնց առաջին մտահոգութիւնը չխանգարել եղած է մեծ խանին աճիւններուն անդորրը։ Այսուհանդերձ, սկսած են աշխատանքները։ Առաջին հերթին պէտք էր դամբանին տեղը ստոյգ որոշել։ Պատմական տարտամ տուեալներ հարկաւոր կը դարձնէին տասնեակ հազարաւոր քառակուսի քիլոմեթր տարածութեան մը պրպտումը։ Ատոր համար հետազօտողները դիմեցին թէքնիքի վերջին նորութիւններուն, ինչպէս նկարող արբանեակներու, ելեկտրամագնիսական գործիքներու եւայլն։

Ծրագիրին նիւթական միջոցները հայթայթուած էին ճափոնական օրաթերթի մը կողմէ։ Զորս ամառէ ի վեր կը շարունակուին պրպտումները, բայց տակաւին կարելի չէ եղած խանին դամբանին տեղը ճշդել։ Աշխատանքի ընթացքին յայտնաբերուած են աւելի քան 3500 դամբաններ, հոնական շրջանէն մինչեւ մոնղոլականը, ինչպէս նաեւ քարէ գործիքներ որոնք 35 հազար տարուան հնութիւն ունին։ Բայց մեծագոյն ձեռքբերումը այն է որ հնախոյզները կը կարծեն որ գտած են խանին մայրաքաղաքին տեղը որ Մոնղոլիոյ ներկայ մայրաքաղաք Ուլան -- Պաթորէն 240 քիլոմեթր արեւելք կը գտնուի։

Հոն խմբակը յայտնաբերած է տասնեակներով շէնքերու հիմերը որոնց մէջ կը կարծուի որ կան պալատ մը, տաճար մը որ կը թուի թէ խանին մահէն ետք անոր յիշատակին կառուցուած է։

Անցեալ տարի գտնուած 1189-ի վէց ուկեդրամները եւս փաստ կը նկատուին այդ շրջանին եւ խանին կապին։ Սակայն լաւագոյն ապացոյցը կը համարուի այդ շրջանին մէջ Օրուկ մայրաքաղաքին յայտնաբերումը. մոնղոլ բնագէտ մը կ'ըսէ թէ քանի մը մասնագէտներու կարծիքով Ճէնկիզ խանի մահէն ետք փոխադրուած է մինչեւ Օրուկ ուր տեղի ունեցած է հրաժեշտի արարողութիւն մը. ապա թաղուած է հիւսիսային շրջանին մէջ։ Այս ամառ հոնկէ գտնուեցան ութ հսկայ դամբաններ, որոնք հաւանական է որ պատկանին Ճէնկիզ խանի արքունի մեծաւորներուն։ Բայց որովհետեւ հետազօտողները պեղելու արտօնութիւն չունէին, կարելիութիւնը չունեցան ստուգելու թէ գտա՞ծ էին նշանաւոր խանը։

Զարմանալի է որ անոր մայրաքաղաքին վայրին ստոյգ յայտնաբերումը անկնկալուած խանդավառութիւնը չէ պատճառած Մոնղոլներուն. Հանրութեան հակազդեցութիւնը գրեթէ բացակայ բան մը եղած է։ Ատոր գլխաւոր պատճառը տեղեկատուութեան պակասն է, երբ Օրուկի տեղը որոշուեցաւ, տեղական մամուլը ոչինչ գրեց այդ մասին։ Անտարբեր գտնուած են նաեւ մոնղոլ համալսարանականները։

Հետախուզութեան գաղափարին տէր ճափոն լրագրողը կը կարծէ թէ տարի մը պէտք է ընդմիջել աշխատանքը ապա յոյս ունի ստանալու անհրաժեշտ արտօնութիւնը, աւելի նեղ շրջածիրով գօտիի մը մէջ կեդրոնանալու։

Մոնղոլ պատմաբանի մը համաձայն, Ճէնկիզ խանի դամբանին յայտնաբերումը մոնղոլական հողին վրայ, խորհրդանշական կարեւորութիւն մը պիտի ունենայ, փաստելով որ Մոնղոլիա չինական հողատարածք չէր։

Ինչ կը վերաբերի ճափոնական հետաքրքրութեան, բոլորովին անմեղ չէ անճափոնական օրաթերթը միլիոնաւոր տոլարներու ծախքը յանձն առած է նախանշուշտ ծանուցումի հեռանկարներով. այն հակայ նաեւ ճափոն ժողովրդական այն հաւատալիքը որ Ճէնկիզ խան իրականութեան մէջ ճափոն պատերազմիկ մըն էր որ ԺԲ. դարուն պայքարէ մը ետք խոյս տուած է երկրէն ու այլեւս չէր վերադարձած։

ՔԱՂՀԱՆ

ՏՐԶԱՊՏՈՅՏ

ԿՈՏՈՎՍԿ

Մոլտաւական այս քաղաքը մինչեւ 1965 կը կոչուէր Հնչեշտ. յետոյ Կոտովսկ անուանուեցաւ ի պատիւ ազգային հերոս Գրիգորի Կոտովսկի:

1790-էն մինչեւ 1930-ական թուականներու վերջերը Կոտովսկը ունեցած է հայկական գաղութ. Ռուս-Թրքական պատերազմի ժամանակ, Թուրքիայէն, Ռումանիայէն եւ Պուլկարիայէն Մոլտաւիա գաղթած բազմաթիւ Հայեր բնակութիւն հաստատած են Հնչեշտի, Լաւովիչտիոյ, Սաելնիչի եւ այլ վայրերու մէջ:

Հայերը Հնչեշտի մէջ զբաղած են գիւղատնտեսութեամբ, առեւտուրով եւ արհեստներով, կառուցած են շէնքեր եւ եկեղեցիներ: ԺԹ. դարու կիսուն Հնչեշտը դարձաւ քաղաք եւ հայկական կարեւոր գաղթավայր:

Հնչեշտ հրաւիրուեցան հայ գործիչներ, որոնք խթանեցին մշակութային կեանքը. բացուեցաւ հայկական դպրոց, գրուեցան գրական, պատմա-կենսագրական երկեր եւ հաւաքուեցան հայերէն ձեռագիրներ:

Կազմակերպուած այս հայ համայնքին յոբելեը տարիներ շարունակ վարած է տեղւոյն հայկական թաղական խորհուրդը: Զարգացած է տնտեսութիւնը, բազմացած՝ բնակչութիւնը: Կոստովսկի հայ գաղութին կառոյցներէն ուշագրաւ են Մանուկ Պէյ Միրզայեանի եւ անոր զաւակին ջանքերով կառուցուած զինուորական պալատը, Միրզայեաններու եռայարկ պալատը եւ մասնաւորաբար՝ Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցին, կառուցուած՝ խալացի ճարտարապետ Ալեքսանդր Պեռնարտացիի կողմէ: Եկեղեցին ունի հայկական միջնադարեան ճարտարապետական ոճ, արտաքին տեսքով նման՝ Էջմիածնի Մայր Տաճարին. Անոր ներքնայարկին մէջ կը գտնուի Միրզայեաններու ընտանեկան դամբարանը: Կ'ենթադրուի, որ եկեղեցիին որմանկարները գործն են Այվազովսկիի եւ անոր աշակերտներուն:

ԺԹ. դարու վերջաւորութեան, Հնչեշտի հայ համայնքին տնտեսութիւնը սկսաւ յետադիմել, Հայերու թիւին նուազումով: Քիշնեւի հայկական գաղութը հետզհետէ ներգրաւեց Հնչեշտի եւ շրջակայքի Հայերը:

1867-ին, Հնչեշտի մէջ կար մօտ 430 Հայ, իսկ 1880-ին՝ 206: Հետզհետէ այս թիւը նուազած է 50-ի: Հնչեշտի մէջ գործած են Պեսարապիոյ Հայոց հոգեւոր թեմի առաջնորդներ Գ. Զաքարեանը, Ն. Աշտարակեցին եւ ուրիշներ:

Հնչեշտի հայկական գաղութին դիւանը, որ երկար ժամանակ մնացած է Միրզայեաններու պալատը, ներկայիս կը պահպանուի Պուքրէշի պատմութեան թանգարանին մէջ. Իսկ Մանուկ Պէյի անձնական գրադարանին մէկ մասը 1902-ին ղրկուած է Էջմիածին, մնացեալը գնած է Պուքրէշի Արուեստի եւ Արդիւնաբերութեան Ակադեմիան:

Քաղեց՝ Ծ. ՄԱԽՍԱՊԱԼԵԱՆ
«Ազդակ»

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ԱՄԱՌ

Եւրոպական յանձնախումբը կը փափաքի որ անդամ երկիրները իրարու համաձայնեցնեն ամրան եղանակին սկիզբի ու աւարտի թուականները. կատարուած առաջարկը այն է որ բոլոր անդամ երկիրները ամրան աւարտը նշեն Հոկտեմբերի առաջին օրերուն, սկսեալ 1997-էն. Ներկայիս, միայն Մեծն Բրիտանիա ու Իրլանտա աշնանամուտ կը կատարեն Նոյեմբերին, մինչ անդամ միւս 10 երկիրները՝ Սեպտեմբերի վերջաւորութեան:

❦

ԽԵԼԱՑԻ ՎԵՐԵԼԱԿՆԵՐ

Վերելակներու «Օթիս» ձեռնարկութիւնը պատրաստած է նոր բանիչ (լոժիսիէլ) մը որ պիտի գործածուի աւելի խելացի դարձնելու համար վերելակները. Եթէ փորձը յաջողի, պիտի ունենանք վերելակներ որոնք պիտի զանազանեն առաջնահերթ յարկերը: Այսինքն, պիտի նախընտրեն կանգ առնել այն յարկերը ուր բազմաթիւ սպասողներ կան, քան այն յարկերը ուր մէկ հոգի կը սպասէ:

❦

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱՆՏՈՒՆՆԵՐԸ

Վերջերս կատարուած քննութիւններու եւ հաշիւներու համաձայն, շուրջ 2.5 միլիոն մարդ անտուն է Եւրոպայի մէջ. անհաւանական չի նկատուիր որ իսկական թիւը աւելի կրկնապատիկը ըլլայ: Բնակարան չունեցողներու մեծագոյն համեմատութիւնը կը գտնուի Գերմանիա (աւելի քան մէկ միլիոն հոգի). յետոյ կուգան Մեծն-Բրիտանիան (680 հազար) եւ Ֆրանսան (627 հազար). Անոնց միջին տարիքը 40-էն վար է: Կարգ մը երկիրներու մէջ 30 տարեկանէն վար անտուններու թիւը կրկնապատկուած է վերջին տարիներու ընթացքին:

Մ.Կ.Հ. – ԿԻՊՐՈՍ

■

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՆ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան 1993-1994 ուսումնական տարեշրջանի առաջին հանդիսութիւնը գեղեցիկ զուգադիպութեամբ կը համընկնէր Հայաստանի Հանրապետութեան օրուան տօնակատարութեան:

Հաստատութեան փողերախումբը, ղեկավարութեամբ Պր. Ֆելիքս Մովսէսեանի յատուկ ոգեւորութեամբ նուագեց Հայաստանի քայլերգը, կատարելով բացումը հանդիսութեան: Հաստատութեան տնօրէն Պր. Յակոբ Գասպարեան հանդէս եկաւ բացման խօսքով եւ օրուան խորհուրդին անդրադառնալով ըսաւ «Իւրաքանչիւր հայորդի Մելգոնեանցի՝ Հայաստանի անկախութեան հռչակման երկրորդ տարեդարձին առթիւ կը վերահաստատէ իր ուխտը՝ ծառայել միայն ու միայն հայ ժողովուրդին ու վերականգնած բայց վիրաւոր մայր Հայաստանին»: Ան ըսաւ թէ երբ Հայաստանի մեր հարազատ եղբայրները անհաւասար կռուի մէջ ցեղին գոյամարտը կը մղեն, մեզի կը մնայ այդ անսահման նուիրականութեան հանդէպ ունենալ անսահման պոհաբերութեան դերբաղոյն պարտականութիւն: Ապա դիմելով աշակերտներուն՝ «եթէ այս պատրաստակամութիւնը կը կրէք ձեր սիրտերուն խորը, գացէք յաւիտենականօրէն իշխել Մասիսներուն վրայ.

Իշխեցէք, սակայն սահմանագլուխներուն վրայ կռուելով իշխեցէք:

Իշխեցէք, բայց Հայրենիքէն ներս եւ դուրս, ճակատագրին վրայ պատասխանատուութեան գիտակցութեամբ իշխեցէք.

Իշխեցէք վերջապէս իբրեւ այսօրուան անկախ Հայեր, անկախ Հայաստանի քաղաքացիներ, բայց անգամ մըն ալ սորուկ չըլլալու աննկուն ուխտով իշխեցէք»:

Հաստատութեան աշակերտներէն Ժենիա Թահմազեան արտասանեց «Գովք Հայաստանի» բանաստեղծութիւնը, որմէ ետք խօսք առաւ Տիկին Սօսի Պետիկեան, օրուան խօսքը փոխանցելու ներկաներուն: Ան հանգամանօրէն անդրադարձաւ մեր պատմութեան նորակերտ այս թուականին, որուն ականատեսը եղաւ ներկայ սերունդը: Տիկին Պետիկեան ըսաւ թէ հայրենի ժողովուրդը ուրախութեամբ դիմաւորեց հայրենիքի անկախութիւնը, որ կը պահանջէր մեծ զոհողութիւն, եւ մինչեւ այսօր աննկուն կամքով կը շարունակէ դիմագրաւել բազմաբնոյթ դժուարութիւններ, իսկ Արցախը արիւնելով հանդերձ անհաւասար մարտի մէջ ազգային արժանապատուութեամբ կը մաքառի, եւ մեր բոլորին պարտականութիւնն է թիկունք կանգնիլ մեր դիւցազուն հայորդիներուն: Տիկին Պետիկեան կոչ ըրաւ առաւելագոյն զոհաբերութեամբ հայրենի սրբազան հողին վրայ երբ առիւծասիրտ հայորդիներ իրենց կեանքը կուտան, մեր պարտականութիւնն է լոյս ու յոյս հասցնել Հայաստան»:

Հանդիսութիւնը փակուեցաւ Հաստատութեան երգչախումբի (Խմբ. Պր. Ս. Արզարեան) «Վան» եւ «Զէյթունցիներու քայլերգը» խմբերգներով, որոնք հնչեցին ազգային պատգամին ամուր կառչած մնալու հաւատարմութեամբ:

Վ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԺՊԻՏ

●

- Ախպեր ջան, դու խմո՞ղ ես:
- Ո՛չ պատասխանում է անցորդը:
- Ես քեզի խնդրում եմ՝ մինչեւ կօշիկներիս թելերը կապեմ, էս արաղի շիշը պախա...

❦

Մակագրութիւն տապանաքարի վրայ.

«Ով անցորդ, ներող եղիր, որ չեմ կանա քե խետ խմեմ: Վիճակս տեսնում ես...»:

❦

«Գիտելիք» ընկերութեան հանրապետական կոմիտէից մի դասախօս կամօ քաղաքում դասախօսութիւն է կարդում ալկոհոլիզմի վնասների մասին: Մասնաւորապէս նա ասում է, որ 200 գրամ օղին բաւական է նապաստակին այն աշխարհը ուղարկելու համար, 500 գրամ օղին կարող է կովին սատկացնել, իսկ մէկ լիտրը ուղտին կարող է կեանքից զրկել: Դասախօսութեան ունկնդիրներից մէկը բացագանչում է.

- Ես խարիր անգամ ասեր եմ, որ արաղը անասունի բան չէ:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ԻՐ ԴԵՐԸ

– ՀԱՏՈՒԱԾ –

Գրեց՝ Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԳՐԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

– 18 –

ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ ԻՐ ՑԱՂԹԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

Հնդեւրոպական լեզուներու մեծագոյն մասը, գրաբարն ալ մէկտեղ, պիտի շարադասէին պարզապէս՝

Թշնամին գրաւեց քաղաքը

Թուրքերէնն ու հայ ռամկօրէնը պիտի ըսէին փոխարէն.

Թշնամին քաղաքը գրաւեց

Մեր աշխարհաբարը դերի չէ այս ձեւերէն մէկուն կամ միւսին. Ան հաւասարապէս կրնայ ըսել՝

Թշնամին գրաւեց քաղաքը
Թշնամին քաղաքը գրաւեց

Ու ան դեռ պիտի կարենար ըսել.

Քաղաքը գրաւեց թշնամին

Դարձեալ Հնդեւրոպական լեզուները եւ գրաբարը պիտի ըսէին՝

Հայրս կ'ուզէ այսօր տուն գալ

Թուրքերէնն ու ռամկօրէնը պիտի ըսէին իրենց կարգին.

Հայրս այսօր տուն գալ կ'ուզէ

Մեր հայերէնը պիտի ըսէր նայած տեղին, ու երանգին.

Հայրս կ'ուզէ այսօր տուն գալ
Հայրս այսօր տուն գալ կ'ուզէ
Այսօր հայրս տուն գալ կ'ուզէ
Այսօր տուն գալ կ'ուզէ հայրս
Տուն գալ կ'ուզէ այսօր հայրս
Կ'ուզէ այսօր տուն գալ հայրս

Հայրս կ'ուզէ տուն գալ այսօր
Հայրս այսօր կ'ուզէ տուն գալ
Այսօր հայրս կ'ուզէ տուն գալ
Այսօր կ'ուզէ տուն գալ հայրս
Տուն գալ կ'ուզէ հայրս այսօր
Կ'ուզէ տուն գալ այսօր հայրս

❦

Աշխարհաբարի յաղթանակը շշմեցուց բոլոր անոնք որ պահ մը ծիծաղեր էին անոր առաջին խարխափումներուն վրայ: Այդ յաղթանակին առեն հողը մտած էին բարբառով սնանիլ ուզող վանականներէն ու պատուելիներէն շատերը, բայց դեռ կային որ իրենց աչքերով տեսան թէ ինչպէս իր ցնցոտները վրայէն նետեց եւ գընաց պատկառելի լեզուներու շարքը բազմիլ մեր ռամկօրէնը՝ որ այնքան արհամարհեր էին

Գրաբարեաններու մեղադրանքը աշխարհաբարի դէմ՝ հետեւեալ կերպով կ'ամփոփէ Այտընեան.

«Աշխարհաբարը մեր լեզուն չէ, օտարոտի է, խորթ է, աղաւաղութիւն է (...) դերութեան եւ դժբախտութեան ծնունդ է, գաղթականութեանց արդիւնքն է, ժամանակիս միակ ազգային լեզուն չէ, տըկար ու տգեղ է, անշուք, աղքատ եւ միով բանիւ՝ սեւ բիծ մըն է հին ազգի մը ճակտին վրայ» (1):

Այտընեան ինքն իսկ պատասխանեց այս մեղադրանքներուն գատ գատ, չկարենալով հանդուրժել որ այդքան նախատինք թափուի նոր աշխարհաբարին վրայ:

« (Եթէ) աշխարհաբար հայերէնը մեր լեզուն չէ (...) հապա ո՞րն լեզուն է ան՝ որ ազգին է աշխօք որ հիմա մեզի թողուցեր է: Եթէ այսօրուան այդ նոյն ազգն է՝ ինչ որ էր յառաջները, անտեղի է իւր ծնունդներուն մէջէն բուն եւ անբուն, կամ հարազատ եւ անհարազատ որոշել, փոխանակ նէյց եւ կրտսեր զանազանելու, եւ կրտսերը խորթ անուանել՝ վասնզի երիցուն չափ կատարեալ չէ եւայլն» (2):

Այտընեանի ուրիշ մէկ միաբանակիցը, Հ. Ս. Տ. պիտի գրէր տարիներ յետոյ, նոյն այն պարբերականին մէջ որ լոյս տեսնել սկսեր էր Այտընեանի իսկ նախաձեռնութեամբ.

««Մենք սա կէտին վրայ կը պնդենք՝ թէ լեզու մը խօսուելով՝ անդադար կը փոխուի. եւ այս փոփոխութիւնն այնպիսի աննըմանութիւն մը յառաջ կը բերէ, որ հինը նորէն կը զատէ. մայրը կը մեռնի, զաւակը կը ծնանի: Իսկ մեր խօսքը հայերէնի վըրայ ամփոփելով կ'ըսենք. հին դասական հայերէնը մեռած է, վասնզի տակաւ խօսուելով ու փոփոխուելով մեր արդի նոյն իսկ գրաւոր լեզուին մէջ նոր ու կենդանի կերպարանք մը առած է» (3):

Այտընեանի այդ տողերէն ոչ իսկ քառորդ դար անցած՝ աշխարհաբարը ապացուցանեց, թէ ինքն ալ հարազատ զաւակն է հայ ժողովուրդին, որ կրնայ այլեւս անկէ չամչնալ:

Այտընեան ինքն իսկ իր աչքերով տեսաւ աշխարհաբարի այս յաղթանակը, եւ չենք կրնար երախտագիտութեամբ չյիշել իր ալ անունը երբ այդ յաղթանակը կ'աւետենք այստեղ:

❦

Ուղղութենական թուականներուն մեր աշխարհաբարը այլեւս բարբառ չէր. ան գրական լեզու էր: Սակայն, իր վերջնական դիմագծութիւնը գտաւ միայն քառորդ դար ետք, այսինքն՝ դեռ պէտք էր ամբողջ սերունդ մը աքնէր որպէսզի ըռնեհիկ բարբառ մը, որպիսին էր Պոլսոյ մէջ խօսուած հայ լեզուն, հասնէր նոր օրերու իր կատարելութեան:

(Շար. 50 եւ վերջ)

(1) Հ. Ա. Այտընեան, Քննական Քերականութիւն..., էջ 261:

(2) Անդ, էջ 262:

(3) Հ. Ս. Տ. «Երբ Մեռեալ կը համարի Լեզու մը», Հանդէս Ամսօրեայ, 1892, թիւ 1, էջ 6:

(Շար. Ա. էջէն)

ամբաստանելով Մոսկուան եւ ՔԱ-ԿԷ-ՊԷ-ն որ պառակտած են Վրաստանը աւելի լաւ կոխկռտելու համար փոքրիկ Հանրապետութեան անկախութիւնը:

«Լիպերասիոն»ի թղթակիցը կը գրէ թէ Ռուսերուն «խաղը» փոքերի մեծ խաղի մը կը նմանի. -- Ի՞նչպէս խաղաղեցնել Կովկասը..., անտեսելով որ ստեղծուած կացութեան մէջ (Կովկասի վառօդը) այնքան ալ անմեղ չէ Ռուսաստանը...:

**

Մոսկուայի մէջ, վրացի պատասխանատուներ կ'ամբաստանեն ռուսական իշխանութիւնները որոնք Վրաստան կը քշեն վրացի գաղթականները, իրաց նման կացութեան մը մէջ (Հակակովկասցի հալածանքին մասին «Մոնտ» ալ երկար թղթակցութիւն մը հրատարակած էր Հոկտեմբեր 16-ի իր թիւով, ուր խնդրոյ առարկայ էին նաեւ Մոսկուայի Հայերը):

**

ԸՍՏ ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆԵՐՈՒՆ ՀԱՅԵՐԸ ՇՈՂԱՐՁԱԿ ԻԶՕԹՕՓՆԵՐ ԿՐՆԱՆ ԳՈՐԾԱԾԵԼ

Մոնտ (Հոկ. 21) արձագանգ կը հանդիսանար լուրի մը որ արդէնք էր Ավիէյշըն ուիք-էնտ սփէյս թեքնոլոճի շաբաթաթերթին ձեռք ձգած տեղեկութիւններուն: ՍԻԱ-ի (ամերիկեան գաղտնի սպասարկութիւն) ձեռք ձգած տեղեկութեանց հիման վրայ, Հայերու եւ Ազրպէջանցիներու ճակատումներու ընթացքին, Պաշտպանութեան նախարարութիւնը կը յայտարարէ որ վախ ունի որ յայտնաբերուի նոր զէնք մը, բազմաբեկոր ռումբի տեսակի, որ փոխադրէ հիւլէական, քիմիական թէ կենսաբանական թափոններ:

Թերթը կ'ըսէ թէ ՍԻԱ-ն տուեալներ ունի ըստ որոնց Հայերը կարելիութիւնն ունին օգտագործելու նման տեսակի շողարձակ իզոթոփներ (քիմիական մէկ նոյն տարրի հիւլէներ որոնք միայն միջուկի ծաւալով կը տարբերին): Բայց, կ'աւելցնէ թերթը Հայերը միշտ հերքած են եւ «քաղաքական գրգռութիւն» որակած նման ենթադրութիւն մը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԱՖԱԹ Փարիզ հասաւ Հոկտ. 21-ին, պաշտօնական այցելութեամբ: Համաձայնագրին ստորագրութենէն ի վեր, ՊԱԿ-ի պարագլուխին առաջին այցելութիւնն է Եւրոպական Համայնքի անդամ երկրի մը եւ Ֆրանսայի ընտրութիւնը դիպուածի արդիւնք չէ: Արաֆաթ բարոյական, այլ մանաւանդ՝ տնտեսական լայն օժանդակութիւն մը կ'ակնկալէ Ֆրանսայէն:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿԸ շատ ծանր խանգարումներ կը կրէ եւ, Հոկտ. 21-ին, մեծ յոյս չկար որ գործադուլի շարժումը մեղմանայ: Կառավարութիւնը տրամադիր է ապահովութեան ուժերը օգտագործելու պարպելու համար օդանաւերու օդեկքի կամ հողէջքի դաշտերը զորս բանթողները կը գրաւեն արգելք հանդիսանալով երթեւեկին: Բախումներ ալ պատահած էին, Հոկտ. 20-ին, Ռուասի 2: Էր -- Ֆրանսի տնօրէնը որու զօրավիգ է Փոխադրութեանց Նախարարը կը կրկնէ որ որեւէ փոփոխութիւն պիտի չըլլայ ծրագրուած կարգադրութեանց մէջ: Էր -- Ֆրանսէն ետք, Էր -- Էնթէրն ալ Հոկտ. 26-ի համար գործադուլի շարժում մը որոշած է: Գործադուլի դիմողները ցամաքի անձնակազմերն են, այսինքն թեքնիսիէնները: Ասոնց աշխատանքը որ մասնագիտական է եւ շատ փափուկ շատ միջին աշխատավարձքեր կը ստանան: Մէկը, օրինակ, 37 տարեկան կ'ըսէ թէ 8.850 է միայն ամսականը եւ դեռ գեղչեր կը նախատեսուին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Վարդուհի Նատիրեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի «Լէ Լիլա»յի բարեկամներէն 1430 Ֆր.:

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ԳԻՒՏ ԽԱՉԻ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 24, տօն է «Գիւտ Խաչի»:

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի պիտի ունենայ եպիսկոպոսական պատարագ:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Հայր. Պատրիարքի Փոխանորդ
Լիոնի եւ Շրջակայքի

Բազմաձայն երգեցողութիւնը կը կատարուի եկեղեցւոյս Կոմիտաս երգչախումբին կողմէ ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Ժամերգութիւն ժամը 8.45-ին,
Պատարագ ժամը 10-ին:

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Վալանսի Ս. Սահակ եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան կրթական յանձնախումբը չափահասներու համար հայերէն լեզուի դասընթացք կը կազմակերպէ: Կը դասաւանդէ գաղութի հոգեւոր հովիւ Նարեկ Ա. Քհնյ. Վարդանեան:

Դասընթացքը կը սկսի Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 25, ժամը 19.30-ին, Ս. Սահակ եկեղեցւոյ սրահին մէջ (ռիւ տը լա Սեսիլ):

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՐԱՔՍ ԴԱՒԹԵԱՆ
(Սոփրանօ)

դաշնակի ընկերակցութեամբ՝
ՎԼԱՏԻՄԻՐ ՔԼԵՒՔԷ-ի

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 8, ժամը 20.30-ին

SALLE CORTOT
78, rue Cardinet, Paris 17e

Մուտքի գին՝ 150 եւ 100 Ֆր.,

Այժմէն ապահովեցէք ձեր տեղերը:

Հեռաձայնել. --

42 - 29 - 10 - 24
44 - 05 - 92 - 12

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION PARIS

Notre école hebdomadaire du samedi après-midi (15h - 18h) a ouvert ses portes depuis le 18 septembre dernier à la MCA 17, rue Bleue, Paris 9e.

Les inscriptions sont encore possibles pour tous les niveaux : maternelle (4 ans) jusqu'aux classes pré-bac et bac. Ces deux dernières classes bénéficient d'un programme scolaire rigoureux et de qualité, enseigné par un professeur confirmé.

Date limite d'inscription : 15 novembre.

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

Սէն -- Ժերոմի եւ Շրջակայքի
Ս. Սահակ -- Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ
Շինութեան 63-րդ եւ Անուանակոչութեան
60-րդ տարեդարձի տօնակատարութեան
առթիւ, հանդիսաւոր պատարագ,
Մատաղօրհնութիւն եւ Հոգեհանգիստ

Սէն - Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ -- Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը պաշտօնապէս կը յայտարարէ թէ Եկեղեցւոյս Շինութեան 63-րդ եւ Անուանակոչութեան 60-րդ տարեդարձի տօնակատարութիւնը տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Հոկտեմբեր 24-ին:

Հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն հոգիներուն համար՝ եկեղեցւոյս հոգեւոր Հովիւներուն, սպասաւորներուն, հիմնադիրներուն եւ Թաղական Խորհրդի անդամներուն, Օժանդակ Տիկնանց Միութեան անդամուհիներուն եւ բոլոր անոնց որոնք նիւթապէս, բարոյապէս եւ ֆիզիքապէս սատարած են Եկեղեցւոյ շինութեան եւ որոնք այսօր առյաւէտ բաժնուած են մեզմէ:

Նախագահութեամբ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԸՐԷՃԵԱՆԻ
Հայրապետական Պատրիարքի Փոխանորդ
Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց

Պատարագը կը մատուցանէ
ՄԱՆՈՒԷԼ ՎՐԴ. ԵՐԿԱԹԵԱՆ
Հոգեւոր հովիւ Հոլանտայի Հայոց

Յաւարտ պատարագի տեղի կ'ունենայ Մատաղի Օրհնութիւն եւ ապա Հոգեհանգիստ: Արարողութեանց աւարտին եւ Մատաղի բաշխումէն վերջ տեղի կ'ունենայ Գինեձօն Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Պատրաստութիւնը եւ ընդունելութիւնը կը կատարուի Սէն -- Ժերոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին կողմէ:

Ներկայ կ'ըլլան՝ Պ.Պ. Ռոպէր Վիկուրու (Մարսէյլի քաղաքապետ), Ժան -- Քլոտ Կոտէն (նախագահ Շրջանային խորհրդոյ), Լիւսիէն Վէյկան (նախագահ Ընդհ. Նահանգապետարանի):

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ - ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

նիւթ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ
ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ
դասախօս՝
ՏԻԿԻՆ ԱՆԱՀԻՏ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 29, ժամը ճիշդ 20.30-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան Տէմիրճեան սրահին մէջ

17, rue Bleue, 75009 Paris

Մուտքը ազատ է:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:
Դասախօսութենէն ետք՝ ընթրիք:
Ծախքերու մասնակցութիւն 100 ֆրանք:

ԳՐԱՆԴ ՄԱԹԻՆԷ ԴԱՆՍԱՆԹ

GRANDE MATINEE DANSANTE

de l'ECOLE SAINT MESROB D'ALFORTVILLE

dans le Bâteau - Restaurant *«Grégoire»* (Abou Dahoud)
32, avenue de New-York, Paris 16e (face à la Tour Eiffel)

DIMANCHE 24 OCTOBRE de 13h à 20h

Réservations : 43 96 18 13

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզէն հանրածանօթ բարերար՝ Պր. Գէորգ Պագըրճեան, Լիոնի Մարգարեան -- Փափազեան Վարժարանի նոր հողաշերտի գնման կը մասնակցի 10.000 ֆրանքի նուիրատուութեամբ մը: Առաւել՝ 20.000 ֆրանքի շուրջ գնահատուող արժէքաւոր գորգ մը կը յատկացնէ, հայկական տօնավաճառի մը ընթացքին աճուրդի դրուելու առաջարկութեամբ, որուն եկամուտը յատկացուելու է միեւնոյն նպատակին համար:

Այս զոյգ նուիրատուութիւններու առթիւ, Լիոնի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ վարչութիւնը եւ Դպրոցի խնամակալ մարմինը կուգան իրենց խորին շնորհակալութիւնը յայտնելու ազնուահոգի բարերարին:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «*Sevan*» de Vienne

EXPOSITION

«Art et artisanat arméniens»

Salle des Fêtes de Vienne

du Samedi 30 Octobre
au Lundi 1er Novembre

— Cuivres anciens
— Objets usuels et décoratifs
— Tapis
— Broderies et travaux manuels
— Objets en bois sculpté et obsidienne
— Costume traditionnels
— Instruments de musique
— Bijoux
— Miniatures et tableaux
— Livres
— Art de la table.

Samedi 30 Octobre 14h30 à 18h
Dimanche 31 Octobre 10h à 12h
14h30 à 18h
Lundi 1er Novembre 10h à 12h
14h30 à 18h
— entrée 10 F.

— • —

Spectacle exceptionnel

MUSIQUE, CHANTS, DANSES ET DEFILES DE COSTUMES ARMENIENS

Salle des Fêtes

Dimanche 31 Octobre à 20 h 30

Troupe de danses «G o r i s» de Vienne

20 exécutants garçons et filles, cette jeune troupe créée en 1991, à l'initiative de la MCA et la CBAF compte déjà à son actif plusieurs galas dans la région Rhône - Alpes.

A représenté avec succès le folklore arménien au théâtre antique de Vienne dans le cadre d'Eurofolk en Juillet 1993.

Ensemble instrumental «S p i t a k»

Créé après le séisme de 1988, cet ensemble composé de dix musiciens et une chanteuse sous la direction d'*Agop Boyadjian* nous fait revivre la musique et les chants arméniens grâce aux instruments traditionnels tels que *saz*, *tar*, *kamantcha*, *dehol*, *duduk*, *chevi*.

Défilé de costumes arméniens

Aboutissement d'un long travail, Mme *M. Chamirian* nous restitue intégralement les copies fidèles de véritables costumes d'époque alliant finesse et beauté jusque dans les moindres détails.

Trente trois costumes du 9e siècle avant J.C. jusqu'à nos jours.

Dimanche 31 Octobre à 20h30
— entrée 50 F. /
Gratuit pour les moins de 12 ans —

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 23-24
SAMEDI-DIMANCHE
23-24 OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.179
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.179

ԱՐՑԱԽ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼԷ ԱՌԱՋ

ՌՈՊԷՐ ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՄԱՄԼՈՅ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

«ԱՆ ՈՐ ՇՈՒՏ ԿԸ ՅՈԳՆԻ, ԱՆ ԿԸ ԿՈՐՍՆՑՆԷ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ»

Հոկտեմբեր 21, Հինգշաբթի օր «Էնթերքոնթինանթալ» պանդոկի մէկ սրահին մէջ Ղարաբաղի Հանրապետութեան նախագահ՝ Ռոպէր Քոչարեան մամլոյ ասուլիս մը կուտար, Պելճիքայ եւ Ֆրանսայի մէջ կատարած իր այցելութեան առթիւ: Միջազգային մամլոյ գործակալութեանց ներկայացուցիչներու եւ թղթակիցներու հասարակութեան՝ Ղարաբաղի առժամեայ ներկայացուցիչը եւրոպական հասարակապետութեան մօտ՝ Վարուժան Գրիգորեան սեղմ գիծերով տուաւ Ռ. Քոչարեանի կենսագրութիւնը: Ապա՝ ուղերձով խօսք առաւ Նախագահ Ռ. Քոչարեանը՝ հակիրճ ներածութեամբ մը պարզելով ղարաբաղեան ներկայ իրավիճակը: Ան դիտել տուաւ որ «միջազգային հանրութիւնը այսօր ինքզինք կը գտնէ Ղարաբաղի հանրապետութեան գոյութեան փաստի առջեւ իբրեւ ենթական միջազգային մակարդակի մը դրուած հողային կարգաւորումի մը»: Ղարաբաղը, նշեց Պր. Քոչարեան միջազգային օրէնքի տեսակէտէն իր ճանաչումին նպաստող անվիճելի հիմքեր ունի: «Ղարաբաղի Հանրապետութեան օրինական, ժողովրդական քուէով ընտրուած իշխանութիւնները այսօր Ղարաբաղի ամբողջ տարածքին վրայ հաստատած են իրենց հսկակշիռը», որուն արդիւնքն է պետական կառոյցներու տեւական ամրապնդումը: Ներկայ իրադրութեան մէջ՝ իշխանութեան համար բանալի հարցեր են՝ Ղարաբաղի Հանրապետութեան օրինականացումը, գրաւեալ հողերու յանձնումը եւ շրջափակման վերացումը, զորս Ռ. Քոչարեան կը նկատէ համատեղ ու միասին լուծելի հարցեր. «Ամէն փորձ այս հարցերը անջատաբար լուծելու, միակողմանի շահեր ապահովելու միտումով կը յանգի խաղաղութեան հոլովոյթի ձախողութեան եւ դուռ կը բանայ նոր սպանդներու եւ բռնութիւններու»: Ինչ կը վերաբերի ճակատին վրայ տիրող համեմատական հրադադարին՝ Ռ. Քոչարեան դիտել տուաւ որ մէկ ամսուան մը համար եղած համաձայնութիւն մըն էր անիկա, որ կը նախատեսէր Ղարաբաղի եւ Ազրպէյճանի ներկայացուցիչներու հանդիպումներ: Ասոնք սակայն յետաձգուած են Պաքուի կողմէ:

Թղթակիցներուն տուած իր պատասխանները կը մատնէին զուսպ քաղաքագէտ մը: Նախ՝ ինչ կը վերաբերի գրաւեալ հողերու հարցին՝ Ռ. Քոչարեան դիտել տուաւ որ գոյութիւն ունին երկուստեք գրաւեալ հողեր, թէ Ղարաբաղի Հանրապետութեան 25%-ը, Շահումեանի շրջանը եւ մաս մը Մարտակերտէն տակաւին գրաւուած են ազերի ուժերէ, մինչդեռ Ղարաբաղի հայկական ուժերու հսկակշիռի տակ կը գտնուին անհամեմատ աւելի փոքր տարածքներ: Ռ. Քոչարեան նշեց որ Ղարաբաղը Հայաստանի կապող անցքը արտաքին աշխարհին հետ հաղորդակցութեան կենսական նշանակութիւն մը ունի եւ թէ անոր իրավիճակը պէտք է քննուի եւ լուծուի անջատ միւս հարցերէն: Սահմաններու անձեռնմխելիութեան սկզբունքը: Միացեալ ազգերու անցեալին որդեգրած դիրքը նման հարցերու առջեւ եղած է միշտ, սկիզբը, իրավիճակի պահպանումը, սակայն Ռ. Քոչարեան դիտել տուաւ որ «յետոյ, ամէն ինչ կախեալ է պայքարող ժողովուրդի կամքէն եւ դիւանագիտութենէն»:

Ինչ կը վերաբերի Մինսկի ժողովի նախապատրաստման աշխատանքներուն՝ Ռ. Քոչարեան արդիւնաւէտ կը գտնէ Փարիզի վերջին հանդիպումը: Այս առընչութեամբ դիտել կուտայ որ Իրան, բացակայ ՍԷ-ԷՍ-ՍԷ-Է-ի ծիրէն, աշխարհագրականօրէն եւ պատմականօրէն շատ աւելի շահագրգռուած է ղարաբաղեան կնճիռի լուծումով քան ուրիշ երկիրներ: Թուրքիոյ մասնակցութիւնը թէ՛ իբրեւ կողմ, թէ իբրեւ միջնորդ կասկած չունի Հանրապետութենէն, քանի որ Մինսկի խմբակը կազմուած էր «մեզմէ անկախ եւ մենք պարտաւոր էինք իրողութիւնը ընդունիլ»:

Ի՞նչ է դիրքը Մոսկուայի Ղարաբաղի օրինավիճակին մասին: Ըստ Ռ. Քոչարեանի Մոսկուա առ այժմ յստակ յայտարարութիւն մը չէ ըրած եւ կը մնայ վերապահ: Ռուսաստան անդամ է Մինսկի խմբակին, սակայն «առարկայական պատճառներով» կը նշէ Ռ. Քոչարեան, Ռուսաստան աւելի կարեւոր դեր ունի ըստանձնելիք կնճռի լուծման մէջ, «քան որեւէ այլ պետութիւն»:

Շատերը հետաքրքրող եւ հայ կուսակցութիւնները պառակտող խնդիր մըն է նաեւ Ղարաբաղի Հանրապետութեան ճանաչումը Հայաստանի կողմէ: «Զեմ խորհիր, ըսաւ Ռ. Քոչարեան, որ Ղարաբաղի հանրապետութեան ճանաչումը որեւէ բան կը փոխէ կացութենէն: Մենք չենք ուզեր որ Հայաստանը ըլլայ մեր երկիրը ճանչցող միակ պետութիւնը: Հայաստանի ղեկավարները կը մտածեն որ այս ճանաչումը աւելի պիտի բարդացնէ կնճիռը, եւ այս տեսակէտը կը բաժնեմ, Ղարաբաղի հանրապետութեան Հայաստանի կողմէն ճանաչման ջերմ ջատագով մը չեմ: Պէտք է սպասել պատեհ առիթին»:

Վերջապէս Ղարաբաղի տնտեսական ներկայ վիճակը առնելով Քոչարեան նշեց որ բոլոր ձեռնարկութիւնները սկսած են կանոնաւոր կերպով բանիլ եւ բնակչութիւնը կը տոկայ դժուար կացութեան մը բոլոր անպատեհութիւններուն: Նախագահը բազմիցս թելադրեց որ սկսուած պայքարի հոլովոյթը երկար ժամանակի մը մէջ վրնայ հասնիլ իր աւարտին. «Ան որ շուտ կը յոգնի, ըսաւ, ան կը կորսնցնէ պատերազմը»:

Ռ. Քոչարեան որ Փարիզ եւ Պրիւսէլ հանդիպումներ ունեցած է Եւրոպական Խորհրդարանի, Ազգային Ժողովի երեսփոխաններու եւ այլ դիւանագէտներու հետ, նոյն իրիկունը, Հինգշաբթի, Ստեփանակերտ կը վերադառնար Երեւանի ճամբով:

❦

Փակելէ առաջ ըսենք որ զոհունակութեամբ կարելի էր նկատել մամուլի բազմաթիւ ներկայացուցիչներ որոնք հետաքրքրութիւն ալ ցոյց կուտային: Ներկաներէն յիշենք՝ Սոֆի Շիհապ (Լը Մոնտ), Է. Նաքսարա (Ֆիկառօ), Բ. Իւրպանովիչ (Քոթիտիէն տը Փարի), Ա. Պրօ (Լա Քրուա), Գլօտին Բանեթթի (Ա. Ֆ. Փ.), Մ. տը Վիլմարէստ (Էսոշէյթըտ Փրէս), Բլէր Ռոզընպերկ (Ռօյթըր), Գլօտ Բիէժման (Ֆրանս - Էիւլթիւր, Ռատիօ Ֆրանս), Պաւլ Կարլինսկի (Լիպերասիոն), Մ. Կրիվոլ (լա Փանսէ Ռիւս) եւ բնականաբար հայ մամուլի ներկայացուցիչներ:

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ՅԳ. -- Ուրբաթ առաւօտ, Հոկտեմբեր 22-ին, մեր տեսած օրաթերթերէն միայն «Լիպերասիոն» արձագանգած էր, գրգըռիչ խորագրով մը «Լ. Ղարաբաղը կը սպառնայ խզել Բաքուի հետ հրադադարը» որ չի համապատասխաներ Ռ. Քոչարեանի յայտարարութեանց հարազատ ընոյթին, Ամփոփ տեղեկատուութիւնն ալ կողմնակալ, մինչեւ իսկ չարամիտ չէ չատ տրուած էր:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐ՝

Ֆ. ՄԻԹԵՐԱՆ ԵՒ Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ԲԱՑՈՒՄԸ ՊԻՏԻ ԿԱՏԱՐԵՆ

«ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ»

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

ԱՅՍ ԱՌԹԻՒ ՓԱՐԻԶ ԿԸ ԺԱՄԱՆԷ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ

Ինչպէս ծանօթ է, քանի մը օրէն Սորպոնի Մատրան մէջ կը բացուի «Կիլիկիոյ Հայկ. Թագաւորութիւնը, ԺԲ.--ԺԴ. դար» ցուցահանդէսը, որու որպէս ներածական բաժին գիտական ժողով մըն ալ տեղի կ'ունենար այս օրերս Փուաթիէ (այս առընչութեամբ «Յառաջ»ի Սեպտեմբեր 28-ի թիւին մէջ հարցազրոյց մը լոյս տեսաւ Արմէն Մութաֆեանի հետ):

Այս ցուցահանդէսին պաշտօնական բացումը կ'ընեն -- յատուկ հրաւիրեալներու շատ սեղմ շրջանակի մը մէջ -- Ֆրանսայի եւ Հայաստանի Հանրապետութիւններու նախագահները՝ Ֆ. Միթերան եւ Լ. Տէր-Պետրոսեան: Ներկայ կ'ըլլան նաեւ Մշակոյթի Նախարար՝ Ժ. Թուպոն, Կիպրոսի Մշակոյթի նախարարը եւ այլ պաշտօնական անձնաւորութիւններ:

Այս առթիւ, Փարիզ կը ժամանէ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՁՄԵՌ 93/94 ԾՐԱԳԻՐ

Հինգշաբթի, Հոկտ. 21-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ հանդիպում մը Հայաստանի փոխ -- նախագահ՝ Գագիկ Յարութիւնեանի, Մանուշակ Պետրոսեանի հետ (տես՝ «Յառաջ», Հոկտեմբեր 16 / 17) որոնք որպէս պատասխանատուներ «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի, նոյն օրը ժամանած էին Երեւանէն: Ինչպէս յատուկ հաղորդագրութեամբ («Յառաջ», Հոկտեմբեր 16 -- 17) բացատրուած էր, Հիմնադրամի մէջէն անհրաժեշտ է եւ մանաւանդ սախպողակա՛ն ՆՈՐ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐ ՀԱՅԹՆԵԼ -- ՆԱԽՔԱՆ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 15 -- ՁՈՒՏ ԱՅՍ ԾՐԱԳՐԻՆ ՀԱՄԱՐ որպէսզի Հայաստանի ժողովուրդը անցեալ տարուան ողբերգական պայմաններուն մէջ չդիմագրաւէ 93 / 94 ձմեռը:

Նախքան քիչ մը աւելի մանրամասնօրէն անդրադառնալը վերոյիշեալ հանդիպումին, այս կարճ արձագանգով ուզեցինք ժամանակ շահիլ, քանի Նոյեմբեր 15-ը քանի մը օրէն է, իսկ ձմեռը ծրագիր ալ չի կրնար ըլլալ այլեւս, քանի հոս է:

FONDS ARMENIEN DE FRANCE
(*Programme HIVER*)
BANQUE NATIONALE DE PARIS
Accnt N° 017584/72 (FF)
N° 190002/62 (USD)
Banque Nationale de Paris,
Agence Centrale
16, bd. des Italiens, 75009 Paris, France.

ԼՈՒՍԻՆԵԱՆՆԵՐՈՒ ԲՆԱՇԽԱՐՀԻՆ ՄԷՋ

ՓՈՒԱԹԻԷ. - («Յառաջ»). --

Փուաթիէի գիտաժողովին Բ. օրուան (Հոկտեմբեր 21) աւարտին, մասնակիցներ ու ներկաներու մեծամասնութիւնը մեկնեցան Լիւզինեան գիւղը (2800 բնակիչ) ուր քաղաքապետարանի սրահին մէջ բացումը կատարուեցաւ Լուսինեաններու մասին պատրաստուած ցուցահանդէսին: Հոն քարտէսներու, լուսանկարներու, պատմական փաստաթուղթերու զունաւոր վերարտադրութիւններով ու համառօտ տեղեկատուութեամբ պատմուած է տոհմին ծագումը, Կիպրոսի գահակալութեան, ապա Կիլիկիոյ շրջանը:

Քաղաքապետը Պ. Հիւկէ բարի գալուստի խօսքով ողջունեց հիւրերը, Փուաթիէի համալսարանի դասախօս, տեղացիներուն համար իրենց յիշողութիւնը հարըստացնելու առիթ նկատելով ցուցահանդէսը: Իրեն յաջորդեց «Լէ Լիւզինեան է Մելիւզին» կազմակերպութեան նախագահ Պ. Տրնիզօ որ ներկայացուց իրենց գործունէութիւնն ու նպատակը որ կ'ամփոփուէր Լուսինեաններու մոռցուած կամ անգիտացուած պատմութիւնը վերակենդանացնելու մէջ: Գիւղը նկատեց ան քառուղի մը ուր առասպելն ու պատմութիւնը զիրար կը խաչաձեւէին:

Երեկոյթը փակուեցաւ պատուասիրութեամբ մը որուն ընթացքին հրամցուեցան տեղւոյն յատուկ խմորեղէններ:

Ա. Թ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ կացութիւնը, ընդհ. գիծերու մէջ, անփոփոխ կը մնար: Իրականութեան չեն համապատասխաներ ֆրանսական թերթերու այն լուրերը ըստ որոնց ռուս, հայ զօրք մտած է Վրաստան: Ռուս այն զօրքերը որոնք կը տեղափոխուէին ապահովելու համար Պոթի -- Թիֆլիս երկաթուղիին անցքը, այն ուժերն են որոնք արդէն Վրաստան կը գտնուէին: Հայկական ուժ չէ մտած, ըստ Հոկտեմբեր 22-ի առաւօտեան Երեւանէն առած մեր լուրերուն, ինչ որ կը հերքէ «Մոնտ»ի լուրը (Bataillon arménien): Երեւան դեռ կը շարունակէր քննարկել Շեւարնածէի դիմումը, որու Մոսկուա իսկ յստակ պատասխան չէր տուած տակաւին: «Քոթիտիէն տը Փարի» այլ լուր մը կուտար այս առընչութեամբ (Հոկտեմբեր 22), հաղորդելով որ Միացեալ -- Նահանգները առաջարկած են որպէս դէտ, մասնակցիլ Վրաստանի բանակցութիւններուն եւ թէ Գլինթըն նամակով մը իր զօրակցութիւնը յայտնած է Շեւարնածէի զոր Ռաւշինկթըն հրաւիրած է: Գլինթըն չեշտած է նամակին մէջ. -- «Մօտէն կը հետեւիմ ձեր երկիրը տեղի ունեցող ողբերգական դէպքերուն եւ կ'ուզեմ իմ ամբողջական եւ տեւական նեցուկին ապահովութիւնը տալ ձեր ղեկավարութեան» (առանց սինիզմի, կարելի է ըսել թէ Շեւարնածէ այնքան ալ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՎԱՂԸ ՁՄԵՌ Է

Հայաստանի ժողովուրդը կարելի չափով ձմրան սարսափէն փրկելու մտահոգութեամբ Սփիւռքը զօրաշարժի ենթարկելու ջանքերը բազմապատկուած են վերջերս. «Հայաստան» հիմնադրամին տեղական մարմինները այս նպատակով երեկոյթներ կը կազմակերպեն Ֆրանսայի հայաշատ կեդրոններուն մէջ ու մամուլի կոչեր ձմեռնային ծրագիրներու մասնակցութեան հրաւէր կ'ուղղեն: Անկախ այն խնդիրէն թէ բարեսիրական արդէն յոգնած տրամադրութիւններէ ակնկալուածը ի՞նչ չափով նկատառելի մասնակցութիւն կրնայ բերել նման լուրջ հարցի մը որ ամբողջ երկրի մը կ'առընչուի, շատերու մտքին կը ներկայանան հետեւեալ հարցումները. վերոյիշեալ միջոցները տեղի կ'ունենան Հոկտեմբերի վերջին տասնօրեակին, երբ արդէն սկսած է ձմեռը Հայաստանի կարգ մը շրջաններուն մէջ. ո՞ր օրուան համար են նախատեսուած քայլերը, երբ շրջափակման ու պատերազմական պայմաններուն մէջ ծանօթ է թէ որքա՛ն դժուար է վառելանիւթ բերել, ամբարել, բաշխել եւայլն: Կարելի չէ՞ր աւելի կանուխ ունենալ այս մտահոգութիւնները, որոշ չափով մըն ալ դեղչելով ցուրտին ճիրաններուն դէմ առանձին ու անօգ ձգուած բազմութիւններու արդար խուճապը:

«Ազգ»ի Հոկտեմբեր 13–ի թիւին մէջ հարցին մասնակի մօտեցում մը կատարած է Գիւմրիի թղթակիցը՝ Գեղամ Մկրտըչեան: Ծանօթ է որ Գիւմրին երկրին այն շրջաններէն է ուր ձմեռը ամենայն խստութեամբ կը տեւէ 120 – 130 օր: Մինչդեռ տեղական իշխանութեան գործելակերպը, ինչպէս կը յայտնուի Գ. Մկրտըչեանի տողերէն, կատարելապէս անգիտանալ կը թուի ամէնէն աւելի իրենց ծանօթ այս պարագաները: Գրութեան նախաբանի տողերուն մէջ կ'ըսուի թէ «քաղխորհրդի դեռ Յուլիսի 15–ին բացուած չորրորդ նստաշրջանի ցարդ ութ անգամ հրաւիրուած նիստերից որոնց օրակարգում նաեւ այլ կարեւոր հարցեր են գրուած, միայն մէկ նիստ է մինչեւ պայմանաւորուած ժամը կայացել (առանց ընդմիջման), երկու նիստ ընթացել են մինչեւ ընդմիջում, որից յետոյ չեն շարունակուել, իսկ մնացած հինգը բնաւ չեն կայացել: Պատճառը քուորումի բացակայութիւնն է: Նստաշրջանի աշխատանքը վերսկսելու Սեպտեմբեր 8-ի հերթական անյաջող փորձից յետոյ այն կրկին անորոշ ժամանակով յետաձգուել է»:

Գումարուած նիստերու ընթացքին որոշուած է որ քաղաքը իր միջոցներով ամբարէ 40 հազար թոն քարածուխ որուն փոխարժէքը – 1 միլիառ 800 միլիոն ռուբլի – կառավարութիւնը Ռուսաստանին պիտի փոխանցէր ու հրաժարեցաւ, պատճառաբանելով Ռուսաստանի մէջ դրամական փոփոխութեան բարդութեամբ եւ հարցը փակուած է: Այս պայմաններով Գիւմրիցիներու յոյսը կը մնայ 14 հազար խորանարդ մեթր տեղական փայտին. յոյսի մակարդակին վրայ է նաեւ խոստացուած 20 հազար թոն մազութով, որուն առայժմ միայն 3250 թոնը հասած ու մթերուած է, քաղաքը մասնակի կերպով տաքցընելու հեռանկարը: Մասնակի ջեռուցումի ծրագիրը կ'ընդգրկէ Նորակառոյց «Անի» թաղամասը, ուր 4.500 ընտանիք բնակարան ստացած է ու քաղաքին չորս մը հիւանդանոցները, դպրոցական շէնքերը:

Քաղաքը ուր 50 հազարէն աւելի ընտանիք կ'ապրի, ջերմութիւն կը յուսայ նաեւ ածուխի փոշիի եւ փայտի թեփի համադրումով շինուած տեղական վառելանիւթէն որուն պատրաստութեան լծուած են կարգ մը ձեռնարկութիւններ, սակայն ժողովուրդը ոչ մէկ լուսաբանութիւն ստացած է անոնց որակին, արտադրութեան կարելի ծաւալին, բաշխումի չափերուն եւայլն մասին:

Քաղաքին մէջ ուր Յունուարի միջին ջերմաստիճանը – 10.5 է եւ նուազագոյնը – 41, յայտնի չէ թէ որքան հեղուկ վառելանիւթ տալու ծրագիր կայ: Միայն որպէս օգնութիւն հասած 3800 նաւթի վառարաններու տէրերուն հարիւրական լիթր նաւթ պիտի տրուի, ինչ որ օրական մէկ լիթր կը նշանակէ: Նախապատրաստական այսքան թերի տուեալներու եւ անորոշութեան վրայ պէտք է աւելցնել նաեւ այն պարագան որ «հազարաւոր ընտանիքներ խստաշունչ ձմեռն անցկացնելու են թիթեղեայ տնակներում»:

Եթէ քաղաքային խորհուրդը ու կառավարութիւնը չյաջողին անկարելին կարելի դարձնել ու աղէտի գօտիին գոնէ նուազագոյն պայմաններ ապահովել – 10.5 աստիճան օդին չսառելու համար, կացութիւնը անցեալ տարուընէ ալ աւելի գէշ պիտի ըլլայ. որովհետեւ «եթէ անցած դաժան ձմրանը գոնէ կային ծառեր, որոնց թէկուզ անթոյլատրելի սպանդը փրկեց շատերին, իսկ ոմանք էլ նախորդ տարիներից դեռ վառելու ինչ – որ բան ունէին պահած, ապա այս տարի ոչ մէկը կայ, ոչ միւսը...»:

Պարզուած այս պայմաններէն ետք, կարծէք այնքան ալ արհամարհելի չի թըւիր Սփիւռքի բարեսիրական տրամադրութիւնները գործի մղելու ջանքը. մանաւանդ եթէ լուսանցքային հանգամանքով մը չմնայ ան եւ մարդին պատասխանատուները, հոս ու հոն, յաջողին գործել իրենց մորթին վրայ զգալով միջին – 10.5 աստիճանի ջերմութեամբ 120 – 130 օրերու անապրելի երկարութիւնը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Ագրած Եւ Չագրած Կեանք

Թաքսին արագութեամբ սահում էր Փարիզի նեղ փողոցներով: Ինձ այնպէս էր թւում, թէ մտնում եմ մի քաղաք, ուր եղել եմ բազում այլ անգամներ, ուր թողել եմ յուշեր, աչքեր, խնդութիւններ: Մէկը միւսի ետեւից պատկերներ էին գալիս աչքիս առջեւ, չքանում, կրկին գալիս, կրկին չքանում: Ո՞րն է, Աստուած իմ, իրականը. ա՞յն կեանքը, որին շօշափում ես, թէ այն, որ կառուցում ես քեզ համար գրքերով, կտաւներով, երաժըշտութեամբ ... Թաքսին սահում էր արագօրէն ու իմ միտքը էլ աւելի էր աճապարում վերապրելու մի ամբողջ անցեալ, որը ունեցել եմ եւ չեմ ունեցել, եղել է ու չի եղել:

Հօգեբանական շփոթս երկար չտեւեց, քանի որ թաքսու հեւքը դադարեց եւ ես այժմ պարտաւոր էի իջնել մայթ ու վերադառնալ շօշափելիին: Վեր բարձրացայ նեղ սանդուխքներով ու գտայ Լոս – Անճըլըսում ծանօթացած իմ ֆրանսուհի բարեկամուհուս՝ Սարային: Սարան ինձ երազ թւաց: Զգացի, որ լիովին չեմ վերադարձել շօշափելիին: Հաւանաբար այդ իմ զգացումը փոխանցուեց նաեւ նրան, քանի որ մեր մէջ մի անսովոր լռութիւն տիրեց ու թւաց, թէ մենք նայում ենք իրար հեռաւոր տարածութիւնից: Սարա սուրճ պատրաստեց ինձ համար եւ առաջարկեց, որ հանգստանամ:

Ես միշտ հաւատացել եմ, աւելի ճիշդ, պարտադրել եմ ինձ հաւատալ, որ նուիրուած իրապաշտ եմ եւ ինձ վաղուց չեն գրաւում վիպապաշտական սին զգացմունքները: Եւ ահա, այս տարօրինակ քաղաքում ես խառնել էի վէպն ու իրականութիւնը: Դուրս ելայ, իջայ փողոց եւ քայլեցի: Երկար քայլեցի: Բազում, մէկը միւսի ետեւից բացուող սրճարաններ ի մէջ ծանօթ դէմքեր էի փնտռում, ծանօթ ձայներ: Ամէնից շատ փնտռում էի Ռաւիկին: Ռաւիկը իմ սէրն էր, երբ ես հազիւ տասնինը տարեկան էի, իսկ նա՝ գուցէ երեսունհինգ: Ես ապրում էի եօթանասունական թուականների մէջ, իսկ նա՝ երեսունական: Բայց նա իմ սէրն էր: Ահա այս փողոցներով էր քայլում նա շարունակ, ահա այս փողոցներով էի քայլում ես իր հետ, օր ու գիշեր: Նոյնիսկ նրա հետ, քաղաքի այս սրճարաններում յաճախ քալվատոս էի ըմպում: Ինձ հարցնում էին, թէ արդեօ՞ք սիրած տղայ ունեմ: Պատասխանում էի՝ այո ու ժպտում էի չարաճճիօրէն: Իմ սիրածին Ռըմարքն էր ստեղծել եւ՛ ստեղծել դրա ինձ համար: Շուտով պատերազմ սկսուեց՝ երկրորդ համաշխարհայինը, եւ այդպէս էլ չիմացայ, թէ ինչ պատահեց Ռաւիկին, որի համար երկար տառապեցի: Իսկ հիմա տարիներ անց կրկին փնտռում էի նրան: Որոշեցի քայլելով հասնել «Յաղթական Կամարին»: Ռաւիկն այնտեղ էր լինում յաճախ: Գուցէ այնտեղ գտնեմ նրա հետքերը: Սա ի՞նչ բան է: Եթէ ուրիշն ինձ ա՛յս տեսակ անհիմն բաներ ասէր, ես պիտի մեծամըտօրէն քմծիծաղէի նրա վրայ: Իսկ ահա ես կառչել էի իմ երազին ու այդ երազի հետքերն էի փնտռում:

Թերեւս տրամադրութիւնը իր հզօր ուժով սկսեց յաղթել ինձ, որովհետեւ «Յաղթական Կամար»ի մօտ ես ապրեցի մռայլ մի հիասթափութիւն: Ինձ սկսեց տիրել մի զգացում, որն առաւել նման էր մաղձի ու բարկութեան: Զգացի, որ մի ամբողջ կեանք ապրել եմ այնպիսի մի տեղ, որին չեմ պատկանել: Զգացի, որ մի ամբողջ կեանք կարօտել եմ Փարիզին ու չեմ հասկացել այդ: Իսկ հիմա այլեւս այն չէ: Հիմա ես լոկ այցելու եմ, Փարիզին սիրահար միլիոնաւոր այցելուներից մէկը: Փարիզի հոգն էլ չէ հիմա թէ ով է իր ուսերը մաշում: Նա շատ է վայելել ու տառապել՝ միաժամանակ: Գեղեցիկ հոմանուհու պէս նա շատ է սիրուել՝ թաքուն ու բացայայտ: Նա ինձ հիմա բոլորովին չի էլ նկատում:

Առաջին գիշերն անցկացրեցի մի տեսակ մղձաւանջային վիճակում: Յաջորդ օրը սրտատրոփ դէպի այն շրջանը գնացի, ուր ժամանակին հաւաքւում էին Սէզանը, Վան Գոկը, Գօկէնը, Զօլան եւ ուրիշ շատ արուեստագէտներ ու լուսացընում էին բազում գիշերներ՝ երբեմն ես էլ իրենց հետ: Որքան էի կարօտել այդ վայրերին, որքան էի զգում այդ վայրերում ապրելու պահանջը: Այժմ արդէն ուշ էր: Ճակատագիրն այլ կերպ էր տնօրինել իմ կեանքը: Ու ես պարտաւոր էի հաշտուել դրա հետ: Ես վաղուց յոգնել էի շօշափելիի տառապանքից եւ երազայինը չէի ցանկանում: Թափառում էի տեղից տեղ ու չէի գտնում իմ տեղը:

Անցել էր մէկ ու կէս ամիս: Կրկին անգամ թաքսին սահում էր նոյն նեղլիկ փողոցներով եւ թափուող անձրեւի հետ արտասւում էր նաեւ իր սիրտը: Իմ ետեւում թողնում էի մի ամբողջ կեանք, որ չէի ապրել, բայց որն այնպէս շատ էր ապրեցրել ինձ: Մի չապրած կեանք, որն անհունօրէն սիրելի էր ինձ ու հարազատ, մի չապրած կեանք, որը ձեւաւորել էր իմ «ես»ը եւ որից այլեւս հեռանալ չէի կարող:

ԱՆԱՀԻՏ ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Լոս - Անճըլըս

LIVRES REÇUS

HISTOIRE DES L'ARMENIE

par *MOÏSE DE KHORENE*

Nouvelle traduction de l'arménien classique

par Annie et Jean-Pierre MAHÉ (d'après Victor Langlois) avec une introduction et des notes.

Ed. *nrf* «L'aube des Peuples», Gallimard, Paris 1993.

ՆՇՄԱՐՆԵՐ

ՄԵՐ ԳԱՂՈՒԹԸ ՆԱՀԱՆՋԻ՞ ՄԷՋ Է

Պէյրութի «Արարատ» օրաթերթը (պաշտօնաթերթ Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան) Սեպտեմբեր 28–ի իր թիւին մէջ լոյս ընծայած է այս «նշմարք» որ շատ տխուր պատկեր մը կը պարզէ Սփիւռքահայութեան երբեմնի ամէնէն կարեւոր օճախին ներկային:

1945–ին մեր գաղութի թիւը 150 հազարի կը հասնէր:

1993–ին 70 հազար է, կ'ըսուի:

1975–ին 60 հայ վարժարաններ կային:

1993–ին 30–ի իջած է անոնց թիւը:

1975–ին մակարդակ սկսած էր նուաճել գաղութը տնտեսական թէ մշակութային մարզերէ ներս: Գնահատելի միջին մը՝ ալ՝ արուեստի մարզէն:

Անցնող տարիներուն 25–է աւելի հայ մտաւորականներ մեկնեցան Միացեալ Նահանգներ եւ Գանատա: Ասոնց մէջ էին՝ բժիշկներ, ուսուցիչներ, բեմադիրներ, արուեստագէտներ, խմբագիրներ, գրողներ:

1993–ին երբ աչքի առջեւ ունենանք մեր 3 օրաթերթերը, 2 պարբերականները, քննարկենք յօդուածներու որակը, քննենք նոր ստորագրութիւնները, ապա կը հաստատենք, որ նկատելի համեմատութիւն կը կազմեն արտատպուած յօդուածները, իսկ խորացուած աշխատակցութիւնները՝ սակաւ:

Մեր երկրորդական վարժարաններէն ներս միայն 3 պահ հայերէն եւ 2 պահ ալ պատմութիւն կը դասաւանդուին: Պաքալօրէայի նուաճումով շատ ծնողքներու եւ ուսանողներու համար առաջին մտահոգութիւն կը կազմէ:

«Քանի՞ հոգի յաջողեցան այդ քննութեան, տուեալ դպրոցէն ներս...» այս է չափանիշ եւ կշիռ տուողը, դժբախտաբար:

Մեր գաղութը 1975–էն 1990 աննախընթաց տագնապներէ անցաւ: Հիմա հարց է, թէ պիտի կարենա՞յ իր «վերականգնումը ապահովել», առաջքը առնել նոր արտագաղթի, եւ հինգ տարի ետք ներգաղթի կենսական նշանակութիւնը չփոխէ՝ խրճիթներէն մինչեւ Երեւան:

Մեր գաղութը իր մնացեալ մտաւորական եւ կուսակցական ուժերով պէտք է գնահատուի իր մղած գոյակռիւին եւ Արցախի ու Հայաստանի ծանր դրութեան վերջ տալու գծով տարած բարոյական թէ նիւթական նուիրուածութեան համար:

Պատմութիւնը ցոյց տուաւ, որ առանձին, կղզիացած, մասնակի կամ կողմնակի աշխատանքները ինչպէս Հայոց գոյակռիւի՝ նոյնպէս ալ Հայ Դատի ծանօթացման եւ հետապնդման աշխատանքներուն մէջ պէտք եղած տեղը չեն կրնար հասցնել մեզ: Կարիքը ունինք բոլոր հայ հոսանքներուն միացեալ աշխատանքներուն՝ երկրէն ներս թէ դուրս:

Երկրի զօրացումը գլխաւոր նպատակը, իսկ Երկրով Հայ Դատի հետապնդումը միակ հնարաւոր ճամբան է:

Արցախի հարցը մեր կենսունակ ազգ մը ըլլալը փաստեց ամբողջ աշխարհին առջեւ:

Ինչքա՛ն կազմակերպուած աշխատանքի, ինչքա՛ն հայ մտաւորականութեան նուիրումին պէտք ունի ազգը: Մեր առջեւ եղած նոր դժուարութիւնները կրնանք յաղթահարել հաւաքական ուժով եւ լուծման յստակ հեռանկարով: Զօրացնենք մեր պետութիւնը ձեռք ձեռքի տուած:

Թշնամին արթուն է, բայց Հայն ալ քնացած չէ եւ իր իրաւունքը պիտի ձեռք բերէ ուշ կամ կանուխ:

Հ. Գ.

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊՈԼՍՈՅ Էսաեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 9-ին, նախաձեռնութեամբ Սանուց Միութեան հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է նուիրուած Թարգմանչաց տօնին, հովանաւորութեամբ Գարեգին Պատրիարքի: Հանդիսութիւնը վարած է Ալիս Թիւթիւնճեան: Այս առթիւ ներկայացուած է Տիկին Սիրվարդ Գարամանուկեանի կողմէ յօրինուած կտոր մը, ներշնչուած Սիամանթոյի Մեսրոպ Մաշտոցէն, մինչ պարիթոն Տիրան Լոքմակէօզեան կ՚երգէր Սուրբին աղօթքը: Բեմադրութիւնը կատարած էր Հերման Օղինեան: Խօսք առած է Էսաեանի ուսուցիչներէն՝ Կարպիս Խորասանճեան: Ելոյթ ունեցած են նաեւ Էսաեանի աշակերտները: Օրուան երկու գլխաւոր բանախօսներն էին Վարդ Շիկահեր եւ Ռոպէր Հատտէճեան: Հանդիսութեան հուսկ բանքը արտասանած է Գարեգին Պատրիարք: Նոյն օրը, կրօնական արարողութիւն մըն ալ տեղի ունեցած է Ֆէրիգիւղի Եկեղեցին:

❦

ՖԷՐԻԳԻՒՂԻ Ս. Վարդանանց Եկեղեցւոյ յարակից սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 11-ին, նախաձեռնութեամբ Կրօնական ժողովի ատենապետ՝ Մեսրոպ Արք. ի խորհրդակցական հանդիպում մը տեղի ունեցած է Սանուց Միութիւններու ներկայացուցիչներու եւ մատուռականներու միջեւ, որու նպատակը եղած է քննել թէ գալ տարի յիշատակելի ի՞նչ ոգեկոչումներ եւ յոբելենական հանդիսութիւններ կարելի է ունենալ: Սանուց Միութեանց ներկայացուցիչներու կողքին, մասնակցած են Զահրատ, Խրախունի, Հատտէճեան, Ե. Կոպէլեան, Գ. Բամպուքճեան եւ ուրիշներ: Օգտակար խորհրդածութիւններ եղած են եւ ծրագրեր ալ կազմուած, ինչպէս՝ Նարոյեան Պատրիարքի մահուան 50-ամեակ, Թումանեանի, Շանթի եւ Ե. Օտեանի ծննդեան 125-ամեակ եւ Մատթէոս Զարիֆեանի ծննդեան 100-ամեակ:

❦

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Հայ Ակումբի հանդիսասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 10-ին, աւելի քան 1200 հոգիի ներկայութեամբ, տօնուած է «Համազգային»ի արեւմտեան Ամերիկայի շրջանի հիմնադրութեան 25-ամեակը: Կազմակերպիչ յանձնախումբին անունով, հանդիսութիւնը վարած է Յասմիկ Թաչճեան: Գործադրուած է գեղարուեստական ճոխ յայտագիր մը երգերով, պարերով եւ թատերական ներկայացումներով: Մէջընդմէջ եղած են ողջոյնի խօսքեր: Լոս-Անճըլըսի «Մայր» մասնաճիւղի խօսքը փոխանցած է Յակոբ Օվայեան: Յանուն Հ. Յ. Դ. արեւմտեան Ամերիկայի կեդր. Կոմիտէի խօսք առած է Շաւլ Լուսարարեան: Յայտագրին Բ. բաժինը սկսած է «Մայր» մասնաճիւղի հիմնադիր՝ Քրիստափոր Բագրատունիի ելոյթով: Համազգայինի արեւմտեան Ամերիկայի Շրջ. վարչութեան կողմէ շնորհաւորանքի եւ շնորհակալութեան խօսքեր արտասանած է վարչութեան ատենապետ՝ Հրաչ Սիմոնեան, որու խօսքին աւարտին յուշանուէրներ բաժնուած են: Ապա, խօսելու կարգը եկած է Համազգայինի կեդր. վարչութեան կողմէ Գուրգէն Գասապեանի: Յայտագրի աւարտին հուսկ բանքը արտասանած է Տաթեւ Արք. Սարգիսեան:

❦

ՊՈՒՐՃ ՀԱՄՈՒՏԻ (Պէյրութ) Հայ Կաթողիկէ Յովհ. Պօղոսեան սրահին մէջ, Հոկտեմբերի առաջին օրերուն, երեք յաջորդական երգահանդէսներ տուած են Ռուբէն Հախվերտեան (Երեւանցի) եւ Վիգէն Դարբինեան: Յայտագրին մեծ մասը սահմանուած էր Ռուբէն Հախվերտեան – բանաստեղծ, երգիչ, երաժիշտ – որու իւրայատուկ մեկնաբանութիւնները ջերմ ընդունելութիւն գտած են:

❦

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ «Կարապետեան» սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 4-ին, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. «Գարեգին Նժդեհ» կոմիտէութեան դասախօսութիւն մը տուած է Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի ներկայացուցիչ՝ Վարդան Յակոբեան: Երեկոյթին բացումը կատարած է Վահագն Տէմիրճեան: Դասախօսը, որուն հրապարակային ելոյթներէն վերջինն էր, պարզած է Արցախի հնդամեայ ազատագրական շարժումը եւ Հայաստանի տնտեսական ու քաղաքական պատկերը:

❦

ՍԱՆ-ՖՐԱՆՍԻՍՔՈՅԻ Հայ Կեդրոնի «Սարոյեան» սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 15-ին, հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է, որու ընթացքին խօսած է Հայաստանի Արտաքին նախկին նախարար՝ Րաֆֆի Յովհաննէսեան: Բացումը կատարած է Մուշեղ Անտոնեան եւ ներկայացուցած է դասախօսը: Րաֆֆի Յովհաննէսեան մանրամասն ներկայացուցած է արցախեան մարտնչումները եւ Հայաստանի ներկայ վիճակը: Դասախօսութեան աւարտին տեղի ունեցած է հարցում-պատասխանի բաժին մը:

❦

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտեմբեր 8-ին, հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է նուիրուած Թարգմանչաց տօնին որուն մասնակցած են ՀՕՄ-ի ամէնօրեայ վարժարաններու Պապայեան մանկապարտէզի, Գոլըեան նախակրթարանի եւ միջնակարգի աշակերտները:

❦

ՓԼՈՎՏԻՒԻ մէջ (Պուլկարիա), Հոկտեմբեր 2-ին, ոգեւորութեամբ տօնուած է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի 75-ամեակը: Հայոց Եկեղեցւոյ բակին մէջ հաւաքուած էին 170-է աւելի հայ սկաուտներ՝ Փլովտիւէն, Սոֆիայէն, Վառնայէն, Ռուսէէն եւ Փազարճիքէն: Բացման խօսքը արտասանած է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Փլովտիւի վարչութեան փոխ-նախագահ՝ Թորոս Տոնիկեան, ապա, միութեան վեթերան՝ Տիգրան Պարտիզպանեան պատմած է իր յուշերը, ոգեկոչելով միութեան հիմնադրութիւնը Պուլկարիոյ մէջ: Ողջոյնի խօսքերով ելոյթ ունեցած են Հ.Մ.Ը.Մ.-ի, ՀՕՄ-ի եւ այլ ներկայացուցիչներ: Հանդէսը շարունակուած է գեղարուեստական բաժինով: Աւարտին, Հ. Մ. Ը. Մ.-ի Փլովտիւի վարչութեան նախագահը՝ Ագատ Յովսէփեան խօսք առնելով պարզած է միութեան նշանակութիւնը եւ շնորհակալութիւն յայտնած անոնց որոնք նուէրներով զօրավիգ են Հ. Մ. Ը. Մ.-ի:

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

-5-

ԻՆՔՆԱՃԱՆԱՉՈՒՄ

Հարուստ թաղի մէջ մեծ տուն կը գնեմ,
երեք ինքնաշարժ, մէկ սպասաւոր. –
պատշաճութիւնը յարգել կը փորձեմ:
Օրինասէր, ընտանեսէր ցեղի
զաւակ եմ:

Ծոխ սեղաններով կերուխում կ՚ընեմ:
Ամէն առիթով խնջոյք կը սարքեմ՝
հայկական պարով, ազգային երգով:
Հիւրասէր եւ հայրենասէր ցեղի
զաւակ եմ:

Հայ եկեղեցիի սիւներէն մին եմ,
Ծնունդին – Զատկին մէկ մոմ
կը վառեմ,
Կը խաչակնքեմ խորին հաւատքով:
Աւանդապաշտ, քրիստոնեայ ցեղի
զաւակ եմ:

Տարին մի - քանի տոմսակ կը գնեմ
պարահանդէսի եւ հացկերոյթի:
Այդ ձեռնարկները կը քաջալերեմ:
Իր մշակոյթը պահպանող ցեղի
զաւակ եմ:

Բարեսիրական թէ այլ պատճառով
հանգանակութեան՝ ես հակառակ եմ,
բայց հաւաքուածին հաշիւը կ՚ուզեմ:
Սկզբունքի տէր եւ բծախնդիր ցեղի
զաւակ եմ:

Ահա թէ ինչո՞ւ ինձմով հպարտ եմ
Եւ խրոխտաբար անվերջ կը կրկնեմ. –

«Հայ եմ ես, հայ եմ ես,
սարսափեցէ՛ք իմ դէմքէս»...

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԷՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԺՊԻՏ

●

Մի քեաւառեցի մտնում է Աշտարակի չուկան եւ տեսնելով, որ մի մարդ օղի է վաճառում, դիմում է նրան.

– Այ մարդ, էսի որ ծախում ես, ըստուց լաւ բա՞ն պըտի առնես:

❦

– Քեաւառեցին առաւօտեան պատրաստւում է գնալ աշխատանքի, կինը հարցնում է.

– Էսօր դու տուն կը գա՞ս:

– Որ բերող ըլի՝ կը գամ:

ԶՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊՈՄՊԷՅՈՒՄ (*)

ՓՐՈՖ. ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Նոյեմբերի 7-ին, նախաճաշից յետոյ հրաժեշտ տուինք մեր հիւրանոցին ու աւտոպուս նստեցինք Անի մեկնելու համար: Քաղաքից դուրս գալուց առաջ կարճատեւ կանգ առանք Կարսի պատմութեան թանգարանի առաջ: Յաւօք վաղաժամ է, թանգարանը չենք կարող դիտել: Դրա փոխարէն հաճոյքով դիտում ու լուսանկարում ենք բակի քարեդարանի խառն ու ցրիւ, առանց որեւիցէ համակարգի տեղաւորուած ցուցանմոյշները: Դրանք խոյեր են, տապանաքարեր, խաչքարերի բեկորներ՝ վրաները հայերէն արձանագրութիւնների մասերով: Իսկ ինչ է ցուցադրուած թանգարանում, այդպէս էլ չիմացանք: Մնում էր շարունակել մեր ճանապարհը, անցնելով կայարանամերձ մայրուղին:

Լուսադէմին Կարս հասնելիս չկարողացանք ինչպէս հարկն է տեսնել կայարանի նոր շէնքը, որը հաւանաբար կառուցուել է հնի տեղում: Դրանից հարաւարեւելք գտնուող հարթավայրի վրայ կառուցապատուել է մի ընդարձակ բնակելի շրջան:

Աւտոպուսը ուղղութիւն է վերցնում դէպի արեւելք, դուրս գալիս այն խճուղին, որը տանում է Անի: Անցնում ենք համարեա անմարդաբնակ դարձած արեւմտեան Շիրակի արգաւանդ, հացաբեր դաշտերով, հազուադէպ հանդիպելով խղճուկ տներով անկանոն կառուցապատուած բնակավայրերի: Ահա աջ կողմից մեր տեսադաշտում յառնում է ձիւնապատ մի լեռ. ուղեկիցներիս կարծիքով Արագածը: Ոչ, ասում եմ, դա Ալաջայի լեռն է, Անիին զովասուն օդ ու սառնորակ ջուր մատակարարողը:

Եւս մի բնակավայր եւ աւտոպուսը արգելակում է:

- Էս էլ ձեր Անին, ասում է մեր «Ֆիրմաչ» Յովսէփը եւ հրաւիրում է իջնել աւտոպուսից:

Եթէ այս բնակավայրը Անի գիւղն է, հապա ինչո՞ւ է նա հասել մինչեւ Սմբատեան պարիսպները, չէ՞ որ Ն. Մառի պեղումների տարիներին, դրան մասնակցող բանուորները մի քանի քմ. ճանապարհ էին կտրում մինչեւ հնավայր հասնելը:

Մենք կանգնած ենք Սմբատեան պարիսպների ձախակողմեան հատուածում գտնուող Գայլիձորեան դարպասի առջեւ, այդտեղից էլ պիտի սկսենք մեր էքսկուրսիան:

– Դիտելու համար տրւում է երկու ժամ, նախազգուշացնում է Ֆիրմաչը, ընտապեցէք, չուշանաք: Վերադարձէք այս նոյն տեղը:

Տարիներ շարունակ անլուր կարօտով Ախուրեանի ձախ ափից դիտել եմ Անին, ահա վերջապէս կատարուել է վաղուց փայփայած երազանքս, այն էլ ահա պիտի այդ աննենք հեւիհեւ վազելով մէկ յուշարձանից միւսը, որպէսզի կարողանանք հապճեպ ծանօթանալ հայ ճարտարապետութեան այստեղ գտնուող գոհարներին, այն էլ երեւի մասամբ:

Ես, հայ ճարտարապետութեան պատմաբանս, որ տասնամեակների ընթացքում Անի քաղաքի ու նրա յուշարձանների մասին պատմել եմ իմ ուսանողներին, նոյնիսկ հրատարակել եմ «Անի քաղաքը» գիրքը (1964 թ.), ի՞նչ պիտի ստանամ այդպիսի կարճատեւ այցից: Բայց տուրիստական խմբի կազմում եմ, պիտի հաշտուեմ այդ իրողութեան հետ ու գոհանամ նրանով, որ վերջապէս Անիումն եմ:

Գայլիձորեան դարպասներից ներս անցնելով ուղեկիցներիս խնդրանօք համառօտ պատմում եմ Անիի մասին:

Անի քաղաքը սկսել է առաջանալ նախկինում Շիրակի տէրերին՝ Կամսարական իշխաններին պատկանող ու առաջին անգամ Ե. դարում Եղիշէ պատմիչի կողմից յիշատակուած ամրոցի տեղում: Երբ Հայաստանը տակաւին գտնւում էր արաբական տիրապետութեան տակ, Աշոտ Մսակեր Բագրատունին 783 թ. Անիից դուրս է վանել Արաբների զօրագունդը, այնուհետեւ գնելով Կամսարականներից, դարձրել է Բագրատունիների սեփականութիւն: Սմբատ Ա. Բագրատունի թագաւորը (890-914 թթ.) Երազգաւորում (կամ Շիրակաւանում) հիմնելով իր նստավայրը, նպաստում է նաեւ Անի քաղաքի առաջացմանը, որը յետոյ դառնում է Բագրատունիների գահանիստը:

Հին աշխարհում ու միջնադարում լայնօրէն կիրառուող քաղաքաշինական մի սկզբունքի համաձայն ամրոցը կամ բերդաքաղաքը սովորաբար հիմնադրւում էր բնականօրէն անառիկ տեղում ու այն ըլրացւում պաշտպանական կառույցներով: Տեղընտրութեան առումով Անին լիովին բաւարարում էր այդ պահանջին:

Բարձունքին թառած Կամսարականների բերդի տեղում, այն հիմնովին վերակառուցելով, առաջանում է քաղաքի միջնաբերդը, հանդերձ պարիսպներով շրջապատուած Բագրատունիների պալատական ընդարձակ համալիրի: Միջնաբերդից դէպի հիւսիս, Ախուրեանի եւ Ծաղկոնեաց ձորի միջեւ ընկած նեղ պարանոցի վրայ 10-րդ դարի առաջին կէսին սկսում է առաջանալ բուն քաղաքը: Աշոտ Գ. Բագրատունի թագաւորը 963-964 թթ. կառուցել է տալիս մի ձորից միւսը ձգուած պարիսպները, որոնք իր անունով «Աշոտեան» կոչուեցին: 10-րդ դարի երկրորդ կէսին Անին այնպիսի բուռն զարգացում է ապրում, որ կարիք է զգացւում զգալիօրէն ընդարձակել քաղաքատարածութիւնը, պաշտպանելով այն պաշտպանական մի նոր համակարգով: Դա իրականացուել է Սմբատ Բ. Բագրատունի թագաւորի օրօք (977-990 թթ.) ու «Սմբատեան» անունն է ստացել:

(Շար. 1)

(*) Փրոֆ. Վարազդատ Յարութիւնեանի ուղեգրութեան առաջին մասը (վան) հրատարակուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ Յուլիս 23-էն Օգոստոս 10՝ «Նախնեաց Ոտնահետքերով» խորագրին տակ:

(Շար · Ա · էջէն)

ուրախանալու պատճառ չունի այս նեցուկէն, որ նաեւ տրուած էր իր դրացիին՝ Էլչիպէյի · · ·) ։

Ե · ԱՐԱՖԱԹ պետական ղեկավարի մը շնորհուած պատիւներով է որ ընդունուեցաւ Փարիզ ։ Հանդիսաւոր կերպով հիւրասիրուեցաւ Ելիզէ, ուր Հոկտ · 21-ին ճաշի հիւրն էր Նախագահ Միթերանի ։ Յաջորդ օրն ալ կ'ունենար բազմաթիւ հանդիպումներ պետական թէ քաղաքական անձնաւորութիւններու հետ, բոլոր հոսանքներու ։ Միջազգային հաւաքականութիւնը 14,5 միլիառ Ֆր · խոստացած է «պաղեստինեան ինքնավարութեան» որ պիտի տրուի զանազան ձեւերով՝ նուէր, փոխատուութիւն եւայլն ։ Նուիրատուներու գլուխն է՝ Եւրոպական Համայնապետութիւնը 35 միլիառ Ֆր ·ի խոստումով մը ։ Արաֆաթին կ'ընկերանայ իր երիտասարդ՝ կինը որ ընդունուած է առանձին ալ Տիկին Միթերանի կողմէ ։ Ժամանման օրը, Արաֆաթ կ'իմանար թէ Կազայի մէջ սպաննուած էր «ճամբու իր հին ընկերը» Ասատ Սաֆթաուի, 58 տարեկան ։

ԷՐ -- ՖՐԱՆՍԻ ցամաքի անձնակազմին գործադուլը կը շարունակուէր Հոկտ · 22-ին եւ վախ ալ կար որ շարժումը ծաւալի ։ Ընկերութիւնը կը ջանայ թռիչքներու նուազագոյն թիւ մը ապահովել, մաս մը մեկնումներ կատարելով այլ օդակայաններէ, ինչպէս՝ Օրլէան, Լիլ, Պօվէ եւայլն ։ Այս կացութիւնը առաւելապէս կը խանգարէ այս օրերուն, երբ դպրոցական արձակուրդները պատճառ են բազմաթիւ մեկնումներու ։

ՊՈՒՆՏԸՍՊԱՆՔԸ (Գերմանիոյ Դրամատունը) իջեցնելով տոկոսներու իր երկու գլխաւոր սակերը 5,75%-ի եւ 6,75% կարեւոր ծառայութիւն մը բերաւ Պալատիւրի դրամական քաղաքականութեան եւ Փարիզի սակարանը դրական անմիջական հակազդեցութիւն մը ունեցաւ ։ Նոյնը ըրաւ արդէն 1/4 համեմատութեամբ Ֆրանսայի Դրամատունը ։

ԱՆԱՏՈԼՈՒ մուտքը արգիլուած է Թուրք եւ օտար լրագրողներուն Հոկտեմբեր 19-էն ի վեր ։ ՓՔՔ-ի կեդրոնական հրամանատարներէն մէկը՝ Ճեմիլ Պայըք յայտարարած է · -- «Անոնք որոնք կը մերժեն ենթարկուիլ արգելքին, իրենք եւ իրենց ընտանիքները թիրախներ կը դառնան» ։

ՍԵՐՊԻՈՅ նախագահը՝ Միլոսեվիչ Խորհրդարանը լուծեց եւ երեսփոխանական ընտրութիւններ որոշեց Դեկ · 19-ի համար ։

«ՏԷՎԼԷՃԵԱՆԸ փոքրամասնութեան մէջ չէ, միակն է» ըսած է Շիրաք, անդրադառնալով Անթոնիի քաղաքապետ -- երեսփոխանին ծանօթ -- մերժուած -- տեղեկագրին ։ Իրեն զօրավիգ են Պերնար Քուշնէր եւ Պրիս Լալոնտ ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս · Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները եկեղեցւոյ պայծառութեան համար ծուխար Ագըլխանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի · --

Պր · Արթիւր Օհաննէսեան 1200 Ֆր ·, Պր · Արման Ուզունեան 1000 Ֆր ·, Պր · Կարպիս Ճնկըրեան 1000 Ֆր ·, Լիոնի Ս · Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբը, Լիոնի Բարեգործականի երիտասարդներու խումբը, Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան, Տէր և Տիկին Ռոպէր Տօնիկեան, Տէր եւ Տիկին Փասքալ Ղազարեան, Տէր եւ Տիկին Մօրիս Ղազարեան, Տէր եւ Տիկին Սաեփան Արմինէ Տիւյմէճեան 500-ական Ֆր ·, Տէր եւ Տիկին Ժազ Ալաճի, Տէր եւ Տիկին Տէրքմէնճեան, Տէր եւ Տիկին Պատէմեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Մօղեան, Տէր եւ Տիկին Ժերար Պանօ 200-ական Ֆր ·, Օր · Տ · Տէր -- Պաղտասարեան 150 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Գասպաքճեան, Տէր եւ Տիկին Սամաթալեան, Տէր եւ Տիկին Օնիկ Ասլանեան, Տէր եւ Տիկին Մօրիս Պէնէքեան, Տէր եւ Տիկին Արամ Գասպարեան, Օր · Սիւզան Մամաս, Օր · Մակի Պէնլեան 100-ական Ֆր · ։

LE ROYAUME ARMENIEN DE CILICIE

CHAPELLE DE LA SORBONNE
Place de la Sorbonne
PARIS

EXPOSITION

Du 29 Octobre au 30 Novembre

Tous les jours de 11h à 19h.
(Les Vendredis jusqu'à 22h).

Lyon

COMMUNIQUE

Le Conseil d'Administration de l'Eglise Apostolique Arménienne de Lyon tient à informer la Communauté que l'Ecole quotidienne *Markarian-Papazian*, fondée en 1988, a continué sa progression en ouvrant cette année une classe de CM1 et accueille 106 élèves.

Afin de pallier à l'insuffisance des locaux, le Conseil d'Administration s'est trouvé dans l'obligation de se porter acquéreur d'unterrain de 580 m², jouxtant l'établissement, pour y construire une extension.

Le Conseil d'Administration informe les membres de la Communauté qu'une souscription est ouverte dans ce but, et rappelle qu'avant même son ouverture le montant des dons reçus de la part de 40 donateurs s'élève à 676 500 F.

Nous sommes conscients de l'effort supplémentaire que nous vous demandons alors que l'Arménie a tant besoin de notre aide. Mais la survie de la Diaspora, et donc son efficacité, font de la transmission de la culture à nos enfants une priorité fondamentale.

Vous pouvez adresser vos dons pour la participation au projet d'extension de l'Ecole *Markarian-Papazian*, à l'UNEALE: 40, rue d'Arménie, 69003 Lyon
et en libellant votre chèque à l'ordre de «l'UNEALE: Construction-Terrain-école».

LE CONSEIL D'ADMINISTRATION

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ - ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

նիւթ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ
ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ
դասախօս՝
ՏԻԿԻՆ ԱՆԱՀԻՏ ՅԱԿՈԲԵԱՆ
Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 29, ժամը ճիշդ 20·30-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան Տէմիրճեան սրահին մէջ
17, rue Bleue, 75009 Paris

Մուտքը ազատ է ։

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ ։
Դասախօսութենէն ետք՝ ընթրիք ։
Ծախքերու մասնակցութիւն 100 փրանք ։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION PARIS

Notre école hebdomadaire du samedi après-midi (15h - 18h) a ouvert ses portes depuis le 18 septembre dernier à la MCA 17, rue Bleue, Paris 9e.

Les inscriptions sont encore possibles pour tous les niveaux : maternelle (4 ans) jusqu'aux classes pré-bac et bac. Ces deux dernières classes bénéficient d'un programme scolaire rigoureux et de qualité, enseigné par un professeur confirmé.

Date limite d'inscription: 15 novembre.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի «Տ · Սէրէնկիւլեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Տիկին Վիքթորիա Պենկեանի մահուան առթիւ · -- Տէր եւ Տիկին Սայրին 500 Ֆր ·, Տէր եւ Տիկին Ալթունեան, Տէր եւ Տիկին Ասլանեան 200-ական Ֆր · ։

Կապոյտ Խաչի Շրջ · Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները ի նպաստ Հայաստանի ու Արցախի օգնութեան եւ Կապոյտ Խաչին · -- Պ · Ժորժ Ժունէ 5000 Ֆր ·, Տէր եւ Տիկին Մարիուս Տօնիկեան 1000 Ֆր ·, Պ · Քէհեայեան 750 Ֆր ·, Պ · Սերժ Շարթ, Տիկին Անահիտ Տրէզեան - Տէր-Մինասեան, Տէր եւ Տիկին Մարիուս Տօնիկեան 500-ական Ֆր ·, Տիկին Աչճեան, Տէր եւ Տիկին Իլիատիս 200-ական Ֆր ·, Տիկին Ռուվիլ 100 Ֆր · ։

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Վալանսի Ս · Սահակ եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան կրթական յանձնախումբը չափահասներու համար հայերէն լեզուի դասընթացք կը կազմակերպէ ։ Կը դասաւանդէ գաղութի հոգեւոր հովիւ Նարեկ Ա · Քհնյ · Վարդանեան ։

Դասընթացքը կը սկսի Երկուշաբթի, Հոկտեմբեր 25, ժամը 19·30-ին, Ս · Սահակ եկեղեցւոյ սրահին մէջ (ռիւ տը լա Սեսիլ) ։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «*Sevan*» de Vienne

EXPOSITION

«Art et artisanat arméniens»

Salle des Fêtes de Vienne

du Samedi 30 Octobre
au Lundi 1er Novembre

— Cuivres anciens
— Objets usuels et décoratifs
— Tapis
— Broderies et travaux manuels
— Objets en bois sculpté et obsidienne
— Costume traditionnels
— Instruments de musique
— Bijoux
— Miniatures et tableaux
— Livres
— Art de la table.

Samedi 30 Octobre 14h30 à 18h
Dimanche 31 Octobre 10h à 12h
14h30 à 18h
Lundi 1er Novembre 10h à 12h
14h30 à 18h
—— entrée 10 F. ——

— • —

Spectacle exceptionnel

MUSIQUE, CHANTS, DANSES ET DEFILES DE COSTUMES ARMENIENS

Salle des Fêtes

Dimanche 31 Octobre à 20h30

Troupe de danses «G o r i s» *de Vienne*

20 exécutants garçons et filles, cette jeune troupe créée en 1991, à l'initiative de la MCA et la CBAF compte déjà à son actif plusieurs galas dans la région Rhône - Alpes.

A représenté avec succès le folklore arménien au théâtre antique de Vienne dans le cadre d'Eurofolk en Juillet 1993.

Ensemble instrumental «S p i t a k»

Créé après le séisme de 1988, cet ensemble composé de dix musiciens et une chanteuse sous la direction d'*Agop Boyadjian* nous fait revivre la musique et les chants arméniens grâce aux instruments traditionnels tels que *saz, tar, kamantcha, dehol, duduk, chevi.*

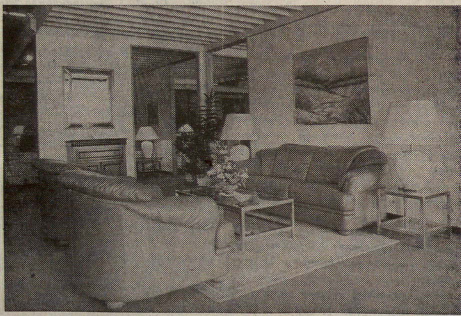
Défilé de costumes arméniens

Aboutissement d'un long travail, Mme *M. Chamirian* nous restitue intégralement les copies fidèles de véritables costumes d'époque alliant finesse et beauté jusque dans les moindres détails.

Trente trois costumes du 9e siècle avant J.C. jusqu'à nos jours.

Dimanche 31 Octobre à 20h30
— entrée 50 F. /
Gratuit pour les moins de 12 ans —

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55835
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 26
MARDI 26 OCTOBRE 1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5.00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.180 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.180

ԷՌ – ՖՐԱՆՍ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՏԵՂԻ ՏՈՒԱՒ

Էռ – Ֆրանսի վերակառուցման ծրագիրը որ չարաթ մըն է «անդառնալի եւ վերջնական» որակուեցաւ ոչ միայն տնօրէնին՝ Պերնար Աթթալիի, այլեւ փոխադրութեան նախարար՝ Պ. Պոսոնի կողմէ, չենած իսկ թաղուեցաւ, վաղնջաւոր նախընթաց մըն ալ ստեղծելով կառավարութեան համար: Այս որոշումին (Հոկտեմբեր 24) առաջին հետեւանքը գործադուլի դադրեցումը չեղաւ այլ՝ տնօրէնին Պ. Աթթալիի անմիջական հրաժարումը: Ծանօթ է որ Էռ – Ֆրանսի ցամաքի անձնակազմին (թեքնիսիէն) գործադուլը, Թուխչքներու պաշտերու ապա՝ օդակայան տանող մայրուղիներու գրաւումը շատ ծանր կացութիւն մը ստեղծած էր եւ շարժումը ոչ միայն չէր մեղմանար, այլեւ օրէ օր կը ծաւալէր եւ արդէն ծայրագոյն աստիճանին պիտի հասնէր Երեքշաբթի, Հոկտեմբեր 26-ին, երբ Էռ – Էնթէր եւ երկինքը ուղեւորները միանային շարժումին: Այս կացութեան դիմաց կառավարութիւնը կրկնեց թէ ոչ մէկ փոփոխութիւն կարելի է ակնկալել, ինչ որ որոշուած է վերջնական բնոյթ ունի: Եւ, յանկարծ, կիրակի իրիկուն, Հոկտեմբեր 24-ին Նախարարը կը յայտարարէր թէ հրաժարած են ծրագրէն, նոր մը պիտի պատրաստուի: Նախարարը իր յայտարարութեան մէջ բսաւ, ի մէջ այլոց. –

– Էռ – Ֆրանսի կացութիւնը ծանր է. ընկերութիւնը, չորս տարուան ընթացքին 10 միլիառ ֆրանք կորսնցուց:

– Շարաթ մըն է, ընկերութեան հետ ֆրանսական տնտեսութեան մէկ մասը անդամալոյծ է: Գործադուլի շարժումին ծաւալը կը բացատրուի պահանջուած ճիգին բաշխումին մէջ, անարդարութեան զգացումով մը:

– Երկխօսութեան բացայայտ բացակայութեամբ մը հաստատութեան ներսը:

– Պէտք է կասեցնել դրամական արիւնահոսութիւնը եւ վերականգնել ընկերութիւնը մինչեւ 1995:

– Անկէ կարգադրել որ աշխատանքի նախատեսուած 4000 ջնջումները ոչ մէկ գործադրկում պատճառեն:

– Նոր եռանդ մը, վստահութիւն մը պէտք ընկերութեան:

– Լայն երկխօսութեան մը ճամբան բանալ:

Երբ անարդարութեան մասին կը խօսի, շատ տրամաբանական կէտ մըն է որ գլխաւոր դժգոհութիւններէն մէկն էր բանթողներուն: Արդարեւ ճիգ կը պահանջուէր թեքնիսիէններէ – ամէնէն ցած աշխատավարձքը 8000 / 9000-ի շուրջ – եւ նոյն ատեն 4,50% յաւելում կը շնորհուէր օդաչուներուն:

Կառավարութեան այս նահանջը վտանգաւոր է, այն տեսակէտով որ նախընթաց մը կը ստեղծէ եւ սենտիքաները որոնք արդէն յաղթանակ կը բացագանչեն, կրնան գործադուլի նոյն շարժումներուն դիմել, այն համոզումով որ իշխանութիւնները տեղի պիտի տան ներկայացուած պահանջներուն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԻՇԷԼ ՌՈՔԱՐ, ձայներու 80,92%-ով Ընկերվարական կուսակցութեան Ա. քարտուղարը ընտրուեցաւ, կուսակցական համագումարի աւարտին, Հոկտեմբեր 23-ին: Դուրժէի այս համագումարը, որու ջերմ ուղերձ մը ղրկած էր նախագահ Միթերան, կոչուած էր նոր շունչ մը տալու կուսակցութեան որ ծանր հարուած մը առած է Մարտի երեսփոխանական ընտրութիւններուն: Ռոքար վճռած է վերականգնել կուսակցութիւնը, պատրաստ է գլուխն անցնելու եւրոպական ընտրութեանց ցանկին, պայմանաւ որ կին եւ այլ թեկնածուներու թիւը հաւասար ըլլայ: Իր ծրագիրն է՝ համախմբել կուսակցութիւնը համախմբելու համար ձախը: Բայց, ցարդ յստակ ծրագիր մը չկայ: Կուսակցութիւնը, այս համագումարին առթիւ, նոր փառերգ մըն ալ որդեգրեց՝ «Ուրիշ աշխարհ մը» զոր յօրինած է Թելեֆոն խումբը, 1984-ին եւ որ կը սկսի սա տողերով. – «Կ'երազէի ուրիշ աշխարհ մը, ուր երկիրը կլոր ըլլար, լուսինը՝ խարտեաշ, ուր կեանքը բեղնաւոր ըլլար», եւայլն:

ԱԼԺԷՐԻ մէջ ողբերգութիւնները իրարու կը յաջորդեն եւ այս անգամ շատ աւելի ծանրակշիռ պատկեր մը կը պարզուի քանի որ առեւանգուած են երեք Ֆրանսացիներ, պաշտօնատար՝ Ֆրանսայի հիւպատոսարանին: Արարքին ոչ ոք տէր եղած էր Հոկտեմբեր 25-ին, իսկ, բայց, բոլորին համար ՖԻՍ-ի (Փրկութեան Իսլամական Ճակատ) գործն ըլլալը ոչ մէկ կասկածի տեղի կուտար: Ալժերացի մըտաւորականներէն զատ (որոնք Ֆրանսա կ'ապաստանին) օտարներն ալ թիրախ են այս ծայրայեղ մահմետականներուն որոնք ուղղակի ասպարէզ կը կարդան Ֆրանսայի եւ ուրիշներու, նպատակ ալ ունենալով բոլորովին կղզիացնել Ալժերիան: Օտարներու դէմ գործուած արարքները դրդապատճառ ունին նաեւ այն գրաքըննութիւնը որ կը տիրէ Ալժերիոյ մէջ եւ որու հետեւանքով ներքին ճակատումները, խլամապաշտներու եւ իշխանութեանց միջեւ, արձագանգ չեն գտներ դուրսը: Մէկ ամսուան ընթացքին, Ֆրանսացիներու այս երկրորդ առեւանգումն է: Առջի օր ալ հինգ օտարականներ առեւանգուած էին եւ քիչ ետք, անոնց դիակները կը գտնուէին: Ալժերիա, շուրջ 70.000 օտարականներ կան, որոնց մէջ 25 հազար Ֆրանսացի:

«ՄԻԼԼԻՅԷԹ»Ի մէկ թղթակիցը՝ Ֆերիթ Տէմիր, առեւանգուած է Թունճելի, որովհետեւ կը շարունակէր իր աշխատանքը անտեսելով ՓՔՔ-ի արգելքը: Միւս կողմէ, հարիւրաւոր բնակիչներ սպաննուած են թրքական ուժերու կողմէ Լիճէ (Տիարպէքիր), ըստ մամուլի քրտական Քիւրտ-ՀԱ գործակալութեան: Լիճէի մէջ նաեւ, սպաննուած է շրջանի զինուորական ոստիկանութեան հրամանատարը՝ զօրավար Պախթիյար Այտըն, Ընդհ. ձեւով վիճակը շատ ծանր է եւ թրքական գրգռութիւններն ալ կը շարունակուին հայկական նեցուկ վերագրելով ՓՔՔ-ի գործողութիւններուն (ԱՍԱԼԱ):

ՊԵԼՖԱՍԹԻ մէջ, ԻՌԱ-ի գործած ռմբափորձը, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 23-ին, ամէնէն ծանրերէն եւ անպատասխանատուներէն մէկն էր: Ահաբեկչական արարքին հետեւանքով 10 մեռեալ կար եւ 57 վիրաւորներ: ԻՌԱ զեկոյցով մը ներողութիւն կը խնդրէր անմեղ զոհերուն համար (մանուկներ, կիներ) բացատրելով թէ կանխահաս պայթումն էր պատճառը, որու հետեւանքով արդէն ռումբ դնող ահաբեկիչն ալ մեռած էր: Ռմբափորձը, կ'ըսէ զեկոյցը, թիրախ ունէր ծայրայեղ բողոքականներու երկյարկանի կեդրոնատեղին: Ուրիշ ռմբափորձ մըն ալ գործուած էր, յաջորդ օրը, Հոկտեմբեր 24-ին, բայց, այս անգամ զոհ չկար:

ՇՎԱՐՆԱՏԷԻ ուժերը հակայարձակման անցած են եւ վերագրաւած երկու կորսնցուցած քաղաքներ՝ Սամտրեդիա եւ Աբաշա: Ռուսական ուժերը այս շրջանը իջան ի պաշտպանութիւն երկաթուղիի գիծին որու շնորհիւ Վրաստան, Հայաստան (ամբողջովին) եւ Ատրբեջան կը պարենաւորուին:

ԼՈՒՍԻՆԵԱՆՆԵՐՈՒ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ ՓԱԿՈՒԵՑԱՒ

Փուաթիէի գիտաժողովին վերջին օրը, Հոկտեմբեր 23-ին, Նստաշրջանին աւարտէն ետք, յեսմիջօրէն յառկացուեցաւ խմբական պտոյտներու մինչեւ ընթրիքի ժամը երբ պաշտօնապէս նշուեցաւ հաւաքոյթին փակումը:

Շրջանի Ս. Սավէն տաճարին տրուած խմբական այցելութենէ մը ետք, մասնակիցներ յատուկ հանրակառքով մը մեկնեցան Լիւզինեան գիւղը, առաջնորդուեցան մայր տաճարը ապա քաղաքապետարան ուր Փուաթիէի Լուսինեաններու համառօտ մէկ ժամանակագրութիւնը ներկայացուեցաւ: Խիստ աննպաստ օդը արդելք ըլլալով Լուսինեաններու դղեակին մնացորդները եւս տեսնելու փափաքին, ներկաները առաջնորդուեցան Լիւզինեանի տօնակատարութիւններու սրահը որ արդէն լեցուն էր տեղացիներով ու շրջանէն հասած բազմութեամբ մը: Պատուոյ սեղանին վրայ տեղ գրաւած էին Լիւզինեանի, Փուաթիէի քաղաքապետները, Շրջ. Խորհուրդին փոխ – Նախագահը որ նաեւ կը ներկայացնէր Ծերակոյտի Նախագահ Ռ. Մոնորին, նոյն Խորհուրդէն ներկայացուցիչներ: Մէկ ժամուան ելոյթով մը, նախ գիտահաւաքին համապարփակ մէկ ներկայացումը կատարեց Փրոֆ. Ժեռար Տէտէեան, շեշտելով յատկապէս անթերի կազմակերպութիւնը ու նիւթերու բացառիկ կարգապահ ընթացքը: Իրեն յաջորդեցին ներկայ պաշտօնական անձնաւորութիւնները իրենց գոհունակութիւնը յայտնելով նման ձեռնարկ մը հիւրընկալած ըլլալու երեւոյթին համար:

Այս ելոյթներու աւարտին, որպէս ծրագրին կեդրոնական դէմք, այս առիթով պատրաստուած տախտակը բանալու հրաւիրուեցաւ Արմէն Մութաֆեան, զայն պատրաստող գեղանկարիչին հետ:

Այդ տախտակին վրայ արձանագրուած էր՝

Lusignan — La ville magique. Cité de la fée Mélusine. Patrie des rois de Chypre, de Jérusalem et d'Arménie.

Պաշտօնական այս մասէն ետք ներկաները հրաւիրուեցան Լիւզինեանի քաղաքապետին կողմէ սարքուած ընթրիքին որուն ընթացքին շնորհակալութեան խօսքերով հանդէս եկան նախ Կիպրոսի դեսպանատան կողմէ Տիկին Ագապի Նասիպեան, ապա Երեւանի Մատենադարանին տնօրէն Պ. Սէն Արեւշատեան:

Այս առիթով Լիւզինեանի քաղաքապետին կողմէ յատկապէս պատրաստուած մետալներ յանձնուեցան Ս. Արեւշատեանի, Ա. Մութաֆեանի եւ Փուաթիէի համալսարանէն Պ. Արինեոնի որ գլխաւոր դէմքը եղած էր գիտաժողովին անսայթաք ընթացքը ապահովող:

Ընդհանուր գոհունակութեան հետ, մեծ էր ցանկութիւնը յառաջիկային եւս նման նշումներու համար համագործակցելու:
Նշումներու համար համագործակցելու:
Յաջորդ առաւօտը Լիւզինեանի ամբողջութեամբ լեցուած մայր Տաճարին մէջ հայկ. ծէսով պատարագ մը տեղի ունեցաւ ձեռամբ Վրէժ Քհնյ. Ներսիսեանի: Երգեցողութիւնները կատարուեցան երգչուհի Արաքս Մանսուրեանի եւ Ռոզին Թաշճեանի կողմէ, երգէոնի ընկերակցութեամբ Արթիւր Ահարոնեանի:

Ա. Թ.

ԽԱԽՏՈՒՄ ՀՐԱԴԱԴԱՐԻ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԲՈՒՌՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐ

ՀԱՅԿ. ԿՈՂՄԸ՝ 6 ՄԵՌԵԱԼ, 10 ԾԱՆՐ ՎԻՐԱՒՈՐ

Ուրբաթ իրիկուն է, Հոկտեմբեր 22-ին, որ ադրբեջանական ուժերը (15 հրասայլ եւայլն, եւայլն) յարձակման անցած են Ճեբրայիլի շրջանը եւ յաջողած գրաւել չորս պահակակէտեր: Յաջորդ օրը՝ Շաբաթ, հայկական ուժերը հակայարձակման անցած են եւ բաւական ետ մըղած: Հաստատուած է սակայն թէ Ազերիները թեքնիք շատ մեծ ուժեր օգտագործած են եւ հակայարձակման ընթացքին ապաստանած իրանեան սահմանակողմը, խուսափելու համար շրջափակումէ:

Շաբաթ եւ Կիրակի, Ադրբեջանի իշխանութիւնները ընդունելով որ հրադադարի խախտումը կատարուած է իրենց կողմէ, որպէս արդարացում յայտնած են թէ այդ յարձակումները գործուած են հակակշռէ դուրս ազերի զինեալ տարրերու կողմէ:

Հայկական կողմը ունէր վեց մեռեալ, տասը շատ ծանր վիրաւորներ, կան նաեւ թեթեւ վիրաւորներ: Քանի մը հրասայլեր անցած են Հայերու ձեռքը:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(23 Octobre)

HAUT KARABAGH : PAIX APRES LE «NETTOYAGE»

«Մոնտ»ի աշխատակիցը որ վերջերս Ստեփանակերտ գտնուած էր, բաւական երկար թղթակցութիւն մը լոյս ընծայած է որ թերեւս ամբողջովին գոհունակութիւն չպատճառէ հայ ընթերցողներուն որոնք ընդհանրապէս չեն հանդուրժեր առարկայական վերլուծումներ կացութեան եւ հակում ունին «հակահայ» կամ թրքանպաստ նկատելու ինչ որ հայկական ակնոցով չէ դիտուած:

Ս. Շիհապ նախ կը նկարագրէ Ստեփանակերտը, ուր ներկայիս 55 հազար բնակիչ կայ կ'ըսէ եւ որ հակառակ կրած զրկանքներուն, ռմբակոծութեանց եւ ամէն տեսակ տառապանքներու, կրկին կ'ապրի: Տպաւորուած է տիրող ինքնակարգապահութենէն: Ռոպէր Քոչարեանի վայելած հեղինակութենէն: Կը խօսի Շուշիի «երրորդ» քանդումին մասին, ընելով անոր պատմականը: Կը գրէ որ «ան Անդրկովկասի գլխաւոր քաղաքներէն մէկն էր եւ մշակոյթի կեդրոն մը՝ թէ՛ Հայերուն

(Շար.ը Դ. էջ)

(Շար.ը Դ. էջ)

ՖՈՒԹՊՈԼ

Իր դաշտին վրայ, Վալանսի Հայ Մարզականը 1-ի դէմ 2 կէտով յաղթեց Լաւալի: Այժմ, միշտ 19-րդ է, 13 կէտերով: Գլուխն է Նիս՝ 23 կէտով:

Ո՞Վ ԷՐ ՊՈՒՏՏԱ ԵՒ Ի՞ՆՉ Է ՊՈՒՏՏԱՅԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պուտտա, ծննդեան անունով Կոթամա Սիտտարթա կը կոչուէր: Ծնած էր Քափիլավաթթա քաղաքը, որ հիմա Նէփալի իշխանութեան մէջ կը գտնուի. շուրջ 567 Թուականին Քրիստոսէ առաջ: Որդին էր Սուտտոտանա Թագաւորին, եւ կը պատկանէր ազնուական Սաքքա ցեղախումբին:

Իր կեանքին մեծ մասը առասպելախառն է, եւ նման շատ մը այն մեծ մարդոց որոնք իրենց կեանքին լոյսով լուսաւորեր են իրենց ժամանակաշրջանները. նման քանի մը քրիստոնեայ սուրբերուն, որոնք իրենց երկրաւոր հարստութիւնները եւ ինչքերը [illegible] ... 29 տարեկան կ'ըլլայ, [illegible] կրօնական կեանքի մը, եւ կ'ըլլայ կրօնաւոր ապրելով միայն եւ միայն ողորմութեամբ. եւ բարիքներ ընելով իր մերձաւորներուն. կը միանայ խումբ մը ճգնազգեաց մարդոց հետ, եւ կը սկսի ապրիլ ծանր եւ դժուարին օրեր. խորասուզուած՝ իրական կեանքի երջանկութիւնը փնտռելով. եւ վերջապէս կը գտնէ ճշմարտութիւնը. եւ կը տիրանայ սրտի բացարձակ խաղաղութեան. եւ այս կ'ըլլայ իր լուսաւորութեան օրը:

Կը Թողու այն ծառը որ զինքը պատըսպարած էր, եւ որուն ստորոտը երկար ժամանակ նստած էր, եւ մտածած, «լուսաւորութեան» այս ծառը իրեն համար սուրբ եղաւ, եւ կոչուեցաւ «յատկատեսութեան եւ հեռատեսութեան ծառ»:

Պուտտա այն ատեն Թողուց իր ճգնաւորական կեանքը եւ ինքզինքը տուաւ քարոզչական կեանքին:

Պենէրէշի մէջ, իր առաջին մեծ ճառը կը խօսի, իր շուրջ հաւաքուած բազմութեան զանոնք դէպի ճշմարտութիւն կ'առաջնորդէ, սակայն կը կասկածի որ իր քարոզած ճշմարտութենէն շատեր բան մը չհասկցան: Ուստի երկրորդ անգամ նոյն քարոզը կը խօսի՝ եւ միայն չորս -- հինգ՝ իրեն գաղափարակից աշակերտներ կ'ունենայ, որոնք իրենց քարոզած ճշմարտութիւններուն եւ գիտութեան կը համոզուին եւ իր քարոզած ճշմարտութեան առաքեալները կ'ըլլան եւ իրեն կը հետեւին, եւ կը սկսին ամէն կողմ անոր քարոզած ճըշմարտութիւնները տարածել, եւ բազմաթիւ հետեւորդներ կ'ունենան, որոնք կը հետեւին «լուսաւորեալին»:

Ան յաջորդաբար իր ամբողջ կեանքը կ'անցընէ իբրեւ պարզ կրօնաւոր մը կ'ապրի աղքատ, եւ իր ունեցած զգեստէն զատ ուրիշ բան չի փնտռեր, ունէր միայն պարզ զգեստ մը, եւ հողէ աման մը, որուն մէջ կը հաւաքէր եւ կը պահէր չոր բրինձ եւ խոտեղէններ միայն, իրեն իբրեւ սընունդ, որոնք իրեն միակ օրապահիկն էին: Այս տեսնելով իրեն հաւատարիմ աշակերտները, հարուստ վաճառականներ նոյնիսկ, զինուորականներ Թողուցին իրենց տուները եւ հարստութիւնները, եկան եւ միացան իրեն, եւ սկսան իր աղքատի կեանքը ապրիլ եւ իրեն հետեւիլ:

Պուտտա շրջապատուած իր աշակերտներով սկսաւ շրջիլ գիւղէ գիւղ եւ քարոզել եւ սորվեցնել իր ճշմարտութիւնները, եւ կը յորդորէր որ բոլորը իր սորվեցուցած աղքատի կեանքը ապրին. օրէ օր բազմացաւ իր աշակերտներուն Թիւը, եւ սկսան քարոզել Պուտտայի սորվեցուցած ճշմարտութիւնները:

Պուտտա մեռաւ 80 տարեկանին, եւ անյայտ մնաց իր գերեզմանը, բայց իր սորվեցուցած եւ քարոզած ճշմարտութիւնները տարածուեցան շրջակայ երկիրներուն մէջ, եւ առաջ եկաւ Պուտտայականութիւնը:

Քրիստոսէ առաջ 6-րդ դարուն վերջաւորութեան՝ Հնդկաստանի մէջ Հնդիկ ժողովուրդին մէջ մեծ լոյս մը տարածուեցաւ. Թէ մարդ մը երեւցած է որ կրցած է յաղթել ցաւին եւ զայն միշտ կեցուցած է, եւ հասած է շրջանը կրկին մարդանալու: Թէ ան գտած է ճշմարտութիւնը եւ ատոր համար Պուտտա կոչուած է, որ կը նշանակէ «Լուսաւորեալ»ը:

Ցետ երկար տարիներու զրկանքի եւ խորհրդածութեան, Պուտտա վերջապէս յաջողած էր հասցնել իր գիտութեան պտուղը. ան երկրէ երկիր կը շրջէր շըրջապատուած բազմաթիւ աշակերտներէ, եւ անոնց կը սորվեցնէր, ինչ որ կրցած էր ստանալ երկար մտածումներէ եւ զըրկանքներէ վերջ:

Ով որ իրեն կը մօտենար կը լուսաւորուէր, հմայուած կը մնար միայն անոր երեսը դիտելով. անոր շարժուձեւերը եւ խօսելու կերպը: Իր դէմքին վրայ կար միշտ քաղցր ժպիտ մը, բարեհէր եւ քիչ մ'ալ մանկական: Իր դէմքին վրայ կը տեսնուէր իմաստութիւն և խաղաղութիւն: Ան կենդանի օրինակն էր բացարձակ երկնային իրերէն բաժանման, որուն ամէն իմաստուն մարդիկ եւ ճգնաւորներ կը փափաքէին հասնիլ: Եւ սակայն Պուտտա չէր հրաւիրեր մարդիկ որ գան եւ դժուարին ապաշխարանքներ կատարեն իրեն հետ, ինչ որ կ'ընէին ճգնաւորները. ինք միայն կը սորվեցնէ որ մարդիկ աշխատին կատարելութեան հասնիլ, նկատի առնելով ամէն պարագայի, նաեւ մարդկային պահանջները եւ մարդուն վիճակը, ան կը սորվեցնէր քալել մարդկային «միջին ճամբէն»:

Այս կեանքը ցաւ է, կը սորվեցնէր, եւ մարդուս մը ամէնէն մեծ երջանկութիւնն է, որ նորէն պիտի չծնի եւ պիտի չհասնի կրկին վերածնունդի:

Բայց այս ապրելակերպը ստանալու համար մարդս պէտք է աւելի բարձր կատարելութեան մը հասնէր, եւ այն մարդը որ հասնէր այս բարձր կատարելութեան հասկ պիտի կարենար մտնել Նիրվանային մէջ, այսինքն է մէկ անգամ՝ մէկ մարմին կազմել տիեզերական ոգիին հետ. այս անունով ան ցոյց կուտար Թէ ուժը որ կար մարդուս մէջ կը նախադասէր:

❦

ՊՈՒՏՏԱՅԻՆ ԽՕՍՔԸ

Պուտտա իր մարդոց քարոզած ճշմարտութիւններուն մէջ, շատ գեղեցիկ եւ իտական խօսքեր եւ ասացուածքներ ունի, որոնցմէ հոս քանի մը հատը կը մէջբերենք:

Ան կ'ըսէ, «ով որ հասկցած է որ բոլոր ստեղծուած իրերը կը կորսուին կ'անհետանան, անայլեւս ցաւ չիզ գար»:

«Ով որ կտրած է ամէն կապ՝ հեռանալով փորձանքներէն, հրաժարելով ամէն փափաքներէն ան ամէնէն մեծ մարդն է, քանի որ դժուար է կրթել ամէն մարդ, սակայն մարդս կրնայ սորվիլ ուրիշներէն շատ բաներ, նմանելով ուրիշներու օրինակներուն այն ատեն այդ մարդը կրնայ յաղթել իր անձին»:

«Գէշ եւ վտանգաւոր գործերը դիւրին է կատարել, եւ դժուար է կատարել այն գործերը որոնք օգտակար են եւ բարի»:

«Յարգի է աշխարհիս այն անձին համար որ առաքինի է, խելացի, ուղղամիտ եւ անկեղծ. եւ միայն իր գործերով կը զբաղի»:

«Նախանձը նախանձով չի դադրիր, այլ սիրով, ասիկա շատ հին օրէնք մըն է»:

«Մի խօսիր՝ բարկացած եւ նեղուած, ասիկա քեզի գէշ կերպով կը վնասէ. խիստ կերպով մի խօսիր, որովհետեւ դիմացինդ ալ խիստ կերպով քեզի պիտի պատասխանէ»:

«Ով որ կ'ողջունէ եւ կը յարգէ ծերերը, երկար պիտի ապրի եւ երջանիկ պիտի ըլլայ, ուժեղ եւ գեղեցիկ»:

«Ով որ գէշ կը գործէ, կ'ուլայ այս աշխարհիս մէջ. եւ պիտի լայ նաեւ միւս աշխարհիս մէջ. պիտի լայ հոս եւ հոն ալ»:

⁂

ՉՈՐՍ ԱԶՆԻՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պուտտա իր ուսուցումները չորս բարձր եւ ազնիւ կատարելութիւններու մէջ կ'ամփոփէր: Ասոնք էին.

1. -- Ցաւը համամարդկային է:

2. -- Ցաւերու պատճառները մարդուս եսասէր փափաքներէն առաջ կուգան:

3. -- Ցաւը կը բժշկուի՝ ջնջելով՝ վերցնելով անվերջանալի եւ ոչ ճիշդ փափաքները:

4. -- Գէշ փափաքները ջնջելու համար պէտք է հետեւիլ միջին ճամբուն. անոնք ներկայացուած են ութ ճառագայթներէ, ութ գիտութիւններէ, որոնք նշան են պուտտայականութեան. հետեւելով այս ութ ճամբաներուն կը հասնիս իրվանային, երջանկութեան, ասոնք են.

1. -- Հաւատքի մաքրութիւն:
2. -- Մաքրութիւն կամքի:
3. -- Մաքրութիւն լեզուի:
4. -- Մաքրութիւն գործի:
5. -- Մաքրութիւն կեանքի:
6. -- Մաքրութիւն գործելակերպի:
7. -- Մաքրութիւն յիշողութեան:
8. -- Մաքրութիւն մտածումի, մտածականի:

Իրենց կեանքի ապրելակերպին յարմարցնելով Պուտտայի հետեւորդները յաջորդ դարերուն, որոշեցին եւ աւելցուցին, երրորդ եւ չորրորդ ուղի մը եւս, կազմելով հինգ օրէնքներ, որոնք շատ նման են Աստուածաշունչի պատուիրաններուն:

Այս հինգ օրէնքները կամ պատուիրանները են. --

1. -- Մի սպաններ: 2. -- Մի գողնար: 3. -- Աղտոտ գործեր մի ըներ: 4. -- Սուտ մի խօսիր: 5. -- Ալքոլիք ըմպելիներ մի խմեր:

Ասոնք են Պուտտայի հինգ պատուիրանները. այս սկզբունքներուն վրայ է որ ծագում առած է, Քրիստոսէ առաջ, երկրիս վրայ տարածուած եւ տիրող ամէնէն մեծ եւ ամէնէն տարածուած կրօնքը: Այս կրօնքը մեծ արագութեամբ տարածուած է, կեդրոնական եւ արեւելեան երկիրներու մէջ:

Պուտտա այս կրօնքը հիմնելով, սակայն ինքզինքը ԱՍՏՈՒԾՈՑ ՏԵՂ ԴՐԱԾ ՉԷ, եւ ոչ ալ ինքզինքը Աստուած համարած, չէ ըսած Թէ ես Աստուած եմ, եւ ոչ ալ աստուածային ծագում ունիմ, այլ 300 միլիոն մարդոց ինքզինքը ցոյց տուած է իբրեւ ՄԱՐԴ, մարդ մը լուսաւորուած, որ կրցաւ ցոյց տալ աշխարհի մարդոց, խաղաղութեան եւ հանդարտութեան ճամբան:

Հ. ՄԻՔԱՅԷԼ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՔԱՆԻ՞ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ԿԱՅ ԱՇԽԱՐՀԻ ՎՐԱՅ

Հսկայ գումարներ ծախսելով, անկախութիւն հռչակելով ու դրօշակ սարքելով կարելի չէ Պետութիւն դառնալ: Ոչ ալ բաւարար է ՄԱԿ--ի անդամակցիլ, բանակ կամ դրամանիշ ունենալ, դրոշմաթուղթ հրատարակել Պետութեան կոչումին արժանանալու համար:

Դժուար է ճշգրիտ Թիւը տալ աշխարհի բոլոր պետութիւններուն, մանաւանդ երբ ամէն ամիս նորեկներ կ'աւելնան անոնց եւ «անկախ պետութիւն» կոչումի յատակ բնորոշում մըն ալ գոյութիւն չունի:

Օրինակ, Անտորարմիկի եւ Պաղեստինի պարագաները: Անոնցմէ առաջինը ունի հսկայ հողամասեր, հրապարակ կը հանէ իր սեփական դրոշմաթուղթերը, նոյնիսկ պաշտօնական նամակաթուղթեր, սակայն ոչ մէկ քաղաքացի ունի: Երկրորդը ունի բնակիչներ եւ ճանաչումի արժանացած դիւանագէտներ, սակայն գործնականապէս ոչ մէկ հողամասի տէր է: Անոնք աթոռ չունին ՄԱԿ--ի մէջ, բայց միւս կողմէն, Զուիցերիան ալ նոյն պարագային մէջ է:

ՄԱԿ--ը այսօր ունի 184 անդամ, որոնց վերջինն է Անտորան, որ անդամակցեցաւ անցեալ Յուլիսին: Սակայն կարելի չէ ապաւինիլ այս Թիւին, քանի որ կարգ մը փոքրափոքր կղզիներ, ինչպէս օրինակ՝ Խաղաղականի Սէն -- Քրիսթոֆ, Վանուաթու կղզիները եւայլն. ՄԱԿ--ի անդամ ըլլալով հանդերձ, Թայվան եւ իրեն նման շատ մը ուրիշներ մաս չեն կազմեր միջազգային այս կազմակերպութեան:

Որո՞նք են ուրեմն պետութեան յատկանիշները: Աւանդաբար, ասոնք պիտի ըլլային Թագաւոր մը, նախագահ մը, բանակ մը կամ կեդր. դրամատուն, անձնաթուղթեր: Սակայն ափրիկեան շատ մը շրջաններ, որոնք պետութեան կարգավիճակ չունին, ունին Թագաւորներ, կերիլլայական բազմաթիւ շարժումներ կազմած են իրենց կանոնաւոր բանակները, իսկ Եւրոպական Հասարակապետութիւնն ալ, չունի ոչ բանակ, ոչ Թագաւոր եւ ոչ ալ նախագահ, տէր է հասարակաց պաշտօնական Էքիւ դրամանիշին, ունի յատուկ դիւանագէտներ. անոր անդամ երկիրներու քաղաքացիները իրենց ազգային անցագրերով, միանգամայն, Եւրոպայի Հասարակապետութեան «քաղաքացի»ներ են: Հասարակապետութիւնը, պետութեան մը նման, մաս կը կազմէ բազմաթիւ միջազգային կազմակերպութիւններու:

Նորաստեղծ պետութիւնները յատուկ կարիքներ ալ ունին, ինչպէս օրինակ հեռաձայնային միջազգային նախանիշերը: Երբ Մոլտովա, Էստոնիա, Լիթուանիա, Լատվիա իրենց անկախութիւնը հռչակեցին եւ պահանջեցին իրենց սեփական նախանիշերը, բարեբախտութեամբ կարելի եղաւ իրենց շնորհել 37 Թիւը, որ Թափուր մնացած էր Արեւելեան -- Գերմանիոյ անհետացումով: Անոնցմէ իւրաքանչիւրը Թիւ մը կ'աւելցնէ, միւսներէն զանազանելու համար:

Դրոշմաթուղթի բնագաւառին մէջ եւս կը տիրէ անորոշ վիճակ: Թղթատարական միջազգային Միութիւնը ունի 185 անդամներ, որոնց նորագոյնն է «Նախկին Եուկոսլաւիոյ Մակեդոնիայի Հանրապետութիւն»ը: Ինչպէս այլուր, հոս ալ գերակշռող տարրը քաղաքականն է: Երբ կը մերժուէր Հարաւային Ափրիկէի եւ Թայվանի անդամակցութիւնը, Աւստրալիոյ Նորֆոլք եւ բրիտանական Ման կղզիները կուգային մաս կազմելու Միութեան:

Սեփական դրամանիշի բացակայութիւնն ալ արգելք չի հանդիսանար պետութեան կոչումին: Ուրիշին պաշտօնապէս դեռ ի զօրու է հինգ ուրիշ պետութեանց մէջ եւս, Լիխտընշթայն որդեգրած է զուիցերական ֆրանքը, Մոնաքոն՝ ֆրանսականը, Միքրոնեզիան՝ ամերիկեան տոլարը, Վատիկան՝ իտալական լիրը եւայլն:

Ուրեմն քանի՞ պետութիւն կայ երկրագունտին վրայ: Միջազգային Զափանիշերու Կազմակերպութիւնը, որ զոյգ տառեր կը շնորհէ իւրաքանչիւր երկրի, իր գլխաւոր ցանկին վրայ կը հաշուէ 239 անուններ եւ 15 ուրիշներ ալ՝ վիճելիներու ցանկի մը վրայ:

Քոքա -- Քոլա ընկերութիւնը կը հաստատէ, որ իր արտադրութիւնը կը վաճառուի 195 երկիրներու մէջ, բացի Գուպայէն, Լիբիայէն եւ Իրաքէն: Ողիմպիական Միջազգային Կոմիտէն կը հաշուէ 186 անդամ երկիրներ, որոնց կարգին Զուիցերիա, Հիւսիսային Գորէա եւ Հարաւային Ափրիկէ:

Իրաւաբաններու կարծիքով պետութիւն մը պէտք է ունենայ հողամաս, բնակչութիւն, անկախ կառավարութիւն: Ճանաչում՝ ուրիշներէ, փափաքելի է բայց ոչ տրամադրական, ինչպէս Հիւսիսային Գորէայի պարագային, որ քիչերու կողմէ ճանչցուած է, այսուհանդերձ Պետութիւն է:

Մեկնելով այս տեսաբանութենէն, ուրեմն, Սիլէնտի «իշխանութիւնն» ալ մաս կը կազմէ Պետութեանց մեծ ընտանիքին: Ունի իր սեփական Սահմանադրութիւնը, դրօշակ, բանակը, դրոշմաթուղթերը, դրամանիշն ու անցագիրը: Սակայն, դժբախտաբար, երբեք պաշտօնապէս պիտի չճանչցուի ան: Սիլէնտ որ չզգալէ եւ պողպատէ աշտարակէ մը կը բաղկանայ, բարձրացած անգլիական Էսէքս ծովափէն 6 մայլզ հեռու կղզեակի մը վրայ, կը ծառայէր իբրեւ հակօդային պաշտպանութեան դիրք, Բ. աշխարհամարտի ընթացքին: Լքուած՝ 1967--ին, Սիլէնտ այդ Թուականէն ի վեր «կը կառավարուի» ընդպայապետ եւ Տիկին Ռոյ Պաթզի, աւելի ճիշդ՝ իշխան Ռոյի եւ իշխանուհի ծոանի կողմէ:

ՔԱՂՀԱՆ

Հ.Մ.Ը.Մ.-ԻՏԱԼԻՈՅ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբեր 17-ին, Միլանոյի Մալփենցա օդակայանէն «Թրանս -Արմէն» ընկերութեան առաջին թռիչքով եւ օրհնութեամբ Իտալիոյ հայ համայնքի հոգեւոր հովիւ Սարգիս Քհնյ. Սարգիսեանի, Հ.Մ.Ը.Մ. - Իտալիոյ վարչութեան ներկայացուցիչները՝ Յարութիւն Սամպուլեան եւ Սարօ Խուտավերտեան, ընկերակցութեամբ քոյրեր՝ Սիրան Խուտավերտեանի եւ Սիլվա Սամպուլեանի մեկնեցան Երեւան, տանելով իրենց հետ 15 հազար ամերիկեան տոլար արժողութեամբ օգնութիւն, նախատեսուած ազատամարտիկներու ընտանիքներուն: Այս գումարը գոյացած էր Հ.Մ.Ը.Մ. - Իտալիոյ երկու տարուան ձեռնարկներէն, նուիրուած՝ վերոյիշեալ նպատակին:

Սեպտեմբեր 18-ին, աջակցութեամբ Սպեղանի բարեսիրական միութեան, առաջնորդութեամբ ընկեր Աշոտ Գեւորգեանի, կրցանք կազմակերպել մեր օրերն ու ժամերը, օգնութիւնը հասցնելու համար հայրենիքի զանազան վայրերը:

Սեպտեմբեր 19, առաւօտեան ժամը 9-ին մեր յանձնախումբի անդամները ընկերակցութեամբ ընկեր Աշոտի, ուղղուեցան դէպի Վանաձոր (Կիրովական):

ՀՕՄ-ի (Հայ Օգնութեան Միութիւն) միջոցաւ լուրը տարածուած էր արդէն: ՀՕՄ-ի սրահը մեզ ներկայացան 47 ընտանիք եւ ստացան օգնութեան իրենց բաժինները:

Նոյն օրը, ժամը 15-ին մեկնեցանք դէպի Գիւմրի (Լենինական): Մեր ժամանումը հաղորդելու միջոցներու բացակայութեան եւ ժամանակի անբաւարարութեան պատճառով, մեզի ներկայացան միայն 17 ընտանիքներ:

Երեկոյեան ուշ ժամուն վերադարձանք Երեւան:

Սեպտեմբեր 20, առաւօտեան ժամը 5-ին մեր խումբը ուղղուեցաւ դէպի Արցախ: Մեզի կ՝ընկերանային «Անդրանիկ Յարութիւնեան» Հիմնարկի ներկայացուցիչները, եկած հեռաւոր Լոս-Անճըլըսէն, իրենց հետ բերելով նիւթական օժանդակութիւն՝ նոյն նպատակին համար:

Հասանք Ստեփանակերտ իրիկուան ժամը 5-ին, մօտ 12 ժամուան ճամբորդութենէ ետք: Գացինք նահատակներու եւ վիրաւորներու ընտանիքներու օգնութեան «Յիշատակ» հիմնադրամի կեդրոնը, ներկայացանք անոր նախագահ տոքթ. Է. Ի. Ղուկասեանի եւ ներկայացուցիչ Վալոդիա Բեգլարեանի: Երկար խորհրդակցութենէ ետք, անոնք փորձեցին համոզել մեզ, որ օժանդակութիւնը իրենց յանձնենք, որպէսզի իրենք ձեռնարկեն այդ գործին, նկատի ունենալով մեր կարճ ժամանակը: Սակայն մեր նպատակն ու որոշումը յստակ էին՝ օժանդակութիւնը բաժնել անձամբ, ընտանիք առ ընտանիք:

Հ.Մ.Ը.Մ.-Իտալիոյ ներկայութիւնը եւ նպատակը անմիջապէս սփռուեցաւ Ղարաբաղի ձայնասփիւռէն, եւ նոյն օրը արդէն, երեկոյեան ժամը 6-ին մենք ձեռնարկած էինք մեր գործին, որ տեւեց մինչեւ կէս գիշեր: Յաջորդ առտու, ժամը 8-էն 14 շարունակեցինք աշխատանքը, եւ կրցանք 511 ընտանիքի հասցնել մեր օգնութիւնը, Ստեփանակերտի մէջ: Մեզմէ ետք «Անդրանիկ Յարութիւնեան» Հիմնարկին ներկայացուցիչները շարունակեցին այս բարի գործը, բաժնելով ամերիկահայ գաղութին օժանդակութիւնը:

Ստեփանակերտէն մեկնեցանք ժամը 15-ին եւ ուշ ատեն հասանք Երեւան:

Սեպտեմբեր 23, առաւօտեան ժամը 10-ին Սպեղանիի բարեսիրական միութեան գրասենեակը մեզի ներկայացան 39 ընտանիքներ, նոյնպէս ստանալով իրենց բաժինները:

Միլանոյի փոքր գաղութը կրցած էր օգնել 614 ընտանիքի:

Անկախութեան իրագործման եւ ղարաբաղեան պայքարի ճամբուն վրայ, Հայաստան եւ Արցախ ունին ե՛ւ շատ ուրախալի պատմութիւններ ե՛ւ ցաւեր:

Նիւթական օժանդակութեան կողքին մեր քոյրերը կրցան տալ նաեւ իրենց բարոյական օգնութիւնը, հոն հաւաքուած ժողովուրդին հետ խօսելով, բաժնելով իրենց ցաւերը եւ հոգերը, մխիթարելով մեր տատիկները, փայփայելով մեր երախաները եւ խրախուսելով հայ մայրերը, կիներն ու քոյրերը:

Մեր յանձնախումբը յիշատակելի եւ հոգեկան գոհունակութեամբ լեցուն օրեր ապրեցաւ, բայց նաեւ ցաւալի եւ մտահոգիչ իրողութիւններու դէմ յանդիման գտնուեցաւ:

Հանդիպեցանք հարիւրաւոր մայրերու, այրիներու եւ որբ երախաներու, որոնք մեզի կը նայէին մեծ ծարաւով, ոչ միայն նիւթականին համար. սխալ չհասկնանք, մեր հայրենակից քոյրերը եւ եղբայրները շատ հարուստ են սրտով եւ հոգիով, անոնք առատաձեռն տուին եւ կու տան մեր հայրենիքին իրենց ամէնէն թանկագին հարստութիւնը՝ զաւակներ, եղբայրներ, ամուսիններ:

Իսկ մե՞նք. մենք ի՞նչ կու տանք արդեօք. շատ չնչին բաժին մը, ամէն օր մեր աւելորդ ծախսած լիրերէն, որոնք կրնան հարիւրաւոր ընտանքիներու դէմքին ժպիտ մը բերել, զգալով որ մինակ չեն եւ իրենց հեռաւոր հայրենակիցները իրենց կողքին են, պատրաստ են կիսելու, բաժնելու իրենց ցաւերն ու հոգերը եւ թէ ոչ մէկ հեռաւորութիւն կրնայ խոչընդոտել բարի գործ մը:

Հայրենակից մեր քոյրերն ու եղբայրները մեզի կը նային յոյսով, հպարտութեամբ եւ ապագայ լաւ օրերու երազանքով․․․:

Մենք այն եղրակացութեան հասանք, որ մեր հայրենիքը եւ հայրենակիցները, այսօր մեզի աւելի պէտք ունին, քան անցեալին, եւ իւրաքանչիւր Հայու պարտքն է ու պարտականութիւնը՝ հայրենիքին օգնել առատաձեռն կերպով, նիւթապէս կամ բարոյապէս:

Միլանոյի Հայերս, թէեւ քիչ ենք թիւով, սակայն վստահ ենք որ պիտի յաջողինք նեցուկ կանգնիլ մեր ժողովուրդին, մեր հայրենիքին եւ հողին համար զոհուած ազատամարտիկներու ընտանիքներուն:

ՍԻԼՎԱ ՍՏԱՄՊՈՒԼԵԱՆ

Միլանօ

ԴԷՊՔԷ ԴԷՊՔ

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Փրկիչ հիւանդանոցի Կապոյտ Հրեշտակներու նախաձեռնութեամբ պտոյտ մը կազմակերպուած էր, Հոկտեմբեր 13-ին, ազգային այդ հաստատութեան մնայուն բնակիչներուն համար, Վոսփորի ծովեզերեայ Նոքթա ճաշարանը: Շուրջ 120 բնակիչներ մասնակցած են այդ ճաշ -- պտոյտին: Ճաշի աւարտին, Կապոյտ Հրեշտակներու գործօն անդամուհիներէն՝ Տիկին Ագնիւ Եարըճեանի կողմէ հիւրասիրուած են ներկաները: Պտոյտին իրագործման համար եղած էին առատաձեռն նուէրներ:

❦

ՎԱՌՆԱ այցելած են, Հոկտեմբեր 1-ին, ՀՕՄ-ի Պուրկազի մասնաճիւղի անդամուհիներ, Վառնայի վարչութեան հրաւէրով: Հոկտեմբեր 2-ին, քաղաքին հայկական ակումբին մէջ ողեւորութիւն կը տիրէր եւ ՀՕՄ-ի Շրջ. վարչութեան անդամուհի տոքթոր Զապէլ Պէյլէրեան ողջունած է Պուրկազի հիւրերը, շեշտելով թէ նման փոխադարձ այցելութիւններ օգտակար են բարեկամական կապեր հաստատելու համար քոյր մասնաճիւղերու միջեւ: Հիւրերուն կողմէ շնորհակալութեան խօսք արտասանած է Տիկին Մելինէ Մութաֆեան:

❦

ՍՈՖԻԱՅԻ մէջ, Հոկտեմբեր 2-ին, իր մահկանացուն կնքած է թեմական Խորհրդոյ պատուոյ նախագահը՝ Կարօ Տէր-Մեսրոպեան, 71 տարեկանին: Թաղումը կատարուած է Հոկտեմբեր 4-ին Սոֆիայի Հայոց գերեզմանատունը: Իր դամբանականին մէջ, հոգեւոր հովիւը՝ Գուսան Քհնյ. անդրադարձած է ողբացեալին անձնուէր ծառայութեան գաղութին:

ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 20 / 21)

ԹԻՒ 874 ԲԱՆԱՁԵՒԻՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Արտաքին նախարարի Ա. տեղակալ Ժիրայր Լիպարիտեան անդրադառնալով ՄԱԿ-ի նոր՝ թիւ 874 բանաձեւին, ըսած է թէ ընդունելի է ան Հայկ. կողմին համար եւ թիւ 853 բանաձեւին բարելաւուած տարբերակը կարելի է նկատել զայն: Ժ. Լիպարիտեան աւելցուցած է թէ այսուհանդերձ հոն կան անընդունելի կէտեր, ինչպէս՝ Լ. Ղարաբաղի որպէս ազրպէջանական հող նշումը: Անընդունելի կը գտնէ նաեւ այն կէտը, որ կը վերաբերի Ազրպէջանի տարածքին ամբողջականութեան եւ որ կը նկարագրէ իրաւական ներկայ կացութիւնը, քաղաքական որոշ չեշտաւորումով:

❦

Կ. ԲԱԲՈՒՐԵԱՆԻ ԵՒ Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

Հոկ. 19-ին Լ. Ղարաբաղի ԳԽ-ի նախագահի պաշտօնակատար Կ. Բաբուրեան նամակ մը ղրկած է ՄԱԿ-ի գլխաւոր քարտուղար Պուտրոս Ղալիին եւ Ապահովութեան Խորհուրդի նախագահ Սարդէնպէրկին, ուր անդրադարձած է Խորհուրդի թիւ 874 բանաձեւին: Ան ողջունելէ ետք ՄԱԿ-ի ջանքերը Արցախի հարցին լուծման ուղղութեամբ, յոյս յայտնած է որ ՄԱԿ իր ազդեցութիւնը կը բանեցնէ որպէսզի Ազրպէջան հրաժարի իր ոչ-շինիչ կեցուածքէն: Կ. Բաբուրեան անընդունելի գտած է բանաձեւին մէջ գործածուած «Ազրպէջանական Հանրապետութեան Լ. Ղարաբաղի շրջան» տարազը, որ ըստ իրեն հարցը կանխորոշելու փորձ է, ինչ որ միայն Մինսկի ժողովին մենաշնորհն է:

❦

ԼՂՀ Արտաքին նախարար Արկադի Ղուկասեան ալ այս նամակին պատճէնը ղրկած է Մինսկի խումբի նախագահ Մ. Ռաֆայէլլին, միանգամայն անոր ուշադրութիւնը հրաւիրելով վերջին շրջանին Ազրպէջանի կատարած կարգ մը յայտարարութիւններուն վրայ, որոնք արցախեան կնճիռին կարգադրութիւնը կը տեսնեն ռազմական միջոցներու մէջ:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ծանօթ է, որ Հոկ. 18-ին նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան եւ վարչապետ Հ. Բագրատեան Մոսկուա գացած եւ հանդիպում ունեցած էին Ռուսաստանի վարչապետ Չերնոմիրդինի, փոխ - վարչապետներ՝ Գայդարի եւ Շոխինի հետ: Տեսակցութեան յատկապէս արծարծուած են երկու երկիրներու դրամական համակարգերու միացման գծով գործնական միջոցներու անհրաժեշտութիւնը, ուժանիւթի եւ փոխադրական միջոցներու հարցեր:

❦

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ԳՐԱՒՈՐ ՄԱՄՈՒԼԸ

Հոկտեմբերի տուեալներով հետեւեալ թերթերը լոյս կը տեսնեն Լ. Ղարաբաղի մէջ. -- «Մարտիկ» զինուորական թերթը (1300 տպաքանակ), «Խաչէն» շրջանային թերթը (850), «Արցախ» ԳԽ-ի պաշտօնաթերթը (780), «Ամարաս» (500), «Ջրաբերդ» (400), նաեւ շրջանային թերթեր:

❦

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒՄ

Մինչեւ տարեվերջ, Հանրապետութեան գործադիր մարմիններու պաշտօնէութեան 13,5%-ը կը գործազրկուի: Ներկայիս արդէն 7,7% տոկոսով զեղչուած է անոնց թիւը: Այս մասին, Հոկ. 20-ին ԳԽ-ի արտակարգ նիստին ելոյթ ունեցած է վարչապետ Հ. Բագրատեան:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊՈՄՊԷՅՈՒՄ

ՓՐՈՖ. ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Համբաւ ստացած Անիի անառիկութիւնն ապահովուած էր 80-100 մ. խորութիւն ու անմատչելի լանջեր ունեցող երկու կիրճերով, ինչպէս նաեւ շուրջ 700 մ. երկարութեամբ երկտակ ու հզօր «Սմբատեան» քաղաքապարիսպներով, որոնցում 7 դարպասներ կային: Մենք կանգնած ենք դրանցից մէկի մօտ: «Սմբատեան» պարիսպները ձգւում են Անիի ողջ հիւսիսային սահմանով ու շրջանցում Գայլեձորի եզերքով:

Այստեղ երեւացող բարձունքին էր թառած միջնաբերդը, որը բոլոր կողմերից, նաեւ քաղաքի, շրջապատուած էր ինքնուրոյն պարսպապատերով: Միջնաբերդից ու քաղաքից սկսուող երկու գաղտնուղիներ տանում էին դէպի Ծաղկոնեաց ձորը:

Այսպիսին էր պատմիչների կողմից «Անառն Անի» յորջորջուած միջնադարեան Հայաստանի մայրաքաղաքի տեղադրութիւնը:

Զարմանալի չէ առատ են հայ եւ օտար պատմիչների յայտնած տեղեկութիւնները Հայաստանի, Անդրկովկասի ու Մերձաւոր Արեւելքի երբեմնի խիստ կարեւոր վարչական եւ առեւտրա-արհեստագործական, նաեւ գեղեցիկ Անիի մասին: Ահա թէ ինչ հիացական խօսքերով է բնութագրել Անին պատմիչ Արիստակէս Լաստիվերտցին՝ վկան նրա փառքի ու ողբերգական իրադարձութիւնների. «Իբրեւ ակն մի պատուական լուսագեղ պայծառութեամբ փայլէր քաղաքս մեր ի մէջ ամենայն քաղաքաց, ամենեւին գեղեցիկ, բոլորովին զարդարուն»:

Անին ապրել է բուռն ծաղկման երկու փուլեր: Մէկը Բագրատունեաց կամ Անիի թագաւորութեան ժամանակ՝ 10-11-րդ դդ. առաջին կէս, միւսը՝ Զաքարեանների տիրապետութեան օրօք՝ 12-րդ դարի վերջ, 13-րդ դարի առաջին կէս: Կեանքն այստեղ ընդհատուել է, երբ սկզբում սելջուկ, ապա թաթար-մոնղոլ ասպատակութիւնները ղոփեցին հողը մեր հայրենի: Վերջնահարուածը լրացրին երկրաշարժերը, մասնաւորապէս 1319 թուի, երբ հոյակերտ մեր մայրաքաղաքի շատ յուշարձաններ վնասուեցին, կործանուեց Անիի մայր տաճարի գմբէթը: Այլեւս վերաշինողներ չեղան, քանզի Անին սկսել էր լքուել իր բնակիչներից: Հայաստանին շատ հեռու, Ղրիմի թերակղզում, Լեհաստանում եւ այլուր հանգրուանելով, նախկին անեցիները սկսեցին առաջացնել այն տխուր իրողութիւնն, ինչը հիմա «Սփիւռք» է կոչւում: Ողբերգական ճակատագրի հասած Անին դադարում է իր փառաւոր պատմութիւնը: 14-րդ դարի երկրորդ կէսից հետզհետէ ամայացած աւերակի վերածուած քաղաքատարածքը դարեր շարունակ վեր է ածուել արօտատեղի քոչուորական այլազաւան ցեղերի անասունների համար:

Լռակեաց աւերակները ճանապարհորդների, ապա գիտնականների ուշադրութեանն արժանացան 19-րդ դարի ընթացքում: Դարեվերջին՝ 1892-93 թթ. այստեղ իր հետազօտական պեղումները սկսեց Ն. Մառը: Տասը տարի անց նոյնի ղեկավարութեամբ պեղումները շարունակուեցին ու դարձան սիստեմատիկ՝ ընդհատուելով 1917 թ. Հայաստանի համար սկսուող ծանր իրադարձութիւնների կապակցութեամբ:

Երբ 1920 թ. անիրաւացիօրէն Հայաստանին պարտադրուեցին նոր սահմաններ, մեր պատմութեան ու հոգեւոր մշակոյթի շտեմարան Անին իր օրինական ժառանգորդների համար դարձաւ անմատչելի ու անտերունջ: Չէ՞ որ մեր գիտնականները պիտի շարունակէին թերաւարտ պեղումները, յայտնաբերէին ու գիտական աշխարհին ներկայացնէին նրա հողածածկերի տակ թաքնուած նորանոր գաղտնիքներ...

(Շար. 2)

(Շար. Ա. էջէն)

եւ թէ Ադրպէջանցիներուն համար, ինչ որ այսօրուան յաղթողները կ'ուզեն անգիտանալ»...:

Ստեփանակերտի մէջ կարելի է, կը գրէ, տեսնել գլխուորներ որոնք պնդեն որ՝ «Ղարաբաղի ինքնապաշտպանութեան ուժերը կը յառաջանան միայն եթէ Ռուսերը արտօնութիւն տան» և Ռ. Քոչարեան կը բացատրէ ասոր պատճառը. -- «Մոսկուայի կողմէ նեցուկ ունենալը ապահովութիւն կուտայ մարտիկներուն»: Եթէ, կ'ըսէ Ս. Ցիհապ, հարց տրուի այս յամառ լեռնցիներուն թէ ի՞նչ պիտի ընեն իրենց գրաւած ադրբեջանական շրջանները, զորս պարպելու հրահանգ տուած են ՄԱԿ եւ Սէ -- Էս -- Սէ -- Ը, ընդհանրապէս կը պատասխանեն՝ զանոնք պահել, «թէ ոչ, ինչո՞ւ մերինները մեռան գրաւելու համար»...: Թէեւ կ'աւելցնեն՝ «Եթէ մեր անկախութիւնը ճանչցուի, կարելի է կըրնաք վերադարձնել Աղդամը, բայց՝ ո՛չ մնացեալը: Եւ դեռ պէտք է Շահումեանը եւ Մարտակերտը ազատագրենք»:

Թերահաւատ խօսակիցին կ'առարկեն. -- «ՄԱԿ--ը ոչինչ ըսաւ, երբ կը ռմբակոծուէինք եւ շատ լաւ գիտենք որ կապոյտ սաղաւարտաւորները երբեք հոս չեն գար»:

Ս. Ցիհապ իր երկար գրութեան կցած է արձագանգ մը Ռ. Քոչարեանի Փարիզ տուած մամուլի ասուլիսին:

URGENT ARMENIE HIVER 1993/94

Pour traverser l'hiver 1993/94 l'Arménie a un besoin urgent de mazout. Le manque de devises, les restrictions imposées aux échanges entre Républiques ex-svoiétiques et l'instabilité en Géorgie n'ont pas permis de compléter à temps le programme mis au point par le gouvernement au printemps 1993.

Le Fonds Arménien «HAYASTAN» a lancé une campagne urgente dans toutes les communautés pour collecter 7 millions de dollars. La fondation arméno-US «LINCY» s'est engagée à doubler tous les fonds ainsi collectés et, par l'apport de 14 millions, à les porter donc à 21 millions de dollars. Plus de 200 000 tonnes de mazout peuvent ainsi être acheminées en Arménie. Les fonds doivent être réunis avant le 15 novembre impérativement.

Il n'y a pas un jour à perdre

Envoyez tout de suite vos dons au FONDS ARMENIEN DE FRANCE BP 12, 75660 Paris Cedex 14 CCP 11.926 85 C PARIS.

Mentionnez : «URGENT HIVER 1993/94».

UMAF - PARIS

COMMUNIQUÉ

L'UMAF - Paris tient particulièrement à remercier l'association *«Sentier pour l'Arménie»*, pour l'aide précieuse qu'elle lui a apportée lors de sa dernière mission en Arménie en juillet 93. En effet, un avion a été spécialement affrété pour transporter plus de 25 tonnes de matériel médical: lits d'hôpitaux adultes et enfants, tables de chevet, couveuses, matériel de dialyse, équipements dentaires, instruments de chirurgie, scialytiques, médicaments, matériel de laboratoire, usine pour la fabrication de soluté à pyrogène (UMAF-Lyon), vaccins. Tout ce matériel, qui représentait une valeur de 5 millions de F. a pu être livré directement à l'"Hôpital d'Erebouni, et dans d'autres hôpitaux d'Arménie. Les frais énormes occasionnés pour l'affrètement de cet avion ont été pris en charge en totalité par l'association *«Sentier pour l'Arménie»*, sans laquelle notre mission n'aurait pas été un succès.

BUREAU UMAF-PARIS

Paris, le 11 Octobre

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Սարոյեան իրենց սիրելի ազգականին՝ Արշակուհի Աղնեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղիկի կը նուիրեն Դպրոցասէրին 500 Ֆր., Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանին 200 ֆրանք (ստանալ «Յառաջ»էն), եւ 300 Ֆր. «Յառաջ»ին:

Dans le cadre de l'exposition «LE ROYAUME ARMENIEN DE CILICIE»

CONCERT

de chants liturgiques
musique classique et arménienne
sous la présidence d'honneur de
KAREKINE II
Catholicos de la Grande Maison de Cilicie

le Vendredi 5 Novembre à 20h précises
Amphithéâtre Richelieu
Place de la Sorbonne, Paris 5e

Partie artistique :

- Araks MANSOURIAN (soprano lyrico-dramatique)
- Herminé YERISSIAN (soprano lyrique)
- Armand ARABIAN (baryton)
- Souren CHAHIDJANIAN (basse)
- Hasmig SURMELIAN (pianiste)
- Arthur AHARONIAN (pianiste)
- Jean TER-MERGUERIAN (violon)
- Ardachès VOSGANIAN (déclamation)
- Orchestre de l'Ile de la Cité dirigé par Alexandre SIRANOSSIAN

Pianistes accompagnateurs :

- Gaïanée OHANESSIAN
- Vahan MARDIROSSIAN

Pour tous renseignements :
Tél. : 46 30 64 60 — 43 59 67 03

Points de vente des billets :
- Eglise Arménienne Jean-Goujon,Paris
- Eglise d'Issy-les-Moulineaux
- MCA Allfortville.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ - ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

նիւթ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ
ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ
դասախօս՝
ՏԻԿԻՆ ԱՆԱՀԻՏ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 29, ժամը ճիշդ 20.30--ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան Տէմիրճեան սրահին մէջ
17, rue Bleue, 75009 Paris

Մուտքը ազատ է:
Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:
Դասախօսութենէն ետք՝ ընթրիք:
Ծախքերու մասնակցութիւն 100 ֆրանք:

MCA-Villeurbanne

A la M.C.A. de Villeurbanne, il est désormais possible de suivre, de façon permanente :

—des cours d'arménien (niveau débutants);

— des cours de gym / modern jazz

— des cours de danse arménienne et bientôt peut-être des cours de théâtre.

Pour tous renseignements ou inscriptions n'hésitez pas à nous téléphoner : au 78. 93. 57. 43 ou passer à la M.C.A V.

Permanence du mardi au samedi : 10h - 12h — 14h - 19h.

ԱՅՑ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՇԻՐԻՄԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս, Նոյեմբեր 1-ին ոգեկոչումի խմբական այց մը կուտայ Պանեէօ Փարիզէնի գերեզմանատունը, հայ մտաւորականներու շիրիմին:

Սիրով կը հրաւիրուին ոլբացեալներու ընտանեկան պարագաները, գրողներ, յարգոյ հասարակութիւնը:

Շիրմօրհնէք եւ յարգանքի արտայայտութիւններ:

Հաւաքուիլ ժամը 15-ին Սիմըթիէռ որ Պանեէօ Փարիզէնի գլխաւոր մուտքին, Ավընիւ Մաքս Տորմուա:

Փորթ տ'Օրլէանէն առնել թիւ 128 հանրակառքը ու իջնել Սիմըթիէռ Փարիզէն կայանը:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Ֆրանսական կառավարութեան կրթաթոշակով ուսման համար Հայաստանէն Փարիզ եկած կին մը կը փնտռէ վարձու սենեակ մը յարմարութիւններով (տուշ, W. C. եւ խոհանոցի կարելիութիւն) Փարիզ կամ մօտակայ արուարձան (մինչեւ Յունիս) հեռաձայնել. --
40 - 53 - 90 - 65
Տիկին Ա. Մեսրոպեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Վարդուհի Նատիրեանի յիշատակին 400 ֆրանք քոյրերուն կողմէ:

COMMUNIQUÉ

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE
77, rue La Fayette — 75009 PARIS
Tél: 48 78 02 99 / Fax: 42 80 61 45

Les trois maisons du troisième âge entièrement rénovées, restructurées et ayant l'agrément de la cure médicale peuvent accueillir des pensionnaires soit en hote payant, soit pris en charge par l'Aide Sociale.

Pour tous renseignements, prière de contacter les directions des établissements.

MONTMORENCY : Melle YAVER
44-50, Ave. Charles de Gaulle
Tél: 39 83 20 67
Fax: 34 28 37 17

GONESSE : M. FESDJIAN
7, rue de l'Eglantier
Tél: 39 85 24 24
Fax: 34 53 95 23

ST-RAPHAEL : Mme GARABEDIAN
107, Ave. du Marechal Lyautey
Tél: 94 95 00 30
Fax: 94 95 71 43

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55835
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section «*Sevan*» de Vienne

EXPOSITION

«Art et artisanat arméniens»

Salle des Fêtes de Vienne

du Samedi 30 Octobre au Lundi 1er Novembre

- Cuivres anciens
- Objets usuels et décoratifs
- Tapis
- Broderies et travaux manuels
- Objets en bois sculpté et obsidienne
- Costume traditionnels
- Instruments de musique
- Bijoux
- Miniatures et tableaux
- Livres
- Art de la table.

Samedi 30 Octobre 14h30 à 18h
Dimanche 31 Octobre 10h à 12h
14h30 à 18h
Lundi 1er Novembre 10h à 12h
14h30 à 18h
— entrée 10 F. —

— • —

Spectacle exceptionnel

MUSIQUE, CHANTS, DANSES ET DEFILES DE COSTUMES ARMENIENS

Salle des Fêtes

Dimanche 31 Octobre à 20h30

Troupe de danses «G o r i s» *de Vienne*

20 exécutants garçons et filles, cette jeune troupe créée en 1991, à l'initiative de la MCA et la CBAF compte déjà à son actif plusieurs galas dans la région Rhône - Alpes.

A représenté avec succès le folklore arménien au théâtre antique de Vienne dans le cadre d'Eurofolk en Juillet 1993.

Ensemble instrumental «S p i t a k»

Créé après le séisme de 1988, cet ensemble composé de dix musiciens et une chanteuse sous la direction d'*Agop Boyadjian* nous fait revivre la musique et les chants arméniens grâce aux instruments traditionnels tels que *saz, tar, kamantcha, dehol, duduk, chevi.*

Défilé de costumes arméniens

Aboutissement d'un long travail, Mme *M. Chamirian* nous restitue intégralement les copies fidèles de véritables costumes d'époque alliant finesse et beauté jusque dans les moindres détails.

Trente trois costumes du 9e siècle avant J.C. jusqu'à nos jours.

Dimanche 31 Octobre à 20h30
— entrée 50 F. /
Gratuit pour les moins de 12 ans —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION PARIS

Notre école hebdomadaire du samedi après-midi (15h - 18h) a ouvert ses portes depuis le 18 septembre dernier à la MCA 17, rue Bleue, Paris 9e.

Les inscriptions sont encore possibles pour tous les niveaux : maternelle (4 ans) jusqu'aux classes pré-bac et bac. Ces deux dernières classes bénéficient d'un programme scolaire rigoureux et de qualité, enseigné par un professeur confirmé.

Date limite d'inscription: 15 novembre.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27
MERCREDI
27 OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.181

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.181

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ «ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄ»ՈՒՆ

Իր 77-րդ տարեդարձին նախօրեակին էր որ նախագահ Միթերան, հանդարտութեամբ պատասխանեց լրագրողներու հարցումներուն «Ֆրանս 2»ի այս բացառիկ «ճշմարտութեան ժամ»ուն ընթացքին: Խուսափեցաւ, իր ծանօթ ճարպիկութեամբ թակարդ հարցումներէ, ոչ մէկ ծուղակ ինկաւ: 90 վայրկեաններու երկայնքին շատ հարցեր ծեծուեցան եւ Միթերան պարզեց իր տեսակէտները: Երբ առիթ տրուեցաւ չվարանեցաւ նոյնիսկ գովասանական քանի մը խօսքեր ընելու Շիրաքի, Պալատիւրի, Ռոքարի մասին: Առաջինը կը գտնէ՝ «աշխատասէր, ձեռնհաս եւ հանրային ծառայութիւնը սիրող»: Պալատիւր՝ «պարկեշտ մարդ մըն է որ կը պաշտպանէ իր գաղափարները որոնք իմս չեն: Պետական մարդ է»: Ռոքարի պարագային ալ կը հաստատէ՝ «խզում չկայ ոչ քաղաքականութեան ոչ ալ ոճի 1971 եւ 1993-ի միջեւ»:

Ֆրանքօ-գերմանական բարեկամութիւնը չի զոհեր Մեծն-Բրիտանիոյ հետ մերձեցման մը, կ'ըսէ նախագահը, երբ իրեն կը կրկնուին Տիկին Թաչէրի յուշերուն մէջ եղած ակնարկութիւնները իր մասին: ԿԱԹԹ-ի համաձայնութիւնը անհրաժեշտ կը գտնէ եւ չի հասկնար Միացեալ-Նահանգներու ծայրայեղ դիրքը: Կ'ընդունի որ Ելցին միջոցներու դիմած է որոնք կրնան կասկածներ յառաջացնել իր վարչակարգին ժողովրդավար բնոյթին մասին, բայց, կը գտնէ որ ուրիշ ելք չունէր: Նախագահի իր պաշտօնին բոլոր առանձնաշնորհները կը գործադրէ, իր մարզերէն (արտաքին քաղաքականութիւն, պաշտպանութիւն) դուրս ալ, ինչպէս տնտեսութեան պարագային, իր կարծիքը կը յայտնէ: Աշխատանքի ժամերու նուազումի հարցը կը հասկնայ, հաւանաբար անհրաժեշտ ըլլայ, բայց, արդար չէ որ աշխատավարձքի նուազումի զոհերը ամէնէն ցած աշխատավարձք ստացողները ըլլան (7000 Ֆր.՝ ամսական): Իրեն համար խնդրոյ առարկայ չեն կրնար ըլլալ ձեռք ձգուած ընկերային առաւելութիւնները: Սեփականաշնորհումներու մասին, կը յայտնէ որ չուզեր միջամուխ ըլլալ այդ հարցերուն թէեւ չի ծածկեր որ դէմ է Աէրօսփասիալի ապազգայնացման: Ապաստանի իրաւունքի դիմումներու մասին, Նախագահը կը ճշդէ որ սահմանադրական բարեփոխումը փոփոխութիւն պիտի բերէ այն դիմումներուն որոնք ուղղակի Ֆրանսայի կ'ըլլան: Կ'ընդունի որ կառավարութեան յետ քայլը Էռ-Ֆրանսի պարագային որոշ տկարութիւն մը կը մատնէ, թէեւ, կ'աւելցնէ գէշ բան չէ երբեմն ընդունիլ որ սխալ գործուած է:

Նախագահական ընտրութեան հարցումին (Ֆրանսա տեւական ընտրապայքարի մէջ է եւ լրագրողները կը յամառին անձերու վերաբերեալ հարցումներ ընել փոխանակ՝ հրապարակ դնելու այն ծանր տագնապները զորս կ'ապրի երկիրը) չի ծածկեր որ զօրավիգ կ'ըլլայ ընկերվարական թեկնածուին, առանց նախընտրութիւն մը յայտնելու Տըլորի եւ Ռոքարի միջեւ: Մինչեւ իր պաշտօնավարման ժամանակաշրջանի վախճանը, իրեն համար գլխաւոր հարցը ուր կ'ուզէ յաջողիլ՝ Եւրոպայի կառուցումը եւ խաղաղութեան պահպանումն է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓՐՈՖ. ԱՐԱ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆԻ ղեկավարած հետազօտողներու խումբը (Փասթէօր հաստատութիւն) շատ կարեւոր գիւտ մը կատարած է ՍԻՏԱ-ի վերաբերող: Իրենց տարած աշխատանքներու արդիւնքը երկայացուեցաւ Հոկտ. 26-ին, Մառն-Լա Քոքէթ գումարուած «Սան Կառթերու» համաժողովին: Կատարուած գիւտը յուսալից հեռանկարներ կը բանայ դարմանումի եւ պատուաստի գետնի վրայ: Ինչպէս միշտ նման պարագաներու, հարկ է խոհեմ ըլլալ, բայց, գոնէ կասկած չի վերցներ թէ գիւտը կը բացատրէ թէ ինչպէս ՍԻՏԱ-ի վիրուսը կը մտնէ բջիջներու մէջ:

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 26-ին, Երեքշաբթի օր, ինչպէս կը նախատեսուէր օդակայաններու վիճակը շատ սեւ պատկեր մը կը պարզէր, գործադուլի որոշումը ջնջուած չըլլալով սենտիքաներու կողմէ, որոնք այնքան ալ վստահութիւն չունին եղած առաջարկներուն եւ լուրջ ապահովութիւններ կ'ուզեն: Ճիշդ է որ երբ կառավարութիւն մը անդառնալի որակելէ ետք ծրագիրը, ամբողջութեամբ կը հրաժարի անկէ հազիւ քանի մը օր ետք, չի կրնար վստահութիւն ներշնչել եւ նոր տնօրէնի մը նշանակումը յանձին Քրիսթիան Պլանի, անմիջականին մէջ բան չի փոխեր: Մնաց որ Էռ-Ֆրանս իսկական Դանայեան տակառ մըն է, հինգ տարի է Պետութիւնը արդէն 5 միլիառ Ֆր. տուած է եւ ոչինչ կարելի եղած է բարելաւել: Էռ-Ֆրանսի նոր տնօրէնը Ք. Պլան մտերիմ մըն է Միշէլ Ռոքարի եւ համբաւն ունի հարցերը լուծելու երկխօսութեամբ: ՌԱԹՓ-ի (Փոխադրութիւն) տնօրէն եղած է եւ մասնագէտ է դժուար բանակցութիւններու: Էռ-Ինթէրի տնօրէնն ալ՝ Ժան-Սիրիլ Սփինէթա հրաժարած է, տարակարծիք ըլլալով Փոխադրութեանց նախարարին ռազմավարութեան հետ: Իր տեղը կ'առնէ Միշէլ Պերնար:

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ Ճորճ Ուաշինկթըն համալսարանի մէջ տարուած գիտական աշխատանքները որպէս արդիւնք ունին վերարտադրութիւնը մարդկային սաղմի եւ այս ձեւով կարելի է իսկական երկուորեակներ եւ աւելի ստեղծել նախ փորձանակի ապա՝ կնոջ արգանդին մէջ: Գիտական այս նոր նուաճումը բարոյագիտական մեծ հարցերու ծնունդ կուտայ եւ նախագահ Միթերան իսկ իր սարսափը չծածկեց, մարդկային իսկական պատճէններ հանելու այս կարելիութեան առջեւ: Վատիկան ալ խիստ դատապարտումն բրաւ փորձին իսկ:

ԳԱՆԱՏԱՅԻ երեսփոխանական ընտրութիւնները շահեցաւ Ազատական կուսակցութիւնը որ ապահովութիւնն ունէր մեծամասնութիւն մը ձեռք ձգելու: Ժողովը ունի 295 երեսփոխան: Ցարդ իշխանութեան գլուխ էր Պահպանողական կուսակցութիւնը եւ Քիմ Քամփպէլ երկրին առաջին կին նախարարապետն էր: Առաջին, ոչ պաշտօնական արդիւնքներու համաձայն, Ժան Քրէթիէն 177 աթոռի ապահովութիւն ունէր, ինչ որ հանգիստ մեծամասնութիւն մըն է:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ կառավարական ուժերը յաջողեցան վերագրաւել Փոթիի նաւահանգիստը, Սեւ ծովու վրայ, ինչ որ շատ կարեւոր էր, պարէնաւորման գետնի վրայ մանաւանդ: Ամսուս սկիզբէն ի վեր է որ նաւահանգիստը Գամսախուրդիայի ուժերուն ձեռքն էր եւ Վրաստանէն զատ, Հայաստան եւ Ադրբեջան ալ զրկուած էին պարէնաւորման միջոցներէ:

ՔԻՐՍՏԻՍՏԱՆԻ բանուորական կուսակցութիւնը (ՓՔՔ) զեկոյցներ բաժնելով յայտարարած է թէ իր հակակշռին տակ գտնուող շրջաններու պետական պաշտօնէութիւնը պէտք է հեռանայ: ՓՔՔ կը սպառնայ խիստ պատիժներու ենթարկել հրահանգը անտեսողները: Թուրք մամուլը կը տեղեկացնէ թէ իշխանութեան գլուխ գտնուող երկու կուսակցութիւններու Իգդիրի մասնաճիւղերը փակուած են, իսկ ՍՀՓ կուսակցութեան Կարսի նախագահը հրաժարած է:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱԿԱՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐԸ ԵՏ ՄՂԵՑԻՆ ԱԶԵՐԻ ՈՒԺԵՐԸ

ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐԸ ԶԱՆԳԵԼԱՆԸ ՊԱՐՊԵՑԻՆ

ԱԶԵՐԻ ՌՄԲԱԿՈԾՈՒՄՆԵՐ

Մամուլի արեւմտեան գործակալութիւնները Հոկտեմբեր 25-ի իրիկունն իսկ կը հաղորդէին որ հայկական ուժերը շարունակելով իրենց յառաջխաղացումը, հասած են պարսկական սահման եւ գրաւած Զանգելանը (նոյն լուրը լոյս տեսաւ արդէն «Մոնտ»ի եւ եւ Հոկտեմբեր 26-ի ալ առաւօտեան թերթերուն մէջ) առանց ճշդելու թէ հայկական ուժերու գործողութիւնները պարզապէս հակայարձակումներ են ետ մղելու համար Ազերիներու յարձակումները: Ինչպէս գրած էինք երէկ, Ադրբեջանցիք իսկ «հակակշռէ դուրս զինեալ տարրեր»ու վերագրած էին հրադադարի այդ խախտումը: Հոկտեմբեր 26-ին, առաւօտը, Երեւանէն մեզի հաստատեցին թէ հայկական ուժերը Զանգելան չեն մտած, ճիշդ է որ շրջապատած են եւ Զանգելանը կտրած երկրին մնացեալ մասէն: 600 ազերի զինուոր փախած են եւ շուրջ 100 մեռեալի խօսք կայ: Ազերի հազարաւոր գաղթականներ ճամբաները նետուած են, տասը հազար Պարսկաստան մտած կ'ըլլան: Հոկտեմբեր 25-ի առաւօտն է, ըստ լրասփիւռներու, որ հայկական ուժերը գրաւած են Հորադիզը, որ պարսկական սահմանէն 10 քիլոմեթր է եւ այդ է որ «խուճապի մատնած է ազերի բարոյալքուած եւ ուժաքամ զօրքերը, յաջորդական պարտութիւններէ ետք աւելի լաւ կազմակերպուած թշնամիի մը դէմ»:

Ղարաբաղի սպայակոյտը հրադադարի միակողմանի հրահանգ տուած է թոյլ տալու համար որ բնակչութիւնները կարենան փախչիլ: Ռուսաստանի Արտաքին նախարարութիւնը դատապարտած է հայկական այս յառաջխաղացումը եւ հրաւիրած հայկական ուժերը որ իրենց դիրքերուն վերադառնան: Բաքուն ալ կ'ամբաստանէ Հայերը որ «միջազգայնացուցած են կռիւը»: Թեհրան, Հոկտ. 26-ին, չէր հակազդած, մինչ նոյն օրը Ռաֆսանճանի Բաքու կը հասնէր:

Հոկտեմբեր 25-ին, Ազերիները բուռն ռմբակոծութիւններու դիմած էին սահմանամերձ շրջաններու եւ գիւղերու վրայ, գլխաւորաբար Կրասնոսելսկ, Գոթի ուր 2 մեռեալ եւ վիրաւորներ կան:

Ընդհ. ձեւով մթնոլորտը լարուած է:

❦

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՓԱՐԻԶ ԿՈՒԳԱՅ

Ինչպէս գրեցինք (Հոկտեմբեր 23 / 24) Հայաստանի նախագահը Փարիզ կուգայ, ուր նախագահ Միթերանի հետ բացումը պիտի կատարէ «Կիլիկիոյ հայկական թագաւորութիւնը» ցուցահանդէսին:

Նախագահը Փարիզ կը հասնի Չորեքշաբթի օր եւ կը մնայ մինչեւ շաբթու վերջ:

❦

Հոկտեմբեր 25-ին նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան հրամանագիր ստորագրած է, որով Պաշտպանութեան նախարարի Ատեղակալ, սպայակոյտի պետ կը նշանակէ զօրավար Հրաչ Անդրէասեանը: Նոյն հրամանագրով այդ պաշտօնէն, ըստ իր դիմումին, կը հեռացուի զօրավար Նորատ Տէր-Գրիգորեան:

❦

ԼԵՒՈՆ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕԴԱՅԻՆ ԳԻԾԵՐՈՒ» ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ

Ֆրանսայի «Հայկական օդային գիծեր» ընկերութեան գլխաւոր ներկայացուցիչ նշանակուած է Լեւոն Պաղտասարեան: Ան լիազօրութիւնն ունի այդ պաշտօնը ներկայացնելու ֆրանսական պետական կամ անձնական այն ձեռնարկութեանց մօտ, որոնք «Ֆրանսա-Հայաստան» օդային կապի գործնական հարցերով կը զբաղին: Լ. Պաղտասարեանի լիազօրութիւնները ի զօրու են մինչեւ 1994 Դեկտեմբեր 31:

❦

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՆԻՍՏ

Հայաստանի կառավարութեան Հոկտեմբեր 24-ի նիստին քննարկումի նիւթ դարձած են Վրաստանի քաղաքական իրադարձութեանց հետեւանքով ստեղծուած երկաթուղային տագնապալի կացութիւնը եւ այդ առընչութեամբ հեղուկ վառելանիւթ եւ սննդամթերք ներածելու հարցեր, ինչպէս նաեւ «Զմեռ» ծրագրի շրջագծին մէջ բնակչութեան որոշ խաւերուն վառելանիւթի բաշխումը կազմակերպելու հարցեր:

❦

ՎԱՐԿԱՅԻՆ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄ

Վարչապետ Հ. Բագրատեանի եւ Միացեալ-Նահանգներու լիազօր դեսպան Հ. Կիլմորի տեսակցութեան ընթացքին քննարկուած են ֆինանսի միջազգային կազմակերպութեանց Հայաստանին կատարած վարկային օգնութեանց առնչուող հարցեր:

❦

ՅԱՏԿԱՑՈՒՄ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ

Հայաստանի կառավարութիւնը Տաուշի շրջանի բնակիչներուն գիւղատնտեսական աշխատանքներու կազմակերպման կը յատկացնէ 195 միլիոն ռուբլի կարճ պայմանաժամով վարկ, իւրաքանչիւր հեկտարի համար սահմանելով 100 հազար ռուբլի: 113 միլիոն 1580 ռուբլիի երկար պայմանաժամով վարկ մըն ալ կը տրամադրուի հրետակոծութիւններէն վնասուած բնակարաններու տէրերուն:

Ո՞Վ ԷՐ ՊՈՒՏՏԱ ԵՒ Ի՞ՆՉ Է ՊՈՒՏՏԱՅԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՊՈՒՏՏԱՅԱԿԱՆ ԿՐՕՆՔԸ

1956 Մայիս 24-ին ամբողջ արեւելեան Ասիոյ երկինքը պայծառ էր եւ լիալուսինը կը փայլէր երկնքի վրայ. այդ դարնան գիշերուան մէջ՝ շուրջ 500 միլիոն անձեր Գորէայէն մինչեւ Թայլանտիա կը տօնէին իրենց կրօնքին 2500-ամեայ պուտտայականութեան տարեդարձը:

❦

ՊՈՒՏՏԱՅՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԱԾՈՒՄԸ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ

Պուտտայականութիւնը աշխարհիս ամէնէն հին կրօնքներէն մէկն է, ինչպէս տեսանք ծագում առած է Պուտտայէն, մէկը որ ծնած էր եւ որդի էր թագաւորի մը, եւ սակայն ուզեց աղքատ ապրիլ եւ 25 տարեկանին շրջեցաւ ամբողջ Հնդկաստան քարոզելով իր հնարած կրօնքը:

Ինչպէս տեսանք պուտտայական կրօնքը Ն. Ք. 6-րդ դարուն ծագում առաւ. Պրամմանիզմէն, որ չորս դարեր առաջ հնդկական կրօնքն էր, եւ արագօրէն տարածուեցաւ ամբողջ Հնդկաստանի մէջ, Քրիստոսէ առաջ երրորդ դարուն եւ պաշտօնական կրօնք կոչակուեցաւ ԱՍՕՔԱ թագաւորին իշխանութեան օրով:

Յաջորդ դարերուն տարածուեցաւ ամբողջ կեդրոնական Ասիոյ մէջ: Քս. վերջ եօթներորդ դարուն Ճափոնի Սոքօթօթաթայի իշխանը, պուտտայականութիւնը ընդգրկեց, եւ զայն հռչակեց պետական՝ ազգային կրօնք:

Ասիոյ երկու երրորդ մասը այդ դարերուն արդէն պուտտայական էին եւ ասիկա մեծ բարիք մը եղաւ այդ շրջանի երկիրներու ժողովուրդներուն, ուր կ'ապրէին որսորդներ, ձկնորսներ, գիւղացիներ եւ հովիւներ, ամէնքն ալ նախապաշարեալ մարդիկ: Պուտտայիզմը անոնց բերաւ եւ տուաւ բարձր գաղափարականութիւն, բարոյական կեանք, սէր եւ յարգանք եւ ներողամտութիւն, զիջողութիւն, համբերութիւն, մէկ զմէկու հանդէպ եւ դեռ աւելի սէր կենդանիներու եւ բնութեան հանդէպ: Կատարեալ արդարութիւն, բարեացակամութիւն, ու սէր բոլոր մարդոց հանդէպ, ուր դեռ գոյութիւն ունէր դերութիւն եւ խիստ բաժանում մէկզմէկու հանդէպ:

Պուտտայականութիւնը քարոզեց որ բոլոր մարդիկ հաւասար են իրարու հոգիով: Եւ ոչ միայն այս, այլ եւ պուտտայականութիւնը երկրաւոր կեանքը ստոր կը համարէր յաւիտենական կեանքէն. բայց եւ կը քարոզէր թէ երկրաւոր կեանքը եւս պէտք չէ արհամարհել զայն, որովհետեւ անով է որ յաւիտենական երջանկութեան պիտի հասնինք «Նիրվանա»ին եւ այս միայն բարի գործերով է որ կրնանք ստանալ եւ անոր հասնիլ:

Եօթներորդ եւ իններորդ դարերուն Քս. վերջ. պուտտայականութիւնը կամաց-կամաց սկսաւ մարիլ Հնդկաստանի մէջ, եւ անոր տեղ՝ մէջտեղ ելան ԺԲ. դարուն ուրիշ կրօններ, ուրիշ հաւատալիքներ:

❦

ՊՈՒՏՏԱՅԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԱՅՍՕՐ

Այսօր պուտտայականութիւնը զանազան մասերու բաժնուած է. զանազան անուններով. առաջինը է Մահայականութիւն որ տարածուած է Հնդկաստանի հիւսիսային շրջաններուն մէջ Ճափոնի, Հնդկաչինի, Գորէայի եւ Թիպէթի մէջ:

Երկրորդ տեսակ պուտտայականութիւնը կը կոչուի Հինախայանայ. տարածուած է հարաւային եւ Միջին-Արեւելքի մէջ, Ասիոյ մէջ, որ է Պիրմանիոյ, Հնդկաչինի, Սէյլանի եւ մաս մ'ալ Ինտոնէզիոյ մէջ:

Պուտտայական պաշտամունքը, այսօր բաւական արտաքոյ ձեւեր առած է. Պուտտան կրօնքի մասին արտաքոյ գաղափարներ ունէր, հաստղութիւններ ունէր. բարոյախօսական որով ցոյց կուտար կառավարել մարդուս սովորութիւնները եւ ձգտումները. անտեսելով ծիսական մասը որ է սովորութիւնները, անտեսելով մըշակոյթը եւ աստուածաբանականը: Այսօր ալ պուտտայականութիւնը մէկդի կը դնէ աշխարհիս պահանջները, ան քահանայապետ մը չունի եւ ոչ ալ կրօնական նուիրապետութիւն մը:

Պուտտայական ըլլալու համար կը բաւէ գործադրել ութ սկզբունքները. զորս վերեւ տեսանք: Որովհետեւ պուտտայականութիւնը գործելակերպ մը չէ, որով մարդս կարենայ մերկանալ իր կիրքերէն եւ հասնիլ հոգեկան խաղաղութեան:

Չինաստանի, Ճափոնի եւ ուրիշ շրջաններու մէջ ծնողքները իրենց փոքրիկներուն կը սորվեցնեն հազիւ խօսիլ սկսած դեռ չորս տարեկանին. պուտտայական գաղափարաբանութիւնները կը տպաւորեն անոնց միտքը, որ է մերժում հաճոյքներու, խոնարհութիւն, կատարեալ, մանաւանդ ոեւէ մէկը չնախատել, չարհամարհել. խօսիլ քաղցրութեամբ, եւ յարգել դիմացինը եւ անոր գաղափարականը:

❦

ՊՈՒՏՏԱ ԿՐՕՆԱՒՈՐՆԵՐ

Պուտտաները իրենց առանձին բնակութեան տեղերը ունէին, որ է վանքեր. ուր գրեթէ բոլոր երիտասարդներ, որոնք կ'ուզեն պուտտայական կրօնքը ընդգրկել ու լաւ պուտտայական ըլլալ. 20 տարեկանին կը մտնեն այս վանքերը եւ իրենց օրերը ժամանակ մը կ'անցընեն այդ վանքերուն մէջ, տարեց պուտտայականներու հսկողութեան տակ, անոնց մի քանիները կը համոզուին, եւ կը սիրեն այդ կեանքը եւ կ'ուզեն հոն մնալ եւ հոն ապրիլ աշխարհէս հեռու, ապրիլ աղօթքով եւ զըրկանքներով:

Պուտտայականութիւնը լաւ գործադրելու եւ ապրելու համար կը պահանջէ, ինչպէս ըսինք, աշխարհի կեանքէն հրաժարիլ, ապրիլ հեռու աշխարհի հաճոյքներէն,

Սակայն կան հասարակ պուտտայականներ ալ, ըսելու համար, այսպէս՝ այն հաւատացողներն են, մանաւանդ հասարակ ժողովուրդէն, որոնք միայն քանի մը կըրօնական սկզբունքներ կ'ընդունին եւ կը պահեն:

Բայց իրական եւ գաղափարական պուտտայականը, այն կրօնաւորներն են որոնք կը հետեւին եւ կը պահեն կրօնական պուտտայական ամբողջ սկզբունքները եւ կ'ապրին միայնութեան մէջ, կամ այն վանքերուն մէջ որոնք ցրուած են պուտտայական աշխարհիս մէջ, մանաւանդ Պիրմանիոյ, Սէյլանի, Հնդկաստանի, Ճափոնի եւ Թիպէթի մէջ, ուր կան պուտտայական յատուկ ապրելակերպեր, կոչուած Լամայիզմօ այս երկիրներու մէջ:

Պուտտայականութիւնը կը ջանայ օգտակար ըլլալ իր մերձաւորին զանազան ձեւերով կը կատարէ իր արարողութիւնները տաճարներուն մէջ եւ կը ջանան երիտասարդները այդ վանքերուն մէջ կրօնական կեանքին վարժեցնել: Սակայն պուտտա կրօնաւորին գործն է ժողովուրդին սորվեցնել, կատարելութեան ճամբան որ կը տանի դէպի Նիրվանա:

Ուստի պուտտան պարզ կեանք մը կ'ուզէ ապրիլ, բան մը չուզէր ունենալ, ոչ դրամ ոչ հարստութիւն, եւ ոչ ալ պաշտօնոյ ապարանք, ան միայն կը հոգայ իր օրապահիկը մուրալով ուտելիք մը միայն:

❦

ՊՈՒՏՏԱՅԱԿԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՏԱՃԱՐՆԵՐ

Ըստ աւանդութեան, այն օրը որ ծներ է Պուտտա, ըստ իրենց հաւատքին երկնքէն թէյ կ'անձրեւէ եղեր. ասոր համար անոնք նոյն օրը անոր Պուտտայի տօնը կը կատարեն, ժողովրդական մեծ հանդիսութեամբ, մէջտեղ կը բերեն ճերմակ փիղ մը եւ վրան թէյ կը թափեն եւ մանրած թուղթեր, ի նշան Պուտտայի կերպարանափոխութեան խորհրդանըշան:

Իր մահէն տարիներ վերջ մեծ յարգանքով, անոր ոսկրոտիները հանէր են գերեզմանէն եւ զանոնք յարգանքով պահելու համար, Ասիոյ զանազան շրջաններուն եւ երկիրներու մէջ, բազմաթիւ հարիւրաւոր մեծղի եւ փառաւոր տաճարներ շինած են իրեն ի պատիւ, որոնք Սթուփա կը կոչուին. անոնցմէ ոմանք զմբէթաւոր են, ուրիշներ մեծղի երկնասլաց աշտարակներով:

❦

ՊՈՒՏՏԱՅԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

Քրիստոնէութենէն շատ դարեր առաջ, Հնդկաստան հրաշալի երկիր մըն էր, եւ բարձր քաղաքակրթութեամբ մը ծաղկած. տուած է արուեստի մեծ եւ հրաշալի գործեր, ճարտարապետական հսկայական եւ մեծղի կառուցուածքներ, որոնց նմանը չի գտնուիր եւրոպական եւ այլ երկիրներու մէջ. մեծապէս ծաղկած է մանաւանդ, գեղարուեստի բանաստեղծութեան, եւ գրական մշակոյթի մէջ:

Այս գրական անմահ եւ մեծագոյն գործերէն մէկն է «Վէտայի» երգերը եւ Պրահմանի եւ Ուփանիշատի գրութիւններ, որոնք արդիւնք՝ եւ պտուղը եղած են երկար դարերու շրջաններուն զանազան սերունդներու, գիտնականներու կատարած մտածութիւններուն եւ ստեղծագործութիւններու, եւ որոնք հիմը կը կազմեն պուտտայական հին կրօնական գիտութեան:

Հնդկաստանի մէջ վերացական կեանքի եւ մտածութեան նուիրուած մարդիկ շատ էին, որոնք կեանքի նիւթական պահանջներուն ետեւէ չէին. իրենց կեանքը նուիրած էին մարդկային կեանքի շատ աւելի կարեւոր հարցերը լուծելու, եւ ամէն վայրկեան, ամէն ժամ հարց կը դնէին ու կ'ըսէին. «մենք ինչո՞ւ համար ստեղծուած ենք, ո՞ւր կ'երթանք, եւ ո՞ւր պիտի վերջանանք». գիտէին որ մահը կայ, եւ մահը իրականութիւն մըն է, բայց թէ մահէն վերջ ի՞նչ պիտի ըլլանք, արդեօք նոր մարմնացում մը պիտի ունենա՞նք, նոր մարդ պիտի ըլլա՞նք, ուստի ի՞նչ արժէք եւ կարեւորութիւն ունին մարդուս համար այս կեանքի ցաւերը եւ հաճոյքները:

Այս հարցումներուն պատասխան մը մը գտնելու համար, շատ շատեր, քաշուած իրենց մութ նեղ սենեակներուն մէջ, անօթի ծարաւ, քիչ սնունդով կ'ապրէին եւ օրերը կ'անցընէին աղօթքով եւ մտածութեամբ:

Անոնք քննելով մարդկային կեանքին զանազան փոփոխութիւնները, հասած էին այն եզրակացութեան եւ համոզումին, որ մարդուս մէջ բան մը կայ որ պէտք է քըննուի և նկատի առնուի ասիկա հոգին է, որ մարդուն արժէք կուտայ, բայց թէ հոգին ի՞նչ է, եւ ի՞նչ պիտի արժէ մարդուն համար, իր մահէն երբ չէին գիտեր: Գիտէին որ կար նաեւ մարմինը, որուն կապուած էին, որուն եւ մարմինը ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ ծանր բեռ մը, տաղտկալի բեռ մը:

Անոնք կը համարէին որ մարմինը մեզի կուտայ ու առաջ կը բերէ մեր մէջ ցաւեր, հիւանդութիւններ, եւ հուսկ մահը. մեր երկրաւոր կեանքին կապուած են զգացումներ, սէր, զուարճութիւնք, փառք, պատիւ, հպարտութիւն, սէր, հարստութիւն, որոնք շատ անգամ մեզի կուտան ցաւ, քան թէ ուրախութիւն:

Անոնք որ այս ճշմարտութիւններու խորապէս համոզուած են, եւ մտքերնին դըրած եւ որոշած են խեղդել մարմնոյ բոլոր զգացումները, բոլոր պահանջները եւ համոզուած են որ այս կերպով կրնան ազատիլ մարմնին ցաւերէն:

Ուստի կը թողուն տուն եւ ընտանիք, եւ ողորմութեամբ ապրելով եւ անոնք կը կոչուէին «Սամանա», որ ըսել է «Ճգնազգեաց»: Անզգայ ըլլալու համար ամէն ցաւի եւ տառապանքի հանդէպ, երիտասարդներ եւ տարեցներ ինքզինքնին կը վարժեցնեն օրերով անօթի մնալ, արեւու կիզիչ ճառագայթներուն տակ օրերով ապրիլ. արեւուն ճառագայթներուն տակ ապրիլ անշարժ օրերով. իսկ ձմեռները, գիշերուան ցուրտին տակ, անշարժ օրեր եւ ամիսներ եւ տարիներ ապրիլ, մինչեւ որ մարմինը տիրապետէ հոգիին, չզգայ ոչ անօթութիւն, ոչ ծարաւ, ոչ ալ ցաւ. ոչ տաքութիւն, ոչ պաղութիւն, եւ անոնք այսպէս կը կարծեն թէ հոգին երկրաւոր զգացումներէ ազատած, կրնար գտնել մարդկային կեանքի ծագման եւ վախճանի իրական եւ կենսական պատասխանը:

Ինչպէս տեսանք պուտտայականութիւնը կրօնք մըն է, եւ աստուածային որեւէ նշան կամ առընչութիւն չունի Աստուծոյ մը հետ. պուտտան անոր հնարիչը եւ առաջնորդը, պարզ մարդ մըն էր, եւ իր կրօնքի գիտութիւնը չըսեր թէ որմէ առած է, աստուածային ներշնչումէ մը, թէ երկնքէն ազդուած է:

Իրեն համար Աստուած գոյութիւն չունի. ան Աստուծոյ մը մասին խօսք չունի, եւ ոչ ալ թէ ինքը երկնքէն ներշնչուած է. իրեն համար յաւիտենականութիւնը՝ մահէն վերջ ուրիշ կեանք գոյութիւն չունի. ինքը ծնած է այս աշխարհիս վըրայ, եւ զգացած է միայն եւ միայն ցաւը, որ գոյութիւն ունի ամէն մարդու մէջ, թէ այս ցաւը ինչէն առաջ կուգայ, այդ մասին եւս խօսք չունի: Այս նպատակով ան քաշուելով աշխարհիս հաճոյքներէն, ինքզինքը կուտայ մտածումի եւ կը սկսի կեանքին երջանկութիւնը եւ ճշմարտութիւնը փնտռել. ասով կը տիրանայ սրտի բացարձակ խաղաղութեան եւ հուսկ կը գտնէ ճշմարտութիւնը, եւ այդ օրը կ'ըլլայ իր լուսաւորութեան օրը:

Թէ ի՞նչ կը հասկնայ «Լուսաւորութեան օր» ըսելով, այդ օրէն կը սկսի ինքզինքը տալ կեանքի քարոզչութեան, թէ ո՞վ է իրեն այս լուսաւորութիւնը տուողը, ըսելիք չունի, անծանօթ է:

Իրեն համար Աստուած մը, երկինքը, երկիրը եւ մարդկութիւնը ստեղծող Աստուած մը կամ ուժ մը գոյութիւն չունի, եւ ոչ ալ կ'ըսէ թէ ինքը Աստուած է կամ Աստուծմէ ղրկուած մէկը, ինքը սովորական մարդ մըն է, լուսաւորուած, որմէ՞ լուսաւորուած է, բան մը չըսեր. որմէ՞ առեր է իր այս լուսաւորութիւնը, չըսեր. իրեն բազմաթիւ հետեւորդներ կ'ունենայ, եւ անոնց եւս իր լոյսը կը հաղորդէ. բայց թէ լոյս ըսելով ի՞նչ կը հասկնայ, բան մը չըսեր: Կը քարոզէ քանի մը ճշմարտութիւններ, եւ իրեն հետեւորդները կ'ընդունին եւ կը հաւատան իր քարոզած ճշմարտութիւններուն, առանց ուզել գիտնալու թէ այդ ճշմարտութիւնները տուողին անունը:

Հ. ՄԻՔԱՅԷԼ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅԵԼԻԻՆ ՄԷՋ ԵՍ ԻՆԾԻ ՀԵՏ

Սափրիչին աթոռին վրայ էի դարձեալ: Մինչ սափրիչը կը կտրէր մազերս, կը սանտրէր, իր սրածայր մկրատը չխչխացնելով հոսկէ հոնկէ կը յարդարէր մազերս, ես ալ կիսախուփ աչքերով թաղուած էի մտածումներու մէջ եւ միտքս կը պտըտցնէի հեռաւոր նիւթերու վրայ: Ականջիս տակ մկրատին չխչխկոցը կարծես օրօր մըն էր եւ հաճելի թմրութիւն մը կը պատճառէր ինծի: Հազիւ թէ կը լսէի այն քանի մը խօսքերը, զորս սափրիչը պարբերաբար կ'արտասանէր ինծի կամ ուրիշներու: Երբեմն կը պատասխանէի, երբեմն ալ պարզապէս գլխով կը հաստատէի:

Միջոց մը աչքերս բացի ու հայելիին մէջ իմ պատկերիս նայեցայ: Սափրիչը կը զբաղէր գլխուս յառաջամասին վրայ մնացած ցանցառ մազերով: Աստուա՜ծ իմ, ամէն անգամ որ կը նստիմ այս աթոռին վրայ, այն տպաւորութիւնը կ'ունենամ որ քիչ մը եւս պակսած են մազերս: Սափրիչը թել թել կը զբաղէր այդ ցանցառ մազերով, զանոնք դէպի առջեւ կը սանտրէր, ճակտիս վրայ կը փակցնէր, ծայրերը կը կտրէր, յետոյ դարձեալ դէպի ետ կը սանտրէր եւ ինծի այնպէս կը թուէր որ ան գաղտնաբար կը համրէր թէ քանի՞ թել մնացած էր գըլխուս այդ մասին վրայ: Եւ ես անգամ մը եւս կ'անդրադառնայի որ այդ մազերը ո՛չ միայն պակսած էին, այլ նաեւ սպիտակած էին:

Սափրիչին հայելիին մէջ տարիքին հասած մարդոց համար դառն մտածումներու

ու կարօտակէզ զգայնութիւններու պաստառ մըն է: Այդ պաստառին վրայ ջանացի յիշել երեսուն, քառասուն տարի առաջուան պատկերս, յորդահոս ու սեւ մազերով, աւելի թարմ դէմքով, աւելի ողորկ մորթով: Մտածեցի որ ամէն առաւօտ անպայման քանի մը վայրկեան գործ ունինք մեր տան հայելիին հետ, բայց կարծես միայն սափրիչին հայելին է որ մեզի կը յիշեցնէ մեր երէկուան դէմքը, միայն սափրիչին հայելին է որ մեզի ժամանակ կը թողու դէպի անցեալ ճամբորդելու: Սափրիչին հայելիին մէջ է որ մենք մեր ակնարկը ակամայ եւ երկար ժամանակ կը սեւեռենք հայելիին վրայի մեր ակնարկին վրայ, եւ մենք զմեզ կը դիտենք շատ ուշադիր կերպով: Օ՛, երանի թէ չդիտէինք: Անցած են այն օրերը, երբ մենք գոհ կը մնայինք հայելիէն ցոլացող մեր պատկերով: Աւելի լաւ է որ հիմա չնայինք այլեւս այդ հայելիին, մեր աչքերը փակենք ու մտածենք ուրիշ նիւթերու մասին:

Յանկարծ ակնարկս հայելիին վրայ դէպի ձախ սահեցաւ ու կառչեցաւ քովս նստող երիտասարդ յաճախորդի մը, որ նմանապէս իր մազերը սափրել կու տար: Քսան տարեկան գեղադէմ երիտասարդ մըն էր, սեւ – սեւ եւ յորդահոս, առատ մազերով: Սափրիչը արդէն յարդարած էր այդ մազերը եւ հիմա կը կոկէր, մէկ կողմէ մեքենայով կը չորցնէր, մէկ կողմէ ալ խոզանակով կը ձեւաւորէր զանոնք: Երբեմն իր ափովը աւելի յստակ ձեւ մը կու տար այդ մազերուն, որոնք կարծես կաղապարուած էին արդէն եւ առած էին իրենց վերջնական ձեւը: Երբ սափրիչը այդպէս կ՚աշխատէր, երիտասարդը հայելիին մէջէն ուշադիր ու հիացիկ ակնարկներով կը դիտէր ինքզինք: Սիրահարի նայուածք մըն էր այդ, յըստակ կերպով նշմարեցի: Երիտասարդը կը հիանար իր սեւական մազերուն վըրայ, սափրուած այդ մազերով ստեղծուած իր թարմ պատկերին վրայ: Ո՛վ գիտէ որքան կը հաճէր իր այդ պատկերին: Ո՛վ գիտէ որքան գոհ էր: Իր աչքերը ուրիշ բան չէին տեսներ: Միայն իր պատկերին կը նայէր:

Բաւական երկար դիտեցի դըրացիիս այդ պատկերը, մինչեւ որ ան ալ յանկարծ անդրադարձաւ որ մէկը հայելիին մէջէն կը նայի իրեն եւ իր ակնարկը սահեցուց դէպի իմ կողմը: Մեր ակնարկները հանդիպեցան իրարու: Անհանգստացայ: Իմ ցանցառ մազերս, իմ յոգնած դէմքս առաւ հակասութիւն մը կը կազմէին իր թարմ ու լաւ սափրուած մազերուն հետ: Մտածեցի որ հիմա ան ալ իր դէմքը պիտի բաղդատէր իմինիս հետ եւ թերեւս ալ կարեկցէր ինծի: Բայց շուտով հասկցայ որ սխալուած էի: Երիտասարդը կարծես բնաւ չտեսաւ իմ դէմքս, կարծես բնաւ չանդրադարձաւ իմ մազերուս աղքատութեան: Ան իմ նայուածքիս մէջ մէկ բան միայն տեսաւ, կամ մէկ բան միայն տեսնել կարծեց: Հիացում մը: Իր դէմքին, իր պատկերին, իր մազերուն նկատմամբ նախանձոտ հիացում մը: Այդքա՛ն: Ուրիշ բան չտեսաւ: Մտածեցի միայն որ քովը նստած է մէկը որ կը նախանձի իր մազերէն, իր ճաճանչաղեղ դէմքէն: Եւ այդ մտածումով քիչ մը եւս երջանկացաւ եւ իր ակնարկը հեռացնելով իմինէս, կըրկին շարունակեց ինքզինք դիտել սիրահարի ակնարկով:

Իմ սափրիչս շուտ վերջացուց իմ գործս եւ ես հանգիստ շունչ մը առի: Երբ ելայ, քովի սափրիչը դեռ կը խաղար երիտասարդին մազերով եւ երիտասարդն ալ անհամբեր չէր: Դեռ ո՛վ գիտէ որքան երկար կրնար նստիլ այդ աթոռին վրայ երջանկօրէն:

Ռ. Հ.

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ – ԹՈՒՐՔԻԱ ՍՊԱՌԱԶԻՆՄԱՆ ՄՐՑԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Երկուքն ալ ՕԹԱՆ-ի գինակիցներ են, բայց նաեւ իրարու յաւիտենական թըշնամիներ: Պոսնիոյ պատերազմը ա՛լ աւելի խորացուց այդ թշնամութիւնը, քանի որ Աթէնք բացայայտօրէն զօրավիգ է Սերպիոյ, իսկ Անգարա՝ մահմետականներուն: Ամէնէն մտահոգիչը այն է որ այս երկու երկիրները վերջին շրջաններուն սպառազինուեցան աւելի քան երբեք եւ անցեալ տարի ռազմամթերքի միջազգային շուկային գլխաւոր երկու յաճախորդներն էին:

Յունաստան եւ Թուրքիա, որոնք նեցուկը կը վայելեն Միացեալ – Նահանգներու եւ կարգ մը այլ դաշնակիցներու ալ, սպառազինման այս արշաւին լծուեցան, երբ արդէն մասնագէտներ մտահոգութիւն կը յայտնէին երկու երկիրներու միջեւ հակամարտութեան եւ նախկին – Եուկոսլաւիոյ կնճիռին մէջ ներքաշուելու սպառնալիքներ նկատելով:

Միանգամայն երկուքն ալ ձրի տիրացան մեծաքանակ յարձակողական ծանր հրետանիի, որ հասաւ Միացեալ – Նահանգներէն եւ Գերմանիայէն, որոնք այս երկիրներու տարածքով զինամթերք կը փոխադրէին դէպի հարաւ իրենց դաշնակիցները: Արդարեւ, այս պայմանը նշուած է 1990-ին կնքուած Եւրոպայի ռազմական համաձայնագրին մէջ:

Այլ կէտ մը եւս որ խորապէս կը մտահոգէ արեւմտեան մասնագէտները, Ալպանիոյ պարագան է: Այս վերջինը կրնայ հանդիսանալ պայթուցիկ շրջանին կայծը: Ծագումով յոյն, օրթոտոքս քահանայի մը հոնկէ արտաքսման իբր հակահարուած Յունաստանէն հազարաւոր ալպանացի գաղթականներու արտաքսումը առելութեամբ լեցուցած է Ալպանիոյ մահմետական բնակչութեան սիրտը: Միւս կողմէ Պոսնիոյ անոնց կրօնակիցները չեն ծածկեր թէ իրենց կերիլլայական գործելակերպին հետապնդած նպատակն է մահմետական երկիրներու, գլխաւորաբար Թուրքիոյ միջամտութիւնը հրահրել Պոսնիոյ մէջ:

Յունաստան եւ Թուրքիա նոյնիսկ եթէ կը յաջողին սանձել իրենց կիրքերը, այսուհանդերձ ունին երկկողմանի բազմաթիւ կնճիռներ, ինչպէս օրինակ՝ Եգէականի հարցը, Կիպրոսի գրաւումը, Թըրակիոյ թուրք փոքրամասնութեան իրաւունքներու պաշտպանութիւնը, որոնք դեռ լուծումի կը սպասեն:

Այս բոլոր սպառնալիքները արգելք չհանդիսացան սակայն, որ արեւմտեան կառավարութիւնները հսկայ ծաւալով զինամթերք վաճառեն երկու դաշնակիցներուն, որոնք նախկին – Եուկոսլաւիոյ հակամարտութեան ամէնէն մօտիկներն են: Հակառակ իրենց տնտեսական ծանր կացութեան, Յունաստան անցեալ տարի շուրջ 2 միլիառ տոլար ծախսած է արտասահմանէն զինամթերք գնելու համար, իսկ Թուրքիա՝ շուրջ 1,5 միլիառ տոլար:

Այս բոլորին կից կայ անշուշտ ՕԹԱՆ-ի պաշտօնական օժանդակութիւնը: Թուրքիա, որ ամէն կողմէ վտանգաւոր դըրացիներով շրջապատուած է, կ՚արժանանայ միայն 1992-ի համար, 700 հրասայլի, 72 հրանօթի, 15 թռանի եւ 6 օդանաւի: Սակայն ՕԹԱՆ նոյնքան եւ աւելին ալ կու տայ Յունաստանի, պահպանելու համար որոշ հաւասարակշռութիւն մը երկու երկիրներու միջեւ, բայց նաեւ համերաշխութիւնը Դաշնակցութեան մէջ: Այս թիւերը ալ աւելի մտահոգութիւն կը պատճառեն նկատի ունենալու պարագային այն վարկածը, թէ այս զինամթերքին մէկ մասը կը հասնի նախկին Եուկոսլաւիոյ մէջ կռուող կողմերուն ձեռքը:

Ամէն պարագայի մէջ, քիչ չեն այն մասնագէտներն ալ, որոնք ապահովութիւն կու տան թէ այս երկու երկիրներուն գերսպառազինումը ոչ մէկ վտանգ կը յարուցանէ, քանի որ երկուքն ալ հաւասարապէս կը զինուին եւ հաւասարակշռութիւն մը կայ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

-5-

«ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԱԶԱՏՈՂ ՔԱՋ ՎԱՐԴԱՆԻ ԹՈՌՆ ԵՄ ԵՍ...»

«Հայաստանը ազատող քաջ Վարդանի
թոռն եմ ես»...
Այս հիման վրայ՝
իւրաքանչիւր հայ աղջիկ ու տղայ
եթէ հաւատայ
իր արտասանած հպարտ բառերու
տարրական ճշգրիտ իմաստին,
ան պիտի մեծնայ
(ի մեծ ցնծութիւն հայ ժողովուրդին)
որպէս իսկական փոխարինողը
մեծ զօրավարին:
Ուրեմն ինչո՞ւ վա՛յ կու տանք հիմա,
որ
մեզի կը պակսի հետեւակ զինուոր,
մինչ անդին ունինք բազում, բիւրաւոր՝
ամէն հայցի մէջ հեղինակաւո՛ր
կարծիք ունեցող եւ հրահանգող,
մերօրեայ Վարդան ինքզինք նկատող՝
այնքա՛ն զօրավար,
այնքա՛ն ղեկավար:

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԻՏ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԻՊԻՏ

•

Մի հարբած մարդ իր տան ճանապարհին դիմելով մի կնոջ, հարցնում է.

– Քուր ջան, էսի մեր տունը չէ՞:

- Հա, եղբայր Սուրէն, ձեր տունն ա:

– Ուրեմն հլա յիշում եմ, էթամ էլի խմեմ:

*

Ճաշարան է մտնում մէկը եւ խնդրում 50 գրամ օղի:

Պուֆէտապանը զարմացած նրան է նայում.

– Դեղատուն էս եկե՞լ:

*

– Արի՝ մէ-մէ խատ խմենք:

– Հա, բեր, թէ չէ երկու օր ա՝ չեմ խմէ, ստամոքսս կ՚իմանայ, թէ տէրը մեռել ա...

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊՈՄՊԷՅՈՒՄ

ՓՐՈՖ. ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Մեր թանկարժէք աւարը եղաւ միայն մեծ դժուարութեամբ Ախուրեանի ձախ ափը հապշտապ փոխադրուած Անիի թանգարանի ցուցանմուշները, որոնց մի մասը ճանապարհին կորստեան մատնուեցին, իսկ մնացածը տեղ գրաւեց Հայաստանի պատմութեան թանգարանում:

Մեր պատմութեան եւ մշակոյթի թանկարժէք մասը կազմեց նաեւ գիտական այն հարուստ մատենաշարը, որոնց հեղինակներն են Ղ. Ալիշանը, Նիկ. Մառը, Յ. Օրբելին, Թ. Թորամանեանը, Նիկ. Բունիաթեանը, Նէկ. Տոկարսկին, Դ. Ղիփշիձէն, Թ. Յակոբեանը, այցելուներ Ս. Արովեանի, Լէոյի, Աւ. Ահարոնեանի, Աւ. Իսահակեանի, լուսանկարիչներ Աբրամ եւ Արտաշէս Վրոյրների ճամբորդական յուշերը: Թուարկումը կարելի էր շարունակել, բայց բաւարարուենք բերածով:

Հաղորդումն աւարտուած է: Սկսում ենք շարժուել Գայլեձորի շուրթով անցնող կածանով, ուղղութիւն վերցնելով դէպի մեր սահմանը: Առաջին հանդիպումն ունեցանք Փրկչի եկեղեցուն (1036 թ.): Ան կանգնած է կիսով չափ կործանուած վիճակում: Նրա հիւսիսային մասն ամբողջովին աւերուել է 1958 թ.: Միջի հիանալի որմնանկարները, որոնք ցաւօք ժամանակին չեն պատճէնահանուել, այժմ լիովին գունաթափուել ու կորստեան են մատնուել...

Տխուր մտորումներով համակուած առաջ շարժուելով, դէպի Ախուրեանի ձորն իջնող զառիթափի եզրին հանդիպեցինք քաղաքային բաղնիքի աւերակներին: Իր ժամանակին դրանք բացուել էին Նիկ. Մառի արշաւախմբի պեղումներով: Բայց ահա նկատելի է բոլորովին նոր կատարած պեղումների հետքը: Ասին, որ դա կատարել է Իսթանպուլի համալսարանի մի հնագէտ: Թուրք գիտնականները որոնում են այն, ինչ իրենց կարծիքով սելջուկեան է: Այստեղ ամրացուած ցուցանակին կարդում ենք՝ «սելջուկ համամի» (այսինքն սելջուկեան բաղնիք): Այնինչ Ալիշանը, որը դեռեւս 1881 թ. «Շիրակ»ում հրատարակել է բաղնիքի յատակագիծը, նշում է, որ դա Անիի մեծահարուստ Տիգրան Հոնենցի (13-րդ դար) արձանագրութեան մէջ յիշատակուած իր միջոցներով կառուցուած բաղնիքն է «առեալ ի հասոյթ վանացն»: Իսկ վանքերից մէկը, նոյն Տիգրան Հոնենցի միջոցներով կառուցուած, գտնւում է բաղնիքից ոչ հեռու, դէպի Ախուրեան գետն իջնող թեք լանջին:

Թէեւ դժուարին է ու քարքարոտ, տեղ-տեղ սայթաքաւոր այդ ճանապարհը, որ տանում է դէպի Սուրբ Գրիգոր (նաեւ Տիգրան Հոնենցի, նաեւ «Նաղշլու» կոչուած այդ եկեղեցին), բայց չի կարելի անցնել առանց այն դիտելու:

Տիգրան Հոնենցի միջոցներով 1215 թ. կառուցուած այդ հոյակապ, որմնանկարներով հարուստ տաճարը Զաքարեանների ժամանակաշրջանի Անիի իրօք զարդն է, հայ ճարտարապետութեան գլուխ գործոցներից մէկը: Դիւթուած արտաքին ճարտարապետաքանդակազարդութեամբ յարդարանքներով, ողջի ծաւալատարածական յաղթ յօրինուածքով ու ներսի բոլոր պատերին, կամարներին ու թաղերին մինչեւ գմբէթի կատարը ծածկուած բազմապիսի ու բազմարովանդակ որմնանկարներով, բաւականին ժամանակ մնացինք այստեղ, մոմեր վառեցինք ու խունկ ծխեցինք, անմոռանալի մի մթնոլորտ ստեղծելով տաճարի ներսում:

Բայց հարկաւոր է շտապել ու հեւիհեւ բարձրանում ենք մինչեւ ձորեզր եւ ուղղութիւն վերցնում դէպի Մայր տաճար: Ծրագրել ենք նրա ներսում կատարել մեր այսօրուայ գլխաւոր արարողութիւնը: Ճանապարհին ուղեկիցներիս պատմում եմ Բագրատունիների պալատական ճարտարապետ Տրդատի մասին: Սմբատ Բ. Բագրատունու պատուէրով նա սկսել էր կառուցել այս տաճարը 989 թ., երբ թագաւորի մահուան պատճառով շինարարութիւնը առժամանակ դադարում է, Հայաստանում եւ նրա սահմաններից դուրս մեծահամբաւ Տրդատին հրաւիրում են Կոնստանդնուպոլիս, վերականգնելու երկրաշարժից կործանուած Սուրբ Սոֆիայի տաճարի գմբէթը: Չորս տարուայ ընթացքում աւարտելով այդ պատասխանատու պատուէրի կատարումը, նա վերադառնում է Հայաստան ու շարունակում իր ճարտարապետական գործունէութիւնը Անիում: Առաւել ծանրակշիռը Անիի Մայր տաճարի կառուցումն է, որ նա Գագիկ Ա. Բագրատունու կնոջ՝ Կատրամիդէ թագուհու պատուէրով շարունակում է, իր աւարտին հասցնելով 1001 թ.: Միջնադարեան հայ ճարտարապետութեան այդ շողշողուն գոհարը, Անիի գլխաւոր զարդը, որն իր ոճական նոր ուղղութեամբ դարաշրջանի ճարտարարուեստի ուղենիշն է հանդիսացել, լայնօրէն յայտնի է ճարտարապետութեան պատմութեան նուիրուած աշխատութիւններում, նոյնիսկ համարւում է եւրոպական ճարտարապետութեան երկու ոճերի՝ ռոմանականի եւ գոթականի աւետաբեր պարունակողը:

Վերջապէս հասնում ենք Մայր տաճար ու ներս մտնում նրա հարաւային դռնից: Աւելի շուտ եկողներն արդէն հասցրել են մոմերով լուսաւորել խորանը ու խնկի բոյրով լցնել տաճարի ներսը: Բոլորիս պատել է յուզմունքը, մի տեսակ կախարդիչ խորհրդաւորութիւն: Չենք հաւատում, որ բախտ ունեցանք յայտնուելու նրա հուժկու կամարների տակ, այս ընդարձակ աղօթասրահում, ուր դարեր առաջ աղօթել են առ աստուած մեր քաջարի նախնիները:

Ինչպիսի հոյակապ ներքնատեսք է իշխում վաղուց անդմբէթ մնացած այս տաճարում: Պիրկ մոյթերի վրայ ձգուած սլացիկ ու ջլապինդ կամարները համահնչիւն են տաճարի ներքին ու արտաքին ճարտարապետութեան ընդհանուր առմամբ ուղղաձիգ շեշտին: Դա հանճարեղ Տրդատի նորամուծութիւնն է Բագրատունեաց շրջանի հայ ճարտարապետութեան մէջ:

(Շար. 3)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հաւըրտ Գարակէօզեան նախկին Սա-նուց Միութիւնը կը ծանուցանէ թէ հո-գեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Հոկտեմբեր 31, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին, մեծ բարերար՝

ՄԻՀՐԱՆ ԵՒ ՋԱՊԷԼ
ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆԻ

իրենց զաւկին՝

ՀԱՒԸՐՏ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆԻ

ինչպէս նաեւ՝ Արամ եւ Սարգիս Գարա-կէօզեանի, Տոքթոր եւ Տիկին Դաւիթեանի եւ վարժարանի ողբացեալ ուսուցիչներու եւ սաներու յիշատակին:

URGENT ARMENIE HIVER 1993/94

Pour traverser l'hiver 1993/94 l'Arménie a un besoin urgent de mazout. Le manque de devises, les restrictions imposées aux échanges entre Républiques ex-sovéitiques et l'instabilité en Géorgie n'ont pas permis de compléter à temps le programme mis au point par le gouvernement au printemps 1993.

Le Fonds Arménien "HAYASTAN" a lancé une campagne urgente dans toutes les communautés pour collecter 7 millions de dollars. La fondation arméno-US «LINCY» s'est engagée à doubler tous les fonds ainsi collectés et, par l'apport de 14 millions, à les porter donc à 21 millions de dollars. Plus de 200 000 tonnes de mazout peuvent ainsi être acheminées en Arménie. Les fonds doivent être réunis avant le 15 novembre impérativement.

Il n'y a pas un jour à perdre

Envoyez tout de suite vos dons au FONDS ARMENIEN DE FRANCE BP 12, 75660 Paris Cedex 14
CCP 11.926 85 C PARIS.
Mentionnez :
«URGENT HIVER 1993/94».

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ - ՓԱՐԻԶ

ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

նիւթ՝
ԿՈՄԻՏԱՍ
ԵՒ ԻՐ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ
դասախօս՝
ՏԻԿԻՆ ԱՆԱՀԻՏ ՅԱԿՈԲԵԱՆ
Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 29, ժամը ճիշդ 20·30-ին, Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան Տէմիրճեան սրահին մէջ
17, rue Bleue, 75009 Paris

Մուտքը ազատ է:

Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:
Դասախօսութենէն ետք՝ ընթրիք:
Ծախքերու մասնակցութիւն 100 ֆրանք:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55835
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԸ ՔԱՐՈԶԷ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

Այս Կիրակի, Հոկտեմբեր 31, ժամը 10·30-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Կիլիկիոյ Թագաւորութեան յատկացուած ցուցահանդէսին առիթով, հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՇԱՀԱՆ ՎՐԴ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
Կը քարոզէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ կը կատարուի Կիլիկիոյ վերջին Թագաւոր՝
ԼԵՒՈՆ Զ. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆԻ
համար, անոր մահուան 600-ամեակին առիթով:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ պատարագին, լսել Գարեգին Հայրապետն ու ստանալ անոր Օրհնութիւնը:

ԱՅՑ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՇԻՐԻՄԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս, Նոյեմբեր 1-ին ոգեկոչումի խմբական այց մը կու տայ Պանեէօ Փարիզէնի գերեզմանատունը, հայ մտաւորականներու շիրիմին:

Սիրով կը հրաւիրուին ողբացեալներու ընտանեկան պարագաները, գրողներ, յարգոյ հասարակութիւնը:

Շիրմօրհնէք եւ յարգանքի արտայայտութիւններ:

Հաւաքուիլ ժամը 15-ին Սիմըթիէռ տը Պանեէօ Փարիզէնի գլխաւոր մուտքին, Ավընիւ Մարս Տորմուա:

Փորթ տ'Օրլէանէն առնել թիւ 128 հանրակառքը ու իջնել Սիմըթիէռ Փարիզէն կայանը:

FRANCE 2

L'ensemble instrumental *Kéram* (musique traditionnelle arménienne) participera le jeudi 28 octobre à l'émission de Michel Field, *Le Cercle de Minuit*, sur *France* 2 à partir de 23h30 en direct de la Fiesta des Suds aux Docks de Marseille

L'ensemble insrumental Kéram *est constitué de 18 musiciens (instruments traditionnels) et de deux chanteurs. Il constitue la formation la plus importante hors d'Arménie.*

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION PARIS

Notre école hebdomadaire du samedi après-midi (15h - 18h) a ouvert ses portes depuis le 18 septembre dernier à la MCA 17, rue Bleue, Paris 9e.

Les inscriptions sont encore possibles pour tous les niveaux : maternelle (4 ans) jusqu'aux classes pré-bac et bac. Ces deux dernières classes bénéficient d'un programme scolaire rigoureux et de qualité, enseigné par un professeur confirmé.

Date limite d'inscription: 15 novembre.

ՍՈՒՐԲ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 31
Ութերորդ Կիրակի
յետ Սուրբ Խաչի Տօնին
Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8·30-ին:
Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10-ին:
Քարոզ՝ ժամը 11-ին:
Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11·45-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր հովիւ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «*Sevan*» de Vienne

E X P O S I T I O N

«Art et artisanat arméniens»

Salle des Fêtes de Vienne
du Samedi 30 Octobre
au Lundi 1er Novembre

— Cuivres anciens
— Objets usuels et décoratifs
— Tapis
— Broderies et travaux manuels
— Objets en bois sculpté et obsidienne
— Costume traditionnels
— Instruments de musique
— Bijoux
— Miniatures et tableaux
— Livres
— Art de la table.

Samedi 30 Octobre 14h30 à 18h
Dimanche 31 Octobre 10h à 12h
14h30 à 18h
Lundi 1er Novembre 10h à 12h
14h30 à 18h
—— entrée 10 F. ——

— • —

Spectacle exceptionnel

MUSIQUE, CHANTS, DANSES ET DEFILES DE COSTUMES ARMENIENS

Salle des Fêtes
Dimanche 31 Octobre à 20 h 30

Troupe de danses «G o r i s» *de Vienne*

20 exécutants garçons et filles, cette jeune troupe créée en 1991, à l'initiative de la MCA et la CBAF compte déjà à son actif plusieurs galas dans la région Rhône - Alpes.

A représenté avec succès le folklore arménien au théâtre antique de Vienne dans le cadre d'Eurofolk en Juillet 1993.

Ensemble instrumental «S p i t a k»

Créé après le séisme de 1988, cet ensemble composé de dix musiciens et une chanteuse sous la direction d'*Agop Boyadjian* nous fait revivre la musique et les chants arméniens grâce aux instruments traditionnels tels que *saz, tar, kamantcha, dehol, duduk, chevi.*

Défilé de costumes arméniens

Aboutissement d'un long travail, Mme *M. Chamirian* nous restitue intégralement les copies fidèles de véritables costumes d'époque alliant finesse et beauté jusque dans les moindres détails.

Trente trois costumes du 9e siècle avant J.C. jusqu'à nos jours.

Dimanche 31 Octobre à 20h30
— entrée 50 F. /
Gratuit pour les moins de 12 ans —

APPEL pour la défense de la langue arménienne

Le 25 Août 1993 a été fondée à Paris l'Association *Machtotz* pour la défense et le développement de la langue arménienne.

L'Association s'est fixée comme but de susciter un renouveau d'intérêt envers la langue arménienne en lançant toutes actions pour accroître sa diffusion et pour asseoir son enseignement sur des bases scientifiques en utilisant des méthodes modernes.

La sauvegarde de l'identité arménienne est un problème crucial pour la Diaspora qui, pour ce faire se doit de donner à ses enfants une éducation arménienne et d'abord, leur assurer la maîtrise de la langue arménienne. Malheureusement, cette question ne retient pas suffisamment l'attention: à peu près partout, l'enseignement de l'arménien est dispensé depuis des années avec un amateurisme déplorable.

Pour remédier à cette situation, l'Association *Machtotz* se propose les objectifs suivants :

1.— *Fonder l'enseignement de l'arménien sur des bases scientifiques:* pour les non-arménophones dispenser l'enseignement par la méthode audiovisuelle; pour les arménophones, établir des cours de différents niveaux conduisant jusqu'au baccalauréat et au-delà.

2.— *Organiser des séjours linguistiques d'été au Proche-Orient*, au cours desquels les élèves ayant bénéficié de la formation par la méthode audiovisuelle seront hébergés dans des familles où ils seront obligés de communiquer en arménien.

3.— *Préparer des professeurs formés aux techniques modernes d'enseignement* par le Centre International d'Etudes Pédagogiques ou d'autres établissements analogues en sollicitant des bourses d'études de l'UGAB et de la Fondation Gulbenkian.

4.— *Organiser pour les non-arménophones, des stages intensifs de* 15 *jours:* bain linguistique par la méthode audiovisuelle.

5.— *Préparer des livres de cours*, des matériels et des publications correspondants.

6.— *Créer un Fonds de Développement de la Langue Arménienne* pour réaliser les objectifs ci-dessus lesquels demandent un travail considérable et des moyens financiers importants.

La Présidence du Conseil d'Administration de l'Association est provisoirement assurée par Mme Hilda Kalfayan-Panossian. Dès qu'un nombre suffisant de membres aura répondu à cet appel, une Assemblée Constitutive sera convoquée et un Conseil d'Administration élu.

Actuellement, le montant des cotisations est :
— Membre actif : 100 F. ou plus
— Membre bienfaiteur : 500 F. ou plus
—Membre d'honneur : 1000 F. ou plus
— Institutions : 500 F.

L'Association *Machtotz* accepte également les dons de la part des particuliers ou des institutions et associations.

Les adhésions se font auprès de :
Association *Machtotz*
Mme Hilda Kalfayan-Panossian
8, rue Lamennais, 92370 Chaville
Tél. : (1) 47. 50. 97. 51.

Nous espérons que nombreux seront ceux qui répondront à cet appel destiné à soutenir l'Association et ses objectifs en apportant leur participation et leur connaissances, leur contribution financière et leur soutien moral. AAinsi, notre patrimoine culturel et linguistique pourra être préservé, ravivé et transmis aux nouvelles générations qui vont aborder le XXIe siècle.

LE CONSEIL D'ADMINISTRATION

CHAVILLE

L'Eglise arménienne Saint-Grégoire l'Illuminateur de Chaville, dans le souci du renforcement et du développement de ses activités, vous invite à rejoindre son chœur mixte, dirigé par *Mme Astrig DEDEYAN*, cantatrice, professeur de chant et diplômée du Conservatoire National d'Erevan, qui en assurera la préparation vocale. Elle sera assistée du *R. P. Haroutioun TACHDJIAN*, le jeune prêtre de la paroisse, qui expliquera l'origine des «Charagans» et commentera les textes.

La première répétition aura lieu le mercredi 27 Octobre de 20h à 22h.

Pour tout renseignement, appeler le 47. 50. 46. 93 Mme Dedeyan ou le R. P. Tachdjian 47. 09. 23. 18.

Cet appel reste valable toute l'année.

FRA-NOR SEROUND

Samedi 30 Octobre à partir de 20 h 30

DINER DANSANT

avec l'Orchestre de Marseille
«HAÏRENIK»

Salons de l'Hôtel Sofitel
Paris - Porte de Versailles
(à côté de l'Aquaboulevard)

réservations au 42. 46. 29. 74

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 28
JEUDI
28 OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. – Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5.00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.182
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.182

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆԸ կեանս բանտարկութեան դատապարտեց, Հոկտեմբեր 21-ին, Գաղիկ Տէր – Յովհաննէսեանը որ Մկրտիչ Մարտիրոսեանի հետ ամբաստանուած էր որպէս մարդասպանը Չէչէնիոյ Նախագահ Դուդայեւի երկու խորհրդատուներու՝ Ռուսլան եւ Նազարբեկ Ուցիեւ եղբայրներուն։ Մարտին է, որ Լոնտոնի մէկ շքեղ ապարանքին մէջ երկու եղբայրները սպաննուած էին։ Կը թուի որ մատնութիւն մը եղած էր եւ երկու Հայերը ձերբակալուած էին։ Բանտին մէջ, Մկրտիչ Մարտիրոսեան ինքզինք կախած էր եւ Տէր – Օհաննէսեանն է միայն որ կը դատուէր։ Լոնտոնի «Թայմզ»ը (Հոկտեմբեր 22) լայնօրէն կ'արձագանգէր այս վճիռին, նկարներ ալ հրատարակելով։ Կը գրէ որ ըստ հայկ. գաղտնի սպասարկութեանց Ռուսլան Ուցիեւ ծրագրած էր մեծաքանակ զէնք գնել, հրթիռներ ալ որպէսզի Ազրբէջանը օգտագործէ Հայերու դէմ եւ սպաննուած է, երբ մերժած է հրաժարիլ իր ծրագրէն։ Թերթը կը գրէ որ Մ. Մարտիրոսեան հայկական ՔԱ-Կէ-Պէ-ի մարդն էր Անգլիոյ մէջ եւ Տէր – Յովհաննէսեան (որու կինը Ալիսըն Պի-Պի-Սի-ի համար կ'աշխատի) 33 տարեկան, իր հայրենակիցն ու բարեկամը որոնք հրահանգ ունէին սպաննելու երկու եղբայրները։ Անգլիական դատարանին համար Հայերը «արհեստավարժ մարդասպաններ» են։ Ընդհանուր ամբողջ խնդիրը բաւական պղտոր է։ Դեռ այս երկուքին ետին կայ նաեւ Սարգսեան անուն ուրիշ Հայ մըն ալ։ Կը կարծուէր նաեւ որ երկու Հայերը Ամերիկայէն եկած էին։

ԳԱՆԱՏԱՅԻ երեսփոխանական ընտրութիւնները բաւական անակնկալներ բերին։ Եթէ նոյնիսկ պահպանողականներու պարտութիւնը կասկած չէր վերցներ, այդ պարտութեան համեմատութիւնը բաւական ցնցիչ է։ Արդարեւ, 154 աթոռներ ունեցող կուսակցութիւնը այժմ ունի միայն երկու աթոռ...։ Ազատականները 178 երեսփոխաններով (295-ի վրայ) բացարձակ մեծամասնութիւն կ'ապահովեն եւ Ժան Քրէթիէն կը դառնայ նոր վարչապետը։ Գլխաւոր ընդդիմութիւնը կը դառնայ Քեպէքեան Պլոքը, անջատողական շարժում մը (անկախութիւն կ'ուզէ) 54 աթոռով։ Բարեփոխման կուսակցութիւնը 52 երեսփոխան ունի, հուսկ՝ Ժողովրդավար Նոր կուսակցութիւնը 8 աթոռ կը շահի։ Քեպէքեան Պլոքը հանրաքուէ մը կ'ուզէ կազմակերպել 1995-ին, Քեպէքի անկախութեան շուրջ։

ԳԱՀԻՐԷԻ Սեմիրամիս – Էնթէրքոնթինանթալ շքեղ պանդոկին ճաշարանը խուժելով, մարդ մը կրակ բացած է ճաշողներու վրայ, տեղնուտեղը սպաննելով մէկ Ֆրանսացի, երկու Ամերիկացի եւ վիրաւորելով 3 ուրիշ զբօսաշրջիկներ։ Ոստիկանութիւնը անմիջապէս ձերբակալած է մարդասպանը եւ երկու անձեր որոնք մեղսակիցները կը նկատուին։ Ըստ ոստիկանութեան մարդասպանը մտային խանգարումէ կը տառապէր։ Պանդոկէն ներս մտնելով, պոռացած է՝ Աստուած մեծ է, նախքան կրակելը։ Զոհ դարձած Ֆրանսացին, 54 տարեկան, Գահիրէ կը գտնուէր ուր կը մասնակցէր պատժական իրաւաբանութեան համագումարին, ինք մեծ մասնագէտ մը ըլլալով այդ ճիւղին մէջ։ Քաղաքական գետնի վրայ ալ, անդամ էր Իւ-Տէ-Էֆ-ի եւ քաղաքապետ։

ՇՎԱՐՆԱԾԷԻ կառավարական ուժերը կը շարունակեն վերագրաւել կորսուած շրջանները։ Այս անգամ, Սենակի քաղաքը ձեռք անցուցած են եւ, վերջնական յաղթանակը Գամսախուրդիայի դէմ, օրերու հարց կը թուի այլեւս։

ՔԻՒՐՏ ԶԻՆԵԱԼՆԵՐԸ Հոկտեմբեր 22-ի Լիճէի բախումներէն ետք որոնց ընթացքին կ'ըսուի թէ շուրջ 400 հոգի սպաննուած են, Հոկտեմբեր 26-ին ալ յարձակում գործած են Էրզրումի մէկ գիւղին վրայ, այն ժամերուն իսկ երբ հրամանատարները Ապահովութեան Խորհուրդի նիստ կը գումարէին նոյն քաղաքին մէջ։ Անոնք սպաննած են 40 հոգի ու վիրաւորած բազմաթիւ ուրիշներ։ Մամուլին մէջ օրէ օր աւելի տեղ կը գրաւեն երկրին մէջ արտակարգ վիճակ հռչակելու հակումները։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ԷՃԷՎԻԹԻ ԼՈՒԾՈՒՄԸ

Քրտական ահաբեկչական արարքները լայն չափով իրենց ազդեցութեան տակ կը պահեն Թուրք հանրային կարծիքը. Թերթերու առաջին էջերու խորագիրները կ'արտայայտեն ժողովուրդին վայրոյթն ու դառնութիւնը։ Կը պահանջուի որ իշխանութիւնը ազդեցիկ միջոցներու դիմէ, վերջ տալու համար ամէնօրեայ արիւնահեղութեան։ Իսկ իշխանութեան ներկայացուցիչներ վճռակամութիւն յայտնող խոստումներով յայտնապէս կը ջանան ուշադրութիւնը այլ կողմ դարձնել։

Քաղաքական դէմքերու արտայայտութիւններուն մէջ տեղ տեղ ակնարկութիւն կ'ըլլայ նաեւ ՓՔՔ-ի զօրավիգ արտաքին ազդակներու։ Ասոնց ամէնէն ուշագրաւներէն է Ժողովրդավարական ձախի կուսակցութեան պարագլուխ Պիւլէնտ Էճէվիթի առաջարկը. ան գործի, ճարտարարուեստի մարդոց եւ մտաւորականներու ժողովի մը ընթացքին խօսք առնելով ըսած է թէ Թուրքիոյ հարաւ-արեւելեան շրջանի ահաբեկչութեան վերջ տալու համար պէտք է արտաքին օժանդակութիւնը կտրել. այսինքն եթէ հարկ ըլլայ զինուորական գործողութիւններու դիմել, ուղղուած՝ հիւսիսային Իրաքի եւ Հայաստանի։ Էճէվիթ աւելցուցած է նաեւ թէ այդ գործողութիւնները կարելի է ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդին տեղեկացնել ու հիմնել 51-րդ յօդուածին վրայ։

ԱՄԵՐԻԿԱ ՄԱՏՆԱԾ ՀՅԴ – ՓՔՔ ԿԱ՞Պ ՄԸ

Հոկտեմբեր 27-ի «Հիւրրիյէթ» օրաթերթին համաձայն, վեց ամիսէ ի վեր սերտ գործակցութիւն հաստատուած է ՀՅԴ-ի եւ ՓՔՔ-ի միջեւ. լուրը կը տրուի «ամերիկեան լրահաւաք գործակալութեան շատ մօտիկ աղբիւրէ մը»։ Այդ աղբիւրին ըսածը այն է թէ Հայաստանէն ու Իրանէն զէնք կը ղրկուի ՓՔՔ-ի, Նախիջեւանի ճամբով ու քիւրտ զինեալները իրենց արարքները գործելէ ետք կ'ապաստանին Հայաստանի սահմանակից այն շրջանը որ դաշնակցականներու հակակշռին ենթակայ է։ Թերթը կ'աւելցնէ թէ Ազրբէջանի Պաշտպանութեան Նախարարութենէն պաշտօնատար մըն ալ ըսած է թէ ՓՔՔ-ի զէնքերուն մէկ մասը պտուղի սնտուկներու մէջ Նախիջեւանի վրայով Թուրքիա կը հասնի. ան չէ նշած թէեւ այդ սնտուկներուն մեկնակէտը։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱՐՑԱԽ

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

ՍԵՓԱԿԱՆԱՇՆՈՐՀՄԱՆ ԿԷՏ ՄԸ ՉԻ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԻՐ

Չորեքշաբթի օր, Հոկտեմբեր 27-ին, Բաքուէն Երեւան անցած էր ՍԷ – ԷՍ – ՍԷ – Ը-ի մէկ կարեւոր պատուիրակութիւնը զոր կը գլխաւորէ ներկայի հերթական նախագահը՝ Շուէտի Արտաքին Նախարար Տիկին Մարկարէթ աֆ Ուգլաս։ Պատուիրակութիւնը, այս անգամ բաղկացած է բազմաթիւ անձնաւորութիւններէ, որոնց կարգին Անտերս Պիւրկէր, Վիլէր Հինկ, Նախագահի անձնական ներկայացուցիչ՝ Մաթիաս Մոսպէրկ եւ անշուշտ Ռուսաստանի ներկայացուցիչը՝ Կազիմիրով։ Պատուիրակութիւնը նոյն օրը պիտի ընդունուէր նախագահ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի (որ տեղւոյն ժամով՝ 14-ին կը մեկնէր Փարիզ), Ռոպէր Քոչարեանի (Արցախի պաշտպանութեան պետական կոմիտէի նախագահ) եւ Խորհրդարանի Նախագահ Բաբգէն Արարքցեանի կողմէ։

Իթար մամուլի գործակալութեան համաձայն, Տիկին աֆ Ուգլաս խիստ կերպով դատապարտած է հայկական վերջին յառաջխաղացումները, շեշտելով թէ ՍԷ – ԷՍ – ՍԷ – Ը-ն երբեք պիտի չճանչնայ «հողամասերու նուաճումը»։ Կը կրկնուի սահմանագլուխներու անխախտելի բնոյթը....

Միւս կողմէ, Ղարաբաղի հայկական ուժերու սպայակոյտը ազդարարութիւն մը (ԱՖՓ՝ վերջնագիր կ'ըսէ) տուած է Զանգելանի շրջանի Ազրբէջանցիներուն որպէսզի անմիջապէս յանձնուին, հակառակ պարագային «բնաջնջուելու» սպառնալիքի տակ են։ Հայկական ուժերու սպայակոյտը միակողմանի հրադադար հռչակած էր որպէսզի շրջանի ազերի բնակիչները կարենան մեկնիլ։ Այլեւ ըսած է որ հեռաձայնային խօսակցութիւններ կան երեք մայրաքաղաքներու միջեւ։

Խորհրդարանը չէ կրցած քուէարկել սեփականաշնորհման վերաբերող օրինագիծին մէկ յօդուածին փոփոխութիւնը, մեծամասնութիւն գոյացած չըլլալով։ Փոփոխութեան ենթարկուած կէտը կը նախատեսէր որ ձեռնարկութեանց, հաստատութեանց սեփականաշնորհման պարագային, 20%-ը շնորհուի գործատան կամ հաստատութեան աշխատաւորին։ Այս կէտին դէմ եղած են Համայնավար եւ Դաշնակցական երեսփոխանները, այն առարկութեամբ թէ այդ կարգադրութիւնը, պարզապէս, քաղաքական բնոյթ ունի եւ նպատակը աւելի քարոզչական է։ Այս դիրքը պատճառ եղած է, Հոկտ. 26-ին, որ ՀՀՇ երեսփոխանները սրահը լքեն եւ մեկնին։

ԱԿՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԻ ԲԱՑՈՒՄ

Թալինի մէջ հանդիսաւոր բացումը կատարուած է ակնաբանական եզակի այն կեդրոնին, որու նախաձեռնած էր Արեւմտեան Ամերիկայի ՀՕՄ-ը։ Շնորհիւ այս կեդրոնին Հայաստան կ'ունենայ բժշկական եւ արեւու ակնոցներու արտադրութիւն։ Բացման հանդիսութեան ներկայ եղած են Հանրապետութեան ծանօթ ակնաբոյժներ եւ ՀՕՄ-ի Կեդր. վարչութեան ներկայացուցիչներ։ Յետագային կեդրոնը մասնաճիւղեր կ'ունենայ Հայաստանի զանազան շրջաններուն մէջ։

ՆՇԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ

Հայաստանի կառավարութեան որոշումով Երեւանի Պետ. Համալսարանի վերատեսուչ նշանակուած է ֆիզիքա – մաթեմատիկական գիտութեանց դոկտ., փրոֆ., Հայաստանի ԳԱ-ի ակադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսի Մարտիրոսեան։ Իսկ Երեւանի Տնտեսութեան Հիմնարկի վերատեսուչ նշանակուած է Գրիգոր Եղիշէի Կիրակոսեան՝ տնտեսագիտութեան դոկտոր, փրոֆէսօր։

ՔԵԼԲԱՋԱՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԸ

ԼՂՀ-եան յուշարձաններու պահպանութեան եւ օգտագործման տեսչութեան համաձայն Ղարաբաղցի եւ հայաստանցի հնագէտներ Քելբաջարի միայն 11 բնակավայրերուն մէջ աւելի քան 120 հայկական յուշարձաններ յայտնաբերած են։ Անոնք են եկեղեցիներ, մատուռներ, խաչքարեր եւայլն։ Յայտնաբերուած ամէնէն հին յուշարձանը Պախրլու գիւղի անանուն եկեղեցին է (Թ. – ԺԱ. դարեր), իսկ ամէնէն նորը՝ Քիլիսա գիւղի ԺԷ. դարու խաչքարը։ Յատկանշական է որ այդ շրջաններուն մէջ չկայ ազրբէջանական կամ այլ պատմական որեւէ կոթող։ Այս առթիւ տեսչութիւնը կը դիմէ Սփիւռքի եւ Հայաստանի գործարարներուն եւ բարերարներուն, կարենալ շարունակելու համար հետազօտութիւնները։

ԲԱՐԴ ՎԻՐԱՀԱՏՈՒՄՆԵՐ

Ամերիկայէն ծանօթ վիրաբոյժ Վարդգէս Նաճառեան որ այս օրերուն Ղարաբաղ կը գտնուէր, հոն աւելի քան քսան բարդ վիրահատումներ կատարած է։ Առաջին անգամ չէ որ ան Ստեփանակերտ կուգար իր պաշտօնակիցներուն օգնելու։

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿԵՐԸ, ՈՐՈՆՔ ԱՆՓՈՓՈԽ ԵՆ 1991 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ Ի ՎԵՐ ՀԱԿԱՌԱԿ ՎԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԾԱՆՐ ԲԵՌԱՆ, ՅԱՒԵԼՈՒՄ ՊԻՏԻ ԿՐԵՆ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ։

Նոր սակերն են. –

ՖՐԱՆՍԱ. –

Տարեկան	1.000 Ֆր.
Վեցամսեայ	510 Ֆր.

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ. –

ՏԱՐԵԿԱՆ. –

Ամէնօրեայ առաքում	1.300 Ֆր.
Շաբաթական առաքում	1.150 Ֆր.

Օդանաւային առաքումներու համար դիմել վարչութեան, սակերը տարբեր ըլլալով ըստ երկիրներու։

Նոյեմբեր 1-էն յետոյ ոչ մէկ բաժանորդագրութիւն կը գանձուի հին սակով։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

ՀԻՒՐԸՆԿԱԼՈՒԱԾ ՓՈՐՁԱՆՔԸ

Շատեր, շատ բան գրեցին անկախութեան հետ Հայաստանի մէջ աղանդներու ծլումի ու ծաղկումի երեւոյթին մասին: Անով, անսանձ մնացած Հայաստանեան բազմաթիւ մարդերուն վրայ աւելցաւ կրօնականն ալ որուն հետեւանքները թերեւս ամէնէն երկարատեւն ըլլան ու ամէնէն դժուար սրբագրելին: Անդենականի խոստումներով ու անդենականի բարօրութեան գործնական հայթայթումով աղանդներու գործիչները մեծ դժուարութիւն չունեցան իրենց առաքելութիւնը գլուխ հանելու եւ իրենց ետին ծուարած ուժերու երկարած ցանցը առատ որսով լեցնելու համար: Անոնք իրենց բազմակի փորձով շատ լաւ գիտէին թէ քաղաքական, ընկերային ու մանաւանդ տնտեսական աւելծումի մատնուած միջավայր մը յարմարագոյն վայրն է առատ որսերու. այս տուեալներուն վրայ պէտք է աւելցնել այն հանգամանքն ալ որ խնդրոյ առարկայ վայրը ո՛չ գիւղ մըն էր, ոչ քաղաք մը, այլ ամբողջ երկիր մը. երկիր որ պարարտ հող էր առանց անդպահի:

Անոնք որոնց կոչումն ու դերը անդապահը ըլլալ էր իրենց յանձնուածին, ամէն գոյնի աղանդներու յարձակումին դէմ, գրեթէ քմծիծաղով արձագանգեցին յայտնուած մտահոգութիւններուն ու հրնչած ահազանգներուն: Չէ՛, պատճառ չկար խուճապի, աղանդաւորները կուգային, կ'անցնէին, բայց հայ ժողովուրդը չէր խզեր իր աւանդական կապը իր հայրենի հաւատքին հետ, եւայլն, եւայլն,

Հարցը արծարծելու, մտահոգութիւններն ու գայթյթը նորոգելու պատճառ է «Երկիր»ի Հոկտեմբեր 13-ի թիւին մէջ «Մունիզմի Ուրուական»ը խորագրուած էջը զոր ստորագրած է Ռսկան Մամիկոնեան: Ուրախալի միակ կէտը այն է որ գրութիւնը կը տեղեկացնէ թէ Հայաստանի մէջ «մուն» աղանդին գործունէութիւնը կանխուած է, թէեւ այս հաստատումը հեռու է հիմնական սփոփանք պատճառելու բնոյթէն. գործունէութիւնը արգիլուած է, սակայն «մունիները երկու ադմկոտ պարտութիւն կրելուց յետոյ, չեն հրաժարւում Հայաստանը «նուաճելու» մտքից», Երբ չէ յաջողած քարոզչութեան ճամբան, անոնք ստեղծած են բարեսիրական օգնութեան ձեւը, որուն համար փափաք յայտնուած է ունենալու Հայաստանի խաղաղութեան հիմնարկին հովանաւորութիւնը: Այս տեղեկատուութեան Ռ. Մամիկոնեան կ'աւելցնէ հետեւեալ նրշումը. «սա յայտնի է մեզ, իսկ իրենց յայտնի է որ օգնութիւն մերժելը աշխարհում լաւ չի ընկալւում»:

Մունականներու նպատակներուն ու գործունէութեան ծալքերը բացած է ռուսական «Սովերշեննօ սեկրետնօ» թերթը ուր կ'ըսուի թէ այս եկեղեցիին նպատակը երբեք մեղաւորները դարձի բերելը կամ անոնց հոգիներուն փրկութիւնը չէ, այլ կամակոր խաչակիրներու հայթայթումը: Անոնք կը քարոզեն որ գորէացի ժողովուրդը ի վերուստ ընտրեալ է եւ պէտք է ընդունիլ այդ առաւելութիւնը: Քարոզչութիւնը եւ որսը առաւելաբար թիրախ ունին երիտասարդները, որոնցմէ պէտք է պատրաստուին «ցանկացած հրաման կատարելու պատրաստակամ ռոպոթ մարդեր»,

Ռուսական թերթին յօդուածագիրը կը յիշէ ռուս ուսուցչուհիի մը պարագան որ «շատ ճոխ» արձակուրդ մը անցուցած է Ղրիմ ու վերադարձած Մունի Գրքոյկով: Չէ՞ որ «հանրակրթական համակարգը խոր ճգնաժամի մէջ է»...:

Ինչպէս յայտնի կը դառնայ, ռուսական յիշեալ թերթը բաւական լաւատեղեակ է աղանդին ներքին ծալքերուն. հոն կ'ըսուի. -- «մունիզմը ոչ այնքան կրօնական, որքան քաղաքական հոսանք է: ... Պատահական չէ որ հարիւրաւոր միլիոններ կը ծախսուին «Ուաշինկթըն Թայմզ» ու «Նիւ Եորք Սիթի Թրիպիւն» թերթերուն համար»: Այս մէջբերումէն ետք Ռ. Մամիկոնեան կ'աւելցնէ. - «Մունը, այո, զբաղւում է քաղաքականութեամբ եւ ըզբաղւում է լրջօրէն: Եթէ հաշուի առնենք նաեւ որ նա այդ զբաղմունքն իրականացնում է Միացեալ -- Նահանգներում եւ նրա հարիւրաւոր միլիոնները (գուցէ միլիարդնե՞րը) նոյնպէս ամերիկեան են, դժուար չի լինի կռահել՝ ինչ քաղաքականութեամբ եւ ում համար է նա զբաղւում: Այլ կերպ ասած՝ Երանելի Սան Միւն Մունը ամերիկեան քաղաքական շահերի կրօնականացուած մարմնաւորումն է՝ ողջ աշխարհով սփռուած»:

Ռ. Մամիկոնեանի գրութեան ամէնէն ծանրակշիռ մասը աւարտական պարբերութիւնն է ուր կ'ըսուի. - «Աղանդի հայաստանեան պատասխանատուն նախքան վտարուելը, իր գործունէութիւնն այստեղ հովանաւորող այնպիսի պատկառելի անունների շարք արտասանեց որ թւում էր անհաւատալի: Պետական բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, գիտութեան, արուեստի մեծագոյն ներկայացուցիչներ ոչ քիչ մասնակցել են մունական կոնֆերանսների ու փառատօների»:

«Երկիր»ի նոյն էջին վրայ կայ նաեւ հետեւեալ տեղեկատուութիւնը. «կրօնական խորհրդին կողմէ արդէն պաշտօնապէս գրանցուած է կրօնական հինգ համայնք. Արորդիների, Խարիզմատիկների, 7-րդ օրուայ Ադվենդիստների, Հոգեգալստականների կամ յիսնականների եւ Քրիշնայի գիտակցութեան համայնքները»: Այս տեղեկութիւնը առուած է Հայ եկեղեցւոյ գործերու խորհուրդին նախագահը Լիւդվիգ Խաչատրեան որ նաեւ ըսած է. - «Ի հարկէ, որեւէ կրօնի պատկանելը իւրաքանչիւր քաղաքացու անձնական գործն է, սակայն խնդրին նայելով զուտ ազգային տեսանկիւնից, նկատում ենք, որ եթէ այսօր նրանց գործունէութիւնն ու տարածումը բաւականին հանդուրժողական են ու խաղաղ ձեւեր ունեն, ապա ոչ մի երաշխիք չկայ որ յետագայում ներքին պառակտումների առիթ չեն հանդիսանայ»:

Աւելցնել պէտք է որպէս վերջին նշում թէ «աղանդները որ տարածուած են հիմնականում մայրաքաղաքում եւ աղէտի գօտում, յաճախ հանդէս են գալիս մարդասիրական օգնութեան անուան տակ»:

Կը մնայ հարցումը, թէ մունականներն ու բոլոր միւս անընդունելիները ո՛ր մեծապատուութեան փակուած աչքերուն ու խղճին շնորհիւ ներքին պառակտումներու սերմեր կը ցանեն հազար ցաւով տանջըւած Հայաստանի մէջ..:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՏԱՐՕՐԻՆԱԿ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ ՄԸ՝
ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԵԱՆ ՋԵՐՄ

Գրեց՝ ՏՈՔ. ՏՈՔԹ. ՎԱՀԷ ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆ
(Հոգաբարձութեան Անդամ
Ս. Փ. Ազգային Հիւանդանոցի)

Շուրջ եօթանասուն տարի առաջ, Մարսէյլաբնակ երկու բժիշկներ, Մամու եւ Քաթթան, նկատեցին որ Թուրքիայէ Մարսէյլ գաղթած Հայերու մօտ տարօրինակ հիւանդութիւն մը գոյութիւն ունի: Եւ որովհետեւ անոնք մի՛միայն Հայերու մօտ նկատեցին այս հիւանդութիւնը, այդ պատճառաւ ալ հիւանդութիւնը կոչեցին «Հայկական հիւանդութիւն» (maladie arménienne): Միեւնոյն թուականներուն Պոլսոյ մէջ Տոքթոր Ապրովայա իր մէկ քանի հիւանդներուն մօտ նկատեց այս հիւանդութիւնը եւ որպէս նորայայտ հիւանդութիւն, այս մասին յօդուած մը հրատարակեց բժշկական պարբերաթերթի մը մէջ:

Խնդրոյ առարկայ հիւանդութիւնը կը յայտնուի նոպաներու ձեւով: Այդ հիւանդութիւնը ունեցող անձը երբ աներնական ոչի՛նչ ունի, յանկարծ սաստիկ դողով, կ'ունենայ 39 -- 40 աստիճան ջերմութիւն: Այդ միջոցին կ'ունենայ նաեւ սաստիկ խիթեր: Ցաւը եթէ նոյնիսկ փորին որոշ մէկ կէտին վրայ աւելի սաստիկ ըլլայ, ընդհանրապէս տարածուն բնոյթ կը կրէ ամբողջ որովայնին վրայ:

Այն շրջանին, երբ այս հիւանդութիւնը ծանօթ չէր տակաւին, պարզուած տեսարանին դիմաց բժիշկներ տարբեր ախտաճանաչումներ կ'ընէին: Անմիջական կերպով տուն հրաւիրուած բժիշկ մը այս հիւանդութեան ընդհանուր առմամբ կուրաղիի ախտաճանաչում կ'ընէր եւ շուտափոյթ կերպով վիրաբուժական միջամտութիւն կը կատարուէր հիւանդին: Այսօր իսկ, նմանօրինակ հիւանդներու երեքէն մէկը կուրաղիի գործողութեան կ'ենթարկուի անտեղի կերպով: Երբեմն ալ այս հիւանդութեան սխալ ախտաճանաչում կը կատարուի, որպէս մաղձապարկի բորբոքում, բանքրէասի բորբոքում, աղիքներու խցում, եւայլն: Կան հիւանդներ, որոնք բացի կուրաղիէ, այս հիւանդութեան զոհ տուած են նաեւ իրենց մաղձապարկը:

Երկրորդ օրը ցաւն ու ջերմութիւնը քիչ մը կը մեղմանան, իսկ երրորդ օրը ոչի՛նչ կը մնայ. հիւանդը ոտքի կը կանգնի եւ փողոց կ'ելլէ: Երկու օրուան ընթացքին եթէ նոյնիսկ որեւէ դարմանում չկիրարկուի, հիւանդը բոլորովին կ'ապաքինի: Ահաւասիկ ա՛յս է հիւանդութեան ամէնէն կարեւոր յատկանիշը:

Միջոց մը վերջ նոպաները կը կրկնուին, դարձեալ մէկ -- երկու օր կը տեւեն, յետոյ դարձեալ դանդատները կը չքանան: Նոպաներու միջեւ տեւողութիւնը երբեմն մէկ -- երկու շաբաթ, երբեմն մէկ -- երկու ամիս, երբեմն ալ աւելի երկար է: Կրնայ դժուար ըլլալ երկար ժամանակամիջոցի մէջ եկած եւ թեթեւ անցած նոպաներու ախտաճանաչումը: Հիւանդը ընդհանուր առմամբ կը կարծէ, թէ «մսեցուցած» է կամ իր կերածներէն բան մը վնասած է իրեն: Եթէ հիւանդը դարմանումի չենթարկուի, նոպաները կը շարունակուին:

Ընդհանուր առմամբ հիւանդութիւնը կը սկսի 5 -- 15 տարիներու միջեւ: Հիւանդութիւնը կրնայ սկսիլ նաեւ յառաջացած տարիքներուն, նոյնիսկ 40-էն վերջ: Երբեմն նոպաները ինքնաբերաբար միջոց մը կը դադրին, յետոյ դարձեալ կը սկսին: Ցղութեան շրջանին ալ նոպաները ընդհանրապէս կը դադրին: Ցիսուն տարիքէն վերջ նոպաներու սաստկութիւնը կը մեղմանայ, տեւողութիւնը կ'երկարաձգուի եւ ի վերջոյ բոլորովին կը չքանայ:

Այս հիւանդութիւնը, որ Մամուի եւ Քաթթանի կողմէ անուանուած էր հայկական հիւանդութիւն, յառաջիկայ տարիներուն զանազան երկիրներու մէջ տարբեր անուններով անուանուեցաւ: Բժիշկները այն համոզումին յանգեցան, որ այս հիւանդութիւնը ո՛չ միայն Հայերու մօտ, այլեւ տարբեր ժողովուրդներու մօտ ալ տարածուն բնոյթ կը կրէ: Ցատկապէս Սէֆարատ ցեղէ Հրեաներու մօտ այս հիւանդութեան աւելի յաճախակիօրէն կարելի է հանդիպիլ: Այսօրուան տուեալներու համաձայն, աշխարհի մէջ այս հիւանդութենէն վարակուած հիւանդներուն յիսուն առ հարիւրը՝ Հրեաները կը ներկայացնեն: Հայեր քսան առ հարիւր համեմատութեամբ երկրորդ աստիճանի վրայ կուգան: Մնացեալները կը կազմեն Միջերկրականեան շրջանի ժողովուրդները (Թուրք արաբ, հելլէն, իտալացի, էսքենազ ցեղէ հրեաները): Եւ որովհետեւ այս հիւանդութիւնը ներկայիս յաճախակիօրէն նկատելի է Միջերկրականեան շրջանի ժողովուրդներուն մօտ, ան այսօր կը կոչուի «Ընտանեկան Միջերկրականեան Ջերմ» (Familiar Mediterannean Fever, FMF):

Այն կարծիքը կը տիրէ, թէ հիւանդութիւնը ծիներու (կէն) միջոցաւ կը փոխանցուի սերունդէ սերունդ: Եւ սակայն, տրուած ըլլալով որ ո՛չ թէ տիրապետող ժառանգականութիւն, այլ յետադարձ ժառանգութիւն մը խնդրոյ առարկայ է, այս հիւանդութիւնը ընտանիքներու միջեւ միայն կարգ մը սակաւաթիւ անդամներու կը փոխանցուի: Իսկ կարգ մը հիւանդներ կը յայտնեն, թէ իրենց ընտանիքներուն մէջ այդ հիւանդութիւնը գոյութիւն չունի:

Ընդհանուր առմամբ ախտաճանաչումը դիւրին է: Ուրիշ ո՛չ մէկ հիւանդութեան պարագային այսպիսի ծանր կացութեան մը մէջ երկու օրէն բոլորովին բարելաւում կ'արձանագրուի: Այս հիւանդութեան յատկանշական կողմն այն է, որ չափազանց ծանր կարծուած հիւանդ մը երրորդ օրը գործի երթալու չափ բարելաւում կ'արձանագրէ: Չկայ լաբորատուարի փորձարկութիւն մը, որ այս հիւանդութեան ախտաճանաչումը կատարէ վճռականապէս: Միայն թէ նոպայի օրերուն հիւանդին արեան մէջ ճերմակ գնդիկները (լէօքօսիթ) կը բազմանան Սէտիմանթասիոնը կ'արագանայ, արեան մէջ ֆիպրինոժէնը կ'աւելնայ: Տագնապներու միջեւ հիւանդը ո՛չ մէկ գանգատ կ'ունենայ: Միաժամանակ լաբորաթուարի քննութիւնները բնականոն ցուցանիշ մը կը պարզեն:

Վերը ըսած էինք, որ հիւանդութիւնը ծիներով կը փոխանցուի:

Սակայն ցարդ չէ բացատրուած, թէ ի՞նչ է ծիներով փոխանցուած խանգարումը: Հիւանդութիւնը բացատրելու համար զանազան տեսակէտներ առաջ քըշուած են, սակայն եւ ո՛չ մէկը փաստուած է: Հիւանդութիւնը փոխանցիկ չէ, ո՛չ մէկ կապ ունի տաքի, պաղի, ուտելիքի, խմելիքի, ալքոլի, սիկառի, ջրայնութեան, յոգնութեան եւ նմանօրինակ արտաքին ազդակներու հետ: Երբ օրը հասնի, տագնապը կը սկսի և կը վերջանայ:

Տարիներ առաջ, երբ տակաւին հիւանդութեան դարմանումի եղանակը անծանօթ կը մնար, յաջորդական եւ յաճախակի նոպաներու հետեւանքով, հիւանդներու երիկամները կը հիւանդանային եւ կարգ մը հիւանդներ երիկամի անբուժելի բարդութիւններու հետեւանքով իրենց կեանքը կը կորսնցնէին: Այսօր հազուադէպօրէն կը հանդիպինք նմանօրինակ վախճան ունեցող դէպքերու:

Վերը ըսած էինք, որ հիւանդները կիսովին Հրեաներ են, իսկ քսան առ հարիւրը՝ Հայեր: Ի՞նչ է պատճառը, որ այս հիւանդութիւնը յաճախադէպ է Հայերու մօտ: Երբ ես այս հարցումը ուղղած էի ողբացեալ հրապարակագիր Վահրամ Բաբունեանի, ան ինծի տուած էր հետեւեալ բացատրութիւնը. Եօթներորդ դարուն, Հրեաներ բռնագաղթի ենթարկուած են: Անոնցմէ ոմանք փանդուածաբար հիւսիս գաղթած եւ արեւելեան Անատոլուի մէջ բնակող Հայերու հետ միաձուլուած ու հայացած են: Նոյնիսկ Բագրատունեաց իշխանութիւնը, որ տիրապետութիւն հաստատած էր Թ. դարուն, այս գաղթական մարդոցմէ գոյացած է: Արդ՝ այս հիւանդութեան ծիները Հրեաներէն Հայերուն անցած են: Դարերու ընթացքին ցեղերու միջեւ ամուսնութիւններու հետեւանքով, հիւանդութիւնը տարածուած է նաեւ Միջերկրականեան շրջանին մէջ:

Թուրքիոյ մէջ FMF հիւանդութիւնը հազուադէպօրէն կը պատահի: Երբ հիւանդներուս քարթերը ուսումնասիրեցի, տեսայ, որ 1955-էն մինչեւ այսօր արձանագրուած 37 հազար հիւանդներէն միմիայն 246 հոգին էր, որ FMF հիւանդութենէն վարակուած էր, ինչ որ 0.66 առ հարիւր համեմատութիւն մը կը ներկայացնէր: Այս հիւանդները 64 առ հարիւր համեմատութեամբ այրեր էին: Հիւանդութիւնը 70 առ հարիւրին մօտ քսան տարեկանէն առաջ սկսած էր: Այն հիւանդները, որոնք անտեղի կերպով կուրաղիի գործողութեան ենթարկուած էին, 34 առ հարիւր համեմատութիւն մը կը ներկայացնէին: Միայն երեք հիւանդներ էին, որոնք մահացած էին երիկամային բարդութիւններու (urémie) հետեւանքով:

1970-էն ի վեր այս հիւանդութեան դարմանը գտնուած է: Դիպուածաւ երեւան հանուած է, որ քոլշիսին կոչուած դեղը, որ «կութ»ի հիւանդութեան դարմանումին համար կը գործածուի, այս հիւանդութեան ալ նոպաները կասեցնելու յատկութիւնը ունի: Քոլշիսինը բուսանիւթ մըն է, որ ձեռք կը ձգուի աշնան՝ դաշտերու մէջ յաճախ գտնուող աշնանային քրքումի ծաղիկէն: Քոլշիսինի դարմանումը եթէ շարունակաբար կատարուի, նոպաները կանգ կ'առնեն: Պէտք է անընդմիջօրէն ամէն օր գործածել այս դեղը: Եթէ հիւանդը կարծէ, որ այլեւս նոպաները վերջ գտած են եւ դեղը ձգէ, պիտի տեսնէ, որ կարճ ժամանակ մը վերջ, պիտի վերսկսին նոպաները: Միայն 45 - 50 տարիքէ վերջ է, որ կարելի է դադրեցնել դեղին գործածութիւնը: Այս դեղը մանուկներուն կը տրուի օրական 0.5 միլիկրամ, իսկ երիտասարդներու եւ չափահասներու օրական 1 միլիկրամ:

Այս քանակութեան գործածութեամբ, 70 առ հարիւր համեմատութեամբ նոպաները կանխել կարելի կ'ըլլայ: Կարգ մը հիւանդներու պէտք կ'ըլլայ աւելի բարձր քանակութեամբ քոլշիսին տալ: Մեր այսօրուան գիտելիքներու լոյսին տակ հաստատուած է, որ քոլշիսինի երկարատեւ գործածութիւնը ո՛չ մէկ վնաս կը պատճառէ հիւանդին: Միայն յղութեան շրջանին է, որ պէտք չէ գործածել այս դեղը: Այն հիւանդներուն մօտ, որոնք քոլշիսին չեն գործածեր, նոպաները կը շարունակուին եւ հիւանդին կեանքը իր վախճանին կը հասնի երիկամային հիւանդութեամբ (իւրէմի):

Պէտք է ամէն բժիշկ գիտնայ այս հիւանդութիւնը, պէտք չէ որ ան իր հիւանդը զուր տեղը վիրահատարաններ առաջնորդէ եւ պէտք չէ որ անտեղի անթիպիոթիքներ յանձնարարէ:

«Սուրբ Փրկիչ»

ԵՐԵՒԱՆ – ՀԵՌԱՏԻՊ – ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 21 – 22)

ՏԻԿԻՆ ՏԸ ՀԱՐԹԻՆԿԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆրանսայի լիազօր դեսպան Տիկին տը Հարթինկ այս օրերուն այցելեց Եղեգնաձորի շրջանը, ուր ընդունուեցաւ շրջ. խորհուրդի Գործկոմի նախագահ Ա. Աւետիսեանի կողմէ: Դեսպանը յատկապէս հետաքրքրուած է շրջանի գիւղերու իրավիճակով, արդիւնաբերական, գիւղատնտեսական աշխատանքներով, դպրոցական եւ մշակութային կեանքով: Այցելած է նաեւ գինիի եւ պահածոներու գործատուները, Գլաձորի համալսարանը:

*

ՀԻՒԼԷԱԿԱՅԱՆԻ ՎԵՐԱԲԱՑՄԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Պետական նախարար Սեպուհ Թաշճեան անդրադառնալով հիւլէակայանի վերաբացման աշխատանքներու ընթացքին, ըսած է թէ առաջին փուլին կը կատարուին յատկապէս ջերմաշարժիչներու ստուգումներ, որոնք պէտք է աւարտին մինչեւ Նոյեմբերի վերջը: Երկրորդ փուլը նախատեսուած է աւարտել վեց ամիսէն: Նախարարը աւելցուցած է թէ առաջին փուլին աւարտումով յստակ կը դառնան անհրաժեշտ գումարները եւ հարկ եղող ժամանակամիջոցները:

*

ՕԴԱՅԻՆ ՆՈՐ ԳԻԾԵՐ

Մօտ ատենէն կը սկսին բանիլ օդային նոր գիծեր որոնք Հայաստանը կը կապեն Իրանի, Մեծն – Բրիտանիոյ, Լեհաստանի, Աւստրիոյ, Յորդանանի ու Իսլանտայի: Այս օրերուն նախնական պայմանագիրներ ստորագրուած են այդ երկիրներու հետ, միջկառավարական մակարդակի վրայ: Օդային կանոնաւոր գիծեր հաստատելու մասին նաեւ համաձայնագրեր ստորագրուած են Վրաստանի եւ Թիւրքմենստանի հետ:

*

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՂԱՐԱԲԱՂ

Այս օրերուն Ղարաբաղ կը գտնուի հայ եկեղեցականներու պատուիրակութիւն մը, որու մաս կը կազմեն նաեւ Երուսաղէմի պատրիարք՝ Թորգոմ Արք. Մանուկեան եւ Եգիպտոսի թեմի առաջնորդ՝ Զաւէն Արք. Չինչինեան: Անոնք Ստեփանակերտ հանդիպումներ ունեցած են Գերագոյն Խորհուրդի նախագահի պաշտօնակատար Կ. Բաբուրեանի, ինչպէս նաեւ արցախցի եկեղեցականներու հետ: Պատուիրակութիւնը այցելած է Ս. Ղազանչեցոց եկեղեցին եւ Դադիվանքը: Գանձասար ալ եկեղեցական արարողութիւն մը կատարուած է:

*

ՇՈՒԷՏԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ Կ'ԱՅՑԵԼԷ ԿՈՎԿԱՍ

Աշխատանքի կարճ այցելութեամբ Մոսկուա գացած է Շուէտի Արտաքին նախարար Մարկարէթ Աֆ Ուգլաս, որ ՍԷ – ԽՍ – ՍԷ – Ը-ի այս շրջանի նախագահն է միանգամայն, Ռուսաստանի Արտաքին նախարար Կոզիրեւի հետ ունեցած հանդիպումին ընթացքին քննարկուած են հայ – ադրբեջանական եւ վրաց – աբխազական հակամարտութիւնները: Ան կը ծրագրէր նաեւ այցելութիւն մը Կովկաս սկսելով Ադրբեջանէն ապա Հայաստան ու Վրաստան:

*

ԵՐԵՒԱՆԻ ՍԱԿԱՐԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՓՈՐՁԸ

Հոկտեմբեր 22–ին Երեւանի սակարանը կազմակերպած է վարկային պահեստներու եւ դրամի առաջին բաց աճուրդը, որուն մասնակցած են ՀԱՊ–ի եւ արտասահմանեան շարք մը երկիրներու դրամանիշներ: Հոկտեմբեր 20-ին այս մասին մամուլի ասուլիս մը տուած էր Սակարանի նախագահ Սեդրակ Սեդրակեան:

*

ՓԱՅՏԻ ՄԹԵՐՈՒՄԸ

Առայժմ Հանրապետութեան մէջ մթերուած են 120 հազար խորանարդ մեթր վառելիք փայտ եւ 25 հազար խոր. մեթր շինարարութեան փայտ, ինչ որ կառավարութեան որոշումով Յուլիս – Նոյեմբեր ամիսներու համար՝ նախատեսուած քանակին 50%-ը կը ներկայացնէ:

*

ԵԶԴԻՆԵՐԸ ԻՐԱՆԻ ԳՈՐԾԱՎԱՐԻՆ ՄՕՏ

Իրանի գործավար Ահմադ Սոփհանի Հոկտեմբեր 20–ին ընդունած է Հայաստանի Եզդիներու Ազգ. Միութեան նախագահ Ազիզ Թամոյեանն ու «Եզդիներու Ձայն» թերթի խմբագիր՝ Հասան Թամոյեանը: Անոնք նախապէս ալ ընդունուած էին Միացեալ – Նահանգներու դեսպանատան Բ. քարտուղար Ռապըրթ Փաթըրսընի կողմէ: Հանդիպումներուն արծարծուած են Հայաստանի Եզդիներուն կեանքն ու պատմութիւնը, կրօնքը, կենցաղը:

*

ԿԱՊՈՅՏ ՄԶԿԻԹԻ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԸ

Իրանէն ժամանած խումբ մը մասնագէտներ Հոկտեմբեր 13-էն սկսած են Երեւանի կեդրոնատեղին գտնուող Կապոյտ մզկիթի չափագրութեան աշխատանքները: Հայաստան պահպանուած պարսկական այս եզակի յուշարձանին վերակառուցման մասին երկու տարի առաջ պայմանագիր կնքուած էր Երեւանի քաղ. Խորհուրդի եւ իրանեան հիմնադրամի մը միջեւ:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈԼՍՈՅ Հայոց Պատրիարքարանին մէջ, Հոկտեմբեր 15–ին, ընդունելութեան մը ընթացքին պաշտօնականացած է Գրական Ակումբի հրատարակչական գործունէութեան համար հիմնադրամի ծրագիրը, որ տրուած է Գարեգին Պատրիարքի նախագահութեան ներքեւ: Կազմուած յանձնախումբը պիտի ստանձնէ գրական ակումբի հրատարակչական գործունէութեան նիւթական կարիքները ապահովելու պարտականութիւնը: Յանձնախումբը կազմուած է ծանօթ նուիրատուներէ: Նոյն իրիկունը, տեղի ունեցած է ընդունելութիւն մը, բարերարութեամբ Պր. Արէտ Երկանեանի: Պատրիարքը խօսք առնելով փափաքած է որ յանուն Գրական Ակումբի բացատրութիւններ տրուին կատարելիք ձեռնարկին մասին: Արա Կոստէր Գօչ յայտնած է որ Ակումբը որոշած էր որ հիմնուէր հրատարակչական մարմին մը եւ երկու օրաթերթերուն միջոցաւ, ամէն ամիս կամ երկու ամիսը անգամ մը ձրի գիրքեր պիտի բաշխուէին, նուիրուած մեր դասական գրականութեան: Ռ. Հատտէճեան յայտնած է թէ Գօչ եւ ինք կը խօսին ոչ թէ իրենց թերթերուն, այլ՝ Գրական Ակումբի անունով եւ լայնօրէն պարզած է նպատակը: Հուսկ, խօսք առած է Պատրիարքը որ շեշտած է թէ Պոլիսը պէտք է փաստէ որ հին Պոլիսն է եւ յիշեցուցած թէ Սփիւռքն ալ կը գնահատէ այս ձեռնարկը որ իր նմանը չունի: Եղած են նաեւ մտքերու փոխանակութիւններ եւ աւարտին տեղի ունեցած է հիւրասիրութիւն մը:

*

ԵՇԻԼԳԻՒՂԻ Թաղային Խորհուրդը տեղւոյն Սահակ – Մեսրոպ վերանորոգուած ու հիմնովին բարեփոխուած վարժարանին մէջ, Հոկտեմբեր 14–ին շնորհակալական ճաշ – ընդունելութիւն մը տուած է ի պատիւ բոլոր անոնց որոնք զանազան ձեւերով սատարած են այս գործին: Հաւաքոյթին բացումը կատարած է Եշիլգիւղի Թաղային Խորհուրդի ատենապետ Յովհ. Կարապետեան եւ շեշտած թէ շատ ծանր գործ մըն է որ գլուխ հանուած էր եւ մի առ մի թուած է անունները անոնց որոնք կարեւոր գումարներ նուիրելով այս նուիրական գործին բարերարները հանդիսացած են: Իրեն յաջորդած է շինութեան յանձնախումբի ատենապետ՝ Սեդրակ Թօքատ որ յայտնած է թէ վարժարանին նորոգութեան ծրագիրը շատ հինէն կուգար եւ միշտ դժուարութիւններ ցցուած էին: Խօսք առած են նաեւ բազմաթիւ այլ անձեր ու «Մարմարա»ի խմբագրապետը՝ Ռ. Հատտէճեան: Ան ըսած է որ նախորդ կիրակին անցած էր Կէտիկփաշայի Զուարթնոց Դպրաց Դասու երգչախումբի տարեդարձին առթիւ, այն շէնքին առջեւէն որ նախապէս Մեսրոպեան վարժարանն էր: Հիմա փակուած էր այդ վարժարանը եւ սիրոյ սեղանին շուրջ, ինք ըսած էր թէ փակուած իւրաքանչիւր դպրոց մեր գոյատեւման պատերազմին մէջ կորսուած ճակատամարտ մըն է: Իսկ, հիմա, հազիւ չորս օր ետք, վերակառուցուած նոր վարժարան մը ողջունելու երջանկութիւնը կ'ունենայ, այս անգամ ալ ճակատամարտ մը կը շահինք: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

*

ՓԼՈՎՏԻՒԻ մէջ, Հոկտեմբեր 2–ին, «Վահան» թերթի խմբագրութիւնը եւ բարեկամներ նշած են թերթին Բ. տարեդարձը: Գլխաւոր խմբագիրը՝ Հարի Նիկողոսեան ողջոյնի խօսք արտասանած է եւ շնորհակալութիւն յայտնած անոնց որոնց աշխատանքին շնորհիւ «Վահան» կը տոկայ: Ներկայ գտնուող Սոֆիայի «Երեւան» շաբաթաթերթի խմբագիրը՝ Վարդանոյշ Թօփաքպաշեան բարեմաղթութիւններ բրած է, գնահատանքն ալ յայտնելով այն երիտասարդ տղոց եւ աղջիկներուն որոնք կը տանին այս ազգանուէր աշխատանքը:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊՈՄՊԷՅՈՒՄ

ՓՐՈՖ. ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Հրաւիրում եմ տաճարի աւագ խորանը: Ոչ թէ զրոյցս շարունակելու, այլ երգելու: Մոռացել էի, որ մեկնելուց առաջ հանաքով խոստացել էի ուղեկիցներիս երգելու Մայր տաճարում: Իրենք չեն մոռացել, պահանջում են: Ուրեմն ստիպուած եմ ենթարկուել: Մեծ յուզմունքով, (չգիտեմ որքան յաջող) կատարեցի Կոմիտասեան յայտնի երգը –

«Ծիրանի ծառ, բար մի տա,
Ճղներդ իրար մի տա,
Ամէն մէջդ ման գալիս,
Ցաւերս իրար մի տա»:

Ինչպէս հայկական բոլոր եկեղեցիներում, Մայր տաճարում լսելիութիւնը հիանալի է, ձայնը հնչում է զրնգուն: Դա էլ ոգեւորեց ուղեկիցներիս մի քանիսին շարունակելու ինքնագործ համերգը: Մէկը միւսի յետեւից հնչեցին հայկական հոգեւոր երգեր: Դարեր տեւող ընդմիջումից յետոյ արդեօք սա հայաշնչման առաջի՞ն դէպքն է, թէ ուրիշներն էլ նոյնպիսի մթնոլորտ ստեղծել էին այս կամարների տակ: Որքան աւելի հնչեղ կը լինէին տաճարի ներսի արարողութիւնները, եթէ Մայր տաճարը մահացու հարուած չստանար 1988 թ. Դեկտեմբերի 7-ին տեղի ունեցած երկրաշարժի ժամանակ, երբ աւերուել է նրա հիւսիս-արեւմըտեան խարխուլ անկիւնը ու առաջացել այդ մասի պատի զգալի քանդում: Այս վիճակում մնալու դէպքում, նրան սպառնում է խիստ վտանգ, նոյնիսկ ամբողջ տաճարի կորուստ: Այս տխուր մըտորումներով համակուած դուրս ենք գալիս տաճարից, նրա պատերի տակ յիշատակի համար խմբովին ու առանձին լուսանկարւում:

Շարունակում ենք Անիի դիտումը, շարժուելով դէպի Մանուչեյի մզկիթը: Տարիներ առաջ Թուրքերի սահմանապահ պարեկատուն ծառայած այս յուշարձանը, որ այդ նպատակով անհարկի «յարմարեցման» է ենթարկուել, այժմ ազատուած է այդ պարտականութիւնը կատարելուց, կարող ենք դիտել: Ներս ենք մտնում կամարակապ դահլիճը (որի տակին եւս երկու յարկ կայ) եւ լուսամուտներից դիտում ենք սահմանային Ախուրեանի խոր կիրճը: Ինչպիսի հիասքանչ համայնապատկեր է բացւում այստեղից: Ահա գետի երկու ափերին կիսաւեր կանգնած են Անիի նշանաւոր կամրջի խելերը, իսկ քիչ հեռուն՝ իր գողտրիկ ծաւալաձեւերով մեր տեսադաշտում է յառնում Կուսանաց վանքի Ս. Հռիփսիմէ եկեղեցին:

Դուրս գալով, կարդում ենք պատին փակցրած ցուցանակի մակագրութիւնը՝ «Սելջուկեան առաջին մզկիթ. 1071 թ.»: Այստեղ էլ ականատես ենք կեղծիքի: Ինչպէս ապացուցել է Յ. Օրբելին, սա կառուցուել է Բագրատունիների օրօք որպէս Անիի մաքսատուն: Սելջուկները 1064 թ. գրաւելով Անին, այդ շէնքի մի անկիւնում 1071 թ. կցել են մինարէթ ու վերածել մզկիթի:

Ինձ հարցնում են, ճի՞շդ է արդեօք, որ Անին հազար ու մէկ եկեղեցիների քաղաք է եղել: Ոչ, ասում եմ, Կիրակոս Գանձակեցին ու այլ պատմիչներ հաւանաբար շատ իմաստով են այդ կարծիքը յայտնել:

Անցնում ենք Ծաղկոցաձորի կամ Ծաղկունեաց ձորի եզերքով: Մեր տեսադաշտում բացւում է հմայիչ մի հովիտ, որի յատակով հոսում են իրար միացած Բագնայրի եւ Անիի վտակները, որպէսզի միախառնուեն Ախուրեանին: Այս հովտի երկու կողմերում էր գտնւում Անիի ամենամեծ արուարձանը՝ Ստորգետնեայ Անին, բաղկացած հազարից աւելի ժայռափոր կառուցուածքներից: Դրանք վանքեր ու եկեղեցիներ, բնակարաններ ու շտեմարաններ, խանութներ, անասնագոմեր, աղաւնատներ, նոյնիսկ դամբարաններ (որոնցից մէկը վերագրւում է Տիգրան Հոնենցի ընտանիքին) են եղել:

Հէքեաթային այս աշխարհը իր հարուստ բովանդակութեամբ մեզ յայտնի դարձաւ, երբ մեր օրերում լոյս տեսաւ այդ ժայռափորները պեղումների տարիներին հետազօտած հնագէտ Դաւիթ Ղլիճեանի «Քարանձաւային Անի» գիրքը: Ափսոս, ժամանակը թոյլ չի տալիս ձորն իջնել ու դիտել ստորգետնեայ այդ հրաշք արուարձանի գոնէ մի քանի ժայռափորները: Մեզ շտապեցնում են: Դիտելու համար տրուած ժամանակը վաղուց սպառուած է: Ուստի առանց կանգ առնելու անցնում ենք Ապուղամրենց Ս. Գրիգոր եւ Առաքելոց եկեղեցիների մօտով:

Բայց չենք կարող հրաժարուել Գագկաշէնի աւերակների մօտ լինելու մեր հաստատ մտադրութիւնից: Խմբովին այստեղ հասնելով, ուղեկիցներիս հակիրճ պատմում եմ այս կարեւոր տաճարի մասին: Գագիկ Ա. Բագրատունի թագաւորի (990-1020 թթ.) պատուէրով 1001 – 1010 թթ. կառուցել է Տրդատ ճարտարապետը, որպէս Զուարթնոց տաճարի նմանակ: Պեղուել ու բացուել է 1905-1906 թթ. ու հանգամանօրէն ուսումնասիրուել Թորոս Թորամանեանի կողմից: Տաճարի բացուած աւերակները ու նրանցում գըտնուած Գագիկ թագաւորի քարակերտ արձանը՝ ձեռքին տաճարի մանրակերտը, հիմնաւոր կռուան հանդիսացան գիտնականի մէկ տարի առաջ հրատարակած Զուարթնոցի վերակազմութեան իր նախագիծը ընդունելի համարելուն, մի նախագծի, որի համար նա մինչ այդ սրտնեղութիւններ ունեցաւ, ընդդիմախօսների անհարկի քննադատութեան պատճառով:

(Շար. 4)

URGENT ARMENIE HIVER 1993/94

Pour traverser l'hiver 1993/94 l'Arménie a un besoin urgent de mazout. Le manque de devises, les restrictions imposées aux échanges entre Républiques ex-svoiétiques et l'instabilité en Géorgie n'ont pas permis de compléter à temps le programme mis au point par le gouvernement au printemps 1993.

Le Fonds Arménien «HAYASTAN» a lancé une campagne urgente dans toutes les communautés pour collecter 7 millions de dollars. La fondation arméno-US «LINCY» s'est engagée à doubler tous les fonds ainsi collectés et, par l'apport de 14 millions, à les porter donc à 21 millions de dollars. Plus de 200 000 tonnes de mazout peuvent ainsi être acheminées en Arménie. Les fonds doivent être réunis avant le 15 novembre impérativement.

Il n'y a pas un jour à perdre

Envoyez tout de suite vos dons au FONDS ARMENIEN DE FRANCE
BP 12, 75660 Paris Cedex 14
CCP 11.926 85 C PARIS.
Mentionnez :
«URGENT HIVER 1993/94».

LE ROYAUME ARMENIEN DE CILICIE

CHAPELLE DE LA SORBONNE
Place de la Sorbonne
PARIS

EXPOSITION

Du 29 Octobre au 30 Novembre

Tous les jours de 11h à 19h.
(Les Vendredis jusqu'à 22h).

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Տիկնանց Յանձնախումբը
կը կազմակերպէ՝
Կիրակի, Դեկտեմբեր 11
-- ամբողջ օրը --
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՈՀԱՆՈՑԻ ՕՐ
– Համտեսում -- Վաճառք –
-- Վիճակահանութիւն --

Մայր Եկեղեցւոյ
Տիկնանց Յանձնախումբը
կը կազմակերպէ՝
Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 31
ԱՄԱՆՈՐԵԱՆ ՊԱՐԵՐԵԿՈՅԹ
-- Անակնկալներ...

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սէն -- Ժերմէի Զ. Շանթ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ վիճակահանութիւն (լոթօ) Թաղիս Ս. Սահակ -- Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. --

Դեկտ. 11--ին, Շաբաթ գիշեր, ժամը 8.30--ին:

Դեկտ. 19--ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 15--ին:

Յունուար 8
Շաբաթ գիշեր, ժամը 21--ին
Հայկական Ծնունդի Տօնակատարութիւն
Մանրամասնութիւնները յետագային:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՔԱՆՆ. -- Տիկին Շնորհիկ Վահանեան 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր ամուսնոյն՝ Ստեփան Վահանեանի մահուան տարելիցին (1992, Հոկտեմբեր 19) առթիւ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Դր. Տիգրան Ղազարեան 200 Ֆր. Շաւարշ Միսաքեանի յիշատակին:

ԹՈՒԼՈՒԶ. -- Պ. Եղիազարեան 100 Ֆր.:

LA GALERIE LES CENT
sous le haut patronage de
M. VAHAN TER-GHEVONDIAN
Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France
présente
EVGUENIA SARKSSIAN
peintures
NORA ARMANI
écritures

Exposition

du 29 Octobre au 13 Novembre
Vernissage le 29 Octobre à partir de 18h30
et
Samedi 6 Novembre de 16h à 19h
Anahid DREZIAN
et Marc NICHANIAN
signeront
«LE BOIS DE VINCENNES»
de Nigoghos SARAFIAN
Traduit de l'arménien et paru aux Editions Parenthèses

GALERIE LES CENT
8, rue de Jouy, 75004 Paris
Tél. : 42 77 30 00
Ouverture du mardi au samedi de 14h à 18h30

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՐԱՔՍ ԴԱՒԹԵԱՆ
(Սոփրանօ)
դաշնակի ընկերակցութեամբ՝
ՎԼԱՏԻՄԻՐ ՔԼԵՒՔԷ-ի
Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 8, ժամը 20.30--ին
SALLE CORTOT
78, rue Cardinet, Paris 17e
Մուտքի գին՝ 150 եւ 100 Ֆր.:
Այժմէն ապահովեցէք ձեր տեղերը:
Հեռաձայնել. --
42 - 29 - 10 - 24
44 - 05 - 92 - 12

ԱՅՑ ԵՒ ԱՂՕԹՔ ԼԵՒՈՆ Զ. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻ ԴԱՄԲԱՆԻՆ

Այս Կիրակի, օր, Հոկտեմբեր 31, յետ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ պատարագին, որու ընթացքին կը քարոզէ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ եւ յետ Կիլիկեան Թագաւորներուն համար կատարուելիք հոգեհանգստեան պաշտօնին, ժամը ճիշդ 2-ին, Սէն Սընիի տաճարին մէջ՝

Basilique de Saint Denis
2, Place Légion d'Honneur

Լեւոն Զ. Թագաւորի դամբանին առջեւ՝ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի գլխաւորութեամբ Աղօթք եւ Հոգեհանգիստ պիտի կատարուին:

Կոչ կ'ընենք մեր ժողովուրդին՝ այդ ժամուն բազմութեամբ համախմբուիլ Սէն - Տընիի տաճարին մէջ՝ ԼԵՒՈՆ Զ. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ Թագաւորի դամբանին շուրջ:

Dans le cadre de l'exposition «LE ROYAUME ARMENIEN DE CILICIE»

CONCERT

de chants liturgiques
musique classique et arménienne
sous la présidence d'honneur de
KAREKINE II
Catholicos de la Grande Maison de Cilicie
le Vendredi 5 Novembre à 20h précises
Amphithéâtre Richelieu
Place de la Sorbonne, Paris 5e

Partie artistique :
- Araks MANSOURIAN (soprano lyrico-dramatique)
- Herminé YERISSIAN (soprano lyrique)
- Armand ARABIAN (baryton)
- Souren CHAHIDJANIAN (basse)
- Hasmig SURMELIAN (pianiste)
- Arthur AHARONIAN (pianiste)
- Jean TER-MERGUERIAN (violon)
- Ardachès VOSGANIAN (déclamation)
- Orchestre de l'Ile de la Cité dirigé par Alexandre SIRANOSSIAN

Pianistes accompagnateurs :
- Gaïanée OHANESSIAN
- Vahan MARDIROSSIAN

Pour tous renseignements :
Tél. : 46 30 64 60 — 43 59 67 03

Points de vente des billets :
- Eglise Arménienne Jean-Goujon,Paris
- Eglise d'Issy-les-Moulineaux
- MCA Allfortville.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION PARIS

Notre école hebdomadaire du samedi après-midi (15h - 18h) a ouvert ses portes depuis le 18 septembre dernier à la MCA 17, rue Bleue, Paris 9e.

Les inscriptions sont encore possibles pour tous les niveaux : maternelle (4 ans) jusqu'aux classes pré-bac et bac. Ces deux dernières classes bénéficient d'un programme scolaire rigoureux et de qualité, enseigné par un professeur confirmé.

Date limite d'inscription: 15 novembre.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԸ ՔԱՐՈԶԷ
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

Այս Կիրակի, Հոկտեմբեր 31, ժամը 10.30-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Կիլիկիոյ Թագաւորութեան յատկացուած ցուցահանդէսին առիթով, հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՇԱՀԱՆ ՎՐԴ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
Կը քարոզէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ
Ցասարտ պատարագի հոգեհանգիստ կը կատարուի Կիլիկիոյ վերջին Թագաւոր՝
ԼԵՒՈՆ Զ. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆԻ
համար, անոր մահուան 600--ամեակին առիթով:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ պատարագին, լսել Գարեգին Հայրապետն ու ստանալ անոր Օրհնութիւնը:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 31
Ուխտաւորդ Կիրակի
յետ Սուրբ Խաչի Տօնին
Առաւօտեան Ժամերգութիւն՝ ժամը 8.30--ին:
Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10--ին:
Քարոզ՝ ժամը 11--ին:
Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11.45--ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section «*Sevan*» de Vienne

EXPOSITION

«Art et artisanat arméniens»

Salle des Fêtes de Vienne
du Samedi 30 Octobre
au Lundi 1er Novembre

- Cuivres anciens
- Objets usuels et décoratifs
- Tapis
- Broderies et travaux manuels
- Objets en bois sculpté et obsidienne
- Costume traditionnels
- Instruments de musique
- Bijoux
- Miniatures et tableaux
- Livres
- Art de la table.

Samedi 30 Octobre 14h30 à 18h
Dimanche 31 Octobre 10h à 12h
14h30 à 18h
Lundi 1er Novembre 10h à 12h
14h30 à 18h
—— entrée 10 F. ——

Spectacle exceptionnel

MUSIQUE, CHANTS, DANSES ET DEFILES DE COSTUMES ARMENIENS

Salle des Fêtes
Dimanche 31 Octobre à 20 h 30

Troupe de danses «Goris» de Vienne

Ensemble instrumental «Spitak»

Défilé de costumes arméniens

Dimanche 31 Octobre à 20h30
— entrée 50 F. —
Gratuit pour les moins de 12 ans

FRA-NOR SEROUND
Samedi 30 Octobre à partir de 20 h 30

DINER DANSANT

avec l'Orchestre de Marseille
«HAÏRENIK»

Salons de l'Hôtel Sofitel
Paris - Porte de Versailles
(à côté de l'Aquaboulevard)

réservations au 42. 46. 29. 74

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 85935
SIRET : 31027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 29
VENDREDI
29 OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 900 Ֆ· – Վեցամսեայ : 460 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·200 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ· (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ·

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18·183 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.183

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻ՛ՒՆ ԿՈՎԿԱՍԻ

Այս խորագրով, «Միլլիյէթ»ի Հոկ. 28-ի թիւին մէջ Թահա Աքեօլ կ'արտայայտէ Թուրքիոյ կովկասեան մտահոգութիւնները: Ցայտնապէս որոշ անհանգստութիւն կը պատճառէ հայեւիրանեան յարաբերութիւններու ոլորտը որ աւելի պիտի տայ անզօրացնելու շրջափակումը. որովհետեւ, ինչպէս կը գրէ Աքեօլ, Իրանէն սկսած է արդէն քարածուխի փոխադրութիւնը դէպի Հայաստան: Իսկ ԹԱՍ հաղորդած է թէ մօտ ատենէն Իրան բնական կազի մեծագոյն հայթայթիչը պիտի ըլլայ Հայաստանի:

Ցօղուածագիրը Թուրքիոյ Արտաքին նախարարութենէն հետեւեալ տուեալները կը հաղորդէ. «Հայերը իրենց գրաւած Ֆիզուլիի, Քելբաջարի, Ջեբրրայիլի եւ Ղուբաթլիի շրջաններու ամբողջ բերքը որ Ազրբէջանի հողամշակութեան արտադրութեան 30%-ը կը կազմէ, փոխադրած են Հայաստան ուր ձմեռը սննդեղէնի նեղութիւն պիտի չունենան: Թուրք Արտաքին նախարարութիւնը մտահոգ է մտածելով որ Հայաստան գրաւած շրջաններուն մէջ հայ մշակներ պիտի տեղաւորէ ու ձեռք ձգուած բերքին շնորհիւ պիտի խորտակէ Ազրբէջանի կիրարկած շրջափակումը»:

Անկէ զատ, կը նշուի նաեւ Թիւրքմէնիստանէն քարիւղատար կառքերով Հայաստան հեղուկ վառելանիւթ փոխադրելու ծրագիրը եւ Մոսկուայէն Երեւան օրական 1000 թոն ալիւրի ուղարկումը: Այս պարագաները գրել կու տան թուրք լրագրողին թէ «կովկասի մէջ հայկական գրաւումները եւ անոնց զօրավիգ ռազմավարական այլ շահեր հասած են այնպիսի աստիճանի մը որ ոչ միայն կը սպառնան Թուրքիոյ երկար ժամանակի ռազմավարական շահերուն, այլեւ լուրջ վտանգ կը ներկայացնեն ներկայի ապահովութեան շահերուն. այս վերջին պարագային օրինակներէն մէկն է ՓՔՔ-ի գտած նեցուկը»:

ՓՔՔ-ի հետ Հայաստանեան կապի մը ակնարկութիւնները տեղ կը գտնէին աւելի ազգայնամոլ հակում ունեցող «Թիւրքիյէ» օրաթերթին մէջ. աւելի հաւասարակշռուած ու պետական շրջանակներու անպաշտօն բանբեր նկատուած «Միլլիյէթ»ի մէջ եւս նոյն ամբաստանութեան երեւումը սխալ պիտի չըլլայ մեկնաբանել որպէս այդ պնդումները ընդհանրացնելու թրքական միտում: Այդ պարագային աւելի իմաստ կը ստանայ ՓՔՔ-ն հալածելու նպատակով Իրաքի ու Հայաստանի հողերուն վրայ զինեալ գործողութիւններու դիմելու Պ. Ինէնիւի առաջարկը...:

❦

«Միլլիյէթ» նոյն թիւին մէջ տեղ տուած է նաեւ Բաքուի թղթակիցին հաղորդումին՝ Սէ - ԷՍ - Սէ - Ըի պատուիրակութեան եւ ազերի ղեկավարութեան հանդիպումներուն մասին: Այնտեղ պահանջած է որ վերջ տրուին հայկական յարձակումներուն: Իսկ նախագահ Ելցինի Ղարաբաղի հարցին խորհրդական Վ. Կազիմիրովի հետ տեսակցութեան ընթացքին ան ըսած է. «թող Ռուսաստան օժանդակէ մեզի, պատերազմին վերջ կու տանք»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՒԶԲԵԿՍՏԱՆԻ նախագահը՝ Իսլամ Կարիմով պետական հիւրն է Ֆրանսայի, երեք օրուան համար: Այցելութեան ընթացքին, նախագահ Միթերանի հետ բարեկամութեան եւ գործակցութեան համաձայնագիր մը պիտի ստորագրէ:

ԵԼՑԻՆ միջին ճամբայ մը ընտրեց հողերու սեփականաշնորհման հարցին մէջ: Վեց միլիոն հեկտար հող «ազատ» կը թողու, բայց չի դպչիր պետութեան 200 միլիոն հեկտարին: Ջնջեց մէկ անգամէն ջնջել համայնավար հին ժառանգութիւնը: Այլեւս բոլոր Ռուսերը կրնան գնել, ծախել վարձել կամ ժառանգ թողուլ իրենց ունեցած հողը:

ՓՔՔ-ի քիւրտերը ազատ արձակած են «Միլլիյէթ»ի լրագրողը զոր պատանդ բռնած էին անցեալ շաբաթ օրուընէ ի վեր: Ֆէրիթ Տէմիր առեւանգուած էր որովհետեւ չէր ենթարկուած լրագրողներուն եղած արգելքին հարաւ - արեւելեան Թուրքիոյ մէջ:

ԱԹԷՆՔԻ կառավարութիւնը կրկին արտաքսեց ալպանացի գաղթականներ: Յունաստան բողոք ներկայացուցած էր այն միջադէպերուն համար որոնք տեղի ունեցած էին Ալպանիոյ յոյն փոքրամասնութեան մէկ գիւղին մէջ:

ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՐ մէկ սրբանկարը գծուած 12-րդ դարուն բանավէճի նիւթ է: Մինչ 6000 բանուորներ կը նորոգեն Խորհրդարանը, այս սրբանկարը որ Տրետիակով ցուցասրահին կը պատկանի (ազգ. թանգարան) կը պահանջուի Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ կողմէ: Նկարուած Պոլիս, ապա Կիեւ բերուած եւ հաստատուած Վլադիմիր (Մոսկուայէն 200 քիլոմեթր), միշտ հրաշագործ կարողութիւններ վերագրուած են իրեն եւ վերջերս (Հոկտեմբեր 3), բացառաբար փոխադրուածէ ր Մոսկուայի Պատրիարքութեան որպէսզի ներկայացուի հաւատացեալներուն եւ թերեւս առաջքն առնուի եղբայրասպան կռիւներու, ինչ որ չեղաւ: Թանգարանը չուզեր ընթացք տալ եւ կը սպասուի Նախագահական հրովարտակին որ պիտի հրահանգէ Վլադիմիրի մայր Աստուածածնի յանձնումը Կրեմլինի մայր Տաճարին:

ՓՐՈՖ. ԺԱՆ - ՓՕԼ ՔԱՇԸՐԱ սրտանօթային վիրաբուժութեան մասնագէտ եւ այդ ճիւղին պետը Քրէթէյլի Անրի Մոնտոր հիւանդանոցը մեռած է 62 տարեկանին: Մեծ դէմքերէն մէկն էր Եւրոպայի սրտաբանութեան: Ինք է որ 1973 Օգոստոսին քննած էր Շահան Շահնուրը որ Սէն - Ռաֆայէլէն վերոյիշեալ հիւանդանոցը փոխադրուած էր անեվրիզմի մը հետեւանքով եւ թելադրած որ գործողութեան չենթարկուի, ինչպէս որոշած էին Ֆրէժիւսի վիրաբուժները:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՍՊԱՅԱԿՈՅՏԻ պետը զոր. Կիւրէշ շատ խիստ յայտարարութիւններ կատարած է ՓՔՔ-ի հասցէին. ըսած է թէ վճռած են այս ձմեռ արմատապէս լուծել հարցը եւ վերջ տալ քրտական ապահարկչութեան. այս կեցուածքը «պատմական որոշում» կ'որակուի թուրք մամուլին կողմէ: Զօրավարը ճշդած է թէ մաքրագործումի որպէս առաջին թիրախ ճշդուած են ՓՔՔ-ի ղեկավար դէմքերը: Այսուհանդերձ, քրտական յարձակումները կը շարունակուին արեւելեան եւ հարաւ - արեւելեան շրջաններուն մէջ:

ԿՈՎԿԱՍ

ՎՐԱՍՏԱՆ

Ռուսական եւ վրացական զօրքերու միջեւ լուրջ բախումներ տեղի ունեցած են որոնք կրնան վնասել ռուս - վրացական հազիւ մեղմացող յարաբերութեանց: Ռուսական սահմանապահներու սպայակոյտը յայտնած է որ վրացի մարտիկներ յարձակած են Աբխազիոյ սահմանագլուխը թիւ 8 կայանը: Միջադէպը որ «թիւրիմացութիւն» որակուած է Վրացիներուն կողմէ, կրնայ հետեւանքներ ունենալ: Շեվարնածէ որ սկսաւ հող շահիլ եւ վերագրաւել այն քաղաքները զորս Գամսախուրդիա ձեռքէն առած էր, այդ կրցաւ ընել շնորհիւ Ռուսերու օժանդակութեան, որքան ալ Ռուսերը ուրանան եւ զուտ մարդասիրական բնոյթ ուզեն տալ իրենց մասնակցութեան: Ներկայիս, կ'ըսուի թէ Գամսախուրդիա կը պատրաստուի Ռուսաստան փախչիլ:

Մոսկուայի մէջ, կը կրկնուի որ ռուս բանակը Հայաստանէն եւ Ազրբէջանէն եկած միաւորներով (ինչ որ կը հերքուի թէ' Երեւան, թէ' Բաքու) «խաղաղութեան պաշտօն» մը կը կատարէ, պաշտպանելու համար երկաթուղին եւ ճամբաները: «Մոնտ»ի թղթակիցը կ'աւելցնէ որ ոչ ոք կը խաբուի այս բացատրութենէն: Թիֆլիսի մէջ շատեր կը յուսան որ Գամսախուրդիայի վրայ տարած յաղթանակի աւարտին Շեվարնածէի ուժերը կրկին Աբխազիա կը մտնեն: Բայց, հոս ալ, ամէն ինչ կախում ունի ռուսական զօրքերէն:

ԱԶՐԲԷՋԱՆ

Իրանի Նախագահ Ռաֆսանճանիի եւ Ալիեւի խօսակցութիւնները գլխաւորաբար շօշափած են հայկական յառաջխաղացումը Զանգելանի շրջանը (կ'ըսուի թէ հայկական ուժերը 70 քիլոմեթր երկարութեամբ պարսկական սահմանը «գրաւած» են) եւ 20 հազար ազերի գաղթականներու պարագան: Ծանօթ է որ ասոնք կը ջանային Պարսկաստան անցնիլ եւ Թեհրանի իշխանութիւնները շատ տաք չէին:

Նախքան Ռաֆսանճանիի ժամանումը, Ալիեւ մամուլի ասուլիս մը տուած էր եւ յայտնած թէ ամէն ձեւով փորձած են (իմա' Ազերիները) քաղաքական լուծում մը գտնել, բայց, եթէ իրենց ճիգերը չարունակեն արդիւնք չտալ, Ազրբէջան ինքզինքին իրաւունք կու տայ դուրսէն զինուորական օժանդակութիւն ուզելու, այսինքն՝ օտար Պետութիւններէ:

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԵՑ

Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 27, ժամը 17·15-ին անձնաւորութիւններու վերապահուած Ռուասիի օդակայանին յատուկ բաժանմունքը էջք կատարեց Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահին օդանաւը:

Զինքը դիմաւորելու եկած էին բացի յարանուանութեանց պետերէն, գաղութիս կազմակերպութեանց, միութեանց թէ մամուլի ներկայացուցիչները:

Նախագահը որու կ'ընկերանային իր կինը, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի դեսպանը՝ Տիկին Ֆրանս տը Հարթինկ եւ մշակութային կցորդը՝ Փաթրիք Տօնապետեան, բարեւեց հիւրասրահը հաւաքուած անձերը, որոնց շնորհակալութիւն յայտնեց ու մեկնեցաւ պանդոկը:

Հինգշաբթի իրիկուն, Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահը՝ Ֆ. Միթերան եւ Նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեան բացումը կը կատարէին «Կիլիկիոյ Հայոց Թագաւորութիւնը» ցուցահանդէսին, Սորպոնի Մատրան մէջ:

Հինգշաբթի առաւօտ, Ֆրանս - Էնֆօ անդրադարձաւ այս ցուցահանդէսին, հարցազրոյց մը սփռելով Գլօտ Մութաֆեանի հետ:

Նախագահը Երեւան կը վերադառնայ կիրակի օր:

Արտաքին Նախարար՝ Վահան Փափազեան որ Միացեալ - Նահանգներէն վերադարձի ճամբուն վրայ Փարիզ եկած էր, Ուրբաթ օր Հռոմ կ'երթար ուր պիտի ընդունուէր Պապին կողմէ:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Կէօնեոնի դաշտին վրայ, Վալանսի Հայ Մարզականը յաջողեցաւ 2 - 2 հաւասար արդիւնք մը ձեռք ձգել:

Դասաւորման գլուխն է Նիս (25 կէտ) Վալանս միշտ 19-րդ է 14 կէտով:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 25 / 27)

ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄ՝ ԱԶՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐՈՒ

Հայաստանի Արտաքին նախարարութիւնը Հոկտեմբեր 26-ին կատարած յայտարարութեամբ դատապարտած է Հոկտեմբեր 21-ին գործուած ազրբէջանական վերջին յարձակումները: Հոն նշուած է թէ հակառակ Արցախի ղեկավարութեան զսպուածութեան եւ ռազմական գործողութեանց լուրջ հետեւանքներուն մասին Բաքուի կատարուած նախազգուշութեանց, յարձակումները անընդհատ երեք օր տեւած են, եւ այս պատահարը ալ աւելի կը բարդացնէ արդէն դժուարութեամբ կատարուող բանակցութեանց ընթացքը: Ուշադրաւ կը նկատուի նաեւ այս յարձակումներուն թուականը, որ կը զուգադիպի Սէ - ԷՍ - Սէ - Ըի շրջանի նախագահ Մարկարէթ աֆ Ուգլասի Բաքու եւ Հայաստան ժամանումին նախօրեակին: Արտաքին Նախարարութիւնը անխոհեմ դէպքերու եւ անոնց հետեւանքներուն պատասխանատու կը նկատէ Ազրբէջանը եւ կը հրաւիրէ բոլոր այն կողմերը որոնք շա-

(Շար.ը Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»

ԼՈՒՍԻՆԵԱՆՆԵՐԸ

Ա.

Գրեթէ առասպելական բնոյթով մը կը ներկայանայ շատերու այն կապը որ Ֆրանսայի արեւմտեան մէկ շրջանը կը միացնէ Կիլիկեան Հայաստանին: Արդարեւ, բոլոր անոնց որոնք անծանօթ կը մնան պատմական տեղեկատուութեան, դժուար է երեւակայել որ հայահունչ անունով Ֆրանսացի այս դերդաստանը հայկական գահուն վրայ ներկայացուցիչ ունեցած է: Պատմութեան այս էջն էր որ իր բաւական լայն շրջածիրով նիւթը եղաւ գիտաժողովի մը որուն գաղափարը ունեցած էր Կիլիկիոյ Թագաւորութեան մասնագէտ՝ Արմէն Մութաֆեան. գաղափար որ գործադրութեան ու համադրութեան անվերապահ արձագանգ գտած էր տեղական քաղաքական ու գիտական մարզէն:

Գիտաժողովին մասնակցեցան ու ելոյթ ունեցան նիւթին զանազան երեսակներուն քաջատեղեակ 33 մասնագէտներ, տասնեակ մը երկիրներէ. Ֆրանսա, Հայաստան, Իտալիա, Միացեալ -- Նահանգներ, Կիպրոս, Ռուսաստան, եւայլն: Հաւաքին առաջին օրուան (Հոկտեմբեր 20) գլխաւոր թեման էր «Լուսինեաններն ու անդրծովեան ցամաքամասերը». յաջորդ օրը յատկացուած էր Կիպրոսի, իսկ վերջին երկու օրերու նիւթը եղաւ Հայաստանը, պատմութեան, եկեղեցիի, գրականութեան եւ արուեստի ստորաբաժանումներով:

Արմէն Մութաֆեան առաջին ելոյթը ունենալով, համառօտակի ներկայացուց Լեւոն Ե. Լուսինեան Թագաւորը որուն մահուան 600-ամեակը առիթ եղած էր ձեռնարկին. ըսաւ թէ հազիւ տարուան մը իշխանութիւն ունեցած ըլլալով հանդերձ, ան վերածուած էր գրեթէ խորհրդանիշի մը. իր կեանքին մասին գիտելիքներու որպէս գլխաւոր աղբիւր կը գործածուի Ժան Տարտէլի քրոնիկը որ գրի առնուած է նոյն ինքն Լեւոն Ե.ի հրահանգով:

Ցետոյ Տիժոնի համալսարանէն Ժան Ռիշար ներկայացուց փուաթիէցի դերդաստանին Կիպրոսի իշխանութիւն դառնալու պարագաները ԺԵ. դարուն: Հայաստանէն Կարէն Իւզբաշեան խօսեցաւ ԺԲ. -- ԺԳ. դարերու հայ հեղինակներու մօտ կիլիկեան եւ կիպրական ինքնութեան պատկերին մասին. Կիլիկիա իր թագաւորներու որակումով եւայլն ուղղակի հայկական հայրենիք նկատուելով հանդերձ, կը մատնէ նաեւ արեւմուտքի եւս պատկանելիութեան մը փափաքը: Հոկտեմբեր 20-ի առաջին նիստին վերջին ելոյթը ունեցաւ Մօրիս Մօփլէ որուն նիւթն էին Փուաթիէի կոմսեր Լուսինեանները, անոնց ծագումնաբանութեամբ:

Օրուան Բ. նիստը սկսաւ Միացեալ -- Նահանգներու Ինտիանայի համալսարանէն Տրնէ Սինորի զեկուցումով. ան Կոռիկոսի իշխան Հեթումի հատորէն առանձնացուց Մոնղոլներու նկարագրութիւնը: Ցետոյ, Փարիզի համալսարանէն Ժան -- Գլօտ Շէյնէ խօսեցաւ Խաչակիրներու նախօրեակի Կիպրոսին մասին ուր արդէն կար լատին առեւտրական ներկայութիւն մը եւ կղզին գրեթէ առեւտրական առանձնաշնորհեալ կապեր հաստատած էր Կիլիկիոյ հետ: Այս բաժնին մէջ նախատեսուած էր նաեւ Սոֆիայէն Անէթա Իլիեւայի զեկուցումը որ յատկացուած էր կիպրական պատմագրութեան մէջ Լուսինեաններու տիպարին, հերոսի եւ հակահերոսի մօտեցումներով: Սակայն դամբախօսուհին կրցաւ ժամանել միայն Շաբաթ առաւօտ ու ելոյթ ունեցաւ Հայաստանի բաժնին մէջ:

Հոկտեմբեր 21-ի առաւօտեան ընդհանուր նիւթը Կիպրոսի պատմութիւնն էր. Լիոնէն Ժիլ Կրիվօ Լուսինեաններու շրջանին յոյն արքոնտներու (իշխան) դերին անդրադարձաւ, ըսելով որ Ֆրանքներու արշաւանքէն առաջ, Լուսինեանները որպէս իշխանութեան լծակ կը գործածէին զանոնք (ԺԲ. -- ԺԳ. դար): Ցիւրիխէն Տորիս Սթէօքլի սեւեռեցաւ վենետիկցի նաւատէր առեւտրականներու Կիպրոսի մէջ ունեցած գործունէութեան. Ան եզրակացուց թէ ան իշխանութեան հեռանկարներ չէր հետապնդեր ու առաւելաբար կը ղեկավարուէր շահու մտահոգութեամբ: Սթրազպուրկի համալսարանէն Քաթրին Օթէն Լուսինեան վերջին իշխանուհիներու արտաքին քաղաքականութիւնը նիւթ ունէր (ԺԳ. դար): Ցատկապէս խօսեցաւ Ժագ Լուսինեանի գահ բարձրանալու դժուարութիւններուն մասին. Կիպրացիներու մերժումը զինք որպէս թագաւոր ճանչնալու, առիթ եղած է որ Ճենովացիները ուժի ցուցադրութիւն կատարեն: Ք. Օթէն օգտուած էր ճենովական փաստաթուղթերէ: Թորինոյի արխիւներու հետազօտողներ՝ Ֆրանչէսքօ Տէ Քարիա եւ Տոնաթէլլա Թամէրնա փաստաթուղթերու տուեալներով խօսեցան Լուի Բ.ի եւ Կիպրոսի Ան Լուսինեանի ամուսնութեան մասին (1432 – 1462): Փարիզէն Ժագ Փավիոյի զեկուցմէն ետք որ նիւթ ունէր Պուրկոնյի դուքսերու եւ Կիպրոսի Լուսինեաններու յարաբերութիւնները ԺԵ. դարուն, նիստը աւարտեցաւ ծանօթ հեղինակութիւն Ռուտ տը Գոլէնպէրկի զեկուցումով. ան վենետիկեան դիւաններու մէջ իր կատարած վերջին պրպտումներու լոյսին տակ ներկայացուց նորայայտ փաստաթուղթերէ քաղուած ծագումնաբանութիւնը Կիպրոսի Փուաթիէցի Լուսինեաններուն:

Նոյն օրուան յետմիջօրէի նիստը նիւթ ունէր Կիպրոսն ու Ճենովան: Ուշ միջնադարուն Ճենովացիներու Կիպրոսի մէջ ներկայութեան մասին էր նոյն քաղաքէն Լաուրա Պալէթթոյի զեկուցումը. ան ծանրացաւ յատկապէս տնտեսական, քաղաքական եւ հարկային այն մեծ ճնշումին վրայ որ Ճենովացիներու տիրապետութիւնը պարտադրած էր Կիպրոսի: Գրեթէ նոյն նիւթը կը շօշափէր Փարիզէն Միշէլ Պալարի զեկուցումը որ առաւելապէս հիմնուած էր առեւտրական մարզին վրայ: Այս նիւթին մասին վերջին ելոյթը ունեցաւ Անգլիայէն Փիթըր Էտպըրի, անդրադառնալով Ճենովացիներու առեւտրական տիրակալութեան կիպրական ընդդիմութեան ԺԴ. դարու Բ. կէսին:

Օրուան վերջին նիստին որ յատկացուած էր կիպրական քաղաքակրթութեան, խօսեցան Փարիզէն Քաթրին Աստրաչա եւ Հոլանտայէն Գրիէնի Սիկաար. առաջինը ներկայացուց Կիպրոսի Լուսինեաններու շրջանին լեզուական եւ մշակութային տեղաշարժերը. գլխաւորաբար թարգմանութիւններու ճամբով կար իտալերէնի ներթափանցում մը, որ սակայն տեղացիներու որոշ ընդդիմութեան կը բախէր երբ հարցը կը վերաբերէր իտալերէնով արտայայտուելու: Իսկ Գ. Սիկաար աւելցուց այն հանգամանքը որ ԺԴ. դարուն Կիպրոսի գրականութիւնը կը ցոլացնէր լեզուներու, մշակոյթներու, ազգութիւններու եւ կրօնքներու քառուղի մը ըլլալու յատկանիշը, վայելելով նաեւ այդ ազդակներուն նեցուկը:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

«ՁՄԵՌ 93/94 ԾՐԱԳԻՐ»

Գ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԵՒ Մ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏԸ

Հոկտ. 23 / 24-ի թիւին մէջ հակիրճ արձագանգ մը տուած էինք այն հանդիպումին որ տեղի ունեցաւ Հոկտ. 21-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Ն. Ֆրէնկեան սրահը, Գագիկ Յարութիւնեանի եւ Մանուշակ Պետրոսեանի հետ:

Ներկայ էին հայ մամուլի, կուսակցութեանց, կազմակերպութեանց, միութեանց ներկայացուցիչներ եւ անհատներ:

Ցանուն «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի, նոյն օրը Երեւանէն ժամանած էին Հայաստանի փոխ -- նախագահ՝ Գագիկ Յարութիւնեան, հիմնադրամի գործադիր մարմնի տնօրէնուհի Մանուշակ Պետրոսեան, Հայաստանի նախագահի օգնական՝ Կարապետ Ռուբինեան: Այլ հանգամանքով ներկայ էր նաեւ փոխ -- վարչապետ Վիգէն Չիտէճեան, իսկ Միացեալ -- Նահանգներէն տեղւոյն «Հայկական Միացեալ Ֆոնտ»ի վարիչ տնօրէն՝ Յարութ Սասունեան: Բացումը կատարելով, հիմնադրամի Ֆրանսայի վարչութեան նախագահը՝ Պետրոս Թերզեան ներկայացուց հիւրերը եւ խօսքը տուաւ Գագիկ Յարութիւնեանի:

Ան, սկիզբը չեշտեց թէ այսօրուան հանդիպումը որոշակի է, կոնկրէտ նիւթով: Իր գլխաւորած պատուիրակութիւնը հազիւ երկու շաբաթներու ընթացքին պիտի այցելէ ութ երկիրներ՝ Մեծն -- Բրիտանիա, Արժանթին, Պրազիլ, Վենեզուելա, Գանատա եւայլն, եւայլն: Նպատակը՝ յստակ է, Հայաստանի իշխանութիւնները այն եզրակացութեան յանգած են որ կառավարական պիւտճէն պիտի չբաւէ դէմ դնելու համար այս ձմրան կարիքներուն, այսինքն՝ վառելանիւթի ապահովման, հարկ է որ «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամը բերէ իր մասնակցութիւնը այս առաջնահերթ նպատակին: Ցիշեց որ այս հիմնադրամը, այժմ կառոյցներ ունի 15 երկիրներու մէջ եւ անոր եղած յատկացումները առիթ են ազգային միասնականութեան մը արտայայտութեան: Գ. Յարութիւնեան ըսաւ որ Հիմնադրամի ճշդած նպատակները անփոփոխ կը մնան: Այս «Ձմեռ 93/94 ծրագիրը» յաւելեալ ճիգ մըն է զոր Սփիւռքը պէտք է ընէ, որպէսզի Հայաստանի բնակչութիւնը չդիմագրաւէ նոյն, անցեալ տարուան ձմեռը: Ցիշեց մանրամասնութիւններ՝ ծառերու հատում, տուներու կարասիներու օգտագործում որպէս վառելանիւթ եւայլն, եւայլն: Վրաստանի վիճակն ալ արգելք է որ որեւէ ապրանք հասնի Հայաստան: Այս կացութիւնը պատճառ եղած է որ անհրաժեշտ դառնայ «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի մէջ ներմուծել «Ձմեռ 93/94 ծրագիր» մը, որ 3 կէտեր կ'ընդգրկէ. -- Ա) Ջեռուցումը կազմակերպելու հարցը, քանի որ բարձրայարկ շէնքեր կան եւայլն, եւայլն: Բ) Երեւանի ուժանիւթը ապահովել եւ ելեկտրական կարգաւորում մը: Գ) Ապահովել աշխատանքի պայմանները առաջնահերթ՝ հաստատութեանց (հացագործատուն, դպրոց, հիւանդանոց, ծերանոց եւայլն): Բայց եւ այնպէս, միայն հիմնադրամով կարելի չէր գլուխ հանել Ձմեռ ծրագիրը եւ, աւելցուց Գ. Յարութիւնեան հաճելի անակնկալ մը ըրած է Միացեալ -- Նահանգներու «Հայկական Միացեալ Ֆոնտը»ը որու ներկայացուցիչը՝ Յ. Սասունեան Երեւան երթալով փոխանցած է Գէորգ Գրիգորեանի (Լինսի Ֆաունտէյշըն որ միացեալ ֆոնտին վեց անդամ միութիւններէն մէկն է) առաջարկը՝ եթէ հիմնադրամը անհրաժեշտ գումարին մէկ երրորդը բերէ, ինք կը կրկնապատկէ, ապահովելով մնացեալ 2 / 3-ը: Ուրեմն, եթէ հիմնադրամը գտնէ 7 միլիոն տոլար -- մինչեւ Նոյեմբեր 15 -- 14 միլիոն ալ կուտայ Գ. Գրիգորեան եւ կ'ապահովուի անհրաժեշտ 21 միլիոն տոլարը:

Գ. Յարութիւնեան, առանց մանրամասնութիւններ տալու բնականաբար, ըսաւ թէ արտասահմանի մեծ ընկերութիւններ հնարաւորութիւններ ունին վառելանիւթը Հայաստան հասցնելու:

Սփիւռքի օժանդակութիւնն ալ, կը շեշտէ Գագիկ Յարութիւնեան բարեսիրական գործ չէ այլ՝ նպաստ պետականութեան կառուցման եւ ուրեմն խնդրանք մը չէ որ կը կատարուի, այլ՝ ընդհանուր պարտքն է բոլորին: Հայաստանի փոխնախագահը կ'աւելցնէ որ Հայաստան կը տարբերի միւս երկիրներէն, ցուցաբերելով մեծ միասնականութիւն, հաւասարակշռութիւն, ճիշդ է որ մեր քայլերը, կ'ըսէ, դանդաղ են, բայց աւելի որոշակի կերպով կ'երթանք դէպի ժողովրդավարութիւնը:

Իրմէ ետք խօսք առին նաեւ Հիմնադրամի տնօրէնուհին՝ Տիկին Մանուշակ Պետրոսեան յաւելեալ կարգ մը մանրամասնութիւններ տալով, նաեւ Հայկ. Միացեալ Ֆոնտի ներկայացուցիչ՝ Յարութ Սասունեան: Այս վերջինը կարգ մը տեղեկութիւններ ալ տուաւ Ֆոնտին մասին որ կը համախմբէ հետեւեալ վեց կազմակերպութիւնները՝ Հ.Բ.Ը.Մ., Հայ Միսիոնարական Միութիւն, ՀՕՄ, Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ զոյգ թեմեր, Լինսի Ֆաունտէյշըն (Գէորգ Գրիգորեան): Չորս տարի է, ամիսը մէկ օդանաւ կը ղրկուի Հայաստան եւ Շաբաթ օր (Հոկտեմբեր 23) 60-րդ օդանաւն էր որ ճամբայ կ'ելլէ, ցարդ 58 միլիոն տոլարի ապրանք տանելով: Կը վստահեցնէր որ գնուած վառելանիւթի բոլոր վճարումները պիտի ըլլան միայն ապրանքը Հայաստան յանձնուելէն ետք:

Ելոյթներուն յաջորդեցին կարգ մը հարցումներ ներկաներուն կողմէ: Ի դէպ, հարցումի մը որ աւելի առարկութեան բնոյթ ունէր՝ «Ո՞ւշ չէ այս Ձմեռ ծրագիրը», Պ. Գագիկ Յարութիւնեան յայտնելէ ետք թէ Ապրիլ -- Մայիսին կառավարութիւնը նախատեսած էր, այս միայն անդրադարձած որ կառավարական պիւտճէն անբաւարար է եւ հարկ է օգտագործել «Հայաստան» հիմնադրամը, աւելցուց թէ խօսքի եւ քննադատութիւններու ատենը չէ, հարկ է գործի անցնիլ: Շատ բարի: Քննադատութիւններու համար ալ, ուշ է, քանի որ, անգամ մը գրեցինք Ձմեռը ծրագիր չի կրնար ըլլալ աշնան աւարտին: Թող թոյլ տրուի մեզի սակայն մատնանշել կէտ մը որ սկսած է անախորժ տրամադրութիւն մը ստեղծել Սփիւռքի մէջ եւ հարկ է որ Հայաստան քիչ մը ուշադիր ըլլայ եւ աւելի փափկանկատ Սփիւռքի նկատմամբ եւ դայն դադրի, ինչպէս էր անցեալին, նկատել որպէս խոպան հող մը որ միայն ուճազներ պիտի ստանայ եւ լուռումունջ գործադրէ: Լաւ կ'ըլլայ որ քիչ մը կարեւորութիւն տրուի Սփիւռքի ալ կարծիքներուն, թելադրութիւններուն եւ որոշումները տրուին խորհրդակցաբար, ոչ թէ տեսականօրէն կատարուած իրողութիւններու առջեւ դնելով Սփիւռքի բարի կամեցողութիւնը եւ նկատի առնելով միայն անոր տնտեսական կարելիութիւններն ու օժանդակութիւնը, առնուազն չստեղծելու համար շփոթութիւններ ինչպէս է՝ ա՛յս պարագային:

Ա. Մ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԿԱՐԵԿԻՑ ՁԵՌՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՐԲԵՐՈՒՆ

ՔԱՆՆ. -- («Ցառաջ»). --

Սեւան Ակումբ -- Համակարգում Հայաստանի Որբերու հետ Միութեան վարչութիւնը կէս ժամ տեւողութեամբ գունաւոր, խօսուն ժապաւէն մը սփռեց Միրամար սրահը, Կիրակի, Հոկտեմբեր 17-ին: Երկու վարչականներ՝ Օր. Անարմել Մելիքեան եւ Եդուարդ Գասիկեան, այս ամառ երկար նկարահանած են իրենց միութեան նպատակին եւ աշխատանքին հետ աղերս ունեցող այսպէս ըսենք հայրենի «պատկերներ»:

Այն ի՛նչ որ տեսանք 120 -- 150 աղջիկներու հետ, խտացած չարադատութեան մը պատկերը պարզեց: Սահուն ֆրանսերէնով, պարզ եւ սեղմ մեկնաբանութեամբ, լայն պաստառին ճամբով արագ անդրադարձ 1918 Մայիսէն ցայսօր: Այնուհետեւ մեծ չափի տրտում նկարներ՝ փլատակներ եւ այլ: Նոյնպէս արագ ներկայացում ներկայ ոչ – խրախուսիչ առօրեայի. ցաւագին իրողութեան հիմնական պատճառը՝ շրջափակում եւ, վերջապէս, հարցազրոյցներ փողոցը՝ պատահական անցորդներու հետ, գրասենեակի մէջ դպրոցի, բաշխումի պատասխանատուներու հետ: Անշուշտ նաեւ այլեւս աւանդական դարձած հայրենի տեսարաններ՝ Սեւան, Գեղարդ եւ այլ: Այս նկար -- չարադատութեան «կարմիր գիծը», տարբեր լեզուով Լայթմոթիվը, --

յուսաՀատութեան սանձում, գոյամարտ՝ վառ ապագայի տեսլականով։

Այնուհետեւ շարք մը հարցումներ, եւ ուղամիտ պատասխաններ նկարահանողներու կողմէ։

Ցերեկոյթը, որուն բացումը կատարեց վարչութեան նախագահը Ժան -- Արմէն Ղազարոսեան, վերջ գտաւ մտերմիկ ըմպելիքով մը։ Ի դէպ, այս առիթով է, որ 40 - 50 տեսերիզներ ծախուեցան (ժապաւէնը), պատրաստուած Էսփաս Իմֆոմ աշխատանոցը։

Հետապնդուած նպատակը։ Ինչպէս այլ առիթներով ալ խօսած ենք, Միութեան առաջադրութիւնը եղած է եւ դեռ կը մնայ նիւթական օժանդակութիւն ապահովել չարժի հետեւանքով ծնողազուրկ դարձած երախաներու։ Կանոնաւոր աշխատանք, որպէսզի որբուկի մը խնամակալ գտնուի։ Կիրակի օր այդ թիւը հասաւ 94-ի։ Ի դէպ, կիսով Ֆրանսացիներ։

Ուրեմն՝ կարեկից ձեռք Հայաստանի որբերու։

Ծշդենք, թէ անցեալ տարուան Յուլիսէն սկսեալ, ծրարներու փոխարէն կ՚առաքուի դրամ, առ ի խնայողութիւն (փոխադրութեան ծախք)։

ԱՐԲԱՆԵԱԿՆԵՐՈՒ ԽՃՈՂՈՒՄ

Անջրպետային հաղորդումներու համար արձակուած արուեստական արբանեակներու յարմարագոյն ծիրը կ՚անցնի հասարակածին 36 հազար քիլոմեթր վերեւէն։ Այդ ծիրին Ասիոյ մասը յագեցած է արդէն ու նոր արձակումները կ՚ըլլան դէպի աւելի արեւելք ու արեւմուտք։ Այնքան մեծ թիւով արբանեակներ զետեղուած են արդէն այդ ծիրին վրայ որ սկսած են իրար խանգարել, խափանելով իրարու հաղորդումները։ Այս մարզին արհեստակցական լրատուին խմբագիրը կ՚ըսէ թէ 30 տարի առաջ երբ հեռահաղորդումներու առաջին արբանեակը արձակուեցաւ, ոչ ոքի մաքէն կ՚անցնէր թէ մթնոլորտին այդ հերտը օր մը պիտի յագենար։ Իսկ այսօր ամէն մարդ կատարուած խողութեան մը դէմ յանդիման է։ Ներկայիս այդ ծիրին վրայ զետեղուած են 695 արբանեակներ, երբ անոնցմէ ամէն մէկը որպէսզի զիրար չխաչաձեւեն, պէտք է զետեղուած ըլլան 2 աստիճան տարբերութեամբ. այլ խօսքով, 360 աստիճաննոց հրջանակի մը վրայ 180 արբանեակի տեղ կայ։

Թիւերու բազմացումը յարգած է միջազգային համաձայնութեան մը որ ՄԱԿ-ի հակակշռին ենթակայ է. անով կը նախատեսուի որ նոյն կէտէն սփռող արբանեակները ՓՐԷՔԱՆՍ-ի զանազանութեամբ մը գործեն կամ իրենց անթէնները ուղղեն դէպի երկրագունտին տարբեր շրջաններ։ Այս համաձայնութիւնը գրեթէ կը յարգուէր երբ արուեստական արբանեակներ ունէին միայն քանի մը հարուստ երկիրներ ու մարզը պետական հսկողութեան տակ կը գտնուէր։

Մինչդեռ այսօր, երբ համաշխարհային անկարգութիւն մը տիրապետած է բոլոր ոլորտներուն, գործի մարդիկը ձեռք երկարած են արբանեակներու շուկային։ Անոնք անձնապէս իրաւունք չունենալով տրամադրելի ծիրէն բաժինի մը, փոքր երկիրներ գործի կը մղեն, զանոնք քաջալերելով որ տեղ պահանջեն խնդրոյ առարկայ ծիրին վրայ։ Այս կարգադրութիւնը երկու կողմին ալ կը ծառայէ, քանի որ այդ պետութիւններն ալ իրենց շահաբաժինը կ՚ունենան յետագայ գործառնութիւններէն։ Մարզին ծանօթ մասնագէտ մը կը բացատրէ թէ այս գործը կը նմանի կալուածային առեւտուրի. անջրպետային ծիրին վրայ տեղ մը ունենալ համեմատական է լճափին վրայ հողամաս մը գնելու. երբ ամբողջ տարածքը վաճառուած է, ընելիք չի մնար. լիճը մեծցնելու հնար չկայ։

Պահանջքը այնքան մեծ է ու ապագան այնքան փայլուն որ արդէն անկանոնութիւնները վերածուած են անիշխանութեան. ոչ օրինաւոր արբանեակներ ուրիշներու տեղը կը գրաւեն, յամառելով անտեսել ընկալեալ կանոնները։ Թերեւս յառաջիկային այս ոլորտն ալ ունենայ իր կարգապահական ջոկատները եւ նոյնիսկ ոստիկանները։

ԲԱՂՀԱՆ

ՇՐՋԱՊՏՈՅՏ

ՄՈԿՍ

Մոկս Բերդաւանը ներկայիս կը գտնուի Արեւմտեան Հայաստանի մէջ, Վանի վիլայէթին Մոկս գաւառին մէջ։

Մոկսի հայ բնակիչները նշանաւոր էին շալագործութեամբ։ Անցեալին, այս Բերդաւանին իւրաքանչիւր թաղը ունեցած է իր եկեղեցին, բայց դժբախտաբար անոնք ներկայիս պահպանուած չեն։

Կանգուն եկեղեցիներէն յիշենք Սուրբ Աստուածածինը (ԺԳ. դար), Մոկաց Ս. Խաչ վանքը, որ նաեւ կոչուած է Ս. Կանանց վանք։ Ըստ աւանդութեան, զայն հիմնած է Հռիփսիմէ Կոյսը։ Մոկսէն դէպի արեւելք, Առնջոյ ձորին մէջ կը գտնուի Ս. Ամենափրկիչ վանքը, որ եղած է Վասպուրականի գրչութեան նշանաւոր կեդրոններէն մէկը։ Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցին հիմնովին վերակառուցուած է 1570-ին, Յովսէփ ճարտարապետին կողմէ։

Քսաներորդ դարու սկիզբը կիսականգուն վիճակի մէջ կը գտնուէր Մոկսի բերդը, կառուցուած՝ բարձր եւ անմատչելի ժայռի մը գագաթին։ Մոկսի հայ բնակիչները տեղահանուեցան 1915-ին։ Անոնց մեծ մասը զոհուեցաւ գաղթի ճամբուն վրայ։

«ՄՈԿԱՑ -- ՄԻՐԶԱ»

«Մոկաց – Միրզա»ն հայ ժողովրդական միջնադարեան վիպական -- քնարական դիւցազներգ մըն է, որ շատ տարածուած էր Մոկսի մէջ։

Մեզի հասած է երգի չորս տարբերակ, բոլորն ալ Մոկսի բարբառով։ Երգը գրի առած եւ հրատարակած են Արիստակէս վարդապետ Սեդրակեան, Գարեգին սարկաւագ Յովսէփեան, Սարգիս Հայկունի եւ Հայկ Աճէմեան։

Երգին բովանդակութիւնը հետեւեալն է. Կոլոտ Փաշան (տարբերակներէն մէկուն մէջ քիւրտ, իսկ միւսին մէջ՝ հայ), ինչպէս Մոկաց Միրզային կը հրաւիրէ Ճէզիրէ քաղաքը եւ կը թունաւորէ զայն, անոր հարսնցու Նազլուխանին տիրանալու համար։ Մոկաց Միրզան կը թաղուի Մալաքաւա քաղաքին մէջ։

Հաւանական է, որ երգին մէջ պահպանուած ըլլայ պատմական եղելութիւն, որովհետեւ կը հանդիպինք պատմական տեղանայրերու, ինչպէս՝ Ճէզիրէ, Մալաքաւա, Ճիզրաշէն եւայլն։

Պահպանուած է երգին ձայնանիշը՝ Կոմիտասի մեկնաբանութեամբ։

Քաղեց՝ Շ. ՄԱԽՍԱԳԱԼԵԱՆ

«Ազդակ»

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՏՕՆԸ ՆԻՍԻ ՄԻՕՐԵԱՑ ԴՊՐՈՑԻՆ ՄԷՋ

Մտածումը օրինակելի եւ, հետեւաբար, արժանի խրախուսանքի։ «Սրբոց Թարգմանչաց Տօնը» յիշատակել, դասախօսութիւն -- դասաւանդութիւն շրջանակով, Միօրեայ վարժարանի Չորեքշաբթի, Հոկտեմբեր 20-ի հայերէնի, ազգային պատմութեան վերապահուած դասընթացքներուն ժամանակ, իբրեւ ուսանելի նիւթ։ Արդարեւ, այս առիթով Նիսի Հայ Տիկնանցի վարչութիւնը յատուկ թռուցիկներով հրաւիրած էր աշակերտներու ծնողքներ, մեր լեզուն ու մշակոյթը բարձր գնահատող ազգայիններ։ Այսպէս աշակերտներու կողքին նստած էին ո՛չ միայն ուսուցչուհիները, այլեւ երեք տասընեակ ծնողք, բարեկամ։ Գոհունակ մէկտեղում։

Բացումը՝ Մեսրոպ Մաշտոցի մեծադիր նկարին առջեւ, կատարեց Տիկին Շաքէ Քարլսէն Յակոբեան, վարչական եւ ուսուցչուհի։

Ցոյնկայս երգուած մեր Ազգային փառերգէն ետք արտասանեց Տիկին Շողիկ Արփաճեան՝ Սարմէնի «Պանդուխտ Հայ Մայրերին» բանաստեղծութիւնը։

«Թարգմանչաց Տօն»ին աւանդական իմաստին բացատրութեան առընթեր դասախօսը՝ Ժիրայր Միրիճեան, յիշեցուց, թէ այս տօնը դարերէ ի վեր կը փառաւորուի մեր կողմէ, իբրեւ ազգային մշակոյթի օր։ Կը յիշուին խնկելի անուններ եւ, մեր մտածումի պաստառին վրայ կ՚արձանագրուին մնայուն դէմքեր յաւելեալ շարքով։ Անոնց ստեղծագործ թափին շնորհիւ գլխաւորաբար, մենք մեր ազգային գոյութիւնը պահած - պահպանած ենք ցայսօր։ Հակառակ եղերական պահերու։

Այնուհետեւ ան ներկայացուց Մեսրոպ Մաշտոցի հայերէն տառերու յղացումին առանձնայատկութիւնները, -- Գիրերու թիւը, շարքը, անջատողական դրեւաձեւի ընտրութիւնը, փոխանակ կցողականի, ձայնաւորներու գործածութիւն, գրութեան ուղղութիւն, տառերու անունները՝ միավանկ, դիւրին արտասանելի ու հնչումները։

Վերջապէս խօսեցաւ հայկական ազգային վարժարաններու շատ կարեւոր դերին մասին, անցեալէն՝ Մեսրոպ Մաշտոցի ժամանակէն մինչեւ հիմա։ Հայերէնը, ըսաւ ան, մեր հայրենի տունին հիմնական սիւնն է. առանց անոր մեր տունը կը փլի։

Փակման խօսքը արտասանեց Խաչատուր Քահանայ Պօղոսեան, Նիսի եւ Շրջակայքի Հայոց հոգեւոր հովիւ։

Վերջաւորութեան՝ ծնողքներ եւ բարեկամներ մասնակցեցան աշակերտներու ընթացիկ նախընթրիքին։

Թարգմանչացի յիշատակումը Նիսի Հայ Տիկնացի Միօրեայի շրջանակին մէջ, ընդօրինակելի երեւոյթ մը կը մնայ անկասկած։

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊՈՄՊԷՅՈՒՄ

ՓՐՈՖ. ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Աւերակներում ուշադրութիւնս գրաւեցին տաճարի ներսում յաւելուած մոյթերի մնացորդները։ Դրանց մասին յիշատակութիւն կայ տաճարի կառուցումն աւարտելուց 3 տարի անց արուած արձանագրութիւնում, երբ նկատելի են դարձել վթարային ճեղքեր։ Ուրեմն, Ջուարթնոցն ու Գագկաշէնը կոնստրուկտիւ առումով անթերի չեն եղել։ Դա էլ պատճառ էր դարձել երկուսի կործանմանը։

Բայց աւելի մանրամասն դիտելու հնարաւորութիւն չունեցայ։ Աւտոպուսի շըչակը արդէն քանիերորդ անգամ մեզ յիշեցնում է, որ հարկաւոր է աւարտել դիտումը։ Առանց մօտենալու այստեղից երեւացող Պարոնի պալատին, որ թառած է Ծաղկունեաց ձորեզրին ու դրանից քիչ այն կողմ գտնուող Վրաց եկեղեցուն (որից միայն հիւսիսային պատն էր մնացել), ստիպուած ենք հրաժեշտ տալ հնավայրին ու շտապել դէպի այն դարպասը, որով մուտք գործեցինք։

Յովսէփը մեզ նախատեց այն բանի համար, որ տրուած երկու ժամի փոխարէն չորս ժամ է տեւել մեր դիտումը, որ այսօր պիտի Վան հասնենք, կտրելով 450 քմ.-ի չափ ճանապարհ։ Բայց Անին դիտելու համար նոյնիսկ չորս ժամը բաւարար չէր։ Մենք չբարձրացանք միջնաբերդ, չիջանք Ծաղկունեաց ձորը, չըքայլեցինք Սմբատեան պարիսպների արտաքին պարագծով։ Միայն ես, նորից յանդիմանութեան արժանանալով, հեւիհեւ վազեցի մինչեւ Աւագ դուռը, ստուգելու համար թէ տեղում պահպանուա՞ծ է արդեօք Անիի քաղաքանշանը պատկերող հովազի բարձրաքանդակը։ Բայց այն չկար. պատի բարձրութիւնն այդ մասում կրճատուել էր դրա տեղից էլ ցածր…

Ամփոփեմ ուղեգրութիւնս։ Ի՞նչ տեսայ ու հասկացայ Անիի աւերակները դիտելիս։ Աւեցին մինչեւ 1973 թիւը գտնուել է լրիւ բարձիթող վիճակում ու նրա աւերակները վերածուել քարհանքի։ Դրանից առաւելապէս օգտուել են Անիի գիւղի բնակիչներն իրենց տները կառուցելու համար։ Հետեւանքը աչքներիս առաջ է։ Սմբատեան պարիսպների դրսի եւ ներսի հարթութիւններից պլոկուած են մեծ քանակութեամբ սրբատաշ քարեր։ Պարիսպներից ներս անձեւ քարերի մեծաքանակ կուտակումներ կան, որոնք երբեւէ չեն հասցրել դուրս տանել։ Անիի բոլոր յուշարձանները մնացել են անխնամ վիճակում, ամրացումների կամ վերականգնման ոչ մի հետք չնկատեցինք։ Բնութիւնը ու երկրաշարժերը շարունակում են իրենց աւերիչ գործունէութիւնը, ինչը առաւելապէս նկատելի է Մայր տաճարի վրայ։ Այլեւս գոյութիւն չունի Անիի հիւսիսային արուարձանում գտնուող Հովուի եկեղեցին, այն հրաշք յուշարձանը, որի ողբալի վիճակը արձանագրուած է Իտալացիների վերջին լուսանկարում։

Տարէց-տարի դէպի Անի աւելացող ըզբօսաշրջիկների հոսքը վերջապէս թելադրել է թուրքական իշխանութիւններին ինչ-որ չափով ուշադրութեան արժանացնել Անիի աւերակները։ Նշանակուել են պահակներ, հնավայրում կատարուել են փոքրածաւալ բարեկարգման աշխատանքներ, ստեղծուել տուրիստների երթուղիներ, որոնք շրջանցում են բոլոր կարեւոր յուշարձանները։ Բոլոր յուշարձանների մօտ դրուել են ցուցանակներ, որոնց վրայ թուրքերէն եւ անգլերէն նշուած են յուշարձանների անուններն ու կառուցման թուականները։

Այսպիսի նշանաւոր, համաշխարհային ճանաչման արժանացած մի հնավայրի համար արուածը խիստ անբաւարար է, ամենեւին չի ապահովում յուշարձանների յարատեւութիւնը։ Նրանց ճակատագիրը շարունակում է մնալ ենթակայ վերջնական կործանման։ Հեռու չէ վտանգը, որ Փրկչի եկեղեցու վիճակին կ՚արժանանան Անիի կիսախարխուլ դարձած միւս հոյակապ յուշարձանները։

Ակնյայտ է, որ թուրքական իշխանութիւնները առ ոչինչ են համարում Եւրոպալամենտի յայտնի որոշումը, որով պարտաւորուած էին կազմակերպել պատշաճ հոգատարութիւն իրենց տարածքում գտնուող քրիստոնէական ճարտարապետութեան յուշարձանների նկատմամբ։ Ահա թէ ինչու, 1990 թ. Ապրիլին Ֆրանսիայի Սթրազպուրկ քաղաքում տեղի ունեցած միջազգային գիտաժողովը նուիրուեց Հայաստանից դուրս գտնուող հայկական յուշարձանների վիճակի քննարկմանը։ Զեկուցումներում արձանագրուեցին տխուր փաստեր, որոնք գերազանցապէս վերաբերւում էին Թուրքիայի տարածքում գտնուող հայկական յուշարձանների վիճակին։ Գիտաժողովի կողմից մի բանաձեւ ուղղուեց Թուրքիայի կառավարութեանը, առաջարկելով Հայաստանի հետ կազմակերպել համատեղ ջանքեր Անիի յուշարձանների պահպանման համար։ Սպասելով դրական պատասխանի Հայաստանում ստեղծուեց «Անիի պահպանութեան եւ ուսումնասիրման միջազգային կենտրոն»։ Սակայն, ցաւօք, առաջարկը մնաց անպատասխան, իսկ ստեղծուած կենտրոնը՝ անգործունեայ։

Յուսանք, որ կը գայ այն բախտաւոր ժամանակը, երբ այդպիսի համագործակցութեան հնարաւորութիւն կը բացուի։ Որքան շուտ, այնքան լաւ, քանզի ուշացումը այլեւս անհանդուրժելի է։ Կ՚ուզենայի այդ տեսնել իմ կենդանութեան օրօք, աւելին, մասնակցել Հայկական Պոմպէյի պահպանութեան ազգանուէր ջանքերին։ Անիի հնավայրը բերել այնպիսի խնամքոտ վիճակի, ինչպիսին տեսել եմ Վեզուվի փէշերին փռուած Պոմպէյում գտնուելիս, բարի նախանձով քայլելով այդ հնավայրում։

Սրտամորմոք մտորումներով բարձրացայ աւտոպուս։ Առանց կարս վերադառնալու այն շեղակի դուրս եկաւ Սարիղամիշ տանող ճանապարհը։

Մնաս բարով Անի, երբեւի այլեւս չհանդիպենք։ Շնորհակալ եմ, որ քո տեսութեանդ արժանացրիր։

(Շար. 5 եւ վերջ)

Տիկին Սիրուհի Քէչիշէֆ,
Աղջիկները, փեսան եւ Թոռները
ցաւով կը ծանուցանեն իրենց զաւկին, եղբօր, քեռայրին եւ մօրեղբօր՝

ԺԻԼՊԷՌ ՔԷՇԻՇԷՖ-ի

մահը, որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 27-ին, Ալֆորվիլ, 52 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 2, ժամը 14-ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցին՝
4, Կոմիտաս փողոց
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ալֆորվիլի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

2, rue de Budapest, 94140 Alfortville

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Հոկտեմբեր 31
Ութերորդ Կիրակի
յետ Սուրբ Խաչի Տօնին
Առաւօտեան ժամերգութիւն՝ ժամը 8·30-ին:
Սկիզբ պատարագի՝ ժամը 10-ին:
Քարոզ՝ ժամը 11-ին:
Հոգեհանգիստ՝ ժամը 11·45-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԽԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր Հովիւ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ

(Շար. Ա. էջէն)

հաղորդուած են շրջանի խաղաղութեամբ՝ զատապարտելու Ադրբեջանը: Վերջաւորութեան կոչ կ՚ըլլայ կողմերուն, որ առժամեայ հրադադարը յարգեն կարենալ շարունակելու համար բանակցութիւնները:

**

ՏԱՐԱԴՐԱՄԻ ՓՈԽԱՆԱԿՄԱՆ ԿԷՏԵՐ

Հայաստանի դրամի շրջանառութեան պետական յանձնաժողովը հաստատած է տարադրամի փոխանակման կէտերու գործունէութեան կարգ, որ գործադրութեան կը դրուի Նոյեմբեր 1-էն: Կեդր. Դրամատան եւ Պետ. Հարկային Տեսչութեան յանձնարարուած է վերահսկել հաստատուած կարգը: Հոկտեմբեր 28-ին խորհրդակցութիւն տեղի ունեցած է այս նիւթին շուրջ:

**

ԱՇՆԱՆԱՅԻՆ ԶՕՐԱԿՈՉ

Նոյեմբեր 1-ին կը սկսի Հայաստանի աշնանային զօրակոչը, որ անկախութեան հռչակումէն ի վեր երկրորդն է: Այս առթիւ, առաջինին պատահած կարգ մը անկանոնութիւններէն խուսափելու ուղղութեամբ մեծ աշխատանք կ՚ընէ Առողջապահութեան Նախարարութեան, անխտիր առողջ բոլոր երիտասարդները զինուորագրելու գործին մէջ: Այս հարցը օրակարգի նիւթերէն եղած է կառավարութեան Հոկտեմբեր 25-ի նիստին:

**

Պաշտպանութեան նախարար Սերժ Սարգսեանի ստորագրած հրամանագրին համաձայն, զօրակոչի կ՚ենթարկուին այն բոլոր այրերը որոնք 18 տարեկան են կամ աւելի, նաեւ բոլոր անոնք, որոնց սատացած պայմանաժամը կ՚աւարտի: Նոյն հրամանագրով, Նոյեմբեր — Դեկտեմբերին իբր պահեստի զինուոր կ՚արձակուին արդէն ծառայած զինուորագրեալները:

**

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՀԱՊ-Ի ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Նախագահ Լ. Տէր — Պետրոսեան Հոկտեմբեր 25-ին ընդունած է ՀԱՊ-ի աշխատանքի խումբը, զոր կը գլխաւորէր Թիւրքմէնստանի ներկայացուցիչը՝ Իլիա Վելճանով: Անոնք նախագահին ներկայացուցած են Վրաստանի ՀԱՊ-ի անդամակցութեան դիմումը: (Դիմումը դրական պատասխան կը ստանայ միայն ՀԱՊ-ի բոլոր երկիրներու ղեկավարներու կողմէ ստորագրուելու պարագային): Առ այդ միայն Ռուսաստանի նախագահ՝ Ելցին ստորագրած էր: Նախագահ Լ. Տէր — Պետրոսեան եւս դրական պատասխան տալով ստորագրած է փաստաթուղթը:

LE ROYAUME ARMENIEN DE CILICIE

CHAPELLE DE LA SORBONNE
Place de la Sorbonne
PARIS

EXPOSITION

Du 29 Octobre au 30 Novembre

Tous les jours de 11h à 19h.
(Les Vendredis jusqu'à 22h).

FORUM DES ASSOCIATIONS ARMENIENNES DE FRANCE

COMMUNIQUÉ

Le Forum des associations arméniennes de France, qui s'est créé en décembre 1992, s'est réuni en assemblée constitutive les 23 et 24 octobre, à Paris. En adoptant une Charte et des statuts, les associations arméniennes de France ont affirmé, pour la première fois, leur volonté de se rassembler dans une structure commune.

Le Forum a pour objectif de contribuer à créer un organe représentatif de la communauté arménienne de France, dont le tissu associatif est une composante essentielle, et de s'organiser pour mieux répondre à ses aspirations spécifiques.

Il se donne également pour but d'apporter un soutien efficace à l'Arménie et à ses institutions démocratiquement établies. Le Forum sera un interlocuteur privilégié des autorités françaises dans la poursuite de ses objectifs.

Le Forum lance un appel à toutes les associations arméniennes qui ne l'ont pas encore fait, pour qu'elles le rejoignent et qu'elles apportent leur participation à cette initiative d'intérêt communautaire..

Contact :
Zobelle CHEGHIKIAN
4, av. de la Marne, 92600 ASNIERES
Tél. : 47 93 95 52 — Fax : 40 86 21 26.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս — Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Եկեղեցւոյս Սուրբ Մատաղօրհնութեան առիթով եղած հետեւեալ նուիրատուութիւնները:

Տիկին Ազնիւ Իժմէհարեան 1000 Ֆր., Պր. Միհրան Տէմիր եւ Նահապետ Էօղթաշ 5500 Ֆր., Պր. Ատրիէն Կիւլէմէր 1000, Տէր եւ Տիկին Արմէն Քարօղլու 500 Ֆր., Առնուվիլի Վարդազ Ս. Խաչ Եկեղեցի 1000 Ֆր., Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցի 1000 Ֆր., Շավիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի 500, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Շնորհօքեան 100, Էրմէն եւ Սարգիսեան ընտանիք 200, Տիկին Արշալոյս Քապաք 150, Տիկին Սիրարփի Քիրէն 100, Տիկին Էլմաս Իրէքճի 100, Մի Ոմն 100, Պր. Ժագ Պօյաճեան 250, Տիկին Էլիզապէթ Մուսայեան 100, Պր. Խաչիկ Իրէքճի 250, Տէր եւ Տիկին Եղիա Թաշճիօղլու 200, Պր. Գրիգոր Բընարպաշի 200, Տիկին Նուարդ Տալկէօզէրէն 100, Տիկին Ազատուհի Տալպաստ 100, Տիկին Քրիսթին Այտինեան 500, Տիկին Քաթրին Այտինեան 100, Տիկին Շողիկ Այտինեան 500, Այտինեան ընտանիք 300, Տէր եւ Տիկին Զիլինկիրեան 1000, Տիկին Հայկուհի Քէչէճեան 150, Տէր եւ Տիկին Ժագ Կարապետեան 500, Պր. Օհաննէս Տէր — Փիլիպոսեան 100, Պր. Խաչիկ Գումրու 200, Բարխեան ընտանիք 500, Տիկին Ջիջերեան 200 Ֆր.:

(Շար.)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

«ՆՈԹՐ ՏԱՄ ՏԸ ԼԱ ԿԱՐՏ»
ՈՍԿԵՁՕՏ ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՐ
ՄԱՐՍԷՅԼ

Հոկտեմբեր 31

Կիրակի, Հոկտեմբեր 31-ի առաւօտեան ժամը 10-ին հայկական ծէսով ձայնաւոր պատարագ կը մատուցուի Մարսէյլի - Նոթր Տամ Տը Լա Կարտ - Աստուածամօր նուիրուած ուխտավայրին մէջ, հայկական ուխտագնացութեան առիթով:

Պատարագը կը մատուցանէ
ԱՆՏՈՆ ՎՐԴ. ՍԱՐՈՅԵԱՆ
Ժողովրդապետ

ԱՅՑ ԵՒ ԱՂՕԹՔ ԼԵՒՈՆ Զ. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻ ԴԱՄԲԱՆԻՆ

Այս Կիրակի, օր, Հոկտեմբեր 31, յետ Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ պատարագին, որուն ընթացքին կը քարոզէ Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ եւ յետ Կիլիկեան Թագաւորներուն համար կատարուելիք հոգեհանգստեան պաշտօնին, ժամը ճիշդ 2-ին, Սէն Տընիի տաճարին մէջ՝

Basilique de Saint Denis
2, Place Légion d'Honneur

Լեւոն Զ. Թագաւորի դամբանին առջեւ՝ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի գլխաւորութեամբ Աղօթք եւ Հոգեհանգիստ պիտի կատարուին:

Կոչ կ՚ընենք մեր ժողովուրդին՝ այդ ժամուն բազմութեամբ համախմբուիլ Սէն - Տընիի տաճարին մէջ՝ ԼԵՒՈՆ Զ. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ Թագաւորի դամբանին շուրջ:

ԱՅՑ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՇԻՐԻՄԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը ինչպէս ամէն տարի, այս տարի եւս, Նոյեմբեր 1-ին ոգեկոչումի խմբական այց մը կուտայ Պանթէօ Փարիզէնի գերեզմանատունը, հայ մտաւորականներու շիրիմին:

Սիրով կը հրաւիրուին ողբացեալներու ընտանեկան պարագաները, գրողներ, յարգոյ հասարակութիւնը:

Շիրմօրհնէք եւ յարգանքի արտայայտութիւններ:

Հաւաքուիլ ժամը 15-ին Սիմըթիէռ տը Պանթէօ Փարիզէնի գլխաւոր մուտքին, Ավընիւ Մաքս Տորմուա:

Փորթ տ'Օրլէանէն առնել թիւ 128 հանրակառքը ու իջնել Սիմըթիէռ Փարիզիէն կայանը:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Une *Grande Tombola* est organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France au profit de ses œuvres.

1er Prix : 1 Renault Twingo.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սէն — Ժերմէ Զ. Շանթ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ վիճակախաղ (լօթօ) Թաղիս Ս. Սահակ — Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. —

Դեկտ. 11-ին, Շաբաթ գիշեր, ժամը 8·30-ին:

Դեկտ. 19-ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 15-ին:

Յունուար 8
Շաբաթ գիշեր, ժամը 21-ին
Հայկական Ծնունդի Տօնակատարութիւն
Մանրամասնութիւններ յետագային:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԸ ՔԱՐՈԶԷ
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

Այս Կիրակի, Հոկտեմբեր 31, ժամը 10·30-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Կիլիկիոյ Թագաւորութեան յատկացուած ցուցահանդէսին առնթեր, հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՇԱՀԱՆ ՎՐԴ. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
Կը քարոզէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգիստ կը կատարուի Կիլիկիոյ վերջին Թագաւոր՝
ԼԵՒՈՆ Զ. ԼՈՒՍԻՆԵԱՆԻ
համար, անոր մահուան 600-ամեակին առիթով:

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը ներկայ գտնուիլ պատարագին, լսել Գարեգին Հայրապետն ու ստանալ անոր Օրհնութիւնը:

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԻՒՆ

Սէն — Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ — Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը համաձայն իր նոր Կանոնագրի տրամադրութիւններուն, կը տեղեկացնէ իր ծուխի ծագումով հայ բնակչութեան որ կը պատկանի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ, թէ առանց սեռի խտրութեան կրնայ անդամակցիլ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան:

Պայման է լրացուցած ըլլալ 18 տարեկանը եւ բնակութիւն հաստատած ըլլալ եկեղեցւոյ աշխարհագրական սահմաններուն մէջ, այսինքն 13-րդ եւ 14-րդ թաղամասերը, ինչպէս նաեւ Ալլօ եւ Փլան տը Քիւք:

Անդամակցութեան ցանկերը բաց են Հոկտեմբեր 1-էն Դեկտեմբեր 31:

Եկեղեցւոյ քարտուղարութիւնը թեկնածութիւնները կ՚ընդունի ամէն Կիրակի առաւօտները ժամը 9 — 12:

Թեկնածուները պարտին ներկայանալ իրենց ինքնութեան թուղթով եւ բնակութիւնը հաստատող փաստաթուղթով մը:

Տարեկան անդամավճարն է 50 Ֆր.:

Կը յուսանք որ մերազն ժողովուրդը պիտի գիտակցի իր ազգային պարտականութեան եւ ցոյց պիտի տայ համապատասխան հետաքրքրութիւն:

Յ. Գ. Միայն արձանագրուած անդամները պիտի մասնակցին եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդի ընտրութիւններուն որոնք տեղի պիտի ունենան 1994-ի սկիզբը:

ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
ՍԷՆ — ԺԵՐՈՄԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
Ս. ՍԱՀԱԿ — Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՄԱՐՍԷՅԼ

Տիկնանց Յանձնախումբը
կը կազմակերպէ՝
Կիրակի, Դեկտեմբեր 11
— ամբողջ օրը —
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՈՀԱՆՈՑԻ ՕՐ
— Համտեսում — Վաճառք —
— Վիճակահանութիւն —

Մայր Եկեղեցւոյ
Տիկնանց Յանձնախումբը
կը կազմակերպէ՝
Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 31
ԱՄԱՆՈՐԵԱՆ ՊԱՐԵՐԵԿՈՅԹ
— Անակնկալներ...

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30-31
SAMEDI-DIMANCHE
30-31 OCTOBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) - Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18.184 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.184

ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐ
Ֆ. ՄԻԹԵՐԱՆ ԵՒ Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
ԲԱՑՈՒՄԸ ԿԱՏԱՐԵՑԻՆ
«ԿԻԼԻԿԻՈՅ ՀԱՅԿ. ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ»
ՓԱՌԱՒՈՐ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ

ՆԵՐԿԱՅ ԷՐ ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք առենին, Հինգշաբթի օր, Հոկ. 28ին Ֆրանսայի և Հայաստանի Նախագահները բացումը կը կատարէին Կիլիկիոյ հայկ. Թագաւորութիւնը» ցուցահանդէսին, Սորպոնի այնքան տպաւորիչ մատրան մէջ, ուր թաղուած է Ռիշըլիէօյի դամբանը:

Մատրան մէջ, սեղմ թիւով հրաւիրեալներ կային միայն, ինչպէս կը պարտադրուի, երբ Հանրապետութեան Նախագահը ներկայ կ'ըլլայ, աւելին՝ այս պարագային երբ պաշտօնական բացումը կ'ընէ: Նախքան Ֆ. Միթերանի ժամանումը Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ, մատրան մէջ հաւաքուած էին Գարեգին Բ. Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, Գիսա Արք., Մեսրոպ Արք., Նորվան Եպիսկ., Գրիգոր Եպիսկ. Կապրոյեան, վերապատուելի Ժիլպէր Լեւոնեան եւ այլ հոգեւորականներ: Հոն էին Մշակոյթի Նախարար՝ Ժագ Թուպոն, Կրթական նախկին Նախարար՝ Լիոնէլ Ժոսփէն, Փարիզի քաղաքապետարանի Ներկայացուցիչը, Շ. Ազնաւուր, Ռոպէր Կիւլպէնկեան, Ֆրանսայի դեսպան՝ Տիկին տը Հարթինկ, մշակութային կցորդ՝ Փաթրիք Տօնապետեան, Հայաստանէն բազմաթիւ մտաւորականներ եւ արուեստագէտներ ինչպէս Մատենադարանի տնօրէն՝ Սեն Արեւշատեան, փրոֆ. Խուտավերդեան, Կ. Իղըրաչեան, Կլիմ Զաքարեան, Շահէն Խաչատրեան եւ ուրիշներ: Յիշենք նաեւ Փարիզի Եկեղեցիէն՝ Հ. Մոմճեան եւ Գ. Թորոսեան, փրոֆ. Ժ. Տէտէեան, Լեւոն Սայեան, Հ. Լ. Չէքիճեան, Արփիկ Միսաքեան, եւայլն, եւայլն. անուններու թիւը յաճախ այն անպատեհութիւնն ունի որ, ակամայ, մոռացումներ կ'ըլլան. ի յառաջագունէ՝ ներողութիւն:

Պէտք է այժմէն ըսել որ փառաւոր կերպով դասաւորուած եւ ներկայացուած են բոլոր թանկագին եւ հազուագիւտ առարկաները, աւետարանները, ձեռագիրները բերուած Երեւանի Մատենադարանէն, Վենետիկէն, Ճենովայէն, Անթիլիասէն, անշուշտ Փարիզի Ազգ. Մատենադարանէն: Բայց, այս հակիրճ թղթակցութեան նիւթն է միայն բացման արարողութիւնը եւ ոչ՝ ցուցահանդէսը որ առանձին, մանրամասն յօդուածի նիւթ պիտի դառնայ, յետագային:

Ժամը 18.10-ի մօտ էր որ միասնաբար ժամանեցին Ֆրանսայի եւ Հայաստանի նախագահները որոնք ողջունուեցան Գարեգին Բ.ի եւ ներկաներու կողմէ, ապա սկսաւ այս խորապէս տպաւորիչ ցուցահանդէսի այցելութիւնը, ընկերակցութեամբ այս եզակի ձեռնարկին բուն արուեստաւորին, տքնաջան աշխատողին՝ Արմէն - Գլօտ Մութաֆեանի որ հարկ եղած բացատրութիւնները կուտար Նախագահ Միթերանի որ, ի դէպ, հետաքրքրութեամբ կը հետեւէր:

Այցելութեան աւարտին, գլխաւորութեամբ Գարեգին Բ.ի և Նախագահներուն, թափօրը ուղղուեցաւ Սորպոնի բուն շէնքը, որու մէկ սրահին մէջ արդէն իսկ հաւաքուած էին շուրջ 300 հիւրեր:

Հոս, նախ խօսք առաւ, հայերէն, Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահը եւ իր ուղերձը զոր կուտանք ստորեւ, միաժամանակ թարգմանուեցաւ Քլէր Մուրատեանի կողմէ:

Այս գեղեցիկ ցուցահանդէսի կազմակերպման առիթով կ'ուզէի յիշեցնել հետեւեալը:

Այս տարուայ Մարտի 12-ին Ֆրանսիայի եւ Հայաստանի միջեւ համերաշխութեան, բարեկամութեան եւ համագործակցութեան պայմանագրի ստորագրումից յետոյ նախագահ Ֆրանսուա Միթերանը յայտարարեց, որ պայմանագիրն ամենեւին ձեւական բնոյթ չի կրում, այլ ունի խոր իմաստ եւ կոնկրետ բովանդակութիւն:

Եօթ ամիս անց ես կարող եմ լիովին հաստատել այս խօսքերի ճշմարտացիութիւնը, նկատի ունենալով Հայաստանի նկատմամբ Ֆրանսիայի դրսեւորած իրօք գործնական եւ իրօք բարեկամական վերաբերմունքը երկկողմանի յարաբերութիւնների եւ միջազգային կազմակերպութիւնների շրջանակներում: Դրանով Ֆրանսիան թէ խօսքով, թէ գործով ապացուցեց, որ միանգամայն հաւատարիմ է կնքուած պայմանագրի ոգուն եւ տառին՝ հայ-ֆրանսիական աւանդական յարաբերութիւններին հաղորդելով նոր որակ եւ նոր հեռանկարներ:

Մենք յատկապէս գնահատում ենք Ֆրանսիայի թափած հետեւողական ջանքերը Լեռնային Ղարաբաղի հարցի խաղաղ կարգաւորման, Հայաստանի շրջափակումների վերացման եւ մարդասիրական օգնութեան իրականացման ուղղութեամբ: Գնահատում ենք նաեւ Ֆրանսիայի շօշափելի ներդրումը Հայաստանի էներգետիկ խնդիրների լուծման, առողջապահութեան բնագաւառի զարգացման եւ սահմանադրութեան մշակման գործում:

Սակայն, եթէ քաղաքական եւ տնտեսական համագործակցութեան ոլորտները կողմերի կամքից անկախ այնուամենայնիւ ենթակայ են որոշ միջազգային պարտաւորութիւնների ու սահմանափակումների, ապա կայ համագործակցութեան մի բնագաւառ, որը մնաւանդ Ֆրանսիայի եւ Հայաստանի պարագայում, որեւէ սահման եւ պայմանականութիւն չի ճանաչում: Դա մշակոյթն է, եւ մշակութային կապերի զարգացման հրաշալի վկայութիւններից մէկն է, ահա, Ֆրանսիայի կառավարութեան հովանաւորութեամբ իրականացած այս տպաւորիչ ցուցահանդէսը:

Ուստի պարտքս եմ համարում այս առթիւ խորին շնորհակալութիւն յայտնել ցուցահանդէսի կազմակերպիչներին՝ Ֆրանսիայի Մշակոյթի եւ Արտաքին Գործոց նախարարութիւններին, յանձինս նրանց նախկին եւ ներկայ նախարարներ Ժէք Լանկի, Ժագ Թուպոնի, Ռոլան Տիւմայի եւ Ալէն Ժիւփէի, Սորպոնի համալսարանի տնօրէնութեանը եւ իմ բարեկամ ու գործընկեր Արմէն Մութաֆեանին:

Ուզում եմ նաեւ գլուխ խոնարհել Կիլիկեան հայկական թագաւորութիւնից պահպանուած միակ կենդանի հաստատութեան՝ Հայ Առաքելական Եկեղեցու Կիլիկիոյ Աթոռի Հայրապետ Գարեգին Վեհափառի առջեւ ու հայցել նրա օրհնութիւնը:

Իրեն յաջորդեց Նախագահ Միթերան: Ան, իր ելոյթը սկսաւ տալէ՝ Ի՞նչ ըսել ձեզի հիացումով դիտելէ ետք պատմութեամբ առլցուն այս գլուխ գործոցները: Ու Նախագահը շարունակեց յիշելով անցեալը, հայեւֆրանսական հասարակաց պատմութիւնը, որ երկար պատմութիւն է եւ մեզ տասը դար ետ կը տանի, մինչեւ խաչակրութիւնները: Անցնելով Կիլիկեան Թագաւորութեան, 12-րդ դարուն, ակնարկ մը նետեց բացատրելու համար թէ ինչպէս շնորհիւ ամուսնութիւններու զօրս դիւանագէտները կը սիրեն գինակցութիւն կոչել, Ֆրանսացի մը պիտի բազմէր Հայոց գահը: Բայց, աւելցուց Միթերան դուք՝ (իմա Նախագահ Տէր-Պետրոսեան) պետական մարդու առաքինութիւններու կողքին զօրս կրցայ գնահատել սկիզբէն, նաեւ պատմաբան էք եւ կիլիկեան պատմութեան մասնագէտ, ուրեմն չեմ ուզեր մխրճուիլ այդ մարզէն ներս: Արդէն, այս առթիւ հրատարակուած հատորին ալ ներածականը դուք գրած էք: Նախագահ Միթերան մեծարեց նաեւ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կիլիկեան Աթոռը, յանձին Գարեգին Բ.ի: Ապա, Նախագահը շնորհակալութիւն յայտնեց կազմակերպիչներուն իրենց երեւակայութեան եւ տաղանդին համար, գնահատելով որ առաջին անգամ ըլլալով կը ներկայացուէին Ֆրանսայի մէջ կարգ մը գործեր (ի մէջ այլոց՝ Էրմիթաժէն) ու եզրակացուց ողջունելով Հայաստանը զոր բարգաւաճ կը յուսայ, վստահեցնելով որ ան միշտ պիտի վայելէ Ֆրանսայի նեցուկը: Գրաւոր այս ելոյթէն ետք, Նախագահ Միթերան շարունակեց իր սովորական վարժ բեմասացութեամբ:

Ելոյթներուն աւարտին յաջորդեց ընդունելութիւն մը որու ներկայ եղաւ Նախագահ Միթերան քանի մը վայրկեան եւ որ շարունակուեցաւ իր մեկնումէն ետք:

Յաճախ կրկնած ենք թէ մեր մամուլին մէջ, այնքան աժանցած են կարգ մը ածականներ, ինչպէս՝ աննախընթաց, եզակի, պատմական, փառաւոր որ երբ պարագայ մը կը ներկայացուի, ուր անոնք իսկապէս անհրաժեշտ կը դառնան եւ տեղին պիտի գործածուէին, կը վարանինք: Հոս, սակայն, հարկ կը սեպենք շեշտել թէ այս փառաւոր ցուցահանդէսին բացման հանդիսութիւնը եզակի բնոյթ ունէր, աննախընթաց էր եւ ինչո՞ւ չէ պատմական դէպք մըն էր եւ այս բոլորին համար կ'ուզենք միայն՝ «ձեր վարձքը կատար» մը ըսել Գլօտ Մութաֆեանի, որ գիտենք, աւելորդ ածականներ փնտռողը չէ: Այս ձեռնարկին առթիւ, լոյս տեսած է նաեւ շատ գեղեցիկ գիրք մը՝ «Le Royaume arménien de Cilicie (Claude Mutafian) որ պատիւ բերող հրատարակութիւն մըն է:

Ա. Մ.

Նախագահ Լեւոն -- Տէր Պետրոսեան, նախքան ցուցահանդէսին բացումը, ընդունուած էր Էլիզէ ուր կարճ խօսակցութիւն մը ունեցած էր Նախագահ Միթերանի հետ, ապա միասին եկած էին Սորպոնի մատուռը:

Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահը՝ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան ընկերակցութեամբ Հայաստանի Արտաքին Նախարար՝ Վահան Փափազեանի, Պետական Նախարար՝ Վազգէն Սարգսեանի, Փարիզի գործավար՝ Վահան Տէր - Ղեւոնդեանի, Նախագահի մամուլի սպասարկութեան անդամներու եւ գործակիցներու, Հինգշաբթի ցերեկ անակնկալ այցելութիւն մը տուաւ «Յառաջ»ի խմբագրութեան:

ԱՆԳԱՐԱ ՄԱԿ-Ի ԿԸ ԴԻՄԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԷՄ

ՀԱՅԵՐԸ ԿԸ ՅԱՐԴԵՆ ՀՐԱԴԱԴԱՐԸ

Ղարաբաղի հայկական ուժերու Հորատիզի շրջանին մէջ յառաջխաղացքը պատճառ եղած է որ Անգարա դիմէ ՄԱԿ-ին, պահանջելով որ ամբողջական շրջափակում կիրարկուի Հայաստանի դէմ:

Այս առիթով Թուրքիոյ Արտաքին Նախարարութիւնը կատարած է հետեւեալ յայտարարութիւնը.

«Այն երեւոյթը թէ Հայաստան յանդգնած է վերջին յարձակումներուն երբ ՍԷ-ԷՍ -- ՍԷ -- Ը-ի շրջանի նախագահ Շուէտի Արտաքին նախարարը խաղաղ լուծումի մը որոնումին համար բախումի շրջանը կը գտնուէր, վերջին ապացոյցն է որ հայկական կողմը նպատակ չունի հարցը բանակցութեանց ճամբով կարգադրելու: Այդ յարձակումներուն դէմ որոնք առ ոչինչ կը համարին ՄԱԿ-ի Ապահովութեան խորհուրդին ու ՍԷ -- ԷՍ -- ՍԷ -- Ը-ի որոշումները, ոչ միայն շրջանի երկիրները, այլեւ միջազգային հանրութիւնը պէտք է անյապաղ հակազդեցութիւն ցոյց տան:

Որպէսզի առաջքը առնուի հայկական յարձակողական ընթացքին, որպէս առաջին քայլ անմիջապէս պէտք է վերջ տրուի զինական նեցուկին ու միջազգային հանրութիւնը անմիջապէս հարկաւոր պարտաւորութիւնները յարգել տայ Հայաստանի:

Թուրքիա խստօրէն կը դատապարտէ այս յարձակումները ու կը դիմէ կացութեան պահանջած միջոցներուն»:

Վարչապետ Տիկին Չիլլէր ալ իր կարգին նամակ մը գրած է Ապահովութեան Խորհուրդի մնայուն հինգ անդամներուն եւ Պուտրոս Պուտրոս Ղալիի որու մէջ «Հայկական ուժերու անմիջական քաշուիլը» կը պահանջէ:

*

Ռաֆսանճանի Հինգշաբթի օր վերադարձած է Թեհրան եւ յայտարարած է թէ Արտաքին Նախարար՝ Վելայէթիի միջնորդ հրադադարի համար ըրած իր դիմումը Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի անմիջական արդիւնք տուած է եւ հրադադարը կը գործադրուի Զանգեզուրի դիրքերէն իսկ. («Իմանիթէ» կը հաստատէր հրադադարի լուրը Հոկտեմբեր 29-ի իր թիւով):

Իրան պատրաստ է անգամ մը եւս միջնորդի դեր կատարելու հարցի կարգադրութեան համար:

*

Ինչպէս գրած էինք (Հոկտեմբեր 28) Շուէտի Արտաքին նախարար եւ ՍԷ - ԷՍ - ՍԷ - Ը-ի շրջանի նախագահ Մարկարէթ աֆ Ուգլաս եւ իրեն ընկերացող պատուիրակութիւնը Հոկտեմբեր 27-ին ընդունուած են Նախագահ Լ. Տէր -- Պետրոսեանի կողմէ: Հանդիպումին քննարկուած է ղա--

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐԲՈՑ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Երկուշաբթի, (Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 2-ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 3:

ԼՈՒՍԻՆԵԱՆՆԵՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Գիտաժողովին հայաստանեան բաժինը սկսաւ Հոկտեմբեր 22, առաւօտ, պատմութեան նիւթով կատարուած զեկուցումներով: Անգլիայէն Ճոն Ֆրանս խօսեցաւ Ա. խաչակրութեան ընթացքին կիրարկուած հայկական ռազմավարութեան մասին. ըսաւ թէ Անատոլուէն անոնց անցքին Հայերու ռազմական ու տնտեսական նեցուկը վճռական դեր կատարած է խաչակիրներու սկզբնական յաջողութեան մէջ. իսկ այս նեցուկին կարեւոր նպաստ կը բերեն հայ վաճառականներ: Փարիզի Նուպարեան մատենադարանի տնօրէն Ց. Գէորգեան ներկայացուց Փարիզի Ազգ. մատենադարանը պահուած հայկական ձեռագիրներու հաւաքածոն, տեղեկութիւններ տալով նաեւ թէ ի՛նչ ճամբաներով հասած են անոնք: Կիպրոսէն Ազատ Նասիպեան կանգ առաւ Կիլիկիոյ Զապէլ Թագուհիի կերպարին եւ անոր շրջանին վրայ. ըսաւ թէ պատմիչները քիչ կը խօսէին Զապէլի (ծն. 1212 -- 13) մասին, այնուհետեւ որոշապէս մեծ եղած էր անոր դերը կիլիկեան թագաւորութեան ամենափայլուն շրջանին: Երեւանէն Ազատ Բոզոյեան որպէս նիւթ ընտրած էր Կիլիկեան Հայաստանի իրաւաբանական յուշարձանները. շեշտեց այդ բնագիրներուն վրայ ասորական եւ հռոմէական իրաւունքի ազդեցութիւնները, սակայն դիտել տալով որ օտար բնորդները հայկականացումի հոլովոյթի մը կ'ենթարկուէին: Իրեն յաջորդեց փրոֆ. Ժեռար Տէտէեան նիւթ ունենալով 1078 -- 1157 շրջանի հայկական գաղթը դէպի Կիպրոս ուր արդէն կային հայկական ներկայութիւններ թէեւ ոչ նշելի հանգամանքով: Կիպրոսը այդ շրջանին իրաւամբ կոչուած էր «Արմենիա Մարիթիմա» ու ըստ լատինական աղբիւրներու, կղզին պաշտպանութիւնը ապահովուած էր կիսովին Յոյներու եւ կիսովին Հայերու կողմէ: Կիպրոսի հետազօտական կեդրոնէն Նիքոլա Պուրէաս ներկայացուց Կիլիկեան ԺԴ. դարու սկիզբը, ընդմէջ Քարամանեաններու (հիւսիս) եւ Մամլուքներու (հարաւ). կացութեան որ հայկան յոյսերը կը կեդրոնացնէ պապութեան վրայ: 1318-ին Պապը Օշին Թագաւորին կը դիմէ Դոմինիկեան միսիոններ հիմնելու համար: Յետոյ, երբ Մոնկոլներու, Թուրքերու եւ Մամլուքներու յարձակումը կը սկսի (1321) Պապը քաջալերական ձեռքերով կը գոհանայ, ինչ որ հիասթափում կը պատճառէ լատինամիտ Հայերու:

Պատմութեան բաժնին վերջին զեկուցումը նիւթ ունէր կիլիկեան պատմութեան աղբիւրներու հարցը. բաւական լայն տեղ տրուած էր Հեթում Բ.ի ժամանակաշրջանին: Այս զեկուցումով հանդէս եկաւ Միացեալ -- Նահանգներէն Տէյվիտ Պանտի:

Նոյն յետմիջօրէն յատկացուած էր եկեղեցական նիւթերու. նախ, Երեւանէն Հրաչ Բարթիկեան ներկայացուց Կիլիկեան Հայաստանի եւ Բիւզանդական կայսրութեան եկեղեցիներու յարաբերութիւնները եւ անոնց քաղաքական ներգործութիւնը. միութեան նկրտումներ միշտ եղած էին Կ. Պոլսոյ կողմէ, մեկնելով Քաղկեդոնի տիեզերական ժողովէն ստեղծուած բաժանումին մտահոգութենէն. սակայն, ինչպէս դասախօսը եզրակացուց, միութեան ամէն ձեռնարկ մըղուած կ'ըլլար միայն քաղաքական շարժառիթներէ: Անգլիայէն տ. Վրէժ Ներսէսեան տուաւ Ներսէս Շնորհալիի աստուածաբանական եւ փիլիսոփայական մօտեցումները՝ Ս. Գիրքին: Իսկ Վենետիկէն Հ. Լեւոն Զէքիեան խօսեցաւ ԺԴ. դարու կրօնական հակամարտութիւններուն ու անոնց ազդեցութեամբ յետագային ձեւաւորուած ուղղութիւններուն մասին. անոնց առաջինը հայ ինքնագլուխ եկեղեցիի մը գիծն էր, երկրորդը Հռոմի հետ հաղորդակցութեան համամտութիւնը եւ երրորդը՝ Մխիթարեան տիպարանութիւնը որ յարելով հանդերձ Հռոմի, ոչ մէկ գինով կ'ընդունէր հայկականութենէն:

Նոյն օրուան Բ. նիստին թեման գրականութիւնն էր. նախ Երեւանի Մատենադարանէն Գէորգ Տէր -- Վարդանեան նըկատի առած էր միարարական (ունիթոր) շարժումը որ սկսած էր կազմաւորուիլ Կիլիկիոյ մէջ ԺԴ. դարու կէսէն: Անոնց Ծիսարանին թարգմանութիւնը Կիլիկիոյ մէջ լատինական ազդեցութեան յայտաբար նշան էր: Աւելի զուտ գրական նիւթով մը իրեն յաջորդեց Երեւանէն Գոհար Գարակէօզեան, խօսելով ֆրանսական վէպին մէջ Կիլիկիոյ Լուսինեաններէ առնուած տիպարներուն մասին: Անոնցմէ ներշնչուած հերոսներու տէր հեղինակ որպէս, յիշեց Ժան Տարտէլը, Ժան Ֆրուասարը, Կիյօմ տը Մաշօն, Ժան Մօնտըվիլը, Ժան տ'Արրաս ու Գուլտրէթը:

Փարիզէն Ժան -- Փիէռ Մահէ հայկական ազգագրական պատումներէն առանձնացուցած էր վիշապ արքայի թեման. առիկա ներկայ էր բանահիւսութեան շրջանի առասպելներէն մինչեւ 1915-ի նախօրեակը պատմուած աւանդավէպերուն մէջ:

Նոյն, Հոկտեմբեր 22-ի երեկոյեան տեղւոյն երաժշտանոցին սրահին մէջ կազմակերպուած էր երգահանդէս մը որուն ընթացքին հայկական եւ արեւմտեան երաժշտութեան նմոյշներով հանդէս եկաւ Երեւանէն ծանօթ երգչուհի Արաքս Մանսուրեան: Որպէս խորհրդանշական բնոյթի կտոր, արուեստագիտուհին նախ երգեց Կիլիկիան, ապա Կոմիտաս, Կանաչեան, Տիգրան Մանսուրեան, Շուպէրթ, Վերտի: Շուրջ հարիւր հոգի խմբած երեկոյթին յատկապէս Ֆրանսացի ներկաները մեծ հետաքրքրութեամբ հետեւեցան յայտագրին: Ա. Մանսուրեանի դաշնակով կ'ընկերանար դաշնակահար Արթիւր Ահարոնեան:

Վերջին օրուան առաւօտեան նիստով պիտի փակուէր գիտաժողովը. վերջին այս նիստին նիւթ ընտրուած էր արուեստը: Այս մասին կարելի եղաւ ունկնդրել միայն երկու զեկուցում. առաջինը Երեւանէն Աննա Արեւշատեանի ելոյթն էր որ կը վերաբերէր Կիլիկեան շրջանի երաժշտական ծիսական ձեռագիրներուն: Վանական երաժիշտներու կողմէ պատրաստուած ձեռագրեր էին անոնք, շարակնոցի, ժամագիրքի, պատարագամատոյցի, գանձարանի, խազգիրքի ձեւով: Անոնց քննարկումը ցոյց կուտար այդ շրջանի երաժշտական մշակոյթին բարձր մակարդակը (ԺԲ. -- ԺԴ. դար): Գիտաժողովին վերջին ելոյթը ունեցաւ Երեւանէն Լիլիթ Զաքարեան, նիւթ ունենալով կիլիկեան մանրանկարչութիւնը ու անոր տեղը Արեւելքի ու Արեւմուտքի միջեւ. ան լուսապատկերներով օրինակներ ալ ցոյց տուաւ շրջանի կարեւոր դէմք Աւագի մանրանկարչութենէն:

Գիտաժողովին նիւթերը այսպէս սպառելէ ետք, ընդհանուր ընթացավար, Փուաթիէի համալսարանէն Ժան -- Փիէռ Արինեոն բեմ հրաւիրեց Փուաթու -- Շարանթի «Արարատ» նորակազմ միութեան նախագահը որ հակիրճ տեղեկութիւն հաղորդեց իր գլխաւորած կազմակերպութեան մասին:

Անակնկալ ու բաւական հետաքրքրական էր տեսնել որ Ֆրանսացի մը՝ Պր. Վալօթթօ որուն կինը ծագումով հայուհի մըն էր, ձեռնարկած էր շրջանի Հայերը համախմբելու գործին: Միութիւնը նպատակ ունէր հայ ընտանիքներու միջեւ հանդիպումներ կազմակերպելու, հայերէնի ուսուցում ապահովելու եւ նաեւ մարդասիրական գործունէութիւն տանելու Հայաստանի ուղղութեամբ: Նախագահը բացատրեց որ կը ջանան զուգորդ քաղաքներ դարձնել Փուաթու -- Շարանթն ու Ալավերտին ուր 12 դպրոցէն եօթը ֆրանսերէնի ուսուցում կը կատարեն: Կազմակերպութիւնը արդէն յաջողած է շրջանին մէջ յայտնաբերել 75 -- 80 ծագումով հայ ընտանիքներ: Ուրախալի էր ու նաեւ զարմանալի, տեսնել որ հայկական մեծ խմբաւորումներու մէջ արձանագրուած այնքան դիւրին կորուստներուն քով, ծագումով Հայեր գտնելու դժուարին աշխատանքին լծուած էր յատկապէս մարմին առած կազմակերպութիւն մը որուն նախագահն ալ Ֆրանսացի մըն էր, ծագումով ալ Ֆրանսացի...:

Վերջացնելէ առաջ պէտք է արձանագրել գիտաժողովին պատճառած գոհունակութեան որ արտայայտուեցաւ շատ մը մասնակիցներու կողմէ. յետոյ նաեւ նիստերու կարգապահ ընթացքին, ճշգապահութեան զոր ապահովեց Փուաթիէի համալսարանի դասախօս Ժան -- Փիէռ Արինեոն: Եւ վերջապէս, պէտք է նշել տեղացի կազմակերպիչներու մեծ հիւրասիրութիւնն ու փութկոտութիւնը ամէն կարելիութիւն ի գործ դնելու, առաւելագոյն հաճելին պարգեւելու համար գիտաժողովին մասնակիցներուն:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԳՐԱՇԱՐԻ ԱՆԿԻՒՆԷՍ

Վ. ՕՇԱԿԱՆԻ ԼԵԶՈՒԻՆ ՈՒ ՈՃԻՆ ԲԱՑԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ՉԳԱՑԻՆՔ

ՍԱԼԲԻ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

1993 Օգոստոս 17-ին, «Երկիր»ի մէջ հրատարակուած եւ «Ասպարէզ» օրաթերթի մէջ արտատպուած (1993, Հոկտ. 9) Ռուզան Առաքելեանի հարցազրոյցը Վահէ Օշականի հետ շատ հետաքրքրական էր. «Հայաստանի պակասը զգացել եմ միշտ» յօդուածի խորագրէն իսկ զգացինք Վ. Օշականի լեզուին ու ոճին բացակայութիւնը. բացատրենք. —

Ո՛չ մէկ խօսք հարցումներուն մասին, որոնք եթէ արեւմտահայերէնով տրուէին, պիտի թուէին անհարազատ, անընդունելի. սակայն, ինչպէ՞ս բացատրել Վ. Օշականի պատասխանները արեւելահայերէնով:

Շատ բան պակսած է Օշականի արտայայտութենէն, որովհետեւ արտայայտուած չէ այնպէս ինչպէս Վ. Օշական պիտի արտայայտուէր. թիւր չհասկցուինք. ո՛չ մէկ կասկած, որ Վ. Օշականի պատասխանները փոխուած կամ արժեզրկուած են. սակայն, շատ բան կորսնցուցած են իրենց հարազատութենէն Օշականի ըսելաձեւէն, ոճէ՛ն:

Սփիւռքահայ Վ. Օշականի վկայութեամբ՝ «Հայրենիքը ինծ համար մշակոյթ է», այսինքն գիր ու գրականութիւն, այսինքն՝ Օշականի գիրն ու գրականութիւնը, արեւմտահայու, սփիւռքահայու լեզուն. իսկ յօդուածագրի վկայութեամբ՝ Վ. Օշական «սփիւռքահայ գրող, հասարակական գործիչ» է եւ աւելցնենք արեւմտահայ գրականութեան տիտաններէն՝ Յակոբ Օշականի որդին, որ իրաւամբ կ'ըսէ. «Սփիւռքը իր հոգեբանութիւնը ունի, իր ճակատագիրն ու գոյութեան իրաւունքը», նշենք որ արեւմտահայ սփիւռքահայը՝ ի՛ր լեզուն, իր ո՛ճը ունի, եւ պէտք է յարգուի այդ, ինչպէս արեւմտահայը կը յարգէ արեւելահայուն լեզուն եւ այդպէս ալ պէտք է ըլլայ:

Հարցազրոյց մը համադրած ներկայացնելը այլ է եւ թոյլատրելի յօդուածագրին իր լեզուով գրելու. սակայն, ընդհանրապէս մեր հարցազրոյցները վրիպած հարցազրոյցներ են, որովհետեւ չեն յարգըւիր զրուցակիցի լեզուն, ինչպէս որ է, այնպէս ինչպէս որ հարազատօրէն կ'արտայայտէ զրուցակիցը:

Արեւելահայերէնը եւ արեւմտահայերէնը խորթ զաւակներ չեն, այլ՝ երկու հարազատ քոյր -- եղբայրներ, որ անբաժան են, անբաժանելի՛. թէեւ ժամանակաւորապէս բաժնուած իրարմէ թշնամիին ձեռքով, եւ մզոններով հեռու իրարմէ՝ Հայաստան եւ Սփիւռք դարձած. եւ ինչպէս Հայաստան (թէեւ ոչ ամբողջական բայց չուտով այդ օրը եւս կը տեսնենք) տեւական է, Սփիւռքի գոյութիւնը եւս տեւական է, որովհետեւ այդ տեւականութենէն պիտի օգտուի Հայաստանը. Սփիւռքի կարողութիւնը պէտք չէ անտեսել, որովհետեւ օգտուողը ի վերջոյ պիտի ըլլայ Հայրենիքը, ինչպէս ժողովուրդը կ'ըսէ. «Մէկ ձեռքով ծափ չի տրուիր», այդպէս ալ երկու ձեռքի՝ Հայաստան -- Սփիւռք գոյութիւնը պայմանական է, անժխտելի՛, անհերքելի:

Ինչպէս Հայաստան - Սփիւռք կը լրացնեն զիրար եւ շաղկապուած մէկզմէկու գոյութեան, այնպէս՝ ե՛ւ մեր միարմատ բայց երկընձիւղ հայերէնը՝ արեւելահայերէնը եւ արեւմտահայերէնը: Ուստի, այդ երկուքի պահպանումը եւ ճիշդ գործածութիւնը, իւրաքանչիւր Հայու պարտականութիւնն է ըլլայ ան Սփիւռքի մէջ ապրող Հայ, թէ՝ Հայաստանի. արեւմտահայ, թէ՝ արեւելահայ, պարտաւոր պէտք է զգայ յարգելու լեզուի արեւմտահայերէն կամ արեւելահայերէն խօսելու, գրելու կամ կարդալու ազատութիւնը. ի վերջոյ թէ՛ արեւմտահայերէնը եւ թէ՛ արեւելահայերէնը, կը կրկնենք մէ՛կ լեզուի զոյգ ճիւղաւորումներն են: Եթէ օր մը, արեւմտահայերէնը մեր հայ ժողովուրդի, հա՛յ ժողովուրդի (օտար չկայ այս պարագային, օտարը այպանելու հարց չունինք, ինչ որ յաճախ սովորութիւն ըրած ենք) ձեռքով թաղուի, պէտք է նաեւ թաղուած նկատենք Արեւմտահայաստանի գոյութիւնը, իսկ հրաժարիլ մեր հողերէն կը նշանակէ մահանալ, անձնասպան ըլլալ. հրաժարիլ քեզ մնած ու մեծցուցած արեւմտահայերէնէն, կը նշանակէ հրաժարիլ Սփիւռքի հայրենիքը դարձած լեզուէն, մշակոյթէն:

Սխալի անդրադարձը խոստմնալից է եւ կը նշանակէ զարմանում. սակայն, սխալի անգիտողութիւնը կը նշանակէ մեծամտութիւն, անհոգութիւն, յարգանքի ու սիրոյ պակաս եւ այս պարագային՝ արեւմտահայ գանգուածի կորուստ, արեւմտեան Հայաստանի տեղատուութիւն:

Արդար չէ, որ Վ. Օշական իր ծընունդով արեւմտահայ, արեւմտահայ գրականութեան մէջ սնած ու հասակ առած ու օշականեան գրականութեան ժառանգորդ՝ յանկարծ բարբառի արեւելահայերէնով. օտար լեզուէ թարգմանութիւն չէ այս, այլ՝ հարցազրոյց Հայաստան ապրող եւ Սփիւռք ապրող երկու հարազատ հայորդիներու միջեւ:

Զրոյցը հետաքրքրական էր. բայց, Վահէ Օշականը բացակայ. կը յուսանք, որ այսպէս բացակայութիւններ եւ մասնաւորաբար գլխաւոր բացական՝ Արեւմտահայերէնը Հայրենիքէն ներս ներկայութիւն կը դառնայ այսուհետեւ... արդարօրէն, եւ այդ մասնաւորաբար մեր մամուլի, թղթակիցներու, յօդուածագիրներու եւ հեղինակաւոր անձերու պարտականութի՛ւնն է, պարտաւորութիւնը՝ ե՛ւ Հայաստանի մէջ եւ Սփիւռքի մէջ:

«Ասպարէզ», Հոկ. 22

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ 62-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԵԶՐԱՓԱԿԻՉ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆԸ (*)

Կրօնական հանդիսութիւնները վերջանալէ ետք, ներկայ բազմութիւնը հրաւիրուեցաւ Սահակ -- Մեսրոպ մշակութային կեդրոնի Արծրունի Զրբաշեան սրահը, ուր տօնական օրերու պատշաճ ճոխ սեղաններու շուրջ բոլորուեցան ներկաները:

Պատուոյ սեղանին՝ Վաչէ Արք. Յովսէփեանին կողքին էին՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան, Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան, Զաւէն Վրդ. Աւետիքեան, ինչպէս նաեւ՝ Տիկին Էլիզ Զրբաշեան, քաղաքապետարանէն՝ Պր. Ենովքեան եւ Թ. Նազարեան, Շրջանային Խորհուրդի ատենապետ Պր. Ալեքսանտր Պապայեան, Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան ատենապետ Պր. Դաւիթ Պանոսեան եւ Լոս -- Անճըլըսէն հիւրաբար քաղաքս գտնուող Տէր եւ Տիկին Ազգալեան Հայաստանի ամերիկեան համալսարանի նախագահ:

Սեղաններու շուրջ ներկայ էին նաեւ՝ Մակար Քահանայ Նաճարեան, Վարդավառ Քահանայ Գասպարեան եւ թեմիս զանազան եկեղեցիներու եւ միութիւններու ատենապետներ եւ ներկայացուցիչներ:

Ճաշը դրուած էր Տիկին Էլիզ Զրբաշեանի նախագահութեան ներքեւ: Իսկ օրուան սեղանապետութեան պաշտօնը, մէջ ընդ մէջ, վարեցին Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան ընդհանուր քարտուղար Պր. Կարապետ Սայապալեան եւ մշակոյթի կեդրոնի տնօրէն Խաչիկ Երմազեան:

Պր. Դաւիթ Պանոսեան, հակիրճ խօսքով, , բարի գալուստի իր խօսքէն ետք, շնորհակալութիւն յայտնեց Վաչէ Արքին, որ ընդառաջելով Տարօն Եպիսկոպոսի եւ Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան հրաւէրին՝ եկաւ Մարսէյլ, ծանօթացաւ գաղութի կարգ մը ազգային եւ եկեղեցական կազմակերպութիւններուն, հովանաւորեց Մայր Եկեղեցւոյ տարեդարձի եւ անուանակոչութեան հանդիսութիւնները, մատուցանեց հանդիսաւոր պատարագ եւ իր խօսքով՝ մխիթարեց ժողովուրդը: Մասնաւոր պատիւ մը համարեցաւ մեր գաղութին համար իր այցելութիւնը:

Այնուհետեւ, Պր. Կ. Սայապալեան դըր-

առաւ նոյն ճաշին նախագահող Տիկին Էլիզ Զրբաշեանի արժանիքները գաղութին ներս եւ կատարած բազմաթիւ ծառայութիւնները՝ ի շինութիւն եւ ի պայծառութիւն Մայր Եկեղեցւոյ, եւ հրաւիրեց ատենապետ Պր. Դաւիթ Պամպիկեանը՝ անոր յանձնել վարչութեան Պատուոյ Յուշատախտակը, որու վրայ բոլոր ներկաները կրցան կարդալ՝

Համեստափայլ Տիկին Էլիզ Զրբաշեանին բազմաթիւ տարիներու օգտաշատ ծառայութեանց որպէս երախտագիտութիւն եւ շնորհակալութիւն Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան կողմէ:

Հոկտեմբեր, 1993

Տիկին Էլիզ Զրբաշեան, հազիւ կրցաւ զսպել իր յուզումը՝ յայտնելու իր շնորհակալութիւնը, եւ մասնաւորապէս յիշեց իր անմոռանալի ամուսինը՝ Արծրունի Զրբաշեանը:

Սեղանապետը մասնաւոր յարգանօք յայտնեց, թէ վարչութիւնը երկրորդ Պատուոյ Յուշատախտակ մը վերապահած է Մայր Եկեղեցւոյ ցկեանս պատուակալ ատենապետ Վարուժան Փօզաճեանին, որ դժբախտաբար հիւանդութեան պատճառով ներկայ չէր, ուստի խնդրեց մեծայարգ ատենապետէն, յարմար առիթով մը՝ զայն յանձնել իր արժանի տիրոջ:

Փոքրիկ գեղարուեստական յայտագիր մը ճոխացուց մթնոլորտը: Մէջ ընդ մէջ եղան մեներգներ, որոնք մեկնաբանուեցան Սահակ -- Մեսրոպ երգչախումբի մեներգիչներու կողմէ՝ Օր. Վ. Մինասեանի, Տիկին Եւա Արթինեանի, Պր. Անդրանիկ Մինասեանի կողմէ:

Բացառիկ անակնկալ մը եղաւ ներկայութիւնը՝ Լոս -- Անճըլըսի սիրուած երգիչներէն Մանուէլ Մենենկիչեանի, որ երգով մը առաւել փայլ բերաւ օրուան:

Ճաշին ընթացքին խօսք առաւ նաեւ Շրջանային Խորհուրդի ատենապետ՝ Պր. Ա. Պապայեան, որ իր կարճ ելոյթին մէջ՝ հաստատեց գաղութի թեմական կազմակերպութեան անհրաժեշտութիւնը եւ այս ուղղութեամբ Մայր Եկեղեցւոյ ունեցած կարեւոր դերը:

Ներկաները առիթն ունեցան լսելու Աղպապեանի չահեկան ելոյթը՝ Հայաստանի ամերիկեան համալսարանի հաստատման եւ գործունէութեան մասին: Հպարտութեամբ լսեցին նաեւ Հայաստանէն ժամանած տոքթոր Վահան Վարդապետեանի հայրենաշունչ խօսքը. ան քաղաքը կը գտնէր կատարելագործելու համար իր բժշկական մասնագիտութիւնը:

Ճաշը, կը խորհէինք, թէ կը մօտենար իր աւարտին, երբ Պր. Կ. Սայապալեան յայտարարեց, թէ Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը որոշում տուած է ընդհանուր վերանորոգութեան ենթարկել, բարեզարդումի եւ արդիական սարքաւորումներով օժտել Սահակ -- Մեսրոպ մշակոյթի կեդրոնը, որ վերջին տարիներուն դարձաւ գաղութի պաշտօնական ներկայացուցչութեան կեդրոնը: Նախատեսուած ընդհանուր ծրագիրներու նախահաշիւը շուրջ 1.000.000 ֆրանք է. պարզ է, թէ ըսաւ սեղանապետը, անկարելի է հոգալ Մայր Եկեղեցւոյ ընթացիկ պիւտճէով: Ահա թէ ինչու, պէտք է դիմել բարեսիրտ ազգայիններու՝ խնդրելով անոնցմէ անհրաժեշտ նիւթական օժանդակութիւնը: Պարզ էր ... բացուած էր նուիրահաւաքը եւ պէտք էր քաջալերել՝ նախատեսուած ծրագրին իրագործումը: Տիկին Արմենուհի Ալթունեան կատարեց նուիրահաւաքի բացումը՝ նուիրելով 10.000 ֆրանք: Սեղանակիցներ բերին իրենց բաժինը: Շուրջ 70.000 ֆրանքի կոկիկ գումար մը գոյացաւ, որպէս սկիզբ շարունակուող նուիրահաւաքին:

Նախ քան փակման խօսքը, Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան բերաւ իր գնահատանքը Շրջանային Խորհուրդին եւ Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան, որոնք ոչ մէկ ջանք կը խնայեն վերանորոգելու Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց Եկեղեցական ու ազգային կեանքը, եւ շնորհակալութիւն յայտնեց Վաչէ Արք. Ցովսէփեանին անդամ Գերագոյն Հոգեւոր խորհուրդի, որ իր սոյն այցով զօրացուց՝ թափուած ջանքերուն վճռականութիւնը եւ խանդավառեց մեր ժողովուրդը՝ թիկունք կանգնելու Հայ Եկեղեցւոյ եւ գաղութի համայնքային կեանքին ընդհանուր եւ բարւոք զարգացման:

Վերջապէս խօսք առաւ Վաչէ Արք. Ցովսէփեանը, որ իր երախտագիտութեան զգացումը յայտնեց բոլոր անոնց, որոնք զինք հրաւիրեցին եւ մասնաւոր յարգանօք եւ սիրով՝ շրջապատեցին, եւ եզրակացուց ըսելով, թէ՝ առանց Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ՝ չկայ գաղութային ձեռնարկ մը, որ կրնայ յաջողութեամբ պսակուիլ. մեր ժողովուրդը իր Եկեղեցւոյ մէջ կը տեսնէ իր գոյութեան հրամայականը: Այսօր, անկախ Հայաստանը եւ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին զիրար կը զօրացնեն՝ յանուն մեր ժողովուրդի վաղուան յաղթանակին:

Այնուհետեւ, Վաչէ Արք.ի աղօթքով եւ միաձայն «Հայր Մեր»ի երգակցութեամբ վերջ գտաւ ճաշը:

Իսկապէս, յիշատակելի եւ արժանի օր մը եղաւ՝ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ հովանիին ներքեւ: Եւ այս առթիւ երախտագիտութեամբ կը մատնանշենք Տիկնանց Յանձնախումբի նուիրեալ գործունէութիւնը անգամ մը եւս, որուն շնորհիւ միշտ յաջողութեամբ կը պսակուին վարչութեան բոլոր ձեռնարկները: Բոլորին կ'ըսենք՝ ձեր վարձքը կատար:

Ճաշէն ետք, Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան անդամները միատեղուեցան Վաչէ Արք.ին եւ Տարօն Եպիսկոպոսին շուրջ՝ եզրափակիչ խօսակցութեան մը համար, որմէ ետք Վաչէ Արք. մայր Ոսկեայ Մառնանին մէջ՝ իր տպաւորութիւնները գրեց:

Խմբական նկարով մը վերջ գտաւ օրուան յայտագիրը: Երկուշաբթի առաւօտեան, Վաչէ Արք. մեկնեցաւ իր Առաջնորդարանը:

Կ. Ս.

(*) Ա. մասը տես՝ Հոկտեմբեր 16 / 17, կարօ Ցովսէփեանի թղթակցութիւնը:

ԱՐԱՔՍ ԴԱՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Փարիզի Համազգայինը, իր մշակութային ձեռնարկներու բացումը կը կատարէ Արաքս Դաւթեանի (սոփրանօ) ելոյթով, դաշնակի ընկերակցութեամբ Վլադիմիր Քըլէվքէի:

Փարիզի երաժշտասէրները հաճոյքը պիտի ունենան ունկնդրելու զինք Նոյեմբեր 8--ին Քորթօ սրահի մէջ:

Արաքս Դաւթեան ծնած է Հայաստան, իր հիմնական երաժշտական ուսումը ստացած է Երեւանի Երաժշտանոցը: Մասնակցած է Կլինքայի եւ Վիոթթիի միջազգային մրցաշարքերուն, ստացած է առաջնութիւնը: Դափնեկիր, ան մաս կը կազմէ երաժշտական աշխարհի հանրածանօթ Լը վիրթիւօզ տը Մոսկու նուագախումբին, խմբաւորութեամբ Վլադիմիր Սպիվակովի, որու ընկերակցութեամբ կը կատարէ շրջապտոյտներ, մասնաւորաբար Միացեալ -- Նահանգներ, ուր Արաքս Դաւթեան կ'արժանանայ բացառիկ ստիւթի համբաւին:

Արեւմտեան Եւրոպայի մէջ ան բեմ կուգայ անուանի նուագախումբերու ընկերակցութեամբ ինչպէս Ամսթերտամի Քոնսերթ ըեպուն, Համպուրկի եւ Ռոթերտամի Ֆիլհարմոնիքները:

Փարիզի մէջ ելոյթ կ'ունենայ Տաւիտ Պարէնպօյմի ղեկավարութեամբ:

Կը հրաւիրուի զանազան միջազգային փառատօներու:

Արաքս Դաւթեան կը ներկայանայ մեղի ճոխ յայտագրով մը, որուն մաս կը կազմեն միջազգային եւ հայ երաժիշտներ:

Անկասկած որ Փարիզի Հայ երաժշտասէրներ առիթը պիտի չփախցնեն ներկայ գտնուելու, վայելելու եւ գնահատելու միջազգային չափանիշով Հայ արուեստագիտուհին:

ՄԱՐԻ

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Ռէտ Լայըն պանդոկին մէջ, Հոկտեմբեր 15--ին, ժամլոյ ասուլիս մը տուած է Հայաստանի Արտաքին նախարարը՝ Վահան Փափազեան, որու կ'ընկերանային Ուաշինկթընի դեսպանը՝ Ռուբէն Շուգարեան եւ ՄԱԿ--ի մօտ Հայաստանի ներկայացուցիչը՝ Ալեք Արզումանեան: Նախարարը բացատրած է որ Միացեալ -- Նահանգներ իր այցելութեան գլխաւոր պատճառը եղած է ՄԱԿ-ի ազգաժողովին իր ելոյթը: Տեղի ունեցած է հարց -- պատասխանի բաժին մը:

❦

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ Ռետ Լայընզ պանդոկին մէջ, Հոկտեմբեր 16--ին, Հ. Յ. Դ. արեւմտեան Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէին ներկայացնող ընկերներ՝ Նշան Փիրումեան, Սեդօ Պօյաճեան եւ Ժան Գոսպեան հանդիպում մը ունեցած են Հայաստանի Արտաքին Նախարար՝ Վահան Փափազեանի հետ: Հ.Յ.Դ. ներկայացուցիչները անդրադարձած են Վ. Փափազեանի ելոյթին ՄԱԿ-ի առջեւ եւ Սէ -- ԷՍ -- Սէ -- Ը-ի շրջագծէն ներս Ղարաբաղի հարցերու վերաբերող միջոցառումներու: Նախարարին փոխանցուած է Հ. Յ. Դ. արեւմտեան Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէի դժգոհութիւնը Հայաստանի իշխանութիւններու որդեգրած հակադաշնակցական դիրքին առթիւ: Վահան Փափազեան հաստատած է իշխանութիւն ՀՀՇ եւ Հ. Յ. Դ. յարաբերութիւններու անբաղձալի վատթարացումը:

❦

ՍԱՆԹԱ ՊԱՐՊԱՐԱՅԻ մօտ Լէյք Քասիթայի բլրակի լանջին, բացօթեայ, տօնակատարութիւնը կատարուած է Հայաստանի անկախութեան Բ. տարեդարձին, Սեպտեմբեր 22--ին, նախաձեռնութեամբ ՀՕՄ--ի Անահիտ մասնաճիւղին: Ելոյթ ունեցած է Անահիտ Մէյմարեան: Գեղարուեստական յայտագիր մըն ալ գործադրուած է:

❦

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ մէջ, Համազգայինի մասնաճիւղը, Հոկտեմբեր 14--ին, կազմակերպած էր մշակութային ձեռնարկ մը, զանազան ճիւղերով՝ երգ, նուագ, արտասանութիւն, թատերական ներկայացում եւայլն: Վարչութեան ատենապետուհին՝ Տիկին Ա. Տօնոյեան -- Շէրիքեան իր ելոյթին մէջ շեշտած է որ հայ մշակոյթը մեր գոյութեան կռուանն է եւ մեր յաւերժութեան դրօշակը:

❦

ՍԱՆ -- ՖՐԱՆՍԻՍՔՕՅԻ Վասպուրական սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 26--ին, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Գրական Յանձնախումբին, դասախօսութիւն մը տուած է Սարգիս Փանոսեան նիւթ ունենալով «Հայ Դպրութեան Ոսկեդարը»: Բացումը կատարած է Տիգրան Եփրեմեան եւ ներկայացուցած դասախօսը, ընիկ Մուսա տաղցի, որ ուսումը ըրած է Անթիլիասի Դպրեվանքը, ապա՝ Հռոմ: Այժմ կը պաշտօնավարէ տեղւոյն Գուգեան -- Զաքարեան -- Վասպուրական Վարժարանը:

❦

ՄԻՇԸՆՀԵԼՁԻ (Գալիֆորնիա) «Տէօքմէճեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 9-ին, տօնուած է Հ. Մ. Ը. Մ.--ի Լոս -- Անճըլըսի մասնաճիւղին 25--ամեակը: Օրուան հանդիսավարը եղած է տեղւոյն մասնաճիւղին փոխ -- ատենապետը՝ Կարօ Իսբէնճեան: Խօսք առած է վարչութեան ատենապետ՝ Սթիւ Արթինեան որ ներկայացուցած է վարչութեան անդամ -- անդամուհիները, ապա, տուած մասնաճիւղին հակիրճ պատմականը: Հ. Մ. Ը. Միութեան Շրջ. վարչութեան ողջոյնի խօսքը փոխանցած է Կարպիս Շխրտըմեան: Պաշտօնական բաժինէն ետք, հանդիսութիւնը շարունակուած է Ատիս Հարմանտեանի երգերով:

❦

ԼՈՍ -- ԱՆՃԸԼԸՍԻ Հայ Կաթողիկէ «Գըրիգորեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 8-ին, տեղի ունեցած է պարիթոն Արտաշէս Հայրեանի երգահանդէսը: Դասական յօրինողներու կողքին, ան երգած է նաեւ Անոյշէն, Արշակ Բ..էն եւայլն, եւայլն:

❦

ՔՐԻՍԵՆԹԱ ՀՈՎԻՍԻ Հայ Կեդրոնի նախասրահը, Հոկտեմբեր 8 -- 10 տեղի ունեցած է Համազգայինի մասնաճիւղին կազմակերպած ցուցահանդէսը, ուր ներկայացուած են Լուսին Քոչարեանի, Վաչիկ Տէր -- Սարգիսեանի, Ռոստոմ Ոսկանեանի եւ Սահակ Էքշիեանի գործերը:

❦

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ, նախաձեռնութեամբ Գանատայի Հայոց Առաջնորդարանին դասական եւ հայ երգի երեկոյթ մը տրուած է մասնակցութեամբ Էլլադա Չախոյեանի:

❦

ԷՆՍԻՆՈՅԻ (Գալիֆորնիա) Սրբոց Նահատակաց Ֆերահեան Ազգ. Վարժարանին 25 հազար տոլարի նուէր մը ըրած են Հրայր եւ Նանսի Պէտիրեան իրենց մօր յիշատակին: Առ ի երախտագիտութիւն, հոգաբարձութիւնը դասարաններէն մին կոչած է «Մարի Պէտիրեան»:

❦

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ քաղաքային Գոլէճի Սեքըն սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 3--ին, նշուած է Արամ Խաչատրեանի 90--ամեակը: Հէնրիկ Անասեանի ճիղերով կազմուած նուագախումբը ներկայացուցած է Խաչատրեանի գործերէն փունջ մը:

❦

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ պաշտօնական բացումը կատարուած է 300 հոգինոց թատերասրահի մը, ուր Հոկտեմբեր 1--էն 17--ի շաբաթավերջերուն Հ. Մ. Ը. Միութեան Արտաւազդ թատերախումբը հանդէս եկած է Գլօտ Մանիէի «Արդեօք ո՞վ է մեռնողը» երգիծական թատերգութեամբ:

«ՅԱՌԱՋ»ի Խմբագրութեան

Վերջերս միայն առիթը ունեցայ կարդալու Պր. Օշին Քէշիշեանի յօդուածը՝ Անդրանիկ Ծառուկեանի մասին: «Յառաջ»ի Օգոստոս 25--ի թիւով լոյս տեսած հատուածին մէջ յօդուածագիրը կը յիշէր թէ «Ծառուկեանի յոբելեանը նշուեցաւ Սփիւռքի զանազան գօտիներուն մէջ նաեւ Ամերիկայի՝ կազմակերպութեամբ Թէքէեան Մշակութային Միութեան»: Կ'ուզեմ ճշդել այստեղ եւ նաեւ տեսնել ճշդումը «Յառաջ»ին մէջ, թէ Թէքէեան Մշակութային Միութիւնը ոչ մէկ կապ ունէր այդ յոբելենական հանդիսութեանց հետ որոնք գլխաւորաբար տեղի ունեցան Նիւ -- Եորքի մէջ: Ձեռնարկը հովանաւորողը, կազմակերպողը եւ իրագործողը Հայոց Առաջնորդարանն էր՝ նախագահութեամբ այդ օրերու Առաջնորդ եւ այժմ Երուսաղէմի Պատրիարք Թորգոմ Արք. Մանուկեանի, եւ յոբելենական յանձնախումբի նախագահին՝ Մարգպետ Մարկոսեանի: Ասկէ անկախ, կան կարգ մը անորոշութիւններ եւս որոնք պէտք են յստակացուին. բայց այդ բոլորը տարբեր տեղ, տարբեր առիթով:

Շնորհակալութիւն ձեր ուշադրութեանը համար ու լաւագոյն մաղթանքներով:

ՄԱՐԶՊԵՏ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

Նիւ - Եորք
Հոկտեմբեր 26

❦

ԽՄԲ. -- Ըստ մեզի, բոլորովին աւելորդ մանրամասնութիւն մըն է այս յապաղած ճշդումը, բայց եւ այնպէս զայն կը հրատարակենք քանի որ Մ. Մարկոսեան «զայն կ'ուզէ տեսնել "Յառաջ"ի մէջ»: Մեր կարգին ալ ճշդենք որ Օշին Քէշիշեանի այդ շահեկան յօդուածաշարքը պատրաստուած էինք Գալիֆորնիոյ «Նոր Օր»էն, ինչպէս նշած էինք առաջին օրէն իսկ (Օգոստոս 23):

(Շար. Ա. էջէն)

բարգաւաճ համագործակցութեան խաղաղ լուծման նպատակով ԱԷ - ԽՄ - ԱԷ - Ը-ի տարած աշխատանքները: Լ. Տէր -- Պետրոսեան պարզելէ ետք հարցի կարգաւորման Հայաստանի դիրքը, խօսած է վերջին շրջանին ստեղծուած լարուած կացութեան մասին, անոր պատճառ վկայակոչելով Ատրպէյճանի այն համոզումը, թէ հարցը պէտք է լուծուի ռազմական միջոցներով: Հանրապետութեան Նախագահը յոյս յայտնած է որ Տիկին Ուգլաս եւ իր պատուիրակութեան այցելութիւնը կ'ամրապնդէ խաղաղութեան գործընթացին մէջ ԱԷ -- ԽՄ -- ԱԷ -- Ը-ի դերը:

**

Նոյն օրը հիւրերը ընդունուած են վարչապետ Հ. Բագրատեանի կողմէ, որ իրենց ծանօթացուցած է Հայաստանի տարբեր բնագաւառներու մէջ իրագործուած բարեփոխումները, դրամական, հարկային եւ մաքսային քաղաքականութիւնը:

**

Հոկտեմբեր 27--ին Տիկին Ուգլաս եւ իրեն ընկերացող պատուիրակութիւնը հանդիպում ունեցած են ԼՂՀ Պաշտպանութեան Պետական Կոմիտէի նախագահ Ռոպէր Քոչարեանի եւ Արտաքին նախարար Արկադի Ղուկասեանի հետ:

**

Նոյն օրը Տիկին Ուգլաս մամուլի ասուլիս մը տուած է, ուր յայտնած է թէ իր այցելութեան նպատակը միայն քաղաքական հարցերու քննարկումը չէ, նաեւ տնտեսական եւ այլ բնոյթի խնդիրները: Ան ԱԷ -- ԽՄ -- ԱԷ -- Ը-ի ծառայութիւնները առաջարկած է Հայաստանին՝ ժողովրդավարութեան, շուկայի տնտեսութեան անցման եւ մարդկային իրաւունքներու յարգանքի բնագաւառներուն մէջ: Տիկին Ուգլաս անդրադառնալով ԱԷ - ԽՄ - ԱԷ - Ը-ի շրջանի խաղաղութեան ուղղութեամբ կատարած առաքելութեան, ըսած է թէ ան դրական արդիւնքի կը յանգի միայն այն պարագային եթէ բոլոր կողմերը ցուցաբերեն խաղաղասէր մօտեցում, ինչ որ ներկայի պարագան չէ:

**

ԼՂՀ Գ.Խ.-ի նախագահի պաշտօնակատար Կ. Բաբուրեան յայտարարութեամբ մը անդրադարձած է ատրպէյճանական վերջին յարձակումներուն եւ այդ առթիւ ղարաբաղեան ուժերու հակազդեցութեան: Ան ըսած է թէ ԼՂՀ--եան իշխանութիւնները ամբողջական պատասխանատուութեամբ կը յայտարարեն թէ ղարաբաղեան ուժերու ռազմական գործողութիւնները կը կրեն սոսկ հակահարուածի բնոյթ եւ նպատակ ունին չէզոքացնել հակառակորդի մեծ կազմաւորումները: ԼՂՀ--եան բանակի հրամանատարութիւնը հրահանգած է կրակի միակողմանի դադար: Ատրպէյճանի կողմէ եւս նման միջոցառումներու պարագային կարելի կ'ըլլայ սկսիլ բանակցութիւններ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԱՄՍԱԽՈՒՐԴԻԱՅԻ ուժերը վերագրաւած են Խոբի քաղաքը որ նախորդ օրը Շեվարնածէի կառավարական ուժերու ձեռքն անցած էր եւ որ վերջին քաղաքն էր նախքան Գամսախուրդիայի բերդաքաղաքը՝ Զուգդիտի:

ԷՌ -- ՖՐԱՆՍԻ երթեւեկը դեռ ամբողջովին չէր վերսկսած Հոկտեմբեր 29--ին, բայց, շարժումը սկսած էր «չնչասպառ» ըլլալ ինչպէս կ'ըսուի: Նոր տնօրէնը՝ Քրիսթիան Պլան, Հոկտ. 28--ին, վեց ժամ անցուցած էր Ռուասի, առանց տեսնուելու բանւորներուն հետ: Խոստացած էր սակայն կրկին երթալ շաբաթավերջին:

ԹՈՒՐՔ -- ԻՐԱՆԵԱՆ սահմանագլուխին վրայ 67 հոգի մեռած է բախումի մը ընթացքին, երբ անջատողականներու խմբակ մը յարձակում գործած է զինուորական ոստիկանութեան կայանի մը վրայ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ նախագահը խօսք առնելով Անգարայի մէջ, Թուրքիոյ Հանրապետութեան 70-րդ տարեդարձին առթիւ, յայտնեց թէ 1984-էն 1993 շուրջ 10 հազար հոգի (3144 քաղաքացի, 2270 ապահովութեան ուժերու անդամ եւ 4517 ապստամբ) սպաննուած են արեւելեան եւ հարաւ -- արեւելեան շրջաններուն մէջ: Ս. Տէմիրէլ շեշտած է որ միայն մէկ միջոց կայ ՓՔՔ-ի նըկատմամբ՝ «բնաջնջել մարդասպաններու այդ խմբակը, ոչ ոք թող խորհի զիջումներու մասին որոնք երկրին պառակտումին կը տանին»:

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ դիւանին յանձնուած է օրինագիծ մը, ստորագրուած 134 երեսփոխաններու կողմէ եւ որու նիւթն է մահապատիժի վերահաստատումը չորս պարագաներու. -- Ա) Մանուկի առեւանգում եւ պատանդ վերցնելու, երբ զոհը ողջ չի վերադարձուիր: Բ) Արեան ոճիրներու կրկնութիւն: Գ) Սպանութիւն որ կը յաջորդէ չարչարանքի: Դ) Ոճիր կամ բռնաբարութիւն հանրային ուժերու ոստիկանի մը: Բանաձեւին հեղինակն է Ռոլան Նէօնժէսէր, ԷՌ - ՓԷ - ԷՌ երեսփոխան:

Messe-Anniversaire

La C.B.A.F. - Section «*Cardiné Aghababian*» de Clichy-la-Garenne donne une messe de requiem le Dimanche 7 Novembre en l'Eglise Arménienne Ste Croix de Varak d'Arnouville, pour le repos de l'âme de Madame CARDINÉ AGHABABIAN à l'occasion du 10e anniversaire de sa mort.

(Madame Cardiné Aghababian a passé sa longue vie au service de la communauté arménienne de France. Elle visitait les malades dans les hôpitaux, s'est occupée d'envoyer et d'accompagner des enfants en colonie de vacances, surtout pendant la 2e Guerre mondiale. Elle a beaucoup travaillé à la mise en route de la Colonie de la C.B.A.F. de Bellefontaine.

Elle a pratiqué sans répit le porte-à-porte pour recueillir des fonds. Elle collectait des médicaments auprès des médecins arméniens pour les envoyer aux Arméniens des pays de l'Est.

Honneur à ceux qui servent leur peuple et l'humanité).

LE ROYAUME ARMENIEN DE CILICIE

CHAPELLE DE LA SORBONNE
Place de la Sorbonne
PARIS

EXPOSITION

Du 29 Octobre au 30 Novembre

Tous les jours de 11h à 19h.
(Les Vendredis jusqu'à 22h).

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՍԵՒՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ
«ՏԻՐՈՒՀԻ ՄԻՍԱՔԵԱՆ»
մասնաճիւղը
կը կազմակերպէ Շաբաթ, Նոյեմբեր 6, ժամը 20·30--էն սկսեալ

«ՔՈՒՍՔՈՒՍ»ի

երեկոյթ

17, rue Charles Péguy, Sevran

Հեռաձայնել ապահովելու համար տեղերը. --

46 - 58 - 03 - 17 (ժամը 20-էն ետք)
43 - 83 - 92 - 75

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Une Grande Tombola est organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France au profit de ses œuvres.
1er Prix : 1 Renault Twingo.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. -- Որպէս բացառիկ բաժնեգին՝ Պր. Վահէ Թոսունեան 5000 Ֆր.:

ՎԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ իր տարեկան պարահանդէսը Շաբաթ, Նոյեմբեր 6, ժամը 21--էն սկսեալ «քազինօ Շարպօնիէրի» շքեղ սրահին մէջ:

Երեկոյթը կը խանդավառէ՝
«ԱՆԻ» նուագախումբը

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն.

78 - 88 - 92 - 51 եւ 78 - 23 - 75 - 13

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս -- Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Եկեղեցւոյս Սուրբ Մատաղօրհնութեան առիթով եղած հետեւեալ նուիրատուութիւնները:

Տիկին Մարիձա Պետիկեան 100, Պր. Տիգրան Թարլաեան 150, Տիկին Աննա Գարաթէփէ 300, Տէր եւ Տիկին Սըրմաքէշեան 1000, Տէր եւ Տիկին Աւետիս Գալայճեան 100, Պր. Գէորգ Տէյիրմէնթաշ 200, Պր. Յակոբ Մուրատեան 1000, Տիկին Մարի Իլերէզօ 50, Տիկին Ալիս Քահվէճիօղլու 200, Տիկին Արշալոյս Բըլաչ 100, Պր. Խոմոն Մերտինեան 100, Պր. Սարգիս Ջիլինկիրեան 500, Տիկին Արեքնազ Քէպէլեան 50, Տէր եւ Տիկին Մնացական Աճէմեան 200, Պր. Խորէն Քէշիշեան 100, Պր. Գէորգ Շիրինեան 200, Տիկին Մաղաղաճեան 100, Տիկին Թագուհի Գումրու 100, Տէր եւ Տիկին Աստղիկ Պարսամեան 500 Ֆր., Պր. Նշան Քայան 400 Ֆր.:

Նոյն առիթով Ս. Մեսրոպ Կրթարանին եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները.

Այրի Տիկին Սէֆէրեան 500, Տէր եւ Տիկին Ժագ Գուսինեան 1000, Տէր եւ Տիկին Գալուստ Գարաթէփէ 1000, Պր. Թորոս Պատուականեան 1000, Քարսէլ ընկերութիւն 500, Տէր եւ Տիկին Մինասեան -- Մանկասարեան 500, Տէր եւ Տիկին Արսէն Գարօղլու 500, Կապ. Խաչի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղ 1000, Տիկին Մարիձա Պետիկեան 200, Տիկին Աննա Գարաթէփէ 500, Տիկին Իսկէնտէրեան 200, Տիկին Սիրան Արան 200, Տիկին Լուիզ Ջընար 200, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Տիւզեան 200, Պր. Թորոս Քըյմազ 300, Տիկին Արփինէ Քըյմազ 100, Պր. Ժերար Տէտէեան 300, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Սէրհօշօղլու 500, Տիկին Սօնա Թուրեան 300, Տիկին Ալիս Մանուկեան 200, Տիկին Մարկրիթ Պաղտասարեան 300, Տէր եւ Տիկին Արման Սանոսեան 500, Տիկին Արաքսի Բարթալեան 200, Տիկին Արմենուհի Փեհլիվան 1000, Տիկին Քարին Սէյրան 200, Տէր եւ Տիկին Փիէր Բերսիքէթի 500, Տիկին Անի Օղեան 100 Ֆր.:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Նոյեմբեր 7
Իններորդ Կիրակի, յետ Ս. Խաչի տօնին: Տօն Սրբոց Հրեշտակապետաց Գաբրիէլի եւ Միքայէլի:
-- Առաւօտեան ժամերգութիւն ժամը՝ 8·30--ին:
-- Սկիզբ Պատարագի ժամը՝ 10--ին:
-- Քարոզ ժամը՝ 11--ին:
-- Հոգեհանգիստ ժամը՝ 11·45--ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր հովիւ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

«ՆՈԹԸՐ ՏԱՄ ՏԸ ԼԱ ԿԱՐՏ»
ՈՍԿԵԶՕԾ ԱՍՏՈՒԱԾԱՄՕՐ
ՄԱՐՍԷՅԼ

Հոկտեմբեր 31

Կիրակի, Հոկտեմբեր 31-ի առաւօտեան ժամը 10-ին հայկական ծէսով ձայնաւոր պատարագ կը մատուցուի Մարսէյլի - Նոթըր Տամ Տը Լա Կարտ. Աստուածամօր նուիրուած ուխտավայրին մէջ, հայկական ուխտագնացութեան առիթով:

Պատարագը կը մատուցանէ
ԱՆՏՈՆ ՎՐԴ. ՍԱՐՈՅԵԱՆ
ժողովրդապետ

La Galerie Les Cent
sous le haut patronage de
M. Vahan TER-GHEVONDIAN
Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France

présente
EVGUENIA SARKSSIAN
peintures
NORA ARMANI
écritures

Exposition

du 29 Octobre au 13 Novembre

et

Samedi 6 Novembre de 16h à 19h
Anahid DREZIAN et Marc NICHANIAN
signeront
«*LE BOIS DE VINCENNES*»
de Nigoghos SARAFIAN
Traduit de l'arménien et paru aux Editions Parenthèses

Galerie Les Cent
8, rue de Jouy, 75004 Paris
Tél. : 42 77 30 00
Ouverture du mardi au samedi
de 14h à 18h30

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z. I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935